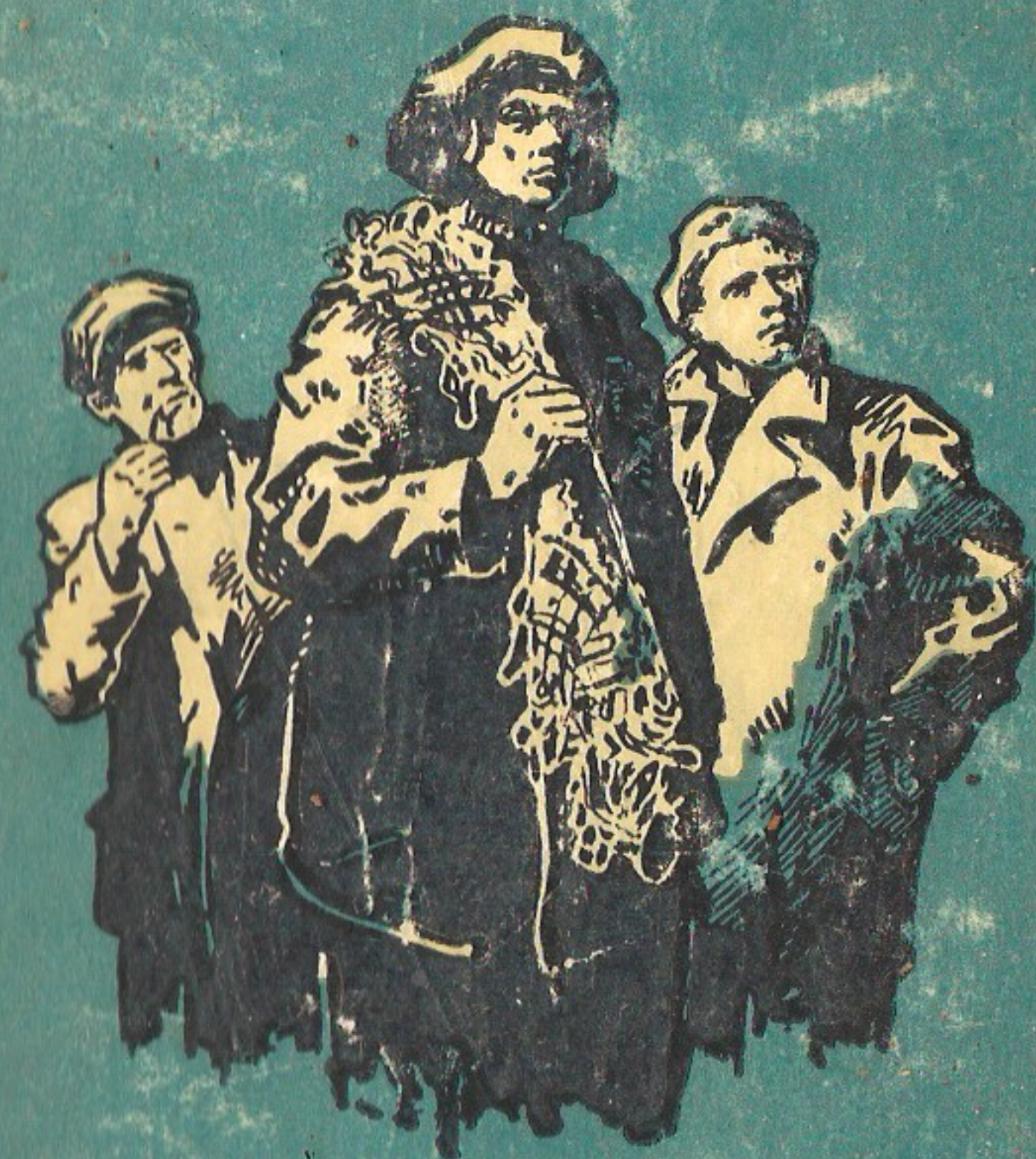

Rbl. 10.—

VILĀCIS
KALURI
POEG

Vilis Lācis
KALURI POEG

Vilis Lācis

KALURI POEG

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1956

Originaali tiitel:
Vilis Lactis
Zvejnieka dels
Gramatu Apgads
Riga 1945

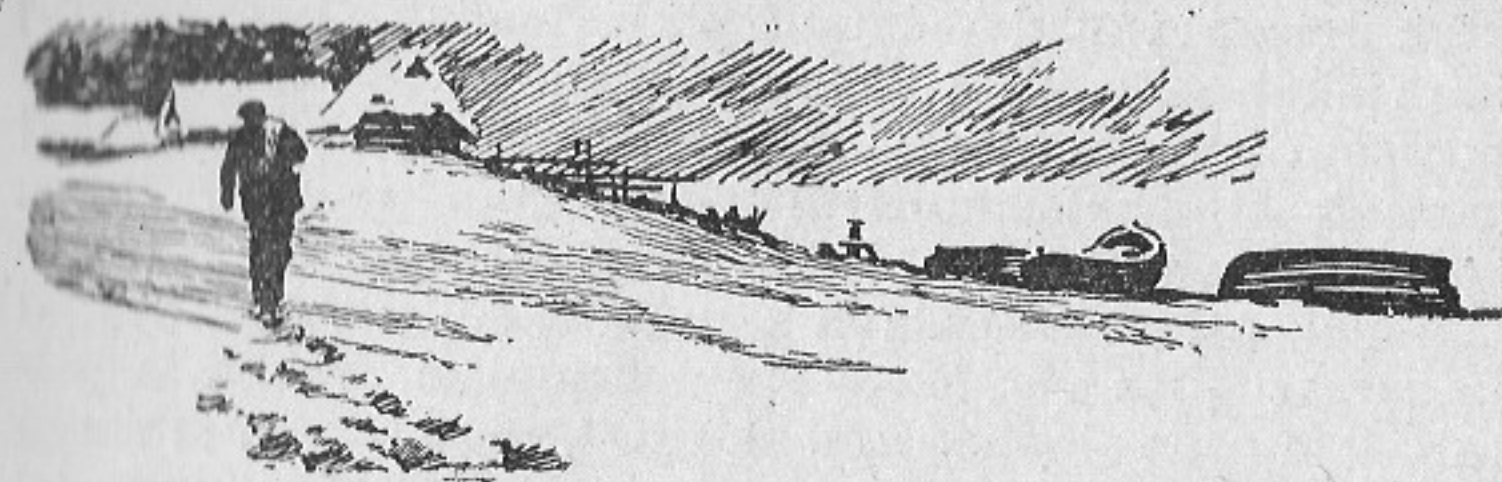
Lāti keelest tõlkinud
K. Aben

Illustreerinud
V. Tõnisson

ESIMENE OSA

ESIMENE PEATÜKK

Talu

1.

Kitsa Kõrkjajõe kaldal, sada-kakssada sammu üksteisest eemal, luiteseljakutega tigatede meretuulte eest kaitstud, seisavad Soomuste küla elamud. Kitsas siia-sinna looklev tee, jagunedes mitmeks haruks, eraldab kõik kakskümmend neli majapidamist üksteisest. Mõnedel hoonetel on sammaldunud kõrkjakatus, teisi katab kivikatus, ja ainult üks uhkeldab punaseks värvitud plekktahvlitega. See on poolteisekorruselise, verandaga alumisel ja palkoniga ülemisel korru-
sel; helesinine silt suhkrupeaga ja pooleks lõigatud leivapätsiga ilustab Soomuste küla jõukaima mehe Banderi kaupluse ust. Siit võib saada tõrva, võrgunööri, korkkäbasid, tallanahka, seepi, kompvekke ja tubakat, peale selle mitmesuguseid toiduaineid. Mehed leiavad siit ka lonksu kibedat ja naised võivad siin lobiseda. Banderi kauplus on küla süda, siia voolavad kokku kõik igapäevased piasjad ning siit levivad uudised imestamisväärse kiirusega kõigisse majadesse.

Kõige kaugemal merest, üsna küla serval, teistest pisut eraldi asub Duunise vana elamu, samasugune kui

kõik teised vanad elamud: pikk, madal, sissevajunud kõrkjakatusega ja väikeste akendega. Elamu lõunapoolse otsa külge on ehitatud laut, pisut kaugemal asetseb ait, kalastamisvahendite kuur ja saun ühes kalasuutsutamiskojaga. Küla teises otsas, rannale kõige lähemal, asetsevad Klava talu hooned, niisama vanad ja samasuguse välimusega kui Duunisel. Varbtara piirab laia õue teepoolsest küljest, aga elumaja taga laiub umbjoom — varemalt, aastat kolmkümmend tagasi, olnud see kitsas laguun, nüüd aga eraldab seda merest kitsas luiteseljak. Ainult sügiseti, kui läänetormid kuhjavad lahte hiiglasuuri veemasse, ühineb madal tiik merega. Üksikud sirelipõõsad ja harvad kased kasvavad joome ääres. Viljapuuaeda pole ühegi Soomuste elamu ümber. Põhja pool, kõrgemal kohal, kust võib näha üle kogu küla, seisab väike roostepruun majake ilma ühegi kõrvalhooneta — kunagi elas seal Zaaliti lesk oma tütre Sentaga. Nüüd on see täiesti tühi, sest hääbunud perekonna kurb saatus peletab eemale igaühe, kes võiks siia elama asuda. Soomustelased — nagu enamik inimesi — on natuke ebausklikud, ent ometi pole nende tunded jõudnud iialgi sellise hulluseni nagu kunagi naaberküla Pudumi elanikkudel, kus kuude kaupa jutlustas vend Teodor, elus mooramaa mehed hulkusid ümber ja rahvas ootas maailma lõppu. Seda võib-olla seetõttu, et Pudumi küla asetseb lagedal, kaitsetul kohal, lausa mererannal, kuna Soomuste küla sammaldunud katustest tormavad meretuuled üle ning männimets kaitseb neid külmade maatuulepuhangute eest.

Selles vaiksuses maanurgas elab tugevate ning sitkete inimeste suguvõsa. Mõni aasta tagasi juhtus siin sündmusi, mis löid kalurite rahuliku eluvoolu hetkeks segamini ja panid jutte liikuma kaugele maa sisse. Isegi naabervalla rahvas arutas mitmeti. Mõned ütlesid, et vana Klava ise olevat kõiges süüdi; teised — ja neid oli enamus — süüdistasid ta vanemat poega Oskarit. Aga nüüd on kõik juba pooleldi unustatud, ning kui mõnikord tekibki jutt Oskar Klavast ja tema tookordseist tegudest, siis pöörab külarahvas jutu teisale, võrguhindadele või loodetavale ilmale.

2.

Esimesel pühapäeval pärast kolmekuningapäeva rakkendas Klava Oskar hobuse ette ja viis oma noorema venna, majandusteaduse üliõpilase Roberti, alevisse, kust algas autobussiühendus Riiaga. Kaupmehe tütar Anita sõitis nendega kaasa, sest ka temal lõppes pühadevaheaeg ja tuli minna tagasi pealinna, kus ta õppis keskkooli viimases klassis. Oskar vaikis kogu tee, kuulates venna ja Banderi Anita lõbusat jutlemist. Nad rõõmustasid pealinnas ootavate üllatuste, uute teatrietenduste, kunstinäituste ja Henri Marteau' peatse kontserdi üle. Puhunud kaks nädalat vaiksuses kodukülas, igatsesid nad kogu oma olemusega tagasi linnaelu rikkalikku ning kirjusse keerisesse.

Oskar ei armastanud linna. See väsitas teda kiiresti oma üliküllusega. Seal oli kõike liiga palju: kära, liikumist, sündmusi, mitmesuguseid naudinguid ja õnnetu inimesi. Kõige kauem, mis Oskar — asjatoimetuste tõttu — suutis linnas püsida, oli mõni päev. Viimasena, raskest peavalust ja norutundest vaevatuna ruttas ta siis tagasi vaiksesse luideteriiki, kus inimesed hingasid mere soolast õhku ja õhtuti uinusid lainete kohina saatel. Seal ei ängistanud teda miski: rõõmsana ning erksana tegi ta oma päevatöid, kudus võrke, parandas noota, aitas isa ja õde Liidiat kalasuutsutamisel, ja kuigi oli teistest külapoistest vaiksem, kandis oma ruuget pead alati püsti. Üle kuue jala pikk, laiaõlaline, tüse, meretuulte karastatud, meenutas ta oma tõrvalaikude ning kalasoomustega kaetud riideis ja tagasipööratud kalurisaapais muistse aja titaani. Kui ta käis mööda külatänavat, rippusid ta punased käed nagu jõu üliküllusest raskelt mööda külgi alla, ent kui Oskar peatus meeste hulgas, paistis ta hiiglasekasv kõigi teiste seast silma. Oskar oli kakskümmend viis aastat vana.

Alevis viibis ta vaid lühikest aega. Aidanud vennal ja Anital toiduainete ja puhta pesu pakid autobussini viia, jättis Oskar hüvasti. Kätt ulatades vaatas ta Anitale silmi, punastas ning tundis rinnas isesugust palavust; see oli nagu võõras, esmakordselt märgatav ma-

gusus, aga see võis olla ka valu, kurbus, rahunus. Sellel oli palju nimesid... Ainukest, tõelist, mis oleks kõike väljendanud, Oskar veel ei teadnud. Jah, ta vaatas Anitale silmi, punastas, pöördus kõrvale ja lahkus kohe. Tagasi vaatamata sõitis ta mööda vaikset alevitänavat minema.

Kogu tee kuni koduni mõtles Oskar tütarlapsest, kes sõitis ära kauaks, kauaks ajaks... mitmeks kuuks... et kaduda suurlinna kivikasarmuisse. Tema vend Robert sõitis tütarlapsega kaasa... Õnnelik Robert... Oskar tundis korraga võõrast rahunust, kadedat jaheidust, kujutledes venda ja Anitat teineteise kõrval vanas saanis. Ta nägi neid kõikjal kõrvuti: autobussis, teatritoolidel, tänavatel ja väikeses üliõpilastoas. Iga mõte näitas talle venna naeratavat nägu kõrvuti tütarlapse külmetunud põskedega, mille nukkidel mänglesid punakad laigud. Nende hingeõhk külmus jahedas talveõhus, ühines heledaks aurupilveks. Nad naersid... Oskar tõmbas ohjadest, hobune hakkas kergelt traavi sörkima. Varsti hakkasid paistma Soomuste küla vanad majad. Oskarile tundus, et need on tühjad, välja surnud, et neis pole kedagi. Ühtki inimest ei liikunud õues, ükski koer ei haukunud. Vanade hoonete paljastunud sarikad vahtisid talle vastu nii abitult ja nukralt, et Oskar pidi hambad kõvemini kokku suruma, et hundiahastuses mitte karjatada. Kõik oli nii võõras. Kidur luitemets, liivaseljärandikud ja kinnikülmunud joom, mis haaras küla igast küljest, erutasid teda imelikult, justkui näeks ta enda ees vanglaseinu. Aga kui ta nägi Klava talu õues Liidiat kaevu juures, rahunes ta jälle. Masendav tunne haihtus nagu eba-meeldiv unenägu ärkamise hetkel. Hobust lahti rakedades vaatas Oskar, kuidas õde tõstis vett; ja teda rõõmustas see painduv keha, mis veepangede raskust nagu poleks tundnudki. Kergeil sammel möödus ta Oskarist, hoides oma lakk-kingi ja sinist seelikut veepiiskade eest, mis puhuti üle pangede serva loksusid. Liidia vaatas vennale silma, naeratas kergelt ja pöördus kõrvale, sõnagi lausumata. Naeratus, mis oli Oskari palgele ilmunud, kustus vähehaaval. Ta rakedas hobuse lahti, viis selle tälli ja läks ise mere äärde.

Tubli salk mehi oli kogunenud randa vana kummulikatud paadi juurde. Imedes suitsunud ja näritud piipe, seisid nad rahulikult, kootud kampsunites käsi-varred vaheliti rinnal. Mõned nõjatusid poolistukili paadi küljele. Vaskpruunide nägudega, vanemad laia habemega, nooremad äsjakasvanud habemeharjastega, silmitsesid nad merd, tuult ja pilvi ning lirtsatasid aegajalt pruuni sülgse suust. Nad liikusid aeglaselt; niisama aeglane ja kaalutlev oli nende kõne, — tundus, et iga sõna, mis nad lausused, oli öeldud suure pingutusega. Kalurite salga keskel seisis vana Klava, kes kandis oma pead ikka veel püsti, ehkki see õitses nagu õunapuu. Tubakat piipu toppides ei vaadanud ta sõrmedele ega tubakakotile, vaid eemale, merele, raputades pead ja nagu haistes merelõhna.

«Edelakaldal on vimbu nähtud,» urises ta põlastavalt, pööramata silmi mässavalt veeväljalt. «Tuleb paat merre lükata ja võrgud joonde panna. Kui püsib soe, võime veel tublisti kalastada.»

Sel hetkel tuli sinna Oskar. Ta kuulis isa sõnu.

«Tea, kas tasub,» lausus ta tasa.

«Arvad, et kalad tulevad ise koju?» Klava naeris tusaselt. «Seda ära looda. Sa võiksid uusi vimmamutte vaadata, vähemalt kaheksa, vähese pärast ei tasu merele minna.»

«Nii see küll on...» kahtles Oskar. «Vaata, missuguseks läheb taevast põhja pool. Saame teise tuule ja külma.»

«Kas kardad näppe ära külmetada?» pilkas vana Klava.

Oskar kehtas õlgu ega vastanud.

«Otsi ankrud ja poid,» lausus isa. «Õhtul lükkame paadi merre.»

«Nagu arvad...» vastas poeg. «Mina küll nii ei teeks.»

Ta läks meestest pisut eemale, oma suure kalapaadi juurde ja seadis seal kõik sõiduvalmis. Üks istepink oli lahti. Ta naelutas selle kinni. Võrgupoid olid osalt liivasse tuisatud ja lumega kaetud, köied ja ankruotsad sassi läinud. Kõik korda seadnud, läks Oskar koju. Hilise õhtuni harutas ta võrke, sidus mõned

katkenud pined kokku ja paikas mõned lagunenu-
kivikotid.

Keegi ei aidanud teda. Isa vatras ikka veel mees-
tega; ta oli vallavanema asetäitja ja teadis alati mi-
dagi uut. Liidia käis edasi-tagasi, värskelt puuderdatud,
ning täitis toa lõhnade ja riiete sahinaga.

«Sa oleksid võinud oma võrkudega küll kööki
minna,» ütles ta. «Tolmutad vaid toa täis.»

Ja kui ema tuli laudast, oli ka temal kõik jalus. Siin
Oskari pink, seal võrguparandamishark, siis jälle
klibupunt olid tal teel ees.

«Kas sa ei võinud aidas oma koli korraldada,» pa-
handas ta. «Laiutad üle terve maja, teised mingu
välja.»

Oskar ei pannud naiste nurinat tähelegi.

Hilja õhtul, kui homseks püügiks oli kõik korraldatud,
viskus ta oma voodisse, väikeses toas vastu lauda-
seina. Liikmeis tundus kerget rammestust, kuid uni ei
tulnud. Pea oli täis mitmesuguseid mõtteid. Musklili-
sed käed üle pea ristis, lamas Oskar avasilmi.

«Veel üks aasta, kõige enam kaks...» sosistas ta
endamis. «Siis on Robert ülikooli lõpetanud ning ma
võin enesele mõelda.»

Väljast kostis vaikseid hääli, naise tagasihoitud
naeru ja mehe sosistamist.

«Liidia ja Banderi Edgar... Anita vend...» mõtles
Oskar. «Anita... Nüüd on ta juba Riias. Mis ta teeb?
Küllap istub kusagil teatris ja jälgib kaunist etendust.
Ning Robert on tema kõrval. Ah!»

Ta pöördus teisele küljele ja püüdis mitte mõelda.
Kuid uinuda ta ei saanud. Kuni keskööni viskles ta
oma voodis, püüdes end veenda, et see, millest ta mõt-
les, on lollus, tühi unelm, januse teekäija hallutsinat-
sioonid kõrbes. Ümberringi oli pimedus, kuid pimedu-
sel oli kaks silma... Anita silmad. Need vaatasid talle
otsa, sügavtõsised ja kurvad, sellised, milline oli tema
hing sel hetkel. Ent väljast kostis veel kaua vaikset
naeru ja kõnet. Ja üle kõige laotus metsa üksluine
mühin ning mere kohisemine.

Ida pool paisus juba koidukuma, kui kalurite paat
eemaldus rannast. Mere ääretu väli voogas kergelt. Soe
talveõhk paitas meeste kaelu. Nende näod aurasid pin-
gutusest, nad sõudsid ikka edasi, kõrgele mereseljale.

Üha selgemini joonistusid kauguses metsaviirud luid-
ete taga ja naabruses asuva Pudumi küla hooned.
Oli nii vaikne, et võis selgesti kuulda kauguses hau-
kuvate koerte hääli — need kostsid justkui siinsamas
paadi kõrval. Kogu idakaar oli helisid täis. Oli kuulda
isegi inimeste hääli, võis eraldada üksikuid sõnu,
kuke laulu ja hobuse hirnumist.

Oskari nägu tõmbus pilve. Murelikult kuulas ta reet-
likke helisid kaugusest: need ennustasid uut tuult.

«Pöördub itta, hakkab külmetama...» ütles ta nagu
endamis.

Teised vaatasid ringi, nagu otsides Oskari sõnadele
koheseid tõendeid.

«Võib-olla mõne päeva pärast...» lausus Banderi
Edgar, kes sõudis Oskariga kõrvuti.

Ning jälle sõudsid nad vaikides, kuni ilmus päike
ja nad olid Pudumi küla kohal. Siis hakati võrke merre
heitma. Lained kiigutasid mustade lipukestega tähi-
seid. Päike tõusis kõrgemale. Ja mida kõrgemale ta
tõusis üle luidete ja metsalatvade, seda kargemaks
läks õhk. Üle mere käis kerge värin, vesi võpatas ker-
geis tõmblusis, kõikjal visklesid tumedad varjude lai-
gud. Kuid ääres, madalikel, oli vesi täiesti vaikne,
sest tuul puhus ranna poolt.

Oskar jäi üha nukramaks. Aga ta ei lausunud sõ-
nagi, sest paadis oli peale tema veel teisi, vanemaid
kalureid. Nii jõudsid nad vaikides kaldale, tõmbasid
paadi randa ja valgusid laiali.

«Millest sa mõtled?» küsis Banderi Edgar, järgnedes
Oskarile külasse. «Sul on säärane nägu, nagu valutak-
sid hambad.»

«Kui oleksime mõistlikud inimesed, siis sõidaksime
kohe merele tagasi ja tõmbaksime võrgud välja,» vas-
tas Oskar. «Hakkab külmetama ning möllama, pärast
ei pääse enam juurde.»

Edgar kehtas õlgu.

«Kuidas see välja näeks? Inimesed hakkaksid naerma...»

Edgar silmitses eemalt Klava elumaja aknaid. Kui nad jõudsid väravani, tuli õue Liidia, panged käes. Ta ei vaadanudki värava poole, kus seisis mõlemad noor-
mehed; aga kui Edgar tervitades mütsi kergitas, pu-
nastas Liidia ja noogutas pead.

Edgar läks tema juurde.

4.

Oösel pöördus tuul kirdesse. Lõikav pakane joonis-
tas akendele jäälilli. Hommikul kriuksus lumi lõikavalt
käijate jalge all ja paljas luiteliiv oli külmunud kõ-
vaks nagu kivi.

Oskar tõusis vara üles ja läks mere äärde, teel ke-
dagi kohtamata. Jäine tuul viskas ta kuuesiilud pahu-
pidi, näpistas kõrvu ja külmetas paljaid käsi. Meri
oli piki kogu kallast, nii kaugelt kui silmad hommiku-
hämärukes seletasid, kattunud kerge jääkirmega. Liiva-
terad ja lahtine lumetolm liuglesid vihisedes üle jää
mereselja poole.

Oskar tõmbas kuuehõlmad koomale ja pöördus ras-
keil, väsinud sammel külasse tagasi. Õues kohtas ta
isa. Silmapilguks jäid nad vastamisi seisma ja vaheta-
sid tummi paljuütlevaid pilke, siis kõhatas vana Klava
ja lõi silmad maha, aga tema poeg läks tagasi vaata-
mata majja.

Tuul ei lakanud. Külme ei andnud järele. Kogu mere-
laht kattus paksu jääkaanega. Soomuste küla mehed ei
näinud enam iialgi oma tookord merre lastud võrke...

Mitu päeva käis vana Klava pahiralt ringi ega rää-
kinud Oskariga sõnagi, justkui oleks see võrkude kao-
tamises süüdi. Mitu päeva sülitasid külamehed läbi
hammaste ning irisesid oma naiste kallal. Oskar aga
ei kuulnud öösiti väljast akna tagant Poe-Edgari ja
Liidia hääli. Ent kui kõik olid paratamatu kaotusega
leppinud ja kui jääkate ulatus juba kahe jala paksu-
seni, lakkasid kalurid enese ja maailma üle nurise-
mast. Nad kogunesid rannas kummuli lamava paadi

juurde ja otsustasid valmistada räimenooda — nüüd
võis juba jää all kalastada. Kõik läbi rääkinud, läksid
nad igaüks omale poole, pöörasid aidad pahupidi, otsi-
sid noodatükke kokku, sidusid kive külge, teritasid
tuurasid jääaukude raiumiseks ja paikasid kahvu jää-
tükide ammutamiseks. Seejärel viidi kõik vajalik
Banderi õue, kus noota mõõdeti ja tehti õhtuni.
Banderi Edgar kihutas vahepeal hobusega alevisse
viina tooma. Teisiti see ei saanudki olla. Iga ühis-
tööd — nooda tegemist või vettelaskmist, kalapaadi
merrelükkamist või randasikutamist — kõike pidi
mõne lonksu kibedaga niisutama. Nii olid teinud nende
isad ja vanaisad, ja isegi nüüd, keset talve, kus Soo-
müste küla elanikud olid rahast tühjad nagu roogitud
rälmed, leidis selleks otstarbeks ikkagi mõningaid latte.

Pudel tühjenes pudeli järel. Näod hakkasid pune-
tama, keeled läksid kangemaks ja uhkusevaim tuli
meeste peale. Vanad tegid noori maha: need ei kõlba-
vat enam kuhugi. Kus seevastu nemad neis aastais...
Ah, mille kõigega nad hakkama ei saanud!

«Kui ei usu, siis küsi...» ja nad kutsusid tunnista-
jaks endiste seikluste kaaslast, keda sel silmapilgul
sülin ei olnud, kes olid mõnikord isegi juba surnud.

Ka Oskar jõi, samuti kui teisedki. Soomuste külas ei
olnud sellist meest, kes ei oleks joonud. Tuline jook
pani vere keema, meelitas avameelsusele ja äratas
Jonni. Kuna Oskar oli meeste hulgas kõige noorem,
riivasid teda kõige enam vanade peremeeste nõoked,
mis olid sihitud noorsoo pihta. Ta kannatas kaua ning
laskis vanal Duunisil ja Osisil küla noorsoo maha-
tegemises omavahel võistelda. Aga kui punase habe-
mega Osis hakkas suurustama oma ilmaennustaja-või-
metega, katkestas Oskar äkki tema targa kõne.

«Kui te nii täpselt võisite ilma ennustada, miks te siis
mineval nädalal sõnagi ei lausunud, vaid heitsite koos
teiste toladega oma parimad võrgud merre? Nüüd on
nad otsas. Hoobelda, seda te oskate kõik, ja teisi ma-
terdada. Aga mida te olete oma elus teinud sellist, mida
enne teid polnud veel tehtud? Kas te olete oma järel-
tulijaid mõne uue kalastamisviisi või -vahendi võrra
rikkamaks teinud? Kas olete leiutanud midagi uut? Ei!

Ja nii te vaid elate, uhked oma vaimus, rehitsete merd ja kaebate, et kalu vähe.»

«Aga sina, kas sina oled midagi leiutanud?» küsis Osis vihastades. Umberringi kostis naerulagin. Mehed pilgutasi silmi. Vana Klava sülitas põlastavalt.

«Jah, kas sina oled midagi välja mõtelnud, sina, tark Hommikumaalt?» küsis ta.

Oskar tõusis püsti. Banderi tuba, kuhu noodamehed olid kogunenud, oli tubakasuitsu täis. Oskari nägu oli kui udusse mässitud, keegi ei näinud selle ilmet, ent hää! kõlas julgesti ja veenvalt.

«Seda küll; mulle tundub, et olen midagi leiutanud. Võib ju olla, et ma pole esimene, kes selle peale tuleb. Mõne teise mere kaldal on inimesed minu leiutist võib-olla juba proovinud. Aga see ei muuda asja.»

«Ja mis see siis oleks?» küsis kaupmees Bander. Ta hääles polnud jälgegi pilkest. Ta tuli Oskarile lähemale ja kallas viina klaasi.

«Joo, Oskar, nüüd on sinu kord. Mis plaan see sul on? Jutusta meile. Võib-olla saab sellest asja.»

Oskar tühjendas klaasi ja pühkis huuled kuuekäisega kuivaks.

«Te kõik tunnete kalamõrdu, mis pannakse jõgedesse, järvedesse ja teistesse rahulikesse vetesse. Vaadake, sellise mõrra, ainult palju suurema ja tugevama, võiksime merre ankrusse panna. See oleks niisama hea kui igavesti ümberhaaratud noodaloomus. Hommikuti kergitaksime vaid pära ja vaataksime, mis seal sees on.»

«Oh sa peakenel!» hüüdis vana Klava naeru läkastades. «Katsu, Oskar, kas su kukal ei hakka suitsema! Mõrda merre panna! Oh sa heldene jumal, kus on tark pea! Ha-ha-haa!»

Ulejäänud, välja arvatud Bander, ühinesid Klava naeruga.

«Sa arvad, et meri on alati vaikne kui tiik?» hüüdis Osis üle laua. «Mis sünnib sinu mõrraga, kui hakkab lõõtsuma edela- või ülemere põhjatuul? See puruneb pihuks kõigi ankrute ja köitega.»

«Ei purune!» hüüdis Oskar innukalt vastu. «Sel tulevad traatköied!»

«Ja lina? Mis sünnib linaga, kui lained seda rebima hakkavad?»

«Lina tehakse jämedast kivinöörist.»

«Ja mis kalad need on, kes niisuguse paksu teki sisse poevad?»

«Kõik, kes aga meres elavad.»

«Võib-olla ka lõhe?»

«Muidugi, esmajoones just lõhe.»

«Tead mis, poisu,» lausus vana Duunis, «kui ainult seesuguseid asju võidakse välja mõelda, siis pole veel põhjust vanade meeste üle irvitada. Mere jaoks pole veel keegi valmistanud asja, mida see ei saaks rikkuda.»

«Kuid mina valmistan!»

Kaupmehe toas kostis jällegi naer.

«Ärge andke Oskarile enam napsi!» ütles vana Klava pahaselt. «Tal hakkab pea juba ringi käima.»

Oskar muljus mütsi käte vahel, kehtas õlgu ja väljus naeratades. Ja kohe lõi tuba tema selja taga kihama nagu häiritud mesilastaru.

«Tal pole kõik korras!» kuulis Oskar veel isa sõnu.

«Seda pean ütlema, kuigi ta on mu lihane poeg.»

«Noh, eks me näe...» pomises Oskar.

Väljas oli juba täiesti hämar. Külma tuul lõi Oskarile näkku, kuid erutatuna ei tundnud ta seda. Ta läks ümber vaatamata. Rasked saapad kolisesid vastu kõvaks külmunud liivakamakaid. Naabrite koerad saatsid teda lakkamatu haukumisega.

«Küllap me veel näeme,» mõtles Oskar, naeratades tulevase võidurõõmu joovastuses. «Oodake vaid pisut...»

Vastu tuli keegi inimene. See oli päris noor tütarlaps. Kaks silma, peitunud roheline sall taha, piilusid vallatult Oskarit. Korraga haaras Oskarit järsk soojuselaine. Meeldimusega vaatles ta tütarlapse väikest kogu.

«Tere õhtust, Sental!» lausus ta peatudes.

«Tere õhtust!» vastas tütarlaps naeratades. Ka tema peatus, vaatas Oskarile otsa, siis heitis kiire pilgu umberringi ja lõi silmad maha. Segaselt naeratades vaatles suur poiss kord Sentat, kord oma saapaninasid.

«Milline külm ilm...» lausus ta viimaks.

«Jah...»

«Sa oled koju minemas!»

«Seda küll...»

«Siis lähme koos. Natuke kõver tee küll on, aga...»

Nad hakkasid minema, Senta pisut ees, Oskar sammu võrra taga. Senta vaatas aeg-ajalt tagasi; Oskar pööras siis pea kõrvale. Kauaseisnud vanade võrkude lõhna levis ta riideist. Vaadanud oma kätele, peitis Oskar nad taskuisse. Nad hoidusid tarale lähemale, sest seal oli tee tasasem. Taoti kiirendas Oskar sammu ja kõndis päris Senta kõrval. Siis vaatas too Oskarile ootavalt otsa, aga viimane ei lausunud midagi.

Nad peatusid Zaaliti onni värava juures.

«Pead sa väga ruttama?» küsis Oskar üsna tasa.

«Mul on veel aega...»

Senta kummardus, võttis pajuviitsa ja hakkas sellega mulda jalgade küljest ära peksma.

«Siis räägime natuke.»

Kohmetus, mis oli neid kogu aja oma kammitsais hoidnud, kadus vähehaaval. Nad rääkisid oma päevatööst, homsest kalastamisest merel ja uutest võrkudest, mida Senta valmistas koos oma emaga, Zaaliti lesega, ühele Riia äridele. Sental polnud isa; vend oli Maailmasõjas teadmata kadunud. Mõlemad üksikud naised teenisid võrgukudujate ja räimelükkijatena ning põllutöolistena valla suurtaludes.

«Miks sa ei käi enam Liidia pool?» küsis Oskar.

«Niisama, alati pole ju aega.»

«Mulle näib, et teil on seal midagi muud.»

«Mis seal siis võib olla? Paremini juba nii, nagu nüüd. Rahval vähem, millest rääkida. Nad ikka mõtlevad ei tea midagi.»

«Ning sina kardad nii väga seda, mis nad võiksid mõelda?»

«Kui ei karda, materdavad hoopis ära.»

«Materdagu. Minupoolest haukugu ümberringi päevad ja ööd. Kui ma ise olen endaga rahul, siis pole mul teistega tegemist. Mis võib inimestel olla selle vastu, et sa kohtud Liidiaga?»

«Sinu emale tunduvat, et ma jooksen sinna vaid sinu pärast... Seda kõneles mulle Osise Vilma.»

Oskar ohkas. Ta suu virildus mõruks naeratuseks.

«Ja need kahtlused näivad sulle nii häbistavatena, et oled valmis minust eemale põgenema. Kas ma olen siis tõesti nii hirmus? No vaata ometi siia, Senta! Pisut joobnud ju olen, peast segaseks läinud ka, nagu tõendab seda isa, kuid mu ihu on terve ning mu vaim pole kellelegi hädaohtlik.»

«Sa ei taha mind mõista,» sosistas Senta, haaras ta kätt ja liibus tema vastu, nii et nad tundsid oma nägudel teineteise hingust. «Sul pole midagi, oled mees ega tarvitse külajutte arvestada. Aga kes kaitseb mind ülekohtu vastu, kui maailm hakkab kõnelema? Ma pean kõigiga sobima, kuid mind ei karda keegi.»

«Mida sa nimetad ülekohtuks? Kas seda, et inimesed võivad meid sõpradeks pidada?»

«Nad mõtlevad alati kõige halvemat. Kui sina tuleksid minu juurde, siis poleks midagi, sest see on tavaline. Aga kui mina lähen teie poole, siis näib see inetu, nagu tikuksin mina peale, langeksin sulle kaela.»

Ta hakkas äkki õhetama, kohmetas ning jooksis oma õue. Värava juurest vaatas ta veel tagasi ja viibutas kätt.

Midagi tühja, täitmatut jäi Oskari rindu. Ta seisis tüki aega värava juures, ootas, kuni tütarlapse sammud ja uksekrigin vaikisid, siis läks ta ära.

Ta mõtles oma sünnikülale. Milline tugev, terve rahvas siin elas. Samad perekonnad olid püsinud siin juba viiskümmend ja sada aastat ja järgnevalgi sajalendil elavad siin nende inimeste järeltulijad. Kõik suguvõsad olid omavahel suguluses, tõeliselt oli terve Soomuste küla üksainus suur perekond, segamata vere ja iseloomuga. Küla noored abiellusid tavaliselt omavahel, sageli oli peigmehele ja mõrsjal sama nimigi. Ühtegi oma inimest ei lasknud küla heameelega võõrsile ning ka võõraid uustulnukaid ei sallinud nad eneste keskel. Ja nii hüüti Soomuste küla kahekümne neljast talust kolme Klavadeks, viit Osisteks, Liepnieke oli tervelt pool tosinat. Sellest hoolimata ei ilmnenu noorema sugupõlve juures vähimaidki degenerereeru-

mise tunnuseid. Mehed olid hiiglakasvulised, terved ning töökad; naised läksid kolmekümnendate aastate ümber natuke tüsedaks. Langetõve ja sigimatuse all ei kannatanud keegi. Kõik noored leeritati üheksateistkümnenda aastastena, ja pärast seda hakkasid poisid musti ülikondi ja kaabusid kandma. Pärast sõjaväeteenistust naisid nad oma nõbusid või kaugemaid sugulasi ja vahetasid pehme kaabu kõva «oktoobri» vastu, mida kandsid siis terve eluaja, nii töö juures kui ka pidustustel, nii merel kui Riiga sõites. Ka Oskari oli selline «oktoober» või «katelok», nagu Soomuste elanikud ise seda nimetasid, aga ta ei kandnud seda, sest see andis liiga piduliku ilme. Kõige noorem sugupõlv hakkas küll sünnikülalt ja selle kommetest välja tungima. Klava Robert õppis ülikoolis majandusteadust, Banderi Anita käis keskkooli viimases klassis, Osise keskmine poeg Rudolf lõpetas möödunud aastal merekooli ja oli kaugesõiduaurikul tüürimeheks. Kujunes uus kiht, kellele kaluriküla elu jäi kitsaks, kes igatses siit välja, maailma, võõrastesse oludesse ja võõraste inimeste sekka. Ent ka nende keskel, kellele olud sulgesid tee sellesse uude kihti, leidis rahulolematuid, kes ei tahtnud enam mõtelda nii, nagu olid mõtelnud nende isad. Oskar oli üks neist.

Kui Oskar koju jõudis, ei olnud isa Banderi poolt veel tulnud. Ema asetaski lauale küpsetatud turska ja keedetud kartuleid.

«Homme hakkate siis nüüd noodaga püüdma...» alustas ta juttu. «Annaks jumal mõne hea loomuse. Robertil on juba ammugi uut ülikonda tarvis. Ta peab seal iga päev härrasmeeste keskel elama, ei või ju teistele päris naeruks saada.»

Oskar vaatles oma tõrvaseid pükse ja noogutas nõustudes pead.

«Jah, kui aga saaks,» lausus ta. «Robert vajab ülikonda.»

Olles söönud, tõusis ta laua tagant ja läks oma toakesse. Ta riietus kohe lahti ja heitis magama, et mõned tunnid suigatada, sest kella kahe ajal öösel tuli noodaga merele minna. Kuid kaua ei tulnud tal und. Mõtted tütarlastest üksikus majakeses ei andnud talle

rahu; ta ise otsis neid mõtteid, et need aitaksid unustada teist tütarlast linnamüüride vahel, kellest ta ei tohtinud mõtelda... Seal oli Roberti koht, tema tohtis loota. Oskar suitsetas paberossi paberossi järel. Vahel oli see Senta, vaikne ja leebe, kellest ta mõtles, kuid vahel ilmus selle asemele Anita tragi, elurõõmus nägu. Ta ei saanud millestki aru.

Oskari mõttelõnga katkestas isa tige hõige, kui see hilja öösi täiesti joobnult Banderi poolt koju jõudis.

«Hei, mõrrameister!» tagus vana Klava Oskari uksele. «Kas sa oled oma igavese loomuse juba valmis saanud? Homme viime merre ankrusse!»

Oskari hambad pigistusid iseenesest kokku. Ta tõmbas teki üle pea ega vastanud isale. Tüki aega kisenud, läks Klava oma poolele. Aga väljast kostis lume kriginat ja naise vaikne naer vaheldus mehe sosinaga. Üle luidete ulus kirdetuul... Näljatuul...

5.

Terve nädala oli Oskar merel jääl, raius jääauke, pööras peli ja tõmbas ühe tühja loomuse teise järel välja. See oli raske ning üksluine töö. Terav tuul tarretas kalurite nägusid. Tõmmud, kaetud valgete ja sinkjate laikudega, läksid need tuimaks ja liikumatuks nagu maskid. Aeg-ajalt katsusid mehed oma põski ja nina. Nad ei saanud huuli enam ülespoole tõmmata ega nina nuusata — need olid kangestunud. Märg veokõis nagises ümber peli ja igale poole lirtsus veepiisku. Kalurite saapad ja riided kattusid paksu jääkihiga. Märjad käed, tõmmates jääaugust jadasid, hõõgusid tuule käes kui tuleleegis, ning kalurid peksid neid seni vastu külgi, kuni sõrmed hakkasid kipitama.

Iga noodavedu kestis neli tundi. Külmanud ja vaevatud, vaatasid kalurid lootusest sädelevate silmadega lala jääauku, kust ilmus nähtavale noodapära. Kuid see tõusis meresügavusest tühjalt kergena üles. Üksteisele pahased, nagu oleksid teised nooda tühjuses süüdi, koristasid kalurid oma asjad ja sõitsid edasi, teisele poole, raiusid uued jääaugud ja tõmbasid uusi loomuseid, niisama ränki ja niisama tühje kui eelmisedki.

Kirdetuul tormles vihaste hoogudena ümberringi ja külm päike libises roidunult, nagu ilma jõuta, kahvatul talvetaeval alla. Kuid kalurid ei jätnud järele, nad ei väsinud üldse. Päevast päeva, nädalast nädalasse tõmbasid nad tühje loomuseid, aga ei lakanud lootmast — nad otse elasid lootusest.

«Saame... Ükskord ometi saame räimi...»

Ja tõesti mõnikord saidki.

Katsetanud küll edela-, küll põhjakaldal, rebestanud noota, määndanud riideid, tõmbasid Soomuste küla mehed lõpuks välja esimese rikkaliku loomuse — neli-kümmend kasti ilusaid suuri räimi. Ning uus eluvärin läbis kohe kogu küla. See elustus. Inimeste samm muutus nobedamaks ja uhkemaks, kõik said tagasi oma endise iseteadvuse. Öhtuti kuuldus külas rõõmsat hõiskamist, kalurid jõid, jutustasid vanadest aegadest, kiitsid minevikku ja halvustasid noort sugupõlve. Aga laupäeva õhtul kostis Duunise suurest toast lõõtspillihelisid ja noorte lõbusat jutuvadinat kuni hommikuni. Hiljem kuuldus ka kaklemist.

Vana Klava lonkis purjus päi terved päevad tööta, küll kodus, küll külas. Ta sõitis tihti vallamajja ja jäi sinna hilisööni. Oskarile andis ta õhtuti isalikke näpunäiteid, mida peab ja mida ei pea meeste hulgas rääkima, aga teistes kohtades rääkis ta kõige meelsamini oma koolitatud pojast Robertist.

«Tol poisil on kõigeaks hakkamist,» kinnitas ta. «Tema teen härrasmehe. Miks ta ei võikski härrasmees olla? Hea pea, tervise üle, tänu jumalale, ei või kaevata, oleks igalühel niisugune. Saab omal ajal mees.»

Rikkalikust saagist langes Oskari osaks nii palju, et jätkus Robertile ülikonna jaoks. Peale selle sai Liidia endale uue džempri, moodsate sissekootud triipudega. Pühapäeval kirikusse minnes pani ta selle esmakordselt selga — see sobis talle väga hästi. Ka Oskar rõõmustas, nähes õde uues ehtes. Kuid ise ta kõndis raskelt kui jäätükk, punakaspruuni näoga ja lõhkenud huultega. Sentat polnud ta terve nädala kohanud. Liidia juurde too ei tulnud ning ta ise oli õhtuti liiga väsinud, et Sentat külastada. Pealegi liikus külas mitmesuguseid jutte...

Möödus veel üks nädal. Kalastamine muutus edukamaks, noodamehed tõmbasid iga päev välja kümme-viisteist kasti räimi, mis hoidis mehed erksad ja teo-rõõmsad. Oskar tundis end õnnelikuna ja oli kogu maailmaga rahul. Ta rinnas paisus midagi heledat, rõõmsat ja kerget, ta püüdis alateadlikult kõigile ja igale ümbruskonna inimesele eraldi läheneda. Ta ei mõtelnud enam oma elu keerdsõlmedest, Anita kuju haihtus natukehaaval ja ühes sellega kadusid piinavad tunnete vasturääkivused. Talle tundus, et nüüd on kõik selge, et teda ei häiri enam mingid kahtlused ega kahevahel-olek, ning see teadmine tegi ta õnnelikuks. Ent ta häbenes oma tundeid, kuna ta oli kasvanud perekonnas, kus ei hinnatud omavahelist õrnust ja südamlikkust. Isa ja ema ei olnud kunagi hästi läbi saanud, alatine tulusus nende omavahelises suhtlemises mõjus rusuvalt ka perekonna teistele liikmetele. Lapsed kasvasid üles tagasihoidlikena ega usaldanud üksteist, igaüks varjas oma rõõmu ja muresid eneses. Seepärast õhtuti, merelt koju saabunud, ei suutnud Oskar lausuda Liidiale neid lahkeid sõnu, mis tal keelel olid, — vaikselt tervitas ta teda, või jälle möödus ter-vitamata, otsmik tuseselt kortsus. Millegi üle rääkimata, midagi küsimata ja midagi jutustamata pesi ta end, sõi jahtunud õhtusööki ning kadus oma tuppa.

Omastega häbenes Oskar südamlik olla, aga võõras-tega, kellesse ei olnud imbunud Klava suguvõsa morni, jahedat vaimu, muutus ta sageli tundmatuseeni.

Laupäeva õhtul väljus Oskar kodunt, kellelegi sõna lausumata. Ta oli habeme ära ajanud ja oma paremad riided selga pannud. Täiskuu kerkis aeglaselt mööda tumedat taevaseru üles. Külatänav oli kogu ulatuses valge. Zaaliti värava juures peatus Oskar sirelipõõsa varjus ning ootas. Sisse minna ta ei kavatsenud, sest ta polnud seda kunagi teinud. Külma oli ligi kaksküm-mend kraadi, kuiv lumi krigises lõikavalt vähimagi liigutuse puhul.

Hetke pärast väljus Senta. Nad tervitasid teineteist ja hakkasid jalutama.

«Oled vist teel Duunise poole?» küsis Senta.

«On seal siis jälle midagi lahti?»

«Nagu sa ise ei teaks...»

«Ei, tõesti, mida ma võingi teada, terve nädal merel elatud.»

«Kuule, kuidas kõlab,» ütles Senta, peatudes, et paremini kuulda summutatud lõõtspilliheliseid, mis kandusid küla äärest siia. «On veel vara, nüüd ju alles algab. Pärast läheb palju hoogsamini.»

Duunistel olid lapsed kõik maailma mööda laiali valgunud. Vanim poeg elas Ameerikas, teine oli ühes kütipolkudega Venemaale läinud, noorim uppus siinsamas rannas, omaste silme all. Tütar elas Riias. Mõlemad üksikud vanad lubasid oma suure toa meeleldi küla noortele, kui need tahtsid laupäeva õhtul pärast rasket töönädalat pisut lõbutseda.

Oskar vaatles Sentat tähelepanelikult.

«Võib-olla ehk... sooviksid sinagi minna?» küsis ta.

«Ei, mis nüüd mina, ma ei tohi,» vastas tütarlaps.

«Ma pole ju veel leeris käinud. Ema pahandab...»

«Tõtt ütelda, ka mina ei taha sinna minna...» ütles Oskar. «Näaklemiseta juba ei jää, see on meie juures harilik.»

Senta lõi silmad pettunult maha ja hammustas huult.

«Aga seal on vist päris huvitav?»

«Duunise pool? Jah, kuidas keegi seda võtab. Mängitakse lõõtspilli, tantsitakse, lauldakse, mõned hooplevad, tütarlapsed räägivad üksteist taga...»

Senta vaikis. Oskar kummardus muiates talle lähemale.

«Sul on külm, Senta?»

«Ei, mul on vaid natuke jahe...»

«Noh, läki meie ka. Seal on soe. Sa soojendad end, aga kui ei meeldi, lähme jälle ära.»

Senta liigatas ja vaatas rahutult ümber, justkui kuulaks keegi seal nende kõnelust.

«Ma küll ei tea... Ema saab pahaseks. Aga kui me ainult lühikeseks ajaks...»

«Noh, mõistagi, üsna väheks ajaks, kuni sa end soojendad.»

Nad hakkasid mööda tänavat alla minema. Duunise õues haukusid rõõmsalt koerad. Valgustatud akendele ilmus mööduvate inimeste päid ja õlgu.

Ukse juures lõi Senta kahtlema. Vali kära ja inimhääled seal sees erutasid teda. Mõeldes sellele, et ta peab valgesse ruumi minema ja et kõigi pilgud pöörduvad korraks tema poole, valdas Sentat juba praegu ebamugav tunne.

«Ma ei tea... kas siiski üldse minna...» sosistas ta, tõmbudes varju. Kuid Oskar oli juba ukse avanud — taganeda enam ei saanud. Häbelikult, ent samal ajal uudishimulikult, nagu naine ikka, järgnes ta oma saatjale.

7.

Duunise suures toas tantsiti parajasti. Väikesele lauale toa nurgas oli asetatud grammofon. Kulunud plaat mängis nõela lõikavalt ragisedes mingit möödunud aasta kuulsamat fokstrotti. Refraanilaulja hääled kõlas tantsijate jalgade sahinast ja jutukõminast üle. Põrandal, grammofonilaua kõrval, lebas lõõtspill. Selle omanik Aaboltini Jeekab oli läinud kõrvaltuppa, kus vanemad mehed mängisid kaarte ja kinnitasid end kibeda-pudelist.

Uustulnukaile ei pööratud mingit tähelepanu. Oskar aitas Sental üleriided ära võtta, siis märkas ta toa nurgas akna all vaba pinki ja läbi tantsijate paaride manööverdades viis tütarlapse sinna.

«Kuidas sulle meeldib siin?» küsis ta kohmetunud Sentalt. «Läheb lõbusasti, eks?»

Senta naeratas, kuid ei lausunud sõnagi.

Enamik poisse oli juba tublisti tujus. Punetavate nägudega, higised ja loiud, vahtisid nad väljakutsuvalt ümber, täis usaldust oma noorusjõu vastu. Vähingi puudutus ärritas neid; nad süttisid ägedas vihas ja ähvardasid ettevaatamatuid tuttavaid peaviipega. Tüdrukud rahustasid neid ja püüdsid üksteisest eemale viia, kuid see ainult õhutas nende julgust ja võitlusindu veel enam.

Läbi lahtise ukse kostsid kõrvaltoast korgipaugud,

pudelite ja klaaside klirin ja valjud uhkustavad hääled. Aeg-ajalt kostis kaardilaua juurest naeru ja hüüdeid. Mängijate hulgas kuulis Oskar ka isa häält.

Fokstrott lõppes. Tantsijad, uimased ja higi pühkides, kadusid nurkadesse. Mõned läksid välja. Aga tantsurahutus oli juba kõigil jalus, vaheaeg tundus peagi liiga pikana. Poisid otsisid Aaboltini Jeekabit.

«Polkat, tõmba polkat, Jassikenel!» hüüdis Banderi Edgar, tirides Aaboltini Jeekabit tagatoast kättpidi välja. Oskarile meenus kohe Liidia ja ta hakkas vaatama, kus õde on, aga see ei olnud veel tulnud.

Mööda minnes heitis Edgar Oskarile imestunud pilgu, naeratas joobnud silmadega, aitas siis purjus pillimehe istuma ja pöördus ise tagasi. Häbematult naeratades vaatles ta Sentat, ja kui hakati mängima, läks selle juurde ning palus tantsima.

Tütarlaps heitis Oskarile kohmetu pilgu; see naeratas sunnitult ja noogutas nõustuvalt pead.

Senta läks tantsima.

Ja kohe tundus ruumis jälle tagasihoitud rahutuse vaimu. Poisid tantsisid väljakutsuvalt üksteisest lähedalt mööda, puudutasid üksteist küünarnukkidega, astusid nõrgemaile jalgadele ja vahtisid pilkavalt ümber. Oskari silmad puutusid Edgari iroonilise pilguga kokku. Möödudes kummardus kaupmehe poeg Senta rindade kohale ja surus teda silmatorkavalt enda ligi. Aeg-ajalt haaras ta tüdruku täiesti oma käte vahele ja kandis teda õhku tõstetult, tantsukeerisega kaasa. Kahemõtteline irvitav pilk, mille Edgar vahetas Osise Indrikuga, tegi Oskari rahutuks. Ta punastas ja muutus nukraks. Edgari sõrmed mänglesid Senta kleidiga; nagu teadmatult rebis ta seda üha ülespoole, kuni paljastusid tütarlapse põlved ja aluskleit. Teised tütarlapsed naersid, langetades näo oma partneri rinnale, ent poisid pilgutasid Edgarile silmi ja piilusid Senta kõrgelt paljastatud sääri häbematute pilkudega.

Tantsust uimastunud Senta, higine ja erutatud ebatavalisest elamusest, ei märganud ise midagi. Nähes enda ümber naervaid nägusid, naeratas ta neile vastu.

Oskar tõusis püsti. Kortsus kulmudega vaatas ta üle tantsijate peade just jõugu keskele, kus Edgar jät-

kas oma häbematut mängu. Samal hetkel lakkas Jeekab mängimast. Kõik paarid lahkusid kohe tantsupõrandalt seina äärde. Toa keskele jäid ainult Edgar ja Senta, veel ikka tantsuseisangus. Nurkades purskusid naeruturtsatused. Akki vaikisid need, ja kõik vaatasid uudishimulikult Oskari poole, kes rahulikult sammul Edgarile lähenes ja tema käe Senta õlalt eemale lükkas.

«Sea oma riided korda,» sosistas ta tütarlapsele, aga üldises vaikuses kuulsid kõik neid sõnu.

Naer kordus, valjemini ja häbematumalt. Edgar tegi haavunud näo.

«Oskar, mis see tähendab? Sa julged!...» hüüdis ta Oskarile teele ette astudes. See tõukas ta kõrvale, võttis Senta käekõrvale ja viis ta, nagu täiskasvanu viib lapse, nurka, kus olid nende üleriided.

«Lähme minema...» ütles ta tasa, tütarlapse otsa vaatamata; ja ootamata, mida too ütleb, ulatas talle palitu.

Edgar näis olevat tõesti vihastunud: Oskar oli ta nagu poisikluti eemale tõuganud! Tema — kaupmees Banderi poja! Ja kõik olid seda näinud. Nii ei võinud see jääda. Ta lähenes Sentale, kes segasena ja ehmununa palitut kinni pani.

«Preili Senta, te ei lähe ometi juba koju? Kui temale siin ei meeldi, siis mingu ta.»

Abivalmilt tahtis ta Senta palitu käistest kinni haarata.

«Anna teed!» lausus Oskar, Edgarile kindlalt otsa vaadates.

«Palun, siin on ruumi küllalt. Kes keelab sul ringi minemast?»

Senta püüdis oma kätt Edgari sõrmede vahelt vabastada.

«Laske mind, ma lähen koju...» palus ta.

«Miiks, preili Senta? On ju veel nii vara! Meie veel...»

Edgar ei saanud lõpetada. Oskari käed haarasid ta rinnast kinni nagu terastangid. Lühikese, aga vastupan-damatu tõmbega kiskus Oskar ta enese ligi, rind rinna vastu, ning tõukas siis üle toa eemale. Vaarudes kuk-

kus kahvatanud Edgar sõprade käte vahele ja ahmis õhku.

Seni olid Oskar ja Senta juba toast lahkunud. Nad läksid kogu tee vaikides kuni Zaaliti väravani.

«Nüüd algavad jällegi tühjad jutud...» lausus Senta viimaks areldi. «Kõneleb kogu küla. Miks sa niiviisi tegid? Mis ta sulle halba tegi? Seal ei olnud ju midagi.»

«Mulle... mitte midagi, kuid sind narris ta kõigi silme ees, paljastas su, et tema purjus sõbrad saaksid naerda. Kas ma pidin lubama, et ta oleks seda jätkanud?»

Senta tõmbus üsna väikeseks.

«Mis ütleb nüüd ema?...» sosistas ta värisevate huultega. «Kõik naeravad minu üle... Oh jumal!»

Oskar heitis talle kaastundliku pilgu. Tal ei olnud kahju tütarlapse ebamugavast seisukorrast; ei, ta halletses, kuivõrd napilt oli sel inimlapsel julgust, kui väikesena, kui saamatuna ta end tundis maailma ees. Selline enesealandus ei olnud inimese vääriiline. Need, kes kandsid oma pead kõrgel isegi patus, paisates väljakutse maailmale näkku, meeldisid talle palju rohkem.

Tal polnud enam midagi rääkida ja nad lahkusid.

8.

Teisel päeval oli Oskar jällegi merel jääl. Kumbki oma latiotsa külge liibunud, käisid nad Edgariga mõlemad ümber peli. Terve päeva hoidusid nad teineteisele silma vaatamast. Kuid õhtul koju sõites istus Edgar samale reele, kus oli Oskargi.

«Oled sa minu peale veel pahane?» küsis ta kohmetult. «Olin enese nii täis trimbanud, et ei taibanud, mida tegin. Kui sa teaksid, kui häbi on mul eilse juhtumi pärast...»

«Kõik on ju hästi...» urises Oskar vastu, püüdes säilitada pahast ilmet. Kuid viha oli juba haihtunud, tahtmatult pidi ta Edgari anuva pilgu üle muigama. «Küllap saame läbi... Eks vahel juhtu mõndagi...»

Edgar nagu elustus ning otsis Oskari kätt.

«Sa ei räägi sellest ometi Liidiale?»

«Muidugi mitte,» lubas Oskar, naeratades poisi murede üle.

Klava perekonnas sel õhtul kõik aina nohisesid. Isa, ema ja Liidia käisid tusastena ümber. Kui saabus Oskar, pani ema talle söögi lauale ja lahkus ise tumm-tõsisena köögist. Vana Klava isegi ei küsinud, milline oli saak, ja Liidia pesi sööginõusid, selg Oskari poole.

«Mis teie kõigiga täna on juhtunud?» küsis Oskar viimaks.

«Sa ise peaksid seda paremini teadma!» kähvatas Liidia vastu.

Isa asetas pahaselt suuri saapaid pliidile kuivama.

Oskar kehtas õlgu ja valmistus juba oma tuppa minema, kui tuli ema.

«Miks te olete täna kõik nii mossis?» pöördus ta kohe selle poole.

«Peaksid häbenema veel küsida, mis asja pärast...» torises ema. «Kus leidsid au — käia mööda võõraid maju ja kakelda oma paremate sõprade, tulevaste sugulastega! Mis peavad Banderid nüüd meie kohta ütlema? Nad arvavad nüüd, mis oma lapsi veel sihukesse timukakoopasse lasta. Ega sina hooli, kui hävitad oma õe ja venna tuleviku.»

«Venna?» küsis Oskar ja äkki võpatas. Taibates, mida ema oli oma sõnadega mõtelnud, kahvatas ta, naeratas totralt ja läks kohe oma tuppa.

«Vend... Robert...» sosistas ta kokkusurutud hammastega. «Ja Anita...»

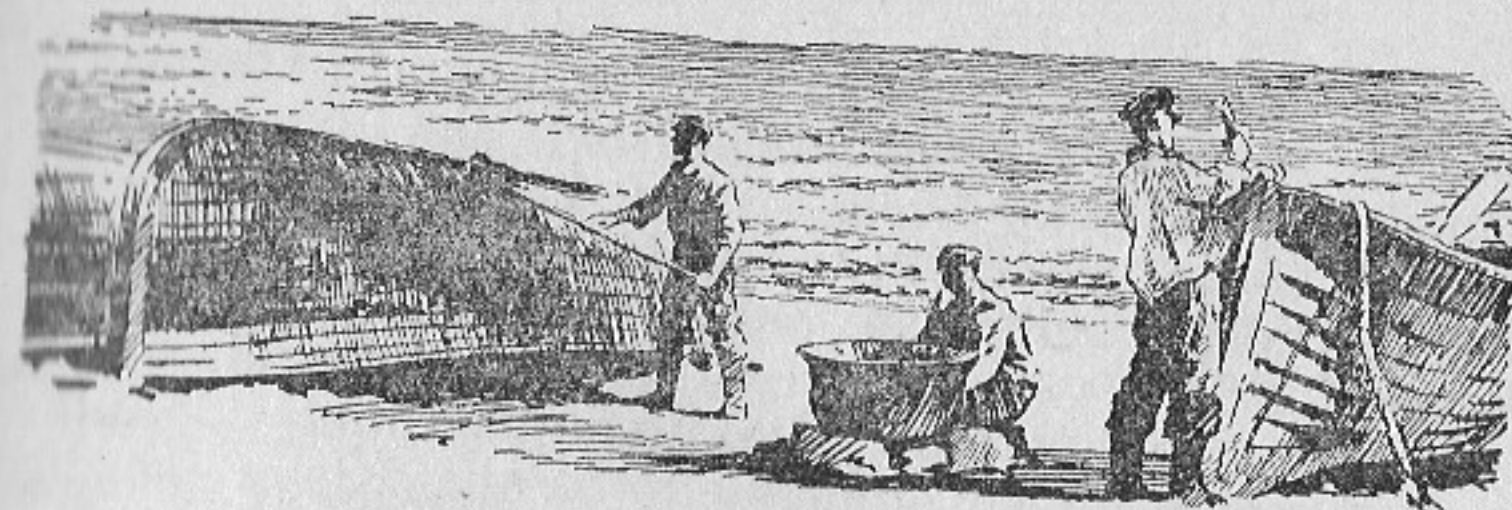
Ta nägu tõmbles valulisel ilmel. Huuli närvides ja sõrmedega juukseid sasides istus ta oma laua juures ja vaatas kangestunud pilgul aknast välja, kus tugev tuul tuiskas lund. Kinnikülmunud joome kohal keerles valgeid räitsakaid.

Anita... Kauge, valuline ning armas kõla oli sel nimel. See meenutas lapsepõlve, õnnelikke aegu, milal Oskar vaatas elule veel julgesti ja lootusrikkalt vastu. Tookord olid nad veel head sõbrad, Oskar ja väike Anita. Tookord ei tähendanud selline Robert veel mi-

dagi ja Oskar ise mõtles Riias ja koolidest. Kuid isa vajas abilist, mõlemaid poegi ei saanud koolitada, ning Robert oli vanemaile alati armsam olnud. Tal avanes tee kõigeks, ent Oskar rakendus raskesse kaluritöhe ja teenis perekonnale leiba, õele riideid ja vennale haridust. Ta käed läksid aastast aastasse karmimaks, kõnnak raskemaks, vaade tõsisemaks. Anita veetis suurema osa aastast Riias, õppis koolis ja sirgus väikesest sõbratarist peeneks preiliks, nooreks haritud daamiks. Igal suvel ilmus ta paariks kuuks Soomuste külla, alati enam muutununa, võõramana ja kaugemana kui eelmisel aastal.

Ning nüüd rääkis ema Robertist ja ... temast.

Jah, Klava perel oli põhjust Oskarile pahane olla. Tema mõtlematu samm võis venna ja õe kavatsused purustada, sest Banderid olid jõukas ja lugupeetud perekond.

TEINE PEATUKK

Kevad

1.

Märtsi lõpul läks ilm soojemaks. Kirdetuul lakkas puhumast, kogu looduses sündis muudatus. Kaugel ulgumerel möirgasid juba teised tuuled, ajades lahte läänevoogusid. Nende kaugel rõhumise all liigatas lahes jääkate. Mereranda kuhjusid hiigeljäämäed, madalikele moodustusid kõrged vallid, kõikjalt kostis lõikavat raginat, raksatust ja langeva jää mürinat. Vaikne meri kandis oma talvist kandamit tuule abita mannermaa poole, kiilus täis sügavikud, ummistas luidete vahed ja nihutas määratu suuri jäälahmakaid üle äärmise kinkude rea rannaäärsele metsa. Meri paistis, nii kaugelt kui vaid silm seletas, äsja ülesküntud mäliku nurmena.

Jää kuhjumine ennustas tormi, mis järgneski kohe. Kolm päeva ja kolm ööd kummardusid luitemännid läänetuule vägevates puhangutes. Soomuste küla joome voolasid merelained. Lumi sulas ruttu, vanad kõrkjakatused tilkusid päikeses, loomad laudas muutusid rahutuks, lehmad ammusid karjamaade järele.

Külas algasid ettevalmistused kevadiseks püügiks. Kõigis taludes rutati vanade võrkude parandamisega.

Peremehed sõitsid Riiga ja tõid koju suuri käbapakke, võrgu- ja noodalinasid, lõngavihte ja nõorikerasid. Ouedel ja rannas põlesid väikessed tulelõkked — seal keedeti tõrva ja määriti paate. Kogu külale ja rannale laskus kerge suitsukate, kõikjal tundus tõrvalõhna. Banderi Edgar värvis oma suure mootorpaadi tumeroheliseks, ja kui värv oli kuivanud, nihutasid külamehed paadi ühisel jõul vette. Vana Klava seadis suitsutusahju korda, aga kaupmees tuletas ostjaile meelde, kui palju keegi oli talve jooksul võlgu söönud. Linnast saadeti teateid vekslit-tähtaegadest, võrgukaupmehed ja kalade ülesostjad lasksid märgata, et nad pole laenatud raha unustanud.

Ent kõik see ei suutnud rikkuda rannarahva helget kevademeeleolu. Ees seisis terve pikk suvi ja rikas sügis — paar tublit loomust, ning jätkub kõigile, võib vekslid välja osta ja üht-teist uut muretseda.

Niipea kui meri muutus ringiekslevaist jääsaartest vabamaks, läksid paadid võrkudega merele. Oskari kaaslaseks olid vana Duunis ja Banderi sulane Džim Kõõrdsilm. Öösiti magasid nad võrkude juures, sest neid ähvardasid veel hulkuvad jääväljad. Suurvesi oli kandnud lahte voolust murtud puid ja põõsaid; vettinutena ei püsinud need veepinnal, vaid ujusid sügavamal, vee all, sattusid võrkudesse ja purustasid võrgulinad, kuni mõni tugevam torm nad randa paiskas.

Õhtuti ja öösiti suitsutati Klava ahjus silke. Kalurite naised ja tütreid kogunesid sinna lükkima. Nüüd avanes võimalus tühja juttu puhuda, nii palju kui süda igatses. Ühes teiste tütarlastega töötas räimelükkimise juures ka Senta. Mõnel õhtul aitas Oskar Liidiat ja isa suitsutamise juures, kuid harva sai ta vahetada mõne sõna Sentaga, — iga ta liigutust jälgis tosin võõraid silmi, ükski sõna ei läinud naiste uudishimulikult kikitatud kõrvadest mööda.

Niipea kui mere ääres püügikoht jääst vabanes, hakkasid Soomuste elanikud räimevõrke rakendama. Esimesena läks tööle Osis oma paadiga, kuid juba esimese tõmbamisega rebenes võrk pooleks: tugev hoo-vus kandis selle purjekavraki otsa, mis lamas põhja-

vajununa külast põhja pool kolmandal madalikul. See oli juba vana haaraja¹. Asetsedes kahe tähtsaima loomusekoha vahel, oli vastik vrakk pisutki tuulisemal ajal võrkudele hädaohtlik. Arvutud rebenenud võrgutükid rippusid purjeka mastidel ja bugspriidil; igal aastal nõudsid ähvardavad rusud uusi ohvreid. See oli kardetavaim ja ebasobivaim püügikoht kogu ümbruskonnas, aga Oskar mõtles, et just siia võiks ta oma kavatsatud meremõrra ankrusse kinnitada: siin ei oleks ta kellelgi jalus.

2.

Ühel pühapäeval peatus Soomuste küla rannas rohekashall mootorpaat, kinnise tekiga ja etteotsa ehitatud kajutiga.

«Garoza tulil!» läbis elektriseeriv teade valgukiirusel kogu küla. «Tema «Kaur» on madalikul ankrus!»

Nüüd võis tänavail näha mehi, kes ruttasid mere äärde, hingeldades, pannes kinni kuuenööpe, et end pisutki viisakamalt esitleda vastsaabunule — ühele suuremale kalaülesostjale Riist. Too tuli kaldale, lühike, uskumatult tüse, meenutades hiigelmuna. Kalurid ümbritsesid teda nagu mesilaspere ema. Oli oodata suurejoonelist joomingut — Garoza ei sõitnud kunagi tühjalt. Jõugus oli näha ka vana Klava kõrge kuju. Ta naeratas meelitavalt ja painutas iga kord õlad madalamale, kui Garoza midagi ütles. Ilmusid ka Bander, pisut iseteadvam kui teised, Duunis, juba ette oma isukat suud maigutades ja püüdes pruuni nägu kuidagi naeratuseks virildada, Liepniek, Osis ja nende pojad. Ainult Klava Oskarit polnud näha, ehkki ta oli üks noodakipparitest ja Garozale tarvilikum kui mõnigi küla peremeestest. Oskar sai liigagi hästi ülesostja sõidu eesmärgist aru ega soovinud end lasta ühes teistega ninapidi vedada. Garoza märkas selles kaluripoisis juba ammugi rahulolematut vastast, aga ta oli selleks liiga hea ärimees, et oma eelaimusi avaldada.

«Olete pika talve jooksul vist tublisti ära kuiva-

¹ Haaraja — mingi takistus põhjas, mille otsa võrgud võivad kinni jääda. (Toim.)

nud!» hüüdis ülesostja meestele hoogsalt, sellise oma üleolekust teadliku inimese häälega, nagu ohvitserid tervitavad sõdureid.

«Mõni lonks ei teeks ju kahju,» pomises Duunis tasa.

«Siis läki aga mootori juurde,» julgustas Garoza. «Rüüpane mõne lonksu uue püügi õnneks. Millal rakendate lõhenoodad?»

«Las ikka ilmub mõni nähtavale, on ju veel liiga vara...» vastas Klava.

«Vaadake aga, et te parajat aega maha ei maga! Lõhe on praegu hinnas — neli latti nael. Üks putukas — ja jätkub, eks? Ja siin-seal on mõnda juba nähtud. Aga läki nüüd, läki, eks me pärast räägi pike-malt!»

Kalurid ronisid «Kaurile». Kajutis oli mitu kasti jookidega. Kogu päeva paukusid korgid, kõlisesid klaasid ja kostsid kalurite hooplevad hääled. Purjus kalur on kõige targem inimene maailmas, ta saab kõigest aru, teab kõik ja suudab kõik... kui vaid tahaks. Ent ta ainult ei taha. Siis tal ei lähegi nii halvasti. Ükski kalur ei ütelnud tol päeval, et tal on mingisuguseid raskusi, et puudus ja võlad kägistavad, veksel on protestitud ning pole raha, millega muretseda uusi võrke. Nagu võisteldes hooplesid nad olematu heaoluga, oma kalastamisvahendite rohkuse ja muinasjutuliste saakidega, nagu suurendaks see unistuslik toredus nende isiklikku väärtust ja tõstaks nad teistest inimestest kõrgemale.

Garoza istus küla peremeeste kõrval ja vestles nendega täiesti kõrvaliste asjade üle. Kallas klaasidesse tembitud piiritust, õhutas jooma ja küsis üht-teist. Ja üksteise järel löid mehed rusikatega vastu rindu ja lubasid kõik eeloleval hooajal püütavad lõhed ja teised kalad Garozale anda. Hiljem, kui kõik olid juba tublisti joonud, poetas Garoza nagu muuseas: tema sooviks omandada mõne mehe-osa Soomuste paatkondades. Kohe tõusid mitu kipparit püsti ja pakkusid kohta oma paadis. Garoza avas uue pudeli. Kalurid jõid, rõõmustasid, mõned nutsid õnnelikus liigutuses. Ja keegi ei märganud, kui osavasti, mahedate võtetega tõmbas ülesostja kogu Soomuste küla kalasaagi oma

mõjuvaldkonda — nagu igal aastal. Kogu rand oli tema katsesarvede all. Ta oskas igaühega toime saada: mõnele laenas raha, teisi meelitas, ilmudes aukülalisena pulma või ristsetele, aga suurema osa ostis ära väikeste külakostidega. Väljaantud raha tuli pärast Garoza taskusse kümnekordselt tagasi, sest ta oli ju kalahindade määraja ja võis neid muuta oma tahtmise järgi mitte päevade, vaid iga tunni tagant. Ta ei riskinud kunagi: kas hinnad tõusid või langesid, oma osa sai ta ikka. Konjunktuurimuutusi pidid kandma kalurid üksi oma õlul. Paatkonnad, kus Garozal oli mehe-osa, olid täiesti tema kontrolli all: ükski kala ei tohtinud teise ülesostja kätte sattuda, kõik Soomuste küla kalurite lõhed pidid läbi Garoza turukaalu minema.

Õhtuhämaruses, korraldanud oma äritehingud Soomuste külas, sõitis Garoza edasi teistesse mereäärsetesse küladesse, et ka neile päitsed pähe ajada. Nurisemata, puudusest rõhutuna alistus alandlik kalurirahvas talle kõikjal. Mõned pidasid teda isegi heategijaks, kuna ta laenas raskel hetkel raha... protsentide eest. Puhtast heategevusest läks see paks altruist iga aastaga üha rikkamaks...

3.

Lõpuks sai ka Oskari paatkond nooda valmis. Ilm läks soojemaks, üha tugevamini hakkas puhuma läänetuul. Kusagil naaberkülas oli hooaja esimene lõhe juba välja tõmmatud, mis tähistas suure kalastushooaja algust.

Laupäeva hommikul kogunes Oskari paati tema uus paatkond, küllaltki metsik jõuk. Välja arvatud vana Duunis, kes täitis ääremehe kohta, ja kippar Oskar Klava, olid kõik ülejäänud palgalised poisid. Juba sõjaeelsest ajast alates töötasid nad suvel mere ääres kalastamisel, aga talvel elasid Riias, üks hulkuva töötatolisena, teine vanglas suviste protokollide pärast, mõni turu ääres kärumehena. Räbaldunud, määrdunud ja näljased, pöördusid need kaltsakproletaarlased suve algul vanade peremeeste juurde tagasi, elasid paar kuud, ei kosunud kuigi palju, sest kogu teenistus

kulus viina ostmiseks, ja ilma santiimita taskus, ilma väljavaadeteta töö ja äraelamise suhtes, kuid ka ilma eriliste muredeta, pöördusid nad sügisel linna tagasi. Nende tõelist nime ei teadnud keegi, aga igaühel oli mingi sõimunimi, mille järgi neid tunti kogu rannikul ja isegi Riia vastavais ringkondades. Köver-Janka, Must Tom, Pundar, Džim Kõõrdsilm — need olid silmapaistvamad eksemplarid Oskari paadis. Tumepruunide, alati nagu vaenulike nägudega, vanunud juustega, rämedate kähisevate häältega sünged mehed näisid väliselt üpris kardetavatena, aga Oskar oli oma metsiku paatkonnaga ikka hästi läbi saanud. Ta füüsiline jõud sisendas aukartust ka suurimale võrukaelale. Ühtki korraldust ei tulnud korrata; kui Oskar ütles sõna, läksid kõik kas või tulle. Kuid oma inimesi ta ka kunagi ei sõimanud, nagu tegid seda tihti Osis ja teised kipparid. Ja kibedal ajal, kui nööri peli ümber nagises nagu katkemisel, siis ei jalutanud Oskar poisse käsutades mööda randa, vaid pani ise oma raske käe vintsi külge ja aitas keerata.

Edelatuul kihutas ränki pilvi üle lahe, kui Oskar esimest korda noota heitis. Kuue mehe sõudes tungis raske paat hüpeldes läbi madalike murdlainete. Lasknud nooda merre, pöörasid nad paadi küljega vastu tuult ja lasksid voolul noota piki randa kanda. Aegajalt murdsid päikesekiired läbi hallide pilvede ja meri sätendas vahuse vee rohelisusega vastu.

Mereseljal põrises mootor. See oli Banderi mootorpaat, seda võis ta kuju ja rohelise värvi järgi juba eemalt tunda. Kergelt kõikudes lõikas ilus paat laineid ja lähenes nooda käänust möödudes Oskari paadile. Mootoripõrin jäi vaiksemaks, sõitja vähendas kiirust ja juhtis oma paadi just noodameeste juurde.

Oskar seisis kogu aja paadipäras püsti, silmi lähenevalt paadilt kõrvale pööramata. Seal näis olevat mitu inimest. Keegi mees võttis mütsi peast ja viipas sellega juba eemalt tervituseks. Rõõmsad kortsud tõmbusid Oskari silmade ümber. Naeratades lehvitab ta oma mütsiga vastu. Ent kohe ilmus mootorpaadis mehe kõrval nähtavale ka sihvakas naisekuju ja valge taskurätik lehvis tuule käes.

Oskar ei naeratanud enam. Aeglaselt langetas ta väljasirutatud käe ühes mütsiga ja vahtis mõtlikult sõitjale vastu. Mida lähemale jõudis roheline paat ja mida selgemini võis näha sõitjate nägusid, seda rahulikumaks ja kinnisemaks muutus Oskari näoilme.

Robert ja Anita sõitsid koju...

«Tere, veli!» hüüdis Robert eemalt pealtnuule. Oskari huuled liikusid vaevalt, tasa pomises ta oma vastuse ja sirutas käed mootorpaadile vastu, et see hooga tema paadi külgi sisse ei muljuks.

Robert küünitas naeratades Oskarile üle paadiserva käe.

«Kuidas püük edeneb? Näita, kuhu sa oled peitnud lõhed?» rääkis ta rutates, nagu poleks tal aega, pisut läbi nina ja keelt laksutades. See oli prantsuse ja inglise keele mõju, mida ta hästi oskas. Kuid Robertile sobis see kerge pudistamine, see tuli tal nii kergelt ja ladusalt välja, et kuulaja imelikku hääldamist ei märkanudki. «Mis teeb isa?» jätkas ta. «Kas ei vaevle luuvaludes? Tõin talle salvi, mis hästi aitab. Jah, mis ma kuulsin — sa olevat sel talvel oma uued võrgud loojakarja saatnud. Kuidas see sul siis juhtus?»

Robert oli Oskarist poole pea võrra lühem, kitsamate õlgade ja peenema näoga. Ülemist huult ilustas tume moodne vurrutriip. Halli suvepalitu krae üles tõmmatud, seisis ta seal palja peaga. Kena poiss. Vanem vend, sassis juustega, vaskpruuni näoga, hiiglasvuline, näis tema kõrval metsmehena. Ja siiski oli palju ühist nende sarnastes näojoontes, silmade kurbmõtlikus pilgus ja kujus.

Anita tuli paadi äärele ja ulatas Oskarile käe.

«Sa oled selle aja jooksul nähtavasti veelgi suuremaks kasvanud!» naeris ta. Tumesinine sametmüts kattis ta lainetavaid juuksekiharaid, silmis sädelesid valatud tulukesed. «Varsti on Soomuste külas kõik laed sinu jaoks liiga madalad.»

Oskar punastas ja hoidis kohmetult Anita kätt enda omas palju kauem, kui seda tavaliselt tehakse. Ütle matu heameelega vaatas ta, kui painduvalt ja ometi ilusasti tütarlaps tasakaalu hoidis, kui mootorpaat hakkas kõrvallaineis kõikumama.

«Pole viga, me teeme uued majad kõrgemate lage-dega,» ütles ta kohmetult naeratades. Ikka veel ei lasknud ta Anita kätt lahti. Viimane katsus seda õrnalt vabastada, aga kui see ei õnnestunud, jättis järele.

Robert pöördus kõrvale, varjates naeratust.

«Noh, kuidas on? Sõidame!» hüüdis Edgar mootori juurest. «Juttu võib koduski ajada. Tahan süüa.»

Alles nüüd tundis Oskar Anita sõrmi oma kämblas. Veel kord pani verelaine ta põsed õhetama. Ta taganes häbelikult paadi ahtrisse ja tõukas mootorpaadi eemale. Mootor hakkas põksuma. Naftasuits levitas vastikut lehka, laineseljad paadi ümber muutusid hetkeks siledamaks; veepinnal sädelesid mitmevärvilised õlilaigud.

«Kena paarike...» lausus Pundar, osutades käega mootorpaadile. «Mis sa arvad, Oskar, see oleks sinu vennale päris kohane? Mõlemad koolitatud...»

Õskar ei vastanud. Ta tõusis püsti ja vallandas pest-köie tulli küljest.

«Sõidame kaldale,» ütles ta ja võttis tüüriaeru.

«Oleksime küll võinud veel mõne aja jätkata...» sõnas Kõver-Janka. «Loomus kui lill.»

Jälle jättis Oskar vastuse võlgu. Aga kui ta kuulis poisse uuesti Anitast ja tema vennast arutavat, tõm-bus ta nagu krimpsu nagu mahasurutud valus. Rahu-tult kobasid ta sõrmed tüüriaeru, kummaline kärsitus haaras teda üha enam. Huuled kokku surutud, vaatas Oskar kaldale ühte punkti. Ta ei pannud tähele paadi suunda, paat liikus kiverdi-kõverdi. Alles madalikel, kus lained tormlesid hirmuäratava võimukusega, toi-bus ta ja jälgis oma ümbrust tähelepanelikumalt.

Tol päeval tõmbasid nad välja kaks loomust, mis ar-dis kokku kaksteist kasti räimi. Juba varasel pärast-lõunal jättis Oskar paadi ankrukohta ja läks külla.

4.

Roberti päralejõudmisest kuuldes ruttas vana Klava talle mere äärde vastu — armastav isa, kes põles kärsitusest suruda oma lemmikut vastu rinda! Ta koh-

las Robertit poolel teel rannast ega jätnud enne järele, kui poeg lubas tal suurt kohvrit kanda. Nagu vana ekspress sammus ta nüüd tükk maad üliõpilase ees, vahetades temaga harva mõne sõna. Nad rääkisid püügi-väljavaadetest ja Oskarist, — Robert oli kuul-nud mitmesuguseid kuulujutte, nagu kavatseks vend sel suvel oma elu asutada. Siis naersid nad mõlemad inimeste tühjade juttude üle.

«Hakka nüüd kõike uskuma, mis nad lobisevad, siis ajavad nad sul pea kärbseid täis!» lausus vana Klava.

Kodus pidi Robert mõlema naise kestva õrnuse ära kannatama. Ta ei põlanud seda kohtumise sentimen-taalset südamlikkust, ent ometi tundis ta end natuke ebamugavalt, kui naised — seejuures oma perekonna naised — silitasid ta õlgu ja vaatlesid teda põhjalikult igast küljest, missuguseks ta on nende kuude jooksul muutunud. Need olid vanamoelised tunded, midagi ar-hailist ja ürgselt looduslikku, ent Robert oli lugenud moodsaid esteete...

«Kui kahvatuks ta on jäänud, kui kõhnaks näost!» lausus ema kurvalt. «Hakkab veel kõhima, rikub ter-vise kõige selle tudeerimisega.»

«Küllap kosub,» lausus Klava julgustavalt. «Tervis on tal hea, ta pole memmepoeg. Sööda aga pugu alati täis. Õhk meil siin esimest sorti, meri, männimets.»

Naiste käest vabanenud, läks Robert oma tuppa. Liidia oli seal terve hommiku askeldanud: pesnud akna, vahetanud voodipesu ja korraldanud laual kirju-tusvahendeid ning tualettesemeid. Tühjalt seisnud toas oli tekkinud ämblikuvõrke, kõiki esemeid kattis paks tolmu-kord. Aga nüüd oli kõik puhas ja läikiv, val-ged kardinaid rippusid akna ees, värsked sirelid lõhna-sid vaasis.

Robert võttis reisiriided seljast, tõmbas heledad pük-sid jalga ja tennissärgi selga. Siis pesi ta end jaheda veega ja läks suurde tuppa teiste juurde.

«Olen hirm-mus näljanel!» teatas ta, ja Klava ema pu-nastas rõõmust, sest ta oli hoolitsenud, et tema lem-mik võiks maitsta kõige paremat. Hommikul oli vanal kukel pea maha raiutud, kolmenaelane lõhe oli prae-tud ja ühes purgis leidis veel natuke kirsimoosi.

Robert langes liialdatud kärsitusega söögi kallale, sõi selliste tehtult jämedate võtetega, matsutades suud ja väänates lõualuid, nagu näitlejad kujutavad lihtsaid inimesi söögilauas. Muidugi ei teinud ta seda tõsiselt, ta tahtis vaid omakseid oma terve isuga rõõmustada — ta hellitas koguni häid tundeid. Iga hetk võis ta hea tooni juurde tagasi pöörduda, mitte süüa noa otsast ega suppi larinal rüübata. Süües hakkas ta oma asjust rääkima. Õppimisega olevat hästi läinud, kui ei juhtu midagi ootamatut, siis lõpetavat ta ülikooli järgmisel kevadel.

«Vanade vilistlaste hulgas on mul häid tuttavaid,» rääkis Robert. «Kohta ei tule kaua oodata. Majandusteadlastel on praegu väljavaateid.»

Pärast lõunat läks ta jalutama. Ja kõikjal, kuhu ta oma kaunis suveriietuses ilmus, jälgiti teda suure tähelepanuga. Ta tervitas vanemaid mehi ja peatus vestlema noorte poistega. Robert oli lugenud välismaa kaluritest, ta rääkis silkudest ja turskade kudemisest Newfoundlandi madalikel.

«Vaadake, meiegi peaksime tegema selliseid kalastuspurjekaid, nagu on bretoonlastel, siis võiksime välja ulgumerele kihutada!» ütles ta Liepniegi Kristapile. «Mis sa ütled selle kohta?»

«Ma ei tea, selleks on tarvis kapitali,» lausus Kristap kõhklevalt. «Ja siis veel, mis me seal oskaksimegi teha, igas meres peab ju isemoodi kalastama.»

«Meil pole ettevõtlikkust, sest me oleme flegmaatiline rahvas. Meil puudub laiem silmaring. Ameeriklased, nood oskavad õiendada.»

Kahetsevalt pead noogutades läks Robert edasi.

Ehkki oli laupäev ja naistel ei puudunud kodus toimetusi, nägi Robert ometi kõikjal, kuhu ta iganes läks, tütarlapse, ehitud kui kirikusse minekuks. Ükski ei käinud viltutallatud tuhvleis; paljudel olid seljas parimad hilbud. Valgete pluuside ja džemprite päikese käes särades kandsid nad kaelkookudega vett ja kõndisid loomajoogiga. Kui Robert möödus, panid nad kandami maha, kohendasid oma riideid ja võtsid üliõpilase tervituse punastades vastu. Robert ei olnud upsakas, tal ei tulnud pähegi, et ainult tema pärast on määratud

undrukud naela otsa riputatud, ta ei näinud midagi kahtlast selles, et noored tütarlapsed toimetaksid õues ja tulid tänavale triikrauast süsi välja raputama, kui õues oli ometi küllalt ruumi. Täis õnnelikke tundeid, ei pannud ta peensusi tähele, vaid võttis ümbruse muljed vastu nende üldises voolavuses. Küla elas, kõikjal võis näha uusi eluavaldu, mets mühises, meri liikus oma sügavustes ja soojad tuuled painutasid vanade pajude oksid. Ja oli nii ütle mata hea kõike seda tunda, hingata, kuulda, tajuda igal uuel hetkel. Metsatuka tagant ei ähvardanud haisev limusiin, trammi pealetikkuv helistamine kustus kõrvust luiteseljake vahel; võõrad, kärsitud, alati ruttavad inimesed ei tõugelnud siin igal sammul. Siin kasvas inimene enda silmis nagu suuremaks ja tunnetas oma isiksust selgemini. Siin ei olnud Robert Klava enam väike sipelgas suure linna kihavas pesas. Vabalt ja rahulikult astus ta mööda pehmet rannaliiva, iga poor ta ihus hingas maa värskust ja mere niiskust. Ta läks üha edasi piki randa, kuni hakkas jahe; siis pöördus ta tagasi. Pea oli pisut uimane, meelekohtades tuksus kiirendatud pulss. Robert tundis roidumust ja janu. Pikk talv linnas, raamatute taga, aulas, täissuutsetatud konvendiruumides, lõkumise puudus ja vaimne pingutus andsid end tunda. See õhk oli tema jaoks liiga kange, rind ei olnud nii rohke osooniga harjunud.

«Küllap läheb mööda,» rahustas Robert ennast. «Harjun, hakkab päikesevanne võtma ja meres ujuma...»

Klava silguahi juba suitses, kui Robert koju jõudis. Ta nägi seal naise — räimelükkijaid. Ka Liidia ja Oskar olid seal. Robert läks nende juurde ja vaatas hetke, kuidas räimelükkijad nobedate sõrmedega lükkisid esimesi sadu. Liidia loendas täislükitud kalavardaid ja Oskar aitas neid kanda ning suitsutuskotta üles riputada.

«Kas sa veel kaua siin tossutad?» küsis Robert vennalt naerdes. «Kõik taevaallane on suitsu täis, varsti ei näe enam kuudki.»

Nad seisisid suitsutuskotta lähel ning ajasid mõne hetke juttu.

«Millal sa magad, kui kogu öö askeldad siin suitsutamise?» küsis Robert. «Hommikul tuleb ju jällegi noodale minna.»

«Suvel ei vajatagi pikka und, paar tundi ja jätkub,» vastas Oskar. «Talvel on küllalt magatud.»

«Kas too pole Zaaliti Senta, too, kes parajasti kumardub niinekimbu järele?»

Oskar punastas kergelt, aga Robert ei märganud venna kohmetust.

«Jah, see on tema.»

«Hm... Kenaks tüdrukuks sirgunud...» lausus Robert tasemini. «Kas siis keegi pole talle veel serva teinud?»

Ta vidutas imelikult silmi ning muigas.

Oskarile ei meeldinud venna küüniline vihje; jättes vastuse võlgu, pöördus ta ära ning hakkas jälle suitsutuskogas askeldama. Robert vaatas hetke Sentat. Vähehaaval haihtus ta õnnelik vaikne looduseheldimus, üksildase jalutuskäigu rahustav mõju. Väikesed kuradikesed hakkasid ta ajus tantsima, teda haaras muretu hoolimatus — jälle oli ta lõbus linlane maal. Tahtis vallatleda, hullata, teha koerust nende päevitanud kaluritütarlastega, kelle käed olid kleepunud soomustega ja riided imibunud täis suitsu ja kalahaisu.

Vaiksel sammul lähenes Robert lükkijate lauale.

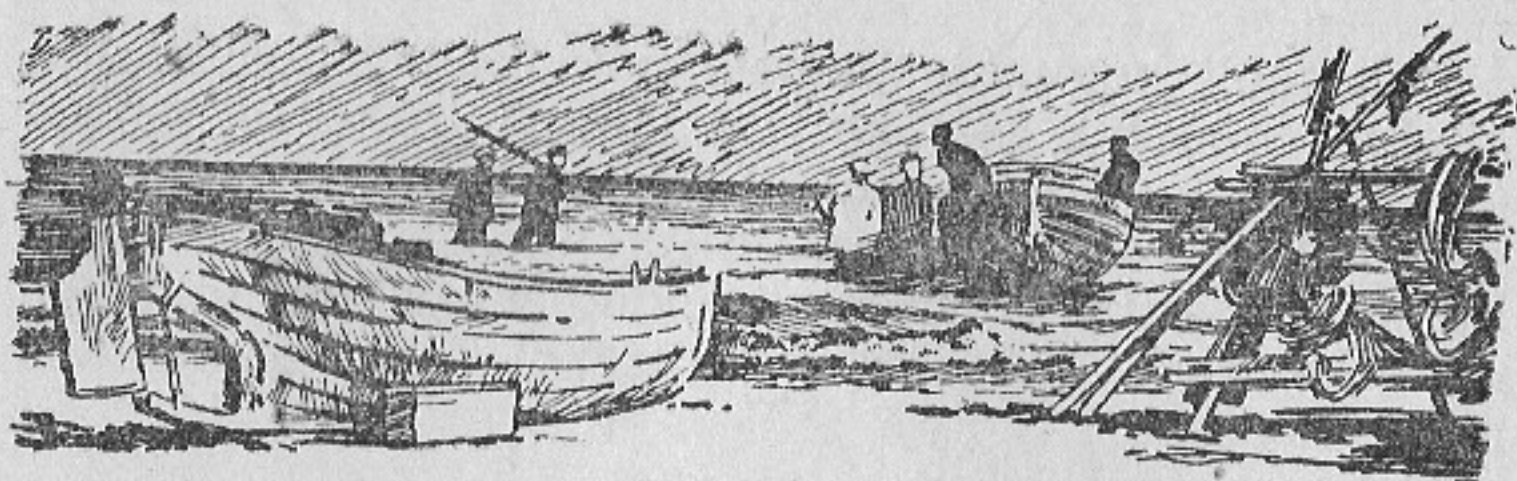
«Preili Senta!» algas ta naeratades. «Ei või enam äragi tunda, kui suureks tüdrukuks sirgunud!»

Senta läks üsna punaseks. Silmad maha löödud, hakkas ta kiiresti lükkimisvardaga askeldama. Aga Robert ei jätnud teda enne rahule, kui tütarlaps andis talle käe ja vaatas otsa. Ta tervitas ka teisi lükkijaid, — needki polnud ju võõrad. Mõni hetk heideti mitmesugust nalja, ent see oli kõik viisakas, ja kui naised mõnikord punastasidki, siis pigem eelarvamusest kui häbist. Nad muutusid vähehaaval julgemaks, rääkisid vastu ja hakkasid noorhärnat isegi tõnkama. Ainult Senta jäi vaikseks ja endassesulgunuks.

«Oodake aga!» ähvardas Robert naljatades tütarlapsi, tuuseldas üht või teist, surus õlgu või näpistas lõuast. «Oodake aga, küll ma teile näitan Riia isandat!»

Tüki aega hullanud, läks ta minema.

Oskar oli kogu aja eemale hoidunud, suitsutusahju äärde. Nüüd tuli ta lükkijate laua juurde, aga naised ei pannud teda peaaegu tähelegi. Senta oli mõtteisse vajunud ja vaatas lahkuvale üliõpilasele järele. Ta ei kuulnudki, kui Oskar temalt midagi küsis, ent viimaks, märgates teda enda kõrval, otsekui ärkas ja hakkas rääki lükkima.

KOLMAS PEATÜKK

Suur loomus

1.

Varsti pärast nelipühi hakkas Liidia leeris käima. Külast oli tal ainult üks seltsiline — Zaaliti Senta. Nad käisid koos kiriklas. Mõnikord läks Robert õele ajaviiteks vastu ja ootas poolel teel; oli päris meeldiv iga päev mõned kilomeetrid mööda metsateed jalutada ning tütarlastega naljatada. Senta oli nägus plika...

Õnnistamispäeval oli terve kogudus kiriku juures. Ootajad lilledega, õnnitluskaartide ja kinkidega tunglesid väljas, kiriku ukse ees. Nad seisid kahes reas, mis ulatusid väravani. Keskel oli vaba tee.

Vana Klava Robertiga käisid tol päeval armulaual. Ka Oskar oli üles kirjutatud, kuid teda ei olnud kuski näha, — kas ta nüüd viivitas meelega, et vältida tseremooniat, mille tähtsust ta ei uskunud, või oli noodale läinud. Kaluri ellu pühapäev muudatusi ei toonud.

Anita ja Edgar seisid ukse lähedal. Nad ootasid Liidiat. Anital oli käes ilus roosikimp. Jumalateenistus venis, sest armulaualisi oli väga palju. Anita väsis seismisest, aga ei tahtnud reast lahkuda, sest siis ei saaks enam tagasi — see oli hea koht, ukse lähedal.

Ta asetas keharaskuse vaheldumisi ühelt jalalt teisele. Ent päike kõrvetas üha enam ja kirikumüürid varjasid tuult. Anitale tundus õhuke markisettkleit kitsana, eriti rindade ümber oli kerge riie pinguli tõmbunud.

«Lõpetaksid ometi rutem,» ütles ta vennale. Sel hetkel märkas ta Oskarit, kes tungis rahvamurrust läbi, ruttamisest hiline. Ta vaatas ümber nagu midagi otsides. Väike siidpaelaga seotud pakike oli tal käes. Ta vaatas üle inimeste peade ja märkas Anitat alles siis, kui oli talle üsna lähedale jõudnud.

«Tere hommikust!» teretas ta, paljast pead kummardades — mütsi tal ei olnudki.

Anita ulatas talle käe.

«Sa tulid Liidiat ootama?» küsis ta.

Oskar vaatas rahutult ümber.

«Jah... tulin. Varsti tulevad vist välja?»

Anita heitis pilgu pakikesele.

«On see su õele, Oskar?»

Hakati kella lööma ja leerilapsed väljusid kirikust. Oskar vist ei kuulnud hästi Anita viimaseid sõnu, sest jäi talle vastuse võlgu. Ümberringi algas sumin: sugulased tervitasid omakseid, kostis suudlusi, nuusutati lilli ning kõikjal oli kuulda tänulikke imetlus- ja õnnitlushüüatusi.

«Ah, kui ilus! Kui suurepärane see on, armas!»

Õnnitlused, käepigistused, kingitused, naiste pisarad!

Liidia, valges siidkleidis ja hõbedavärvi kingades, tuli isa ja Roberti saatel Anita juurde. Nad suudlesid teineteist. Edgar õnnitles punastades, suutmata pilku oma väljavallitu kurb-ilusalt näolt ära pöörata. Liidia märkas ka Oskarit; nad ulatasid teineteisele käe, ja siis koges vend õele oma õnnitlussõnad. Oskar oli hea vend, ent ta ei tahtnud oma liigutust avalikult näidata, sest kogu ümbrus kihas inimestest. Märganud venna käes kingituspakikest, punastas Liidia rõõmust. Kõigi silmad särasid uudishimust: mis võiks seal küll olla? Kuid Oskar ei andnud kingitust õele, ta vaatas jälle üle inimeste peade ja otsis kedagi. Äkki pöördus ta ümber ja lahkus kellelegi sõnagi lausumata.

Liidia muutus silmapilguks üsna kahvatuks, siis hoo-vas verelaine uue hooga ta näkku; ta lehvitas silme

ees taskurätti, oli lämmatavalt kuum ilm... Väike seltskond kohmetas, kõik justkui tundsid häbi üksteise ees; viimaks võttis Robert end kokku ja hakkas rääkima kojusõidust.

Anita hammustas huult ja vaatas rahvahulka. Eemalt nägi ta Oskari paljast pead, sest Oskar oli teistest pikem. Läänud pisut eemale, nii et rahvahulk ei varjanud väljavaadet, märkas Anita tütarlast, kelle käes oli nüüd juba Oskari pakike. Anita pöördus kiiresti kõrvale ja järgnes vennale värava poole.

Senta oli väga rõõmus. Oskari kingitus oli tulnud talle täiesti ootamatult.

«Aga nüüd pead lubama, et tuled õhtul minu poole,» ütles ta Oskarile naeratades. Oma valges kleidis nägi ta ilus välja. «Oleme ainult emaga kahekesi, keegi ei tule ju meie juurde. Sa tuled ju, Oskar?»

«Jah, tulen igal juhul,» lubas ta. Nad lahkusid. Oskar pöördus tagasi oma inimeste juurde. Klava ja Banderi noored sõitsid kõik koos koju. Neil oli kaks vedruvankrit. Liidia istus isa ja Roberti juurde, Oskari võttis Edgar oma sõidukisse.

Kutsariks oli Edgar. Anita istus mõlema mehe vahel. Ta oli väga vaikne. Kohendanud kleiti jalgade ümber, pöördus ta Oskarist kõrvale ning vajus mõtteisse. Päike tõusis üha kõrgemale. Metsatee tolmas, sest vihma polnud sadanud peaaegu kaks nädalat.

Oskarile tundus vaikimine ebasobivana. «Ta peab mind saamatuks ja igavaks reisikaaslaseks,» mõtles ta endamisi. Anita rahulolematust pidas ta enese vaikimise tagajärjeks. Siis ohkas ta.

«Miks ei võiks natuke jahedam olla. Kogu eilne räimeasaak läheb homseni hukka, pole midagi turule viia.»

Anita tõmbas õla Oskarist veel kaugemale. «Tõesti?» sõnas ta hajameelselt.

«Ja homme tõmbame välja võib-olla ainult kaks kasti. On hinda, kuid pole kaupa...»

Anita tõmbas salli kaela ümber koomale.

«Jaa...»

«Aga kui meil oleks külas oma konservivabrik,» jätkas Oskar, «siis seda ei juhtuks.»

«Nii?...»

«Jaa, siis turustaksime oma saagi, kui suur see ka ei oleks, ikka teatava hinna eest.»

Anita kõhatas ja kattis suu taskurätikuga. Nii ei tarvitsenud ta Oskari sõnadele vastata. Oskar märkas neiu hääles kuivust; nii rumal ta ei olnud, et Anita lakooniliste sõnade tähendust mitte mõista. Oskaril hakkas oma soovimatu pealetikkumise pärast häbi ja ta vaikis.

Peenike tolm keerles nende ümber, mustad jalatsid ei läikinud ammu enam. Oskar pani käe üle vedruvankri seljatoe ja nihkus Anitast pisut kaugemale — sel oli nii ebamugav istuda, kahe mehe vahele kokku pigistatult. Nüüd vaikis Oskar ja vaatles tuule painutatud mände metsas ja palukavarsi tee ääres. Ta oli täis mõtteid ja nukrameelne.

Anita liigatas, pööras end otsemini oma kohale ja piilus salaja Oskarit.

«Niisiis sa mõtled, et külasse tuleks ehitada konservivabrik?» küsis ta täiesti Oskari poole pöördudes.

«Jah...» vastas too, silmi teeäärsetelt palukavartelt pööramata.

«Võib-olla on sul õigus. Mina küll ei saa sellest midagi aru, aga mulle tundub, et vabrik tooks kasu tervele külale.»

«Nii?»

«Kas oled kellegagi selle küsimuse üle juba rääkinud?»

«Ei...»

Anita hammustas alumist huult ja heitis Oskarile uudishimuliku pilgu.

«Aga räägi ometi, kuidas sa elad, mis sa oled teinud kogu selle aja! Mida ma kuulsin: sa olevat udus ära eksinud?»

«Jaa...»

Anita vaatas tungivamalt oma reisikaaslast ja pöördus siis haavunult kõrvale.

«Noh, kui sul on nii raske rääkida, siis ma sind ei tülitata.»

Huuled kokku surutud, pööras ta Oskarile selja. Oskar liigatas rahutult, avas suu ja nagu valmistus kõnelema, siis aga lõi pea energiliselt kõrvale ja rahunes. Nii sõitsid nad küläni.

Klava talus tehti suur pidu. Peale Banderite tuli sinna kokku veel teisigi sõbralikumaid naabreid. Pudenti külast oli sõitnud Klava vanem tütar Olga oma mehe Mengeli Peetriga. Aaboltini Jeekab tuli lõõtspilliga, Banderi Edgar tõi grammofoni.

Õhtu lõviks oli Robert. Tema pidas lauakõne. Väikese seltskonna tähelepanu ei erutanud teda enam; just vastupidi: see soojendas teda ja aitas improviseerida pika arutluse eluvõitlusest ja helgest lapsepõlvest, millega Liidia pidi nüüd jumalaga jätma.

Pärastpoole tõugati toolid suures toas kõrvale ja algas tants. Kõrvaltoas löid mehed kaarte. Naised vilksatasid kõikjal; kord köögis, siis jälle meeste juures või noorema rahva keskel. Kuna Robert valitses suures toas, hoides seltskondlikku vaimu erksana, juhtides tantsu ja lõbustades tütarlapsi, istus Oskar meeste keskel, lõi klaase kokku ja rääkis loodetavast ilmast. Oo, ta teadis, mis teeb, see Oskar! Ta ei joonud end täis, mõne klaasi lõi vaid kokku ja tõstis huulte juurde, aga ei tühjendanud. Ta hoidis end tagasi ja vaatas tihti läbi akna õue, kas pole juba hämar. Kui tänaval ei võinud enam inimest ära tunda, tõusis Oskar lauast ja tahtis tähelepanematult välja libiseda. Mehed olid juba purjus, need ei vaadanud talle järele, ent naised suures toas vahtisid, kes kellega kõige enam tantsib: seal sügenes nii mõnigi paar. Liidia kandis sõrmes ilusat kiviga sõrmust — selle sai ta Edgarilt, kuidas siis teisiti; Liepniegi Kristap ei jäänud Osise Vilmast samugi maha...

Mõned tantsijad sulgesid Oskari tee; ta põikles neist kõrvale ja jõudis kuidagi ukseni. Kuid sel hetkel, mil ta toast lahkus, vaikis lõõtspill ja tantsijad valgusid lobisedes nurkadesse. Keegi järgnes Oskarile. Ta ei vaadanud tagasi, aga haistis enda taga kerget aroomi.

See oli Anita. Tal oli hakanud tantsides soe, väljas seevastu oli aga meeldivalt jahe.

«Miks sa sugugi ei tantsi?» küsis ta Oskarilt.

Tahes-tahtmata pidi Oskar peatuma ja midagi ütlema.

«Olin meeste juures...» ütles ta ja tundis nagu häbi oma ülestunnistuse pärast.

Anita naeratas. Ta seisis üsna lähedal, rääkides unustas enese ja asetaskäe Oskari õlale. See oli nii imelik, Oskar ei julgenud end liigutada, et Anita ei arvaks, et ta tõrjub selle õrna puudutuse tagasi.

«Sa tahtsid kuhugi minna?» küsis Anita.

«Ei... mitte kuhugi... Kuhu ma peaksin minema?»

«Kas sa siiski ei valeta?» ähvardas ta Oskarit naljatades sõrmega.

Oskar kohmetas ja vaatas eemale.

«Ei, tõesti, mul pole kuhugi minna. Võib-olla tead sina seda paremini?»

Anita vaatles teda kõrvalt ja mõtles millegi üle järele. Ta käsi lebas veel ikka Oskari õlal.

«Tead mis, Oskar,» ütles ta pärast lühikest vaikust, «seal sees läheb üha palavamaks. Kui sul oleks aega ja tahtmist, võiksime Kõrkjajõe natuke sõuda. Mis sa arvad?»

«Kui sa soovid...»

«Mitte mina, vaid kui sina soovid. Kutsume ka teisi, seal on ju mitu paati. Täna õhtul on ilus kuuvalge.»

«Jah, mõne tunni pärast. Päike pole veel loojunud... Tahad sa kohe?»

«Pead sa kuhugi minema?»

Oskar raputas pead: «Noodale läheme alles hommikul.»

Kuid ta vaatas kohe läbi akna seinakella — see oli kolmveerand üheksa. Ta muutus rahutuks, sest saabus õhtu, läänetaevas lõi punetama ja kõikjal venisid pikad, hallid varjud. Oskar teadis, et teda oodatakse...

Robert tuli välja. Ta otsis Anitat.

«Mis vandenõu teie siin peate?» naeris ta.

«Meie läheme Kõrkjajõe sõitma,» ütles Anita. «Sa võiksid ka teisi kutsuda.»

«Hm, see pole halb idee: piknik paadisõiduga kuuvalgel. Vajaksime veel lampioone.»

«Sa võiksid ema tormilatena võtta,» ütles Oskar. «Laudas on. Ainult klaase tuleks puhastada.»

«Ära pilka!» urises Robert solvunult. «Ent ei maksa siis kauem venitada. Kohe läheb pimedaks, peame veel paadid ja mõlad otsima.»

Kaasasõitjaist polnud puudust. Noored inimesed tahtsid meeleldi uudishimulike naiste silmade alt vähe kaugemale, ja väljas oli nii tore õhk... Surunud endas kasvava rahutuse maha, otsis Oskar paadivõtme ja aerud ning viis lõbusa salkkonna jõe äärde. Ta teadis, et Senta teda praegu ootab, aga ei võinud ju ometi teistele rääkida, milles asi seisab. Võib-olla tüdinevad nad sõidust põõsaste vahel varsti. Hakkaks ometi sadama!...

Paatide juurde oli minna umbes nelisada sammu. Mitmest talust kostis lõbusat hõiskamist, ehkki sealt polnud kedagi leeris olnud. Teel pöördus Osise Indrik oma õue aerude järele.

Nad saabusid jõe äärde, viinastunud poisid ja õhetavad tüdrukud. Oskari paati istusid Robert, Anita ja veel üks väike tütarlaps — Osise Hermiine, Vilma noorem õde: ema oli saatnud selle vanema õe järele valvama, kuid Vilma teadis, mis teha. «Mine sina nende juurde, Oskaril on suurem paat,» ütles ta. Aga kui Hermiine istus Oskari juurde, jäi Vilma oma Kristapiga kahekesi, ja nii sõitsid nad kogu aja.

Õhtu pimenes. Vesirooside lehti veepinnal ei võinud enam näha. Valged vesiroosid ei erinenud kollastest. Paadid kadusid põõsaste vahele. Ehmunud pardid tõusid õhku ja lendasid üle sooheinamaade. Aeg-ajalt sulpsatas mõni kala. Jõe kõrkjais sahises kerge tuule-õhk.

Paadid pöördusid vaiksetesse lahtedesse, suundusid põikkäärudesse ja kadusid üksteise silmist. Airult aerude rütmiline klõbin teatas nende asukohta.

Oskar istus paadi ahtris ja sõudis. Anita mässis õlad salli ja rääkis mõne harva sõna Robertiga. Eemalt kostis Liidia hää. Ta laulis. Robert naeratas.

«Nokturn. Kui romantiline! Siia sobiks veel mõni viiuliga.»

«Oleks pidanud Aaboltini Jeekabi kutsuma, see paneks sul lõõtspilli üürgama,» ütles Oskar. Tema nägu polnud hästi näha, aga tundus, et ka tema muigas, seda

võis märgata ta häälest. Anita jälgis vendi tähelepanelikult.

«Jah, sul on muusikalist taipu, sa mõistad kohe, mis sobiks,» ironiseeris Robert vastu. «Aga miks sa ise, Oskar, ei õpi mängima? Sa vist isegi ei laula?»

«Mis nüüd mina... Sa ise tead, missugused sõrmed peavad olema muusikul. Minu omad on liiga kanged.»

«Jah, aga hääled on teil, kaluritel, küll vägevad: kui rannas räägitakse, võib külas kuulda.»

«Merel räägime täie häälega.»

«See on halb harjumus, te ei oskagi tasa rääkida. Kui sa tahaksid mõnele tütarlapsele midagi sosistada, nii et teised ei kuuleks, siis sa seda ei saaks. Kõigil oleks su saladus kohe teada.»

Oskar vaatas pilusilmi vennale otsa.

«Me ei sosista kõrva ega luusi ka ümber, et salaja kuulatada.»

Robert nuuskas nina ega rääkinud enam. Nad sõitsid tüki aega vaikides. Vennad hoidusid teineteisele otsa vaatamast, midagi võõrast ja vaenulikku oli nende vahele asunud. Nad otsisid mõlemad õela rõõmuga head juhust teineteise üle irvitada.

«Küll on see paat ehitatud raske...» algas Robert jälle.

«Mille järgi sa seda otsustad?» küsis Oskar.

«Sa sõuad küllalt tugevasti, aga ta ei jookse sugugi nii, nagu peaks.»

«Veetaimed takistavad.»

«Kes selle ehitas?»

«Selle paadi? Ma ise.»

«See on vist su esimene kokkuklopsimine, Oskar?»

«Oled siis sinagi mõne juba kokku klopsinud?»

«Kitsas on, istub liiga sügaval, vist küll ei pääse lainest välja. Miks sa paadi rinda laiemaks ei vajutanud? Riias jahtklubis nägin...»

«See siin ei ole jaht.»

«Ei, aga seal ehitas keegi paati. Oleksid sa näinud, missugune välimus! Kerge, ruumikas, ja kus käik!»

Robert jätkas Oskari paadi laitmist. Nagu tõeline asjatundja nägi ta puudusi pea ühes, pea teises kohas. Ei, kui juba kord paati ehitada... Aga mis seal ikka

tahta: esimene katse. Oleks võinud veelgi halvem olla.

Oskar ei ütelnud midagi. Ta sõitis ümber suure põõsa ja pöördus küla poole tagasi. Sees sügeles tal midagi; ta tahtis vennalt küsida midagi sellist, mille üle ta enam ei naeraks. Aga siinsamas istus ju Anita, pealegi väike Hermiine aina kikitaskõrvu. Homme on viimane kui sõna kogu külas teada: Klava pojad ei saa omavahel läbi!

Vähe rõõmu pakkus see paadisõit kuuvalgusel.

Teised olid juba tagasi tulnud, paadid seisisid kinniseotult kaldal ja tänavalt kuuldus lahkuvate noorte naeru. Kõikjal haukusid ärritatud koerad. Mitmel pool olid inimesed veel üleval, akendest paistsid tuled.

«Ma lähen nüüd koju,» lausus Anita. «Täna õhtuks jätkub.»

«Aga mis see siis nüüd on!» hüüdis Robert. «On ju alles üsna vara. Pead sa homme kuhugi minema?»

«Sul on ehk kell kaasas?» küsis Oskar paati kinnitades.

«Pool üksteist,» vastas Robert käekella vaadates. «Mis ütleb Liidia, kui sa niiviisi...»

«Pool üksteist, ütlesid sa?» pöördus Oskar veel kord venna poole.

«Jah. Noh, ära nüüd edvista, Anita.»

Oskar võttis aerud ja läks vaikselt sammul neist mõlemast mööda. Ta ruttas, veel polnud hilja lubadust täita. Ta ei jätnud Anitaga isegi hüvasti, olles veendunud, et see tema lahkumist ei märkagi. Kuid ta eksis.

«Oskar, kas sa ei saadaks mind koju?» hüüdis see talle järele. «Robertil pole aega.»

Oskar ohkas ja jäi seisma.

«Täna öösi pole tänaval päris julge,» jätkas Anita, tulles Oskari juurde. «Kuuled, kuidas hõiskavad purjus mehed. Küla on üsna rahutu.»

Robert vaatles tütarlast muiates.

«Sa tahad mind vist vihastada?» soõstas ta, kummardudes Anitale lähemale. See pöördus tema poole ja kehtitas imestunult õlgü.

«Ära muutu liiga iseteadvaks. Mis vajadus on mul sind vihastada?»

«Noh, kui võtad seda tõsiselt, siis palun andestust. I beg your pardon!»

Ja võtnud Oskari käest aerud, Robert lahkus, mõlema mahajääja ees liialdatult kummardades.

Oskari rahutus suurenes, — ta hilines üha enam. Oma kärsituses unustas ta isegi Anitaga rääkida. Talle tundus, et nad kõnnivad liiga aeglaselt. Aga kui nad jõudsid Banderi väravani, Anita ei peatunud. Kas hajameelsusest või meelega läks ta üha edasi. Oskar ei näinud ta naervaid silmi, ta kõhatas ega teadnud, mis ütelda.

«On vist juba üksteist...» tähendas ta viimaks.

«Võib-olla...» möönis Anita hajameelselt. «Milline soe õõ! On sul aega?»

«Nnjaa... muidugi...»

«Jalutame veel natuke.»

Nad läksid küla lõpuni, mere poole, siis pöördusid tagasi. Anita hakkas kõnelema. Ta pöördus tagasi ennist katkestatud küsimuse juurde konservivabrikust. Oskarit üllatas tema suur huvi selle asja vastu.

«Sa peaksid teistega kõnelema,» ütles Anita. «Egas sa ometi üksi mõtle seda vabrikut ehitada?»

«Mul pole selleks raha. Ja üldse pole see veel nii kindel... Võib-olla aja jooksul. Tuleb veel järele mõelda.»

Nad jõudsid jälle Banderi väravani. Oskar aeglustas juba aegsasti sammu, ent Anita ei mõtelnudki peatuda. Nad läksid väravast mööda, ikka edasi, küla keskele. Vestlus läks üha ladusamini, nad jutlesid nagu vanad tuttavad. Oskar ei olnud veel kunagi kohanud inimest, kes oleks tema kummalisi kavatsusi sellise huviga kuulanud. Anita ei naernud, sugugi mitte, temas ei olnud jälgegi kavalusest. Võis ju olla, et ta ei saanud üht või teist Oskari asjadest aru — mida ta võiski siis vastu väita?

Oskar jutustas ka suurest meremõrrast ja purjekavrakist püügikohas; siis ei andnud talle ikka rahu suure jääkeldri ehitamise mõte.

«Milleks sulle kelder?» küsis Anita.

«Seal võiksim kalu hoida, kuni turu-olukord paraneb. Pärast suuri saake langeb hind tavaliselt poole

peale, aga paari päeva pärast tõuseb jälle endisele tasemele. Mõtle ainult, kui palju tähendaks selline kelder: see oleks tõeline hindade reguleerija.»

Ta oli projekte täis, aga ei teadnud, missugusest ot-
sast neid realiseerima hakata. Niipalju kui ta oli sel-
lest mõnede meestega rääkinud, suhtusid kõik sellesse
kui kergemeelsusse või poisikese fantaasiasse. Aga kui
tal oleks raha, siis võiks katsuda üksipäini asjaga
peale hakata.

«Kõnele mõnikord minu isaga,» ütles Anita.

«Olen juba rääkinud.»

«Ja mis tema ütleb?»

«Ei kahtle nii palju kui teised, ent ka tema ei ütle
midagi.»

Nad olid läbinud terve küla kuni Duunise õueni ning
pöördusid nüüd tagasi. Küla jäi pikapeale vaikseks,
majades vaikisid inimeste hääled, aknad jäid pime-
daks. Kuid ühes väikeses majakeses, just tee ääres,
olid inimesed veel ärkvel. Toa aknad olid valged, tä-
navalt võis näha inimesi, — seal oli kaks naist.

Vesteldes ei märganudki Oskar, kuhu nad olid sat-
tunud, sest ta ei vahtinud palju ümber. Aga Anita oli
ära tundnud tütarlapse, kellele Oskar oli kiriku juu-
res kingituse andnud.

«Kes elab selles majas?» küsis ta, vaadates Oskarile
kindlalt otsa. Kuu paistis mehele otse näkku, ta ei saa-
nud kuidagi kõrvale põigelda. Rahutult vaatas Oskar
ümber.

«Nii... aga kas sa siis oma küla inimesi enam ei
mäleta?»

«Mäletan küll, aga alles siis, kui neid mulle meenu-
tatakse. Mõned nimed ununevad.»

«See on keegi lesk, Zaalit...»

«Kas tal ei olnud ka tütar?»

«Jah... vist Senta.»

«Selgesti sa ei tea?»

«Mis seal teada. Ta töötab meie suitsutusahju juu-
res.»

Oskar tundis ise oma punastamist; õnneks aga jõud-
sid nad jälle varjulisemasse kohta. Anita jälgis teda
naeratades.

Nad jalutasid veel tükk aega mööda tänavat, kedagi
kohtamata. Aeg-ajalt pidi Anita kingadest liiva välja
puistama. Ta pani ühe käe Oskari õlale ja hoidis kinni,
kuni teisega võttis kinga jalast ja puistas liiva välja.
Oli nii meeldiv tunda seda kerget kätt õlal; oh! Oska-
ril polnud midagi selle vastu, kui ta niiviisi kauem vii-
vitas. Oskari kärsitus ja rahutus haihtus vähehaaval.
Ta teadis, et nüüd on juba hilja Senta poole minna,
sinna ei saanud enam midagi parata. Aga siiski, tal oli
tütarlapsest kahju, sest see oli asjatult oodanud.

Suveööd on imelühikesed, nad mööduvad märkama-
tult. Ei ole veel eha täiesti kustunud, kui võib juba
mürgata koidukuma. Kaua põles tuli väikese teeäärse
majakese aknais, ja kogu aja, kui seda võis eemalt
näha, ei vabastanud Anita Oskarit. Kui lõpuks ka
seal mindi puhkama, peatus ta oma värava juures ja
ulatas Oskarile käe.

«Meeldivaid unenägusid!...» naeris ta.

Oskar raputas pead.

«Ma ei lähe veel magama.»

«Kuidas nii?» Anita heitis talle terava pilgu.

«Pean kohe ümber riietuma ja noodale minema.»

Anita hingas kergendatult.

«Miks sa seda mulle varem ei ütelnud! Väsitasin
sind liiga kaua.»

Soojalt pigistas ta veel kord Oskari kätt ja paindus
talle lähemale. Nüüd seisid nad täiesti teineteise ligi.

«Sa ei ole minule ometi pahane, ega?» lausus Anita.
«Seekord sa andestad mulle selle nalja?»

Oskar naeratas nukralt.

«See oli ilus õhtu, Anita... Ma tänan sind!»

Ta naeratas, kuid oli üpris, üpris nukker. Minevik
ärkas, tõusid taas endised päevad; aga ta ei tohtinud
seda uskuda, see oli liiga imeline. Jälle oli ta siin,
Anita, ilusam kui kunagi varemalt, võitev oma noo-
ruse värskuses ja leebe nagu tõeline naine. Kadunud
oli plikalik käredus, tütarlapse kergemeelne alpus;
noor naine hoidis tema kätt oma käes, ta tajus sõrme-
otstes kergeid pulsilööke.

«Ei, ei...» ütles ta enesele. «Seda ei või kunagi juh-
tuda...»

Ent meenutades Sentat ta väikeses majakeses, ei tundnud ta enam oma mõtteid. Nii võõrana tundus kõik, mis oli juhtunud...

3.

Kodus pani Oskar kohe tööriided selga. Veesaapaid ei olnud nüüd enam tarvis, sest vesi oli juba soe. Et oleks kergem töötada, sidus ta püksisääred altpoolt põlvi nööriaga kinni — muidu vajuksid need märgadena alla ja tolkneksid jalus.

Ta läks kohe randa, aga paadi juures polnud veel ühtki poissi. Täna hommikul oli Oskari paatkonnal esimene hommikune püügikord, seepärast ei tohtinud palju viivitada. Püügikohas oli näha juba teisi paate, seal oli vist Osis oma meestega ja keegi Pudumi külast — need pidid noodad kohe pärast Oskarit välja heitma.

Ta ronis paati ja loopis kogunenud vee välja, ehkki see oli kivipoiss Frantsu töö, pani tullid aukudesse, seadis aerud korda ja tõstis paadi ahtrile nooda pära, mis oli noodahunniku peale kuivama laotatud. Siis tuli ta paadist jälle välja. Oli ilus hommik. Vaevalt tuntav tuul õõtsus merelt, nii kerge, et isegi madalikel ei murdunud lained. Oli soe. Koidukuma paisus üha kõrgemale silmapiiri kohal, hommikuhämaruses võis näha paati ning ankrus «Puu-Jaani»¹ ulgumerel ja inimekujusid Osise paadis.

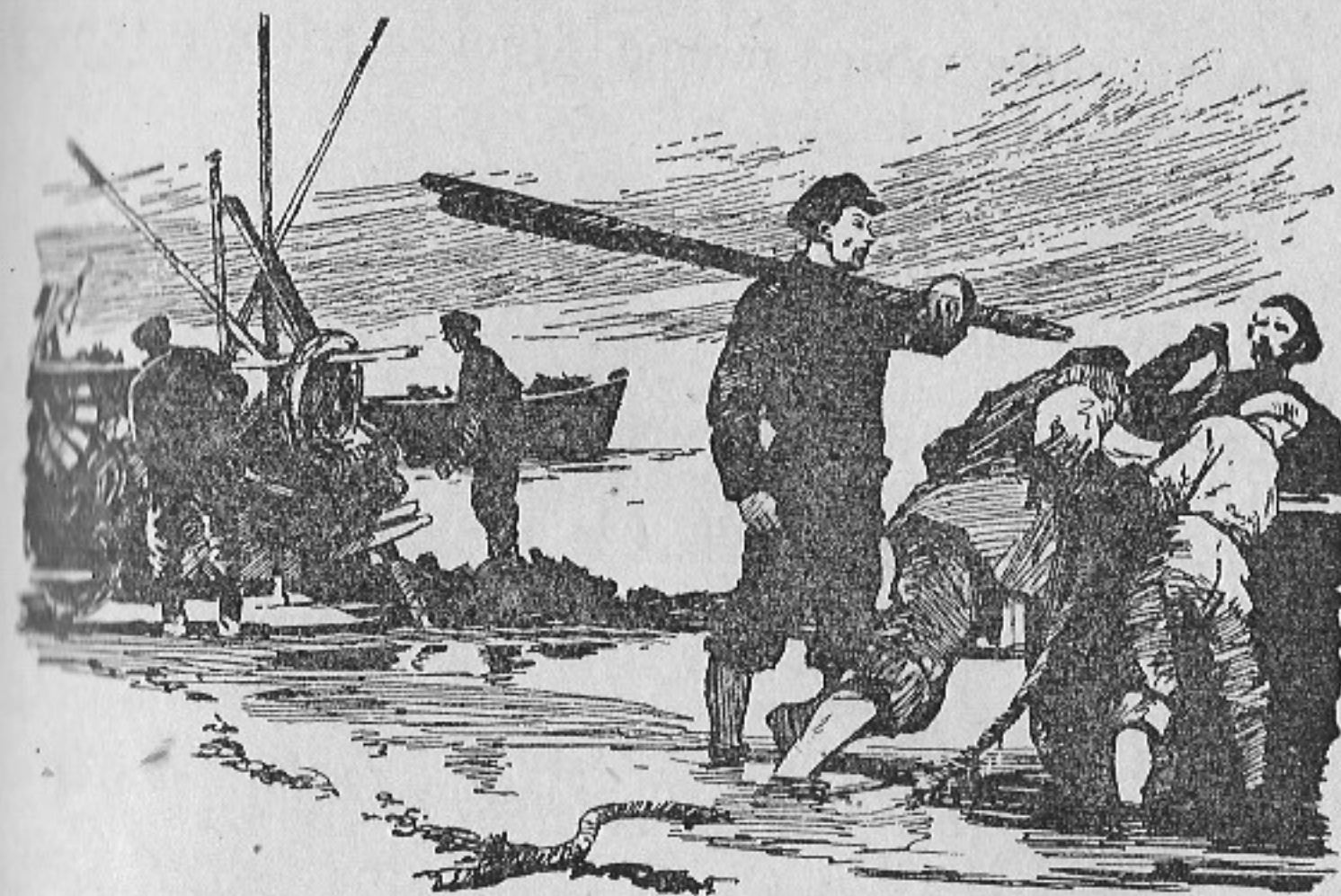
Esimesena tuli Frants. Ta oli vähe maganud; unisena ja uimasena ronis ta kohe paati ja suigatas päras.

«Kas sa ei pidanud mõnda kivi külge siduma?» küsis Oskar.

«Ah jah... laiast osast oli kaks välja kukkunud...» meenus Frantsule, ja nohisedes hakkas ta kivinööri otsima.

Siis ilmus vana Duunis. Aeg venis. Noodaheitmise tund lähenes. Oskar muutus rahutuks. Kärnitult käis ta piki randa, vaatas küla poole ja aeg-ajalt hüüdis ta valjusti, käsi suu juurde pannes:

¹ «Puu-Jaanideks» nimetati väikesi purjekaid, mida kasutati ranna ääres puude vedamiseks. (Toim.)

«Poisid, hoil!»

Kuid poisid ei vastanud ning ühtegi ei tulnud.

«Kas see pole lohakus!» pahandas Oskar. «Kaota nii viisi veel loomus. Kogu päev mokas.»

Oskar hüüdis veel, ootas hetke ja ronis siis paati.

«Sõidame. Neid pole mõtet oodata. Katsume Osiselt mõne inimese saada, võib-olla aitavad.»

Viimasel minutil, kui nad istusid juba aerude juures, ilmus luidete vahelt Pundar. Tal oli hästi läinud, ta kõneles iseendaga ja vehkis kätega igas suunas.

«Kes, mis, teie tahtsite ilma minuta ära sõita!» hüüdis ta. «Mis te oleksite ilma Puntrata peale hakanud?»

Oskari abiga ronis ta paati ja istus aerude juurde. Nad sõitsid minema. Oli viimane aeg, sest Osise paadi mehed hakkasid juba liikuma. Kui Oskar ei ilmuks, heidaks Osis tema asemel — esimene loomus päikese-
lõusu ajal oli ikka kõige parem.

Oskar asetas paadi püügikohta parajasse kaugusse, saatis Duunise veoköie peli juurde, aga ise läks Osisega rääkima.

«Mis sa veel ootad, Oskar!» hüüdis Osis juba eemalt. «Heida aga, ammu juba aeg. Kui sina ei mõtle heita, siis läheme meie vahele.»

«Laena mulle mõned mehed. Minu omad pole ilmunud.»

«Mitu sul on?»

«Neli.»

«Siis pole sina ju kellegi noodaheitja! Nii palju mehi ei saa sulle anda, kellega tõmban ma siis oma loomuse?»

«Laena vähemalt kaks, kuni me nooda sisse laseme. Seni tulevad minu inimesed.»

«Seda ei või veel teada. Ma pean kohe sinu järel heitma.»

«Seni on kaar tõmmatud, küll ma siis saan isegi hakkama.»

Kuid Osis ei andnud järele.

«Noh, kui ei, pole vajagi,» lausus Oskar. «Paluma juba ei lähe.»

Ta läks pudumlaste paadi juurde. Seal olid mõned tuttavad mehed, õemehe Mengeli sugulased ja Oskari tädipoeg Krauklise Martin. Nad kõik olid kuulnud Oskari kõnelust Osisega.

«Sul endal ainult neli meest?» küsis Krauklise Martin imestunult. «Mis sa siis jääd, jäta järele, heitku Osis! Jää sina järgmiseks! Seni tulevad poisidki.»

Oskar ei lausunud enam sõnagi, vaid ruttas oma paadi juurde tagasi.

«Noh, kuidas siis jääb?» hüüdis talle Osis.

Oskar ei vastanud. Ta asus paati, ulatas Duunisele nooda veoköie otsa, läks ise käila ja istus aerude juurde. Osise paat sõitis välja samal hetkel, justkui noodaheitmisele.

«Pisut tasemini, naaber!» hüüdis Oskar. «Vaata, et ei põleta näppe. Ma ise heidan oma nooda.»

Seal naerdi.

«Ära hoopis! Nelja inimesega heidab nüüd keegi noota!»

«Frants, mine kivide juurde!» ütles Oskar poisikele. «Aga sina, Pundar, heidad seekord selisepoole. Edasi!»

Ta haaras rasked tammeaerud ja rõhus neile kogu raskusega. Hull inimene: tahtis üksi sõuda ümber püü-

gikoha, kus tavaliselt töötasid kuus meest! Oli küll vaikne ilm ja meri sile kui tiik, aga siiski... siiski... ja ometi julges ta seda.

Aeglaselt sai raske paat liikvele ja hakkas edasi vajuma. Võrgulina voolas kivide kolisedes üle ääre. Aerud paindusid Oskari kätes, tullid nagisesid nagu mürdamisohus. Ta tõusis pingil poolpüsti ja langes kõigest jõust aerudele tagasi. See oli üliinimlik töö. Paat libises üsna aegamööda edasi, kivipoisike sai iga kivi aegsasti haarata ja üle serva heita, Pundar sai käbadega kergesti hakkama. Aga kui tuli pära, näis pealtvaatajaile seal ääres, et paat peatub otsekohe ja Oskar ei suuda seda enam liigutada. Kuid ta suutis. Raske pära rullus üle ääre ja paat läks kohe kergemaks. Võrguhunnik vähenes, lina all võis juba näha kõlekeerde.

Oskari nägu ja kael olid üleni higised, laubal turvasid sooned, ta hingeldas raskesti nagu vaevatud hobune. See polnud inimese töö, mida ta tegi, midagi äärist polnud siin mere ääres veel nähtud. Kui lõpuks otskaigas veeres üle ääre merre ja paat korraga nagu katkes mingisuguse köie otsast lahti, tundis Oskar kõrvus isesugust vingumist. Peas kohises, meeleskohtades põksusid teravad pulsilöögid; veel üks minut — ja ta poleks seda välja kannatanud, see käis isegi üle tema jõu.

Nad puhkasid hetke ja sõitsid siis kaldale. Nüüd sõudis ka Pundar; tühja paati kahekesi äärde sõuda polnud raske. Frants seadis veoköie korda, ja niipea kui nad kaldale jõudsid, hakkasid nad kohe vorutit pöörama.

Aegamööda ja sitkelt tulid noodatiivad äärde. Vaialipuke paistis juba kolmandalt madalikult.

Varsti ilmus Kõver-Janka. Ehmununa ja vaiksena asus ta töö juurde ja ootas põhjalikku äikest, kuid Oskar ei ütelnud midagi. Nähes, et Oskar tõmbab oma loomuse välja, tulid nende juurde ka Osis ja Krauklise Martin. Häbelikult panid nad käed Oskari poomi külge ja tahtsid aidata, kuid Oskar ütles:

«Pole tarvis, saame isegi hakkama.»

Ta tõukas Osise käe kõrvale ja vaatles nukralt kut-

sumata aitajaid. Siis läksid nad Duunise juurde — see oli vanem mees, tal polnud ränga peliga kerge.

Kui otskaigas oli ääres ja noot pidi võetama vööle, ilmus ka Must Tom. Nüüd sai juba üsna hästi hakkama.

Päike tõusis. Tuul vaikis hoopis. Rütmiliselt, ühes taktis ja sammus kummardusid kalurite kehad. Samsammult taganesid nad tasasel liival, vallandasid üksteise järel nooda vöölt ja kahlasid merre uut jada võtma. Oli mõnus kuni vööni soojas vees sumada ja kogu kehaga nooda peale vajuda. Nooda poolkaar läks üha kitsamaks, selle kohal hakkasid lendlema kajakad. Neid ilmus üha rohkem, kogu rannast; kärsitult ja valjusti kisades keerlesid nad nooda kohal, langesid alla ja tõusid jälle õhku, kalad nokkade vahel. Nende näljakisa pani kalurite kõrvad lukku. Kirju pilv keerles Klava Oskari loomuse kohal...

Kalurid teadsid, mis see tähendab. Rõõmsalt haarasid nad köiest, kergel sammul tuli noot kaldale. Noodalina oli räimedest kirju, väikesed kalakesed visklesid jalgade ümber, veepind värises. Paistis, nagu keeks noot vulinal. Ja ometi oli noodapära veel tükk maad eemal.

See oli midagi muinasjutulist. Noota ei saanudki kaldale tõmmata, sest räimemass täitis esimese joome kuni põhjani. Ja nüüd sulas linnukarja meeletu kisa erutatud inimeste rõõmsate hüüatustega ühte. Kõik keerles hõiskava ringina. Loomus «piirati ümber». Suur poolkaar oli kaladest otse kuiv.

Oskar oli tõmmanud selle aasta suure loomuse!

Ta ei tundnud väsimust. Rikkalik saak otsekui elustas kõiki, andis liikmeile uut jõudu ja vastupidavust. Keegi ei mõtelnudki hommikueinele, kuigi ei olnud enne söönud. Kui loomus oli ümber piiratud, saatis Oskar Frantsu külla teatega, et peremehed tulgu paatide ja lootsikutega.

4.

See oli unisele külale nagu mürsu lõhkemine. Kõige enam olid erutatud need, kes polnud tulnud noota

tõmbama. Kahvatult, tursunud silmadega, kassiahastu-
sena ruttasid randa Oskari, puudunud sulased. Nad ei teadnud, kust haarata, mida teha: neil oli häbi oma hooletuse pärast ja hirm, et Oskar ei arva neid saagi osanikeks — see oleks suur kaotus. Kuid Oskar ei ütelnud midagi. Täis õnnelikke mõtteid, kõndis ta mere ääres ja juhatas räimede kühveldamist paatidesse.

Peremehed sõitsid kokku venede ja võrgupaatidega. Kõige enne täideti kolm väikest paati, siis hakati venesid täitma. Edgar sõitis mootoriga, võttis neli äärteni täidetud paati trossidega järele ja ruttas Riiga. Džim Kõõrdsilm ja kaks peremeest sõitsid temaga kaasa. Veel täideti kolm venet, aga ka pärast seda jäi noodapära veel kalu täis. Ülejäänud räimi polnud kuhugi panna. Lõpnud kalu vedeles ümberringi, kerge tuul uhtis need randa ja kajakad röövisid, kui palju suutsid. Kui Oskar vallandaks noodapära, uhaksid lained ülejäänud saagi kaldale ja siis oleksid kõik kohad haisu täis. Aga nad ei saanud ka oodata, kuni mõni paat tagasi sõidab. Ei jäänud muud midagi üle kui mätta ülejäänud räimed luiteliiva. Seal oli vähemalt kakskümmend kasti — niisugune saak, mille üle mõni päev hiljem oleks rõõmustanud iga kippar.

Bänderi Edgar saabus suurte paatidega Riiga ja hakkas linna aurikusilla lähedal kalu müüma. Kuulnud räimede rohkusest, hakkas kogunema ostjaid, peamiselt vaesemaid inimesi, töölisi ja käsitöölisi. Korvide, kottide ja pangedega kandsid nad odavat leivakõrvast, et neid tünnidesse soolata — et talvel oleks kuivade kartulite kõrvale midagi hammustada.

Džim Kõõrdsilm mõõtis ja Edgar kasseeris raha. Nad rühmasid palehigis terve päeva. Lõuna ajal tõid nad viina ja pidasid einet. Sooja peaga ei olnud Džim mõõtmisega kitsi, andis poole vakka kuhjaga ja igale kausile visaks kämblataie pealekauba. Kuid ostjad vähenesid. Mida odavamalt nad müüsid, seda madalamalt hindasid need räimi. Nad tulid, segasid soomuselist massi kätega ja kärsutasid nina:

«Vanad, täiesti pehmed; näe, kõhud juba avanevad! Kuhu niisuguseid panna!»

Aga kui hinda veelgi alandati, ostsid nad jälle.

Esimesest paadist said nad keskmiselt lati vakast. See oli naeruväärne hind — vaevalt viiendik sellest, mis maksti räimede eest talvel; aga siiski nurisesid linlased, et hind olevat kõrge. Ja Edgar alandas hinda korduvalt, õhtu eel andis ta vaka viiekümne santiimi eest. Üks vene jäi teiseks päevaks. Nad viibisid Riias järgmise õhtuni; osa kalu müüsid nad ära, aga enam kui poole paati kallasid Daugava keskel üle parda jõkke.

Siis tõid nad veel viina ja vorsti, tõstsid tuju ning sõitsid koju.

Teised peremehed oma poistega ja ülejäänud vene-dega olid üle kogu Riia laiali valgunud. Mõned peatusid jõelaevade peatuskohtades, üks paat jäi Miilgraavisse, teised pöördusid Punadaugavasse ja Kundzini saarele, Duunis aga läks oma suure paadiga Kiši järve vetesse õnne otsima. Ta ristles piki järvekaldaid, osa müüs ära Jaunciemis, kus elas palju töölisi, ülejäänud osaga sõitis terve päeva järve teisel kaldal siia-sinna.

Alandanud korduvalt hindu, peremehed lõpuks enam ei mäletanudki, millise hinnaga nad müümist algasid ja mitu vakka üldse oli. Väsinud täis kühvlite ja poolvakkade tõstmisest, kummutasid nad aeg-ajalt mõne lonksu. Igatahes juua sai tublisti, olgu siis rahadega kuidas tahes. Kojusõidul kohtusid jälle kõik ja määrasid kindlaks hinna, mida ütelda noodameestele, et pärast ei tekiks arusaamatusi. Igaüks võttis kaasa pudeli viina, millega kalureid kostitada, muidu võisid need uudishimulikuks saada ja üksikasjalisemaid aruandeid nõuda.

Ka teised noodad tõmbasid rikkaliku saagi. Kogu Riia ja selle ümbrus täideti odavate räimedega. Laht otse kihises kudevate kalade parvedest. Päevad ja ööd põrisesid mootorpaadid, vedades linna pikki paadikaravane odava kaubaga. Üha raskemaks läks ostjate leidmine. Nii mõnigi kalur vedas asjata oma töövilja ja oli sunnitud selle lõpuks vette tagasi kallama.

Niisama ootamatult, kui nad ilmusid, kudevad kala-parved ka kadusid. Paaditäie asemel tõmbasid võrgumehed välja vaid mõned kastid. Mõne päeva pärast tõusis räimede hind, aga siis ei olnud enam kaupa turule lasta, — hea, kui piisas suitsutamisekski.

Neil päevil rääkis Oskar sageli konservivabrikust. Ta pöördus oma töökaaslaste, noodapoiste ja teiste kipparite poole, peatas mehi tänaval:

«Kui meil oleks konservivabrik, siis teeniksime nüüd talvise leiva. Ei tarvitseks konutada Riia äärelinnades ja oodata, kuni linlased ostavad meie kauba poolmuidu. Me ei tarvitseks siis oma saaki luiteliiva matta, merre tagasi kallata või kaladega põldu väetada. Ilusat raha saaksime!»

Kõik nõustusid temaga: see oleks alles number! Nad teeniksid hästi ja elaksid jõukalt, kui see ainult... nii oleks... Aga kust võtvat nad raha sellise vabriku ehitamiseks? Kõik koos? Ei, sellest ei võinud midagi välja tulla — kuipalju oli siis kellelgi siin käepärast?

Laupäeva õhtul jaotati Klava majas nooda nädala-teenistust. Räimemüüjad tulid kokku arveid õiendama. Nad olid rühmanud ööd ja päevad, sõudnud ja mõõtnud, palehigis töötanud. Käed valutasi aerude ja kühvlite tõstmisest veel praegugi. Vaidlusteta maksti neile korralik päevapalk. See, et nad olid Riias paatkonna arvel pisut joonud ja söönud, oli iseenesest mõistetav — kes küll poleks seda teinud, kes võis siin midagi ette heita?

Siis esitas Banderi Edgar oma nõudmised: ta oli ära põletanud nii- ja niipalju naftat, õli oli otsa saanud ja pump rikutud — kõik maksis raha. Ka temale maksti kinni.

Mõned peremehed olid andnud hobuseid nooda vedamiseks, teised olid räimekoormaid mööda talusid ümber vedanud; seal oli nii vähe makstud; tõesti, mida võiski sealt veel paatkonna heaks nõuda? Veel tuli arveid nootade rakendamise, paadi tõrvamise ja uute kõite ning sumpade eest. Perenaised olid käinud Riias paatkonna asju õiendamas, ostnud nõõri ja käbasid, — neile kõigile tuli päevaraha ja sõidukulu maksta. Tundus, et kulude nimestikule ei tulegi lõppu; ikka ja jälle tõusis uusi põhjendatud nõudmisi. Aga kui hakati selgitama suure loomuse väärtust, siis selgus, et seal polegi olnud midagi erilist: kuus suurt venet ja kolm väikest võrgupaati, üsna väikest.

Siit oli vähe kasu, päris kübeke. Teenistuse suurem

osa läks mitmesugusteks kõrvalkuludeks. Peremehed ja nende naised, kes polnud kättki noodaveo külge pistnud, olid nähtavasti rohkem teeninud kui kalapüüdjad ise. Aga see oli vana ülekohus, mis kordus nädalast nädalasse, suvest suvesse. Teistes paatkondades oli sama lugu.

«Parem kui selliseid loomuseid ei ole!» ütles Oskar pärast kõikide arvete õiendamist. «Kaluritel on neist vähe kasu.»

«Kuidas sa seda mõtled?» küsis vana Liepniek.

Oskar heitis käega ja väljus. Mida ta oma sõnadega oli mõelnud, seda mõistsid kõik väga hästi, sest pärast tema lahkumist ei saanud peremehed tükil ajal enam jutuotsa peale.

Soomuste küla elanikke ei võinud enam äragi tunda. Leppinud talvel soolasilgu ja tuhas küpsetatud kartulitega, lubasid nad nüüd endale päris härraslikke maiustusi, kiirustades endile tasuma tookordset puudust. Kalurinaised sõitsid kaladega Riiga ja tõid koju korvitäite kaupa igasuguseid toiduaineid. Külatänav ja mererand olid apelsinikoortest päris kirjud, kõikjal vedeles šokolaadipabereid. Tüdinenud mõru kodukasvatatud tubaka imemisest, kosutasid mehed nüüd suud lausa esimese sordi paberossidega; nooremail oli tekkinud äkki nii peen maitse, et nõuti välismaa sigarette, «Capstaini» ja «Gold-Flake'i». Vorstinahad ja juustukoored, tühjad viina- ja piiritusepudelid, aiaäärde visatud mullused mütsid ja kalossid olid tunnistajaiks, et küla ellu on saabunud uus, õnnelik ajajärk. Suur lapselik kergemeelsus ilmnas kõikjal, kõik näisid olevat unustanud puuduses veedetud talve ja mureküllase tuleviku.

Vana Klava sõitis vallamaja vahet ja polnud ühtki päeva kaine. Ja mitte ainult tema. Suurem osa küla meestest hoolitses selle eest, et Banderi viinatagavarad rutem lõpeksid. Igatsusega oodati eesti purjekaid nende odava piiritusega, või kui ilmuvad lahe vetesse Danzigi salakaubavedajate mootorpaadid — siis on joomine poole odavam, võib mõne tilga tagavarakski panna, et pühapäeviti ei tarvitseks joosta alevi apteeki, kus proviisor Vimba müüs piiritust arstimise otstarbeks.

Kuipalju mehed kulutasid viina peale, niipalju naised uutele kleitidele, kingadele ja kübaratele.

Klava naine sõitis mitu korda nädalas Riiga ja iga kord tõi Liidiale mingi uue ehte. Talvel ostetud džemper oli moest läinud ja Liidia kandis seda kõigi koduste toimetuste juures. Niisama vananenud näis olevat tumesinine krepdešiinist kleit: nüüd kandis iga daam pikema sabaga ja volangidega kleiti. Oskar nägi õel iga päev mõne uue hilbur; see oli kas helekollane siidtrikoost pluus, ilus sall, uued floorsukad või beežid kingad. Rahakott oli ema käes, keegi ei kontrollinud seda. Isa uudishimu rahuldus linnast toodud viinapudel, kuid Oskar ei tulnud üldse arvesse. Enne neli-pühi nimetas ta, et tahtvat uut ülikonda, kuid ema lausus seepeale kohe, et kas ta tahab oma õde siis rahvale naeruks jätta?

Samuti toimisid ka teised Soomuste küla perenaised. Juba ammust ajast kestis murdmatu traditsioonina pereemade võim kogu perekonna vara üle. Ei olnud veel leidunud meest, kes oleks julgenud kahtlust tõsta või võidelda nende matriarhaadi jäänuste vastu. Ja kui selline leidukski, peaks ta siit lahkuma: kohalike tüdrukute hulgast ei saaks ta naist. Vaikselt, nurisemata tegid mehed ja pojad oma rasket tööd, kuna naised ehtisid end ja oma tütreid ning naabrinaised võistlesid omavahel. Kui Osise naine oli oma Vilmale uue kleidi ostnud, siis muretses Klava naine Liidiale samasuguse, aga pisut paremast riidest. Ja kui Banderi maadam ilmus tuliuue kübaraga kirikusse, siis näis Liepniegi emale kohe tema siidrätt täiesti vanana.

See oli muretu, õnnelik suguvõsa, kes järgis evangeliumi sõnu:

«Vaadake linnukesi taeva all!»

Üks inimene terves külas mõtles võib-olla teisiti, kuid ta ei tohtinud oma mõtteid avaldada — see käiks kehtiva korra vastu.

5.

Räimelükkijad lõpetasid suitsutuskojas viimaste sadade lükkimist. Liidia pidi täna õhtul üksi toime

saama, sest isa oli kuhugi välja läinud ja ema talitas loomi.

Oskar jalutas õues, möödus lükkijate lauast ja tervitas naisi. Senta ei võtnud tema tervitust vastu, seda pani ta tähele. Pärast leeripäeva polnud nad veel kohtunud.

Oskar läks väravani ja peatus. Naised hakkasid laiali valguma, mõned möödusid Oskarist. Ta võttis vana vabe ja hakkas seda pehmesse maasse taguma. Päris ime, kui aeglaselt tungis vabe täna liivasse; varemalt oleks Oskar selle mõne löögiga kinnitanud, kuid nüüd tagus ja tagus, pahandas kõva maa üle ja tagus jälle. Ja kuni ta nii omaette töötas, endasse süvenenud ja murelik, lahkusid lükkijad naised üksteise järel. Oli jäänud vaid Senta, viimasena möödus see temast. Jah, nüüd oli juba ka vabe maas kinni; Oskar katsus seda küljele kallutada, aga ta seisis kindlalt kui väravapost.

Ta pühkis laupa, mis oli täiesti kuiv, ja pöördus tulija poole.

«Senta? Vaata imet, arvasin, et sa oled juba ära läinud.»

«Sulle vististi meeldiks väga, kui oleksin juba läinud?» lausus neiu turtsakalt ja tahtis järsul kõnnakul mööda minna. Oskar sulges tee, suurena ja möödapääsmatuna seisis ta väravas ning jäi tütarlast ootama.

«Sa vist mõtled, et ma tol öhtul meelega ei tulnud?» algas ta kohe.

Senta pööras oma õhetava näo kõrvale.

«Meelega või mitte meelega, mis mul sellega tegemist! Kui inimene tahab tulla, siis ta tuleb, juhtugu mis tahes, aga kellel on ükskõik...»

Ta peatus paar sammu Oskarist eemal ja ootas, millal Oskar vabastab tee. Hämarus tihenes üha enam. Keegi ei võinud neid siin näha, tänav oli tühi.

«Lase mind minna...» ütles Senta viimaks.

«Sa ei ole minu peale ometi pahane?» küsis Oskar. «Kui sa teaksid, kuidas see kõik juhtus...»

«Noh, ettekäändeid pole sul kunagi puudunud,» kähvas Senta vastu ja tahtis mööda lipsata.

«Kas on siis juba kunagi midagi sarnast juhtunud?» küsis Oskar. «Millal olen ma sulle valetanud?»

Ta hää l kõlas koguni teisiti. Senta vaatas teda üllatatult.

«Ma ei ütle ju, et sa valetad. Aga kas sa arvad, et mul oli lõbus sind terve öhtu oodata?» Ta hää värises.

See oli hoopis teine jutt. Oskar vabastas kohe tee ja läks ühes Sentaga tänavale. Senta kõndis turtsakalt, huuled kokku surutud. Ta ei küsinud midagi, Oskari küsimustele vastas ebamäärase õlakehitusega.

«Tahab pahasena näida,» mõtles Oskar.

Tüki maad kõndinud, peatus Senta ja ulatas Oskarile käe.

«Sa ära tule minuga kaugemale. Emale on räägitud juba kes teab mida; kui näeb meid koos, tuleb pikk juttus...»

Oskar ei imestanud, et neiu oli hakanud oma tutvust järsku varjama, talle ei tundunud kummalisena, et ta ei tohtinud nüüd tütarlast saata tema väravani, kuna mõni päev tagasi oodati teda Zaaliti majja külalisena. Ta pigistas Senta väikest, tööst krobelist kätt ja vaatas, kuidas ta mööda tänavat eemaldus, kadudes öhtuhämarusse.

Tükk maad eemal, Osise väravas, seisis keegi inimene. Senta peatus, inimene ulatas talle käe ja nad läksid kahekesi edasi.

«Siis nii on asjad, plikake...» raputas Oskar pead. «Sa ei soovi, et teised näevad meid koos. Jaa, jaa, sa pole loll.»

Hetke võitles ta uudishimuga, tahtis teada, kes see oli, kellega Senta kohtus. Qodanud mõned minutid, ei suutnud ta ometi rahuneda ja järgnes neile. Osise värava juures märkas ta liival mitut kontsajälge — see oli kummikonts paljude ümmarguste naelapeadega, kruviasemeid võis hõlpsasti näha.

Ainult üks inimene terves külas kandis sellise kontsaga jalatseid. See oli Robert, Oskari vend.

Üllatatult seisis ta tükk aega võõra värava juures. Hämarusest kostis lõbusaid hääli. Oskar pöördus ja läks minema. Kuid ta ei läinud koju, ehkki oli juba hilja ja ta polnud tervel nädalal ühtki ööd korralikult maganud. Täis rahutuid mõtteid, uitas ta luiteil, kõndis piki tumeda mere kallast ja püüdis mõista oma seisun-

dit. Ta ei saanud millestki aru. Sündmused järgnesid üksteisele, siin oli Senta ja seal ilmus Anita, Robert oli kõikjal, ent Oskar elas uimasena nende keskel, alistudes sündmuste saatustlikule voolule.

Meri kohises, väikesed lained rullusid kaldale, kuuvalgel säras kahvatult nende vaht, kuid taamal oli kogu veeväli must ja ähvardav. Kaugel vilkus Daugava suudmes paagituli, mereseljal undas ujuv poi. Kõrkjajõe piirkonnas asetsevalt niitudel tõusis hõre udu ja valgus valgete lainetena üle põõsaste ja vaiksete käärude.

Oskaril ei tulnud und. Kõndimisest väsinud, otsis ta üles oma võrgupaadi ja viskas enda purjepingile pikali. Sügav tähekuüllane taevast vaatas talle vastu. Väike mügarik pilveke nagu vatitomp läks kuu ette, hetkeks muutus pimedamaks. Öö oli ilus, kuid inimene tundis end üksikuna, ja mõtted teisest inimesest, sõbrast ses maailmakauniduses, tegid ta nukraks.

NELJAS PEATÜKK

Südasuuine aeg

1.

Robert Klava puhkas. Talve jooksul oli ta kõhnaks jäänud ja närviliseks muutunud. Esialgu pärast saabumist ei võtnud ta ühtki raamatut kätte, isegi raskemad loengud jättis hilisemaks ajaks. Algul tahtis ta käed koduste tööde külge panna, sest oli ebamugav nii lohelda, kui terve küla liikus nagu sipelgapesa, igaüks tegi oma tööd, rühmas, tootis väärtusi ja täitis oma lihtsaid, igapäevaseid kohustusi. Aga kui ta seda mainis, oli kogu perekond nii üksmeelselt selle vastu, et ta pidi tahes-tahtmata alistuma.

«Ära vedele meil jalus!» ütles isa. «Tee sa oma tööd, meie teeme oma.»

«Aga mul pole ju midagi teha,» ütles Robert.

«Siis puhka ja kogu talveks jõudu.»

Hommikuti Robert võimles ja suples. Pärast hommikueinet kadus ta kodunt ja tuli alles hilja pärast lõunat, olles uidanud mööda metsi ja luiteid. Hiljem seadis ta õngeridvad korda ja veetis pikad söögivahed Kõrkjajõe käärudes, püüdis hauge, säinaid ja linaseid. Päikesevanne hakkas ta võtma juba algusest

päale, põles ruttu pruuniks nagu malailane ja tundis end jälle hästi.

Aeg-ajalt kirjutas ta linna sõpradele, jutustas neile, kui mõnus elu on sel suvel Soomuste külas, ja püüdis veenda üht kaasvõitlejat, Richard Lindet, et see sõidaks paariks nädalaks tema juurde. Selle kutse saatis ta vana Klava teadmisel, seal oli oma tagamõte tuleviku suhtes, sest Linde isa oli mõjukas mees valitsuse ringkondades.

Õhtuti nähti Robertit sageli suitsutusköja juures. Ta läks jõugu sekka, naljatles ja lõbustas tütarlapsi samuti kui iga kaluripoisski. Ainult Sentast hoidus ta natuke eemale, sest ta ei tahtnud juttudeks põhjust anda. Keegi ei olnud veel näinud, et ta saadab teda koju. Kui töö suitsutusköjas hakkas lõppema, lahkus Robert aegsasti ja ootas tütarlast kuskil tänaval, kõige sagedamini liivast ummistunud joome juures, sest seal ei käinud keegi. Siis veetsid nad koos mõne tunni, kaunid hetked, mis võivad ikka ja jälle korduda ega tüüta kunagi, samuti nagu ei tüüta kuulata suurepärase muusikapala, mida oleme kuulnud juba loendamatu kordi.

Robert jutustas talle elust mujal maailmas. Tema teadis, kuidas oli seal Hispaanias kitarride ja serenadidega akna taga; kui vabalt inimene teistes maades oma kirgede ja südame tungidega käitus; millised tulised naised, millised targad ja imetlemisväärsed naised elasid lõunas. Robertil olid mõned raamatud, mis Senta pidi tingimata läbi lugema: seal oli Wedekind, — seda pidavat ta tõsiselt võtma, see olevat kuulus ja tark mees, — pool Euroopat käivat ta ideede jälgedes; seal oli Tolstoi «Kurat» — lugegu läbi ja mõistku, millist kannatust valmistavad mehele need tumedad jõud, mis peituvad tema veres; D'Annunzio tulised romaanid ei meeldivat talle vähem... Need raamatud võis tüdruk endale jätta, Robert oli neid korduvalt lugenud, ta ei vajanud neid enam.

Hiljem küsis ta, kuidas üks või teine raamat oli Sentale meeldinud. Siis peatus ta vastava teose juures ja analüüsis peensusteni autori kavatsusi, varjatud ja nähtavat ideoloogiat, tõestas kõige hullemaid para-

dokse ja leidis veenvaid argumente sangarite sageli uskumatu lõtvuse õigustamiseks. Kes nüüd teab, kui palju Senta tema tarkadest kõnedest aru sai, võib-olla ainult vähesest, välisest, võib-olla mitte millestki, — see polnudki tähtsaim. Tähtsaim oli see, et ta näis aru saavat ja nõustus, ent nõustudes pidi ta uusi veendumusi omandama. See oli tark, vaba õpetus, teesklemisel polnud seal kohta. Aga et nad elasid eelarvamustes lämbuva ühiskonna keskel, pidid nad ometi teesklema, oma kohtumisi ja mõttekäike varjama. Robert seletas seda Sentale, ja viimane ei lausunud kellelegi pooltki sõna oma kohtumisest Klava noorema pojaga.

2.

Oskar teadis sellest kõigest vähe. Tal polnud aegagi sellistest asjadest mõelda. Kummikontsa polnud ta unustanud, aga ta ei omistanud sellele enam suuremat tähtsust. Kerge rahutus, mis oli vallanud teda kevadel, oli nüüd jälle kadunud. Senta oli talle kaugeks ja võõraks muutunud, samasuguseks, nagu kõik teised külastajad. Oskarit ei huvitanud tema käekäik. Ja Anita... see oli vaid juhus... kogemata sattumus. Halastamatu saatus narris irvitades Oskari kõige salajasemaid mõtteid ja soove.

Oli alanud lõhepüük. Tugev edelatuul ajas lahte üpris rohkesti seda kuninglikku kala. Ajades taga räimeparvi, olid lõhed end ümmarguseks, hõbedaseks nuumanud, — esimese sordi kaup.

Mere ääres algas kärarikas, lõbus ja vaenulik elu. Onnelikud üllatused vaheldusid kibedate pettumustega, kõrvuti rikkalike loomustega tõmmati välja tühje, kus polnud sees elavat maimugi. Püügikohale purjekavraki kõrvale ilmus paate kõigist ligematest küladest.

Vastu õhtut sõitsid Garoza poisid mootorpaadiga lõhede järele. Nad tõid viina ja lõhesaba suupisteks, võtsid päevase püügi vastu ja kostitasid noodamehi. Iga noot sai pool liitrit, ükskõik, kas see noot oli sel päeval mõne lõhe saanud või mitte. Kel oli rikkalik saak, see sai kaks või isegi kolm pudelit. Õhtuti, kui viin oli

ära joodud, ei sallinud poisid vähimatki märkust, meenutasid ammu juhtunud ülekohtu, omastatud või narritud loomuseid, ning õiendasid arveid. Kõver-Janka tegi Osise Indriku kõrvad kuumaks, Džim Kõõrdsilm noris tüli pudumlaste paadis, aga Pundar pani kohkuma vana Duunise omaenda paatkonnast, sest see oli perenaisele temast halba rääkinud. Üldine arveteõiendamine ja õiguseotsimine kordus õhtust õhtusse. Paljud käisid siniste kulmudega, katkirebitud särkide ja kriimustatud ninadega. Mõned ähvardasid kohtuga.

«See läheb miravoi kaudu, nii see ei jää!» suurustas Duunis, kui Pundar oli ta habeme harvemaks teinud.

«Küll näeme teineteist punase laua juures!» andis Osise Indrik Kõver-Jankale mõista, kui Riia hulkur oli Soomuste küla perepojast tugevamaks osutunud.

Ent päev hiljem olid eilsed ähvardused unustatud.

Kuni polnud lõhesid, elasid kõik rahulikult ja vaikselt, kadeduse ja vaenuta, aga niipea kui ilmusid hõbedased kaunitarid, läksid kalurid nagu meeletuks, sõber ei tundnud enam sõpra, vend ei soovinud vennale head, naaber kadestas naabrit. Võitlus elu ülalpidamiseks oli omandanud kõige inetuma võistluse kuju.

Ja selle näljase jõugu keskel elas Oskar. Ta oli kiparite seas kõige noorem, kuid nõu ei küsinud ta kelleltki. Temalt ei olnud keegi veel loomust ära võtnud ja tema omakorda ei püüdnud seda teistelt võtta. Kui purjus ja metsikud tema poisid mõnel päeval olidki, taltsutas ta neid vaid sõnadega.

«Rahu, nüüd jätkub!» hüüdis ta, kui Džim kakles Frantsu või Puntraga, ja kohe oli tüli lõpp. Ja ometi, hoolimata Oskari tugevaist liikmeist ja püüdlikkusest kalastamisel, ei võtnud teda külas keegi tõsiselt. Süüdi selles olid ta kummalised mõtted, mitmed poolhullud projektid, millega ta üllatas mõnikord oma tuttavaid. Ta avaldas oma kavatsusi igaühele ega märganudki, et teda narritakse. Aga võib-olla... et ka märkas...

Varsti pärast jaanipäeva algasid südasuvised ilmad. Kerge lõunatuul hõljus üle sooja vee, suutmata seda lainetama panna. Palav päike kõrvetas luiteid ja lahe-kääre. Meri oli kui keedetud. Kalad põgenesid avamerele, otsides jahedamat vett. Noodamehed vedasid ühe tühja loomuse teise järel ja lõpuks riputasid noodad mitmeks nädalaks vabeaeda kuivama, kuni mööduvad palavad ilmad. Seni püüdsid kalurid õiendada teisi töid oma majapidamises: korraldasid hooneid, paikasid võrke ja niitsid heina. Kõrkjajõe luhtadelt kuuldus vikatiluiskamist, välkusid naiste rätikud ja paljad päevitanud sääred. Sel ajal oli küla nagu välja suinud. Leitsak näis olevat peatanud kogu küla elu. Ainult õhtuti, pärast päikese loojenemist, ilmusid õuele jälle inimesed...

Oskar tõi neil südasuve-nädalail lutsu- ja lestaliinid aldast välja ning oli terved päevad ühes Kõver-Jankaga merel. Lutsud ja lestad on leitsakukalad: kui kogu elus loodus põgeneb meresügavikku, otsides jahedamat vett, jäävad nemad ikka rannamadalikele.

Töö oli raske. Päike kõrvetas, merel polnud tuulelõngugi, ja terve päeva pidid nad lõpmata pikki liine heitma ja välja vedama. Need vettisid põhjamudas, aitke savi sööbis kättesse, nahk pragunes sügavateks haavanditeks. Kalurite riided imbusid kalalima täis, nad haisesid juba kaugelt. Kuid Oskar ei käinud sel ajal kusagil, ta oli oma välimuse vastu täiesti ükskõikne. Õhtul sõudis ta paariks tunniks kaldale, viis kalad suitsutuskotta, sõi õhtust ja sõitis jälle merele. Ööseks laskis ta vette angerjanöörid. Sääraselt ära vaevatud, ei pööranud ta ümbruskonna sündmustele mingit tähelepanu.

Mõnikord õhtul merele sõites nägi Oskar rannas noortesalka. Seal olid Liidia, Robert ja Edgar, mõnikord ilmus sinna ka Anita painduv kuju. Oskar tundis ta juba eemalt ära ning ta rinda pugesi vargsi midagi mõrudat. Siis ei uinunud ta terve öö, rahunemise taga kihutatuna sõudis ta ühe püüse juurest teise juurde ja ootas hommikut. Aga kui ta pärast päikesetõusu kal-

dale sõudes kohtas mõnikord Anitat rannas, kus see puhkas pärast varast suplust, ja kui nad jälle vestlesid kui sõbrad — peaaegu enam kui sõbrad —, unustas ta äsjase mõruduse ja kõik rahutud mõtted. Ja ometi ei uskunud ta oma unelmaid. See oli liiga, liiga imelik. Iga hetk ootas ta karmi ärkamist, oodatava pettumuse aimus asus ängistavalt ta rinnas.

Lämmatavalt kuumad ilmad püsisid. Lõunatuul valitses terve kuu. Taevas oli sügavsinine nagu Itaalia maastikumaalidel, lahe veed lamasid kui hiigelpiegel. Poolele teele jäänud purjekad tukkusid mereseljal, rehvitud purjed lotendasid mööda maste alla. Rammestav, laisk apaatia lämmatas loodust ja inimesi.

Külarahvast hakkas see pikk paus erutama: kohalik kaluriühing müretses uue lipu, nädala pärast pidi olema selle õnnistamine, suurte pidustuste ja pidusöögiga, kuhu oli palutud palju silmapaistvaid isikuid. Kui kalapüük nüüd ei õnnestu, siis ei tule ka pidusöögist midagi välja, nii mõnigi jätaks lauakaardi muretsemata. Mitmed vajasid üht-teist riietuse alal, et auväärselt Riia härraste seltskonda ilmuda. Naised ja tütreid rääkisid juba ammugi uutest kleitidest ja kostüümidest: siid oli palju odavamaks läinud, ka kingade hinnad olid langenud.

Kuid tuult ei olnud. Ning suur päev lähenes üha enam...

Ühel ööl oli Oskar Kõver-Jankaga jälle väljas merel. Lasknud angerjaliinid sisse, märkasid nad, et veekülvlit polnud kaasa võetud. Väike paadike lekkis tublisti, varsti olid põhjalauad vees. Aega oli külluses, terve öö ees; nad sõudsid kaldale ja läksid pimedas kumbki ise suunas kadunud külvlit otsima. Keegi võis olla selle üles võtnud ja kuhugi paadi juurde asetanud.

Oskar käis tüki aega midagi leidmata ja hakkas siis kummulikeeratud paatide ümber silmitsema. Ühe vana paadi juurest kuulis ta vaikseid hääli:

«Ära arva, et tahan sulle auku pähe rääkida...» Oskar tundis ära venna pehme baritoni. «Mul pole põhjust valetada. Kui ei usu, räägi kellega tahes, kes mind tunneb.»

«Sa ainult räägid mulle nii, aga tuleb sügis ning sa sõidad jälle Riiga...» vastas Senta häbelik hää.

«Ma pean sõitma, sa tead seda väga hästi. On jäänud veel viimane aasta ülikoolis käia. Kevadel õien-dan eksamid, diplomitööd olen juba nüüd alustanud. Pärast seda elame, nagu meile meeldib.»

Robert tõmbas tüdruku oma embusse. Nad suudle-aid. Senta toetas pea oma sõbra õlale ja vaatas mõtteis kaugele, pimedusse.

«Millal sa omastele ütled, et tahad abielluda?» küsis ta tagasihoidlikult, sõrmitsedes oma pluusi serva.

«Seda ei tarvitse nad teada, kannatagu veel see talv. Kui olen ülikooli lõpetanud, siis valmistame neile väikese üllatuse. Küll siis teevad suured silmad!»

Ja Robert naeris tasa.

Tütarlaps polnud sugugi nii lõbusas tujus.

«See on neile suur ja ebameeldiv üllatus,» lausus ta. «Nad näeksid meelsamini mõnda teist oma perekon-nas. Sinu õde ei rõõmusta küll seesuguse vennanaise üle.»

«Liidial ei ole siin midagi ütelda. Ja ka teistel mitte, välja arvatud meie kahekesi.»

«Mis ütleb Oskar?»

«Oskar võpatas, süda lõi kiiremini. Tal hakkas äkki palav.»

«Oskar elab ikka edasi nagu seni. Tal on paks nahk nagu elevandil.»

«Võib-olla ütleb ta siiski midagi...»

«Ütelgu. Kas me peame siis seepärast erutama? Sa ei tarvitse enam kauem siin elada, selles hallitanud pe-sas. Me üürime ilusa korteri, neli, ei, kuus tuba köö-giga. Suvel elame Riia mererannas, mõnikord sõidame välismaale.»

«Kust sa võtad nii palju raha?» Senta muutus lõbu-samaks, ta naeriski juba.

«Oo, sa ei teagi, kui palju ma teenin. Kohe pärast ülikooli lõpetamist on mul kindel teenistus mingis tööstusettevõttes. Astun erakonda ja võtan riigi poliit-ikast osa, pole võimatu, et valitakse seimi. Rääkida oskan küllalt hästi.»

«Seda ma näen.»

«Noh, näed siis!»

Siis jätkus kõnelus tulevase elu puhtpraktilistest küsimustest, nad rääkisid mööblist ja korteri sisustusest. Sel sügisel ostab Robert tõukutsika, et neil oleks ajaks oleks oma koer. Lilli nad ei kasvata, seevastu on neil aga palju häid maale ja klaver. Põranda katavad vaipadega, need on nüüd odavamaks läinud, ent saali ühte äärde, kamina juurde, panevad tiigrinaha, — seda oli Robert ühe sõbra korteris näinud.

Nõnda unistades liibusid nad teineteise vastu, täis sõnul väljendamatut õrnust viibisid nad teineteise embuses, ohkasid, naeratasid ja rääkisid armsaid, naeruväärseid sõnu, milliseid räägivad kõik armunud. Senta uskus kõike, mis ilusõnaline sõber talle jutustas, ja see jutustas palju, ning kui vaikis, kiindusid nad janunevate pilkudega teineteisesse.

Must kuju liikus kuuvalgelt. Oskar märkas Jankat, kes tuli just siia. Vetruvail kassisammul ruttas ta pahurale poisile vastu. Ta ruttas, läks pikkade ja kiirete sammudega, peaaegu joostes, et kohata seltsilist kummulikeeratud paadist võimalikult kaugemal.

«Ei leidnud?» sosistas Oskar.

«Ei, kurat teab, kuhu on jäänud...» urises Janka süngelt. Ent see polnud enam hädaohtlik — nad olid juba tükk maad eemal.

«Võtame kuni hommikuni mõnest teisest paadist,» ütles Oskar, rutates mööda paljast randa ikka edasi. «Hommikul paneme tagasi.»

Nad võtsid veekühvli Liepniegi paadist ja läksid tagasi mereseljale öölinide juurde. Oskar ise istus aerudele, tal oli külm ja ta sõudis kogu jõust. Võimsate tõmmetega, hüpeldes liikus väike paat üle joomede ja madalike eemale. Tume veeväli võttis ta oma hõlma.

Janka tukkus paadipäras tohupakul. Vesi vulises kergelt ümber paadi külgede, üksluine aerude klõbin kõlas kui kiigepuu nagin väsinud lapsele. Kuid Oskar ei uinunud. Ta aina sõudis ja sõudis ikka edasi mööda tumedat veevälja. Kui Janka tund aega hiljem silmad avas, ei olnud Oskar aere veel käest pannud. Poiss vaatas imestades ringi.

«Kas me pole veel oma nööride juures?» küsis Janka.

Oskar võpatas ja lakkas aerutamast.

«Kas sa ütlesid?» küsis ta kohmetult. Siis vaatas ta sinist korda ümber ja toibus. Ta oli sõudnud nagu unes, mõtetes uitas kusagil kaugel. Oskari süda oli rahutu, täis raskeid aimusi, ta ei saanud aru, mis tema mägi täna öösel on. Silmade ees virvendasid aina Roberti ja Senta teineteise vastu liibunud kujud. Oskar vaatas ja surus pea kätele.

«Ja kui ta Sentat petab?» see piinav mõte põles ikka ja jälle ta ajus.

Ta ei märganud, kuidas Janka võttis ta käest aerud, ei kuulnud, kuidas see ütles:

«Mine, kippar, suigata. Ma näen, et sa oled väsinud.»

«Ma pean teda hoiatama,» sosistas ta endamisi, kui kaaslane teda paadi käila aetas. «Ma kõnelen temaga...»

Oskar uinus.

4.

Oli saabunud laupäev. Homme pidi olema lipu õnnistamine. Läheneva peo ärevus oli haaranud kogu küla elanikke. Mehed ajasid habet, lõikasid juukseid, viiksisid saapaid; tüdrukud toimetasid triikraua ja lokitangidega; perenaised pühkisid õue. Pidulik tunne rullus tuulepuhanguna õuest õue, erutades kõiki kannatamatutes ning rõõmsas tööhoos.

Oskar oli lipukandjaks määratud, kuid ta mõtles kõige vähem homsele päevale. Robert seevastu käis ärritatult ja rahutult ümber: ta oli Riist kirja saanud, Richard Linde oli lubanud Soomuste küllasse sõita. See oli suur rõõm kogu perekonnale. Liidia käis juba teist päeva nagu uimane, mitmesugused mõtted viiklesid ta targas peakeses. Ta oli Roberti õde... See sõber elab ju nende juures mõnda aega...

Oskar jäi sel õhtul maale. Ta ajas habeme, laskis küla juuksuril Aaboltini Jeekabil juukseid piirata ja hämaruse saabudes lahkus ta kodunt. Ta nägi ka Robertit end ehtivat, ta pidi ruttama.

Kellelgi kogu külas polnud aega teda tähele panna. Oskar möödus Zaaliti väravast ja seisatas sirelipõõsa varjus. Ta süütas paberossi ja valmistus pikaks ootamiseks, ent ei möödunud kümmet minutitki, kui Senta tuli tänavale.

«Tere õhtust!» tervitas ta, lõigates tüdrukul tee taganemiseks ära.

Senta võpatas. Ta oli end ehtinud nii, nagu veel mitte kunagi: kaela ümber kerge siidsall, valgele pluusile oli kinnitatud kuldpross — Oskar nägi seda esmakordselt. Tugevad lõhnad levisid ta riideist, ka nagu lõhnas paksust puudrikorrrast, see kahvatu, elutu nagu, mis polnud veel kunagi kosmeetika paitusi tundnud. Senta oli värvunud ka kulmud ja huuled, ta oli vaeva näinud, seda võis näha ja tunda iga hingetõmbega. Ainult kaela oli ta unustanud: tumeruskena eraldus see nagu vaskrõngas värvitud näo heledusest.

Oskar teadis, et Sental pole nüüd aega, Senta pidi ruttama, sel pole mahti tema juttu kuulata. Seepärast pidi kohe kõnelema.

«Kuidas sina siia juhtusid!» imestas Senta. «Kaua nägemata inimene. Kas tulid Duuniselt?»

«Ei, ma niisama. Pidin sinuga rääkima. On sul natuke aega?»

Senta heitis talle kiire pilgu — see oli heidutatud loomakese vaade.

«Minuga? Noh räägi, aga hästi kiiresti. Pean minema Osisele ütlema, et emal tuli niidist puudus. Ta koob Osisele võrku.»

«Siis on meil ju ühine tee. Võime tüki maad koos minna.»

Oskar ei teadnud, kuidas alata. Nähes, kui kärsitu on Senta, kui rahutult ta ringi vaatab, ei saanud ta end kuidagi koguda. Lõpuks muutus Senta ise uudishimulikuks.

«Mis sul siis ütelda oli? Kas on midagi juhtunud?»

«Ei, juhtunud pole midagi, ma ei tea, mis võikski olla juhtunud. Aga ma kardan... võib midagi juhtuda...»

«Kus? Kellega? Sinu jutust ei saa täna targaks.»

«See käib sinu kohta, ainuüksi sinu kohta, Senta.»

«Ma ootan, mis edasi tuleb...»

Oskar imestas tema teeseldud rahu üle. Hetke vaikinud, võttis ta Senta käe ja vaatles tütarlast kurva pilguga.

«Sa oled... sul on kardetavaid sõpru...» ütles ta murrutud häälel, tundes oma ülijulguse pärast sügavat häbi.

Senta tegi suured silmad.

«Ma tõesti ei mõista, mis see tähendab. Sa kõneled mõistu...» Ta ei olnudki enam nii julge, vaade kartis Oskari silmadega kokku puutuda. «Kas sulle on midagi kõneldud?»

«Ei, Senta, ma ei arvesta rahva jutte. Aga ma ise... tean, sa ei ole... ah, ma ei taha ju sind sugugi mõjutada, seda ära arva. Igaüks võib teha, mis ta tahab ja kuidas peab paremaks; aga kui sa arvad, et Robert räägib alati seda, mis ta mõtleb, siis eksid. Ta on hea arvestaja, seda on ta õppinud seal, Riias...»

Senta hakkas õhetama, puudergi ei suutnud tema kohmetust varjata. Ta kiirendas samme ja püüdis oma kätt Oskari karukämblast vabastada. Kuid too surus seda veel tugevamini ja tüdruk ei pääsenud kuhugi. Siis ta peatus ja pöördus Oskari poole, silm silma vastu. Täis ahastuslikku kiusu ja väljakutset meenus ta kassi, kelle kuri koer on nurka ajanud.

«Noh, mis sa tahad, mis sa tikud peale? Kui sul on kõik nii hästi teada, siis on selge, et sa luurad meie järele. Miks sa seda teed? Sa oled... kiivas ja räägid kõike seda kadedusest.»

Oskar pigistas huuled kokku ja vaikis, aga Senta ei jätnud järele. Närvliku erutusega ründas ta poissi ja see pidi taganema.

«Ja mis sellest, et ma käin temaga? Kas ta on sinust halvem? Mis on teistel sellega tegemist? Olen küllalt suur, et ise teada, mis mulle sobib ja mis mitte. Mis sa segad end teise ellu? Keegi pole sind palunud. Lase käsi lahti, ma pean minema!»

Ta oli juba leeris käinud ning luges Wedekindi ja D'Annunziot...

«Arvad, et seepärast hakkab jälle sinuga käima?» jätkas Senta. «Justkui ma ei teaks, kus sa tol õhtul

olid, kui ma sind ootasin! Mis sa imestad, arvad, et sina üksi saad kõik teada? On nägijaid silmi veel peale sinugil!»

«Robert pole vaikijaid...»

«Ta pole nii salapärane kui sina!»

Jälle tahtis ta end lahti kiskuda, kuid Oskar ei lasknud.

«Minu pärast võid sa Robertiga käia,» lausus Oskar. «Sa võid käia, kellega tahad. Mul pole kahju, ma tõesti ei kadesta, sa võid seda uskuda. Kui sõber tahtsin sind hoiatada, et sa oleksid ettevaatlikum ja mõtleksid oma sammude üle järele. Seal Riias on inimestel kõige kohta palju vabamad vaated; tütarlapsed loevad «Elegantsi» ja käivad kinos — mis nad seal näevad, see meeldib neile ja nad teevad seda järele. Ja see on kõigile arusaadav, täiesti loomulik, nagu lained merel tormi ajal. Ma ei ütle, et nende elu oleks see pärast meie omast halvem; ei, nad lubavad endale ainult rohkem vabadust. Kuid meie juures... meie oleme liiga lihtsameelsed, liiga loomulikud, et lubada endale selliseid peeni vabadusi. Mu vend on peast jalakannani nagu nemad, linna vaim on ta verre imbunud ja ta vaatab asjadele nende silmadega. Robert võib kogu su elu hävitada ega tunne end seejuures sugugi süüdlasena, miski ei piina teda, mingid etteheited või mälestused ei rõhu tema südametunnistust, sest seesugused on juba tema vaated: seal pole ju midagi halba, ainult väike seiklus, ühe suve romaan, mille üle linnasaksad vestlevad veiniklaasi juures ja daamid vadistavad kohvikuis. Mis on tal sellest, et sinu ümbrus ei võta neid asju nii lihtsalt, et ühe suve rõõm muutub eluaegseks needuseks ja mürgine keelepeks närib vähehaaval su elu?»

«Mis sa sellega mõtled?» küsis Senta, vaevatud naeratus huulil. Ta tahtis olla irooniline, ent hää l reetis varjatud rahutust.

Oskar kummardus talle üsna lähedale. Täsa, tasa sosistas ta:

«Seda, et Robert sind iialgi ei nai... See oleks kõigi tema arvestuste vastu. Nüüd ei pea ma sind kauem kinni. Ära ole kuri, et ma nii...»

Ta surus Senta kätt ja jättis tema tänava äärde, Oskari juurde. Raskelt astus ta mööda tuiskliiva. Keegi tuli talle mööda teist tänava äärt vastu. Oskar vaatas teisele poole, et vend teda ära ei tunneks; ka vastutulija vaatas teisale. Nagu vaimud möödusid nad teineteisest.

Oskaril oli häbi. Ta hea kavatsus oli vette langedud — nüüd peeti teda veel kiivaks võistlejaks.

«Äh, tehku igaüks nagu soovib...» mõtles ta endamisi. «Igaüks kujundab ise oma saatust.»

Ta läks luuteile ja istus kaua liival, näppides kasteheinu ja lõikavaid karukaeru. Seal taamal, külas, põlesid väikesed punakad tulukesed — Bander oli toonud halba petrooleumi. Kas Anita magas juba? Hommikuti oli ta vara jalul.

Hambad kokku surutud, raputas Oskar pead nagu hobune, keda piinavad pealetikkuvad kihulased.

«Nüüd jätkub! Muutu tõsisemaks, Oskar!...»

Ta tõusis üles ja läks. Ta mütsi liigutas karge tuulepuhang, see tuli merelt, värske jahe põhjatuul. Oskar peatus ja pööras näo vastu puhangut. See polnud veel kuigi tugev, kuid taevaserval mustendasid juba tuulepilved — lähemal päevil oli oodata rajuilma.

«Südasuvine aeg on läbi...» mõtles Oskar rõõmsalt. Teda täitsid uued mured, nüüd pidi noodale ja inimestele mõtlema, sest sulased olid laiali valgunud, kes kuhugi. Ta läks randa, veendus, et paat on kindlasti ankrus, ja katsus vabeaial kuivavaid liine, — need olid hästi kuivanud. Kui poleks lipupidu, siis võiks nooda juba homme paati vinnata.

VIIES PEATÜKK

Lipupidu

1.

Pühapäeva hommikul valitses külas suur ärevus: meri oli valge ja põhjatuul läks üha kõvemaks. Riia külalised olid lubanud sõita mootorpaatidega. Ootamatu ilamuutus võis peolt kogu hiilguse röövida. Korraldav komitee ei kaotanud ometi lootust, vaid tegi ettevalmistusi nagu kord ja kohus. Seltsimaja oli ehitatud, sissekäiku ümbritses roheline vanik, kogu saal oli pärja-ahelatega ilustatud. Risti üle saali olid tõmmatud lipukeste read ja laest rippusid alla värvilised paberlindid. Terve avar vallamaja oli pidukuuks.

Kõige eest oli hoolitsetud. Diplomeeritud perenaine juhtis küpsetamist ja keetmist, asjatundlik ökonoom hoolitses jookide eest ja juhatuse ning revisjonikomisjoni liikmed olid kõikjal abiks. Peretütred ja daamide komitee tegelased katsid hommikust saadik laudu ja korraldasid nõusid. Ka Liidia, Anita ja Senta ühes teiste Soomuste küla tüdrukutega olid tööle rakendatud. Küla alussambad — vana Klava, Bander ja Osis — olid võtnud endale korrapidamise ülesanded, Robert oli ette nähtud külaliste vastuvõtmise juurde, Oskar

aga oli määratud lipukandjaks. Kes iganes midagi suutis või oskas, see tõmmati kaasa.

Esimestena saabusid muusikandid, pasunapuhujad alevist. Lõuna paiku hakkas saabuma külalisi. Suurest meestest sõitis esimesena Garoza oma mootorpaadiga. Ta ei pannud jahedat ilma tähele — õige ülesastja pidi alati oma kohal olema. Garoza kandis frakki ja triibulisi pükse; väike ja paks mees aina veeres edasi, tõmmates endaga kaasa terve jõugu kalureid, nagu laev tõmbab oma vooluga kaasa väikesi laaste.

Siis hakkasid troskade ja vedruvankritega ilmuma naaberühingute esindajad, mõned lippudega, mõned ilma. Tulid vallamehed, sekretärid ja külavanemad; tuli kogudusemehi, köster, kooliõpetajaid ja võõr-mündreid; tuli võimumehi, politseikordnikke, piirivalvureid ja kaitseliitlasi. Rannas peatus üha enam mootorpaate. Sõitis veel teisigi kalaülesostjaid naiste ja poegade; ilmus väikesigi inimesi, kalamüüjaid ja kärumehi; tuli tähtsaid isikuid, võrgukaupmehi, arst ja keegi notar. Viimaks lõputu vooluna valgusid kalurid ise, noodakipparid, pooleteramehed ja sulased.

Klava Robert oli kogu aja tegevuses: siin nähti teda vestlevat kooliõpetajatega, seal ruttas ta maakonna-ärstile vastu, siin surus kätt piirivalve-ohvitseril. Ta pühkis higi, kummardas igale poole, päris, kuidas sõit läks, ja esitles võõraid üksteisele.

Väljas tuututas auto. Olid saabunud valitsuse esindajad, ministriabi ja keegi kõrgem ametnik. Rahvahulka haaras rõõmus rahutus, kõik pühkisid riideid, naised vahtisid käekoti-pegelisse. Tervitusmarss põrutas aknaruute. Silmapaistvamad isikud nihkusid ettepoole. Proviisor Vimba tundis kõrget ametnikku, nad kohtusid ja läksid kohe kõrvale. Ametnik suudles proua Vimba kätt; naine punastas temale osutatud austuse pärast ja vaatas ümber, kas ka teised seda näevad.

Algas pikk, väsitav, paljunähtud tseremoonia. Kiriõpetajale oli hästi makstud — ta rääkis südamest, kuid eelseisev sööming valdas liialt rahva meeli ja vaevalt kuulas keegi tuttavaid võrdlusi evangeeliumikalurite elust. Pärast seda kõneles ministriabi, hinnates sündmust riiklikust seisukohast: uus lipp pidavat

ümbruskonna seltskondlikule elule mõju avaldama; see pidavat olema ühenduse ja jõu sümboliks.

Siis löödi naelad. Uustulnukat tervitades kummardasid külalislipud, vasaralöögid kõlasid palavaks läinud ruumis. Oskaril oli lipu langetamise ja tõstmisega tegemist. Kui pikk tervitajate rida oli oma ülesande viimaks sooritanud, siirdusid pidulised banketiruumidesse, mis asetsesid hoone teises otsas. Korrapidajad rabelesid palehigis, juhatahes külalistele kohti. See oli vastutusrikas ja ebameeldiv töö: mitte igauhele ei meeldinud kättenäidatud koht, väiklane enesearmastus ja auahnus väljendusid igal sammul. Külalisi oli saabunud liiga palju, et neid kõiki ühte ruumi mahutada, sellepärast olid lauad kaetud kahte kõrvutiasetsevasse tuppä. Tagumine tuba oli väiksem, seepärast asetati sinna kohad auvõõrastele, valitsuse esindajaile, ülesostjate perekondadele, juhatusel liikmeile, kohalikule intelligentsile ja mõnele peremeheseisuse esindajale. Ülejäänud pidulised — kalurid ise oma perekondadega, turunaised, kärumeled ja lihtsamad esindajad — täitsid suure ruumi.

Korraldajad olid küsimuse lahendanud imestamisväärsel taktitundega, kuid see ei leidnud ometi igauhe tunnustust. Esimene ning kõige valjem protestihüüe kõlas juba alguses ühe lihtsa kalurinaise suust. See oli Miltini Kati, julge ja vahva lesk Pudumi külast.

«Mis asi see siin siis on?» küsis ta valjusti Osistelt, kui see näitas talle tooli kahe Soomuste küla kaluri vahele. «Miks meie juures pole ühtki suurt meest? Kas nood teised on rohkem maksnud, et võivad ministri kõrval istuda?»

«Kuss, ole vait, Kati, kõik ei mahu ometi ühe laua taha,» rahustas teda Osis.

«Aga miks mina ei või saksemate hulgas olla? Siin eraldatakse vist ninade järgi! Ei, mina pole sellega rahul! Muretse mulle koht nende juurde, või tulgu mõni suurtest meie lauda. Kui mitte, siis raha tagasil!»

Ta kõrgendas häält, see oli kuulda mõlemas toas — kõik muu vaikis hetkeks. Nähes end üldise tähelepanu keskuses, ei kohmetanud Miltini Kati sugugi, vaid muutus veel kärarikkamaks.

«Kas sa näed, kus on komejant! Igaühel oma mold! Aga mina tahan Garoza kõrval istuda, kes ta õige on! Mis te ütlete selle kohta, hingekarjane?» pöördus ta kirikuõpetaja poole, keda Klava parajasti tagatoa poole juhtis.

Kirikuõpetaja oli juba midagi kõvemat maitnud, põsed tal aina õhetasid. Ta vaatas ärritunud naist naeratades.

«Tuletage meelde evangeeliumi sõnu: «Kes ennast ise ülendab, seda alandatakse; aga kes ennast alandab, seda ülendatakse.»»

See oli hästi öeldud, seda tundsid kõik, ainult Miltini Kati ei taganenud veel. Ta noris edasi, ja natukese aja pärast, kui joomine juba lahti läks, tormas ta otse-joones saksemale poolele. Noh, mis sellisega peale hakata? Talle vabastati koht Garoza ja arsti vahel, just proua Vimba vastas, ja keegi ei pööranud Katile enam tähelepanu. Asjatult tegi ta suhkurmägusa näo ja pöördus küsimuste ja märkustega oma lauanaabrite poole — keegi ei vastanud talle. Siis vaikis ta hetke, ta süda paisus, ta nägi ümberringi ülekohtu. Ja järsku ei suutnud ta enam taltsutada, see käis üle ta jõu: mis niisugune tohter enesest õige arvab, ta rääkis kogu aja ministriabiga, või kes ta seal oli! Garoza, see näis olevat mälu täiesti kaotanud — kui mitu korda oli Kati talle Riiga kalu viinud? Ja õpetaja, ja piirivalveohvitser... ja need hilpharakad kõrvarõngaste ja helmestega... terve see upsakas jõuk!

Kati hammustas huult, kargas toolilt püsti, haaras taldriku kookidega ja virutas kogu jõust vastu seina.

«Kui pole, ärgu olgu maailmas õigust, mingi siis kõik pihuks ja põrmuks!» kisendas ta. Koogitaldrikule järgnes delikatesside nõu. Võileivad lendasid õhus, vorstiviil kukkus kõrgele ametnikule õlale, koorene heeringatükk leidis endale pelgupaiga arsti juuksesaludes. Järgnevalt tahtis Kati pudelite kallale asuda, ja see oli palju kardetavam.

Võimuvahenditega polnud siin midagi peale hakata. Kirikuõpetaja võttis rahustaja osa endale. Pea viinast ja konjakist soe, tundis ta leebet nukrust ja pani kergelt oma käe raevuse naise õlale.

«Jäta järele, mu laps! Tuleta meelde, kuidas see-
sinane issand on ütelnud: «Olge siis pika meelega, mu
vennad ja õed, kuni issanda tulekuni. Vaata, kündja
ootab noid kalleid maa-ande, ootab neid rahuliku mee-
lega, kuni saab kätte selle varase ja selle hilise saagi.
Olge ka teie kannatlikud, kinnitage oma südant, sest
issanda tulemine on lähedal.»»

Ta rääkis, segades evangeeliumi tsitaate tsitaatidega
vanust jutluseraamatuid, ja silitas Kati õlgu. Naine
rahunes, kahetses oma rumalat tegu. Ta tõusis lauast
ja korjas taldrikutükid ning laialipillatud söögijääpu-
sed kokku.

Laua juures oli tekkinud ebamugav vaikus; suured
mehed maigutasid suud ega saanud enam jutujärjele.
Esimees vabandas korduvalt «kahetsusväärse vahejuh-
tumi» pärast ja avaldas lootust, et see enam ei kordu.
Ta käsutas ukse juurde korrapidaja, kes pidi hoolit-
sema, et Miltini Kati enam tuppa ei pääseks.

Ja bankett jätkus.

Joodi, peeti kõnesid, hüüti «elagu», sõlmiti sõprust.
Suure toa nurgas tegid pasunapuhujad muusikat. Sõna-
ahtrad hakkasid rääkima, pikameelsed ähvardasid, ta-
gasihoidlikud suurustasid, ja kõik laulsid «palju õnne»,
kellele õieti, seda ei teadnud keegi. Ruum kihaskas nagu
hiigelkatel. Rusikad paukusid vastu rindu ja lauda,
nõud hüppasid üles ja jook voolas klaasidest lauale.
Kõik läks kõige paremini.

Ka väikeses toas valitses tõesti hea pidumeeleolu.
Üks osa oli piiranud sisse ministriabi, kes jutustas
pardijahist ja põhiseaduse muutmisest. Teised jätkasid
söömist ja joomist, millestki polnud ju puudust. Oskar
oli Mengeli Peetri ja õe mootorpaadini saatnud — nad
kuulusid mingisse lahkusku ega võtnud põhimõtteliselt
söömingust osa. Kui ta seltsimajja tagasi pöördus,
jälgisid tagatoas kõik parajasti sõna-kahevõitlust, mida
pidasid Garoza ja Bander. Nad olid hakanud selgitama
oma tähtsust kalurite elus: kumb neist teeb randlas-
tele rohkem head ning kumb on enam vajalik. Vaid-
luse ägeduses läksid nad «sina» peale üle ja tõid teine-
teise kohta palju ebameeldivaid asju päevavalgele.

«Sa oled kaluritele niisama vajalik nagu koerale

kaigas!» tõendas Bander. «Sa arvad, et kui sind poleks,
siis kalurid ei teaks, kuhu oma saaki panna? Ära
pelga, küll meie turu leiaksime!»

«Ma kergendan kalurite tööd,» uhkustas Garoza.
«Nad ei tarvitse kaladega linna sõites asjatult aega
raisata. Ja kes teine peale minu peab küll hindu kõr-
gel?»

«Nii? Missugune huvi on sul hindade vastu? Oma
kümme, kakskümmend rubla naela pealt teenid sa
alati, jäägu siis kalurile kuipalju tahes. Sulle on tar-
vilik kiirem läbikäik, et kaubast saaks kiiremini lahti.
Kerge südamega lööd sa hinnad alla ja oled kalatünni-
dest lühikese ajaga valla.»

«Aga mis sa ise teed?» hüüdis Garoza. «Sa ostad
lõhust tõrva, kuid rannas müüd seda poole kallimalt.
Vaata, kuidas sa talitad! Arvad, et ma ei tea. Siis pole
sugugi ime, et võid uusi maju ehitada ja lapsi kooli-
lada. Kui kauba pealt teenitakse sada protsenti, siis
võib hästi elada.»

Bander vihastas südamest — see tõrva-asi oli hästi
tabatud.

«Jäta sina mu lapsed rahule, nagu mina sinu omad!»
kõnendas ta kähiseval häälel. «Ma võin neid koolitada,
kui nad on seda väärt, ja sa võid oma kapitalid endale
kurku kallata — sellega pole mul pistmist. Aga mis
teed sina, sina, sina solgitunn? Mitu protsenti teenid
sina lõhedelt? Aa, mõtled, et me seda ei tea? Meilt
ostad sa neid viiskümmend santiimi naela, kuid talvel
müüd nelja lati eest. Mõtelge ainult! Kaheksa korda
liipalju! Kus on maailmas seda veel nähtud? Nüüd
anname talle oma suvise püügi võileiva eest, aga tal-
vel läheme paluma, et ta laenaks meile mõne lati
hinge seeshoidmiseks. Ning siis mängib ta veel suurt
heategijat, dikteerib tingimusi, nõuab lubadusi, et
ühtki lõhet ei müüdaks teistele. Petisekuhi, kuidas tal
pole häbi veel rääkida ja nii palju laiutada.»

Toetust otsides pöördus Bander teiste kalurite poole.
Kuid selline jutt ei sobinud peenele laudkonnale, ehkki
kõik olid juba tujus ega pööranud peensustele tähele-
panu. Kalureist peremehed ei vastanud Banderile, asja-
tult kutsus ta neid appi. Mõnel oli veksli tähtaeg ukse

ees — Garozaga ei tohtinud riidu minna. Bander jäi nagu hüüdjaks hääleks kõrbes. Sellist argust ta oma naabritelt ei oodanud.

«Ükskõik, nagu teile meeldib...» lausus ta nukralt. «Aga minult ei saa Garoza enam ühtki lõhet, seda ta teadku...»

Samal hetkel hakkas Garozat laua teisest otsast ründama uus vaenlane — Oskari onu Krauklis Pudumi külast. Tal oli vana viha: Garoza oli Krauklise möödunud aastal paatkonnast välja söönud ja oma mehe asemele pannud. Garoza oskas end kõikjal maksmata panna.

«Aga kuhu pean mina jääma?» hüüdis Krauklis. «Mina, kes ma olen siin üles kasvanud ja terve eluaja seda tööd teinud! Kaksteist aastat oli mul selles paadis osa, aga siis tuleb ühel päeval see petisekuhi, nagu Bander teda õigusega nimetas, ja viskab mu paadist välja. Ütleb, mine, kust oled tulnud! Kas see on õigesti tehtud? Kas nii peab toimima õiglane ja aus kaupmees, kes tahab kaluritega läbi saada? Ptüi! Häbi!»

Krauklisel olid pisarad silmis, ta oli oma õnnetusest liigutatud. Garoza istus nagu sulgu aetud metskult. Kõik tungisid talle kallale, kõikjalt kuulis ta etteheitel. Aralt urises ta vastu:

«Kes keelab sul teise paatkonda astuda? Tee endale ise paat ja püüa oma sulastega. Minupärast tee nii, nagu sulle meeldib. Ma ei tüki kuhugi, aga kui sinu kippar Rumbain ise pakkus mulle osa, siis ei võinud ma seda ometi tagasi lükata.»

«Kui palju Rumbain sulle võlgneb?» hammustas Krauklis.

«Võlg ei mängi siin mingit osa...»

«Ja kuidas veel! Kes sind ei tunne. Sa oskad iga ühele külge kleepuda nagu tigu seenele.»

Nii pildusid nad sõnu, üks viha ja hooga, teine vastutahtmist. Oskar kuulis kõik. Ta kuulis Banderi ja Krauklise sõnu, pani tähele ja taipas, milline õhkkond siin valitses. Ülekohus oli kõigis mõrudust tekitanud. Garoza raske kogu rõhus rannikut, kõigis külades tunti tema vägivalda. Oskarile tundus, et tarvitseb ainult ühel alata, ütelda esimene sõna — ja kõik järgneksid

kohe, kihutaksid sellised Garozad oma teelt minema ega lubaks uutel isandatel enam kaela peale tulla. Aga hetk hiljem nägi ta Liepnieki, kes Garoza ümber mehkeldas ja palus: kas too ei võiks vekslit ühe kuu võrra pikendada, praegu ei saavat välja osta. Ja Garoza lubas end meelsasti tümaks rääkida, sest kogu sügisene püük oli ju veel ees.

Oskari julgus kadus jällegi. Liiga tugevasti olid need inimesed end selle ämbliku — Garoza — võrkudesse mässinud, võlaahelad pigistasid käsi ja jalgu, nad ei saanud liikuda, nagu soovisid. Ainult vihale aetud Bander julges hambaid näidata. Ta võis seda, sest ta ei sõltunud Garozast.

Vastu õhtut lahkus ministriabi: ta ei saanud lõpuni jääda, sest teda oodati veel teistesse kohtadesse. Kõrge ametnik aga jäi. Tal oli parajasti puhkus. Garoza lubas ta oma «Kauriga» Riiga viia. See ametnik oli ise randlaste keskel võrsunud ja kalurid pidasid teda oma huvide kaitsjaks pealinnas. Tal oli suhteid seimiliikmete ja valitsusringkondadega, ta oli mitu korda sõdinud tolli tõstmise vastu sisseveetavalt võrkudelt. Täna võis ta end rahvale näidata. Vaielnud arsti ja kooliõpetaja Akmentiniga, kel olid mõnes küsimuses teistsugused vaated riigi poliitika kohta, pannud neil suu kinni, kuid ometi jäädes sõbralikuks kõigi vastu, läks kõrge ametnik ka suurde tuppa lihtsate inimeste keskele. Aga seal ei olnud enam mingit korda.

Osise Indrik oli jõudnud pudumlaste kippariga juba tülil minna ja kutsus teda välja jõudu katsuma; nurkadest kuuldus sõimlemist; naised klatšisid eemalistsuhtel ja noorsugu; mõnedel meestel tuli joodavast puudus ning nad nihkusid enam naiste hulka, kuna need ei suutnud oma osast jagu saada. Nõrgemad olid oma kuu täis oksendanud. Korrapidajad olid võimuteaduses nii agaraks läinud, et neid endid tuli korralé kutsuma. Keegi ei märganud enam, kuidas aeg läks. Sees muutus üha pimedamaks; kära suurenes; mitmed perekonnaisad, roidunud nädalapikkusest merelviibimisest, jäid tukkuma, asetades oma pruunid pead naiste sülele.

Siis algas tants. See avati poloneesiga, mida juhtis

kõrge ametnik proua Vimbaga, aga pärast seda tantsis vanade rõõmuks kadrilli.

Nüüd oli Riia külalistel aeg koduteele asuda, nad ei tahtnud ööseks jääda. Nad saadeti marsiga minema ja osa peremehi ning eestseisuse liikmeid saatis nad mereni. Tuul puhus palju tugevamini kui hommikul, lained käisid kõrgelt — polnud nali sellise ilmaga merele minna. Robert Klava püüdis kõrget ametnikku veenda, et ta jääks hommikuni. Oõ jooksul põhjatuul võib-olla lakkab ja küllap Bander viib ta siis Riiga. Kuid see oli asjatu vaev.

«Mul on hea magu, merehaiguse all ma ei kannata,» vastas ametnik.

«Kaur» seisis esimese madaliku taga joomes. Seal mühises praegu tugev laine, valget vahtu pritsis kõikjale.

«Kuidas me paati saame?» küsis ametnik.

«Me viime teid seljas!» hüüdis vana Klava, kes ka randa oli tulnud. Ta võttis jalad kohe lahti ja keeras püksisääred üle põlvede. See oli ta piduülikond.

Osis tegi sedasama. Nad olid purjus ja püsisid ise vaevalt jalul, kuid kummardusid madalamale ja palusid härraseid kukile ronida. Osis võttis kõrge ametniku, Klaval kui kasvult suuremal tuli kanda Garozat. Ta oiatas ülesostja seitsmepuudase raskuse all valjusti. Aeglaselt, taarudes kandsid mõlemad peremehed oma elusaid kandameid. See oli suur au.

Vastu tormas neile tugev laine. Esimesel madalikul pritsis laine kandjate püksid märjaks. Äkki tõmbas ametnik veepiisku kartes pea tagasi. Osis kaotas tasakaalu ja kukkus kogu kandamiga tagurpidi vette. Hetkeks kadusid nende peadki vee alla. Läkastades neelasid nad soolast vett ja lasksid teineteisest lahti. Nad polnud end veel üles upitanud, kui vesi nende kõrval paiskus kõrgele üles — seal kukkus ka Klava Garozaga. Nende kukkumine osutus palju rängemaks, sest mõlemad olid rasked mehed.

Ametnik oli väga vihane. Ta ähvardas sellist sigadust mitte unustada.

«Kas te suudate mu visiitülikonna välja maksta!?» kisendas ta. «See maksab nelisada latti! Mis on sellest

nüüd järele jäänud? Mis seesugune hakkab teist kandma, kes ise käia ei suuda!»

Urisedes ja vandudes läksid nad edasi. Mõlemad kalurid järgnesid härradele, ninad maas, ning aitasid neil «Kauri» ronida.

«Ärge nüüd pange pahaks...» vaigistas Osis ametnikku. «See juhtus kogemata.»

«See veel puudus, et oleks meelega tehtud!» käratas ametnik vastu. Tal oli külm ning ta lõdises, kuni Garoza poiss soojendas mootorit. Siis ronisid mõlemad märjad isandad mootoripärä, tulele lähemale.

Pärast seda äpardust ei julgenud teised Riia külalised kaluritele kukile ronidagi. Nad viidi mootorpaadi juurde footsikuga.

Robert oli isale pahane.

«Vaat missuguse au nüüd endale teenisid!» sosistas ta isale mööda minnes kõrva. «Rahval asja naerda!»

Mootorpaadid sõitsid minema. Enne pimedat pidid nad Daugava suudmeni jõudma. Kaldalejääjad vaatasid paatidele järele, kuidas need kauguses hüplesid, end vastu lainet pooleldi püsti ajasid ja siis jälle alla kummardusid, vaatajate silmist aeg-ajalt kadudes. Rebenenud pilved tormasid üle mere, taevast oli üsnä pilvalais. Üks suurem pilv oli loojeneva päikese ette asunud; selle kiired murdusid üles ja alla, piirates pilve oreoolina.

Mõlemad märjad patuoinad vaatlesid kurvalt teineteist.

«Tuleb minna koju end kuivatama...»

«Pidu mokas...»

Korrapidajalindid rinnal, üleskeeratud pükstega, jalatsid käes, sammusid nad piki randa Soomuste küla poole. Teised jäid sinna; pärituul kandis neile pasunaheliseid ja trummipõrinat järele.

«Ökonoomil on kindlasti veel mõni pudel kibedat...» ütles Klava.

«Need voolavad nüüd Pudumi meeste kurku,» tähendas Osis. «Krauklis ja Rumbain nuuskisid kogu aja kõõgi ümber.»

Kurvalt, üpris kurvalt lõppes neil kahel see pidu, millest nad mõlemad olid oodanud palju rohkem.

Pidu lõppes pärast keskööd. Lõpupoole tekkis kaklus Soomuste ja Pudumi küla poiste vahel — nad õienasid arveid kunagi äravõetud loomuse pärast, peale selle tantsis Osise Vilma terve õhtu kellegi Pudumi perepojaga ning Liepniegi Kristapil oli siin oma sõna ütelda. Tantsusaalist kandus kaklus vabasse loodusse, sest seal oli rohkem ruumi ja leidus käepärast ikka mõni vabe või aiateivas. Tuuline öö oli täis kisa, vilistamist ja tarade murdumist. Taludes haukusid ülesäratatud koerad, inetud sõimusõnad segunesid kannatadasaanute oietega. Lipu omanikud kolkisid kutsutud auvõõraid, tervitajad manasid peokorraldajaid — polnud enam mingit korda.

Oskar oli uue lipuga kuni lõpuni seotud. Kui külalislipud üksteise järel jumalaga jätsid ja muusikahelide saatel ruumist lahkusid, pidi ta aukohal seisma. Pärast seda rulliti lipp kokku ja anti seltsi esimehe Gruube hoolde. Oma kohustustest vabanenud, ei viitnud Oskar kõnemeeste hulgas enam aega, ehkki need olid ökonoomilt mõned pudelid kibedat ja õlut saanud. Ei, joodud oli juba küllalt. Tal oli nii soe ja mugav tunne, nagu mitte kunagi varem. Kogu õhtul ei saanud ta Anitat kõnetada — ka too oli alati kinni. Pärastpoole ilmus ta küll tantsusaali, ent Oskaril puudus julgus talle sellises rahvamurrus läheneda. Ning kooliõpetaja Akmentin ei lahkunud Anita kõryalt kogu aja sammugi.

Oskar läks välja. Oli öö pimedaim aeg. Ta kuulis taamal sõimu ja kisa — nood seal polnud veel järele jätnud. Kas Anita oli juba lahkunud? Oskar möödus akendest. Riiteruumis nägi ta Liidiat ja Osise Vilmat, need valmistusid parajasti minekule. Edgar aitas neil üleriideid selga ajada. Natuke kaugemal seisis Liepniegi Kristap ja masseeris noaküljega vasakut kulmu — seal oli näha pisut verd ja tumepunane muhk.

Aga kuhu jäi küll ometi Anita?

Oskar tuli välisukse juurde tagasi ja seisatas trepi lähedal, kuhu paistis vaeviline laternavalgus. Aeg-

ajalt väljus keegi ning möödus temast. Vaiksesse vestlusesse süvenenud paarid ei märganud teda seal seisvat; üksteise järel läksid nad üle tema varju. Liidia Edgariga ei vaadanudki tema poole. Osise Vilma järgnes nalle tüki maa tagant, andes Kristapile aru.

«Sa oled küll hull,» pahandas ta. «Ei tohi enam ühegi inimesega kokku puutuda, kohe arvad ei tea mida.»

«Sa tantsisid järjest tolle veidrikuga...»

«Aga kui ta järele ei jätnud!»

«Siis oleksid võinud ise järele jätta!»

«Noo? Ja sina poleks jooksnud kaklema? Täieline hull!»

Siis ei tulnud tükk aega kedagi.

«Ta on juba lahkunud...» arvas Oskar. Ja korraga tundis ta end mahajäetuna ning vaevatuna. Kogu see päev kaotas äkki oma tähtsuse. Ta ei saanud aru, miks ta oli tulnud sellele peole, mis näitas, kui tühi, kui lõpmata vaimuvaene on seltskondlik elu ja kui vähe on rannarahval kultuurilisi huvisid: meestel pudel ja rusikaõigus, naistel tühjad jutud ja uued kleidid — need olid nagu piiripostid, mis tähistasid kitsa neli-nurgana kohalikku silmapiiri. Ainult harvad rabelesid sellest sulust välja, ent nad tegid seda aralt, häbeneedes, sest nende üle naerdi.

Anita oli läinud, siin polnud enam kedagi, pime hoone jäi tühjaks ja elutuks. Aga ei, kõik polnud siiski lahkunud. Oskar kuulis koridorist samme ja hääli.

«Ma ei ütle sugugi, et inimese loomuses endas pole midagi ilusat...» tundis ta ära kooliõpetaja Akmentini hääle. «Kuid alateadlikult väljendatud jõud ja ilu ei suuda ometi võistelda sellega, mida kultuurinimene loob teadlikult, järgides kõiki ilu ning esteetika seadusi. Peen inimene...»

«Me ei räägi peentest inimestest; need on säärane eriline liik inimesi, keda peab klaaskapis hoidma ja kunstliku toiduga söötma,» katkestas naise hääle, mida kuulates Oskarit läbis kuumavärin. «Nad seisavad liiga kaugel loodusest, sest kõik, mis on loomulik, on ka lihtne. Siis peaks ka groteskseid ahvkoeri ja helli-

tafud sülepuudleid koerteks nimetama, kuigi nad on vaid oma soo paroodia.»

Nad tulid välja ja peatusid välistrepil. Akmentin tõmbas kindad kätte ja sulges suvemanli ülemise nööbi. Anita märkas kohe Oskarit.

«Näete, kui tore, mul on teekaaslane!» hüüdis ta. «Kas sa ootad kedagi, Oskar?»

«Jah... see on... mulle näis, et meie inimesed on alles siin...» ütles ta kohmetult.

Anita naeratas.

«Kas te olete tuttavad?» pöördus ta mõlema noormehe poole.

«Ainult nii... väliselt...» ütles Akmentin.

«Siis peate tutvuma.»

Ja ta esitles neid teineteisele. Kohmetult, teatud vastumeelsusega kummardasid noormehed ja surusid lühidalt teineteise kätt. Hetkeks polnud kellelgi midagi rääkida. Instinktiivselt aias kumbki teises võistlejat. Oo oli pime, keegi ei näinud teise nägu, aga piinlik vaikimine rääkis selget keelt.

«Teie, härra Akmentin, peate vist paremale minema?» küsis Anita.

«Jah,» vastas see nukralt. «Head ööd!»

Kui Akmentin Anitale jumalagajatuks käe ulatas, tuli kuu pilve tagant välja. Kooliõpetaja silmist lüges Oskar sama nukrat, igatsevat ilmet, mida ta tundis eneseksi. Ja korraga hakkas tal noormehest kahju: too oli õnnetum, ta pidi lahkuma ja üksi oma teed minema, Oskar seevastu võis aga saata nende mõlema ihaldatud tütarlast. Südamlikkuse hoos pigistas ta tugevasti Akmentini habrast kätt.

Hetke kõndisid nad vaikides. Anita hoidis Oskari käe alt kinni, sest tee oli konarlik, seal oli kive ja puujuuri. Võis kergesti kukkuda.

«Kuidas see Akmentin sulle meeldib?» küsis Anita.

«Tunnen teda vähe, raske ütelda...» lausus Oskar puiklevalt.

«Tore inimene, hea südamega idealist, ainult elu tunneb veel vähe,» ütles Anita. «Tal on kõige paremad kavatsused, ta mõtleb, et paari aastaga võib siinseid kombeid ja harjumusi täiesti muuta, anda seltskondli-

kule elule teise tooni, tõsta kultuurilist taset ja nii edasi ja nii edasi. Ta on samasugune nagu sina, Oskar. Pea kavatsusi täis — nagu sinulgi. Ainult et sinu kavatsused on sihitud puhtpraktilistele asjadele ja see pärast on rohkem lootust neid ellu viia, kuna tema mõtleb vaid ideaalidest, mis on rannarahvale paraku veel ükskõiksed. Te peaksite teineteist lähemalt tundma õppima, te võiksite teineteist täiendada: sa annaksid tema unelmaile reaalse aluse, aga tema hingestaks sinu majanduslikke kavatsusi.»

«Jah, seda me võiksime, kui mitte sina ei oleks meie vahel...» mõtles Oskar endamisi ega lausunud sõnagi.

Nad läksid aegamööda, vesteldes peost. Seal oli mõndagi juhtunud: ühel alevinäitsikul olid püksid alla langenud, apteekril kukkunud näpitsprillid koore sisse, kirikuõpetajale kallatud magussöögi sisse viina, nii et ta jäänud süües purju ja rääkinud igasugust loba.

Nad ise rääkisid praegu samuti igasugust tühja-tähja ega olnud teistest sugugi paremad. Nad läksid randa ja lähenesid piki umbjoome külale.

«Istumel!» lausus Anita. «Me käime liiga kiiresti, ma väsisin. Pole ju veel kuigi hilja.»

Ja nad istusid luitevallile, mere ja ummistunud joome vahel. Tuul puhus näkku, tuiskas liiva, ja nad pidid näo kõrvale pöörama, et prügi silma ei läheks. Nad istusid teineteise lähedal. Anita oli külm, sooja otsides surus ta end Oskari ligi. Siis võttis Oskar kuue seljast ja asetaski ümber õlgade, aga Anita ei jäänud enne rahule, kui Oskar pani ka oma pea selle alla. Nüüd istusid nad pimedas, õlg õla kõrval, pead koos.

«Sa pole veel midagi teinud?» küsis Anita.

«Mida siis?» küsis Oskar omakorda.

«Sa rääkisid meremõrrast ja vabrikust.»

«Ei, ma pole veel alanud. Käesoleval suvel ei tule sellest midagi välja. Praegu pole mul aegagi kõigele sellele mõelda.»

«Miks sa ei räägi sellest minu isaga? Ta ütles, et sa polevat midagi kõnelnud.»

«Sa kõnelesid siis temaga?»

«Ei, see tuli niisama, ta oli teistelt kuulnud. Ma tahtsin siis tema arvamist kuulda.»

«Ja mis ta ütles?»

«Ma ei saa sellest suurt midagi aru, aga ta ütles, et midagi võiks küll ette võtta, kui õnnestuks ka teisi kaasa tõmmata.»

«Jah, seda pole nii kerge teha. Neil inimestel on eesli kangekaelsus. Nad tahavad oma isaisade harjumuste ja majapidamisviiside juurde jääda. Nad ei usalda muutusi, kõik uus kohutab neid. Sama lugu oli esialgu ka paadimootoritega; ka neid ei ustud, aga nüüd podiseb terve rand mootorpaatidest. Kui Robert lõpetab ülikooli, teeme meiega seesuguse. — Kas sõidad sel sügisel jälle Riiga?»

«Ma ei tea, näis, kuidas saab. Ema tahab, et valmis-
tuksin ülikooli astumiseks ja õpiksin hambaarstiks, aga mina ei tea veel, kuidas see lõpuks laheneb. Mis sina selle kohta ütled?»

«Haridus pole kellelegi kahjuks. Ka ma ise oleksin meeleldi kooli läinud, aga sa tead ju — mõlemad ei saanud. Ja kes teab, kas Robertist oleks isale abi tulnud.»

«Aga seda oled sa kuulnud, et Riias on asutatud mingi tööta haritlaste ühing. See tähendab midagi. Inimene vaevab pikki aastaid oma pead, laseb nooruse mööduda ja koormab omakseid suurte kulutustega, et pärast seda, tiisikus rinnus, kängunud elurõõmu ja petetud lootustega haritud töötatööliseks saada, kes ainult aeg-ajalt leiab tööd, valimiste ja rahvahääletuste ajal. Ei, seda ma küll ei soovi.»

Nad tõusid üles ja läksid koju. Tuul ulus nii tugevasti, et nad teineteise sõnu vaevalt kuulsid. Ja Oskar võitles kogu aja tungiga midagi ülemeelikut korda saata; ta tahtis tütarlast sülelda ning suudelda, sellele rumalusi rääkida. See oli vaid joobumus, viinarõõm... Aga kui ta mõttelõnga kõigest kuuldust edasi heietas... kui Anita jääks nüüd tõesti koju ega läheks ülikooli, siis... see polnudki enam nii uskumatu. Need mõtted uimastasid teda veel enam kui kanged joogid, oli nii meeldiv uskuda ning kahelda, kõike eitada ja siis ennast jälle veenda.

Nii jättis ta Anita hõlvasti ja läks täis õnnelikkude rahutust koju. Ema laskis ta sisse. Ta oli peolistest viimane, kõik teised magasid juba ammu.

«Ärata mind hommikul kell neli,» ütles ta emale. «Me viime nooda paati.»

«Räägi ometi tasemini,» noomis ema teda sosinal. «Kisendab, et kogu maja kajab. Robertile on sõitnud külaline, too üliõpilane Riias. Nad magavad mõlemad väikeses kambris.»

Oskar vaikis, ta polnud tõesti tahtnud teisi äratada, kuid ta rinnas mässasid valjud hõisked; täis elurõõmu, ei märganud ta oma hääle tugevust. Kikivarbail läks ta oma tuppa ja heitis magama.

Keegi polnud ärkanud...

KUUES PEATÜKK

Sumbunud õhk

1.

Nüüd oli Robertil sõber, kellega ta võis vaielda Marxi ja Darwini õpetuste analoogiast, koos võimelda, supelda ja Kõrkjajões spinninguga kalu püüda. Richard Linde oli grammofoni ja rohkesti heliplaate kaasa toonud. Kui Robert oma külalisega ümbruskonnas matkas, et teda tähtsamate kohtade ja vaatamisväärsustega tutvustada, võtsid nad oma muusikamasina kaasa ning lasksid vahetevahel kõlada mõne muusikapala. Richardit ei üllatanud siin miski: kalasuutsutusahje ja elavaid lõhesid oli ta näinud juba Riia mererannas, kus ta isale kuulus ilus suvila. Veetnud nädala vaeses kalurielamus, ei suutnud ta oma igavust enam varjata, sest ta polnud kestva idülliga harjunud. Kodus tulid ja läksid neil alati valitud võõrad: seal oli kunstnikke, teadlasi, tulundustegelasi ja riigimehi — vana Linde sõbrad ja tuttavad. Üha sagedamini mõtles Richard Riia mereranna suvituskohdade mõnusustele. Seal olid kontserdid, asfaltteed, autod, tenniseväljakud ja jahid; noored naised paljastasid seal oma keha ilu; kohvikuis mängis džäss... Aga ta oli hästi kasvatatud ning

ei aru, kui raskesti ta neid häid inimesi oma ootamatu lahkumisega solvaks. Ja ta jäi veel üheks nädalaks.

Selle aja jooksul selgus, et ka mõned Soomuste küla tüdrukud olid päris huvitavad. Liidia käis oma pühapäevavariideis, alati värskelt puuderdatud — ema ei lubanud tal nüüd lauta minna, sest Roberti õde ei tohtunud mõneks teenijatüdrukuks pidada. Proua Bänder palus mõlemad üliõpilased ja — et paistaks ilusam — ka mõne külanoores tee. Kes võis millegagi hiilata, see ei varjanud seda.

Anitaga oli Richard tuttav juba Riia aegadest saadik — siin ei saanud ta mingisugust romantikat proovida. Liidia, see oli sõbra õde — korporatsiooni aukoodiks selliseid asju ei lubanud. Noor Linde heitis pilke teistesse õuedesse ja vist leidiski midagi, sest taoti läks ta õhtuti üksinda jalutama. Võis märgata — see oli hakkas talle meeldima.

Nädal möödus nädala järel. Mõnikord jõid sõbrad õlut. Richardil raha jätkus. Saata hobune alevisse õllekaasti järele — seda võis ta vabalt, sest vanal Lindel oli mitu hästitasuvat kohta. Kuid ka Robert polnud üksugune, kes joob teise tasku arvel. Ta rääkis isaga.

«Kui palju sa vajad?» küsis Klava rahulikult, kui poeg talle oma vajadusest teatas.

«Mitte midagi suurt, ütleme... kümme latti,» vastas Robert.

Vana Klava näos ei liikunud ükski lihas. Ta võttis taskuraamatu ja ulatas hooletult pojale rahatähe. Kümme latti pärast ei tarvitsenud end veel erutada. Oskaril oli parajasti kalastamisega õnne, ka suitsutamisehi andis teatud kasu.

Klava ise rakendas hobuse ette ja sõitis alevisse. Hiljem palusid poisid ta eneste seltsi ja ta võis oma poja ja selle sõbraga juua. Selle eest oli ta noortele üpris tänulik.

Joomingud kordusid üha sagedamini, üksteise järel lahkusid kümnelatilised vana Klava taskuraamatust. Ent õhtuti läks Richard kuhugi kaugemale jalutama.

«Üksindus on inimesele parim vaimne puhkus,» kinnitas ta.

Ta võttis alati maiustusi, kompvekke ja šokolaadi kaasa. Kompvekipabereid vedeles pärast metsa ääres ja luiteil; keegi aitas vist Richardil süüa, keegi, kes kandis kõrgete kontsadega kingi, nagu näitasid jäljed pehmel pinnal. Aga keegi ei luuranud, igaühel oli küllalt omi huvisid — Soomuste küla elas...

Sõbra võõrsiloleku ajal ei kohtunud Robert Sentaga enam. Senta töötas nagu varemgi suitsutusahju juures ja läks pärast tööd koju, kuid keegi ei oodanud teda enam Osise värava juures. Robertil polnud enam aega, ta ei saanud külalist üksi jätta — Senta pidi sellest isegi aru saama. Peale selle pidi ju Richardi silmis pisut paremat maitset ilmutama. Kes oli Senta? Mis teadis ta kunstidest ja peentest kommetest? Ta ei osanud isegi moodsaid tantse. Tal oli vaid nāgus nāolapp. Kannatagu, kuni Richard lahku.

2.

Richard oli eluga vaikes külas täielikult harjunud ja lükkas oma ärasõidu päevast päeva edasi. Banderi Edgarile see viivitamine eriti ei meeldinud, ta rääkis selle küsimuse üle Liidiaga.

«Mis ta siin nii kaua võiks teha?» imestas ta. «See pole enam mingi külastus. Elab nagu oma inimene.»

«Jah, mis võime siis meie sinna parata!» vastas Liidia järsult. «Ta on Roberti sõber, ei või ju inimest väevõimuga minema kihutada.»

«Noh, sina oled küll see õige minemakihutaja!» naeris Edgar. «Mul on muidugi ükskõik; aga kui sa arvad, et ma midagi ei näe, siis eksid.»

Ja ta muigas salapäraselt, nagu teaks ta tõepoolest midagi. Ent ta erutus tarbetult. Kui ses asjas oleks kellelgi sõnake ütelda, siis oli see Liepniegi Kristap. Aga see ei teadnud midagi, sest oli nādalate kaupamerel, ning Osise Vilma oli küllalt ettevaatlik, et juttudeks mitte põhjust anda.

Ühel õhtul viis Robert õele suitsutusahju juurde soola silkudele puistamiseks. Tuli pisut oodata. Ta seisatas suitsutusköja ukse ees ja süütas paberossi.

Senta väljus lükkimisruumist ja otsis Liidiat — lükkijail oli niintest puudus.

«Ah, see oled sina!» hüüatas ta kõrvuni punastades. Kuid ta tõmbus kohe tagasi, sest Robert osutas ehmuvalt teistele naistele laua juures, kes aina kõrvu kikkasid. Tütarlaps tuli lähemale ja sosistas:

«Kas sa ei tuleks täna õhtul joome juurde? Mul on sulle midagi ütelda.»

«Ma ei tea, kas mul jätkub aega...» lausus Robert kohmetult.

«Niipalju sa siiski võiksid...»

«Ah! Sa ei tea sugugi, missugune olukord mul praegu on. Arvad, et ma ise ei tahaks igal õhtul minna? Ja kuidas veel! Aga mis teha, kui juhtub nii-ühtlasi.»

«Sa tuled?»

Õnneks tuli Liidia. Vastust saamata läks Senta lükkimisruumi, Robert andis õele soola ja pöördus koju.

Õhtul ei väljunud Robert kodunt.

Suitsutusköjast hakkas ta eemale hoiduma.

3.

Hilja õhtul pimedas tuli Oskar joomest mööda koju. Ta kõndis nukralt, sest tänane saak oli hoopis kehv. Joome ääres nägi ta tüdrukut: see kõndis edasi-tagasi, aga kui Oskar lähenes, kadus õhtupimedusse. Oskar oli aga selle salli ometi ära tundnud. Ent kui ta koju läks ja Robert seal kogu õhtu grammofoni mängis, ei saanud ta millestki aru.

Järgmisel õhtul nägi Oskar Sentat jälle joome juures. Ja vend musitseeris... Nii kordus päevast päeva.

See polnud Robertile kerge aeg. Ta aimas enda ümber püüniseid. Isegi päise päeva ajal tänavale minnes nägi ta siin-seal Sentat. Näis, et Senta jälgib teda, ootab eemal, nuhib mööda jälgi nagu kutsikas, püüdes oma sõpra kohata. Noh, mis ta nii ruttab! Oodaku, kuni Richard lahku.

See pealetükkivus hakkas Robertit pahandama. Ühel päeval läks ta Banderi poole. Ta võttis Richardi kodaki kaasa, sest oli lubanud poeprouat mitmesugustes poosides pildistada. Kuid just samal hetkel väljus poest Senta suhkru- ja tangukotikestega. Robert pidi teda tervitama. Seal olid aknad avatud, kaupluse uksele haigutas Bander, siin-seal õuedes kõndis inimesi.

«Kui hea, et ma sind kohtan!» naeratas talle Senta. «Pean sinuga kõnelema.»

Robert tammus nagu tulistel sütel. Kui vähemalt see Bander ei seisaks uksele. Niiviisi oli olukord päris hull.

«Ah nii, teie töötate vist räimelükkimise juures!» rääkis ta rutates. «Jah, täna õhtul suitsutatakse jälle. Tulge aga tavalisel ajal.»

Ning ta tahtis minema lipsata. Kuid Senta ei taganenud. Ahastusliku julgusega astus ta temale tee ette ja vaatas kindla, nõudva pilguga otsa. Temalt võis praegu kõike oodata.

Nad läksid mõne sammu eemale, siin ei kuulnud neid enam akendest.

«Mis sa tahad?» sosistas Robert kärsitult. «Oled sina küll tore, ei oska sugugi ettevaatlik olla. Kisendad, et kogu tänav kajab.»

«Ma pean sinuga kõnelema,» vastas Senta. «Täna õhtul ootan joome juures.»

«Ma küll ei tea, kas saan...»

«Täna õhtul sa tuled. Kui sa seda ei tee... siis räägin homme nii, et kõik kuulevad. Lähen sinu juurde koju.»

Hüvasti jätmata lahkus tüdruk. Robert tahtis teda peatada, kuid taipas siis, kus ta praegu asub, ja jäi seisma üksi oma kartuse ja rahutusega. Oli vist midagi tõsist, kui plika julges sellist tooni tarvitada.

Teadmatus, mis tal ees seisab, peale selle veel Anita pilked, — see rikkus Robertil kogu pärastlõuna rõõmu. Proua Bander ei osanud niiviisi naeratada, et hambad nähtavale oleksid tulnud, pildistamise ajal istus ta väga rahutult — Robert rikkus mitu negatiivi.

Hämaruse lähenedes lahkus ta kodunt. Tal tuli

oodata, kuni Senta töö lõpetas. Need olid rahutud hetked: mitmesugused aimused piinasid teda, kuigi ta kat- sus end julgustada.

«Kui ta katsub midagi teha, et mind kõita, ega mina ole siis ka memmepoeg.»

Ta püüdis juba aegsasti rahulikkust ja jahedust teeselda. Omaaegne lahkus ei tohtinud enam korduda, ta nägi nüüd, kuhu see oli viinud. Ah, milline häbematus: peatada teda tänaval, võõraste inimeste juuresolekul, ja sinatada! Ei, selle üle nad räägivad veel, sellised juhtumid ei tohi enam korduda.

Agas kui Senta hämaruses nähtavale ilmus, oli Robert kohe valmis osast välja langema. Alateadlikult kobas ta taskus kompvekkide järele, mida kandis viimasel ajal alati kaasas.

«Palun, võta!» pakkus ta kotikest Sentale.

Senta raputas pead.

«Pole vaja... Vastikud.»

Ta pöördus kõrvale ja sülitas. Tal oli süda paha.

«Mis on sul vastikud?» küsis Robert.

«Maiustused.»

«Kui imelik! Oled sa haige?»

«Jah... ma olen sedamoodi...»

Ent Robert ei saanud aru ja Senta pidi talle kõik ära seletama. Juba teist kuud polnud kõik nii, nagu vaja. Miski ei maitsnud talle, toit oli vastik ja alati tahtis ta midagi haput. Seal polnud enam kahtlust.

«Ema hakkab kahtlema... Varsti hakkab pärima... Mis ma pean nüüd tegema?»

Robert näris huuli.

«Mis sa mõtled teha?» küsis Senta. «Kaua ei saa seda enam varjata. Mis ma pean peale hakkama?»

Hinge kinni pidades ootas ta vastust.

«Midagi peab ju tegema,» lausus Robert hetke pärast. «Küllap ma mõtlen midagi välja. Anna mulle mõni päev aega. Kui rumal... kui rumal see on...»

Senta naeratas süüdlaslikult.

«Jah, nii see ju on.»

Vaikides jalutasid nad piki üksildase joome äärt. Nepid vuristasid õhus, niitudel rullus udu. Oli jahe öö.

«Tule ülehomm,» ütles Robert. «Ma mõtlen järele,

kuidas peame seda korraldama. Ainult ära kellelegi ütle.»

Tüdruk lubas. Robert saatis teda tüki maad. Senta oli veel sama, mis ennegi, uus olukord ei olnud teda kuigi palju muutnud. Ja kui nad järele mõtlesid, et nad oma seisukorda nüüd enam halvendada ei võinud, siis ei tarvitsenud nad enam sugugi hoiduda.

Uuendatud lähedus rahustas tüdrukut: kui Robert veel nüüd, teades tagajärgi, oli samasugune kui varemgi, siis see aina tõendas, et ta tõesti mõtleb tõsiselt. Kõik oli vanaviisi...

«Nüüd on alles tore!» mõtles Robert üksi jäädes. Vaat, mis ta oli saanud! Tema vabadus, kogu tema tulevik oli hädaohus. See plika nähtavasti ootas, et tema loob sellele õigusliku seisundi. Tema ohverdagu oma tulevikukavatsused; suure riigimehe karjäär, seltskonna lugupidamine ja soosing paari meeletu hetke pärast! Oh ei! Nii kaugele see ei lähe, küllap ta sellest täbarast olukorrast kuidagi välja rabeleb. Robert ei olnud Soomuste küla külge köidetud — ta võis minna ja mitte enam tagasi pöörduda. Mitte keegi, absoluutselt mitte keegi polnud neid koos näinud. Kes võiks plika väited õigeaks tunnistada? Ta vaid blameerib end. Ja peale selle võis ju ka tema midagi kõnelda ja tõendada. Ka tema teadis midagi.

Siin polnud enam puhkamiskoht.

4.

Määratud õhtul ootas Senta Robertit joome juures. Tuul oli edelast, udutas peent vihma. Kärsitult jalutas ta edasi-tagasi. Aeg möödus. Külas jäi kõik vaikseks, sügav pimedus laskus üle joome tasase vee.

Robert ei tulnud.

«Tal on ehk midagi õiendada, küllap ta tuleb...» rahustas end Senta. Ta ootas veel. Oskari kingitud kell oli tal kaasas. Möödus tund... Veel pool tundi... Oli varsti juba kümme. «Miks ta ei tule?» mõtles ta kasvava rahutusega. Robert ise oli ju seda kohtamist soovinud, see oli tema ettepanek.

Senta pöördus ümber ja sammus aeglaselt ranna poole. Sügavas pimeduses ei näinud kaugemale kui paar sammu enda ette. Rasked pilved katsid kuud ja tähti.

Järsku kõmises maa. Keegi astus kalurisaapais raskel sammul ja Senta ette ilmus pimedusest hiigelskogu.

Mõlemad — tulija ja Senta — kohkusid.

«Tere õhtust!» tervitas Oskar.

Senta tahtis kõrvale pöörduda, aga oli juba hilja.

«Sa ehmatasid mind,» lausus ta. «Meie pidime täna vanu räimi lükkima, üsna pehmeid, sisikonnad vajusid välja. Pidin tulema joome juurde põlle loputama.»

«Jah, seda juhtub mõnikord,» nõustus Oskar. «Nii-uis loputasid sa oma põlle puhtaks?»

«Ei või ju niisugusega koju minna.»

Asjatult rääkis tüdruk talle sellist muinasjuttu. Oskar tundis puudrilõhna. Ja Senta polnud sugugi töö jaoks rietatud: suitsutuskojas ei töötatud uutes riietes.

«Sa ei tule veel koju?» küsis Oskar.

«Ei, ma pean veel oma põlle loputama.»

«Niisiis pole sa veel loputanud?»

«Tulin just nüüdsama.»

«Mis te nii kaua suitsutuskojas võisite teha?»

«Me... tead isegi... kulub aega, kuni kõik on korraldatud.»

«Jaa, jaa, nii see on küll. Harva saab sind nüüd näha. Oled nii uhkeks läinud, nii... Noh, siis head ööd! Ära pane pahaks, et sind kinni pidasin.»

Oskar kuulis vaikset ohet, aga keegi ei vastanud talle — ei maksnud enam seista. Maa raskete sammude all tümisedes läks Oskar minema, kadus pimedusse.

«Pean Robertiga kõnelema,» mõtles Oskar. Midagi sünget ja kurba nagu see öögi paisus ta rinnas, halb aimus ängistas ta südant. «Aga ta magab praegu. Pean hõmseni ootama...»

Koer haugatas, valgusevihk viskus läbi avatud ukse õue, ja jälle oli kõikjal rahu. Ainult üks tütarlaps jalutas öösi mööda üksildase joome äärt. Aeg-ajalt seistas ta, vaatas kella ja kuulatas. Kedagi ei tulnud.

Vihmasadu tihenes, ta oli läbimärg. Ta pidas vastu... näris huuli... ei suutnud enam ja puhkes nutma. Sel hilisel tunnil ei kõndinud keegi väljas. Ta võis uluda, märatseda, kuipalju soovis — keegi ei kuulnud teda.

Robert siiski ei maganud. Tal olid külalised — Anita ja Richard. Nad vestlesid möödunud hooaja etendustest pealinnas. Kõik leidsid, et sel aastal oli käinud vähe kuulsaid välismaa kunstnikke. Kreisler ei olnud sõitnud, Šaljapin laulis Pariisis ning Galli-Curci ei saanud Ameerikast lahkuda. See ei tulnud Riiale kasuks.

Liidia sai nende kõnelusest vähe aru, ta vaikis enamasti; aga kui saabus Oskar, läks ta kööki ja küsis, kes need olid, kes õhtu eel karjusid.

«Seal sõitis üks mootor noota,» vastas Oskar. «Polnud kohalik, vist esimest korda siinkandis.»

Ta istus ahju juurde ja tõmbas saapad jalast.

«Ei pea sugugi enam vett, jooksevad nagu sõel,» ütles ta isale, kes istus köögiakna juures ja luges ajalehte. «Terve päev jalad märjad.»

Vana Klava urises midagi vastuseks, silmi ajalehelt tõstmata. Oskar keeras ühe saapa kummuli — tubli loik vett voolas põrandale.

«Vaata, kas need on enam kellegi saapad? Vesi läheb üha külmemaks.»

Nüüd pidi isa tahes-tahtmata üles vaatama.

«Halb on küll,» ütles ta. «Ammugi oleks uusi vaja, aga kust võtta. Sa ise tead, Oskar, et Robertil on tarvis kohe kooliraha maksta. Viieteistkümnendal lõpeb võrguveksli tähtaeg — sada latti. Vald nõuab kinnisvaramaksu. Ei tea enam, kust haarata.»

Oskar nõustus. Saabastega võis veel oodata, kuni hakkab külmetama.

«Kuidas sa täna nii hilja?» küsis Liidia. «Teised noodamehed läksid juba ammugi. Olin väljas ja kuulsin vana Duunist Puntraga rääkimas.»

«Mul oli natuke tegemist...» ütles Oskar õele pilku heitmata. Aga Liidia just otsis tema silmi. Ta naeratas.

«Ma küll ei tea, kas see just nii on, aga räägitakse, et sina kohtuvat ühe tüdrukuga?»

«Kes räägib?»

«Kõik. Sind olevat tänava teises otsas nähtud. Osise Vilma olevat sind oma värava juures kuulnud. Oskate aga küll teeselda. Sa oled ju alati niisugune, aga henta...»

Ja Liidia naeris jälle.

«Sa olevat talle ju leeripäevaks kuldkella kinkinud,» jätkas ta.

Oskar punastas. Vana Klava pani ajalehe kohe kõrvale.

«Kella? Mis kella?» küsis ta Liidialt.

«Noh, ehtsast kullast kohe ja ketiga. Võib kaelas kanda.»

«Palju see maksis?»

«Küsi Oskarilt.»

Klava vaatles poega.

«Noo, või sina oled hakanud kelli kinkima! Vaata aga, et nad sulle midagi vastu ei kingi!»

Liidia punastas ja libises Roberti tuppa.

Klava ei saanud rahuneda.

«Mis komme see on: kelli kinkida!? Minu ajal nii-viisi ei veiderdatud. Palju see maksis?»

«Mis nimelt?» küsis Oskar vastu.

«See kell, mis sa tolele plikale andsid?»

«Ma ei mäleta enam hästi.»

«Võib-olla kakskümmend latti?»

«Ei tea, võib-olla...»

«Julgesti oma kolmkümmend?»

Oskar ei vastanud enam. Ta pani märjad saapad ahju otsa ja ajas kampsuni seljast. Siis pöördus ta isa poole. Vana Klava näis üpris pahurana.

«Endal praegu raha tarvis nagu süüa, saapad läbi. Oli talle siis just kell hädavajalik?»

«Mis pudelid need siin on?» küsis Oskar, osutades õllekastile köögi nurgas. «Kas siin on mõni pidu olnud?»

«Ah see? See kõik oli Richardi plaan. Ta andis raha, ma pidin järele sõitma.»

«Ja ta üksi jõi kõik selle tühjaks?»

«Jättis ta meid siis rahule! Meie Robertiga pidime kampa minema.»

Oskar jättis pärimise, ning ka isa ei püüdnud

enam kella hinda teada saada. Vana Klava oli naistele pahane, et need polnud õllekasti kuhugi kõrvale toimetanud, silma alt ära. Ja pidi see Oskar seda kohe nägema!

Oskar pesi end ja sõi õhtulist. Ta jäi istuma sinna samasse, kööki. Keegi ei küsitlenud teda enam. Venna ukse tagant kuulis ta Anita häält. Iga kord, kui see kostis, tundis ta magusat rahutust. Ta oleks võinud ju sinna nende hulka minna, aga miski nagu takistas Anitale lähenemast, kui seal oli Richard — see inimene ei meeldinud Oskarile, ta ei mõistnud, kuidas võis Anita tollega lobiseda.

Ta istus, kuni toas kolisesid toolid ja uks avanes. Anita jättis hüvasti ning läks koju. Robert tahtis teda saata, kuid tütarlaps keeldus.

«Paljudest siin minna, koerad tunnevad mind.»

Möödudes ulatas ta Oskarile käe.

«Sind küll enam näha ei saa. Oled päris tõeliseks merekuningaks hakanud.»

Ja naeratades lahkus ta, enne kui Oskar sai vastata. Ent poisil oli soe tunne neist möödaminnes lausunud sõnadest, neiu sulnist naeratusest ja käe puudutusest — see oli talle mõeldud, ainult temale. Kunagi ei naeratanud Anita niiviisi Robertile või mõnele teisele.

Robert peatus hetkeks Oskari juures, küsis, kuidas kalal läks ja mis maksavad täna lõhed. Siis naeratas ta salapäraselt ja koputas Oskarile õlale.

«Pagana donžuaniks oled sa muutunud. Seda poleks võinud sinust sugugi arvata.»

«Mis sa sellega mõtled?» küsis Oskar.

«Mis nüüd mina. Aga inimesed räägivad mitmeti. Sina käivat peaaegu igal õhtul kohtamisel, sind olevat nähtud sageli kellegi heledapäise näitsiku seltsis. No-noh, ära tee kohe nii pahast nägu, egas ma midagi ütlen. Nii peabki, seepärast ju maailmas elatakse. Aga üks on selge: ka sulle meeldivad enam blondid kui brunetid.»

Veel kord Oskari õlale patsutanud, naeris Robert ja läks oma tuppa.

«Mida see kõik tähendab?» küsis Oskar eneselt voodisse heites. «Mis siin jälle sünnib?»

Kahemõtteline osutamine tema käikudele, Liidia enestine kõnelus, venna leebelt-mõistev osavõtt nagu mingist väikesest pikantsest saladusest — kõik see sisendas talle rahutust. Temas tekkisid kahtlused, aga nii ebatavalised ja jultunud, et oli endalgi hirm neid mõttes kaaluda. Need olid nagu suits, mis ennustas kauget, veel nähtamatut tulekahju — see võis haihtuda, aga võis teda ka lämmatada.

Pidi ettevaatlik olema.

5.

Kõigis taludes räägiti palju Oskari ja Senta vahekorra. Nagu vette valatud õli levis uus teade kiiresti terves ümbruskonnas. Suitsutuskogas püüdsid naised Senta usutleda. Ta punastas, lõi silmad maha ega vastanud midagi. Uudishimulikud noodamehed ei andnud Oskarile rahu. Kuid külatüdrukud rääkisid kokku satludes oodatavaist tagajärgedest — midagi juba märgati, Senta silmad rääkisid selget keelt.

Oskari omaksed — kui imelik see tunduski — levitasid ise neid jutte, kus aga said. Robert naljatles kõikjal venna romaanidest suveõil, Liidia kuulutas Oskarile õhtuti üha uusi teateid, uusi oletusi, mis sel hetkel külarahva ajudele tööd andsid. Kõik kujutasid anja niiviisi, et Oskaril oli nüüd Senta vastu kohustus — kui nad olid end kord nii unustanud. Ta teadis, mis see tähendab, aga ei lausunud midagi.

Uhel päeval toodi Robertile sedelike.

«Ootan sind täna õhtul harilikus kohas. Kui sa ei tule, siis juhtub midagi. Ma ei suuda enam taluda...»

Robert vajus mõtteisse.

«Tead mis,» pöördus ta poisi poole, kes oli selle kirja toonud. «Ütle sellele, kes sind saatis, et ma ei saa aru, mida ta minust tahab. Ja edaspidi ärgu mind enam tülitagu.»

Poisike lahkus.

«Ma tõesti ei mõista!» kõneles Robert endamisi. «Milline eputamine! Tähekesed... ähvardused... Ah, jätku ta mind rahule!»

Ta ei läinud kuhugi. Ta oli kõige üle järele mõtelnud ja tundis end julgena; polnud ühtki tõendit, mis võiks teda sisse vedada. Vaat, mis tähendas ettevaatlikult toimida! Ka see polnud halb, et ta selle kuulujutu Oskari ja Senta suhetest lendu oli lasknud. Kõik võtsid seda sulatõena. Ja miks ka mitte: kas nad polnud varem kohtunud, kas Oskar ei kakelnud omal ajal Edgariga selle plika pärast? Praegu triikis Liidia juba Roberti pesu — veel mõned päevad, ja ta sõidab pealinna. Tuleval suvel on ta juba koha saanud ega sõidagi koju. Aja jooksul vaibub kõik.

Jah, ta ei läinud. Kogu õhtu ta laulis ja vilistas oma toas, teda haaras tõeline ülemeelikushoog. Aga kui välisuks kolatas, vaikis ta hetkeks ja kuulatas inimeste häält.

Keegi ei tulnud tema juurde.

Järgmisel päeval uitas ta jälle mööda välju. Ta ei kartnud enam, et keegi võiks teda tänaval kõnetada. Noh, katsugu vaid!

Õhtul ei tulnud Sentat suitsutuskotta ja Liidia pidi ilma temata toime saama. Robert kuulis seda õelt. See oli hea, mingi selgus oli ometi vajalik.

Sentat ei tulnud ka teisel õhtul. Kuid kolmandal päeval käis Zaaliti lesk mööda küla, pärides, kas keegi pole tema tüdart näinud: eile olevat ta suitsutuskotta ütelnud minevat ja polevat seni tagasi tulnud.

Keegi ei olnud teda näinud. Inimesed hakkasid üksteist küsitlema ja jälgi uurima.

Robertit see teade ei üllatanud, ta teeskles, nagu poleks ta seda kuulnudki. Valmistudes ärasõiduks, tahtis ta pühitseda midagi lahkumisõhtu-taolist, kuhu kuutsus tuttavamaid poisse ja tüdrukuid. Richard laskis veel kord jooke tuua ja õhtul oli Klava majas üpris lõbus. Seal olid Edgar ja Anita, mõlemad Osise noored ja Liepniegi Kristap. Suures toas lükati mööbel seina äärde, pandi grammofon üürgama ja alustati tantsu.

Robert jõi rohkem kui teised, teda polnud veel kunagi nii joobnuna nähtud. Jook tegi ta lõbusaks, ta käis ümber nagu paharet, tegi igasugust nalja, tantsis tüdrukutega, sosistas neile kõrva hulljulgeid kahemõttelisusi ning naeris nende kohmetuse üle.

Oskar saabus varem kui teistel õhtutel.

«Tervist, veli!» ruttas Robert talle vastu. «Joo klaas õlut ning palu mind pulma! Millal sa seda pühitsed? Ära lase meil kaua oodata! Härrad ja daamid, ma joon Oskari ja tema väljavalitu õnneliku tuleviku terviseks! Proositi!»

Oskar isegi ei vaadanud venna ja kogunenud noortelõugu poole. Kõik vaatlesid teda uudishimulikult läbi suure toa avatud ukse. Kui ta silmad juhuslikult üles tõstis, kohtusid need Anita rahutu pilguga. Tütarlaps silmitses teda kindlalt, nagu küsides, pinevalt, aga nukralt.

Robert ootas asjatult, et Oskar võtab pakutud õlleklaasi. Venna väike jonn ei haavanud teda; otse vastupidi: ta muutus veelgi lõbusamaks.

«Kui ei, siis ei, ma ei tülita sind kauem,» lausus ta. «Aga sa oled õnnelik poisu, sind võib kadestada. Sinu mõrjal on veimevakk mitmesuguse kaasavaraga täidetud. Jah, mitmesuguse kaasavaraga, nagu ma siin ühelt-teiselt kuulen.»

Tüdrukud pöördusid kõrvale, et muiet varjata, poisid hirnusid naerda. Ainult Anita ei naernud. Kahvatunult läks ta kõrvale ja vaatas aknast välja.

Oskar korraldas end, sõi õhtulist ja lahkus kodunt, et Robert ei saaks oma rünnakuid korrata.

Miks ei sundinud ta venda vaikima? Oleks tarvitenud ütelda vaid üks sõna, ja vennal oleks kõik lust naljatlemiseks ja nõökimiseks kadunud. Kuid ta ei ütelnud. Miks? Mida ta veel ootas? Ning seal oli Anita — ta kuulis kõik. Nüüd arvas ta Oskarist ei tea mida...

«Robertiga kõnelen pärast, kui teised on lahkunud,» otsustas Oskar.

Aga Anita? Mis oli siis lõpuks Anitaga? Kas Oskar lootis tõesti uskumatut? Nad polnud oma suhetest veel sõnagi rääkinud; see oli mingi täiesti ebamäärane, piinav teadmatuse seisukord. Lahke, sõbralik ta oli, ei hābenenud Oskarit teiste juuresolekul, ulatas kae ning kõneles nagu omasugusega. Kord olid nad istunud luitell, Oskari kuue all, nii ligi teineteisele. Ja ometi, see võis olla vaid eksitus... Anita võis ära sõita, tema

teelt lahkuda ja võõrsile hääbuda. Keegi võis tema kõrvale ilmuda, ja ükski inimene ei mõtleks enam üksildasele kaluripoisile. Nende mõtete juures oli ta valmis uluma.

Oh, veel valge. Siin-seal võis näha inimesi, kuid Oskar väjas üksindust, sest tema mõttekoorem oli raske ja karjuv — ta ei valitsenud enam enda üle.

«Ta ei tohi kaduda! ... Keegi ärgu mõtelgu talle läheneda. Mis jääb minu elust järele, kui tema lahku? Ma töötan, söön, rõivastun, lähen vanemaks. Hambad langevad välja ja juukseid pole enam nii palju. Ent terve eluaja heliseb minus midagi täitumatut, tühja...»

Täis rahutust ning ahastust, kuid võitlusahnelt kõndis ta sel õhtul, istus, tõusis kohe jälle üles, kuskil polnud tal rahu. Roberti häbematusete mõeldes tõmbusid ta käed alateadlikult rusikasse.

«Ta rääkis meelega niiviisi, sest et Anita oli seal. Tahtis mind tema silmis alandada. Veel enam: ta asetask mind võrgutaja ossa! Nüüd mõtleb Anita minust kõige halvemat.»

Ja järsku, koos selle lihtsa tunnetusega, oli talle kõik selge. Elu ilmus talle üsna uutes värvides. Milline oli küll tema seisund kodus, kogu tema elus? Kas oli siin veel keegi, keda kogu aeg niiviisi kasutati ja ometi põlati nagu teda? Kogu perekond elas Oskari tööst. Nagu igavene töövaim läks ja tuli ta, hommikul vara, õhtul hilja; kord oli ta merel, kord Kõrkjajõe mõrdade juures. Oma käsi võis ta pesta kui sageli tahes — need olid ja jäid karedaks, krobelseks nagu kasetohik. Vend õppis ülikoolis ja lõbutses korporatsioonis, oli hästi söönud ja rõivastatud; õde ei teadnud millise kleidiga oma sõbratare ja poisse igal peol üllatada; isa sõitis vallamaja ja alevi vahet, päevast päeva täis, ülitark, suureline ning laisk; kuude kaupa elas kodus liigne söödik, kes ei teinud midagi ega lubanud Robertilgi teha, õpetas teda logelema, jõi ja laiskles... Kõõgis seisis alatasa õllekast... Aga meri jahtus, vesiläks külmemaks ja vanad saapad lasksid vett läbi nagu sõel, — selle pärast ei muretsenud keegi, et Oskar võib reuma saada. Mis ta sai selle orjamise eest? Kogu

ja töö läks teistele, aga ise oli ta nagu sulane — sulane palgata ja tänuta selle töö eest! Ah, ta ju ei kahetsenudki sugugi, et ta midagi ei saanud, ta aitas hea meelega venda koolitada, nurisemata loobus oma osast, et Robertil oleks kõike küllalt ja et ta ei tarvitses end üle pingutada, tiisikust saada ning hukkuda. Aga kui vend sõidab puhkusele ja kasutab oma õpingute vaheaega selleks, et mõnd tütarlast ära võrgutada, ning veeretab oma nurjatuste tagajärjed tema kaela, siis — kuidas seda välja kannatada?

See oli juba liig. Mingi tundmatu, võõras jõud kasvab Oskaris, ta tundis isesugust tigidust, tahtis lõhkuda. Ka temas — sulases ning paljasjalgses — tärkas eneseuhkus, ajas tema selja sirgu. Kogu aja oli ta võitlust vältinud, nagu üksik hunt oma jälgijate eest põgenenud. Nüüd olid nad ta nurka ajanud. Ja äkki pöördus tagaetud hunt ümber ning näitas hambaid. Veel enam: ta ise oli valmis peale tungima.

Oskar oli teinud metsa poolt ringi ümber küla ja leidis end Kõrkjajõe juurest. Hakkas häärduma. Veel hoovas õhtust jahedust.

«Katsume sügavamalt ja veame allapoole...» kuulis Oskar kellegi häält jõe äärest. Ta nägi jõel kaht meest. Nad lasksid paar noodatükki vette ja vedasid seda paati.

«Ei, siit ei leia me midagi,» lausus üks.

«Siis sõidame allapoole. Aga sellesama koha lähedal peaks olema.»

Nad lasksid nooda uuesti sisse ja tõmbasid loomuse. Nähtavasti polnud nad midagi suuremat saanud, sest kallasid peened kalakesed ühes vetikate ja poriga ükskõikselt üle parda. Huvitatult läks Oskar nende juurde. Need olid Aaboltini Jeekab ja Osise Indrik. Ta tervitas neid ja küsis imestunult, mis nad siin otsivad.

«Kui tahate linaskeid saada, siis minge võrendikku. Siit ei leia te midagi peale pori ja lauätükkide.»

Poisid vaatasid teineteisele otsa. Siis ütles Indrik pahase häälega:

«Võib-olla leiame siiski midagi.»

Ja Jeekab liis juurde:

«Sa võiksid parem küll minema minna. Sind ei ole siia tarvis...»

Nad pöördusid kõrvale ega pannud Oskarit enam tähelegi.

Üllatunult jäi ta kaldale seisma. Mis pidi see kõik tähendama, miks olid nad mõlemad temale nii pahased? Ons ta neile midagi kurja teinud? Oskar vaatas pealt, kuidas mõlemad sünged poisid heitsid veel kord nooda jõkke ja vinnasid porised noodatükid ettevaatlike, kergete tõmmetega paati. Korraga nad liigatasid ja noogutasid teineteisele peaga.

«Tõmba aeglasemalt, et üle ei viska!» hüüdis Indrik.

«Ma tunnen tõmbamisest, mis seal on...» vastas Jeekab.

Noodas oli midagi raskemat. Noot lähenes aeglaselt paadile; poisid toetusid jalgadega vastu paadi äärt ja tõmbasid kõigest jõust. Siis kummardus Indrik, kompis midagi vees ja noogutas Jeekabile peaga. See istus aerude juurde ja sõudis paadi kaldale, sinna, kus seisis Oskar.

«Sa polegi veel lahkunud?» hüüdis Indrik. «Noh, kas tead, seda ma küll ei oodanud, et sa võid nii häbematu olla!»

«Kuidas nii?» imestas Oskar.

Indrik sai hoopis pahaseks.

«Ah nõnda! Siis tule vaata, mis me välja tõmbasime!»

Oskar kummardus madalamale. Noodalina oli nüüd kuival. Poris, vetikate, lauatiukide ja konnakarpidega kaetud, lamas Senta. Ta märjad juuksed olid sassis üle lauba ja näo, väike kuldne rippus kaelas; kangehinnud sõrmede vahel hoidis ta porikamakad. Mõned kaanid olid end tütarlapse kaela külge imenud.

Keegi juuresolijaist ei rääkinud. Süngelt vaatlesid mõlemad noored kalurid Oskarit. Hirmus, vastupandamatu raskus laskus temale. Teda peeti süüdlaseks... Ja kuigi teda teenimatult kahtlustati, ei suutnud ta neid kahtlusi ometi tagasi tõrjuda, kui mõlemad poisid teda niiviisi vaatasid.

«Mine minema!» käskis Indrik, ja ta kuulas sõna nagu laps. Vaatas arglikult Senta elutut näokest ja

lahkus. Jõest eemal seisatas ta ja vaatas kaua tühja pilguga enda ette. Ta nägu läks üha mornimaks, ta oligas piinast ja vihast, siis ajas end järsku sirgu ja haaras sõrmedega endal rinnast kinni.

«See ei tohi nii jääda!» ähkis ta.

Kahju tütarlapsest vaheldus temas viha ja raevuga venna vastu. Ta andis vaenulikele tunnetele vabaduse, vajus kogu oma olemusega nagu pimedasse veekeerisesse ning pöördus süngena, otsustunult kodu poole. Ta ruttas, läks kõrvale vaatamata. Oli juba hilja. Keegi ei peatanud teda tänaval. Kui Oskar Klava õue jõudis, plärises talle grammofoon vastu. Suure toa aken oli avatud, terve helide kaos hoovas sealt välja: naer, nõude klirin ja jalatsite sahin. Ent üle kõige kõlas Richard Linde uljas hüüe:

«Andke teed noorsoole! Noorsugu kannab oma õlgadel inimkonna tulevikku!»

Ja äkki pöördus Oskari viha ka selle võõra inimese vastu. Järskude, kindlate sammudega astus ta majja.

6.

Noored inimesed tantsisid. Järjekorras valvas keegi grammofooni juures, vahetas plaate ja keeras vedru üles, kuna teised muusika rütmis sammusid ning keerlesid üle laia ruumi. Aeg-ajalt tegid nad vaheaja, pühkisid higi ja jahutasid õhetavaid nägusid lahtise akna juures.

Sellisel hetkel astus Oskar sisse. Anita nagu võpatas, rahunes aga jälle kohe, pöördus jahedalt kõrvale ja küsis midagi Richardilt. Nad alustasid lõbusat vestlust; Anita naeris sageli, ent ta naer oli õõnes ja rõõmutu.

Oskar ei pannud tema demonstratiivset käitumist tähelegi. Ta suutis end vaevu taltsutada, ta silmis põles sünge tuli. Teistele pilku heitmata läks ta Roberti juurde ja pani talle käe õlale.

«Tule natukeseks välja,» ütles ta tasa. «Pean sinuga rääkima.»

Robert raputas Oskari käe õlalt ja jätkas Osise Vilma kõnelust kellegi luuletaja perekonnaelust:

«Vaata nii elavad vabad meie aja inimesed, kes ei tunne eelarvamusi ega pehastunud traditsioone!» lõpetas ta.

«Tule välja...» kordas Oskar, tõmmates venna õlast.

«Mis sa rähkled!» urises Robert kärsitult. «Sa näed ometi, et mul pole aega. Preili Vilma, millised oleksid teie arvamused selle küsimuse kohta?»

«Ma ei tea, see on nii omapärane...» vastas plika, punastades austusest ja iseteadvusest. «Nemad, ju võivad nii, seepärast, et on nemad; aga kui meiegi lubaksime endile sama...»

Järsku vaikisid kõik. Poisid ja tüdrukud vaatasid üllatunult vendi. Oskar võttis Roberti käsivarrest kinni ja tõmbas venna järsu, raudse liigutusega jalule. Nagu väikese poisikese talutas ta selle toast välja. Robert kahvatas, kuid naeratas ja püüdis käsivart vabastada; Oskari sõrmed aga pigistasid nagu tangid, käsi muutus jõuetuks ja valusaks, vastuhakkamisele polnud mõeldagi.

«Näete, missugust nalja peab läbi elama!» lausus Robert naerdes. «Tea, kuhu ta mind nüüd viib?»

Aga keegi ei naernud vastu, — tal ei õnnestunud seda asja naljaks pöörata.

Nad väljusid. Vabastamata Roberti käsivart, sulges Oskar hoolikalt ukse ja haaras siis pikema seletusega vennal rinnust kinni ning hakkas teda raputama. Ta ei lausunud sõnagi, vahtis Robertile ainult otsa ning pildus teda paremale ja vasemale, nagu koer loobib surmatud ussi ümber pea.

«Lase lahti, ära rebi riideid lõhki,» sosistas Robert hääletult. «Mis hullustus sulle peale on tulnud?»

Oskar ei vastanud. Kui üks käsi väsis, haaras ta venna rinnust teise käega ja surus Roberti köögi nurka, ahju juurde.

«Sa oled aru peast kaotanud!» sisistas Robert. «Kuidas sul pole häbi, kas sa lased lahti! Nii hulluks läinud...»

«Lõuad, koer!» käratas Oskar talle. «Nurjatu, mis sa oled Sentale teinud?»

Robert katsus Oskari raudsest haardest vabaneda, ent ta oli venna kätes nagu kutsikas — sellest tuli vaid haletsemisväärne vastusiplemine.

«Sentale?» imestas ta. «Millisest Sentast sa räägid?»

Veel kindlamini surus Oskar ta nurka. Robert sai vaevu hingata.

«Siin oli ainult üks Senta, sa tead, kellest ma räägin.»

«Räägi ometi tasemini, Oskar! Kisendab nagu nõdra-meelne. Teised mõtlevad ei tea mida... Ja lase mind lahti! Ütle, mis sul vaja on?»

Oskar tõukas ta selili põrandale.

«Mis sa oled Sentale teinud?»

«Sa oled hull, lase lahti, ma hüüan appi!»

«Hüüa! Kõik saavad siis teada, missugune kaabakas sa oled.»

«Ma ei tea, mis sa kõik ette ei kujuta. Ma ei tunnegi õieti niisugust Sentat. Kui sa oled armukade, siis otsi õige, kellele külge hakata!»

«Lõuad! Sa võrgutasid ta ära!»

«Mitte midagi sellesarnast! Mul ei ole kombeks kaluriplikadega seltsida. Kes on seda näinud?»

«Mis sündis kesksuvel rannas, vana paadi juures?»

«Paadi juures? Millise paadi, mis sa sonid? Sulle on keegi ei tea mida luisanud?»

«Ma ise nägin sind oma silmadega. Sa lubasid teda naiseks võtta.»

Nüüd kestis tükk aega vaikus. Ka toasolijad ei piukatanud, — nad vist kuulatasid. Robert kohendas oma kortsutatud tennissärki ja higistas. Suured tilgad voolasid tal ninaotsalt ja laubalt. Äkki ajas ta enda sirgu ja pöördus raevunult Oskari poole.

«Niisiis sa luurad! Midagi ütelda — kena amet!»

«Pole kunagi ülearune kaabakaid silmas pidada...»

«Kuid mis on sinul sellega tegemist? Sa ei mõtle ometi mul keelata läbikäimist, kellega tahan?»

«Kas tead, mis on juhtunud? Sinu sigaduse pärast on tema pidanud endale Kõrkjajõe mudas otsa otsima. Sa ajasid ta surma, sina — mõrtsukas!»

Uuesti haaras Oskarit meeletu raev. Ta rebis venna püsti, raputas teda ja tõukas üle kõõgi vastu toa ust.

See avanes väljapoole ja jäi seepärast suletuks, aga raske kukkumine pani seinad värisema; riiulil rappusid sööginõud ja ehmunud kass kadus kiiresti ahju pealt.

Mürast häiritult jooksid kõõki mõlemad Klava vanad ja Liidia. Naised hakkasid erutusest kisendama.

«Hurjuh hullu, mis nüüd, mis nüüd?»

«Lase ta lahti, Oskar!» hüüdis isa. «Jalamaid, kui ma sulle ütlen!»

Ent Oskar ei kuulanud. Veel vihasemalt ründas ta venda. Roberti nägu oli verine. Suure toa uks oli nüüd lahti ja noored olid piinlikus seisukorras: nad pidid perekonnatüli nägema. Richard püüdis teisi huvitava anekdoodiga köita, kuid keegi ei kuulanud seda ja ta isegi jälgis enam sündmust kõõgis kui oma jutulõnga.

Anita oli toale selja pööranud ja vahtis aknast välja. Ent ta kuulis kõik, iga sõna pineva tähelepanuga neelates.

«Oled sa täiesti aru kaotanud, Oskar!» hüüdis isa. «Lase ometi poiss lahti! Sa lämmatad ta; kas sa ei näe, kui siniseks ta on läinud?»

«Ega see poleks paha,» uratas Oskar. Siis tõukas ta venna sellise liigutusega eemale, nagu me raputame eneselt midagi ebapuhast ja vastikut.

«Kas tead, poiss, sa hakkad muutuma hiigla põik-peaks!» hüüdis isa Oskarile. «No mis sa tungisid talle kallale? Arvad, et ma jätan selle niisama?»

Rusikais kätega pöördus Oskar ülakehaga isa poole, näis, et ta tormab nüüdsama isale kallale. Seda polnud veel kunagi juhtunud. Siis naeratas ta närvi- liselt.

«Nii seda ei jäeta? Ha-ha-haa! Nagu oleks see sinu võimuses midagi jätta või mitte jätta!»

«Aga mis siin siis sünnib?» küsis Klava. «Kui sul pole enam aukartust oma vanemate vastu, siis ometi niipalju tohime nõuda, et sa selgitaksid oma hullu tegu. Mis on selle põhjused?»

«Põhjused? Ma õpetasin lurjust, mürgist roomajat, porist kaltsu, mis on linnast siia tassitud ja roojastab kõike oma mustusega. Ja kui tahate veel enam, siis kuulake: see inimene, minu niinimetatud vend, kasigu

ta siit jalamaid! Hommikul olgu ta sellest majast juba tükk maad eemal. Minu abile ärgu ta edaspidi enam lootku. Ma ei kasvata oma põues madu!»

«Saa nüüd mõistlikuks, mis sa kisendad!» segas ema vahele. «Ega seda juhtu esimest korda, et vennad harjapidi kokku lähevad. Ei ole tarvis ju otsekohe nii viisi. Kui Robert on sulle liiga teinud, siis võib seda veel parandada.»

«Kas ta võib inimesele elu tagasi anda?» karjus Oskar, vaadates pilusilmi emale otsa.

«Sa hakkad vist sonima,» pomises isa jahmunult.

«Küsi Robertilt, ta teab seda niisama hästi kui minagi.»

Kõik vaikisid kohmetult.

«Niisiis, nagu ma juba ütlesin, korjaku Robert oma pambud kokku ja asugu tee. Mida varem, seda parem,» ütles Oskar.

«See, mis sina siin võid ütelda, ei maksa midagi,» astus isa vastu. «Mina ütlen, et Robert võib jääda oma puhkeaja viimase päevani.»

Oskar ei näinud seda kuulvatki.

«Ja too võõras noorhärä,» lausus ta peaga toa poole osutades, «too, kes siin juba nii kaua on vedelnud, koristagu ka oma asjad ja asugu tee. Siin pole mingi puhkepansion, vaid töörahva elamu. Kes siin elab, peab tööd tegema!»

Vana Klava näis olevat suurest erutusest kõnevõime kaotanud.

«Aga see... see... see on juba liiga hull!» kisas ta õhetades. «Tema räägib nii, nagu oleks tal siin midagi ütelda! Seda juba ei juhtu! Ei juhtu, kuni mina olen siin peremees! Härä Linde on meie külaline, ta võib siin elada, kui kaua soovib!»

Oskar vaatas isale rahulikult otsa.

«Sa eksid, isa, kui sa mõtled mulle ka edaspidi kupjaks olla. Nüüd algavad teised ajad. Edaspidi elan enese tahtmise järgi ja lasen end juhtida oma vaadetest. Kes olen ma teile kogu aja olnud? Poeg? Ei, töölojus, ori, palgata sulane! Edaspidi see niiviisi enam ei lähe.»

«Sa oleksid maja pärinud,» nimetas ema.

Oskar naeris.

«Maja? Jah, kõigi võlgadega! Ei, ei, ma ei vaja mingit parandust. Ma tahan elada samuti, nagu elavad teised noored inimesed. Olen kahekümne kuue aastane, kuid mis olen ma oma noorusest näinud? Ah, jätkub, seal pole midagi rääkida.»

«Robert jääb,» kinnitas isa Oskari sõnu tähele panemata.

«Siis pean ehk mina minema?» küsis Oskar.

«Ja muidugi, jah!» kähistas isa vihast lämbudes. «Kui sulle ei meeldi, võid minna, otsida endale mujalt kodu! Kuid tema jääb, sest mina tahan nii!»

Tekkis vaikus. Ema ja Liidia askeldasid Roberti ümber, rahustasid ja vaigistasid teda. Isa oli end kogu kehast sirgu ajanud, see kogukäs vanamees, tugeva kehaehitusega, hästi säilinud ning laisk. Oskar nagu tardus hetkeks. Kahvatu, kokkusurutud huultega, seis ta keset ruumi. Näolihased tõmblesid kergelt, mingi otsustavus valgustas teda; ta tõstis pea ja vaatas isale rahulikult ning kindlalt silma.

«Hüva, siis ma lähen...» lausus ta ja läks vaikselt sammel oma tuppa.

Selle aja sees, kui ta ajas seal palitu selga ja võttis oma dokumendid, jätsid Roberti külalised üksteise järel jumalaga ja kadusid. See oli ebameeldiv õhtu.

Kööki tagasi tulles ei vaadanud Oskar kellelegi otsa, vaid astus jumalaga jätmata välja õhe. Ja korraga nagu katkes miski; ema ja Liidia hakkasid nutma, aga isa läks välisuksele ja hüüdis pimedusse:

«Kui sa lähed, siis unusta, et sul on kusagil isamaja!»

«Püüan!» kõlas vastus.

Robert sulgus nukralt enesesse, Richard tundis end solvatuna ja hakkas kohvreid pakkima, naised nutasid; ainult vana Klava käis püstipäi. Ta oli patriarh, ärgu keegi katsugu tema võimu vastu tõusta — mässajail polnud siin kohta...

«Mis te ulute!» hüüdis ta naistele. «Kuhu ta jookseb, kuhu tal ongi minna? Jookseb mööda välja kiini, kuni pea jahtub, ja otsib, kus kodu.»

Ei tea, kas ta ise oma sõnu uskus.

Karge septembriöö ümbritses Oskarit. Tuul lõi näkku üksikuid vihmapiisku, oli pime. Oskaril oli palav, ta võttis mütsi peast, ja olles veel ärrituse võimuses, mõlgutas uhkeid, võitlushimulisi mõtteid.

«Hüva, ma lähen nüüd, kuid mitte jäädavalt. Meil tuleb veel teineteisega tegemist!» ähvardas ta, vaadates pimedat küla poole tagasi. «Me kohtume veel. Ja siis ei naera te enam minu üle!»

Ta võpatas. Pimedusest kostis ruttavaid samme. Kõrgelegi hää, lõpmata armas hää, hüüdis:

«Oskar, kas sina oled?»

«Jah!» vastas ta ja jäi seisma.

Anita jõudis talle järele. Ta hingeldas ruttamisest ja haaras Oskari kae.

«Oskar, kuhu sa tahad minna?»

«Ära maailma, ükskõik kuhu, ainult mitte siia!»

«Sa ei jää ometi aastaiks ära?» küsis Anita äkki lämbuva häälega — ta pidi kõhatama.

«Ei, nii ma ei kavatse.»

«Mis sa mõtled alustada?»

«Võitlust. Heaga ei saa siin midagi ära teha. Kui ma räägin, siis nad naeravad; aga kui ma tegutsen, siis ei naera nad enam.»

Anita hoidis Oskaril kogu aja käest kinni, nagu Oskar oli hoidnud kunagi, ammu tagasi, neiu. Ta tundis neiu värisevat.

«Jah, seal ei ole enam midagi parata. Ma pean siit lahkuma.»

Anita kummardus lähemale ja küsis tasa, vaadates kuhugi kõrvale:

«Ja kui keegi läheks sinuga ühes? Kas poleks parem?»

Magus tuline värin läbistas Oskari: milline õnn see oleks — minna käsikäes armsa inimesega, kellelegi sõna lausumata, kaduda ja alata oma elu võõrsill. Aga kas ei kuulnud ta valēsti? Kas Anita tõesti ütles nii?

Oskar ootas, et Anita ütleb veel midagi, aga neiu vaikis.

«Ma tõesti ei tea...» algas Oskar siis. «See on raske aeg. Võib juhtuda, et mind sõtkutakse jalge alla: ma tean — keegi ei säästa mind. Inimestel on kõikjal kurjad keeled.»

«Jaa, jaa...» nõustus neiu. «Ma ainult küsisin nii-sama, sa mõtlesid võib-olla ei tea mida.»

Ta vabastas Oskari kae ja tõmbas rätiku õlgadel kindlamini enda ümber.

«Mis ma nüüd tahtsin ütelda,» algas ta jälle. «Kuhu sa lähed?»

«Täna õhtul mitte kuhugi kaugemale, siiasamasse Pudemini poole. Esialgu õemees võib-olla ei keela ulu-alust. Hiljem... eks siis näe.»

«Siis saab ju sind vahetevahel meie rannas näha?»

«Võib juhtuda. Aga kui ma ei leia seal vastutulekut, siis...»

Anita pöördus kiiresti tema poole.

«Mis teeksid sa siis?»

«Mul on vahel mõttesse tulnud laeval kohta otse tulla. Nii mõnigi tüürimees on mulle tuttav. Võiksin mõned aastad merel sõita.»

«Muidugi... seda sa võiksid...» sosistas Anita. Jälle katkes ta hää. «Aga mis saaks siis sinu plaanideks? Sul oli nii palju mitmesuguseid kavatsusi.»

«Jah, neil tuleb siis mõni aeg oodata, kuni tulen meredelt tagasi.»

Nad vaikisid.

«Ma ei saa aru, miks sa ei pea kunagi minu isaga nõu,» katkestas Anita esimesena vaikuse. «Ta oleks sind aidanud, ma olen selles veendunud.»

Oskar hammustas huult.

«Võib-olla küll...»

«On sul midagi tema vastu?»

«Ei, ta on õige mees. Mis võiks mul tema vastu olla?»

«Sa ehk kardad, et ta sind ei mõista?»

«Ta mõistaks.»

«Mis takistab sind siis tema poole pöördumast? Ma tean, sa vajad rahalist toetust, sest ilma rahata ei saa tänapäeval midagi teha. Sul on häbi seda küsida?»

«Pole häbi, aga... siiski ebameeldiv.»

«Ma ei mõista sind...»

Oskar vaatas tütarlapsele kindlalt silma.

«Kui see oleks mõni teine mees, oleksin temaga juba ammu rääkinud. Aga see... on... sinu isa. Kui ma temale lähenen, hakatakse minust mitmeti mõtlema.»

Anita naeratas.

«Ja niisugune olevat võitleja, mees, kes tahab oma ümbruskonda võita! Aga endal on hirm, et hakatakse kahtlustama.» Ja vaiksemalt lisas ta: «Kas need kahtlustused on sulle nii ebameeldivad? Sul on nii väga suur hirm... minu ees?»

Oskar muutus üha nukramaks.

«Kardan, et teie hakkate minu ees hirmu tundma...» lausus ta.

Äkki sai ta nagu pahaseks ja astus tütarlapsele sammu lähemale — see oli tema käte vahel. Pahaselt kiindus ta pilguga temasse, hoides ta õlgu kindlasti oma käppade vahel.

«Mis pagan sa minuga mängid, Anita?»

«Ma ei mängi mingit paganat,» vastas Anita ärritumata.

«Siis tohin ma kõike mõtelda?»

«Kes sulle seda keelab? Ma näen, et sa pole enesest kuigi kõrgel arvamisel.»

«Kuidas nii?»

«Siis ei kahtleks ega targutaks sa nii kaua. Kumardu madalamale, sul on midagi seal meelekohtade juures.»

Oskar kummardas pea. Järgmisel hetkel kõrvetas miski tema laupa. Ruttav suudlus... kiire tagasitõmbumine... — ja Anita oli läinud. Pimedusest kostis tema naer.

«Ära järgne mulle!» hüüdis ta. «Nüüd oled sa minu võlgnik, sellena pead sa siit lahkuma. Siis olen julge, et tuled varsti tagasi!»

«Oota natuke!» hüüdis Oskar naerdes. «Meil tuleb arved kohe õiendada.»

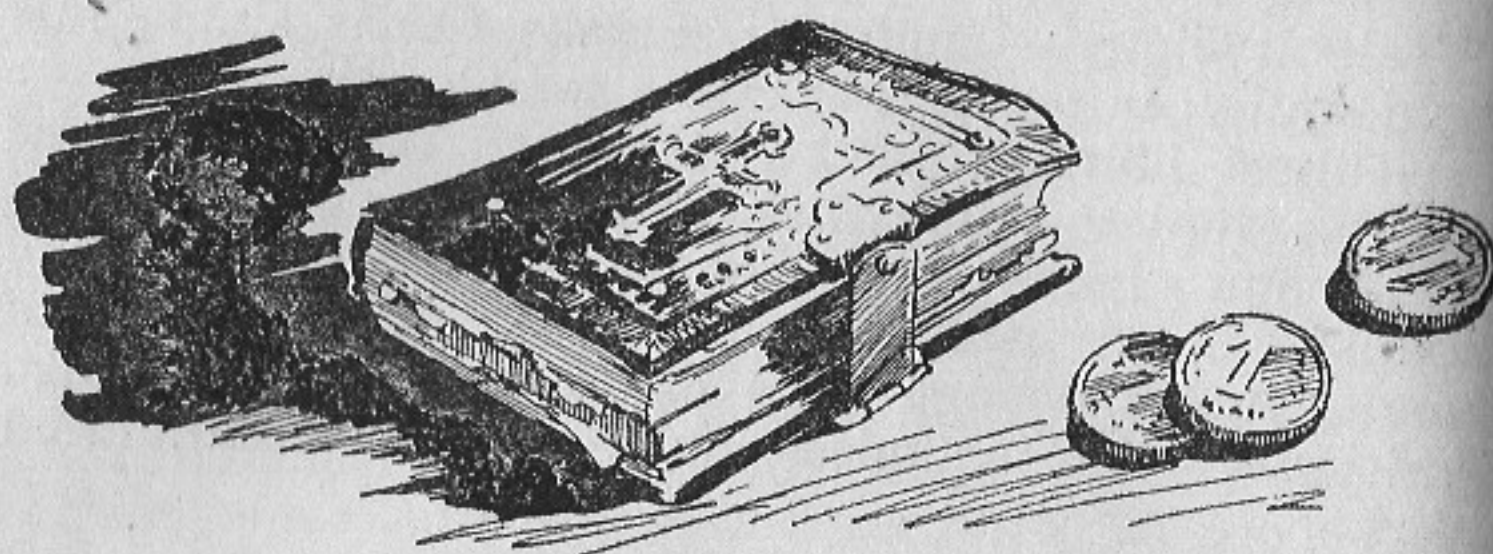
«Jäägu teiseks korraks.»

«Siis sõidan ära, merele!»

«Kuhugi ei sõida sa! Nüüd sa ei sõida, tean seda!»

Tal oli õigus — nüüd ei sõidaks Oskar sinna, kus pole Anitat; ta teadis, kes Anita temale oli...

Häältest häiritult hakkasid koerad haukuma. Meri kohises luidete taga, tibus peent vihma ning öö oli must nagu haud. Kuid Oskarile, kes lahkus sel ööl kodukülalt, ei paistnudki pimedus nii süngena. Ta kandis rinnas endaga ühes oma uue õnne helendust. Ta isegi vilistas ja ümises laulu, see minemakihutatud poeg...

SEITSMES PEATÜKK

Ümberpööratud patuste maja

1.

Oskari vanem õde Olga oli läinud miniaks jõukasse perekonda. Mengeli Peetrile kuulus toredaim maja Pudumi külas, poolteisekorruseline hoone veranda ja palkoniga. Mitmes paatkonnas oli tal mehe-osa, ait täis võrke. Ta ehitas oma külas esimesena mootorpaadi ja hakkas lähedalasetsevasse kuurorti suvilat ehitama.

Väsinud pikast matkast, koputas Oskar hilja õhtul õemehe uksele. Mengelid ei olnud veel magama läinud, mõnes aknas põles tuli ja majast kostis nagu laulmist. Hetke oodanud, koputas Oskar kõvemini ja kõhatas märkuandvalt. Kuid kedagi ei tulnud. Laulmine jätkus.

Oskar astus kööki. Seal polnud ühtki inimest. Petrooleumilamp heitis ruumi nõrka punakat valgust. Nurkades oli pime.

Koor laulis lahkusuliste koraali. Nüüd sai Oskar kõigest aru: siin pidasid Pudumi küla lahkusulised jumala teenistust. Mengeli Peeter oli nende kohalik juht.

Oskar istus suure köögilaua juurde ning kuulatas

oodates laulusõnu ja kõnet, mis järgnes koraalile. Oli kuulda küll meeste, küll naiste hääli ja ka laste vadiinat. Terved perekonnad olid tulnud armuõpetust kuulama, sest Riias oli siia sõitnud üks usulahu parimaid jutlustajaid — vend Teodor.

Kohe pärast laulu ütles kuulutaja jutlust. Tal oli pehme, nooruslik hää. Rahvas ei pööranud silmi vend Teodori ümmarguselt, punaste soonekestega läbipõimitud näolt. See oli kena noorepoolne mees, umbes kolmekümne viie aastane, mitte vanem. Tüsedavõitu ja raske, aga kärmete liigutustega, suu kuldhambaid täis — väga tuntud sisemisjoni tegelane. Ta luges ette mingi koha Johannese evangeeliumist, lõpetades selliste sõnadega: «Ent hoidke, et teie südamed ei saaks kõõrmatud liigse söömise ja joomisega ja muretsemisega ülalpidamise eest, ja et see päev ei saabuks teile ootamatult. Sest see tuleb kui silmusenöör üle kõigi, kes elavad maal peal...»

Siis algas tõlgitsemine. Rahvas sai teada, et ennustuste ja sündmuste märkide järgi otsustades ei võiks viimnepäev enam kaugel olla. Olgu igaüks valmis... Kellel on mingi patt, see võib selle veel lunastada — ümberpööramine pole kellelegi keelatud.

Kaua ja laialt rääkis vend Teodor. Jutlusele järgnes laul, mille järel algas avalik patukahetsemine. Oskar kuulis kõige enne õemehe häält. Sügavasti liigutatult, nutule lähedal olles jutustas Mengeli Peeter:

«Armsad vennad ja õed! Te kõik teate, missugune ma olin varem: joodik ja viimane logard. Ühestki kõrtsist ei läinud ma mööda, jõin kõik maha, mis mul oli, ja tihti magasin aia ääres. Inimesed läksid mööda ja naersid mu üle. Muretsesin ilmaliku vara pärast, kunagi polnud mul küllalt. Kuid siis langes nagu kae mu silmilt, ma hakkasin mõistma, kui alp on aäärane elu. Ma pöörasin ümber, võitlesin rasket võitlust oma ihadega ja võitsin nad. Nüüd ma ei joo enam, mul on kõike küllalt ja mu töö pole kunagi õnnistusetu. Oma surmatunnini kiidan ma issandat!»

Mengeli Peetrile järgnesid teised kõnelejad. Mõned rääkisid alles esmakordselt oma ümberpöördumise juttu, need olid kohmetud ja arad ning oleksid oma

üleastumised pigem maha vaikinud. Aga siis tuli üks mutike — vana Aaboli eit. Nuttes mustas ta oma minnivikku, hää! jäi kurku kinni, ta alandlikkus liigutas kõiki. Aaboli eide eeskuju haaras teisi naisi. Üksteise järel tulid nad, rääkisid üha suurema hooga, üha avameelsemalt mustasid end. Inimesi oli haaranud enesepõlguse ekstaas. Ruum oli täis nuuksumist ja hüsteriat, lapsed nutsid ja täiskasvanud ulusid. Oskaril haaras seda kuulates raske tunne. Siis rahunesid kõik jälle vähehaaval. Jutlustaja hää! kõlas mahedalt ja rahulikult. Ta kutsus üles misjonile annetama, sest kaugel lõunas elavad veel rahvaid, kes pole kuulnud pühakirja sõna. Vaesed mustad! Täis patust teadmatust kummardavat nad lojuseid ja maajõude, kõikvõimsa loodust ja päikesepaistet, puust ebajumalad vedelevat nende onnide juures, ahvid ja maod olevat nende pühadus. Vaesed mustad!

Mengeli Peeter käis kokkutulnute seas taldrikuga ringi ja kogus ande. Pärast seda selgitas vend Teodor, milliste raskustega tuleb võidelda siinsamas, sisemis-
jonis; kõik maksab raha, palju raha, raske on meie ajal midagi ilma rahata ette võtta. Ja veel kord käis Mengeli Peeter ringi taldrikuga, kuhu kogunes raha münte. Ent see polnud veel kõik. Nüüdsama oli ilmunud uusi raamatuid, kus on selgesti ja arusaadavalt kirjeldatud, mis sünnib viimselpäeval ja millised on need tundemärgid, millede järgi selle saabumine saab teatavaks. Tuhandaastase rahuriigi võti, mõningad kuukirjad, Spurgeoni jutlusraamat heas tõlkes ja peale selle muid väärtuslikke väljaandeid...

Algas kauplemine. Tundus, nagu oleks mõni harjus oma pambu avanud.

Oskar ei kuulanud enam. Väsinud ning tülpinud, ootas ta, millal mõni majakondsetest tuleb tema juurde. Polnud ette näha, et koosolek niipea lõpeks. Algas jälle laulmine. Siis tuli kõõki väike poisike, kuueaastane Jaanike — Mengelite esimene laps. Tal oli janu ja ta otsis veepange. Kustutanud janu, märkas ta Oskarit ja tuli häbelikult selle juurde.

«Kas tulid laulmisele, onu Oskar?» küsis poisik. «Meil on varsti lõpp, sa oleksid pidanud varem tulema.»

«Kas mamma ka laulab?» küsis Oskar.

«Jah, ta õpetas mulle kaks salmikest. Täna õhtul laulsin kaasa.»

«Sa oled tubli poiss; kahju, et mul pole kompvekke kaasa.»

Jaanike vaikis ja vaatles uudishimulikult oma onu.

«Kas sa võiksid mamma siia kutsuda?» lausus Oskar. «Ütle talle, et mina olen siin. Ainult räägi tasakesi, et teised ei kuuleks.»

«Ka papa mitte?»

«Kutsu ka papa.»

Poisike libises tuppa. Ei möödunud minutitki, kui kõõki ruttas Olga.

«Mis on juhtunud, Oskar?» küsis ta tervituse asemel.

«Kas on mingi õnnetus juhtunud?»

Venna ilmumine nii hilisel tunnil erutas teda.

«Ei, pole juhtunud midagi seesugust.»

Ode rahunes, aga muutus veelgi uudishimuliku-
maks.

«Ometi tulid sa meile midagi ütlema?»

«Ma tulin, et siia jääda. Muidugi, kui mind vastu võetakse.»

Olga vaatas venda üllatunult.

«Kas ööseks?»

«Ei, natuke kauemaks. Mõneks kuuks, võib-olla ... terveks talveks.»

«Aga kuidas siis nii? Kes kodus toimetab, kui sina elad siin?»

«Seda ma ei tea, kes Klaval edaspidi toimetab. Ent see on mulle praegu ükskõik.»

«Kas teil oli tüli?»

«Ei, ainult valik. Mina ja Robert — me mõlemad ei võinud Klavale jääda. Üks meist pidi lahkuma. Isa valis Roberti. Mul ei jäänud muud üle, kui mujalt ulu-
alust otsida.»

«Sellest ei saa ma aru! Sa vist tegid midagi?»

Oskar ohkas. Kas rääkida ööle kõik või lasta tal maailmalt teada saada, mis Soomuste külas on juhtu-
nud? Niikuinii jääb rahva silmis süüdlaseks tema, sest polnud kedagi, kes oleks tema kasuks tunnistanud. Kui rumal, et ta tookord mererannal ei kutsunud Kõver-

Jankat vana paadi juurde! Aga kas oli surnud tütarlapse mineviku ümber veel sekeldusi vaja?

Oskar vaatas õele kindlalt ning ainiti otsa.

«Võib-olla ma tülitän sind, sinu mehele ehk ei meeldi niisugune võõras? Sellisel juhtumil palun häirimise pärast vabandust. Võib-olla Krauklise juures ei tõrjuta mind tagasi.»

Õde liigatas vilkalt ja heitis pahaselt käega.

«Mis sa nüüd lobised nagu laps! Sinult ei tohi enam midagi küsidagi! Kas keegi on sind tagasi tõrjunud! Sa võid isegi arvata, kui imelikult see kõlab: minu vend on kodunt ära tulnud! Päril põhjusest pole see muidugi sündinud, aga kui sulle ei meeldi, ära jutusta.»

Laulmine lõppes ja kohe ruttas ka Mengeli Peeter kööki.

«Kae, missugune külaline, nii hilisel tunnil!» tervitas ta Oskarit. «Kas on midagi juhtunud, mõni õnnetus, või on keegi haigeks jäänud?»

«Kui ühesuguste silmadega näevad nad maailma...» mõtles Oskar. Olga ja Peeter nägid temas kõigepealt õnnetuse kuulutajat. Oskar tähendas õemehele otsekohe pikema sissejuhatusest:

«Kas annad mulle ulualust eelolevaks talveks, kuni kevadeni?»

Mengel kohmetas.

«Kas sinul siis oma isakodus pole ulualust?»

«Mul pole enam isakodu. Lubasin selle unustada, sest nad tahtsid nii.»

Algas sama usutlemine, mille Olga äsja oli lõpetanud. Oskar nägi, et need inimesed enne ei rahune, kui saavad sündinust mõningat aimu. Lühidalt iseloomustas ta siis tekkinud olukorda, oma edaspidistest kavatsustest sõnagi lausumata.

Mengelil polnud aega kauem viibida, sest enne koosoleku lõppu pidi ta veel kord ande korjama.

«Küllap räägime pärast, kui rahvas on lahkunud,» ütles ta ja pöördus suurde tuppa tagasi. Ka Olgal kui pereemandal oleks seal mõndagi toimetada olnud, aga ta kartis, et Oskar teeb oma uhkuses rumalusi: ta võiks tõesti Krauklise juurde minna — hiljem oleks häbi.

Ta jäi kööki ja püüdis venda mõjutada.

«Oli siis niiviisi vaja,» lausus ta. «Kuidas me siis varem nii hästi läbi saime. Mis oli meil vanematekodus viga? Igaüks tegi oma tööd, kõike oli küllalt. Rahakott oli ema käes, sest tema teadis kõige paremini, mis kellelegi vaja.»

Oskar hakkas kuivalt naerma.

«Jah, varem oli nii. Rahakott oli ema käes — üks ühine kogu perekonnaga rahakott. Aga nüüd on kaks rahakotti, üks ema, teine isa käes, ja need mõlemad võistlevad omavahel, et endale rohkem saada. Kui vanasti kulutati ühine teenistus ühisteks vajadusteks, siis ei olnud mul selle vastu midagi. Aga mis peab ütlema, kui ühe teenistus kulutatakse kõigi tarvidusteks, välja arvatud teenija ise, kelle vajadused alati unustatakse? Mis peab ütlema, kui vanemad püüavad su teenistusega rahuldada vaid oma vajadusi, õnnestada neid, kes neile armsamad, ja kätte maksta neile, kes on nende põlu alla sattunud? Ma ei soovi kauem vanemate lahkust kerjata, mul on villand nende armust elada!»

«Võib ju olla, et nad on sulle liiga teinud. Aga andestamine on üks ilusamaid voorusi, mida ristiusk meile õpetab.»

«Olgu pealegi, Olga. Ma andestan neile, mis on olnud, aga tulevik kuulub minule. Keegi ei suuda mind veenda tagasi pöörduma õigusteta seisukorda, millest ma end täna lahti kiskusin. Nad ei näe iialgi seda, et olen jälle sama alandlik lammas, milline olin kõik need aastad.»

Temaga ei olnud midagi peale hakata. Hiljem püüdis Mengel teda veel kord perekonnaga lepitada, tsiteeris evangeeliumi ja rääkis õpetussõnadega, aga kõik ta kõneanne ja head kavatsused olid kui seeme, mis langes kividele. Oskar kuulas kannatlikult õemehe argumente andestusest vaenlastele, rahust, mis kosutab, ja vaenust, mis hävitab, ja kadunud pojast, kes käinud läbi kõik maailma ääred, söönud sigadega ühest künast ja end teisitigi alandanud ja kes lõpuks isale kaela langeb. Viimaks katkestas ta õemehe jutu kategoorilise küsimusega:

«Ütle selgesti ja kindlalt: kas võin mõneks ajaks siia jääda?»

Ja näidates, et ta on keelduva vastuse peale kohe valmis reageerima, tõusis Oskar püsti ja võttis mütsi kätte. Pisut liialdatud see ju oli, seda tundis ta isegi, aga sel hetkel võis ta tõesti rumalustega toime saada; ta oleks läinud, mõtlemata sellele, kuidas see mõjub ta tulevikukavatsustele.

Mengel ohkas.

«Olgu kuidas on, sa oled meile armas külaline,» lausus ta. «Ela meie juures, niikaua kui sulle meeldib.»

Ja Olga valas nende sõnade juures pisaraid.

Oskarile korraldati elamine teisele korrusele. Seal oli paar väikest toakest ja pliit. Palkonilt avanes vaade merele — see korter oli mõeldud suvitajaile.

Maja jäi vaikseks, koosolijad valgusid laiali oma kodudesse, ainult vend Teodor jäi veel mõneks päevaks Mengeli külaliseks. Tibas kogu aja vihma, näis, nagu oleks saabunud hilissügis.

2.

Pudumi küla asetses Soomuste külast põhja pool. Umbrus oli siin palju elavam, külast möödus kivitee ja ilusasse männimetsa, mis algas kohe küla taga, ehitati palju suvilaid. See oli kaluritele väga kasulik: kel oli mõni lehm, sel ei puudunud piimatarvitajad. Suvitajad ostsid meelsasti ka värskeid kalu. Aga nüüd oli juba kolmas aasta, kus mingi täiesti uus usulahk korraldas külas oma päästekoosolekuid. Mitmesuguseid lugijaid ja jutlustajaid ilmus Riiast siia, küll üksikult, küll terve salkadena, naisi ja mehi, lauljaid ja mängijaid. Algul korraldati rahva kokkumeelitamiseks kontserte. Kõige esmalt hakkasid neid palvetunde külastama kalurite naised ja tütreid, aga Mengeli Olga oli see, kes Pudumi külast esimesena avalikult uude usku üle läks. Tol ajal jõi ta mees palju, oli viimane joomar, häbiks ja naeruks tervele perekonnale. Sageli langes ta deliiriumi. Siis kostis ta hullumeelne ulgumine verstade taha kogu umbruskonnas; ta püherdas poris, pööras

silmad pahupidi ja rebis riideid. Olga lootis uue usu abiga Peetrit joomisest ära võõrutada. Tema õhutusel hakkas meeski usulahu õhtuid külastama. Hiljem lubas Mengel oma maja palvetundideks ja laskis end ühes Olgaga esimestena ristida. Aja jooksul järgnes neile teisi. Ja tõesti muutis Mengel oma harjumusi, ei rääkinud toorusi, jättis joomise ja sai fanaatiliseks lahkuslaseks. Teiste kalurite naised osutasid temale kui eeskujule. Nad tegid kõik, et ka oma mehi usulahule võita. Joomispahe oli masendav, ja ainukest pääseteed nägid paljud nüüd lahkusus.

Mengeli Peeter polnud kunagi laisk olnud, aga pärast ärkamist läks veelgi virgemaks. Ta oli valmis end kas või ära tapma, rühmas ööd kui päevad töötada, et rahuldada kõiki tarvidusi: kuurordis alustatud suvila ehitamine nõudis raha, mootorpaat polnud veel tasutud, peale selle käis Riiast palju külalisi, kes peatusid tema majas ja elasid siin nädalate viisi. Suur osa tema vaevaga saadud teenistusest kulus mitmesuguste jutlustajate, lauljate, muusikantide, vendade ja õdede vastuvõtmiseks. Neile ei võinud ju anda koorimata kartuleid soõlaräimedega. Mõnd meriforelli, mõnd vimba ei põlatud, tapeti mõnigi kukk, avati nii mõnigi keedisepurk. See oli külalislahke maja. Selle eest oli Mengel usulahu keskuses lugupidamises.

Vend Teodor külastas Pudumi küla järjekindlalt juba teist aastat oma evangeelsel teekonnal. Mengeli maja oli ta kants, siin peatus ta alati, siit sooritas ta oma lähemaid ja kaugemaid väljasõite umbruskonda. Tema kasutusse oli antud tuba alumisel korrusel. Hilja õhtul lõpetas ta oma palvetunnid; väsinuna toodi ta mõnikord kesköö paiku naaberküladest või mõnest talust koju. Siis magas ta kella üheksani hommikul, ning tema rahu oli kogu maja pühadus: täiskasvanud noomisid lapsi, käisid ise kikivarbail, koeral ei lubatud haukuda.

Esimestel päevadel üllatas Oskarit see aukartus, suur tähelepanu, mida õde ja õemees osutasid võõrale jutlustajale. Ise nad tõusid hommikul ühes päikesega, käed terve päev tööd täis, vilkad kui sipelgad, vaiksed, leplikud inimesed. Aga kui külaline ärkas, jättis

Olga köögi ja lauda sinnapaika, et teenida vend Teodorit. Ta viis talle sooja vett, ulatas puhta käteräti ja ruttas pannkooke küpsetama. Õnnelik maja, kus see oli võimalik! Kamminud oma hõredad juuksed selliselt, et paljast pealage polnud näha, istus vend Teodor laua juurde ja sõi. Pärast käis ta mööda küla maju, vesteldes meeleldi igaühega, kes aga nõustus teda kuulama. Nagu iga inimene, arvas temagi end kõigile kasulikku ja hädatarvilikku tööd tegevat. Johannese ilmutamisraamatut teadis ta peast, ent seal olid avaldatud kõik tulevikusaladused, Valekristuse tulek ja viimsepäeva lähenemine. Targasti tegid need, kes end aegsasti kindlustasid.

Oskar läks ta teelt kõrvale, sest ei tahtnud end võõra inimese asjusse segada — igaüks elagu, nagu oskab... Kuid vend Teodori pehmelt-valged käed ärritasid teda alati ebameeldivalt. Need olid käed, mis ei tundnud tööd, väikesed, naiselikud käed, õrna naha ja puhaste küüntega.

Juba esimestel päevadel hakkas Oskar pooleosalisena õemehe kalapaadis tööle. Nad läksid võrkudega merele, heitsid abara ja ootasid põhjalikku tormi: kui edelatuul paneks mere mõneks päevaks vahutama, siis tuleks vimmakala ja meriforell. Praegu ei näkanud ei üks ega teine.

Ühel õhtul arutas Oskar õemehega oma edaspidist seisukorda.

«Kui mul oleks natukenegi raha, siis teeksin endale ise kalastamisvahendid,» sõnas Oskar.

«Sa võid minu püüstega kalastada täpselt nagu oma-dega!» vastas Mengel. «Kui teenid, eks siis tasud ära.»

«Aga kui ma sinu võrgud lõhun või kui need saavad hukka? Sa tead, milline ilm on sügiseti. Ei, Peeter, nii see ei lähe — mul peab olema omaenda tegemine, muidu ei oska ma olla. Kas sa ei vastutaks mu eest võrgukaupmeeste juures? Ma tahan ise mõningad lõhevõrgud muretseda.»

Mengel polnud Oskari ettepaneku üle just väga rõõmus.

«Ons sellega nii kiire? Oléme sugulased, mul ait võrke täis. Kalasta aga, missugustega soovid.»

Peale selle polnud ta kindel, kas tema vastutus on küllalt tõhus: endal mootor järelmaksuga ostetud, laenuvõla ehitamiseks ja mõned vekslid Garoza juures. Aga kui Oskar oma kavatsusest ometi ei loobunud ja teisi vastutajaid otsida tahtis, lubas õemees katsuda.

3.

Ühel päeval korraldas Oskar mere ääres mõningaid võrgujadu. Tal puudus kaks ankrut, tuli minna neid kodunt tooma. Mengel ise oli hommikul Riiga sõitnud. Ta leidis, et ait oli lukus, kõik asjad luku taga. Oskar otsis Olgat — õde pidi teadma, kuidas ankrutega lugu oli.

Väljas polnud teda näha. Oskar läks tuppa. Suure toa aken oli poolavatud; tuul lehvitas eesriideid, üks lõng jäi Oskari kuuenööbi külge. Ta peatus, et seda lahti teha. Kogemata langes ta pilk aknasse. Vend Teodori toa uks oli avatud. Jutlustaja seisis keset tuba ja hoidis pereemandat embuses; paha aimamata andusid nad suudlustele.

Oskar pöördus kõrvale. Kummaliselt lõbus tuju haatas teda, ta naeris endamisi ja hõõrus rusikaid.

«Oodake, linnukesed!» mõtles ta naeratades ja läks majja.

Ta kolistas meelega saabastega ja avas valjusti ukse. Ja talle tuli kõhahoog peale, hirmus pikk kõhahoog — tont teab, kust see äkki tuli.

Punastunult tuli Olga kööki. Oskar teatas oma vajadusest, sai võtmed ja läks kohe välja. Õe arglik, uuriv pilk tegi talle nalja. Ta ruttas minema, et end mitte reeta.

Õele ei ütelnud ta sõnagi, ka õemees ei saanud midagi teada; aga kui Oskar kohtas õhtul Teodorit nelja silma all, palus ta teda välja.

«Millist voorust käsib ristiusk oma koguduse liikmeil austada?» küsis ta.

Vend Teodor ei mõistnud.

«Palju ja mitmesuguseid on neid voorusi, mida iga ristiinimene peab oma elus täitma,» lausus ta lõpuks.

«Kui tahate, et ma neid loetleksin, siis läki parem sisse. Mul on seal selle asja kohta mõned raamatud.»

«Ei, mind huvitab vaid üks: kas me peame lugu pidama külalislahkusest, mida meile osutatakse teatud majas, või on see ainult mingi vanamoeline komme?»

Vend Teodor vaatas Oskarile umbusklikult silma.

«Külalislahkus, ütlete teie? See on kena asi. Pühitsetud olgu see koda...»

«...kus neid tundeid irvitades roojastatakse, kus päevavaras leiab lahke vastuvõtu ja hävitab majäisa perekonnaelu! Sa mõistad, hulkur? Pane nüüd tähele, mis ma ütlen: kui sa homseni siit kadunud pole, siis tekib meil teistsugune kõnelus.»

«Te teete vist küll nalja,» kogeles vend Teodor kahvatult. «Peale selle olete ka ise vaid külaline selles kojas. Ma tunnen kedagi teist meest, kellel on siin ütlemist.»

Oskar kummardus talle üsna lähedale, nii et ta erutatud hingus paiskus teisele näkku, haaras vend Teodori kraest kinni ja surus ta päris vastu maad. Jutlustaja oli nüüd väike ja abitu nagu poisiklutt.

«Sa lõugutad veel suud?» ütles Oskar. «Aga tee, kuidas soovid, eks ma vaata. Olgu jumal sulle armuline, kui sa homme veel siin oled!»

Teda tublisti tuuseldanud, tõukas Oskar ehmunud mehe pimedusse ja läks ise majja.

Hetk hiljem tuli ka Teodor. Ta oli järele mõtelnud. Kusagil oodatavat teda, ta pidi veel samal õhtul ära sõitma.

«Kui vend Peeter oleks nii lahke ja viiks mind alevini, siis jõuaksin veel aegsasti sinna, kuhu pean minema...» ütles ta.

«Sa oled väsinud, Peeter,» ütles Oskar õemehele, kes oli äsja Riist saabunud. «Parem viin mina ta alevisse. Sa puhka seni.»

Mengel oli tõesti roidunud.

«Ole nii hea,» ütles ta Oskarile.

Vend Teodorile ei meeldinud selline tulemus põrmugi.

«Tahtsin veel üht-teist meie edaspidistest palvetun-

didest rääkida,» ütles ta Mengelile. «Sõites oleksime võinud kõnelda.»

Oskar kõhatas ja vaatas jutlustajale tähendusrikkalt otsa.

«Aga kui oled nii väsinud, siis jäägu pealegi. Ma kirjutan kirja.»

Pool tundi hiljem sõitis ta minema ega saanud Mengelile ja ta naisele midagi ütelda, sest Oskar oli tal alati kannul.

«Te saate mult kirja,» lubas ta veel uksele.

Mis teel juhtus ja kuidas nad lahkusid, sellest ei rääkinud Oskar pärast sõnakestki.

4.

Nädala pärast sõitis Oskar õemehega Riiga kaasa ja võttis järelmaksu peale mõned kiluvõrgud, niiti, nõõri ja käbasid. Randa tagasi jõudnud, istus ta ööd läbi oma katusekambris, tampsates võrke ja lõikudes klibusid. Aeg möödus kiiresti, pidi ruttama, sest keeristes oli juba kilusid nähtud.

Neil päevil sai Mengel kirja oma nooremalt vennalt Fredilt, kes elas Ameerikas. Kaksteist aastat oli ta ära olnud. Sõja ajal, teenides madrusena inglise laeval, oli ta sattunud teisele poole ookeani. Ta kirjutas, et sõitvat koju, võõras leib olevat teda tüüdanud, ta tahtvat kodumaal midagi peale hakata.

Õhtul arutas Mengeli perekond seda küsimust.

«Egas Fred tühjalt tule,» ütles Peeter. «Nii palju aastaid Ameerikas elades on ta arvutult dollareid kokku kühveldanud.»

«Kas ta jõi?» küsis Olga.

«Üsna vähe. Aga see pole tähtis, sest neil seal on igasugune joomine keelatud. Fred oli tõsine poiss, küllap ta on osanud kopikaid koguda.»

«Jah, siis on ta nüüd rikas mees...!» ohkas Olga.

Oskar ei võtnud perekonna kõnelusest osa. Mis oli temal Mengeli sugulastega tegemist, kuigi nad olid rikkad!...

«Muidugi, vaene ta pole,» vastas Mengel. «Sealt pole keegi rahata tagasi tulnud.»

«Küllap näeb, mis ta peale tahab hakata,» ütles Olga. «Kui ta on juba nii rikas, ega ta siis hakka enam musta tööd tegema. Arvad, et ta tahab võrkude juures merel näppe külmetada?»

«Küllap ta on sellest võõrdunud.»

«Või kergitab raskeid paadiaere?»

«Pole mõeldagi.»

«Veel on küsimus, kuhu ta elama asub,» jätkas Olga. «Meie juures oleks ju ruumi küllalt, tagatoas või teisel korral, kui ta aga seda ümbrust liiga vaikseks ei põlga.»

«Kuhu ta mujale ikka läheb?» Mengel liigatas rahutult.

«On siis Riias ruumi puudus?»

«Ma ei usu, et ta läheb teisi teenima. Fred jääb igal juhul meie juurde. Me olime head vennad.»

Viimaks tulid nad ühisele otsusele, et Fredi rikkus ei või olla väiksem kui kaks miljonit, ja arutasid, kuhu ja kuidas võiks nende sugulane oma kapitali kõige tulusamalt mahutada.

«Ta ehitab suure mootorpaadi, kajutiga ja prahiruumiga,» arvas Peeter. «Siis võib ta kalu Riiga vedada ja sealt poekaupa tuua.»

«Võib-olla avab ta ise kaupleuse.»

«Väga võimalik. Suure äri võrgu- ja manufaktuuri- osakonnaga. Sealt saab kõike, mis kaluril vaja: saapaid, tõrva, tõkatit, õlijakke, käbasid, suhkrut ja petrooleumi.»

«Sa arvad, et ta toiduaineid ei pea?» küsis Olga.

«Ma ütlesin ju: suhkrut.»

«Aga kui tal on kauplus ja mootor, siis tuleb palgata keegi, kes seisab leti taga. Üksi ta kõike ei suuda.»

«Kas siin on tööliste puudust!»

«Kõige parem oleks, kui ta naise võtaks: naine toimetab kaupluses, kuni ta ise sõidab linna ja tagasi.»

«Ta on ju nüüd parajasti naitumiseas. Kui vaid ei tooks majja mõnd tuleharki. Nüüd, kus tal on nii palju raha, pole tulijaist puudus.»

«Võtku Krauklise Aliise,» lausus Olga sellise tooniga, nagu oleks see asi juba lõplikult otsustatud. «Mõistlik plika, ei jookse mööda pidusid, laulab meie kooris. Mis Aliisel viga? Liiga ilus ta ju pole, seda ma ei ütle. Aga mis kasu on ilust, kui pole voorust, seda nägime juba Soomuste küla Zaaliti Sen...»

Akki katkestas ta, tundes endal Oskari süngest vaadet. Kogu aja kuulas too vaikides seda tühja juttu. Teda lammatas vastikus, nähes, kui häbenematult paljastasid need inimesed oma varjatud ahnust. Tundus, nagu räägiksid nad väikesest lapsest, kellele on langenud suur võit ja kes — vaeseke — ei tea, mis sellega peale hakata.

«Te räägite nii, nagu Fredil ei võiks oma kavatsusi ja oma tahet ollagi,» segas ta abielurahva kõnelusse. «Ta teeb nii ja teeb naa, ta naib Krauklise Aliise, sest see pole ilus ja laulab usulahu kooris, ja ta avab kaupluse! Aga kui nüüd Fred pole sugugi nii rumal poisike, kelleks te teda peate, kui ta ise teab, mis oma rahaga teha, ja lõpuks, kui ta polegi rikas — mis siis?»

Mengelid vaikisid kohmetult.

«Me ei mõtlegi nii, nagu peaks Fred just niiviisi talitama,» sai Peeter viimaks kõnevõime tagasi. «Aga kui tal on raha, siis poleks mõistlik lasta poisil seda meelela läbi laristada!»

Oskar kehtas õlgu ning muigas.

Jutud oodatavast saabujast ei vaibunud. Oskari juuresolekul küll ei arutatud enam Fredi tulevikukavatsusi, aga kui ta oli väljas või oma toas, andusid Mengelid kõige peenemale arvestusele. Taoti võttis Peeter paberi ja pliiatsi, et üles kirjutada ja arvutada, kui palju läheb maksma mootori ja kaupluse sisseseade ning kui palju jääks veel sularaha. Krauklise Aliise hakkas sagedamini neil käima. Ta oli Olga sõbratar, juba aastais tüdruk, kollane kui vaha, peenike ning verevaene. Räägiti, et tal olevat paeluss, sest ta olevat varem toorest vimmakala söönud...

Kaluritele oli see vaene aasta. Kehv kevadine püük, pikk suveaeg ja tühi sügis tõukasid nii mõnegi võlgadesse. Kohtupristav käis mööda külasid, pannes kalurite kehva varandust aresti alla, siin-seal paukus oksjonihaamer.

Siis tuli torm. Kaks päeva kees meri. Ühes tormiga ilmusid viimased sügislõhed, peatse lõpu kuulutajad: näotud, haavadest laigulised ja mädamuhkudest kirjud elukad. Isased olid suured, hiigelpaadega, tühjade, lotendavate kõhtudega, nälginud ning roidunud, lahja, valge lihaga. Emased olid mustad, peenikesed ja pikad nagu vihmaussid, poole kergemad kui kevadel.

Ülesostjad löid hinna kohe alla — latilt neljakümne santiimi peale nael. Ostnud tuhandeid naelu odavat kala, panid nad need külmutushoonesse jääle, et nendelt mõne nädala pärast viissada ja veel enam protsenti teenida. See oli kasulik tehing. Igaüks, kel oli raha, mida sellesse ärisse mahutada, teenis muinasjutuliselt, kuna kalurid pidid leppima väheste näljakrossidega.

See silmanähtav ülekohus ei andnud Oskarile rahu. Ta rääkis sellest sageli oma uutele naabritele.

«Miks ei või te ise lõhesid jääle panna ja hiljem korralikku hinda võtta?» küsis ta. «Külmutushooned on kõigile kättesaadavad, maks pole seal kuigi suur.»

«Aga millest me seni elame?» vastasid kalurid.

Nad vajasid juba täna leivapalukest; kõht ei oodanud, kuni lõhed hinda lähevad. Nii kordus see ikka jälle, kaluritel ei lastud hinge tõmmata — igavene puudus ja häda sundisid alla hinna müüma. See oli nii lõpmata rumal, ja ometi oli nii vähe vaja, et kõigele sellele lõppu teha.

«Noh, mõtelge ise,» ütles Oskar. «Te müüte kahekümnenaelase emalõhe nelikümmend santiimi nael. See teeb kaheksa latti. Aga sellest samast emasest võite saada kolm naela kalamarja ja igal ajal kolm latti naelast. Kokku — üheksa latti. Niisiis: teile ei tasuta isegi kalamarja eest, lõhe enda annate muidu. Miks te ise kalamarja välja ei võta? See pole mingi kunst. Sellega saab igaüks hakkama.»

«Kõnele seda Garozale,» vastas onu Krauklis. «Siis sa kuuled, mis ta ütleb.»

«Minupärast ütelgu ta mistahes — ma ei võlgne talle midagi.»

«Aga kas sa arvad, et kui oled marja välja võtnud, siis mõni ülesostja ostab sinult veel tühja emakala? Kuhu sa ta paned, kui pole ostjat?»

«Me võime ise käest müüa. Kes keelab meil kalaturul oma lauda pidada?»

«See ei tasu end ära! Seal peab olema inimene, kes müüb. Kes sulle tasuta töötab?»

«Ah, ja kuidas veel tasub! Arvutage vaid...»

Kuid nad ei tahtnud arvutada. Ei, ei — sääraseisse ebatavalistesse üritustesse nad ei laskunud! Kus seda enne nähtud: ise kalamarja võtta! Nad urisesid küll ülesostjate häbematus üle, aga kui Garoza kostitas neid viina ja suitsutatud lõhe rootsudega, siis oli kõik jälle hea.

Kuni Oskari võrgud polnud veel valmis, aitas ta Mengelil abaraga vimbu püüda. Püsisid soojad, päikesepaistelised päevad, täis sügisest rahu ja ilu. Näis, et talve ei tulegi. Rändlinnud lendlesid siinsamas ümbruskonnas, metshaned karjusid soos ja mõnel pool nähti veel kuldnoorki.

Ühel hommikul polnud Mengelil aega võrkude juurde minna ja nad läksid merele alles pärast lõunat. Kaks kalamaimu oli kogu nende loomus. Kuid Mengeli lähim naaber — Rumbain — saatis sel päeval turule kolm kaalu ilusat vimmakala, sellest rääkis kogu küla.

«Näe, kui erinev võib õnn olla,» arutasid inimesed. «Võrgud kõrvuti meres, aga ühel rikkalik saak, teisel ei midagi... Rumbainil ikka suurem õnnistus.»

«Meie heitsime ehk liiga mereseljale,» arutas Oskar, «vimmad on enam ääre pool.»

«Võib ju olla,» nõustus Mengel.

Järgmisel õhtul heitsid nad võrgud kaldale lähemale. Kuid hommikul ei saanud Mengel jälle Oskarile appi

minna, sest märal oli varss. Lõuna paiku oli sünnitus möödas ning varsti pärast seda sõudsid nad võrkude juurde. Need osutusid veel tühjemaks kui eelmisel ööl. Rahvalt said nad aga teada, et Rumbain lasknud turule terve vanniäie. Õnnelik inimene, polnud midagi kadestada...

Mengel sülitas.

«Meie ei oska enam vimbu püüda! Võta kinni, mis viga see on. Ei tasu enam võrke merre heitagi, mis sa end asjatult vaevad!»

«Katsume täna öösi veel,» ütles Oskar, «tuleme hommikul varem.»

Nad heitsid samad märjad võrgud samasse kohta tagasi ja sõitsid koju.

Kell oli vaevalt kaks pärast keskööd, kui Oskar äratas õemehe.

«Oleksime võinud veel paar tundi suigatada,» urises Mengel toast väljudes. «Kus sa niisuguse pimedaga tähiseid näed?»

Oskar ei vastanud midagi. Nad võtsid aerud ja läksid randa. Küla magas veel.

«Suigata mõni sõõm, kui sul uni tuleb,» ütles Oskar. «Me merele veel ei sõida.»

«Siis ei maksnud ju nii vara kodunt välja joosta...» urises Mengel.

Oskar naeratas.

«Eks me näe, kas maksis või mitte.»

Mengel tõmbus ahtrisse kerra ja kattis end õlijakiga. Oskar istus männitüvele, mille äsjane maru oli randa paisanud.

Möödus pool tundi, võib-olla enamgi. Rannas, paarsada sammu Mengeli paadist eemal, süttis tuluke. Hetke pärast kostis kerget aerude klõbinat. Üks paat suundus merele.

Oskar äratas kohe Mengeli ja tõukas paadi vette.

«Vaikselt, ilma kõneluseta,» sosistas Oskar Peetrile.

Tähevalgusel nägid nad eneste ees musta liikuvat eset. Vaikselt libisesid nad võõrale paadile järele. Oskar oli oma aerudele õemehe teadmata lapid ümber mässinud — need liikusid hääletult. Kui võõras paat tüki aja pärast peatus, peatas ka Oskar oma paadi.

Nad ootasid, kuni varased eessõitjad võrgutähised üles otsisid ja võrgulina koetama hakkasid. Siis lausus Oskar õemehele naeratades:

«Kas sa nüüd mõistad?»

«Nad vaatavad meie võrke,» sosistas Mengel kohmetult.

Nad hakkasid tasakesi võõra paadi suunas liikuma. Võrgukoetajad olid kibedasti ametis ja seljaga sõitjate poole. Tuul oli mere poolt. Nii õnnestus neil märkamata täiesti lähedale sõuda. Seal oli kaks meest. Põlvili nabisid nad võrgust kalu. Mõned hõbesoomused vimmad hüplesid juba paadipõhjas.

Oskar tõusis vaikselt püsti, tõstis aeru hoovõtuks ja andis tugeva hoobi vastu lähema saagitseja istmikku.

«Jõudu!» hüüdis ta valjusti.

Võrgupiraadid hüppasid püsti kui vedruga visatult. Rumbain oma poja Otoga! Õnnelikud kalurid, kes said alati rohkem kalu kui teised!

Mõlemad näisid olevat üllatusest kõnevõime kaotanud.

«Kas naabrid pole pisut eksinud?» küsis Oskar.

Vana Rumbain toibus vähehaaval.

«Ma... ma ei saa aru, mis siin sünnib!» kogeles ta.

«Nii?» naeris Oskar. «Te olete lõpuks vist ainult eksinud, armas naaber! Sest need pole kogunisti teie võrgud, vaid näevad välja nagu meie omad. Vaata klibusid, missugused nimetähed on sinna sisse põletatud!»

Vana Rumbain, see lihvitud naljahammas, kummardus tõesti võrgule lähemale ja näis klibusid uurivat. Siis sülitas ta ja haaras pea käte vahele.

«No ütle ometi, inimene! Oto, me oleme Mengeli võrkude kallale asunud! Oh seda õnnetust!»

«Ja mina arvasin, et see on meie äärmine jada!» sülitas Oto samuti nagu isagi.

«Aga miks te ei tõmmanud siis võrke paati, vaid ainult koetasite, kui pidasite neid omadeks?» küsis Oskar, suuri vaevu naeru tagasi hoides.

See oli kavalalt küsitud. Möödus tükk aega, kuni Rumbain vastuse leidis.

«Vaata,» ütles ta, «me tahtsime vaadata, kuidas ääres

õnnestub. Võib-olla lähevad kalad mereseljal paremini võrku — siis võiks needki võrgud sügavale viia.»

«Ja seejuures tuli teile pähe ka kalu välja noppida! Kurat võtaks! Kuidas teil tervel rindel nurja läks? Kas polnud kuraasi?» irvitas Oskar.

«Ära pilka,» urises Rumbain. «Niisuguse pimedaga võib seda igaühel juhtuda.»

«Peeter, mis sina ütled selle asja kohta?» pöördus Oskar õemehe poole, kes oli kogu aja vaikinud. Nukralt ja pahuralt istus ta paadi ahtris — see asi ei meeldinud talle.

«Ütle ometi, Peeter, midagi ka omalt poolt! Need ju sinu võrgud, sinul rohkem ütlemist. Siin peaks pea-aegu mõne võimumehe kutsuma, et see koostaks protokoll. Niisugune eksimine kolm ööd järjest on liiga imelik, et seda maha vaikida.»

«Ega see ilus tegu ole...» urises Mengel. «See asi tuleb kohtusse anda; saab näha, mis kohus ütleb.»

Rumbain vaatles Mengelit ainiti ja ütles siis, rõhutatades tähendusrikkalt mõningaid sõnu:

«Mullu kadus mul sump, täis kalu... Ja kust ma ta leidsin? Käesoleval kevadel oli mul mitu ööd järjest särjevörke sasitud... Kui see kõik kohtust läbi käiks, oleks seal mõndagi kuulda...»

Mengel vaikus, tõmbudes üha enam endasse.

«Noh, mis me nii palju lobiseme,» ütles ta viimaks ja tõusis püsti. «Hakkame tõmbama, hommik pole enam kaugel!»

«Peale selle, kord kadus mul räimevörk...» ei lakanud Rumbain. «Hiljem oli keegi lina lahti harutanud ja uued pined pannud.»

Nüüd Mengel vihastas.

«Tunamullu, südasuve ajal, kui käisin öönöridega, kadus mul sump, täis angerjaid!» hüüdis ta vihaselt. «Kuid külas on inimesi, kes on näinud, kes need ära võttis.»

Nüüd oli Rumbainil suu kinni. Mõlemad naabrid vaatasid teineteisele otsa ning pöördusid siis kõrvale.

«Sõidame nüüd!» ütles Rumbain pojale. «Siinsamas kusagil peavad meie võrgud olema.»

«Oota, naaber!» Oskar haaras Rumbaini paadi pärast

kinni. «Vähemalt need kalad anna tagasi, mis te eksikombel olete võrgust välja võtnud. Jäägu siis kohtuga, kuidas jääb.»

«Jah, õige! Näe, oleksime koguni unustanud! Hea, et sa meelde tuletasid.»

Rumbain sülitas veel korra ja viskas Mengeli paati kolm vimba.

«See on kõik.»

Aga Oskar tahtis näha, kes sipleb põhjalaudade all. Seal oli veel kolm kala. Ta sai needki.

«Sõitke nüüd!» Ta tõukas paadi eemale.

Sel ööl olid Mengeli võrgud kalu täis. Nad täitsid suure sumba vimbade ja latikatega.

«Näed, Peeter, tarvis vaid varem tõusta,» lausus Oskar. «Kohe teine asi. Kui mära poleks eile varssa loonud, oleksime ka eile kalu saanud nii et kihiseb.»

Mengel ei lausunud musta ega valget.

Hetke pärast küsis Oskar:

«Mis seal oli tolle sumbaga? Kas sa ei seletaks mulle?»

Kuid õemees vist ei kuulnud. See juhtum ärritas teda tugevasti. Ta kortsutas süngelt laupa, olles mõtteis vajunud.

Oskar pani kõike tähele. See, mida ta kuulis Mengeli ja Rumbaini lühikesest sõnelusest, selgitas talle nii mõndagi. Ta nägi, et mõlemad mehed olid hea juhu korral pikanäpumehed. Need olid inimesed Jaanuse nägudega: teiste ees lugesid nad palveid ja kuulutasid liigutavas alandlikkuses maailma otsa, kuid seljataga jooksid põlatud ajaliku vara pärast kas või tulle. Ja valetamine oli neil päris harjumuseks saanud: kui Peetril oli püük õnnestunud või kui ta sattus heasse püügikohta, ei rääkinud ta sellest naabritele — need oleksid võinud samasse kohta joosta!

«Ei,» lausus ta, «mis seal ikka oli, paar kiiska. Polnud väärt võrke kasta.»

Samuti varjasid teisedki oma loomuseid ja valetasid üksteisele, kui see tarvilik oli. Keegi polnud teistest halvem.

Viimaks olid Oskaril omad võrgud valmis. Mõlemad õemehega sõitsid nad nüüd kalastama kaugele mere-seljale, kus meri oli kakskümmend sülda sügav.

Uhel hommikul, veel enne valget, sõitsid nad merele Mengeli suure võrgupaadiga, sest mootor oli rikki läinud ja kuni meister alevist polnud seda parandama tulnud, ei saanud paati kasutada.

Ilm oli üsna vaikne, kuid lahes oli tunda tugevat hoovust; kõik võrgud olid pinguli tõmbunud ja mõned ankrud paigast nihkunud. Kuni mõlemad kalurid võrke välja tõmbasid, muutus õhk üha paksemaks. Jahedad udulained libisesid märkamatuks üle mere, tume kalda-joon kadus vähehaaval kalurite silmist. Kadusid varas-
sed tuled rannakülades, pea kohal kahvatas tähistae-
vas. Meri suitses, kõik ümbrus oli valget auru täis.

Tõmmanud võrgud paati, istusid Oskar ja Mengel aerude juurde.

«Tõuseks tuul, selgitaks kiiremini õhu,» lausus Men-
gel. «Niisugune udu võib terve päeva püsida.»

Uhetaolises rütmis klõbisesid aerud vastu paadi
serva, vesi vulises kergelt vastu vööri. Ent ümberringi
jõi üha vaiksemaks ja kõrbetaolisemaks. Üksikud suu-
red kajakad tõusid paati kartes õhku ja kadusid kisa-
des uttu. Kusagilt kaugelt kostis aurikusireen.

«Peaks sügavust mõõtma,» lausus Oskar.

Mengel otsis loe ja laskis selle üle paadi ääre merre.
Nöör tõmbus pinguli kogu pikkuses, mis oli kaksküm-
mend viis sülda, kuid põhja veel polnud.

«Me sõidame ulgumere poole,» ütles Mengel. «Peaks
olema juba kolmas madalik. Mine tea nüüd, kuhupoole
pöörata.»

Asjatult püüdsid nad ümbritsevas paksus udus mi-
dagi näha. Pöörasid paadi hea õnne peale vasakule ja
sõitsid tüki aega. Kui Mengel mõõtis teist korda süga-
vust, näitas loenöör viisteist sülda. Nad elustusid, rõ-
husid tugevamini aerudele. Paat libises hüpeldes edasi.
Kuid ümber oli kõik vaikne ja elutu.

Oskar hüüatas paar korda. Kaja kandus helisevate
intervallidena üle mere, ent keegi ei vastanud. Süga-

vus oli nüüd jälle kakskümmend kolm sülda. Kalurid
ohkasid ja panid aerud käest.

«Ei maksa end asjatult vaevata,» lausus Oskar.
«Ootame mõne tunni, võib-olla hajutab päike udu.»

Nad hakkasid nälga tundma, kuid kaasas polnud
midagi söödavat. Võrkudes välkusid kilud ja räimed —
oleks soola kaasas olnud, võiks mõnda proovida. Kuid
sedagi polnud neil.

Udu ei haihtunud kogu päeva jooksul. Saabus öö.
Paat eksis üha kaugemale tundmatule veelagendikule.
Kusagil lähedal pidi olema laevatee, sest kogu öö kõ-
las aurikute uduvilesid ja -kelli, mõnikord üsna lähe-
dal. Kord kuulsid kalurid isegi laevakruvi ühtlast
klõppimist ning masina vingumist, paat lõi mööduva
laeva lainetes kõikuma; kõrgel oma peade kohal nägid
nad tumedat hiigelkogu, mis vaikselt käigul tontlikult
puhkides neist mööda libises. Nad karjusid, kuid vee
kohin ja masinate mürin matsid nende hääle. Aurik
kadus pimedusse.

Nälg piinas eksinud kalureid üha enam. Kogu teise
päeva istusid nad kumbki oma paadiotsas, vahtides
isukalt üha sagedamini lõpnud kalakesi võrgus. Öhtul
ei suutnud nad näljase ihu nõuetele enam vastu panna,
ja vastikust maha surudes hakkasid nad sööma peh-
meks muutunud kilusid ja räimi.

«Kui hea oleks nüüd kuivanud rukkileivakäär...»
lausus Mengel.

«Ja kruus vett...» lisas Oskar.

Toores söögipooline hakkas sisikonda kuivatama.
Neil oli janu. Ümberringi laius mõõtmatu veeväli, aga
neil polnud tilkagi, millega kustutada tuld oma põlevas
ihus.

Veel kolmandagi päeva hoidis udu merd oma jahedas
embuses. Eksinud ei aerutanud enam, ei mõõtnud süga-
vust, isegi ei rääkinud, sest iga sõna nõudis rasket
pingutust. Nad istusid võrguhunnikul, mõtlesid oma
murelikke mõtteid ja alistusid muinasjutuliselt ilusaile
näljafantaasia piltidele. Aeg-ajalt haaras see nende
teadvuse nii täielikult, et nad kaotasid tõelisuse taju.

Kolmandal ööl ärkas Oskar rahutust, painajalikust
unest. Ta oli võtnud osa mingist toredast pidusöögist,

söönud mahlakaid puuvilju ja joonud maitsvaimaid jooke. Ka Anita oli seal olnud. Kergelt oiates tõukas ta kõrvale kasuka, millega oli end katnud, ja katsus käega oma kuivanud kõri. Lõpmata raske oli tõelissusse tagasi pöörduda.

Kerge tuulepuhang puudutas Oskari palet. Ta vaatas ringi. Udu oli haihtunud. Kuuvalgus langes üle tumeda mere, pea kohal nägi Oskar selget kesköötaevast, harvu kiiresti liikuvaid pilvi ja tähti. Kauguses välkus tumedas taevas paagitulukese kuma nagu pälg suveöödel. Paagituli ise peitus kaugel silmapiiri taga.

Oskar tõusis püsti, läks taarudes paadi ahtrisse ja äratas Mengeli. Nad hakkasid kaugel ranna poole aerutama.

Hommikuks jõudsid nad kaldale võõras, seninägematus kohas. Nende paat oli kaugemale põhja poole triivinud. Kitsa rannikumetsariba tagant leidsid nad vaese kaluriküla, mille elanikud kohtlesid saabunud võõraid kummalise umbusuga. Mitmes talus ei avatud neile ust, lasti õue koerad, ja lahkudes nägid nad aknail süngeid, hirmunud nägusid. Lõpuks leidis küla serval keegi hulljulge peremees, kes laskis uduhulkurid tuppä, kuulas nende jutu ära, andis süüa ning lubas ööbida. Merelviibimisest roidununa läks Mengel kohe magama. Oskar aga läks veel välja võõra külaga tutvuma. Naaberõues nägi ta mõningaid mehi kummalise eseme kallal askeldavat. Läinud lähemale, jäi Oskar seisma, tumm suurest imestusest ja üllatusest; seal seisis tema kavatsetud suur meremõrd, valmina, kogu oma suuruses, just selline, nagu ta oli endale ette kujutanud! Mitu korda katsus ta käega otsmikku, näpistas sõrmi: kas ta oli ikka ärkvel? Kuid ei, ta ei näinud und, mõrd seisis nagu ennegi ega mõtelnudki hääbuda nagu unelm ärkamishetkel.

Oskar astus võõrasse õue, soovis meestele jõudu ning hakkas neid omapärase püügivahendi kohta küsitlema. Nüüd sai ta teada, et selliste mõrdadega püütakse siin juba palju aastaid ja et need on osutunud väga kohaseiks kivisel põhjarannikul, kus nootadega polnud võimalik püüda — selline mõrd asendas neil noota. Oskar joonistas taskuraamatusse mõrra plaani,

märkis üles selle suure riista mõõdud ja vaatas järelle, kuidas üksikosad olid ühendatud. Nüüd mõtles ta oma tulevikukavatsustele palju julgemini. Meremõrd polnud enam tühi fantaasia. Küll ta veel üllatab oma koduküla, odaku vaid mõni aeg. Ainult mõrra hind hajutas pisut ta suurt rõõmu ja julgust; see minevat enam kui tuhat latti maksma, ütlesid siinsed kalurid. Kust ja kunas saab ta nii palju raha?

«Noh, küllap juba kuidagi saab,» julgustas ta end, meenutades, mida Anita oli viimati ütelnud.

Nad puhkasid ühe päeva võõras külas ja asusid siis koduteele. Õnneks oli puri kaasas — nüüd võisid nad soodsat pärituult kasutada. Kogu tee nurises Mengel kaotatud päevade ja rahutuse üle, mis nüüd kodus pidi valitsema; Oskar seevastu näis äpardunud reisisid udus väga rahuldatud olevat. Mengel ei olnud suurt mõrda näinud, ja ka Oskar ei jutustanud talle midagi.

Viienda päeva õhtul pärast kodunt lahkumist lähenesid nad Pudumi külale. Kui küla hooned paistma hakkasid, lõi Mengeli Peeter äkki käega vastu laupa ja hüüdis:

«Aga meie oleme olnud valmis eeslid! Oh sa issand, seda tobedust, seda peata-olekut!»

«Mis siis on?» küsis Oskar ükskõikselt.

«Noh, mõtle vaid: miks ei heitnud me kohe ankrut põhja, kui märkasime, et oleme eksinud? Siis poleks me kuhugi triivinud, oleksime siinsamas oodanud, kuni udu kaob, ja oleksime ammugi kodus olnud.»

«Jah, see on tõesti imelik, kuidas me mõlemad võisime selle unustada...» ütles Oskar mõtlikult. «Aga võib-olla oli niiviisi parem...»

Ja mõistetamatu naeratus tekkis ta huulte ümber.

8.

Oskar Mengeliga polnud ainukesed, kes tookord udus eksisid, kuid teised paadid leiti juba teisel ja kolmandal päeval. Nende kohta oli levinud juba jutt, et nende paadile olevat laev otsa sõitnud ja selle kõigi võrkudega põhja ajanud. Võib kujutleda, missugune

ärevis valitses mõlemas naaberkülas! Kuid nüüd oli kõik jälle korras, jutud vaibusid ja koju jõudnud kalurid jätkasid oma katkestatud kalastamist.

Uhel ööl olid Mengeli ja Oskari võrkude kõrvale ilmunud ka Soomuste küla mehed. Hommikul kohtusid mõlemad paadid. Seal olid Banderi Edgar vana Duunise ja Liepniegi Kristap. Nad purjetasid juurde.

«Vaata, kuhu ta pagan on põgenenud!» naeris vana Duunis, raputades üle paadi parda Oskari kätt. «Meie Edgariga pidime uue seltsilise otsima.»

Oskar ei ütelnud midagi.

«Kas tead,» kummardus Edgar üle paadi serva ja jätkas tasemini: «Sa võiksid mõnel õhtul meie poole tulla.»

«Mis ma seal teen?» küsis Oskar samuti tasa, tõmmates lauba sügavalt kortsu.

«Minu vana tahab sinuga rääkida. Sa ju tead, mis asi see on. Ta ootab sind juba ammugi.»

Bander ise tahtis Oskariga kõnelda! Niisiis oli Anita temast rääkinud — too taltsutamatu plika...

«Hüva, võib ju minna,» ütles Oskar. «Mis muidu uudist?»

«Noh, ei midagi erilist, elame, nagu näeme. Osisel oli möödunud nädalal oksjon. Müüdi paat ja mõned noodad. Kui nii edasi läheb, siis saab samasuguse saatuse osaliseks veel nii mõnigi.»

«Ja muidu?»

«Vana Zaaliti eit läks peast segaseks kohe pärast Senta matust. Ta viidi Riiga, vist hullumajja.»

Oskar ei küsinud enam midagi. Nad tõukasid paadid lahku ja sõitsid kumbki omale poole.

Laupäeva õhtul väljus Oskar kodunt, kellelegi lausumata, kuhu. Olga püüdis seda ääri-veeri mööda teada saada.

«Sa võiksid koduseid meie poolt tervitada,» lausus ta. «Vaata, kuidas on lugu isa tervisega.»

«Sinna ma ei lähe,» vastas Oskar. «Sealt pole mul midagi otsida.»

«Millal sa koju tuled?» jätkas Olga. «Kas peab ukse lahti jätma?»

«Nagu ise soovite,» vastas Oskar ja läks.

Ohtu pimeduses Olga ei näinud, kuhupoole ta läks.

Kahe tunni pärast jõudis Oskar Soomuste külla. Banderi maja valgustatud aknad paistsid juba eemalt.

«Kas tema on kodus?» mõtles Oskar, meeldivalt erutatud. Süda tagus tal rinnas korrapäratute hoogudena. Eelseisvad õnnehetked täitsid terve ta olemuse heasuguse senitundmatu rahutusega. Teda haaras mingi häbelik tagasihoidlikkus, ta aeglustas samme ja Banderi värava juures peatus täiesti. Tema, kes ei hoolinud palju välistest formaalsustest, punastas ja kahvatas nüüd mõtte juures, kuidas ta seal käitub: kas oskab oma asjast vabalt rääkida ja kuhu ta paneb oma rasked käed. Talle tundus, et sellest hetkest alates osutatakse igale ta sõnale ja igale ta liigutusele erilist tähelepanu. Sellest enesesugestioonilisest tähtsusest haaratuna tundis ta end juba nüüd ebalooslikult, teatraalselt, nagu näitleja laval.

Kui nüüd keegi teda siin märkaks? Ta võpatas nende mõtete juures, justkui oleks see, mida ta kavatses teha, mingi roim. Ent kauplus oli suletud ja tänaval polnud kedagi liikumas näha. Soomuste küla elanikud praegu vihtlesid või puhkasid pärast sauna. Noored olid läinud võib-olla vallamajja kaitseliidu peole. Võib-olla... ka Anita...

Sel hetkel kuulis ta Anita häält. Anita kutsus koera. Oskar ei viivitanud enam. Ruttu läks ta õue ja seisis üllatunud tütarlapse ees. Koer oli kaugemale läinud, ei tekkinud mingit kära.

«Tere õhtust!» tervitas ta tasa.

«Viimaks ometi sa tulid...» vastas Anita samuti tasa. Ta pani kausi kontide ja söögiäänustega maha, pühkis põllega kätt ja ulatas selle Oskarile.

«Tule sisse!»

«Oota natuke!» palus Oskar. «Meil oli siin mõningaid vanu arveid õiendada.»

«Pärast,» naeris tüdruk. «Sellega pole kiiret.»

Osavasti kõrvale pöördudes libises ta Oskarist mööda.

«Isa on praegu üksi suures toas. Mine kohe sisse ja viida pisut aega, sest mul on veel üht-teist õiendada.»

Anita juhtis Oskari läbi köögi ja avas ukse suurde tuppa. Talle oli siin kõik tuttav, sest varem käis ta mõnikord Edgari pool. See oli ammu tagasi. Siis oli maja äsja ehitatud ja lõhnas vaigu ning värske värvi järele. Nüüd katsid seinu ilusad tapeedid; akende ees rippusid kardinad, põrandat katsid vaibad. Ja kõikjal oli näha kaunist, väärtuslikku mööblit.

«Papi, sulle tuli külaline!» hüüdis Anita uksele.

«Tulgu aga sisse,» vastas Bander.

Oskar tundis kergelt tõuget vastu õlga, uks sulgus ta taga, ja nüüd oli ta kaupmehega üksi suures ruumis, mida valgustas suur laelamp. See oli ühtaegu saal ja söögituba. Ühes nurgas seisis trümoopeegel, selle kõrval diivan, vastasseina ääres asetses keskmise suurusega puhvetkapp. Bander istus keset tuba laua juures, võttis arveid kokku ja märkis midagi kitsasse kontori-raamatusse.

«Tule nüüd siia, sa väänkael!» Ta ulatas Oskarile käe. «Kaua pidin sind ootama.»

Ta pani Oskari laua äärde istuma, lükkas arved kõrvale ja läks kohe asja juurde. Kaheks tunniks jäid nad kahekesi, rääkides läbi mitmesuguseid plaane, mis Oskar esitas üksteise järel. Nad ei märganud, kuidas Anita sulges aknaluugid, et juhuslikud möödujad ei näeks Oskarit siin. Nad ei kuulnud tasast uksekriuksumist, kui tütarlaps, kõik koristanud ja end korraldanud, tuli vaatama, kas läbirääkimine pole juba lõppenud.

«Peaasi — suurema kärata,» lausus Bander. «Parem oleks, kui esialgu ei teataks, milles asi seisab. Me peame arvestama vastuseismist.»

Nad mõistsid teineteist. Bander oli eht ärimees. Ta haistis uusi tehinguid ja kasu, peale selle oli Garoza teda tookord lipuõnnistamise peol vihastanud.

Bander otsis puhvetist napsi ja midagi söödavat, nad maitseisid uue ürituse õnneks mõne klaasi.

«See asi läheb!» ütles kaupmees. «Ainult ilma kärata. Ärgu keegi teadku, et ka mina olen sellesse segatud. Kui sa midagi vajad, siis tule aga minu juurde — see pole eriti kaugel.»

Siis otsis ta jälle oma arved ja kitsa kontoriraa-

matu. Tal oli nii palju tööd ja tegemist — polnud aega laegi oma külalist uksest välja saata.

«Küllap naised näitavad sulle teed,» ütles ta jumalaga jättes ja kummardus üle arvuderea. Oskar märkas Banderi näos kergelt muhelust — vana rebane polnud vist sugugi nii pime, ta haistis midagi.

Köögis ootas Oskarit Anita.

«Kus siis teised?» küsis Oskar, otsides silmadega proua Banderit ja Edgarit.

«Mammal valutab pea, ta pole täna voodist lahku nudki, Edgar on kuhugi välja läinud, teda pole ju ühelgi öhtul kodus. Kas sa juba lähed?»

«Jah, me lõpetasime jutuajamise.»

«Oota, ma võtan palitu.»

Ta rõivastus soojemalt ja läks ühes Oskariga välja.

«Noh, jutusta, missugusele otsusele te jõudsite?» küsis ta, võttes Oskari käsivarrest kinni.

«Kõik on korras, nüüd tarvis vaid tegutseda,» lausus Oskar.

Anita vaatas poissi kelmikalt.

«Kas sa nüüd ei sõida minema, merele?»

Oskar ohkas tehtult.

«Ei, nüüd ei tule sellest midagi välja. Kui sa kord juba niiviisi soovid...»

«Aga kes sulle ütles, et mina nii soovin?» küsis tütarlaps tehtud imestusega. «Mis sul meelde tuleb?»

«Mulle tundus nii. Ja seepärast... seepärast teen ma, näe — nii!»

Järsu liigutusega haaras ta tütarlapse kaissu ja tõstis õhku. Naljatades lõi see talle oma väikeste rusikatega vastu rinda ja tahtis lahti rabelda, kuid poiss ei põiganud nende armsate paituste eest kõrvale. Uha lähemale paindus tütarlapse nägu tema omale, nende hingus sulas ühte, nad vahtisid juubeldades teineteist, ja äkki põimusid Anita käed ümber Oskari kaela.

Ja nii edasi ja nii edasi.

Kes küll ei tunneks neid vaikkeid tunde, neid lõpmata ilusaid hetki? Männiladvus mühiseb tuul; all, luidete jalal, veeretab meri oma tumedaid laineid vastu kallast, maa kumiseb, pilved libisevad kuu ette. Taamal mereseljal paistavad signaaltulukesed auriku-

mastis. Kuid nad ei näe midagi, nad ei mõtle sellest, mis sünnib väljaspool neid. Nad ise seisavad väljaspool kõiksust, nagu üksildane õnnelike saar lõpmatus murede ja kannatuste ookeanis... Aeg möödub tähelepanematult, ida pool paisub valkjast riba üle silmapiiri — hommik pole kaugel. Oma südame tühjaks puistanud, vaikivad nad nüüd. Ja nii on veelgi ilusam... Ent kui saabub lahkumishetk, haarab neid äkiline ja seletamatu kurbus. Nad vaatavad tagasi lahkuva sõbra poole veel ja veel, nad ei suuda silmi teineteiselt pöörata. Nad ei lahku kaugemale ega pikaks ajaks: homme, ülehomm, nädala pärast kohtuvad nad jällegi, ent nad on nukrad, lõpmata nukrad. Neile näib, nagu luuraksid nende uut õnne mingisugused pahad jõud, nagu ootaks armast sõpra kohutav saatus; nad pole julged — neil on teineteisest kahju. Aga nii peabki see olema, sest niisugune on looduse jõud, sugupõlvest sugupõlve edasikanduv suur taassündimise võim, inimsoo igavene eluinstinkt. See on ainus ilu, mis on veel säilinud muutumatuna ja ürgselt värskena sel õudselt külmal ajastul, millal kõige üle valitsevad masin ja matemaatiline valem...

Kui Oskar koju saabus, kuuldi siin-seal külarahvast juba askeldavat loomade ja kaevude juures. Ka Mengelid olid juba ülal. Peeter tuli ust avama. Üle tema õla, kõõgis, nägi Oskar õe küsivat pilku. Ta ütles tere hommikut ja tahtis oma tuppa minna.

«Kus sa täna öösi olid?» peatas Olga teda trepil.

«Asjatalitustel.»

«Mis talitused sul öö-ajal nüüd?»

«Niisugused, mida kõik ei tohi teada.»

«Jah, niisugused on nüüd need noored...!» ohkas Olga. «Kusagil muud ei näegi kui lodevust ja igasugust kõlvatust. Tõeline mülgas!»

«Kus minagi sinu arvates püherdan?»

«Kui oma käike juba niiviisi varjatakse...»

«Tead mis, õeke...» Oskar astus trepil mõne sammu madalamale. «Kui kõigil oleks nii vähe varjata kui mul, siis võiksid sa jumalat tänada. Niipalju kui mina tean, siis mõnigi tuntud prohvet, kes kannab mööda maailma jumalasõna laiali, ei lase mööda juhust pa-

lustada ilusate õdedega issandas. Rohkem ei taha ma ütelda, aga kui see sind huvitab, siis on mul mõningad faktid.»

Pliidist kukkus tuletukk välja. Olga ruttas kööki tagasi.

Kuid hiljem, päeval, kui Peeter oli välja läinud, ütles ta vennale:

«Siiski oled sa liiga salapärane. Varem sa niisugune ei olnud.»

«Maailm sunnib olema,» vastas Oskar. «Aga egas seepärast maksa erutada, sest mitte iga kord ei varja saladus halba tegu.»

«Kuidas läheb isal?» küsis Olga ükskõikselt, pühkides laualt leivaraasukesi.

Oskar kehtas õlgu.

«Kuidas mina seda tean? Pole teda näinud.»

«Jaa, jaa, sa ei taha ju rääkida.»

Ja Olga jäi oma arvamise juurde. Oskar nägi rahuldatult, et kellelgi polnud tõelist aimu tema salapärasest käigust.

9.

Novembri algul juhtus Pudumi külas suur õnnetus: kolm tublit poissi uppusid oma sõprade ja omaste silmade all. Nende hulgas oli Krauklise Martin — Oskari onupoeg. Laine paiskas nende paadi kolmandal kuival vett täis, kui nad võrkudega maale tulid. Rannas seisis tookord palju inimesi, kes nägid õnnetust pealt. Mehed tõukasid suurema paadi vette ja katsusid õnnetuskohale sõuda. Kuid kuivadel tormitsesid valged laineharjad, nagu raevunud metsloom tormas meri neile kallale. Teisel madalikul murdus üks aerutull, paat pöördus küljega vastu lainet ja see virutas ta hirmsa jõuga tagasi rannajoome. Pärast seda katsusid nad veel mõned korrad, aga oli juba hilja.

Kaks andis meri paari päeva pärast tagasi — need uhuti randa Pudumi külast kuus kilomeetrit põhja pool. Kuid Krauklise Martin jäi igaveseks voogudesse. Ühegi lahe randa ei heitnud meri iialgi tema laipa.

See oli külale raske katsumine. Siin olid elanikud nagu Soomuste külaski omavahel sugulased ja igaüks kaotas kellegi: poja, venna, tädipoja või kälimehe. Krauklise Aliise käis punetavate silmadega ümber ja muutus veelgi kaamemaks. Jube sündmus sisendas paljudele müstilist hirmu. Julm meri tundus neile elusa olendina, kellel on mõistust ja kurje tunde. Raske, rüüv ettemääramise uskumine väljendus kalurite pilgus.

«Mis on määratud, see sünnib,» laususid nad. «Keda meri tahab võtta, selle ta võtab. Tema käest ei pääse. Omal tunnil peab igaüks oma kohal olema.»

Veel polnud õnnetuse ohvrid maetud, kui Pudumi küla elanike meeli erutasid uued kurvad sündmused: Krauklistel, kes olid kaotanud ainukese poja, kuulutati välja oksjon. Võla kogusumma oli kakssada latti, aga sedagi ei saadud kusagilt hankida. Garoza ja teiste kalaülesostjatega oli Krauklis vaenujalal, ent teisi jõukaid tuttavaid tal polnud.

Siis läbis küla kummaline uudis: Klava Oskar ostnud osa Krauklise suurest krundist — palja, kasutamata liivavälja. Oskar ei rääkinud kellelegi midagi. Tema salapärase toiming haaras rahva meeli niivõrd, et kõik unustasid äsjase õnnetusjuhtumi ja andusid mitmesugustele kuulujuttudele.

Oskar käis läbi Pudumi küla peremehed, kel olid hobused, ja palkas nad tööle telliskivide ja muu ehitusmaterjali kohaletoimetamiseks alevist. Ka Mengel vedas oma hobusega. Seal sai tööd ligi nädalaks ajaks.

«Oskar ehitab vist maja?» pärisid naabrid Mengelilt. Aga too ei teadnud midagi.

Sellal kui ehitusmaterjali veeti, palkas Oskar kolm töolist ja laskis oma krundi kaugemasse nurka laia ja sügava augu kaevata. Maja vundamendiks oli see liiga sügav. Hiljem ilmusid alevist neli müürseppa, neli meest ja veel üks tööline. Need rühmasid varavalgest pimedani, sest müüritööd tuli enne külma tulekut lõpetada.

«Sellest saab kelder,» ütlesid Pudumi küla elanikud, kui augu küljed olid valmis müüritud ja lakke olid kinnitatud raudtalad. «Milleks vajab ta keldrit, ja veel nii suurt?»

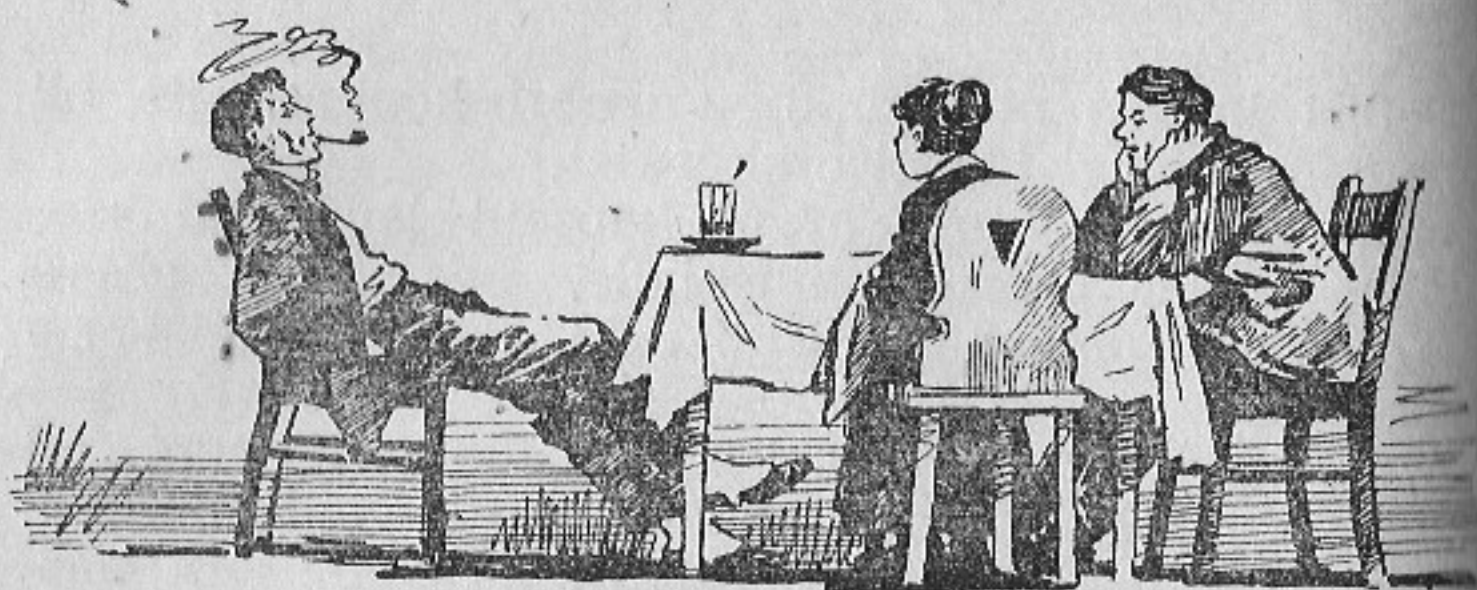
Sellist keldrit polnud kogu ümbruskonnas, siin oli toimumas midagi täiesti erakordset.

«Ma hakkan suurel arvul kapsaid ja kurke soolama,» seletas Oskar uuditsejaile, kes kogu päeva uue ehituse ümber saalisid. «Ja veel üht-teist...» lisas ta.

Müüritööd lõpetati õigel ajal. Esimese lumeni oli lagigi valmis. Nüüd töötas keldri juures vaid puusepp, kes tegi ehituse lõplikult valmis. Ta valmistas massiivsed uksed, seadis sisse ventilaatoriaknakesed ja ehitas keldri sisemusse mitu salve.

Kõik see maksis raha. Oskaril oli vist endistest aegadest tagavara, — kuidas ta muidu seda suudaks. Aga selle aja paiku, kui kelder oli valmimas, ilmus külla jälle vend Teodor. Seekord peatus ta ning pidas oma palvetunde Rumbainide juures. Mengelite abielupaar tundis end esialgu küll solvatuna oma enese-armastuses ega läinud esimesse palvetundigi, ent vend Teodor rahustas neid. Ta valinud vaid ajutiseks, ainult üks korra, teise peatuskoha, kuna Rumbain ei olevat talle kogu sügise kestel rahu andnud. — Kas tema koda olevat Mengeli uuest majast halvem? Seekord valmistas ta ette mõningaid ümberristitavaid usulahu rituaalile, mis pidi toimuma järgneval pühapäeval Riias.

Pühapäeva hommikul sõitsid paljud Pudumi küla elanikud Riiga ristimisteremooniat jälgima. Ka Mengel ja Olga jätsid maja Oskari hoolde ja võtsid ühisest sõidust osa. Pärast seda oli külas mitmeks nädalaks kõneainet: ristimistalituse oli toimetanud keegi misjonär, kes oli saabunud äsja Aafrikast. Ta oli endaga kaasa toonud ühe musta; seda vedas ta endaga kõikjale ühes, näidates teda rahvale kui elusat näidet noist inimestest, keda ta oli kaugel maal arvutult ümber pööranud.

KAHEKSAS PEATÜKK

Ameeriklane

1.

Oskari uus kelder oli nüüd mätastega kaetud ning viimased puutöödki lõpetatud. Võõrad töömehed sõitsid laiali, midagi uut enam ei toimunud — üksluisena ja igavana venis kaluriküla argipäev. Tühjad ja täis võrgud, tuul ja vaikne ilm, tõus ja mõõn, naabrus pulmad ja siin ristsed — seda oli liiga vähe, et kogu elu täita. Rahvas janunes ebatavalist, erutavat sündmust; usulahu palvetunnid olid alati rahvarohked, ent jutlustajad ei osanud ütelda midagi uut. Sellistel hallidel päevadel, kui väljas tormasid esimesed lumepilved ja reumahaigeil valutasid luud, olid ainukeseks pääseteeks — kuulujutud. Naised käisid naabrite juures, kudumistöö käes, parandasid sukki ja maailma. Kuulujutukatel kees säravate mullidega. Mõne aja seisis päevakorras uppunud Zvaigzniti Jeekabi õde Elsa: tol plikal polnud vähimatki sündsustunnet. Vend oli äsja maamulda sängitatud, kuid õde jooksis juba ühelt neolt teisele, heledais rõivais ja kirjude kingadega. Siis tuli Oskari kord. Aga kõrged kohtunikud polnud süüdistusmaterjaliga veel tutvunud ega jõudnud min-

gile otsusele, kui teine, ebatavalisem ja erakordsem juhtum sundis unustama kõik pisiasjad: saabus Mengeli Peetri vend — ameeriklane Fred!

Kaksteist aastat polnud teda keegi näinud. Raske oli ölkas mehes ära tunda kunagist poisikest. Habet polnud ta küll kasvatanud, ka vurrusid ei kandnud ta, aga just seetõttu paistis rohkem silma tema muutunud ilme: teravad näojooned, sügavad vaod huulenurgis ja kahekordne lõug, millest varem polnud jälgegi.

Fred ilmus argipäeva õhtul, kui hakkas juba hämaruma. Alevini oli ta sõitnud bussiga, palganud siis küüdimehe, ja teel ühtki tuttavat kohtamata ilmus ta päris ootamatult oma venna õue.

Esimesel ööl ei maganud keegi. Fred jutustas, mis oli juhtunud sõja ajal veealuse blokeerimisega, kuidas tema laeva torpedeeritud keset Põhjamerd ja kuidas nad neli päeva mässaval veeväljal vaevelnud — kaksteist meest väikeses päästepaadis.

«Kui palju preemiat sa tookord said?» küsis Peeter.

Fred ei mäletanud hästi, aga summa olnud väga viisakas.

Oskar jättis esimesena jumalaga ja läks üles, sest ta ei tahtnud end selle perekonna rõõmudesse segada. Ta tundis end siin pisut võõrana. Fredi ees polnud tal mingeid teeneid ja Mengeli Peeter avaldas üsna avalikult kõigile oma kiivust: see oli tema vend, tema rikas vend Ameerikast, — mis teie, võõrad, temast tahate?

«Küllap oled nüüd küll harjunud suurte rahadega elama...?» poetas Mengel nagu naljatades juhuslikud sõnad.

Fred põikles kõrvale ega vastanud küsimusele.

«Tagasihoidlik inimene, pole harjunud oma varandusega praalima...» arvas Olga.

Esimesel õhtul midagi rohkem ei päritudki, aga mis kindel, see kindel — lahkus pidi hiilgama: siin on kodu, oma rahvas ja üldine rõõm, et sa siin oled... Illa, puhka ja näe, kuidas kõik sind armastavad! Meie kallid vend, kui sa ära olid, mõtlesime palju sinule!

Sellist tähelepanu oli Fred võõrsil vaevalt tunda saanud. Teda piirati igalt poolt ning püüti tema soove

täita. Oli tal midagi vaja, siis rutati seda kahe- kolmekesi rahuldama. Kolmkümmend aastat vana, välismaiselt rõivastatud, sai see kena noormees kogu ümbruskonna tähelepanu keskuseks. Ta oli näinud mitut maailmajagu, musti ja kollaseid inimesi, oskas mitmeid keeli. Kõnelusse põimis ta sageli tundmatuid sõnu, oma emakeele oli Fred osaliselt unustanud.

«Huvitav mees!...» otsustasid abiellumisaastais tüdrukud.

«Ta olevat rikas...» lisasid emad.

Esimesel nädalal ei saanud Fred ühtki vaba hetke: sugulased ja tuttavad tulid kui ohverdajad, üks polnud veel lahkunud, kui kaks juba koputasid. Aga vend Peeter tõmbas oma uudishimukaare päev-päevalt üha enam koomale. Pidi ometi selgusele jõutama. Saabunu kapitalid närveerisid kõiki.

«Ega sa taha küll enam kalapüüdmisega tegemist teha?» küsis Mengel ühel parajal hetkel.

«Miks sa nii arvad?» küsis Fred.

«Mis töö see nüüd siisugusele härrale on,» ütles Peeter nagu naljatades. «Siin on kõik sellisel arvamisel, et edaspidi hakkad sa ärimehiks.»

«Ei või teada!...» kehtas Fred muiates õlgu. «Ma pole vana kalastamiskunsti veel unustanud. Kui tarvis, koon võrgugi valmis. Sa ei usu? Anna uidik siia!»

«Kes siis ütleb, et sa oled unustanud? Aga sul ei tasu ju vaeva sellise tühja-tähjaga askeldada.»

«Tead sa mulle midagi tasuvamat?»

«Ma ütlesin juba: äri.»

«Kaubandus pole mind kunagi huvitanud.»

«Sa ei tarvitsegi ise kaubelda. Palka müüja.»

Fred naeratas jälle ning vaikis. Oli raske temalt midagi välja pigistada.

«Kui sul on siisugune huvi kalastamise vastu, siis loome kompanii,» algas Mengel jälle. «Mul on suur võrgupaat ja mootorpaat. Valmistame hästi palju võrke ja kihutame välja ulgumerele. Kuna meie siin talvel nälga sureme, kühveldavad Ventspils kalurid head raha kokku.»

Fred vajus mõtteisse.

«Võib-olla ehitad sa maja?» jätkas Peeter. «Ma annan sulle krundi, tänava ääres, sealt möödub tee suvilate juurde.»

«Teil on siin ka suvilaid.»

«Väga palju! Sa pole veel näinud? Lähme vaatama.»

«Kes seal elavad?»

«Linlased. Suvel sõidab kokku tore publik, ostab meilt kalu ja piima. Hästi maksavad. Võib-olla ehitad sa suvila?»

Ei, Fred tahtis esialgu hästi ümber vaadata ning olukorraga tutvuda. Palava supi sööja ta polnud. Viisakalt ja lahkesti põikles ta kõrvale venna ja vennanaise pealetikkuva hoolitsuse eest tema tuleviku pärast.

Siis ilmus lavale Krauklise Aliise. Ta tuli iga päev.

«Mis sa ütled selle tüdruku kohta?» küsis Olga. «Vaeseke, ta on pärast venna uppumist nii murest murtud. Niisugune hea süda...»

Ent Fredi huvitasid vaid sellised naised, kes polnud veel kahekümneaastased. Ja neist huvi ta tõesti imestamisväärselt tuliselt. Millestki muust ei rääkinud ta sellise innuga ja nii meeleldi kui naistest. Pidi otse imestama, kui ruttu ameeriklane igal pool sidemeid lõi. Tundus, et ta on sõitnud koju vaid selleks, et iga plikaga armuseiklusi otsida. Kahe nädala pärast ei teadnud ta enam oma südamedaamide arvugi. Ja kõigile tegi ta abiellumissetepaneku juba esimesel õhtul. Olla peigmeheks ühtaegu viiele-kuuele tütarlapsele — see polnud tal midagi. Tema kergemeelsus armastusküsimustes oli imestamisväärne. Liblikapüüdja hoolimatusega käis ta ühest majast teise, kõikjal lahkesti oodatud, ja andis kõigile tütarlastele lootust tema naiseks saada. Fredi välismaalaslik välimus, kogemused laias maailmas ja oletatav rikkus olid kui uimastav aroom, mis hõljus tal kõikjal ees, ajades segi naiste päid. Kõige meelsamini kohtus ta päris noorte tütarlastega, veel poolenisti lastega, kes sõid naiivse isuga Fredi kompvekke ja šokolaadi. Need vallatud plikakesed, kel mõlkusid meeles veel nukud ja tühi naljatlemine, kuulasid naerdes ameeriklase tõsist juttu armastusest ja abielust — küsimustest, milledest nad

ei osanud veel huvituda. Kuid Fred nagu ei taibanud, kui ebaloomulik on selline olukord, kui naeruväärsed on tema romaanid lastega — keegi muidugi ka ei juhtunud sellele tema tähelepanu.

Saanud teada, et usulahu palvetundides käivad ka noored tütarlapsed, hakkas ta venda ja vennanaist nende evangeelsetel teekondadel saatma. Selliseil õhtuil jäi Oskar üksi koju. Lukustanud oma toa ukse, asus ta töö juurde, mida salaja tegi juba kogu aja: ta valmistas meremõrra mudelit, mis oma mõõdetelt pidi olema ehitada kavatsetavast mõrrast kümme korda väiksem. Lina oli juba lookadele tõmmatud, mõrra ette vaiad kinnitatud, tuli välja arvutada veel tiibade pikkus ja ankrute kohad.

Oskar tegi toa põranda keskelt lagedaks ja asetas mõrra saba teise toa uksele. Ta arvutas kõik peensuseni välja, märkis ankrute kavatsetud kohad ja arvas kokku, kui palju talisid ja poisid vaja läheb. Tal seisis ees hiigeltöö.

Ühel õhtul, kui ta oli jälle üksi kodus, äratasid teda sügavaist mõttest sammud trepil ja tugev koputus. Kinnisõlmitud mõrramudelit polnud kerge kiiresti koristada: kõikjal olid sõlmed ja silmused ning kogu tuba oli nõõriotsi risti-rästi täis veetud.

«Kes seal on?» hüüdis ta pahuralt.

«Oled sa üksi, Oskar?» vastas Fredi hääl.

Oskar tõmbas kergendatult hinge: see inimene polnud nii ebasoovitav kui teised. Ta keeraski ukse lahti.

«Vaata, mis tema siin teeb!» hüüdis Fred, lastes pilgu üle toa libiseda. «Aga mina arvasin, et ta on see pärast ukse lukustanud, et keegi ei häiriks tema lõbumõne... Hm... Siia üles võib pliksid tuua, keegi ei kuule ju.»

Oskarit puudutas ebameeldivalt see küüniline toon, millisega Fred jätkas kõnelust tema korteri mugavustest. Naised, kõikjal viirastusid vaid naised tema teadvuses, muust see inimene ei mõtelnud. Meelelised mõttekujutused jälgisid teda kõikjal.

«Kas juba tüdinesid nende kontserdist?» küsis Oskar, et juttu teisale pöörata.

«Jah, seal polnud enam midagi teha. Polnud ilmu-

nud ühtki preilit, mis ma seal pidin tegema. Aga mis lõksu oled sina siin üles seadnud?»

«Niisiis sulle seal ei meeldinud...» lausus Oskar, jättes Fredi küsimuse tähele panemata.

«Ei. Sääraseid asju olen näinud küllalt teisel pool Atlantikat. Siin pole midagi uut. New Yorgis oli meil üle kuuesaja kiriku ja igasuguseid jutlustajaid tuhandete kaupa, missugusest usust aga soovid. Nood teevad su pühaks, millisel kujul aga tahad.»

«Jah, igaüks äritseb nii, nagu leiab selle olevat kõige tulutoovama. Rumalaid leidub kõikjal, kelle kergeusklikkuse arvel ettevõtlikud inimesed võivad hästi elada, vaevamata end raske tööga.»

«Aga mis see siin on?» küsis Fred, vaadeldes mudeelit igast küljest. «Varem siin siisuguseid mõrdu ei tehtud.»

Oskar nägi, et edasine kõrvalepõiklemine pole enam võimalik.

«See on midagi sellist, mida siinkandis veel ei tunta,» ütles ta. «Aga kaugemal põhja pool tarvita-takse siisuguseid riistu merekalastamisel. See, mida sa näed, on vaid mudel.»

Fred vilistas läbi hammaste.

«Vaata, siis seesugune lind oled sina! Kas sa ei kõneleks sellest asjast pisut enam? Muidugi, kui see ei kahjusta su plaane.»

«See pole minu leiutis. Varem arvasin küll nii, kuid hiljem veendusin, et teised on minust ette jõudnud. Kas sa ei istuks? Nii... Ja kui sa lubad mitte kellelegi rääkida...»

Algas keeruline seletus, kusjuures võeti abiks pliiats ja paber. Oskar tegi rannast visandliku plaani ühes purjekavraki ja noodameeste püügikohtadega. Ei unustatud tuult ega hoovusi, märgiti mere sügavus, ent lõhede tee tähistati punase kriipsuga.

«Nüüd näed sa, miks selline mõrd on parem kümne mehe noodast...» lõpetas Oskar oma seletused.

«Esiteks — pole vaja nii palju töölisi,» ütles Fred.

«Teiseks — on suuremaid väljavaateid saagile, ja kolmandaks — see maksab palju vähem kui noot.»

«Siiski pole naljaasi säärast riistapuud valmis meis-

terdada,» lausus Oskar. «Kahel või kolmel on raske vajalikku raha kokku saada.»

«Kui palju niisugune mõrd võiks sinu arvutuse järgi maksma minna?»

«Poolteist tuhat latti.»

«See on peaaegu kolmsada dollarit!»

Oskar naeratas.

«Ära naera ühti,» ütles Fred. «Ma pole teie lattidega veel harjunud, ja kui tahan mingi asja väärtusest selget ettekujutust saada, siis pean selle dollaritesse ümber arvutama. Üks kolmandik oleks sada dollarit.»

«Kas see tundub sulle palju?»

«Ei, nii suure summaga riskeeriksin minagi, kui mind kampa võetaks.»

«Kas sa seda soovid?»

Fred jäi mõttesse.

«Aga kui torm mõrra purustab?» juurdles ta.

«Siis tuleb uus teha.»

«Või kogu asjale käega heita.»

«Muidugi, kui pole enam võimalusi...» ütles Oskar.

«Hm... Riskantne, kuid huvitav üritus. Kas sul on selles algatuses palju kaaslasi?»

«Ainult üks.»

«Kahekesi on teil raske toime tulla.»

«Nii ju on. Aga kust kolmandat võtta?»

«Hm... Tõesti huvitav. Ja kui palju mõtled sa teenida?»

«Seda ma ei tea. Võib-olla saame ühe suvega jõukaks, ja samuti võib olla, et meri meid hävitab.»

«Kurat võtaks! Midagi pean ma niikuinii ette võtma. Pärilaste kätega ma pole — siis poleks ma koju sõitnud. Aga kui hävineb? Ei, ma ei saa otsa peale, mida pean tegema. Mis sa ütled, Oskar, kas mul maksaks sinu mõrra osanikuks hakata?»

«Ma ei ütle midagi, tee, nagu arvad. Muidu pean pärast etteheiteid kuulama. Kui soovid osa võtta, võtan su osanikuks, kui ei soovi — ära tule.»

Fred vajus mõtteisse. Möödus hetk. Kahtlus ja kiusatus piinasid ameeriklase hinge. Ta oli tark ning praktiline mees: head äri mööda lasta ei tahtnud,

kuid pista oma dollareid kahtlasse ettevõttesse — veel vähem. Kiusatus oli kahtlusest siiski suurem.

«Hüva, niipaljuga ma riskeerin!» ütles ta. «See on väga huvitav asi, kahju oleks seda saja dollari pärast hüljata. Anna käsi, pärglivägi! Sellest tuleb veel asi, küllap näed!» Siis rääkis ta jällegi naistest.

«Zvaigzniti Elsa tahab, et ma ta kosiksin. Mis sina selle kohta ütled?»

2.

Fred hakkas mängima lahtiste kaartidega. Ta kuulas kannatlikult Peetri nõuandeid ja soove, ent lõpuks lausus:

«Ei, kallid vend, minust ei saa ärimeest. Niisuguste asjade jaoks olen liiga aeglane. Ja uutest ehitustest räägime järgmisel suvel.»

«Aga talvel võiksid sa mootorpaadi ehitada. Paadi-meistritel pole praegu midagi teha — saaks odavasti kätte. Ma rääkisin äsja Viitiniga, sa tead, too, kes enne sõda purjepaate ehitas. Tal olevat mõned tamme-pakud, hästi tüsedad. Hiljem on raske saada. Laudu võib alevist osta, see on väike asi.»

«Kas Viitinil pole üks tütar?» küsis Fred.

«Jah, on üks.»

«Niisugune kena plika, ümmarguste põskedega?»

«Sa vist tunned teda?»

«Üleeile oli mul kohtamine...»

«Ah nii? Aga mis sa arvad tollest mootorpaadist?»

«Sul ometi on juba üks,» ütles Fred.

«On ju küll, niisugune — seitsmehobusejõuline. Sulle kuluks kaks korda jõulisem laevuke.»

«Palju niisugune maksab?»

«Arvan, et kümnest tuhandest latist piisaks. Ütleme: kaheksa tuhat.»

Fred naeris.

«Jäägu pealegi, Peeter. Ma katsun esmalt mõne kindlama asjaga õnne. Meil Oskariga on midagi kavatsusel.»

«Oskariga?» Mengeli nägu venis pikaks ja tõsiseks. Ta tundis end südame põhjas solvatuna: lihane vend

usaldas võõrast enam kui oma! Pealegi liikus Oskari kohta külas mitmesuguseid kuulujutte — ta olevat segatud kellegi tüdruku surmasse.

«Nagu ise arvad...» lausus Peeter jahedalt. «Ma soovitan küll ümber vaadata ja uurida lähemalt inimesi, keda sa usaldad. Kui kellelgi on raha, siis pole tal sõpradest puudu.»

Ja lähemasse seletusse laskumata lahkus ta.

Ühel tormisel päeval, kui ei saanud võrkudega me-rele minna, sõitis Oskar Riiga. Alevi kohtas ta Banderit, kellega pidas nõu ühise ettevõtte üle. Kaup-mehel polnud midagi selle vastu, kui Fred nende üri-tusest osa võtab.

«Rohkem kapitali ei tee paha,» ütles Bander. «Ainult ärge ütlege, et ka mul on seal osa. Mõtelgu inimesed, et ainult teie kahekesi. Sel on suur tähtsus: teie, noo-rukite üle rahvas nii palju ei imesta, aga kui mina olen juba algusest peale sellesse segatud, siis peetakse mind vanaks narriks.»

Riias ostis Oskar kõik vajaliku mõrra ehitamiseks: niiti, nõõri, käbasid ja kõisi. Ta sõitis koju hiigel-pakkidega. Alevist tuli palgata hobune — kaupa oli terve koorem.

Siis algas töö. Oskari toas põles ööd läbi tuli. Mõle-mad Frediga kudasid nad mõrralina, silm silma järel, kord korra järel. Nad isegi pidid aeg-ajalt naerma, vaadates tehtud tööd: kui kummaline oli see jäme kude, mitte tavalisest puuyillasest niidist, vaid jäme-dast õngenööri. Käed valutasi alatisest sõlmede köitmisest, kududa tuli peaaegu jõuga.

«Noh, kui mõni kala võiks niisugustest köitest läbi viskuda, siis oleks see imel!» otsustas Fred. «Oo, kuidas me lõhekesed siplevad, kui on sattunud seli-sesse lõksu!»

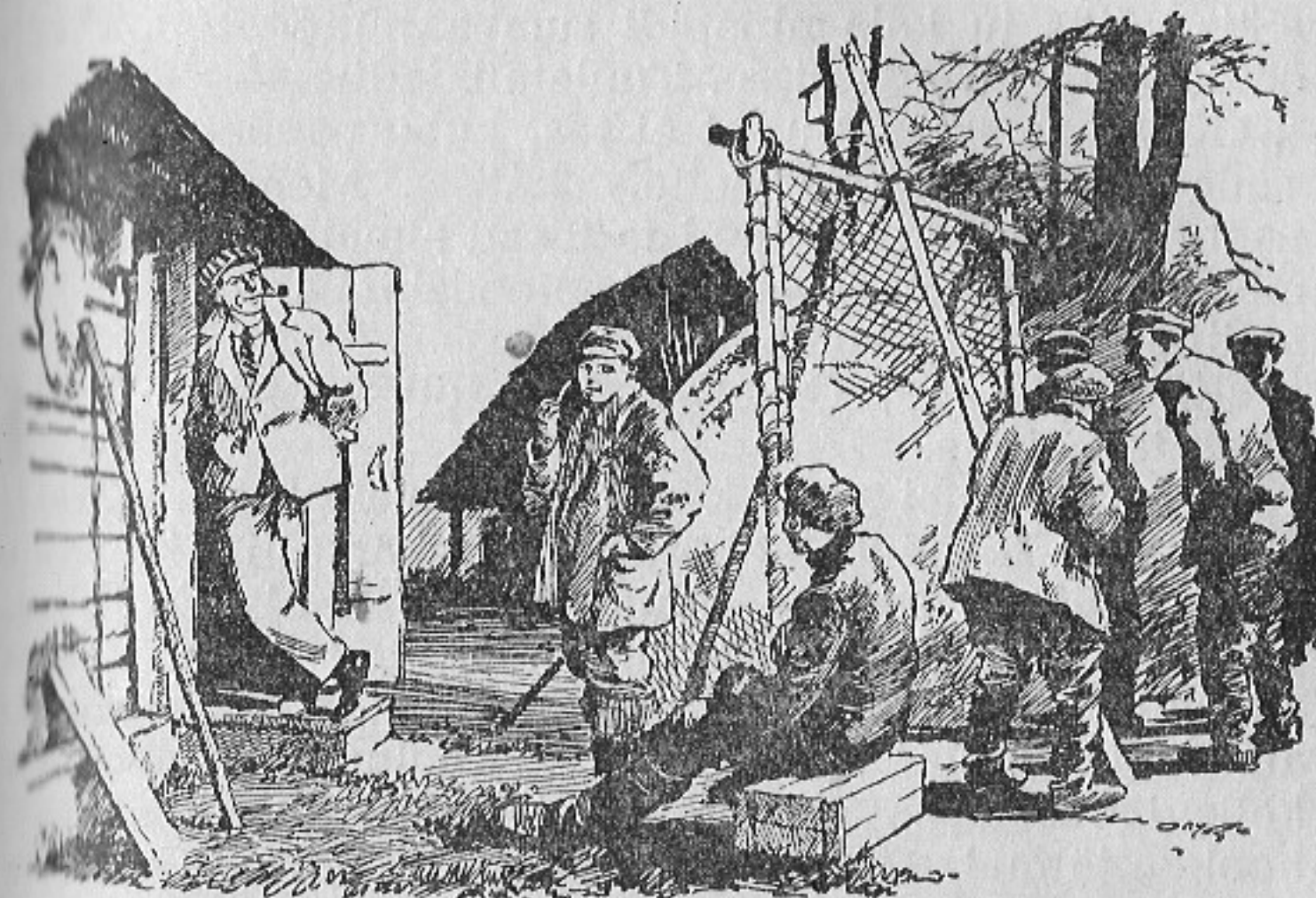
Vahepeal jutustas ta oma uuemaid elamusi küla-tüdrukutega.

«Pean vist tolle Rumbaini Selma ära võtma,» lausus ta ühel õhtul. Aga päev hiljem: «Viitini Marta saab vist minu omaks...» Ja paari päeva pärast jälle: «Miks ei peaks ma küll Zvaigzniti Elsaga abielluma?»

Ta oli nagu tuul. Selgesti teadmata, missugust naist

ta vajab, võis ta ühe tundemulli teise järel pilduda, ja nagu mullidki, olid ta tunded kerged ja tühjad; lee-gitsuseta nad algasid, valudeta haihtusid.

Kui mõrralina ja pujused olid valmis kootud, viisid nad töö välja, sest lookade tegemine nõudis laiemat ruumi. Mengeli õue nurk aida taga oli nüüd kogu küla palaganiks. Kes iganes kalastamisest midagi tai-pas, see pidas oma kohuseks irvitava kriitikaga juures olla.

«Te ehitate vist tsepeliini?» pilkas vana Rumbain. «Jaa, jaa, nüüd on õhulaevandus moes.»

«Sul on õigus, Rumbaini-isa,» vastas Oskar. «Sellest saab tsepeliin. Ja kas sa võid arvata, mis otstarbeks see ehitatakse?»

«Noh?» Vanamees võttis uudishimust piibugi suust. «Viimsekspäevaks! Kui tuli veeuputus, tegi Noa laeva ja päästis enese ning kõigi elusolevuste seemne. Kuid too oli vaid viimsepäeva eelmäng. Kui tuleb maailma lõpp — ja sul on ju teada, et seda ei tule kaua oodata —, tõuseme me põleva maa põrmust üles ja...»

«Mis sa albid!» urises vanamees pahaselt ja läks minema.

Teised läksid üsna ligi ja katsusid mõrra osi. Keegi pilkajaist tahtis linasilma katki rebida, kuid ta vaev oli asjatu.

«Katsugu pealegi, küllap isu kaob!» rääkisid Pudumi küla elanikud tagaselja. «Kui tormi saab, jäävad vaid räbalad kõite külge.»

«Nad arvavad, et lõhed tulevad üle mere ja otsivad mõrrasuu üles, et saaks sisse pugeda,» naersid teised. «Siis võiks ju kala ninapidi sumba juurde toppida ja öelda, pugegu aga sisse. Tuuletallajad!»

«Kel raha nii palju, et ei tea, kuhu panna, see võib seda niiviisi tuulde heita,» halises Mengeli Peeter naabritele. Seda ei võinud ta tõesti aimata, et Oskar — mõistlik poiss, vana kalur ja noodakippar — on võimaline sellisteks rumalusteks.

«Küll sa näed, Oskar koorib tolle poisi paljaks!» ütles ta naisele.

Olga oli häbi oma kerglase venna pärast. Kui ta oleks seda teadnud tookord, kui Oskar tuli, siis oleks Oskar võinud endale mujal ulualust otsida. Nagu hambavalu sallisid Mengelid nüüd teda oma katuse all. Niisugune sugulane ei teinud ühelegi perekonnale au. Ja kui külas levis Oskarist kuuldus, et ta olevat kellegi vaeslapse võrgutanud ja selle hiljem saatuse hoolde jätnud, siis teatas seda Olga ise Oskarile, midagi varjamata.

Oskar ei kaitsnud end. Kibestunud ja õnnetu, tõmbus ta endasse ega kõnelnud enam kellegagi. Aga kui seda autut juhtumit vaeslapsega oli arutatud ka usulahu palvetunnis ja vend Teodor oli nimetanud seda «jumalakartmata kõlvatu väljakutseks kõigile ausaile inimestele», siis sai Oskargi tähelepanelikumaks. Ta märkas siin kellegi juhtivat kätt. Rahva meeli ässitati teatavas suunas üles.

«Silmad lahti, Oskar!» ütles ta enesele. «Nii kergesti sind ei võideta.»

3.

Varsti pärast seda käis Oskar alevis ja laskis sepal mitu suurt ankrut taguda. Fred valmistas poid ja mõned vaiad. Jõuluks oli kõik korras. Valmis mõrd asetati kõigi selle juurde kuuluvate asjadega Mengeli alla, kuhu see pidi jääma kuni kevadeni.

Saabusid jõulupühad. Terve esimese püha ei lahkunud Oskar kodunt. Lukustanud end oma tuppa, käis ta ühest nurgast teise, peatus taoti akna juures ja vaatles mere tumedaid vetevälju. Raskemeelsus rõhus teda. Ta püüdis mõtelda oma tööle, ent tagajärjetult: ikka ja jälle haaras teda igatsus kodu järele, oma sünniküla ja sealsete inimeste järele. Kurbusega meenutas ta endisi jõulupühi omaste ja sõprade seltsis. Külla tulid kauged sugulased, keda polnud nähtud terve aasta; mehed jutlesid oma töödest, naised näitajid ja vaatlesid majapidamist, aita, lauta, noori loomi...

Oskar surus pea rusikate vahele ja püüdis peale tikkuvaid mälestusi eemale peletada, kuid neid tuli üha enam, üha uues säras, ilusaid, meelitavaid ja valuliselt nukraid. Ta igatses palavalt kodu järele nagu laps, kel võõrsilviibimine on raskeks läinud. Selles majas ta külmetas, siin oli kõik nii võõras, võigas ja ebameeldiv. Inimesed siin olid lämmatanud oma elurõõmu, ajanud välja oma verest ja mõtetest kogu elujõu — loidudena ja väsinutena ootasid nad maailma lõppu. Osav šarlatan mürgitas nende tervet vaimu, tegi halliks ja haledaks kogu nende maailma. Kas oli see siis veel jõuline kalurisugu?

Raskeks, raskeks oli Oskarile muutunud tema uhkusekoorem. Ent ta ei alistunud nõrkushetkele: lõplikult masendatud, raputas ta end veel kord üles ja ajas oma tugeva kogu uhkelt sirgu.

«Ainult mitte taganeda! Ainult seda mitte!»

Kurvemat päeva polnud ta oma elus veel läbi elanud.

Teisel pühal tuli Oskarile külaline: juba vara hommikul saabus Liidia. Ta tahtis vaadata, kuidas vend võõras kohas elab.

«Näe, kus sa oled enese sisse seadnud,» lausus ta, vaadeldes Oskari toakese nappi sisustust.

«Jah, siin ma elan...» vastas Oskar. Ta pidi end tugevasti kokku võtma, et oma suurt rõõmu õe külastuse üle mitte reeta: õde tuli ju tollest armsast maailmast, kuhu ihkas tagasi Oskari hing. Sel hetkel näis talle isegi Robert armsa ja hea poisina, natuke valla-tuna vaid — mitte enam.

Liidia istus pakutud pingile ja vaikis, kohmetult naeratades.

«Kuidas läheb t e i e pool?» küsis Oskar.

«Tead isegi, kuidas nüüd võib minna,» ütles Liidia. «Pole enam nii kui sinu ajal. Isa ei suuda enam suurt midagi, jooksva murrab luid. Käed ei kannata sugugi külma, ei tea, mis viga see tal on. Kui sa lahkusid, palkasime Kõver-Janka sulaseks. Aga pole ju nii, nagu oma inimesega. Mis mure temal, kas võrgud terved või katkised...»

«Ja talle tuleb palka maksta,» lisas Oskar.

Liidia punastas pisut ja muutus veel kohmetumaks.

«Muidugi, ka palka tuleb maksta...» lausus ta tase-mini.

«Seevastu mina?!» naeratas Oskar sapiselt ja hakkas närviliselt mööda tuba käima.

«Op ju tõsi, Oskar...» algas õde jälle. «Sulle tehti ülekohtu, aga kas sa seepärast pidid siis täiesti võõraks jääma.»

«See ei sündinud järsku. Peale selle oli isal valida. Ta tegi seda, mida tulusamaks pidas.»

«Ülemöödunud nädalal müüsin musta lehma. Ei andnud enam piima — mis siisugust ületalve pidada. Ja siis, mis ma tahtsingi ütelda...» Liidia hakkas taskuis kompima. «Kord tuli Zaaliti-ema, kohe pärast sinu lahkumist, ja andis mulle, näe, selle. See olevat Sentale leeripäevaks kingitud. Senta seda nüüd enam ei vajavat, võetagu tagasi ja pandagu kuhu tahes.»

Liidia ulatas vennale naisteuuri.

Oskar jäi seisma. Hambaid kokku surudes taltsutas ta end, et äkiline erutus, mis teda haaras, ei leiaks kuidagi väljendust. Möödus tükk aega, enne kui ta võis jälle kõnelda.

«Siis nii ütles ta? Pandagu kuhu tahes... Ka mina ei vaja seda. Mõtlen ise: kuhu ma panen naisteuuri? Jäta aga sina enesele, annan selle sulle.»

«Mulle? Ei, Oskar, mul on juba üks. Mis ma kahe uuriga peale hakkam? Sa pead ise teadma, mis sellega teha.»

«Anna emale.»

«Ta ei võta seda vastu. Niisugune asi... inimesele õnnetuse toonud...»

«Noh, siis müü ta ära!» hüüdis Oskar pahaselt. «Ja saadud raha eest osta mõni teine asi, aga mind jäta rahule!»

«Kui nüüd nii...»

Liidia kahtles veel pisut, kuid lõpuks pistis uuri taskusse.

«Niisiis müüsite musta lehma?» algas Oskar.

«Jah, see ei andnud enam piima...»

«Ja saadud raha eest ostsite Robertile uue kotik-
kraega palitu.»

«Nüüd sa eksid. Robert ei saanud sel aastal palitut. Üldse peab ta nüüd läbi ajama, nagu saab. Ent Garoza ei oodanud enam.»

Oskar peatus õe ees.

«Kas räimenoot on korras?»

«Kes selle korda seadis! Isal pole aega, aga sulane käib võrkudega merel.»

«Nii... Ja kas suitsutusahi töötab?»

«Pisitasa. Me suitsutame nüüd ainult omi räimi.»

«Miks nii?»

«Teised ei anna enam. Ma ei tea, mis seal oli juhtunud; isa ei saanud vist mõnele kohe kinni maksta. Nüüd haarab Osis kogu suitsutamise enda kätte.»

«Osis? Too punapäine Bartell!» surus Oskar end unustades käed rusikasse. Üürikest aega oli ta jällegi Klava perekonna poeg, ega suutnud tuimaks jääda, nähes selle häda. Mingisugune Osis hakkas välja tõrjuma Klavasid, igivanu suitsutajaid — seal polnud enam üldse korda! Haa, kui ta vaid oleks kodus, küll nad siis näeksid!

Siis toibus ta: mis on tal asja selle perekonna ja tema saatusega? Ta oli välja tõugatud, ta pidi nüüd

tundma hüvituse lõbu, kurja, inetut võidurõõmu, et ühes tema lahkumisega on perekond kaotanud heaolu alused. Ent ta jäi nukraks.

«Niisiis Robert elab, nagu saab? ...» küsis Oskar. «Aga küllap ta muretseb endale kõik, kui ülikooli lõpetab.»

«Sel aastal küll ei tule lõpetamisest vist veel midagi välja ...»

«Ta on laisklema hakanud?»

«Just vastupidi; ta on nüüd töötama hakanud. Sa saad isegi aru, kuipalju võis isa talle anda, kui sina olid lahkunud. Robert pidi koha võtma, mingisuguses kontoris, mis kaupleb söega. Nüüd teenib ta endale ise leiba.»

Mõtteisse vajunult vaatas Oskar aknast välja, lumepilvedega kaetud taevasse.

«Nüüd võiksid julgesti koju tulla,» ruttas Liidia lausuma, kui vend oli seljaga tema poole. «Keegi ei sega end enam sinu asjadesse. Sa võid teha nii, nagu ise paremaks pead.»

Oskar pöördus ümber.

«Ei, õeke, sellest ei tule midagi välja. Isa on veel liiga noor, et täiesti kõrvale astuda, ja mina olen liiga vana, et lasta end juhtida. Kaks kassi ühte kotti ei mahu.»

«Kui sa arvad, et keegi on sinule pahane, siis sa eksid. Isa on kõik unustanud ning andestanud.»

Nii ei oleks Liidia pidanud rääkima. Oskar ajas enese äkki sirgu.

«Mida peaks ta andestama? Mis andestaja tema on? Ja kellele on siin andestust vaja? Kas mäletad veel, mis ta minu lahkudes ütles? «Unusta, et sul on siin isamaja!» Olen püüdnud seda täita, nii hästi, kui suutsin. Jätkub, kõneleme pigem millestki muust.»

Kui nad alla läksid, püüdsid Olga ja Peetergi veenda Oskarit tagasi minema. Ent ta lükkas igasuguse vahe- talituse tagasi ja palus, et temalt sellist asja esialgu ei oodataks.

«Niisiis hiljem ... mõne aja pärast?» hakkas Liidia tema sõnadest kinni.

«Võib-olla ...» vastas ta.

See oli juba lubadus, ebamäärane küll, ent ometi piisas sellest, et Liidia võis rahuldatult koju pöörduda. Kui ta oleks teadnud, kui vähe oleks tal ennist vaja teha, olnud — rääkida mõni sõna vähem andestamisest —, ja ta oleks venna saatel koju tagasi läinud.

4.

Samal õhtul oli vallamajas pidu. Fred rääkis sellest juba nädalapäevad, käis Oskarile kogu aja peale, et see kord ka kodunt välja liiguks.

«Niiviisi roostetad enneaegu,» lausus ta. «Aga kui inimene liigub väljaspool, tuleb talle kohe teine särts kontidesse. Vaja ajusid tuulutada, siis on elul koguni teine värving. Mulle imponeerivad lõbusad inimesed.»

Kogu nädala oli Oskar ükskõikne Fredi kutse vastu, ent teisel pühal, pärast Liidia lahkumist, ei kannatanud ta oma üksindust enam välja. Mida lähemale jõudis õhtu, seda rahutumaks ta läks. Pidu vallamajas polnud midagi erilist — Oskar oli sellistel pidudel lõpmatuid kordi käinud. Kuid täna õhtul paistis see eriti tähtsana; ta taipas: kui ta jääb koju, siis on see suur kaotus tervele ta elule. Anita ... Ka tema on seal, kindlasti — jõuluajal ei jäänud ta kunagi koju. Ja kui Oskar ei lähe, siis ... mis küll võiks juhtuda?

Õhtul läks Oskar koos Frediga vallamajja.

Nende ilmudes kihvas peoruum juba rahvast. Ikka ja jälle ilmus uusi salku, paarikesi ja terveid perekondi. Soomuste küla rahvas tuli suure salgana — poisse, tüdrukuid ja vanemaid inimesi. Märgates koridoris riidehoiuruumis Oskarit, tulid tuttavad poisid tema juurde, tervitama ning pärima, kuidas ta nüüd võõras külas elab. Fred ei eemaldunud oma sõbrast sammugi ja küsitles teda kõigi võõraste tütarlaste kohta, keda ta detektiivi agarusega jälgis.

«Oskar, kas sa tunned toda rohelist? Näe seda, kes läheb parajasti saali! Kena plika. Kas too, sinise džempriga, pole keegi Soomuste tüdrukuist? Vaata, kui uhkesti ta käib! Too tuleb paluda valssi tantsima.

Lähme saali, vaatame, kes sinna on tulnud. Noh, plika-dest pole siin puudu.»

Oskar vastas väga sõnaahtralt. Ta vaatas rahutult ümber, otsides Anitat — seda polnud veel näha. Siis läksid nad saali ja sukeldusid jalutajate ridadesse. Jalutades käisid nad korra ümber ruumi. Ka siin polnud Anitat. Oskarile näis kõik tühjana ja mõttetuna. Nukrana, rusutud meeleolus uitas ta oma tuttavate keskel, toredaim poiss tervel peol, tervitas ja teda tervitati, pigistas kätt ja noogutas pead, kuid silmad otsisid kogu aja armsa tütarlapse tuttavat kogu.

«Ta vist ei tulegi...» mõtles Oskar. Süda tõmbus rinnas kokku, tal hakkas lõpmatult raske. Ta ei märganud tütarlaste säravaid silmi, mis saatsid teda leebete pilkudega, ei kuulnud Fredi kergemeelset vadi- tamist ega vastanud ta küsimustele. Lõpuks peatusid nad saali ääres, ukse lähedal, ja vaatlesid möödaval- guvat rahvavoolu.

«Ta ei tule... Mis ma siin teen?» kordas Oskar en- damisi lakkamatult. Kuid siis tundis ta järsku kerge- värinat, kogu ta rüht elustus, veri hoovas metsiku kiirusega; naeratus tõmbles ta punastunud näol: ta oli märganud saali ukse Anitat. Anita tuli Edgari ja Liidia saatel.

«Siin ta on, ta on siin, kui hea, et ma tulin!» mõtles ta, Anitat silmist laskmata.

Fred tõmbas teda käisest.

«Oskar, hei, Oskar, vaata ometi, kes too selline on!» osutas ta häbematult Anitale, kes möödus neist mõne sammu kauguselt, siia poole vaatamata. «Kurat võtaks! Kus nägus tütarlaps! Sellele tuleb küll külge füüa! Igal juhul, see väärrib seda! Oh sa pärgel, kuidas ta kõndida mõistab! Vaata, milline rüht, millised jala- kesed! Oo! Kes see niisugune on? Tunned sa teda?»

Oskar pidi end tugevasti pingutama, et kaaslaste häbematut suud mitte põhjaliku hoobiga vaigistada. Fredi kahemõttelised märkused ja küsimused puuduta- sid sügavasti Oskari tundeid; talle tundus, et ameerik- lase sõnad, küünilised mõtted ja ahned pilgud rüveta- vad armsa tütarlapse ilu. Mõtelda niiviisi Anitast, vaa- delda teda selliste silmadega — see oli alatus, andes-

lamatu ja ebapuhas. Ning ometi taltsutas ta end ja ütles ükskõikse häälega:

«See on kaupmees Banderi tütar.»

«Kas sellesama, kes on meie kaasosanikuks?»

«Jah.»

«Sellele annab vanamees küll raske veimevaka kaasa! Mis sa arvad, Oskar? Tuleb katsuda tutvuda. Kas sina tunned teda?»

«Me oleme naabrilapsed.»

«Siis sa esitled mind temale. Sa pead seda tingimata tegema, ma ei jäta sind rahule. Ja see teine?»

«See on minu õde...»

«Ah nii? Jah, ma nägin tema pilti Olga albumis. Aga mis võime ju kohe nende juurde minna, seda nõuab viisakus. Läki!»

«Ei.»

«Aga miks?»

«Hiljem.»

«Ah nii... sul on ju oma perekonnaga selline suri- muri! Siis ma mõistan. Aga pärast ole küll nii hea. Ta imponeerib mulle hirmsasti.»

Oskar pidi lubama. Lubaduse võis ta täita kiiremini, kui ta seda lootis: Edgar märkas Oskarit ja tuli kohe mõlema tüdrukuga siia. Fred hõõrus aina käsi. Oskari rõõm kohtumise üle oli mürgitatud. Vaevu summutas ta endas vastumeelsuse ja esitles Fredi.

Näitemängu alguseni jalutasid nad kõik koos. Fred laskis kohe raskeimad kahurid käiku: ta rääkis kõigi eest, ja muidugi oma elamustest maailmas: New Yor- gist, Panama kanalist ja Londoni tingel-tangelitest — need olid asjad, mis panid kõigil naistel pea pööri- tama.

«Kui te teaksite, millised karussellid seal on!» pani ta käed kokku nagu palveks. «Mitte saanid ja paadid, vaid tõelised õhulaevad! Te istute aeroplaanis ja len- date õhus, ümberringi, aina ümberringi, aga all män- gib muusika.»

«Muusika?» tegi Anita üllatunud näo.

«Jaa, tõeline muusika, vilepillid ja kellukesed.»

«Kellukesed? Kas tõesti?»

«Kui ma teile ütlen! Tundub, nagu kihutaksid hobu-

sed kelladega aisa küljes. Niisugune sõit imponeerib mulle väga.»

Seejärel jutustas ta panoptikumis nähtud roimarite-kujudest.

«Sellised lõuapärad nagu metaskuldil, ei näi üldse inimese moodi. Ja silmad!»

«Ja silmad?!» hüüatasid tütarlapsed.

«Kui te neid vaatlete, seesugused elutud ja liikumatud, käib teil värin kehas läbi. Ma nägin üht daami, kes minestas. Tal olid nõrgad närvid.»

Ta oli näinud ka härjavõitlusi Hispaanias ja Dempsey poksi võistlust koletusliku argentiinlase Firpoga, aga sellest ei lubatud tal jutustada.

«Säästke mu närve, ma ei saa öösi magada!» lausus Anita teeseldud hirmust värisedes. «Poksi võistlused, see on midagi hirmsat.»

«Mulle nad imponeerivad!»

Fredile imponeeris väga paljugi.

Näidend lahutas nad tükiks ajaks.

«Mis sa arvad, Oskar, kas ma ei peaks neid paluma klaasile teele kookidega?» küsis Fred, kui nad olid kahekesi jäänud. «Ma panen laua kinni. Kas ta armastab maiustusi?»

«Ma ei tea.»

«Seda saan kohe teada. Arvan, et see asi polegi nii raske. Ma tean, kuidas daame kohelda. Kui ma täna õhtul ei määra temaga kohtamist, siis pole ma enam Fred Mengell!»

Oskar muigas irooniliselt.

«Sa ei usu?» küsis Fred. «Küllap sa näed.»

Kohe pärast näidendi lõppu kutsus ta Oskarit kaasa, et endist seltskonda üles otsida, kuid Oskar ei läinud. Kuni saalis koristati toole ja vabastati ruum tantsuks, paukusid einelauas juba pudelite korgid ja noorsugu kinnitas end õlle ja viinaga. Koridoris jalutades kohtas Oskar kooliõpetaja Akmentini. Pärast lühikest mõlemapoolset kõhklust ulatasid nad teineteisele käe ja hakkasid vestlema. Fred libises vahepeal märkamatu minema. Naiste seltsis tundis ta end paremini.

«Kuidas näidend teile meeldis?» küsis Akmentin. «Tühine pala, spekulatsioonid odavate muljetega.»

«Miks etendatakse meil aina komöödiaid?» küsis Oskar. «Alati sellist rumalat nalja, veega kastmist, jahus püherdamist ja nõude purustamist! Ja miks mängivad nad nii ebaloomulikult? Kogu näidendi kestel ei kuulnud ma ühtki loomulikult öeldud sõna, nii august, nagu me praegu räägime. Seda kutsutakse kunstiks. Kas kunst on siis kunstlikkus, liialdamine, midagi sellist, millel pole tõelisusega midagi ühist? Kui nad kujutavad lõbusust, siis on nad ülilõbusad, peaaegu hullunud hõiskamisest — nii lõbusad inimesed tavaliselt ei ole. Kui nad on pisut kurvad, avaldavad nad oma kurbust nii valjude ohetega, millised meil vaid kõige suurema ahastusega esile tungivad. Miks nõnda?»

«Jah, see on algajate mõõdutunde puudus.»

Järk-järgult süvenesid nad vestlusse kohaliku seltskonna ükskõiksusest kultuuriküsimuste vastu. Rahval polnud mingeid vaimseid huve — kõht, pudel ja uni moodustasid nende elu õndsuse. Ja nii kestis see põlvest põlve, noored võtsid vanadelt õppust, ühed rikkusid teisi. Oli raske selle labasuse vastu midagi ette võtta. Akmentin arvas, et peaks asutama mingi kultuurilise seltsi, kust siis uued veendumused leviksid kogu ümbruskonnas.

Hakati mängima esimest valssi. Nad lõpetasid vestluse ja läksid saali. Oskar märkas Anitat saali teises otsas. Ta vabandas Akmentini ees ja läks tütarlastantsima paluma. Ent ta polnud veel poolelgi teel, kui ameeriklane rahva hulgast esile sukeldus ja Anita ees ügavasti kummardas. See tõusis üles ja läks Frediga tantsima.

Oskar oli hilinenud.

Ta käed tõmbusid alateadlikult rusikasse. Kohmetunult seisis ta keset saali, ta ümber keerlesid juba tantsijate paarid. Lõpuks toibunud, taandus Oskar seinaäärde ja istus pingile. Valsi nukrutsevad helid andsid hetkele raskemeelsuse värvingu. Kummalise kontrastina Oskari rusutud tunnetele särasid noorte õnnelikud näod, kui need üksteise järel temast mööda keerlesid. Kurvad mõtted ründasid teda.

«Kui paljud neist naeratavatest poistest hiljem enam ei naerata, muutuvad süngeiks, tooreiks meesteks, joo-
vad ja söimavad oma naise, mõned annavad kätelegi
voli. Jä need tütarlapsed, need helged olevused —
kui halliks nad lähevad, õnnetuks oma elus, hääbudes
puuduses ja südamevalus.»

Ta ei mõistnud, kust ilmusid need tuimalt valutavad
mõtted, miks just tema pidi nägema seda elu pettust,
mida teadsid kõik ja mis ometi ei teinud kellelegi hai-
get. Siis märkas ta möödatantsivat Anitat Fredi käte
vahel ja kõik sai selgeks: ta nukrutses oma üksinduse
üle, need olid enesearmastusvalud. Kui Fred istuks
siin ning Oskar tantsiks tema asemel, siis oleks kõik
teisiti...

Tahtmatult suundusid ta silmad sinna, kus keerles
see tantsijate paar. Tal oli talumatult raske neid koos
näha.

Oskar tõusis üles ja väljus. Ka Akmentin oli tant-
sima läinud ja ta pidi üksi jalutama.

Valss lõppes. Koridor valgus rahvast täis. Õhetav
Fred trügis rahvast läbi ja lõi Oskarile õlale:

«Kõik on korras! Kurat võtaks, kui toredasti ta tant-
sib! Ja ta on nii lõbus. Ma rääkisin ja tema vaid naeris
kogu aja. See oli alles tore. Ma palusin teda ka järg-
miseks tantsuks, sest vanasõna ütleb: tao rauda, kuni
see on kuum! Küllap näed, me veedame koos terve
õhtu.»

Ja jälle ruttas ta läbematult minema.

Oskar istus koridoris aknalauale ja suitsetas pabe-
rossi paberossi järel. Teda valdas kummaline rahutus,
aga ta püüdis rahuneda. Orkester mängis ühe tantsu
teise järel, koridor täitus rahvaga ja tühjenes jälle,
kuid tema ei lahkunud.

«Mul ei tarvitse erutada. Fred pole see mees, keda
peaksin arvestama. Ning kui ta olekski kõige karde-
tavam vastane — mina naise pärast ei võitle. Naisele
tuleb anda vaba valik: kui ta mind armastab, siis ei
ole tarvis tema pärast võidelda. Ent niisugust, kes soo-
vib, et teda võidetaks, ja kes siis tugevama külge lii-
bub — ma ei vaja.»

Ja ometi, kui ta kujutles Anitat Fredi käte vahel,

valdas teda vaenulik erutus. Oskar ei leidnud enam
rahu. Ta tõusis ja läks tagasi saali.

Anita jalutas Edgari ja Liidiaga; Fred käis nende
kõrval, hiilates kogu oma eksootilises toreduses. Kau-
gete linnade nimed, ingliskeelsed ütlused, lausutud
meremeeste žargoonis, aina lendasid igale poole. Siin
oli inimene, kes oli Metropolitani ooperist... mööda
käinud, kes oli Egiptuses vaadanud maotantsitajaid ja
koduteel elanud ühel laeval neli päeva koos kellegi
kinotähega, kellest Lätis polnud veel aimugi.

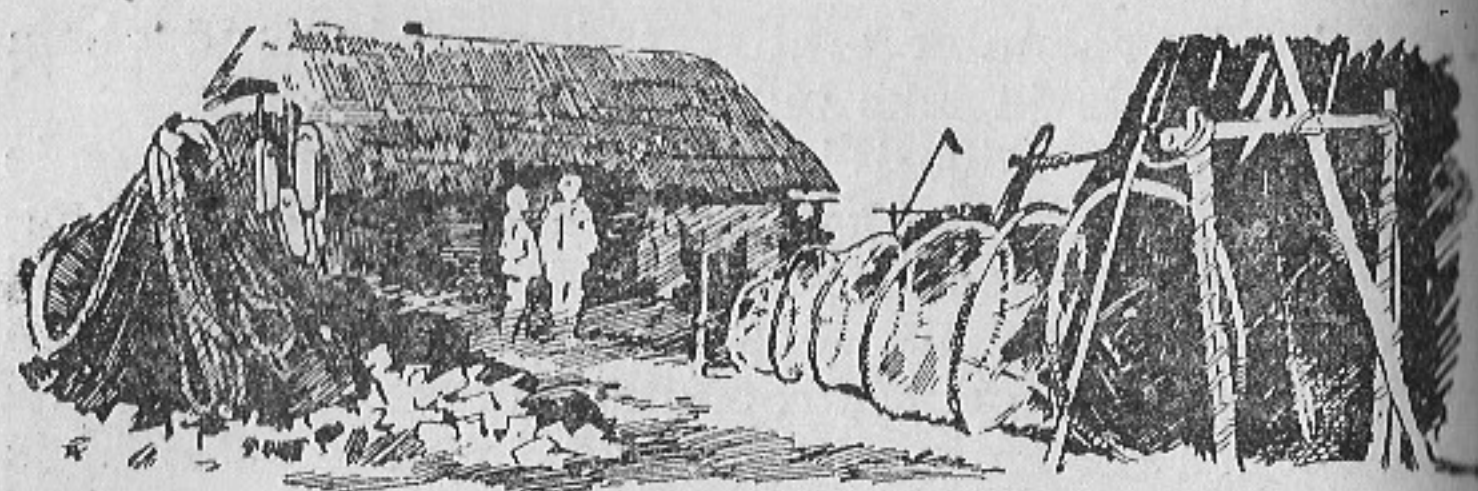
Sel hetkel algas daamide valss. Olles veendunud, et
teda palutakse kohe tantsima, hakkas ameeriklane
kuube ja kraed kohendama. Aga kuni ta oma kaela-
sidet ja rohelist taskurätti seadis, eraldus Anita teis-
test ja läks Oskari juurde.

«Lõpuks saab sind jälle näha!» ütles ta maheda ette-
heitega hääles. «Tule aga siia, me tantsime nüüd
valssi. Kus sa kogu aja olid? Hinga! Ei, joonud sa ei
ole...»

Algas teine, õnnelikum õhtu... Nad jäid lõpuni
kokku. Kui ameeriklane nende väikese salgaga ühines
ja Anitat fokstrotile palus, sai ta vastuseks: Oskar ole-
vat teda kõigile tantsudele palunud. Ja kui saabus aeg
koju minna, otsis Fred asjatult kadunud paari, et sel-
lega ühineda: Oskar ja Anita olid juba varem lahku-
nud.

Kaks õnnelikku tundi oli nüüd nende käsutuses,
ainult kahekesi läksid nad läbi tumeda metsa, välja
mereranda. Ei mingid karussellijutud häirinud nende
vaikset rõõmu.

Oskari säärane käitumine ei imponeerinud ameerik-
lasele põrmugi.

ÜHEKSAS PEATÜKK

Neuaatorid tööl

1.

Möödusid mõned kuud. Märtsi algul täitis Oskar keldri jääga. Kui lumi oli sulanud, toodi mõrd jälle aidast välja ja selle omanikud ootasid kärsitult oma aega.

Viimaks see saabuski. Kevadised tormid olid raugenud, jää kadunud ja lahes ei vedelnud enam hulkuvat rämps. Ühel öhtul peatus Pudumi rannas Banderi mootorpaat — olid siia sõitnud Oskari vanad kalastuskaaslased Edgar ja Liepniegi Kristap. Mõrd kõige juurdekuuluvaga toimetati randa ja asetati mootorpaati, ankrud ja poid aga loobiti Mengeli väiksemasse võrgupaati, mille Fred oli seks päevaks vennalt laenanud. Kõik korraldatud, heitsid noormehed siinsamas paadis magama, et pärast keskööd tõusta ja kavatsetud püügikohta sõita. Kuid und ei tulnud. Nad mõtisklesid omapärasest üritusest, mis nüüd pidi algama. Väike rahutus vaevas Edgarit ja Fredi: kui kõik osutub vaid tühjaks veiderdamiseks? Kes päästab nad siis rahva pilkest? Ainult Oskar ei kahelnud. Ta oli näinud mere-mõrda tõelisuses, see polnud unelm tookord, kauges põhjakülas.

Õösel õõtsus tasane tuuleke, aga see oli idatuul, maatuul — päikese tõustes see tavaliselt rauges ja mõne tunni pärast oli meri vaikne kui tiik. Mootorpaat lahkus Pudumi küla alt juba sügava pimedaga. Jõudnud purjekavrakini, lasksid kalurid ankru põhja, et hommikut oodata. Tuul rauges. Karge hommikune vaikus laskus üle mere ja luidete. Mõned võrgupaadid tulid kaldale, ka randa ilmus üksikuid inimesi.

Mehed hakkasid tegutsema. Fred ja Kristap asusid paati ankrute ja poide juurde, aga Oskar jäi mootorpaati mõrra enda juurde. Aegamööda eemaldusid nad kaldast. See oli raske ja keeruline töö. Kuni lõunani mässasid nad selga sirgu ajamata, tõmbasid tiivad sirgeks, kinnitasid mõrra ning viisid ankrud paremale ja vasakule. Tehes seda võõrast tööd esimest korda, tuli olla ettevaatlik ja kõike hästi tähele panna, et iga osa seisaks omal kohal, et mõrra suu oleks vaba, aga lülid ja saba sirged. Kui kõik oli korraldatud, tõid nad suure süvamereankru, kinnitasid selle talidega ja andsid tervele seadeldisele viimase ning tähtsaima pinge.

Sirgelt ja väljakutsuvalt ulatusid veest välja mõrra esimesed kaared nagu laiad auväravad ranna poole, kus praegu sagis hulk rahvast. Peaaegu kogu Soomuste küla oli randa tulnud ja imetles kummalist nähtust seal mereseljal.

«Niisiis on Oskar oma jonni ometi teoks teinud,» lausus vana Duunis Klavale. «Küllap näeme, mis sealt välja tuleb.»

«Mis sealt võib tulla, tükid ja räbalad!» mühatas Klava vastu ja sülitas. «Las aga tõuseb tuul, siis näete, kuidas tema «tsepeliin» lendab kõigi ankrutega kaldale.»

«Tal olevat traattrossid,» lausus üks noorem poiss.

«Noh, ja siis?» naeris Klava. «Nood kablaid ju peavad, aga mis saab linast? Kas nood niidikesed peavad murdlainele madalikel vastu? Oodake vaid... Ma ei taha rohkem rääkida, aga küllap meri ise teeb oma töö.»

«Tal olevat kõik tampsatud põhjaõnge-nööri,» mainis poiss.

Kuid vanad kalurid katkestasid ta jutu nii üksmeelse naeruga, et ta pidi vaikima ja eemale minema.

«Päris rumal ta pole,» lausus Duunis, osutades mõrra kaartele. «Ta on oma masina vraki varju asetanud. «Puu-Jants» täidab lainemurdja aset.»

«Mis see kõik aitab!» hüüatas Osis. «Nõnda tembutada võivad vaid lapsed. Mõtelge, mis see kõik mak-
sab! Ja ühel heal päeval jääb järele ainult räbalatekuhi, mille võib Nartsu-Joskale maha müüa.»

Kaupmees Bander seisis meestejõugu taga ja kuulas kõike pealt. Meeste skeptilised arutlused tegid temagi rahutuks — küllalt rumal oli see asi. Tema, vana ja mõistlik mees, oli kuulnud noore tuisupea meeletust. Palju raha oli sinna maetud, aga missugune oli kindlus selle eest? Anita ja Edgar, nood olid süüdlased, nood ei andnud rahu, kuni ta Oskari plaanist osa võttis.

Osis märkas kaupmeest.

«Too on vist sinu mootor?» küsis ta valjusti. «Oled sinagi seal osanik?»

Palju silmi pöördus Banderile.

«Ei,» raputas see pead. «Mis sulle meelde tuleb! Oskar oli Edgarilt küsinud, kas see ei võiks sissepanemisel aidata. Neil vana sõprus.»

Mõnele meenus simman Duunise juures, aga ei lausunud midagi.

«Ka mina mõtlesin, et oled siis sina nii hull,» ütles Osis.

Kaupmees hingas kergendatult, et polnud avaldanud oma tõelist seisukorda. Tema vastu oli rahva seas veel lugupidamist.

Mootor ja paat hakkasid kaldale tulema. Möödudes katsus Oskar ankrud ja poid veel kord läbi. Vana Klava ruttas kohe koju — hobune tulevat sööma viia. Kuid ta põgenes asjatult: Oskar ei tulnudki maale. Äärmise tiibtoe juures istus ta teise paati ja sõitis Pudumi külla tagasi.

Jõuk piiras Edgari sisse. Kuid temalt ei saanud nad suuremat midagi välja pigistada; sõnaahtrana, uhkena ja salapärasena ta otse vihastas oma vaikimisega. Soomuste rahva uudishimus lõõmavaid meeli. Liepniegi Kristap seevastu oleks kõnelnud, aga ta teadis väga vähe.

Kahe päeva pärast ilmus Oskar jälle ühes Frediga Soomuste küla randa. Ilm oli soe ja vaikne, mõrd seisis nagu ennegi. Mere äärde oli tulnud ka Edgar ja veel mõni uudishimulik.

«Kas sa ei aitaks järele vaadata?» küsis Oskar Edgarilt.

«Jah, mul aega on. Tahan näha, missugune saak teil seal on...»

Kolmekesi sõitsid nad mereseljale. Tüki aja pärast eemaldus teinegi paat rannast ja järgnes neile. See oli Osis oma noodapoistega. Nad sõudsid aeglaselt, et jõuda mõrrani õigel ajal. See õnnestuski neil. Hiigellookade kaared veeresid parajasti paati. Oskar kummardus ja harutas mõrrasaba lahti, raputas pisut, sidus jälle kinni ja laskis loogad vette tagasi.

Fred vaatas mornilt kuhugi kaugele ja sülitas läbi hammaste. Edgar vaatas murelikult kord Oskari, kord ameeriklase otsa. Keegi ei lausunud sõnagi. Näis, nagu oleksid nad üksteisele vihased.

«Näita nüüd nood lõhed siia!» hüüdis Osis juurde sõites. «Peitsid vist põhjalaua alla.»

Oskar tõmbas tali sõlme kõvasti kinni ja laskis siis kõik ühes mõrrasabaga põhja. Kangeks jäänud selga sirutades vaatas ta Osisele silma ja küsis:

«Kas sina oled sel kevadel mõne juba saanud?»

Osis pöördus häbelikult kõrvale.

«Mul pole juhtunud, aga nagu kuulda, olevat Dau-gava suudme juures juba saadud. Kas oli ka midagi?»

Oskar osutas kahele ahvenale ja vimmale, kes visklesid paadipõhjas.

«Ja see on kogu mõrra loomus?» hüüdis Osis usku-matult.

«Seekord on see kõik...» lausus Oskar rahulikult. «Sõidame kaldale, Fred. Peame ruttama, et lõunaks koju jõuda.»

«Võib-olla on vesi liiga selge?» targutas Osis irvi-tades. «Lõhe näeb sinu riistapuud juba eemalt ega tule ligigi.»

Oskar kehtas õlgu ja ei vastanud enam. Ära sõites kuulis ta enda taga tasast naeru, noodapoisid ei varjanud oma lõbusust.

«Kolme öö ja kahe päeva kohta paar ahvenat ja üks vimbl! Neidki ei tohi praegu turule saata!»

Ahvenatel ja vimbadel oli keeluaeg.

«Küllap näete, ei möödu kuudki, ja ta lendab vastu taevast oma «tsepeliiniga!» ütles Osis poistele. «Nisuguse kalastamisega lõpeb isegi kass nälga!»

Rannas seisis Bander. Sealsamas keerlesid teisedki mehed: Duunis, Liepniek ja Osise Indrik.

«Kas too pole Klava Oskar?» ütles Bander randujaid vahtides.

«Jah. Ja ka sinu noormees on seal...» lausus Duunis.

Ootajate salk jagunes kaheks, enamik läks Osise paadile vastu, ainult Bander jäi paigale. Ta vaatas ringi, kuid nähes, et kedagi pole lähedal, ei varjanud kaupmeeski enam oma kärsitust.

«No kuidas on vedanud?» hüüdis ta tulijaile vastu.

Oskar tõstis põhjalaualt kolm kalakest ja näitas eemalt. Vari laskus Banderi näole.

«Kas see on kõik?» küsis ta juba tasemini.

Oskar noogutas tummalt pead.

«Hm... nii, nii, nii...» urises kaupmees ja läks kõrvale.

Paat peatus kaldal. Edgar tuli maha ja läks isa juurde. Nad kõnelesid tasasel häälel, mõlemad näisid väga mures olevat. Oskar istus purjepingile ja vaatles muiates Fredi. Kuid ameeriklane ei näinud sellest seiklusest sugugi rõõmustavat: sinna oli maetud raha, viissada latti, mis tegi välja peaaegu sada dollarit. Esialgne uljus ja julgus oli nüüd kadunud, kui nad komistasid ebaõnnele.

«Mis nali see võis olla?» arutas kaupmees. «Oskar, kas mõrd oli ka korralikult sisse lastud?»

«Paremini enam ei saa,» vastas Oskar.

«Imelik, tõesti imelik...» imestas Bander. «Lõppude lõpuks on rahval õigus.»

Oskar hammustas huult, heitis siis pea kuklasse ja vaatas avameelselt kaaslastele otsa.

«Mina küll ei näe siin midagi imelikku, kui meil pole esimese korraga lõhesid. Kust nad peaksid tulema, mõtelge vaid! Ilm on juba enam kui nädal aega vaikne. Las tõuseb tuul, siis näeme kohe, kas mõrrast võib midagi oodata või tuleb see kui kõlbmatu sari Nartsu-Joskale ära müüa.»

«Oleks võinud mõni vimbki rohkem olla,» ütles Bander. «Üleeile olnud Liepniegil ühes võrgus terve kaal.»

Selle peale polnud Oskaril midagi ütelda.

«Kas Edgaril on homme aega vaatama tulla?» küsis ta.

«Ei, ta sõidab mootorpaadiga Riiga. Te peate kahekesi läbi ajama, sest ka mina ei või äri naiste hoolde jätta. Kui mõnel on äkki tõrva või tallanahka vaja — mis naised selliste asjadega peale hakkavad.»

«Pole viga, me Frediga saame kahekesigi hakkama,» ütles Oskar.

Maale astumata sõitis ta minema. Kaaslaste kahtlused teda ei erutanud, sest ta teadis, mis peab sündima. Vaesed argpüksid, nad olid nii kärsitud, värisesid ja kartsid oma raha pärast ja veel enam oma hea nime pärast. Saada rahva silmis naeruväärseks — see mõte ajas Banderil hirmuhigi otsmikule. Ehkki ärimees, spekulant, ettevõtlik inimene, kes kõikjal riskeeris, kus oli teenistust oodata, pidas ta oma kergemeelset vaimustust ometi andestamatuks. See sobiks küll tulipäistele noorukeile, millised olid Edgar ja Oskar, aga mitte vanale mõistuseinimesele, kes tundis elu petlikkust kõigis ta kujudes. Oskari veendumus võidus näis talle tehtud uhkusena.

Kaks nädalat seisis mõrd meres, midagi püüdmata. Mõnel hommikul oli eineks mõni kala, teinekord ei saanud elavat maimugi. Kaupmees ei ilmunudki enam randa, ka Edgar pani mõrra vaatamise juures käsi üha vähem külge. Mõrralina kattus limaga, nõõrid ja pined olid poriseks läinud — mõrda tuli kuivatada. Polnud midagi parata: ühel hommikul tõid nad oma «tsepeliini» randa ja seadsid luuteile üles. Kuni nad oma püügivahendit kuivatasid, paikasid ja kohendasid, kõndisid ümberringi Soomuste küla poisid ja mehed. Nüüd

polnud enam kedagi, kes ei oleks mõrrakalurite üle irvitanud.

Ameeriklane rääkis väga vähe; pahur ja morn, käis ta vastumeelselt Oskariga ühes. Oma raha pidas ta kaotatuks. Ainult kui lähedal juhtus olema mõni noor naisolend, võttis Fred end kokku ja tegi rõõmsama näo. Õhtuti pani ta end peenelt riidesse ja läks suvilate juurde jalutama. Seal oli palju linlasi, mõned tütarlapsed imponeerisid talle, aga ta polnud neid veel kõnetanud. Kõige enam meeldis talle suplustundidel liivaluiteil istuda ja siis pikksilmaga... See oli huvitav toiming, palju veetlevam kui mõrrapaikamine. Pealegi vihastas Soomuste küla elanike irvitamine ameeriklast hirmsasti.

«Kes viimasena naerab, see naerab kõige paremini!» rahustas teda Oskar. Õnnetu — ta uskus veel ikka oma asjasse, veel nüüdki, kui isegi Fred, kõige vastu pidavam tema kaaslastest, oli lootuse kaotanud.

Kui nad mõrda uueks katseks korrastasid, tuli ka Anita randa. Fred oli sel ajal külla joogi järele läinud, sest luiteil kõrvetas päike tugevasti.

«Mis sinuga on, Oskar?» küsis Anita naeratades. «Kas su ettevõtte tõesti nurjub? Isa hakkab juba minu peale vihastama...»

«Ja kindlasti ka minu peale,» naeris Oskar. «Kuid pole viga. Kui heal kaardimängijal on käes tugev trump, siis ei pane ta partneri väljakutseid tähele. Viimasel hetkel mängib ta selle välja ja võidab mängu.»

«Ja sina hoiad veel seda trumpi?»

«Meri hoiab seda. Tema mängib selle ka välja. Tean seda.»

Kuni Fred oli ära, võisid nad häirimatult vestelda.

«Sa oled tee meie poole koguni unustanud,» lausus Anita. «Igal hommikul sõidad sa mõrra juurde, kuid veel kordagi pole sa külla tulnud. Miks sa end eemale hoiad?»

«Praegu ei tohi ma sellele enam mõtelda,» vastas Oskar. «Kui mõrd ei päästa mu head nime, siis ei tohi ma veel kaua teie majale läheneda.»

«Aga kauplusse võid sa ometi tulla... paberosside järele...»

«Kas nüüd kaupled sina?»

«Jah. Midagi peab ometi tegema. Millal sa tuled?»

«Laupäeval võib-olla teeme mõrra liigud, kui on aga mõni lõhe.»

«Siis peab ju jumalat paluma, et oleks. Muidu sind ei näe. Aga nüüd lippan minema, sest sealt tuleb vist su ameeriklane. Tolle käest ei pääse nii kergesti.»

Anita noogutas naerdes pead ja kadus nobedate sammudega luidete taha.

3.

Järgmisel päeval päikesetõusu ajal ankurdati mõrd lähegi merre. Õhtul tõusis torm, tugev kaheksapalline loodetuul, mis kestis kolm päeva. Sel ajal ei saanud mõrrale ligidalegi, rääkimata selle tühjendamisest. Valged laineharjad tormasid üle vaiade. Igal hommikul tuli Oskar mere äärde vaatama, kas «tsepeliin» on veel oma kohal või on torm selle randa paisanud.

Mõrd püsis. Kindlana ja julgena pidas ta tormi esimesele katsumisele vastu.

Neljandal päeval rauges torm. Oskar ja Fred ruttasid kohe mereseljale. Kui nad poole tunni pärast kaldale tulid, vilistas ameeriklane fokstrotti ja vaatles väljakutsuvalt uudishimulikke, kes neid ootasid: paadis lebasid kaks suurt lõhet, ilusad hõbedased emalõhed, ümmargused, täis marja!

«Vaat kuidas, teile on juhtunud lõhed!» imestasid soomustelased. Pisut kadedad ja kõssi vajunud, käisid nad ümber paadi, katsusid suuri kalu ja vaidlesid nende raskuse üle, justkui oleks see nende endi varandus. Kohe ilmus ka Edgar randa.

«Kas sa ehk sõidad homme Riiga?» küsis talt Oskar.

«Jah.»

«Siis sa vahest võtad ka meie lõhed kaasa?»

«Mis, teil on lõhesid? Jah, võib ju võtta. Vaata, nad on lõhesid saanud! Pagana poisid!»

Ning Fred ümises jalaga takti lüües:

O, yes, we have no bananas,
we have no bananas to-day!

See oli suur moraalne võit, eriti nüüd, kui kogu rannas ei olnud veel ühtki lõhet püütud. Need, kes eile naersid, käisid täna vaikselt ja ükskõikselt. Bander tuli randa ja rääkis Oskariga mõned sõnad: hüvasti jättes ulatas ta Oskarile käe.

Pärast seda oli mõrras kolm päeva järjest üks lõhe — küllaltki hästi, sest hind püsis kõrge. Kuid laupäeva hommikul!... Laupäeva hommikul vaatas Oskar jälle mõrda järele, kahekesi Frediga. Ta tõstis suuri looki vähehaaval üles. Tema jõu kohta ei olnud see midagi erilist — mõrrasaba paati tõsta, kuid sel hommikul tundis ta, et ei jaksa tõsta.

«Tule pisut appi,» ütles Oskar Fredile. «Tea, mis nali siin on.»

Aga ka kahekesi suutsid nad mõrrasaba vaevu paadi ääreni tõmmata. Äkki hakkas vesi paadi ääres nagu keema. Hiiglasuur kalade kera peksis merepinna vahule, vesi pritsis mõlemad kalurid üleni märjaks, vahtu lendas silmi.

Mõrrasaba oli täis nagu tuubitud. Lõhede arvu polnud üldse võimalik kohe kindlaks määrata. Tihedalt kokku surutud, väsinud, katkiste ninade ja veriste külgedega, peksid nad üksteist ja pusklesid mõrra pujuseid.

Oskar kinnitas mõrrasaba paadi serva külge, ajas enese sirgu ja naeris valjusti, hõiskavalt.

«Kas sa nüüd usud?» küsis ta Fredilt, ning nad naersid mõlemad nagu lapsed õnnestunud vallatuse üle. Olles lõpuks rahunenud, asusid nad töö juurde. Kalahunnik paadis kasvas ruttu. Vähemalt tuhat naela oli juba välja ammutatud, kuid polnud veel tühjendatud mõrra esimenegi pujus. Paat vajus servani vette, rohkem ei tohtinud ühtki kala kaasa võtta. Oskar sidus mõrrasaba, kus siples veel arvutu hulk kalu, kinni, laskis vette ja sõitis esimese loomuseosaga kaldale. Seal keerlesid jällegi küla peremehed oma poegadele.

Välgukiirusel levis erutav teade kogu külas. Ja nüüd ruttasid kohale kõik, kel oli vähegi aega, ja ka niisugused, kel töö jäi pooleli, mehed, naised ja lapsed, teiste taga vanad inimesed. Sõnu ei võinud uskuda, seda pidi oma silmaga nägema!

Teiste selja taga pöörles häbelikult vana Klava. Kade halemeelsus piinas teda: siin oli tuhat naela, ja merre olevat jäänud vähemalt kaks korda niipalju! Ja see oli tema poeg, kes sai sellega hakkama! Oh sa neetud, kuidas tal õnne oli!

Keegi mees murdis endale läbi rahvahulga teed.

«Laske mind, kas te ei näe, et ma ruttan!» hüüdis kaupmees kärsitult ja rakendas küünarnukid tööle. Ruttamisest väsinuna hingeldas ta raskelt.

«Kuhu sa nii pead jooksmas?» küsis Osis.

«Kas sa siis veel ei tea, et meie mõrras olnud lõhesid?» hüüdis Bander rutates. «Noh, minge ometi kõrvale, ma pean paadi juurde pääsema!»

Trüginud paadi juurde, haaras Bander ruttu Oskari käe ja raputas seda kaua, kaua.

«Siis ometi kord meil näkkas!» Ta peaaegu karjus, pimestatud hõbedasest lõhekuhjast.

«Ha-ha-haa! Aga siin arvas nii mõnigi, et see kõik läheb ainult kassidele!»

Bander vaatas irvitades ümberringi hämmeldunud rahvahulgale.

«Siis aga soojendagu Edgar mootor ja sõitku Riiga,» jätkas ta, kui oli pisut rahunenud. «Ja täna õhtul jagame rahad ära!»

See oli tõeline triumfipäev. Edgar viis Riiga kolmkümmend lõhe, kogukaalus tuhat naela. Järele jäi veel viiskümmend, mis pandi Oskari uude keldrisse jääle, sest polnud tark ühel päeval kolm tuhat naela turule lasta: ülesostjad oleksid hinnä kohe alla löönud. Mõni päev hiljem saavad nad aga kaks korda enam.

Õhtul jagati Banderi pool teenistust. Kaasa arvatud keldrisse paigutatud loomuseosa, oli mõrd tasa teenitud. Oskari võlg Banderile oli ühe korraga kustutatud. Ameeriklane arvutas oma teenistuse dollariteks ümber ja näis olevat päris rahul. Kogu õhtu luuras ta Anita järele, aeg-ajalt tõusis ta laua tagant ja väljus, kuid tütarlast polnud kuskil näha.

Siinsamas arvestamise ajal esines Oskar uue ettepanekuga:

«Peame kohe teise, tagavaramõrra tegema. Too oleks meres, kuni esimest kuivatatakse, ja oleks käe-

pärast juhtumil, kui torm peaks vana mõrra purustama.»

Selgus, et sama olid mõtelnud teisedki. Kaupmeest tähendas, et nüüd kõlbaks oma lõhesuitsutuskodagi ära, ja kohe otsustati selline ehitada. Üksmeelselt ja julgusti olid nad võimsat tegutsemisindu tulvil täis. Vool oli juhitud õigesse sängi, kahtlustel polnud enam kohta.

Tol õhtul pidi Fred üksi koduteed sammuma: pisut enne lõppu, kui väike kalurite seltskond niisutas oma ürituse esimesi tulemusi mõne lonksu viina ja õllega, kadus Oskar jällegi, samuti nagu jõulu ajal peol — tal oli vist niisugune vemp. Asjatult otsis ameeriklane oma kaaslast kõigist tubadest ja õuestki — see oli nagu maa alla vajunud. Ka Anitat polnud näha. Ja ta tahtis kaupmehe tütreaga nii meeleldi vestelda — see oli ümbruskonnas ainuke tüdruk, kellele Fred polnud veel abiellumissetepanekut teinud. Sellega aga oleksid tal kõige tõsisemad kavatsused.

«Tont võtaks, kus ta ometi võib olla?» mõtles ta lahkudes. «See on tal sel õhtul suur kaotus. Ma oleksin talle jutustanud enesetapiaist Brooklyn sillal. Noh, oodaku ta nüüd, millal hakkab jutustama!»

Ameeriklane ümises tasa lauluviisi:

It's a long way to Tipperary...

4.

Olles ametis oma uue mõrra tegemisega, ei märganudki nad paisuvat äikesepilve, mis nende peade kohal üha tumedamaks tihenes.

Keegi abivalmis vaim oli viinud Garozale teate, et mõrrakalurid hoiavad osa suurest loomusest jääl. Niisugust kelmust polnud seni veel nähtud! Tüssamine, pahatahtlik võltsing, sissetungimine teise õigustessel. Seni hoidsid vaid ülesostjad lõhesid jääl ja ootasid hinna tõusu — see oli nende tähtsaim äritrikk, mis andis kõige suuremat kasu. Kui iga kalurike hakkaks selliseid võtteid kasutama, siis oleks lõhega kauplemisest vähe tulu.

Garozal istus mootorpaati ja sõitis randa. Tal oli kaasa terve kast jooki. Noodakippar Osise juures peeti salanõupidamine. Garoza polnud pudelitega kitsi, korgid aina paukusid, ja kui vanad semud hakkasid juba pudikeelega rääkima, asus ülesostja asja juurde:

«Noodakipparid, mis teiega on? Mul on mehe-osi teie paatkondades, ma annan uute nootade eest raha välja ja palkan inimesi, aga teie, nagu ma näen, tahate mind pankrotti ajada. Ja mitte ainult mind — ka endid! Kas teate, mis tähendab noore Klava mõrd? Ta on pannud selle kõige paremasse püügikohta, tõmmanud tiiva ette kõigile lõhedele, kes tulevad piki randa, ja korjab need kui marjad oma hiigelsumpa. Teie aga oma nootadega jääte nagu lollid ta selja taha ja korjate jäänuseid. Kui palju te olete möödunud nädalal püüdnud? Kakskümmend latti mehe kohta! Aga kas teate ka, mis Klava on kokku kühveldanud? Arvutuid tuhandeid! Nii läheb see kogu suve: tema kühveldab raha, aga teie vaatate pealt, tema lüpsab, teie hoiate sarvist! Nii ei tohi see kesta. Kui kipparid ei kavatse ses asjas samme astuda, siis võtan oma noodad ära.»

Jääkeldrist ei lausunud ta sõnagi. Hoogsalt pörutas ta rusikaga vastu lauda, nii et pudelid hüplesid ja vanad kalurid kartlikult tagasi tõmbusid.

«Jah, aga mis me peame siis tegema?» naeratas Osis. «Meri kuulub kõigile; kalastamist ei saa me kellelegi keelata.»

Garozal raputas kaastundliku irooniaga pead, üllatunud sellisest vaimsest tobedusest.

«Siis kuulake...» lausus ta ning kõik kummardusid lähemale. Pool tundi rääkis ta midagi sosinal, siis tõusis ja ulatas igaühele käe.

«See asi läheb!» vadistasid kalurid rõõmsalt, saates oma külalist mere äärde.

«Me peame kõigi pumpadega pumpama!» hüüdis Garoza lahkudes.

Ta ei sõitnud tagasi Riiga, vaid peatus Pudumi küla juures. Seal otsis ta üles vana Rumbaini, Mengeli Peetri võistleja usulahu köstri ametis. Ka vend Teodor oli seal, äsja saabunud, et mõned palvetunnid pidada.

Siin polnud viinapudeliga midagi peale hakata, kuid Garozal oli veel teisigi diplomaatilisi relvi: osav keel ja raske rahakott. Sündis, et kolm aumeest — Garoza, Rumbain ja vend Teodor — ulatasid üksteisele käe ja ütlesid:

«Jumal aidaku meid!»

Rumbain rakendas kohe hobuse ette ja sõitis vallamajja. Seal otsis ta üles kohaliku konstaabli ja juhtis selle tähelepanu ümbruskonnas toimuvale ebaseaduslikkustele. Ta teadis üht-teist Oskar Klava jääkeldrist — seal polevat kõik nii, nagu peaks olema.

Konstaabel lubas vastavaid samme astuda. Nad määrasid päeva kindlaks ja lahkusid.

Nüüd olid kõik pumbad tööle pandud. Rahulikuna ja rõõmsana oma peatse võidu lootuses sõitis Garoza koju tagasi. Kogu ümbruskond oli nüüd mässaja vastu üles ässitatud.

«Mis ta enesest arvab — jääkeldrit pidada! Oota aga, vader, küllap sa veel vingud!»

Politseikonstaabel ilmus nädala keskpaiku. Teda saatis kaluriühingu esimees Gruube. Oskar töötas parajasti uue mõrra juures Mengeli õues. Gruube kui kalur oli esmajoonel huvitatud mõrra ehitusest. Kuid ta polnud tulnud sellepärast.

«Teil olevat siin suur jääkelder?» pöördus ta Oskari poole. «Kas te ei näitaks seda meile?»

Oskar vaatles mõlemaid imestusega.

«Kas tohin teada, millisel eesmärgil peate minu keldrit nägema?» küsis ta.

«Siin on läbiotsimiskäsk,» näitas konstaabel tähte. «Meile on teatatud, et teie hoiate oma keldris kalu, milliste püüdmine on praegu keelatud.»

«Salakaupa?»

«Jah.»

«Niisugusel juhtumil on mul õigus kutsuda tunnistajaid, kes viibiksid läbiotsimise juures?»

«Seda võite teha.»

Nagu maa alt ilmus äkki Rumbain.

«Kui vaja, siis võin tulla tunnistajaks,» pakkus ta end.

«Ma kutsun parem Fredi,» ütles Oskar. «Mis nüüd

teie, võõras inimene, oma nina nii ebameeldivasse loosse topite.»

«Ei, ma heameelega... mis seal nüüd ebameeldivust...»

Oskar kutsus siiski Fredi. Kui ta keldri ukse avas, püüdis Rumbain läbiotsijaile vägisi järgneda.

«Jäta järele...» ütles talle Fred ja jäi kogu ajaks trepi juurde, kuni konstaabel salved läbi otsis ja jäätükkide vahel soris. Salakaubast polnud siiski lõhnagi. Ainult pool kaalu lõhesid lebas jäähunnikul.

«Siin on juhtunud arusaamatus,» ütles lõpuks Gruube.

Oskar kehtas õlgu.

«Ma ei tea, mida te lootsite siit leida.»

«Kas need on kõik teie lõhed?» küsis konstaabel.

«Jaa...» vastas Oskar.

«Aga te võtate ju ka oma naabrite kalu hoiule?»

«Seni veel mitte.»

Oskar mõtles hetke. Ta nägi enda ees lõksu, kuid see oli liiga oskamatult üles seatud. Naeratades lausus ta: «Kui edaspidi seda teen, siis lunastan äritunnistuse.»

Konstaabel hammustas huulde...

Kui nad tagasi õue läksid, haaras Fred äkki Rumbainil käest kinni ja hüüdis:

«Härrad, kui soovite leida salakaubakala, siis otsige läbi selle isanda taskud!»

Vanamees aina norskas vihast.

«Tola, mis sa siin käperdad! Kas sa lased lahti!»

Aga kuna ta ameeriklase käte vahelt lahti rabeles, pudenes tal paar tüsedat ahvenat taskust välja ja kolmanda, kõige suurema, kiskus Fred vägisi Rumbaini püksitaskust.

«Noh, mis te nüüd ütlete?» küsis ameeriklane, vaadates võidurõõmsalt kord konstaabli, kord Gruube otsa. «Ja niisugune inimene pakub end tunnistajaks! Nüüd saan aru, miks ta nii väevõimuga keldrisse tungis: seal oleks ta ahvenad jääle poetanud ja meile trahvi salakauba varjamise eest kaela toonud.»

«Mis sa nüüd lobised!» hüüdis toibunud Rumbain. «Poisikesed on vist viguri pärast taskusse pistnud!»

«Missugused poisikesed?» küsis konstaabel.

«Noh, siinsamas, kas neid siin puudus on! Nad saavad kõigega hakkama!»

Ometi oli see inetu asi. Kuidagi end välja rääkinud, kadus Rumbain nii ruttu kui võimalik. Ei puudunud palju, et talle oleks protokoll tehtud.

Terve päeva rääkis kogu Pudumi küla ameeriklase sangariteost, ta oli justkui salapolitseinik, midagi Sherlock Holmesi taolist. Öhtul oli tal mitu kohtamist. Fred kahetses, et tal polnud Soomuste külas midagi tegemist. Ka Anita oleks pidanud seda kuulma...

5.

Kui Oskar ja Fred järgmisel hommikul mõrda vaatasid, lähenes neile paat. Selles oli Soomuste küla peremehi ja noodakippareid.

«Kuule, mis ma sulle ütlen!» hüüdis Osis juba eemalt. «Tee, et sa oma lõhelõksudega minema saad! Võta oma mõrd välja ja pane, kuhu tahad. Õige mul kangelane väljas, tuleb ja paneb püügipaiga keskele sisse!»

Oskar vastas rahulikult:

«Siin pole kunagi püügipaika olnud. «Haaraja» ümber pole keegi noota heitnud.»

«Edaspidi heidame siia!» hüüdis Osis.

«Et oma nootasid lõhkuda?» imestas Oskar.

«Kohe võtame «haaraja» välja ja puhastame püügikoha. Tuleval nädalal sõidab Riias tuuker ja põmmutab vraki õhku.»

Oskar muigas.

«Nemad arvavad, et lõhed on just selles kohas,» latus ta tasa Fredile; siis pöördus ta külameeste poole:

«Hüva, kui te just nii tahate, siis me kolime mujale.»

«Ainult ära kaua viivita, muidu laseme su «tsepe-liini» õhku.»

Samal päeval viisid nad mõrra mõned kilomeetrid põhja poole, Pudumi külale lähemale. Uues kohas seisis ta niisama sirgelt ja väljakutsuvalt kui «Puu-Jantsi» varjus. Ja samuti ronis lõhesid sisse, kui aga tuul oli soodus.

Üksteise järel murdusid ja lakkasid töötamast Garra poolt ülesseatud pumbad. Ühestki küljest ei pääsenud novaatoritele juurde. Bander oli käinud Riias ministriumis ja selgitanud ürituse õiguslikku külge: kõik oli korras, keegi ei saanud neid keelata mõrraga püüdmast. Ja et end võimaliku ülesostjate boikoti vastu kindlustada, kui need ühel päeval keelduksid nende lõhesid ostmast, sõlmis Bander kokkuleppe kolleegi väiksema kaupmehega kalaturul. Vähehaaval kerkis ka lõhesuitsutuskoda. Ettevõtte elas, kasvas ja kosus. Kogu uus sisseseade oli tasa teenitud, kalastamisvahendeid ja hooneid ei koormanud mingid võlad, kuid ees seisis veel kõige rikkalikumad kalastamiskülad — august ja september.

Ja ometi ei olnud nad end ühe ründaja vastu kindlustanud... Vend Teodor tegi häirimatult oma tööd. Tema mõju kasvas iga päevaga. Salapärase juhtum Zaaliti Sentaga tõsteti ikka ja jälle uuesti üles. Teodor rääkis sellest oma koosolekuil, hoiatades näitas ta rahvale ebainimest, kes elab nende keskel, haududes uusi tempe ja segi ajades inimeste meeli. Kas see oli pühitsetud varandus, mis ta oma võõraste püügivahenditega kokku ajas? Liiga kahtlastena tundusid selle inimese suured saavutused ja muinasjutulised loomused: kui sinna polnud segatud kurjad võimud ja igasugune kõlvatus, siis ei teadnud Teodor tõesti, mida arvata... «Ja ta on ühe tütarlapse võrgutanud, selle surma ajanud ja oma isamajast põgenenud! Õnnetu maja, mis andis sellisele metsalisele ulualust! Seevastu Aafrikas elab metsainimeste sugukondi... Anne-tägel!»

Ei Oskar ega Fred käinud palvetundides ega teadnud seepärast, missugust ässitustööd seal tehti. Kuid nad märkasid pudumlaste käitumisest, et miski pole korras. Ainult kadedusest ei käiks Mengeli Peeter igavesti mossis näoga ringi, laskumata kõnelusse; kadeduse pärast ei käiks vana lesknaine, Aaboli eit, majast majja, manades Oskarit. Ta ei leppinud ainult Pudumi küla majadega, vaid läks kaugemale, sisemaale, valla taludesse, ja kandes lähemasse suvilaisse piima, kuulutas sealgi oma sapiseid jutte. Ta ei saavat tõesti aru,

kus on võimumeeste silmad, et siisugusel inimesel lastakse vabalt ringi liikuda.

«Küll näete, me elame veel hirmsaid asju läbi!» ütles Aadoli eit.

«Silmad lahti, Oskar!» ütles tühjajutu saastaga mustatu endale veel kord. «Sa näitad neile hambaid!...»

6.

Vend Teodor ei suutnud ikka veel unustada alandust, mida Oskar oli lasknud tal kannatada, ajades ta Mengeli majast minema. Ühel päeval kohtas ta Olgat üksi, ja neil oli kõnelus oma asjade üle. Julgel ja häbematul ilukõnelejal oli hõlbus veenda kergeusklikku naist, kes pealegi oli temasse pisut armunud.

«Me peame ta siit minema kihutama,» ütles Teodor. «Kui ei ole Oskarit, võin ma jälle teie majas peatuda ja kõik läheb nagu vanasti. Sina, Olga, pead selles asjas midagi tegema.»

«Ma püüan...» vastas Olga.

Päev hiljem läks Olga Soomuste külla omakseid külastama. Liidia valmistus usinasti pulmadeks ja vanema õe nõu veimevaka valmistamisel tuli õigel ajal. Nad kergitasid kaua riideid, pidasid nõu linade arvu ja särigimustrite üle. Lõpuks asus Olga asja juurde.

«Mõni teist peaks Oskarit külastama. Mulle näib, et nüüd saaks teda kergesti veenda koju tagasi pöörduma.»

«Kas ta on sealsest elust tüdinenud?»

«Ma näen, et ta igatseb kodu järele. Ta on imeliuks läinud, mõtleb vahel ei tea mille üle ja vaatab kurvalt siiapoole.»

«Ma tean küll, mis teda siia kisub,» ütles Liidia naeratahes.

«Noh?» sai Olga uudishimulikuks.

«Ta ehib Banderile väimeheks.»

«Kassa näe, kus mul nupumees!» lõi Olga käsi kokku. «No mis siis veel targutada, kutsuge aga siia. Saab isale abiline.»

«Seda peaks küll tegema.»

Koju läks Olga Banderi poe kaudu. Leti taga seisis Anita. Olga astus poodi, et oma pojakesele pisut külastusi osta. Ta palus veerand naela hapusid kompvekke kaaluda, ja kuna Anita oli kaalumise ametis, püüdis ta teda kõnelusse kiskuda.

«Siin, nagu kuulda, valmistuvat mõned paarid pulmadeks...» algas Olga. «Ja pean ütlema: mõistlikult teevad. Paremini abiellugu ja asutagu oma majapidamine, kui et vedelevad mööda maailma ilma igasuguse aisu ja autal!»

Anita pani kompvekikoti kinni.

«Kas kannate käes või taskus?» küsis ta Olgalt.

«Ma ei tea, kuidas oleks parem.»

Anita sidus pakikesele peenikese nõõri ümber.

«Võtame näiteks mu venna Oskari...» jätkas Olga. Kerge puna laskus Anita näole. «Oleks mõni tüdruk ta rutemini ära koristanud, päris häda siisuguse inimesega. Te arvate, et meil on temast mingit kasu? Ainult rahutust ja sekeldusi. Ööd otsa jookseb väljas ringi, käi teda siis sisse laskmas, häirib und otse südaööl. Kui sellega jääks, siis võiks veel leppida. Joosku pealegi, kui pole häbi, aga ärge vedagu naisi sisse. Ja ma pean ütlema, et ei puudu siisuguseid hulle plikaid, kes tulevad öö-ajal tema juurde. Kui palju tuleb mul maksta?»

Äkki kahvatuks läinud, nimetas Anita värisevi huuli hinna. Olga õiendas arve ja lahkus. —

Ameeriklasel läks üha paremini: mõrd andis head sissetulekut, rahvas austas ja naised jumaldasid teda. Ühel hommikul mõrda vaatamast koju tulles ringutas ta magusalt ja haigutas.

«Sa pole vist möödunud ööl maganud?» küsis Oskar.

«Mul oli kohtamine. Ja tead, kellega? Banderi tütre!»

«Mine nüüd!» hüüdis Oskar uskumatult.

«Ma ju ütlesin sulle! Me oleme nüüd lõpuks nii kaugel. Ainult üks halbust: kaugele minna. Raske igal õhtul joosta, aga kui ei lähe, paneb pahaks. On aga väärt vaeva näha. Ainult — teda peab koguni teisiti kohtlema. Ma teen talle nädala lõpul abieluettepaneku.»

Oskar naeratas.

«Oled sina küll naljahammas!» ütles ta lõbusalt.

«Ma ei naljata, see on püha tõde!» hüüdis Fred ägedasti. «Küsi Edgarilt, ta oli tükk aega meiega ühes. Alles hiljem, kui läksime randa, pöördus ta teisale. Jah, niisuguse naisega võib käia terve öö, tundmata, mis on väsimus.»

«Aga kuidas sa seda tead?»

«Ma kohtasin ju temaga eile!»

«Ära nüüd puhu!»

«No vaata, missugune inimesel! Ta ei taha uskuda!»

«Seekord sa tõesti luiskad,» jäi Oskar oma arvamisjuurde. «Niisuguseid rumalusi võid rääkida väikesele Jaanikesele, mitte mulle.»

«Siis sa ei usu vist ka seda, et tänagi õhtul on meil kohtamine? Meil on kokku räägitud — üheksa ajal Suure luute juures.»

«Lõpeta naljatamine! Nüüd jätkub...» Oskar sai pahaseks.

Fred kehtas õlgu.

«Siis muretsen sulle tõendusi.»

Ta otsis üles väikese salmialbumi ning lehitses täiskirjutatud ja valgeid lehti.

«Näe, siitsaadik on täis kirjutatud. Edasi on tühjad lehed. Vaata hästi: viimane kirjutis on Krauklise Aliiselt. Aga täna õhtul võtan albumi kaasa ja Anita kirjutab mulle midagi mälestuseks. Kas tunned tema käekirja?»

«Üsna hästi.»

«Siis näeme.»

Ning Fred andus jälle ilusaile mälestustele kaunist tütarlapsest naaberkülas.

Kell seitse õhtul lahkus ta kodunt, olles end põhjalikult üles löönud. Lahkudes näitas ta Oskarile veel kord salmialbumit.

Hommikul haigutas Fred nii, et lõualuud nagisesid.

«Tema laskis sind tervitada,» lausus ta Oskarile. «Õieti ta küll ei lasknud, aga ma ise küsisin, kas võin sind tervitada. Ta ütles: nagu ise teate, mul ükskõik... Ja siin on see album.»

Fred avas selle keskelt ja ulatas Oskarile. Selge

püstkirjaga olid sinna kirjutatud Mark Twaini nukrutsev-ironilised sõnad:

«Rõõmusta elu üle, kuni elad, sest surnud olla saad ka kaua... Armsaks mälestuseks Anitalt.»

«Mis sa nüüd ütled?» muigas Fred. «Kas see on tema käekiri?»

«Jah, seekord sa ei luiska...» vastas Oskar tasa, jäädes mõttesse. Mida pidi see tähendama? Kas tõesti Anita...? Ei, ei, see on vaid tühi nali. Fred uhkeldab.

«Ta rääkis mulle, millised mehed temale meeldivad,» jätkas Fred. «Nüüd mõistan, miks ta on minust nii sisse võetud. «Ma tahan meest,» ütles ta, «kes mind armastab, mitte ükskõikset, apaatset, vaid sellist, kes on valmis minu eest võitlusse minema, kes väljendab oma kiivust tormakas teotsemises ega varja oma tundeid südamel põhjas; kes mind armastades ei lase võistlajat ette...» — Just niisugune olen mina.»

«Ta hoopis jällegi,» mõtles Oskar endamisi. «Seda ta küll ei ütelnud...»

Ometi vaevatas teda kogu päeva kerge rahutus.

7.

Laupäeva õhtul jagas Bander mõrrateenistust. Äri oli juba suletud, ent Anitat polnud kusagil märgata. Proua Bander juhtis Oskari ja Fredi suurde tuppa, kus kaupmees korraldas juba arveid.

«Kus preili Anita on?» küsis Fred tasa, jäädes teistest pisut maha.

«Ta on vist verandal,» vastas proua Bander.

Fred viibis toas vaid nii kaua, kuni kontrolliti arved ja jaotati kasu. Oma osa vastu võtnud, pilgutas ta Oskarile tähendusrikkalt üht silma ja väljus tasa kiki-
varbail toast.

Bander otsis pudeli ja suupisteid. Ilmus ka Edgar ja nad veetsid kolmekesi mõne tunni tõsise arutlusega oma ettevõtte edasise laiendamise üle. Päevakorras oli oma konservivabriku ehitamine. Kuid siin oli vajalik

kogu ümbruskonna osavõtt. Kõige parem oleks kalurite kooperatiiv. Bander lubas järgmisel nädalal Riiga sõita ja valitsusasutustes kooperatiivi asutamise tingimusi järele kuulata.

Oskar kuulas väga hajameelselt. Isegi konservivabrik, see ammune unistus, ei huvitanud teda sel hetkel. Anita puudumine tegi ta rahutuks; ta kuulatas iga sammu seina taga, välisukse kääksumine erutas teda rõõmsalt. Kuid Anita ei tulnud...

Oskar ei viivitanud kauem. Valjusti, pisut liigagi valjusti jättis ta majaisa jumalaga ja lahkus. Edgar saatis teda. Väljas peatusid nad. Edgar piilus salaja Oskari erutatud nägu ja naeratas.

«Oota mind pisut,» ütles ta ja ruttas tagasi majja.

Oskar jäi arusaamatuses keset pimedat õue seisma. Banderi koer tuli juurde, nuusutas Oskari kätt ja niuksus sõbralikult — nad olid vanad tuttavad.

Möödus mõni minut. Hooga avanes uks ja lävele ilmus Anita. Valge pluus helendas kuuvalgel, tütarlapse nägu oli tõsine ja jahe.

Oskar lähenes talle kiirelt.

«Tere õhtust!» teretas ta ja ulatas käge.

«Tere õhtust...» vastas Anita ega ulatanud kätt vastu.

Poiss jäi kohmetult seisma.

«Ütle, mida sa vajad!» küsis Anita teravalt. «Edgar ütles, sa olevat mind kutsunud.»

Oskari pale tumenes.

«See pole tõsi. Ma ei ole sind kutsunud, selle on ta ise välja mõtelnud. Aga seda tead sa isegi, kui väga tahtsin sinuga kokku saada.»

Ta püüdis naeratada, kuid kurk oli tal nagu kinni nõõritud.

«Kas sa pole haige?» küsis ta, üllatunud Anita võõrast ilmest.

Tütarlaps vaatas talle vihaselt otsa.

«Kas sul pole häbi mind veel välja naerda!» hüüdis Anita.

«Aga ma ei naera ju, nagu sa ise näed.»

Anita virildas põlglikult huuli, pöördus siis ümber ja tahtis ära minna. Oskar haaras tal käest kinni.

«Mis see tähendab, Anita? Ma ei tunne sind täna õhtul enam ära.»

«Lase mind!» püüdis ta kätt vabastada. «Mis sa... tikud peale! Ma pole selliseid, keda sa öösiti enda juurde viid...»

«Kes? Mis sa räägid!»

Oskar kummardus võimsalt ettepoole ja haaras ka Anita teise käge.

«Missugustest sellistest sa räägid?»

«Ma ootan, et sa mu käed vabastad. Oma füüsilist üleolekut võid sa teises seltskonnas näidata!»

Oskar surus hambad kokku, nii et lõualuud ragisedid. Ta vallandas tütarlapse käed, taganes kõrvale ja vahtis tühjal pilgul pimedusse. Ta nägu läks kahvatuks, huuled tõmblesid närviliselt.

«Kustpoolt see tuul puhub?» küsis ta kähiseva häälega.

«Küsi seda oma õelt...» lausus Anita.

«Liidialt?» küsis Oskar üllatunult.

«Ei, Olgalt...»

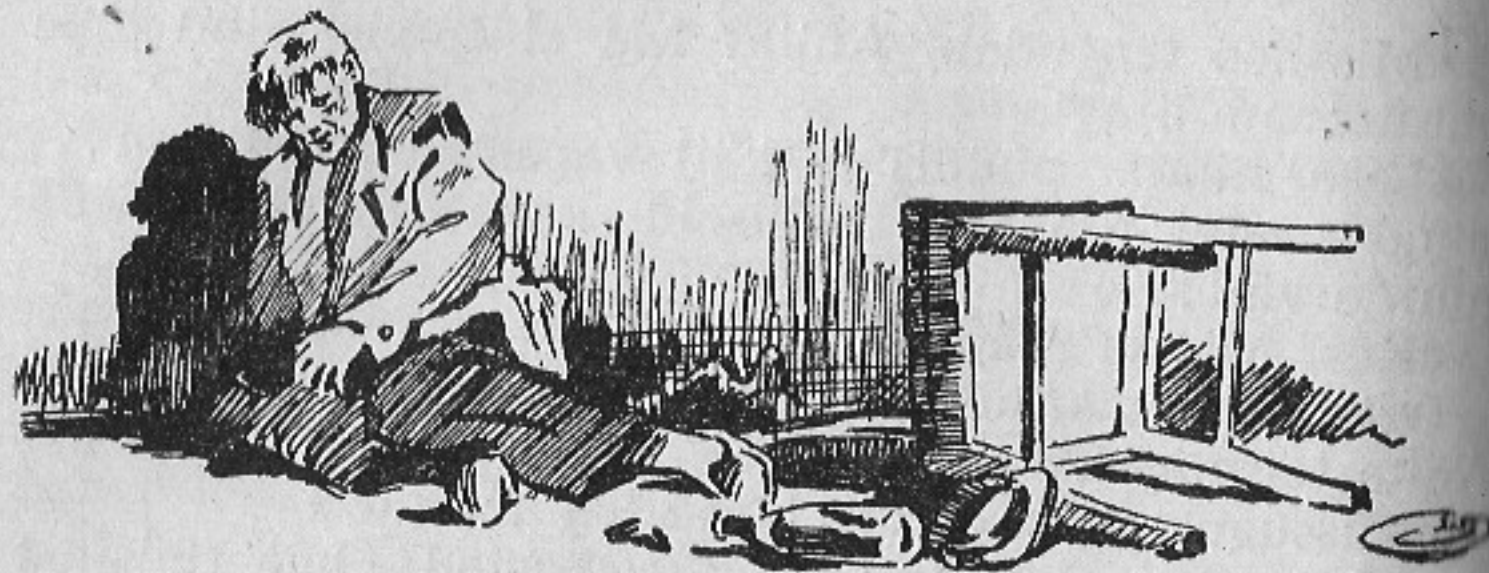
Oskar seisis veel hetke kuuvalgel, kangestunud kogu oma võimsa kehaga. Mõru naeratus tõmbus ta suu ümber, ta muigas nukralt.

«Hüva, ma küsin temalt...» ütles Oskar ähvardaval toonil, pöördus siis ja läks.

Kaua vaatas Anita talle järele ja kuulatas, kuidas ta rasked sammud pimeduses kõmasid. Ta nagu tahtis midagi hüüda, astus paar sammu ettepoolegi, kuid siis peatus ja jäi paigale.

«Aga kui kõik oli vaid vale... pahatahtlik laim?» mõtles ta kogu kehast värisedes.

Siis meenus talle, et verandal ootab teda keegi inimene. Tasaseil, väsinud sammel astus Anita mööda kitsast treppi üles. Igal astmel tahtis ta peatuda ja tagasi pöörduda, aga mingi jonn, mingi võõras uhkus keelas teda.

KUMNES PEATÜKK

Viimne rajuilu

1.

Vend Teodori asjad ei läinud viimasel ajal enam nii, nagu nad oleksid pidanud minema. Usulahu pooldajate keskel oli märgata loidust, koguni nagu mingit kahtlust. Noored inimesed hakkasid palvetunni-õhtuist tagasi tõmbuma; lugupidamine Teodori vastu vähenes: mõni poiss ei tervitanud teda tänaval, nii mõnigi majaisa kuulas tema nõuandeid muiates. Teodor oli küllalt teravasilmaline, et kohe märgata seda pööret halva poole. Võib-olla oli see vaid mööduv nähe, perioodiline loidumine: kõigi meeltes mõlkus Klava Oskari mõrd ja selle muinasjutuline teenistus; sellest kõneldi kõikjal, paljud valmistusid Oskari eeskujule järgnema.

Kahtlemata oli teisigi, palju kaaluvamaid asjaolusid: viimsetpäeva ei tulnud ikka veel, ehkki tähtpäevi oli korduvalt määratud. Mõni innukam ootaja oli hävitanud kogu oma varanduse; nüüd tuli elu otsast peale alata, kuid juhtivad vennad ja õed pealinnas ei mõelnudki abistamisele. Kõige rumalamalt oli käsi käinud mõnel Liepaja vennal, nagu selgus ajalehtedest:

mässinud end valgetesse linadesse, olid nad seisnud allal ja oodanud, millal tuleb tuline vanker ja kannab nad pilvedesse. Seda siiski ei juhtunud. Teade sellest äpardusest ulatus ka Pudumi küla elanike kõrvu ja ajas nad segadusse.

Kõik muu vastas küll ennustustele: kõlblus langes, igasugused pahed suurenesid iga päevaga, sealjuures sõjad, mässud ja majanduskriis oma hirnsate tagajärgedega justkui tunnistasid, et maailmaga lähevad lood lõpu poole. Seda näitas ka loodus: kas oli kunagi nähtud nii karmi talve kui nüüd? Vihma sadas kogu suve, koerad põdesid marutõbe, enesetapmised levisid üha laiemalt... Ja ometi: maakera alused ei mõrane-nud veel üheski kohas; nagu ikka tõusis hommikuti päike, õhtul aga ilmusid tähed ja kuu; maasüli andis uut saaki; inimsugu jätkas siginemist ja rändlinnud lendasid igal aastal lõunast põhja.

«See päev tuleb küi silmuseenõör kõigi üle...» seisis kirjas. Aga millal see tuleb, kas peab veel kaua ootama — seda ei teadnud ütelda isegi vend Teodor...

Ja et kahtlusekarikasse langeks veel üks, kõige mõrum piisk, tabati just nüüd Aaboli eit — üks tulismaist Pudumi küla õdedest — lillede varguselt koguduse kalmistul. Surnuaiavaht oli juba kauemat aega tähele pannud, et paremini korrastatud haudadelt kadus lilli. Kord oli tal tegemist kuurordis, kus ta nägi ühe suvila ees Aaboli eite, kes pakkus oma piimaostjaille ilusaid lillekimpe. Järgmisel ööl surnuaiavaht ei maganud, ja vastu hommikut oligi varas käes.

See oli hirmus hoop. Võigas teade levis kiiresti kogu ümbruskonnas, kõikjal irvitati pudumlaste üle. Nüüd pidi erakorralisi samme astuma, et päästa, mis veel päästa andis. Vend Teodor sõitis mõneks päevaks ära. Ning siis ilmusid taradele ja hoonete seintele suured kuulutused, mis teatasid ennenägemata suurest palvetunnist Rumbaini pool: jutlustab kuulus misjonär, kes on äsja Aafrikast tagasi pöördunud. Õhtust võtvat osa ka elus neeger. Peale selle oli ette nähtud Aaboli eide väljaheitmine kogudusest.

Nii lai ja huvitav eeskava oleks varem terve küla

kihama pannud. Elus neeger, keda võis tasuta vaadata! Kui palju oli siin neid, kes olid näinud elavat mooramaa-meest?

Ja ometi... palju oli kutsutuid, kuid tulid vaid vähesed.

Must külaline seisis Rumbaini maja ukse ees ja jagas osavõtjaile laululehti. Rahvas vaatles uudishimulikult Lõuna-Guinea kräsus peaga poissi ja sosistas omavahel, osutades sellele sõrmega. Sees aga demonstreeris vend Teodor mingit uut annetuste korjamise aparati; see oli nukk, neegripoisike, mis neelas raha. Annetatav raha tuli marioneti suurde suhu pista, ja kohe neelas kummimehike selle alla ning kummardas annetajale. Kõige rohkem rõõmustasid selle üle lapsed; nad mangusid oma vanemalt raha ja söötsid näljast mooramehikest.

«Kas näete, kuidas ta tänab!» hõiskasid nad, kui nukk tegi oma tavalise kummarduse. «Ema, anna mulle veel raha, ma tahan näha, kuidas ta neelab!»

See oli teravmeelne riistapuu. Rahvas jäi viimasel ajal nii kitsiks, pidi ju midagi välja mõtlema, et neid heldemaks teha. Jälgides laste trüginat neegrikese ümber, naeratas Teodor rahuldatult. Vaat, mis tähendas tark olla.

Siiski tuli see kõik liiga hilja. Ei aidanud neegrid ega nukud. Kokkuvarisevat maja ei jõua enam miski püsti hoida — targasti teevad need, kes sellest eemale hoiavad, muidu võivad nad rusude alla jääda. Rahvast ei tulnud... Pudumlased vabanesid natuke haaval oma passiivsest maailma lõpu ootamisest. Uuendatud hoo ja tööinnuga asusid nad võitlusse olemasolu ja paremate päevade eest selles patuses maailmas. Nagu hüüdjä hää kõrbes uitas vend Teodor ümber, mahajäetud ja üksik. Isegi hästireklaamitud õhtu Rumbaini pool ebaõnnestus: annetused ei katnud isegi Aafrika misjonäri ja neegripoisi sõidukulusid. Ja nagu kiuste oli Mengeli Peeter tol õhtul Riiga sõitnud, et oma küla esindajana kalurite nõupidamisest osa võtta — ta oleks paarikümne latiga hädast välja aidanud. Olga oli küll palvetundi tulnud, aga Teodor häbenes temalt raha küsida.

Pärast palvetundi läks Teodor Olga saatma, sest Olga oli pisut ebausklik ja kartis pimedust. Mõned koerad hulkusid omapead, ilma suukorvideta ümber. Tänaval võttis Teodor Olga kää alt kinni. Selle küla teerajad olid tal paremini teada kui mõnel siin üleskasvanul.

«Noh, oled sa selles asjas midagi teinud?» küsis Teodor.

«Jah, ma käisin möödunud nädalal Soomuste külas. Laupäevast saadik on Oskar päris iseäralikuks jäänud: ta ei räägi enam kellegagi, nagu vastu tahtmist läheb hommikul tööle, näib, et ta on kõigest tüdinud. Fredilt olevat ta küsinud, kuidas välispassi saada. Võib-olla kihutab kuhugi kaugemale.»

«Nii, nii, nii...» hõõrus Teodor rahuldatult käsi. «Siis on kõik varsti korras ja me ei tarvitse enam mööda tänavaid lonkida.»

«Kas seal ei tule keegi meie taga?» sosistas Olga kartlikult ja jäi seisma. Kuid kõikjal valitses vaikus. Ainult tema enese rahutu süda peksis rinnus.

End veel tihedamini teineteise vastu surunud, jätkasid nad teed.

2.

Tol õhtul oli Oskar üksik kodus. Mengel oli Riias, Olga palvetunnis, Fred, nagu tavaliselt, oli läinud kohtamisele Anitaaga. Ameeriklase iseteadvus kasvas viimaseil päevil silmanähtavalt; ta rääkis juba oodatavaist kihlustest ja suurtest äridest, mida ta hakkavat koos tulevase äiaga ajama. Aga kui ta hakkas jututama oma suhetest Anitaaga ja viimaste kohtumiste üksikasjust (mis olid, mõistagi, talle väga meelitavad), leidis Oskar alati mingi põhjuse lahkumiseks. Kurvad, tühjad päevad algasid nüüd Oskaril. Ta elul polnud enam sära, ta ei teadnud enam, kes vajab ta tööd, kellele koguda raha, mida mõrd päevast-päeva tõi tema taskuisse.

Teda äratas raskeist mõttest koerte äge haukumine õues. Ta läks alla vaatama, kes seal on. Avanud tasa välisukse, vaatas Oskar pimedasse õue. Kaks musta

kogu tammusid pimedas, läksid aida juurde ja kõlistasid võtmetega. Aidauks avanes kägisedes, mõlemad tundmatud astusid sisse ja jälle jäi kõik vaikseks.

Oskar ruttas Mengeli kööki, süütas tormilaterna ja hiilis vaipseil sammel aida juurde, ootas natuke, et vargad läheksid julgemaks, ja lõi siis ukse äkki lahti. Ta tormas ruttu aita, tõstis laterna kõrgele õhku ja valgustas ruumi pimedaid nurki.

Aida tagumise seina ääres võrguhunnikul istusid Olga ja Teodor. Jutlustaja oli asetanud käe naise piha ümber.

«Siis nii...» pomises Oskar üllatunult. Paarikese erutust tähele panemata keeras ta aidaukse rahulikult lukku, peitis võtme taskusse ja hakkas otsima naela, kuhu riputada latern. Seinas polnud neist puudus. Oskar valis jämeda konksu ukse lähedal, kust latern valgustas aida kõige kaugemaid nurki. Asetanud tule sinna, käis ta ruttamata ruumis ringi, nagu midagi otsides. Kogu aja ei vaadanud ta üldse kohkunud paarikese poole, näis, nagu oleks ta nende juuresoleku unustanud. Tõsisena ja murelikuna, sest otsitavat asja polnud kerge leida, kergitas Oskar nurka visatud võrke, katsus naelte otsa riputatud noodapinesid ja jämedaid peliköisi. Lõpuks valis ta ühe üsna jämeda köie, lõi kas nelja jala pikkuse jupi ja vaatas süngelt vend Teodori otsa. Jutlustaja oli juba ammu püsti karanud ja jälgis rahunult igat Oskari liigutust.

Oskar vaikis ikka veel. Endamisi sidus ta köie otsa jämeda sõlme, virutas proovides sellega korra üle noodahunniku ja laksutas rahul olles keelt. Siis pöördus ta Teodori poole ja ütles:

«Ma pean teiega kõnelema, tulge siia...»

Teodor ei liikunud paigast.

Oskar kordas oma sõnu, kuid tagajärg oli sama. Siis läks ta kõnevõime kaotanud mehe juurde ja lükkas selle keset aita.

«Kuula, mis ma sulle nüüd ütlen!» algas Oskar. «Kord juba kihutati sind sellest majast minema. Ma hoiatasin sind, lõpetä siinkäimine, kuid sa tulid tagasi ja, nagu näha, pole küünevõrdki paranenud. Minu nime reostasid sa kõige vastikuma mustusega, ma olin

teiste inimeste silmis elajas ja kaabakas. Kurje kahtlustusi ja tumedat umbusku külvasid sa minu vastu igal sammul. Ütle nüüd, mis sa oled ära teeninud?»

Niisama hästi oleks ta võinud oodata vastust mustavallt aidaseintelt kui Teodorilt: pärani silmi vahtis jutlustaja sõlmelist köit oma vaenlase käes — iga selle köie liigutus pani ka Teodori keha tõmbema.

«Ma võin su läbi peksta nagu koera...» jätkas Oskar. «Kellelegi ei tohiks sa kaevata. Aga mis ma sellest saaksin? Oma närve rahustaksin ma sellega küll; mul oleks hetkeks mõnus meeleolu, tunneksin tagedat rõõmu sinu vingumise üle ja muud midagi. Moraalselt oleksin ma aga kaotanud, sest kuigi sa oled šarlatan ja kaabakas, kuuluks sulle pärast peksmist kannataja üpaiste. Kuid ma ei taha sulle seda soodustust lubada, sa ei pea vaatama minu otsa kannataja uhkusega. Haha-haa! Ma nägin nüüdsama hirmuahastust su silmis, arg narts oled sa, suuremaiks asjuks kõlbmatu. Mulle võib-olla piisab sinu hirmust, kuid see pole veel kindlasti teada. Võimalik, et lasen sul minna ilma kere-täleta, aga niisama kindlasti võib ka ütelda, et sa selle saad. Uhest küljest vaadates oled sa minust nõrgem ja pole ilus nõrgemat lüüa, aga teisest küljest ütleb mulle õiglustunne, et üleastumist tuleb karistada. Kummast põhimõttest nüüd kinni pidada? Sa ei vasta...»

Ma mõistan, otsustamine pole kerge. Ja seepärast otsustagu su saatust mu juhuslik tuju. Aga enne kui lahendame selle asja, pea sa meeles järgmist: karistatud või armu leidnud, läbi pekstud või terve nahaga, lahkud sa otsekohe sellest külast, mitte iialgi ei tule sa enam siiakanti ega saada kedagi enda asemel. Oma usulahule oled sa vaid häbi teinud, sa oled selle õilsad püüded vaid labaseks äriks muutnud, selle ustavaid pooldajaid, kes uskusid kõrke, mida sa neile kuulutasid, oled sa valega tüssanud. Sinu koht pole seal, kus rahvast parandatakse — sind ennast tuleb parandada seal, kus on kõik võltsijad ja sogases vees kalastajad: trellide taga. Mõistad?»

Teodori huuled liigatasid hääletult.

«Sa töotad seda, mida ma sinult nõudsin?» küsis Oskar.

«Jaa...»

«Siis on hästi. Nüüd teeme lõpu. Aga kui sa arvad, et su turi on juba päästetud, siis eksid. See pole veel kindel. Näe, ma keeran ukse lukust lahti, avan selle pärani. Nüüd lähed sa välja, aga mina seisan siin, ukse juures, köis käes. Kui sa välja lähed, lasen ma su võib-olla ilma löögita mööda, aga võimalik, et need jämedad sõlmed langevad sulle pähe. Kõik oleneb juhusest, nagu ma juba ütlesin. Nüüd tule!»

Oskar seisis avatud ukse juures, sõlmeline köis löögivalmis. Naeratades vaatas ta Teodorit, kes kokkuvajununa ja vaiksena keset ruumi värises. Jutlustaja tundis end nagu põlevas majas: sisse jääda ei võinud, sest ootas tulesurm, aga ka välja võis pääseda vaid läbi leekide, mis ähvardasid teda torgata tuliste hammastega.

Kaua ei suutnud ta end kokku võtta. Sõlmeline köis köitis nagu magnet tema pilke. Kui Teodor kindlasti teaks, et teda ootavad hoobid, oleks ta meel rahulikum. Lõpuks võttis ta julguse rindu ja viskus suure hooga uksest välja. Keegi ei löönud teda...

Oskar viskas nööri maha ja pöördus õe poole.

«Niisugune on sinu rüütell!» lausus ta irvitades. «Polnud väärt vahetada!...»

Olga vaikis. Kerra tõmbunud, nägu suurrästi alla peidetud, istus ta võrguhunnikul ja vahtis maha.

Oskar tuli lähemale, jäi seisma ja raputas mõrult pead.

«Sünnib küll asju...»

«Mis sa mõtled teha?» küsis Olga kartlikult, silmi üles tõstmata.

«Ah, mis nüüd mina,» vastas Oskar nukralt. «Kes mind veel usub, niisugust, missuguseks ma olen tehtud. Minu käest ei taha koergi leiba võtta. Kui see oleks juhtunud minuga, ruttaksid sa kohe Soomuste külla, et sellest kellelegi tütarlapsele teatada! Mina seda ei tee. Küünte ja hammastega ma ei soovi oma õigust kaitsta. Ela aga oma Peetriga, nagu ise oskate.»

«Sina... sa ei kõnele temale midagi?» sosistas Olga nagu uskumatult.

«Ei, saage ise oma eluga hakkama.»

Korraga hakkas villane suurrätt vabisema: Olga nut

tis. Mingi metsik haledus vaevas ta südant. Nuuksu-
mist maha surudes tõmbles ta luksudes. Oskar seis-
ta kõrval, haihtuva vihaga, segane ja kohmetunud. Ta
mäletas üht-teist Olga esimesist abieluaastaist: Peeter
tookord suurim joomar Pudumi külas, oli oma palju
noorema naise vastu toores ja andis mõnikord isegi
kätele voli. Mis ime siis, et nad noil aastail teine
teisele võoraks jäid...

Õrnad tunded haarasid Oskari oma võimusesse.

«No-noh, ära nii hirmsasti ulu, midagi pole ju
katki...» ütles ta õe Olga puudutades. Olga haaras
ta käe ja nuttis veel enam.

«Oskar... vennake!...» nuuksus ta katkeval häälel.
«Sa oled nii hea... nii hea... aga mina? Oh jumal,
mis ma olen sulle teinud, võib-olla olen hävitanud su
elu... ja sa heidad mulle veel armul!»

«Kõik on ju hästi,» lausus Oskar ja raputas õde
õlast. «Mine nüüd tuppa. Küllap ma oma asjadega hak-
kama saan.»

«Ma lähen tema juurde ja räägin talle tõtt!» ütles
Olga. «Ta usub mind.»

«Pole tarvis, midagi pole tarvis,» lausus Oskar kanni-
häälega. «On juba hilja.»

Ta aitas õel tõusta ja laskis ta välja. Ise jäi ta
kauaks avatud uksele seisma ja vahtis mõtteisse vajun-
ult välja pimedusse.

3.

Kui haigus on jõudnud kriisini, siis tekib pööre:
haige kas hakkab paranema või hukkub. Looduses,
inimeste elus, mitmesuguste ajajärgude vaadetes võime-
märgata samasugust nähet: kui mingi olukord on jõud-
nud nii kaugele, et ei suuda senisel kujul enam edasi
kesta, otsib ta uusi tingimusi, uut sängi. Iga paise peab
kord avanema, iga pimedus lõppema — niisugune on
loodusseadus.

Umbusklikult suhtusid kalurid algul Oskari üritusse.
Ta tegevus tundus neile hulljulgena, väljakutsuvana ja
isegi naiivsena; kaua ootasid nad mingit äpardust, mis
hävitaks selle uue algatuse. Loomult ebausklikud,

uulahu poolt segadusse viidud, kadedusest lämbuvad
ei katsunudki nad Oskari astunud samme arutleda ja
hinnata. Eelaryamus hoidis neid iga tema tööga oposi-
tsioonis. Aga möödusid kuud. Nähes, et Oskari mõrd-
annab üha ennenägematult palju kalu ja et ta jää-
keldri abil reguleerib hindu oma heaksarvamise järgi,
hakkasid nooremad, vanadest sõltumatud kalurid tun-
nustama, et Oskaril on õigus. Algas pööre paremu-
sele.

Kui noodad augusti algul tõmbasid esimesed tüsedä-
mad loomused, ilmus Krauklis esimesena Oskari
juurde.

«Kas sa ei lubaks poole kaalu lõhesid jääle asetada?»
palus ta.

See oli esimene pääsuke. Pärast seda tuli ka teisi
noodakippareid ja mõnikord, õnnelikumail püügipäe-
vil, meenutas Oskari kelder suurt ladu. Oskar ei õel-
nud kellelegi ära. Paremat kihutustööd oma asjale ei
võinud ta soovida; need latid, mis noodamehed tänu
keldrile teenisid, sundisid igaüht tõde taipama.

Ühel hommikul tulid Liepniegi Kristap ja Osise
Indrik Oskari juurde mere äärde, kus see vana mõrda
paikas.

«Sa oled nüüd küllalt tublisti teeninud,» lausus
Kristap.

«Jah, ega nuriseda või,» vastas Oskar.

«Kas sul oleks kahju, kui ka teised teeniksid?» küsis
Indrik.

«Ma pole kunagi kedagi kadestanud.»

«Näed, Oskar, ka meie tahame mõrda teha...» ütles
Indrik.

«Rõõm kuulda, et ka teie olete mõistuse pähe võt-
nud!» hüüdis Oskar. «Polnud kerge teid veenda!»

«Sa ei keela ehk meile oma nõu. Me ei tea veel hästi
sinu mõrra mõõte ja ehitust. Kui sa tuleksid kokku-
seadmise juurde appi, me maksaksime sulle päeva-
palga ja annaksime inimese, kes töötaks seni sinu ase-
mel.»

«Millal hakkate ehitama?» küsis Oskar.

«Kas või täna. Meil on materjal juba muretsetud.»

Ja nüüd algas Oskaril lõpmatu rändamine öuest öue.

Ei olnud ta ühes kohas veel lõpetanud, kui teda kutsuti juba kolme, nelja uude kohta. Nagu suurt isandat veeti teda mööda rannakülasid, tema auks tapeti kukki ja pruuliti õlut. Ja tal ei tarvitsenudki muud teha kui juures seista ja nõu anda, üht-teist näidata ja mõrra merreankurdamisel õpetada. Kalureile piisas ühekordsest nägemisest, nad omandasid uusi teadmisi ruttu.

Üksteise järel ilmus mereranda uusi mõrdu. Pea-aegu iga kalur püüdis mõne «tsepeliini» juures osanik olla. Irvitamise ja pilkamise ajad olid möödas ja igaüks püüdis haarata suve viimasest rikkusest, kui palju aga veel sai. Nõupidamiselt koju sõites tõi Mengeli Peetergi kõik tarviliku mõrra ehitamiseks — lõpuks oli temagi otsustanud. Elu läks oma rada, ajad muutusid, rahvas ühes nendega. Neid, kes vabatahtlikult voolu ei järginud, tõmbas see vägisi kaasa.

Kõikjal, kus Oskar iganes käis, rääkis ta meestele kooperatiivi hädatarvilikkusest ja konservivabriku ehitamisest. Sel suvel oli jälle mitu räumeloomust luidesse maetud, sest ei olnud kuhugi panna — Riias pakuti nii vähe, et ei tasunud vedugi.

Kooperatiivi mõttele tekkis palju poolehoidjaid.

«Kui tahate oma vaeva eest enam-vähem inimlikku tasu saada, peate ülearustest vaheltkauplejatest vabanema,» ütles Oskar. «Mida annavad teile ülesostjad? Pea-aegu mitte midagi. Kaluritelt võtavad nad osa teenistusest, tarbijaile teevad kauba kalliks. Vahetalitajate ahel esimese ja viimase vahel on liiga pikk. Kui lühendaksime selle ainult ühe lüli võrra, muudaks see meie olukorda otsekohe. Hindade ebastabiilsus on hangeldajate peamine teenimiskonks. Kuid meie ei soovi selliseid ebaloomulikke hüppeid üles ja alla, me ei vaja nelja latti lõhenaela eest, aga ei soovi ka seda loovutada neljakümne santiimi eest — nii üks kui teine neist juhtumest on röövimine: esimesel juhul röövitakse tarbijat, teisel oleme meie need, keda kooritakse. Kui meil on kooperatiiv, siis püüame ja müüme kõik ise. Siis saab meile osaks teisigi soodustusi: võime osta suurel arvul võrke, otse vabrikust, tellida neid välismaalt — tuleb palju odavam. Kui meil on suurem läbikäik, saadame osa kaupa välismaale,

organiseerime ise eksporti ja palkame asjatundja inimese, kes seda kõike juhib.»

Ja nii edasi ja nii edasi.

Sageli tormas ta liiga kaugele, teised ei suutnud tema fantaasiat järgida, kuid nüüd uskus rahvas ka seda, millest ta veel aru ei saanud, kui see aga tuli Oskari suust. Ta oli kannukaaluja, julge pioneer, kes on valmis igal ajal kartmatult tundmatuile kaugustele vastu tormama. Kõik, mis ta tegi, edenes... Kuid oma inimlikule saatusele ei suutnud ta vastu panna. Julge ja võidumees majanduslikes võitlustes, alistus ta kui jõuetu udusulg tumedaile hoovustele, mis kandsid ta hinge üha sügavamale ahastusele vastu. Hambad kokku surutud, kandis ta tummalt oma rinnus verdjooksvat südant, ja mitte kordagi ei tulnud tal meelde appi hüüda...

4.

Igal aastal augusti algul korraldas kaluriühing vallamaja aias peo. Ka sel aastal teatasid rohelised kuulutused rõõmsat sündmust juba nädal aega ette.

Oskar polnud sellelt peolt kunagi puudunud, ent käesoleval aastal ei tahtnud ta minna, et mitte näha Fredi võidurõõmu — ameeriklane oskas hoobelda nagu ei keegi teine.

Laupäeval enne pidu läks Mengeli Olga Soomuste külla. Sealt koju tulnud, kutsus ta Oskari kõrvale ja küsis:

«Kas sa homme vallamajja lähed?»

«Sa tead ometi, et ei,» vastas Oskar teravalt.

«Sa peaksid minema...»

«Miks?»

«Ma käisin täna Anita juures... Kõnelesin talle kõik. Noh, ja siis... te peaksite ju ära leppima.»

Oskar hakkas naerma.

«Noh, ja edasi?»

«Ta ei või ju sinu juurde tulla, kuidas see välja näeks? Peol on aga koguni teine asi. Sa lähed?»

Õele vastamata läks Oskar minema. Rohkem nad sellest ei rääkinud. Kogu õhtu ja järgmise päeva käis

Oskar ringi tummalt, nukra ilmega. Aga kui saabus õhtu, rõivastus ta ja läks vallamajja.

«Tänu jumalale!...» hingas Olga kergendatult. Venna ahastus rõhus teda viimasel ajal raskesti. «Nüüd on kõik jälle hästi.»

Kui Oskar saabus vallamaja aeda, oli pidu juba alanud. Varased kärsitud tantsijad keerlesid esimeste valsside ja fokside helide saatel. Anitat polnud veel näha.

Oskar läks vallamajja, kus oli einelaud. Ühe laua ümber istusid Fred, Osise Indrik ja selle vend kaugesõidu-tüürimees Rudolf, kes äsja oli tulnud paariks nädalaks omakseid külastama. Rudolf oli Oskar vana sõber — nad olid koos kihelkonnakoolis käinud. Midagi polnud parata: Oskar pidi nende lauda istuma, — Frediga ühe laua juurde.

«Kuidas sul siis läheb, vanapoiss?» küsis Rudolf Oskarilt.

See naeratas ja kehtas õlgu.

«Kuidas mul võibki minna, sa tead juba. Kogu elu on segi nagu puder.»

«Jaa, jaa, nii juhtub vahel. Sa peaksid mõneks ajaks siit eemale sõitma, et maailmas meelt lahutada. Uhes kohas kükitamine tüütab pikapeale.»

«Võib-olla on sul õigus,» vastas Oskar mõtlikult.

«Meil on laeval järgmiseks sõiduks kaks vaba madrusekohta. Kui meeldib, sõida kaasa.»

Oskar ei vastanud midagi ja vajus mõtteisse. Rudolf täitis klaasid.

«Joo, Oskar, sa tulid viimasena, nüüd pead esimesena jooma.»

Oskar võttis vastu tahtmist klaasi. Sel õhtul ihaldas ta viina vähem kui kunagi muidu, ees seisis selgitamine.

Viisakuse pärast jõi ta ühe klaasi ja ütles, et see on ka viimane.

«Kas sa oled baptistiks hakanud?» naeris Rudolf. «Nii see ei jää, sõber — sa jood kohe teise jala jaoks!»

«Võib-olla hiljem, aga praegu mitte,» vastas Oskar. Ja tõesti, ei aidanud mingid meelitused ega pilkamine — ta jäi oma otsuse juurde.

Fred läks puhuti akna juurde tantsupõrandat vaatama. Viimaks kadus ta vaikselt. Kohe tõusis Oskargi laua juurest ja vabandas lauanaabrite ees.

Orkester mängis bostonit. Läinud aeda, märkas Oskar kohe Anitat. Anital oli seljas sinise ülaosaga valge kleit, mis meenutas suvist madruseülikonda. Kindlalt Fredi käte vahele haaratud, tantsis ta aeglast tantsu, oma partneriga lõbusasti vesteldes. Ja see, et ta keha liibus nii tihedalt vastu ameeriklast, et ta vaatas naeratades sellele mehele silmi ja tundis end rahuldatuna, võib-olla isegi õnnelikuna, valmistas Oskarile peaaegu füüsilist valu. Järsku unustas ta, kannatusest segadusse viidud, millist lootust pakkus talle tänane õhtu, unustas õe märkused ja jõudis kindlale otsusele: kõik on teda tüssanud, rahustanud nagu väikest last, ent tõeliselt pole midagi muutunud. Anita oli nagu ennegi Fredist huvitatud, ta ei vaadanudki Oskari poole, ja tema, haletsemisväärne, oli kutsutud alla selle paarikese õnne vahtima... See oli ehk meeleka nii korraldatud, et hiljem saaks naiivse Oskari üle naerda: ta vist loodab veel!

Ta keeras järsku ümber ja läks ära, tagasi einelauda. Pisut rahunenud, pöördus ta jälle Osise Rudolfi juurde ja istus endisse kohta.

«Joome nüüd!» lausus Oskar ja püüdis naeratada. «Näita, Rudolf, mis sa suudad!»

Ja ootamata, mida Rudolf talle vastab, võttis Oskar ise viinapudeli ja täitis kaks õlleklaasi.

«Noh, mis sa vahid?» noogutas ta Rudolfile väljakutsuvalt peaga. Meremees kehtas imestudes õlgu, siis võttis väljakutse vastu.

Nagu võisteldes tühjendasid nad ühe klaasi teise järel. Iga joodud klaasi järel jälgis Oskar oma tundeid: kas ta pole juba täis, kas tal ei lähe juba kergemaks, kas ta ei taha juba naerda ja minevikust lobiseda? Kuid uimastus ei tulnud. Ta võis juua ja juua, vahetada ühe pudeli teise asemele, ent teadvus püsis ikka selgena; halastamatult meenutas see ta ahastamapanevat seisukorda: Anita tantsib Frediga — ta ei taha sind näha, sa oled asjatult tulnud! Veel enam: ta ise tundis, kui vastik oli praegune olukord, milliseks igaveseks

lakardiks saab ta nüüd rahva silmis: ümberringi märkas ta kõikjal tuttavate kalurite silmis imestust — vaat siisugune see noor Klava ongi! Joob viina kui vett! Jaa, jaa, siisugune on nüüdne noorsugu... Ja juues punastas ta häbist oma liialduse üle, kuid peatuda enam ei suutnud.

Tükk aega oli möödunud. Muusika väljas vaikus.

Hingeldades ning higisena tormas Fred einelauda, viskas kiire pilgu üle laudade ja nähes veel üht vaba lauda, kutsus kohe ökonoomi:

«Kaks limonaadi ja kümme kooki sellele lauale!»

Ta haaras taskust ruttu rahakoti ja maksis tellituse eest, tormas siis tagasi ukse poole, kuid mööda minnes nägi Oskarit ja peatus hetkeks tema kõrval.

«Mis see siis tähendab? Sa purjutad?» ütles ta üllatunult. «Sa näed välja, nagu oleksid sul nõobid eest ära löigatud! Enese kohta ma seda küll ei võl ütelda.»

Hetke ootas ta, kas Oskar vastab, aga kui see ei vaadanud Fredi poolegi, jätkas ta:

«Ma tahtsin ju oma daamiga teie laua juurde tulla, aga kui Anita sai teada, et ka sina oled siin, siis keeldus ta. Ei, ei, siis ta ei võivat tulla.»

Ja jälle ootas ta, kuidas tema sõnad Oskarile mõjuvad. Menust uimastatud, hõljus Fredi vaim pilvedes; enda üleoleku teadvus kõditas teda üha enam ja ta ei suutnud vastu panna kiusatusele — läbikukkunud võistlejat pisut nõõgata.

«Mis tema aga ikka peale hakata...» jätkas Fred tehtult ükskõikse häälega. «Naistele on alati mingisugused tujud. Noh, miks ei oleks ta võinud teie juurde tulla! Tuttavad inimesed, vanad sõbrad... Kuid ei ja ei — kui Oskar, siis tema ei mingi hinna eest! Kurat teab, mis eelarvamus see on. Kas sa tantsid bostonit, Oskar! Küll on tore tants! Kujutle vaid: sa tantsid rahulikel, hõljuvail sammel, su käed tunnevad, kuidas naise keha erutusest väriseb. Ta tuleb sulle üha ligemale... ligemale... kiindub sinusse oma pruunide silmadega ja naeratab nii julgustavalt, mis teeb su kas või hulluks. Ning siis tunned sa, kuidas ta rinnad sind puudutavad ja jalad — sa ei teagi, millised jalad tal

on — justkui põimuvad sinu omade ümber. Sellisel hetkel tahaks teda huulile suudelda, kuid ma ei tea, kuidas talitate teie sellisel juhtumil. Minul...»

Ta ei saanud lõpetada. Ühe hetkega oli Oskar püsti ja virutas Fredile kämbлага hoobi näkku.

«Nii talitame meie!» hüüdis ta ühtaegu ränga hoobiga, mis paiskas ameeriklase ruumi teise äärde.

Fred kukkus ühe tühja laua otsa, millelt polnud pudeleid ja klaase veel koristatud, ja seda ümber ajades jäi ta põrandale lamama. Tema raske inisemine, mis tuli nagu piinatud looma rinnust, jättis võika mulje.

Mõne hetkega oli ruum rahvast täis. Tantsijad jätsid tantsupõranda, kõik ruttasid vaatama, mis on juhtunud. Hakkajamad askeldasid Fredi ümber, tõstsid ta poolistuli ja pakkusid vett. Ameeriklase nägu oli üleni verine; naistel läks süda teda vaadates pahaks. Kaua ei suutnud ta saadud hoobist toibuda.

Siis ilmus inimrüsina keskele politseikordnik, küsis, mis on juhtunud ja kus on süüdlane.

«Ma lõin seda meest...» ütles Oskar.

«Ja see oli hästi tehtud, too keigar oli selle ära teeninud!» hüüdis Osise Rudolf. «Oskar lõi ju nagu häletsedes, kämbлага, ja ainult üks kord. Mina oleksin rusikaga virutanud! Selline kergats! Ja olevat veel Ameerikas olnud!»

Kordnik hakkas protokolli koostama...

Ka Anita oli sündmusest teada saanud, sest väljas yidistas terve aed: Klava Oskar kolkinud Mengeli Fredi läbi! Tüdrukute pärast, kuidas siis teisiti! Ja see sõnum, mis äratas kõigis piduvõõrais vaid põlastust, oli talle nii meeldiv, nii ihaldatud, et tal hakkas häbi oma mõtteist: Oskar oli siiski võidelnud! Kindlasti tema pärast.

Anita ruttas majja, kuid rahvast trügis nii paksult, et ta pidi einelauaruumi uksele jääma. Ümberringi sumises nagu mesilastarus. Ta ei kuulnud ühtainustki sõna, mis Oskar kordnikule vastas: ta nägi vaid Oskari morni ilusat nägu, mis hajameelselt vahtis kuhugi eemale. Lõpmatu õrnus haaras tütarlast, sädelevi silmi vahtis ta lakkamatult toredat poissi, kogu ta olemus

tungles sinna, tema juurde, aga müürinä eraldas neid rahvamass.

Kogemata märkas ta enese kõrval kooliõpetaja Akmentini.

«Mis siin on õieti juhtunud?» küsis Anita kohe. «Väike vahejuhtum ilma tõsiste tagajärgedeta,» vastas Akmentin, oma rõõmu tema läheduse üle varjamata. «Tolle vere ta võib ära pesta, aga kuni näolt kaovad viie sõrme jäljed, tuleb mõni nädal oodata.»

«Aga miks nad... nii?» «Ma istusin just tol hetkel kõrvallauas ja kuulsin kõik. Too, kes sai klobida, rääkis küllalt häbemähtult kellestki naisest, kuidas nad äsja bostonit tantsinud, kui meeleliselt too teda vaadelnud ja end ta vastu surunud. Siis lõi Klava. Ja see on kõik. Nagu näete, pole midagi suuremat.»

Anitale oli see palju, hirmus palju.

Ta läks kõrvale, kus trügimine polnud nii suur, ja nõjatus aknalauale. Ta ootas, kuni rahvajouk läheb laiali ja Oskari ümber jääb vähem inimesi, siis tahtis ta temale ligineda. Võimalikult varsti pidi ta Oskari juurde saama, et tehtud ülekohut heaks teha. Anita närveeris, ei jõudnud ära oodata ja läks juba paari minuti pärast vaatama.

Oskar oli juba lahkunud.

Kellelegi sõna lausumata, vaevatud häbist tehtud rumaluse üle, ruttas ta minema soojasse suveõhe.

«Nüüd on kõigel lõpp!» kordas ta loendamatu kordi. «Kuidas võisin ma seda, kuidas võisin seda! Mida mõtleb nüüd küll tema minust?»

Ta taipas — kauaks ei piisa jõudu seda ahastust kanda. Ja ta soovis, et kõu kärgiks, et hirmsad vihma-valingud leotaksid ta märjaks ning et ta väriseks siis nagu ulualuseta koer — siis võib-olla, võib-olla ei põleks pea selles hirmsas tulelõõmas.

Mõned minutid hiljem lahkus ka Anita peolt. Tal polnud seal enam midagi teha.

5. Kooperatiivi juhatas, see ühelgi kaluril terves ümbruskonnas ei olnud säästust usaldust kui temal. Aga

Esmaspäeva hommikul, kohe pärast sündmusriikast tantsupidu, külastas Liidia jälle Oskarit: isa tahtvat mõrda teha, aga selleks olevat meistrit vaja — kas Oskar ei tuleks appi.

Ta läks. Mengelite pool polnud tal enam mingit elu: Fred kõndis paistetunud näoga, Peeter polnud kuigi heas tujus, ja Olga — see otse õhutas, et Oskar pöörduks vanemate juurde tagasi.

Endised teravused olid aja jooksul tasandunud, vana kibedus haihtunud. Kuid see, mis ajas Oskari kodunt välja, oli nüüd üsna tühine, väikesed pinnukesed selle laava kõrval, mille lõikas ta hinge kokkuvarisenud tulevikuumelm. Asjatuina ja tühiseina tundusid talle kõik palavad püüdlused, majanduslikud plaanid, mis teostusid üksteise järel, ei huvitanud teda enam ja oma saavutustest ei tundnud Oskar vähimatki rõõmu. Seepärast oli tal ükskõik, kus edaspidi elada: Mengeli pool, Klava talus või kusagil mujal, mõnes võõras majas.

Samal päeval pöördus Oskar tagasi Soomuste külla. Kogu oma süngest vaimust ja raskeist mõtteist hoolimata tundis ta ometi isesugust meeldivat õhkkonda, perekonna soojust, mis ümbritses teda Klava hämarais tubades. Nad käisid nagu häbenedes, omavahel süüdlased, ebatavaliselt südamlilikud ja tähelepanelikud üksteise vastu.

Oskari jaoks seati korda endine Roberti tuba. Ta võis minna ja tulla igal ajal, keegi teda ei usutlenud, kus ta on olnud ja mida teinud. Kuid ta ei käinudki kusagil, töötas terve nädala uue mõrra juures. Ainult harva, õhtuti, kohtus ta Osise Rudolfiga ja nad vestlesid siis tüki aega ei tea millest — neil oli juttu küllalt.

Vana Klava tavatses seljataga öelda:

«Oskaril on just minu iseloom! Samasugune uhke põikpea olin minagi oma nooruspäevil.»

Kooperatiivi asi oli nihkunud juba niikaugele, et eelseisval pühapäeval pidi Banderi pool toimuma asutamiskoosolek, kuhu olid palutud nelja lähema küla kalurid. Asja algatajat Oskarit pidasid kõik tulevase

kooperatiivi juhatajaks, sest ühelgi kaluril terves ümbruskonnas ei olnud säärast usaldust kui temal. Aga kui Bander ja teised tulisemad konservivabriku ihaldajad temalt küsisid, mida ta arvab ühest või teisest piasjast selle suure kavatsuse teostamisel, vastas Oskar, et see teda ei huvitavat. Nüüd oli meestel põhjust imestada: jah, keda see siis veel võiks huvitada kui mitte teda — tulevast juhatuse esimeest?

Endasse tõmbununa ruttas Oskar mõrrategemisega, ja laupäeval oli see niikaugel, et võis merre ankrusse viia. Selle sooritanud, läks ta Osise Rudolfi juurde ja ütles:

«Minu kohus on nüüd täidetud, mõrd on kohal — las isa nüüd püüda. Tuleval nädalal sõidan sinuga kaasa.»

«Sündigu nii,» surus Rudolf ta kätt. «Aga mis sa neile homme ütled? Nad kõik loodavad sinule.»

«Küllap saavad minutagi läbi.»

Homme päev, millal koosolek pidi peetama, ei erutanud Oskarit põrmugi. Kui saaks aga rutem ära siit, kus iga hetk valmistab vaid uusi piinu, kus iga koht meenutas õnnelikku minevikku! Mis on tal tegemist sellega, kas rannikul valitseb kooperatiiv või Garoza? Oma laulu on ta laulnud, raske kivi mäest alla tõuganud — küllap see veereb iseenesest edasi... Fred... Anita... kõik teised — see on siisugune maailm, kus temal pole enam kohta. Homme päev oleks võinud olla suurim võidupäev terves Oskari elus, aupärg kogu tema novaatoritegevusele, — nüüd aga pole see midagi... Ja ta polnud sügugi kurb selle üle; ta ei tundnud enam ega mõelnud; nagu väsinud sõdur koondrivis astus ta alateadlikke samme, tegi mõtteid liigutusi ega vaadanud ümber. Nii oli kergem... Nii oli lõpmata raske... Ta ei teadnud, kuidas see oli.

6.

Pühapäeva hommikul võis Soomuste külas märgata ebatavalist liikumist. Igalt poolt kogunes kalureid, põrisesid mootorpaadid ja purjed lehvisid päikesesäras. Bander oli saatnud oma mootorpaadi Riiga, vastu mõ-

nedele spetsialistidele, kes pidid kooperatiivi organiseerimisest osa võtma.

Oskar ootas rannas Riia külalisi. Kergelt libises roheline mootorpaat üle vee, keeras kogenud käest juhitud kaldajooma ja randus. Ühes võõraste meeslega oli sõitnud ka keegi, keda Oskar oli kõige vähem eodanud — Robert, tema vend.

Astunud maale, tervitas Robert ootajaid ja kohmetas pisut, nähes nende seas ka Oskarit. Nad jäid mõlemad hetkeks seisma ja vaatasid teravalt teineteisele otsa. Neil silmapilkudel kihutas terve mõtete hulk läbi Oskari aju. Talle meenus juhtunu, keegi nagu hammustas teda, kuid kohe märkas ta ka seda, kuivõrd muutunud, kui võõraks oli jäänud vend. Kibed tööaasta oli teinud ta koguni teistsuguseks, tõsisemaks ja mornimaks. Roberti näos polnud näha endist kõrkust, teravad jooned piirasid ta suud, silmad vaatasid rahulikult ja roidunult. Jah, nüüd oli temagi mõistnud, milline on tõeliselt elu — lõpmatu võitlus olemasolu eest, ja kuhu poole tuleb tal hoiduda.

Mõlemad üheaegselt astusid nad sammu teineteisele vastu ja ulatasid käe. —

Kogu koosoleku kestel oli Oskar vaikne ja rusutud. Ta keeldus koosoleku juhataja ametist, istus Banderi suure toa nurka ja nähtavasti ei kuulanudki ühistevuse eriteadlase ja kalurite kõnesid. Ainult üks kord, pidades seda oma kohuseks, võttis Oskar sõna ja tuletas kaluritele veel kord meelde, missugune saavutus ja uue heaolu pant on asutatav kooperatiiv.

«See on uue ajastu algus randlaste elus,» ütles ta. «Miks ei näe me sel koosolekul ühtki konservivabrikanti, ühtki kalaülesostjat? Isegi Garoza, kes kogu kalurite elus lööb kõige usinamalt kaasa — isegi Garoza puudub! See on tunnus, et tema osa selles ümbruskonnas on mängitud. Te ei tarvitse enam talvel mõne vekslit eest kogu järgneva suve kalasaaki maha müüa!»

Ta innustus taas. Lihtsate, mitte väga osavate sõnadega kirjeldas see kaluri poeg õnneliku tuleviku pilti, aga ta rääkis teiste tulevikust — tal endal polnud seal osa... Ning vaikinud, istus ta jälle oma nurka, vajus mõtteisse ega pööranud mingit tähelepanu sel-

lele, mis sündis tema ümber. Aga kui algasid valimised, ei lasknud ta oma kandidatuuri mingile kohale üles seada. Kaluritele oli see suureks üllatuseks, koo-
olekul tekkis hetkeks täielik segadus.

«Oskar, jätta nüüd nali kõrvale!» ütles Bander. «Sul on kõige rohkem õigust etteotsa asuda, just sinule lootsime kõik, aga nüüd hakkad sa veiderdama!»

«Ma võtan oma kandidatuuri maha...» ütles Oskar rahulikult.

«Miks on seda vaja?»

«Ma ei jää kauaks siia. Võin siit iga päev minema sõita.»

Oskar sõidab minema! Seda kuuldi esmakordselt. Jätta maha oma koduküla just siis, kui võitlus on lõppenud ja võiks hakata selle vilja maitsma! Ei miski polnud siin korras.

Vana Klava silmitses rahutult oma poega; mis on Oskariga jälle juhtunud? Nüüdsama näis kõik korras olevat, ja korraga heast peast ära sõita. Kuid ainult sellepärast, et Robert on jälle kodus? Tuleb öelda, et too poiss minema sõidaks, kui nad põmmugi ei sobi...

Kui kõik pärast koosoleku lõppu laiali läksid, sam-
mus Oskar külast välja, ronis Suure luite otsa ja istus liivale. Vaikselt imetles ta laia vaatevälja, mis ulatus pidevalt silmapiirini. See oli kaunis, kõrbeliselt kurb, perspektiiv. Paljad liivaseljäandikud, kõverad, jäändikud männid, poolenisti liivasse tuisatud paadid, kuivad võrgud, vanad, poollagunenud kalurielamud ja lõpmatu veeväli, kus siin-seal sädeles paisunud paadid või laevapurjesid. Vaimusilmade ees nägi Oskar tulevikupilti, kuidas siin lööb õitsele ja lainetab uus elu, mille saabumiseks ta on andnud esimese looja tõuke: külaades suitsevad kalade ümbertöötamise käitised; palju mootoreid kiigub kaldajoomes; vanade hertsikute asemele kerkivad nägusad ja avarad elamud; aja jooksul kaevavad Soomuste küla elanikud kanal läbi luidete ja ühendavad ummistunud joome merega; siis on neil parim kalasadam kogu rannikul; vihasel madki tormid ei suuda nende paatidele kahju teha. Ja veel paljugi on teisiti, ainult teda ennast pole siin ta

rändab maailmas, üksildasena ja kõikjal ülearusena. Sellele mõeldes haaras Oskarit kibedus, kusagil teadvuse sügavuses kõlas protest elu ülekohtu vastu. Ja ometi... nii pidi see olema. Seda nõudis inimese lugupidamine endast, väike uhkusekurat, mis oli oma küüned Oskari ajju löönud.

Mõtteisse vajununa ei kuulnud ta vaikseid samme kuivas liivas ja toibus alles siis, kui tema kõrval Suure luite tipul peatus tütarlaps sinise ülaosaga valges kleidis. Ta unustas üllatusest isegi tõusta ja Anitale kätt ulatada.

Märkamatu oli Oskar kogu süngus ja mada-
Oskari vaikimisest segadusse aetuna seisis Anita mõne hetke nagu kaheldes, istus aga siis tema kõrval ja nüüd vaikisid nad mõlemad, pilgud kaugeil vetevoogudel ja mööda randa laialipillatud kaluriküladel.

Siis kõhatas Anita ja katkestas esimesena vaikuse:

«Sa tahvat siit lahkuda. Nii ma kuulsin.»

«Jah.»

«Kuhu sa sõidad?»

«Kauplesin koha laevale.»

«Siis on see ometi tõsi.»

Ja Anita muutus üsna vaikseks ja jäi morgu.

Mäng oli lõppenud... Peaaegu hääletult sosistas ta:

«Ja mina? Oskar... Mina peaksin siia jääma, kui sind enam pole? Sa lahkud ju ometi ka minust...»

Oskar ei uskunud oma kõrvu.

«Sina?» lausus ta segaselt. «Sulle jääb ju...»

Fred...»

Anita ohkas.

«Kas sa tõesti uskusid, et ma seda silmapilgukski tõsiselt võtsin? Kuid ma vajasin relva, kohast relva, et kasutada seda sinu vastu, et sulle kätte maksta nende kannatuste eest, mis mulle valmistas sinu õe vale! Esialgu ei suutnud ma otsustada, keda selle haletsemisväärse osa kandjaks valida: Fred või Akmentin. Ent Akmentin on selleks liiga hea ja aus inimene, et teda sellisesse rumalasse mängu tõmmata. Ameeriklane näis olevat sobivam.»

«Ja sa ei võinud ilma sellise mänguta läbi saada?» küsis Oskar.

«Jah, kes suudab seda seletada? Iga naine tahab, et

tema pärast võideldakse. Ka mina tahtsin, et sa minu pärast natuke rabeleksid.»

Oskar pöördus järsult Anita poole.

«Ja sa pole selle pärast pahane?» küsis ta kaheldes.

«Ei...» naeratas tütarlaps.

«Aga siis... siis pean ma... Osise Rudolfile ära ütlemal! Las ta otsib endale teise madrusel!»

«Ka mulle tundub nii,» ütles Anita. «Siis oleksime tasa. Sinu pärast jäin mina möödunud sügisel koju...»

«Ja nüüd teen mina sinu pärast sedasama!»

Märkamatult oli Oskari kogu süngus ja masendus kadunud. Jälle tajus ta maa elavat hingust enda ümber; mets mühis, meri laulis oma tuhandeaastast laulu ja näis, nagu võpataks Suur luide, kui lained üksteise järel tema jalal purunesid.

Nukker luidetekõrb säras õhtupäikese punakas valguses, kui nad koju läksid. Rannas, kus tee keeras Soomuste küla poole, peatus Anita ja ütles, vaadeldes mere tumenevat veevälja:

«Kui imelik on küll maailm! Maru tormab üle mere, paneb veed mässama ja kaob kaugusse. Ent vesi jääb. Ja ta pole kaotanud ühtegi piiska oma sügavustest...»

TEINE OSA

ESIMENE PEATÜKK

Mees grammofoni ja kinoaparaadiga

1.

Suurtel teedel, kus päeval ega öösel ei vaiki vankrimürin, kapjade plagin ja mootorrataste pöörane undamine, on rahvas harjunud nägema ühel päeval ühesuguseid, teisel päeval jälle teistsuguseid imesid. Neid ei üllata enam kolukoormad segiläbi kuhjatud järide, murtud laudade, lutikaste sängide, pangede ja näruste ölekottidega — mõne hulkuri vaesuse näitus. Laadadele suunduvad mustlaskoormad, veiseülesostjate vedruvankrid ja läikivad limusiinid, milles kõrged linnaaaksad ruttavad loodust nautima, ei ole nende jaoks enam mingi ime — kõike on nähtud, kõik on tuttav ja laegi tüüdanud. Neil aegadel meeldib rahvale ikka midagi uut. Kuid ega Läti maanteedele ilmu tea misuguseid imeelukaid, karutaltsutajaid ei hulgu enam ringi, mõõganeelajad ja ussitantsitajad elavad lõunamail; kui nüüd mõnikord eksibki siia seninägemata komejandimeister, siis saab rahvas naerda omapärase «prohvuse» üle. Nii on see suurte teede ääres...

Kaugemal, igivanade laante ja soonitute taga, kus porised teed looklevad läbi lepavõserikkude

või kus piki kõrbetaolisi liivaluhteid on laiali pillatud üksikud mereäärsed külad — seal ei ole need asjad veel nii tavalised, ja kui siis ühel heal päeval tirib hobusenäss siia lihtsa, poriga kokkukuivanud vankri kitsehabemega mehikesega, kellel on kaasas üks instrument, mis näitab, ja teine, mis mängib, siis peavad kõik kokku tulema ja kuulama, mida võõras jutustab. Kõikjal räägib ta, räägib palju ja soravalt, ilma komistusteta, nagu hästiõlitatud masin, ja mida suurem rahvahulk teda kuulab, seda parem meel tal on. Ta on heatahtlik nende lihtsate inimeste vastu, kõik ta mõtted ja püüded on suunatud sellele, et neil oleks hea olla — kogu rinnaga seisab ja langeb ta selle rahva vaeslaste saatuse eest. Võõras inimene, ükski pole teda varem näinud ja ainult üksikud on kunagi kuulnud, et niisugune on maailmas olemas, ja siiski: kuidas ta kõike teab, mis neil vaja, kuidas saab aru, kuidas tunneb kaasa! Ja siis pakub ta igaühele seda, mida see igatseb, jagab helde käega paremale ja vasakule sädelevaid kingitusi — näib, õilis Kröösus ise on selles kleenukeses kitsehabemega mehikeses uuesti ellu ärganud.

Ta pakub kõikjal, igas kohas veidi erinevalt. Kas te arvate, et maailmas on olemas mõni asi, mida ta suurima heameelega ei annaks ära neile headele unustusse jäetud inimestele? Kõike võivad nad saada, see pole mingi pettus, on vaja vaid tahta ja talle veidi teeneid osutada: paar sammukest kord talust välja liikuda, hääletada tema poolt, ja näe — siin ongi kõik, mida te igatsete!

Inimese meeled on ekslikud: üks ei erista värve, teist petab kuulmine, kuid mõni, nähes niisugust õnnetoijat pulstunud hobusega, teeb üllatava otsuse: see on üks paunamees! Oo, haletsusväärne, kas sa tead ka, et see on eksitus? Ta ei tule ju sitsi- ja satääni-pakkidega, tal pole Kuznetsovi teekanne roosiliste kõhtudega, küünlajalgu, taskunuge ega sukanõelu. Kui kellelgi on koltunud, kokkukuivanud nägu, siis pole see veel kohe Merkuuri sulane. Tumepruunis kohvritaolises kastis on tal grammofon «Homocordi» firmamärgiga, paar tosinat heliplaate ja peale selle

väike kinoaparaat. On veel mõned filmikettad, sumadad õhukeste raamatutega, punaste ja roheliste trükitud lehtede pakid, kuid midagi sellest ei ole mõeldud müümiseks. Kõik jumalamuidu, siin pole mingi äri, ja kui te midagi võtate, siis mängitakse teile selle eest grammofoni ja pimedas toas demonstreeritakse «üht loelist kinokunsti pala».

2.

Seda meest kitsehabeme ja kollaka lahja näoga kutsuti Andrei Pikieriks, varem kirjutas ta kõikjale alla «Andreas Pikier», kuid kui saksa mood mööda läks, leidis ta oma nimele lätipärasema variatsiooni. Ta oli peaaegu viiskümmend aastat vana, väheldase kasvuga, peenekondiline, enneaegu vananenud, kuid tal oli hea hää ja terane mõistus. Ta aukuvajunud silmad leegitasid omapäraselt, taoti süttisid neis tumedad fanatismisädemed, ja kui ta kõneldes silmitses teist inimest teravamalt ja midagi küsis, siis pidi see tahes-tahtmata vastama: «Jah.»

Oma elus oli Pikier mitmesuguseid asju läbi teinud. Veetnud lapsepõlve mere ääres, kusagil Liepaja ja Ventspils vahel, töötas ta pärast kihelkonnakooli lõpetamist mõne aasta võõras vallas sekretäriabina, omandades sellal kogu eluajaks huvi seaduste ja kohtuasjade vastu. Hiljem õppis ta selgeks raamatupidamise, tegutses mitmes kohas linnas ja maal, algatas ühteist omal käel, kuid tal polnud ärimeheõnne, ja lõpuks hakkas ta teenima raha nurgaadvokaadina, omandades hea asjatundja kuulsuse. Räägiti, et Pikier olnud ka abielus, kuid sõjapao-aastail Volga ääres, kus tal läinud kehvasti, vahetanud naine ta noore osava toitlustaja vastu.

Pikieril ei õnnestunud sünnimaale tagasi tulla Läti tekkimise esimesil aastail, muidu oleks ta oma suure ettevõtlikkuse tõttu end kindlasti väljapaistvale kohale nihutanud. Hiljem, kui saak oli jaotatud, kõik suured ja tähtsamad kohad juba täidetud, jäi nii mõnigi võimetega ja hakkaja mees tähele panemata. Pikier katsetas küll nii ja teisiti, astus mitmesse parteisse,

vireles mõnda aega, kuid end kõrgemale upitada ei suutnud, ehkki ta vaim nõudis tungivalt laiahaardelisemat tegevust, kõrgemat lendu. Aasta möödus aasta järel, Pikier närtsis, kolletas, kondid hakkasid valutama ja sapp maailma vastu muutis ta elu kibedaks.

Siis suri ta ema, kes oli elanud oma vanaduspäevad üksi, ilma omasteta mereäärses kodukülas. Andrei ei olnud teda peaaegu kümme aastat näinud. Nagu see korralikule inimesele ja heale pojale kohane, mõtles ta neil murepäevil kadunu saatuse üle järele, võrreldes seda tahtmatult kogu rannarahva saatusega, kas polnud niisamuti unustatud, tähele panemata ja maha jäetud kõik need kauged inimesed, kelle elu möödus vaikseis luitekülades ja merel? Kes mõtles neist, kes kaitses nende huve, kui kõrged riigimehed otsustasid rahva saatust? Riigil oli seim, rahvaesindajate koda, sada meest pidasid seal kuude kaupa tarku kõnesid, andsid välja seadusi. Põllumeestel, töolistel, linlastel, sakslastel, venelastel ja juutidel olid seal omad inimesed sees, kes võitlesid tüdinematult nende eest. Aga kus oli randlase — kaluri eestkostja? Kus? Niisugust polnud veel sündinud.

Ei — oli küll. Andrei Pikier võis üsnagi hästi asuda sellele kohale. Ta oli ju kaluritütre poeg, oli veetnud lapsepõlve mere ääres, teadis, kuidas suitsutatakse räimi ja kuidas õngedega turska püütakse. Oo, missugune ennastsalgav ärevus tärkas ettevõtliku mehe rinnus! Kuidas ta süttis sellest toredast mõttest, kuidas kasvas vaimselt!

Seimi valimised pidid toimuma järgmisel sügisel — Pikieril oli aega peaaegu terve aasta. Rahulikult kaalus ta järele, mis tarvis läks, et täita suurt ülesannet, ja hakkas siis tegutsema. Grammofon tal oli juba. Pandimajast sai ta enampakkumiselt osta tarvitatud kinoaparaadi naeruväärse raha eest. Ostis juurde mõne heliplaadi, trükkis lehekesi ja hakkas asutama oma parteitut parteid. See oli meeldiv, rõõmus töö. Aga kui Pikier mõtles sellele, kui head palka saavad saadikud, muutus ta veelgi rõõmsamaks ja ta armastas veelgi tugevamini rahvast — oma tulevasi valijaid. Tal õnnestus õige pea äratada huvi mitmes jõukas

mehe, kes niisamuti nagu temagi igatsesid laiemat poliitilist tegevust rahva ja enese kasuks. Nüüd olid hangitud hädavajalikud vahendid ja kevadel alustas Pikier oma kuulsaid kihutustöö-sõite mööda mereäärsed külasid. Varsti pärast jaanipäeva oli ta teel Soomuste külla, kus teda juba ammu ootas keegi mees, sealne kaupmees ja suurnik, nimega Bander. See oli ka hobuse alevisse vastu saatnud.

3.

Banderil endal ei olnud aega alevisse sõitmiseks — olles üks oma küla juhtivaid mehi, oli tal alati mitmesuguseid kohustusi. Pikierile oleks küll enam meeldinud küllaltki pikka teed — kaksteist kilomeetrit — veeta tõsisest vestlusest jõuka poepidajaga ja selgitada olukorda, milles elas Soomuste küla rahvas, mis oleks osutunud kasulikuks kihutuskoosolekul, aga mis teha, olukorraga tuli leppida. Kүүдimeheks oli keegi noorepoolne mees, mitte enam kui aastat kolmkümmend viis vana, nagu paistis — kalurisulane, suviline, keda pere-mehed hankisid kevadel Riias turult või punaste laoruumide juurest. Habe ajamata, läikiva vaskpruuni näoga, mornivõitu, aitas ta Pikieril kraamipakid, grammofonikasti ja pildimasina vankrisse laduda, ootas, kuni härra ronis koorma otsa, ajas siis hobuse liikvele ja hakkas sõitma piki tolmust metsateed. See oli ära sõidetud, paiguti vajusid rattad rummuni liivasse ja männijuured raputasid vankrit hirmsasti. Pikier võttis grammofoni sülle, hoides heliplaate, mis võisid kergesti puruneda. Siis vaatles ta kүүдimeest ja mõtles hetke, kuidas kõnelust alustada.

«Kas suitsetate?» küsis ta viimaks, ulatades mehele paberossi.

«Miks siis mitte...» urises see vastuseks. «Kuid mul pole tuld.»

«Kas seepärast ei või võtta!»

«Hm...» Nad süütasid paberossid.

«Kas te elate juba kaua Soomuste külas?» uuris Pikier.

«Saab neli aastat. Tookord, kui noor Klava valmis-
tas suure mõrra ja asutas kooperatiivi, teenisin ma ta
isa juures sulasena. Kas te tunnete Oskarit?»

«Mm-ei... ma olen ainult üht-teist teistelt kuulnud.
Kuidas siis Soomuste rahval käsi käib? Kas mõned
koosolekud on tänavu juba olnud?»

«Koosolekud?»

«Ma mõtlen, et — kas parteimeestest on mõni
käinud?»

«Küllap on. Peaaegu igal pühapäeval käib mõni.»

«Mida nad siis head räägivad?»

«Mis nad seal räägivad. Lubavad tea missuguseid
headusi, linnupiima ja seeneseemneid. Mine aga ja
hääleta nende poolt.»

«Seda nad tahaksid küll!» Pikier naeris kuivalt, ja
küüdimees naeris tänutundest saadud paberossi eest
kaasa.

«Kuid ega siingi keegi eilne ole,» jätkas mees. «Kes
siis ei tea, kuidas nad hiljem oma lubadusi täidavad.
Kaks nädalat tagasi oli üks sõitnud siia moosekanti-
dega. Mängiti viiulit ja üks tüdruk laulis.»

«Ja mis ta ise?»

«Mis tema. Kui teie valite mind seimi, ütles ta, siis
muretsen ma teile tasuta puud majade ehitamiseks ja
kustutan kõik vanad võlad. Võrkudel tolli enam ei
oleks, ütles ta, ja riik kindlustaks oma raha eest teie
elud ja varad.»

«Mis soomustelased selle kohta ütlevad?»

«Kust ta võtab, mida anda? Kas tal on mõni rahapada
või? Parem oleks ehitatud konservivabriku. Sadamat
on vaja nagu süüa, tammi ehitada, tee kaevata, et
mootoriga äärde pääseks. Tee on ka siin selline, et
sõida nagu mööda sea songitud maad. Kui on midagi
õrnemat vankris, siis on see nässus, kuni pärale jõuad.
Kuid tema ütleb, me kindlustame teie elud ja
varad.»

«Jah, nii nad oskavad...» ohkas Pikier ja märkis
midagi taskuraamatusse. «Lubada pole ju raske, aga
kui on tarvis asjast rääkida, siis on teine laul. Kuid
mis teavad niisugused inimesed sellest, mida vajavad
kalurid. Kui oleksid ise maitsnud mereleiba... — nagu

näiteks mina. Ah jaa...» ohkas ta veel kord, «kes
ise ei ole valu tundnud, mis teab see valust. Ja siis
rahvas ei võta neid ühti tõsiselt?»

«Ajab naerma...»

«Jaa-jah, egas siis ükski eilne ole.»

Pikier muigas. Ta märkis veel midagi taskuraama-
tusse, ulatas küüdimehele veel ühe paberossi ja vai-
kis siis kuni Soomuste küläni. Vankri ümber kees tolm,
päike paistis silma ja idatuul kallutas männilatu.
Metsas oli sammal kohati peaaegu valge, teisel paist-
sid paljad liivaväljad, kus kasvas harvalt kiduraid,
jändrikke männijasse. See ümbrus sisendas Pikierile
nukrust, isesugust raskemeelsust. «Need on alles ini-
mesed, kes suudavad veeta kogu oma eluaja niisugu-
ses kohaš,» mõtles ta. Terane ja leidlik, oli ta varstigi
unustanud oma kurva ümbruse ja vaatles küüdimehe
jalgu. Need olid hoopis isemoodi jalad: paljad, hiigla-
suurte siniste küüntega ja samasuguse nahaga. Ka
aluspükste otsad, mis pükste alt välja ronisid, olid
määritud siniste laikudega, sest mehel olid uued puu-
villased püksid, mis andsid märjaga veel värvi.

«Välismaa riie ei anna värvi,» meenus Pikierile.
«Kui seda tollita sisse lasta, saaks rahvas osta.»

Ja ta märkis veel midagi taskuraamatusse. Siis hak-
kas paistma Kõrkajõe luhtade tasandik ja varsti ilmu-
sid ühe metsaprao vahelt nähtavale Soomuste talud.

Pikier sõitis külla sisse.

4.

Vaade ei olnud sugugi rõõmustav: liiga palju liiva,
rohelist vähe, tänav ei kõlvanud kuhugi ja peaaegu
igas õues oli pulstunud elukas, kes tervitas võõrast
meest vaenuliku haukumisega. Pikier ei sallinud koeri,
lapsepõlvest saadik tundis ta nende ees suurt hirmu.
Lapse-eas hammustas teda kord suur krants ja hil-
jemgi, mehe-eas, oli tal sageli pahandusi nende kava-
lalt kurjade elukatega. Ja kui veider — otsekui aima-
tes kitsehabemega mehikeses oma soo vaenlast, näi-
tasid isegi rahuarmastavaimad koerakutsikad hambaid

ja ajasid tema läheduses karva turri. Ei vorstinahkade ega muude maiuspaladega õnnestunud Pikieril mõne loomakese sõprust võita. Mõnikord oli see väga kahjulik.

Küüdimees, keda külas hüüti Džim Kõõrdsilmaks, näitas Pikierile Banderi kauplust ja mõningaid teisi tähtsamaid kohti.

«Too pruun hoone seal mere pool joome ääres on suur suitsutuskoda. See ehitati tunamullu, teisel aastal pärast kooperatiivi asutamist.»

«Kellele see kuulub?» küsis Pikier.

«Tervele külale, sest siin on ju peaaegu kõik liikmeks. Noor Klava on seal juhatajaks.»

«Kuidas neil läheb, kas teenivad ka midagi?»

«Sellega on nüüd kuidas on. Kui vähem räimi, siis läheb hästi, aga kui juhtub rohkem, siis pole kuhugi panna. Kui saaks valmistada kilusid ja sprotte, siis oleks teine asi.»

«Miks siis ei valmistata?»

«On vaja masinaid, katlaid ja tea mis seal veel. Ei saa kusagilt raha, kuid enestel nii palju pole.»

«Ja kellele kuulub see uus maja vasakul jõe ääres?»

«Selle ehitas noor Klava, Banderi väimees.»

«Ah väimees!»

«Nojah, väimees. Tpruu, Maška!»

Vanker peatus Banderi kaupluse juures. Kaupmees ise tuli välja külalist tervitama.

«Tervist, härra Bander! Noh, kas on ka midagi tehtud?» päris Pikier, kui ta oli vankrist maha kobinud.

«Tervist, tervist, kõik on juba korras. Täna kella kuueks on välja kuulutatud koosolek kooperatiivi ruumes. Kuulutused kleebiti üles juba mineval nädalal ja kellega ma ise olen võinud kokku saada, tuletasin igaühele meelde, et ei unustaks tulema.»

«Kuidas rahvas suhtub?»

«Noh, nii — poolenisti hästi. Oma inimene on ju igaühele armsam ja usaldatavam kui mõni läbisõitja. Džim, aita kraam sisse kanda ja vii siis hobune kopolisse! Täna pole vaja enam kuhugi sõita.»

Omavahel vesteldes läksid mõlemad mehed õue. Siin üllatas Pikierit vana needus: Banderi koer, kes oli

kogu aja päikesepaistel tukkunud, kargas äkki üles ja tormas külalise kallale, vallandades niisuguse lauluviisi, nagu oleks talle saba peale astunud. Pikier peitis enese Banderi selja taha ja vaigistas ehmunult koera. «On ka komme, hoida seesuguseid kiskjaid ilma suukorvita...» pahandas ta vaikselt. «Noh, kui ma saan rahvasaadikuks, siis ajan teile kõigile koonukaitse pähe.»

Kaupmees keelas koera, see rahunes veidi, kuid urises ikka veel ähvardavalt ega pööranud kurje silmi Pikieri jalgadelt. Nagu ütleks: juhtuksid sa mulle aga üksi ette, ilma peremeheta, küllap ma siis sulle näitaksin.

«Tulge, härra Pikier, ma näitan teile uut lõhemõrda,» juhtis Bander külalise küüni. «Nüüdsama lõpetati selle ehitamine.»

«Ah nii, väga meeldiv... kee, kee, te ütlete — lõhemõrda. Saatan nihuke, kas sa jätad mind rahule!»

Viimane hüüatus, mis külalislahket kaupmeest imeilukult üllatas, oli mõeldud koerale, kes samm-sammult meestele järgnes. Pikier käis tagurpidi, silmi oma vaenlaselt pööramata.

«Ta on küi nõiutud minu peale. Küllap on tige?»

«Ei, Sultan ei hammusta. Teda ei tule ainult karta, siis jätab rahule.»

«Oo, ärge ütelge ühti! Mul on kogemusi. Mõnikord öeldakse, see koer on vagane nagu lambatall, kuid ta võtab ja lööb sulle hambad sääride. Mul on juhtunud. Koertega ei ole nalja. Ja hammustused ei parane, leemendavad kuude viisi.»

Banderil ei jäänud muud üle kui panna koer keti otsa. Nüüd võis Pikier hinge tõmmata, aga kui kauaks: kui nad küüni läksid, ajas tibukeste ema, kes juhtus oma väikestega seal olema, enese ähvardavalt turri ja jooksis kaagutades ning õhku hüpates Pikieri poole. See tõmbus tagasi, kuid siis taipas, et see on vaid kana, ja punastades urises tasa:

«Mida kõike teil aga pole...»

Ei, loomadega ei olnud nalja, Pikier tegeles pigem inimestega. Seepärast tundis ta kergendust, kui lõpuks oli mõrd üle vaadatud ja majaisa juhtis ta tuppa,

kus proua Bander oli katnud laua lõunasöögiks. Suitsu-
angerjas ja maasikad piimaga maitseks talle väga.

Tund hiljem ruttasid nad koosolekusaali. Muusika ja
kinoaparaadi oli Bander lasknud poisil juba varem ära
viia. Punased ja rohelised lehekesed, mis olid klee-
bitud kõigile väravaile ja rannas võrguonnidele, kuu-
lutasid:

!! Suur kunstiline programm !!

Grandioosne kinoetendus kell 6 õhtul.

Linastatakse maailmakuulsat filmi, mille valmistamine
maksis kaks miljonit dollarit ja nõudis paljude
inimeste elu:

«Singapuri hirmutis ehk
Idamaade valitseja haaremi saladused».
Imevaimustav muusika. Haarav sisu.

Pärast seda tuntud kalandustegelase
härra A. P i k i e r i kõne:

«Mis on hädavajalik kalurite seisukorra
parandamiseks?»

Sissepääs kõigile vaba.

Nii meeldival üritusel ei võinud publikut puududa.
Kinoetendus, Singapur, haarem, ilus muusika... ja
kõik tasuta! Kes soomustelastest oleks küll nii rumal
ja laseks mööda selle haruldase võimaluse? Rahvast
voolas jõgedena, tulid kõik, kel vähegi aega oli: vana-
kesed, naised, lapsed, tüdrukud, kes polnud kalasuitsu-
tamisega ametis, ja poisid, kes polnud merel võrkude
või nootide juures. Kooperatiivi koosolekuruum oli
puupüsti täis kiilutud. Tagumisele seinale riputati suur
lina, filmiaparaat asetati publiku selja taha kõrgele
lauale. Siis pandi ekraani ette kõneleja jaoks lauake
veekarahviniga ja Pikier asus kohale. Ta kaldus veidi
kõrvale programmis-kuulutatud järjekorrast ja tegi kuu-
lajatele teatavaks, et suur kõne toimub enne ja alles
siis järgneb kunstiline osa. Ta oli kogenud, mis siis
juhtub, kui enne näidatakse filmi: niipea kui film lõ-

peb, hakkab publik laiali valguma — räägi siis tüh-
jale ruumile. Ka nüüd, kuuldes, et Singapuri hirmutist
näidatakse hiljem, tõusid mitmed noored püsti ja taht-
sid lahkuda:

«Siis on veel aega küllalt... Tuleme hiljem, kui ta
on oma kõne maha rääkinud...» ütlesid nad.

Kuid Pikier oskas siingi abi leida.

«Palun mitte laiali minna,» ütles ta. «Kes lahkub,
neid enam sisse ei lasta, et mitte segada etenduse
käiku.»

Polnud midagi parata, rahvas istus maha ja kuulas
allistunult. Ja Pikier rääkis terve tunni ja kaksküm-
mend minutit. Oma inimene, kalurite hõimust, ei pil-
lanud ta algul ilusaid sõnu, vaid lihtsalt, otsekui era-
kõnes, arutas randlaste elutingimusi, nende väikesi ja
suuri muresid, kasutades kõneluses osavasti Džim
Kõõrdsilmalt omandatud materjale. Suure suitsutus-
ahjuga pole soomustelased midagi võitnud, siin on hä-
davajalik konservivabrik. Katlad, masinad ja kõik
muu on kallid, seda peab riik andma, sest siis saab
jälle, mida eksportida välismaale, ja riigikassasse voo-
lab välisvaluutat. Ja kuidas on lugu kalasadamaga?
Kas soomustelaste paadid on kaitstud sügistormide
vastu? Kas mootorpaatidel on olemas tee, mida mööda
nad võivad täie koormaga kaldale läheneda? Kui palju
noodapaate pole puruks pekstud, ümber paisatud,
noodad mööda joome laiali pillutud, kui need jäävad
rajuöödel lagedale ankrusse? Miks pole ehitatud muuli,
miks pole siin ühtegi päästepaati? Miks pole seda
ja jälle seda? See silmanähtav ülekohus erutas Pikie-
rit, ta ägestus, vaimustus, muutus pateetiliseks. Osa-
vasti mängis ta kalurite tundmustega, meenutas nende
uppunud poegi ja vendi, äratas neis kibedustunnet,
puudutas nende õigusetut seisukorda ja küsis lõpuks:
miks on see nii?

Vastus oli tal juba valmis:

«Seepärast, et teil seal Riias, seimis ja valitsuses, ei
ole ühtki inimest, kaitsjat omadest inimestest. Ja kuni
niisugust pole, ärge oodake, et keegi parandab teie
olukorda. Need, kes siin tulevad ja lähevad, lubades
pudrumägesid ja piimajögesid, on ainult kütid. Need

matkavad mööda meie maad ringi, himustades saada midagi enda heaks. Nad lubavad alati, aga mida on nad andnud ja mida annavad? Ainult sõnu. Seepärast, et teha lõpp sellisele olukorrale ja et randlaste huve võiksid kaitsta nende endi inimesed, peavad mõned lugupeetud ja ennastsalgavad mehed teie eneste seast, kelle ausameelsus on teile kõigile hästi teada, asjast kinni haarama... Aga ka teie ei tohi jääda ükskõikseks. Sügisel valitakse seim... me läheme võitlusse iseoma nimekirjaga... mitte üht häält teistele...»

Higi pühkides ja kuivanud huuli lonksu veega kõsutas lüpetas Pikier. Talle plaksutati. Oli õnnestunud luua kalurite südameis mõningaid meeldivaid illusioone. Leidus küll mõningaid kahtlejaid, kes kehtasid õlgu ning muigasid: kas on see parem kui teised? Topi kõik ühte kotti... Kuid nende vähesed häälled ei suutnud summutada enamiku veendumust.

«Näe, kuidas ta kõigest aru saab, mis meil vajal» ütlesid nad. «Ei raba tühja õhku ega töota taevamannat, vaid just seda, mis meil puudub. Oma inimene...»

«Suur kunstiline programm» kestis ühe tunni. Film oli küll väga kulunud, kõik kolkad läbi käinud ja katkes sageli, siiski — Idamaa, haarem, tütarlapsed pilusilmadega... Siin vähemalt võis demonstreerida viisakais tingimuses, ruum oli suur ja kui luugid suleti, võis ekraanil märgata poolenisti hästi varjude liikumist. Aga kuidas oli Pikieril läinud mujal, väiksemas ja vaesemas küla, kus ettekandeks ei leidunud muud sobivat ruumi kui mõni suitsunud saun või ait? Seda ettekandeõhtut tuli tunnustada õnnestunuks.

Pärast ettekandeid jagas Pikier rahvale lehekesi ja brošüüre. Siis palus Bander ta enda poole öömajale ja mõlemad auväärased mehed lahkusid.

5.

Õhtul istusid mõlemad suured poliitikud — Bander ja Pikier — kaupmehe toas laua taga, viskasid mõne klaasi kümmelit ja hammustasid suupistet peale.

Rääkis Pikier:

«Algas on hea. Meie asi on äratanud kalureis usaldust. Nüüd on vaja osata vaid osavasti jätkata. Kui meie asi kuidagi ära ei riku, siis on sügisel vähemalt neli-viis saadikumandaati kindlustatud.»

«Küllap te olete mõelnud edaspidisegi üle,» lausus Bander, süüdates esiti külalise sigari, siis oma.

«Siin peab olema süsteem, teatud plaan.»

«Muidugi, ilma plaanita ei saa.»

«Olen mõelnud juba meie kandidaatide nimekirjast. See tuleb koostada suurima hoolikusega.»

«Khem, khem...» kõhatas Bander ja hakkas kullast uuriketti sõrmitsema. «Peaasi — mehed, kes tahavad ja ka suudavad midagi teha. Pole naljaasi olla rahvasaadik. Niisugune seisukord paneb peale suuri kohustusi ja suure vastutuse.»

«Kõigepealt — esimene kandidaat, nii-öelda, juhtiv isik...»

«Sellest, näib mulle, ei maksa enam rääkida, see olete teie...» Bander vaatas pinevalt oma kõnekaaslast otsa.

«Khem... sellele võib mitmeti vaadata.» Pikier nõjatuis toolikorjule ja silmitses oksatüükaid laelaudades.

«Ei, see olete igal juhul teie,» ütles Bander kindlalt. «Kellele kuulub see idee, kogu algatus?»

«Oletagem, et see olen mina, kui te juba nii arvate. Kuid teine peate igatahes olema teie, härra Bander. Neid kaugemaid võib siis korraldada, kuidas nüüd näeme. Kuid meie mõlemad peame eesotsas minema. Niipalju oleme vist küll ära teeninud oma vaeva eest. Kes on siin rohkem teinud, ümber käinud ja agiteerinud kui mina? Kes on küll rohkem toetanud meie asja rahadega kui teie, härra Bander? Ei, seal pole midagi enam rääkida, meil kahel on täielik õigus seimi pääseda. Ja seda teab iga tola, et need, kes lähevad nimekirja eesotsas, saavad alati kõige rohkem häält. Edasi on siis nüüd nii, kuidas kellelgi õnne on. Teadagi, ka ülejäänutega tuleb toimida mõistlikult. Ei või ju iga narri nimekirja panna. Ega's soovijaist puudu ole. Meie toimetame selle asja nii: esimene ja teine —

meie ise, edasi — igast külast populaarsemad ja auväärsamad mehed. Kui valimisnimekirjad jõuavad rahva kätte, uuritakse neid kohe, kas on mõni, keda tuntakse? Rahvas märkab, näe — siin on nende auväärsse mehe nimi. Ei lähe ometi enam hääletama teise nimekirja poolt. Nii võime üheainsa nimega saada sadasid hääli, ühe kandidaadi pärast võib kogu ringkond hääletada meie nimekirja poolt. Nüüd peab vaid teadma, kes on need mõjuvõimsamad. Näiteks siinsamas Soomuste külas — kes teie arvates oleks kõige sobivam peale teie?»

«Hm... jah, mul on küll ebamugav ütelda, aga asja heaks peab tunnistama, et mitte ainult Soomuste külas, vaid ka kogu ümbruskonnas leidub vaevalt mõni teine mees, kellel oleks nii suur mõju kui mu väimehel Klava Oskaril. Teda usaldavad siin kõik, sest ta on tõestanud oma võimeid mitmes asjas. Mörrad tõi ta siia esimesena sisse, see kooperatiiv, jääkelder ja suur suitsutuskoda on tema väljamõeldis. End määrinud pole ta ka veel kusagil. Ainult ei tea, kuidas see välja näeb, et kaks kandidaati on ühest perekonnast. Kui ei hakata mõtlema: sugulaste värk.»

«See polegi nii tähtis,» heitis Pikier käega. «Vaadake aga teisi erakondi, seal on ühes ja samas nimestikus isa, poeg ja ema. Kui teie väimehel on nii suur mõju, peame ta igal juhul nimekirja panema. Oleks mõttetus mitte kasutada niisugust meest. Kas ta meie koosolekul oli?»

«Ei näinud, vististi toimetas vabrikus. Ta on ju niisugune töörühmaja, kuigi sai äsja alles kolmekümneaastaseks.»

«Paneme tema kolmandaks, see sobib hästi. Aga kuidas jääb pudumlastega? Keda võiksite sealt võtta?»

Nüüd järgnes pikk nõupidamine. Bander nimetas küll Mengeli Peetrit, küll Rumbaini, küll jälle Krauklist, kuid lähemalt vaadeldes leidis igal neist kandidaatidest mingisugune viga, mõni tume laik: üks jõi liiga palju, teisel olid kunagi olnud pikad näpud, kolmas ei osanud rääkida, mõnel ei olnud perekonnaelu niisugune, nagu peaks olema.

«Selle ofsustame hiljem,» lõpetas Pikier ebaõnnes-

lunud ettepanekud. «Missugune inimene on küll patitudeta?»

Nad arutasid läbi ka teised külad. Pikier märkis oma taskuraamatusse iga tähtsama asjaolu, et edaspidi teaks, kuidas rahvaga rääkida. Ja siis jutustas ta oma riiklikest plaanidest, kalanduspoliitikast, mille nad teostavad hiljem, kui neil on seimis neli-viis saadikut.

«Ühel meist tuleb kord ministriks hakata, kui meil on juba nii palju hääli. Siis võib midagi kätte saada.»

Bander kuulas ahnelt, üha enam vaimustudes Pikieri plaanidest. See inimene oli otse geniaalne. Missugune laiahaardeline vaade, missugune terav pilk ja arusaamine! Koos niisugusega võis paljugi saavutada.

«Teie peaksite astuma meie kooperatiivi liikmeks,» ütles kaupmees. «Ma võiksin selle korraldada.»

«Ah nii, ma saan aru!» naeratas Pikier, veel kord tõestades oma kiiret taipamisvõimet. «Et ma oleksin isiklikult huvitatud kooperatiivi edusammudest. Aga võib ju, võib, kui te nii soovite.»

Bander oli poliitikast lausa põlema läinud. Kuna siin külas midagi suuremat ei juhtunud, polnud tõesti midagi, mis oleks võinud täita energiaküllase mehe elu. Tema naine, kes oli kasvanud linnas ja liikunud parimate inimeste seltskonnas, oli temaga täiesti päri. Mehe püüded rahvasaadikuks saada meeldisid talle: need suundusid avarusele, suurtele asjadele. Ei olnud ju meeldiv kükitada kogu elu tõrvapüttide ja seebikan-gide juures.

«Homme käime küla läbi ja katsume isiklikult veenda neid araverelisi,» ütles Bander hiljem, näidates külalisele magamisaseme.

«Jah. Ja igal juhul peame kohtama ka Klavat, teie väimeest. Kas ta siia ei tule?»

«Pole ju aega...» urises Bander, vaadates kõrvale. «Vabrik, mõrd, noodad... annab rühmata. Niisugune on ju meie... kalurite elu...» ohkas ta.

«Jah, niisugune on meie elu...» ohkas Pikiergi.

Hommikul oli Pikier jalul ühes Banderitega, kes tõusid vana, nagu tavaliselt peredes, kus on loomad ja majapidamine. Söönud tubli hommikueine, läks kalurite kaitsja küla ja mereranda vaatlema. Kaupmees saatis teda. Värske hommikutuul kiigutas puid, linnud siristasid metsas ja ühes esimeste päikesekiirtega ärganud arvutud putukad saalisid õhus. Kiiliparved ujusid vastu tuult, kõndijate näole kleepus peeni ämbliku-võrguniidikesi — näis, kogu õhk oli neid täis.

«Tuleb põuailmu,» arutas Bander, pühkides näolt ämblikuvõrku. «Ega see halb ole, on vaja heina teha.»

Nad läksid mereranda, kus kalurid tulid võrkudega kaldale. Veidi eemal pöörasid vadalised loomust. Nagu sulatina lebas valkjalt läikiv meri oma kallaste vahel. Kaugel ulgumerel urises mootor — üle vaigse lahe lendas Eestist postilennuk. Magus roidumus nagu kerge suigatus kattis kõike. Pikier tundis omapärast meeldivat uimastust. Kullaselt sädeles päikeses terav lõikhein, jalge all krudises kergelt luiteliiv — nii peen kui jahu ja ühtlaselt puhas, nagu oleksid teemandiotsijad seda sõelunud. Kogu küla oli juba liikvel: mehed kuivatasid võrke, teised puhastasid paate, millede servale oli kleepunud kalamarja ja -soomuseid. Hobusemehed ootasid räimekastidega kaldal, kuni noodamehed tõmbavad noodapära välja.

Oli veel üsna vara, veidi üle kuue, ja vaadeldes inimeste toiminguid, tekkis Pikieril tahtmatult küsimus: millal nad magavad? Mõni oli aerudega solistanud juba hulk maad mööda merd, mine tea, kus kellelgi olid võrgud vette heidetud; mõni oli kogu öö väljas merel olnud. Vaskpruunid, soomustega kleepunud käte ja rõivastega mehed liikusid aeglaselt, käsitsedes tööriistu ja kerides märgi veonööre. Mõnele oli naine toonud hommikueine. Paadiserval istudes mugisid nad küpsetatud räimi ja rukkileiba, rüübates harva ka väikesest pudelist, mille peitsid alati hoolikalt kuue seesmisse taskusse, et mitte valmistada teistele asjatult kiusatust. Asunud paadi ümber, kühveldasid nai-

sed võrgust kalu välja, raputasid võrgulina, suuremaid aga tõmbasid välja läbi võrgusilma nii osavasti, et kaladel ei murdunud oimudki. Siin sagis suur pere usinas töös.

Pikier soovis tööle jõudu, peatus ühes kohas, peatus teises, päris, kuidas saak on ja missugused on parajasti hinnad. Ta ei tülitanud inimesi linlase võhikliku uudishimuga, ei pärinud, miks see nii on ja see naa, vaid esines kõikjal nagu oma inimene, kes saab kõigest aru ja kes on ise selle läbi teinud. Vanade lobisemishimuliste naistega vestles ta loodetavast kartulisaagist (kui aga kõik ära ei kuiva!) ja kas nad küpsetavad leiba ise või võtavad poest; meestele avas oma portsigari ja kostitas paberossidega, aga kui jõudis vadaliste juurde, kes, tõmmanud parajasti välja noodapära, jõid lonksu viina, maitstes Pikiergi seda ühisest pudelist, paludes tüki toorest vimba pealehammustamiseks. See kõik oli muidugi pisi, kuid jättis meeldiva mulje: lihtsaile inimestele meeldib, kui nende igapäevased harjumused suudavad valmistada rõõmu ka võõrastele. Otsekui ühine tunne haarab kõiki.

«Hea härra — ei ole uhke ega...»

Ja varem mornid mehed hakkasid võõraste sõbralikult suhtuma.

«Mis te lisate värvile juurde, et õlikuued läigiksid?» pärib Pikier.

«Sikatiivi ja veidi rasva,» vastatakse talle. Ja on kõnet mitmesugustest õlitamisviisidest — peaaegu igaühel on oma retsept.

«Kas manilltrossid on tugevamad kui rohost?» Kalurite sõber katsub nõõri. «Nafta on veel kallis, tollimaks peaks hoopis ära jäetama...» ütleb ta mootorimaniikule, kuid viinapudelit kombates ohkab nukralt: «Apteek, mitte midagi rohkem. Kas tööinimene suudab seda kinni maksta? Meie käest nõõritakse tont teab missugust raha, aga kas te teate, mis hinnaga müüakse välismaale? Ei ole, ei ole mingisugust õigust...»

«Kõik jookjad peaksid streigi välja kuulutama,» nimetab keegi. Kuuldub naeruturtsatusi.

«Kui kaua suudaksid sa streikida?» naeravad mehed. «Lähme nüüd suitsutusköja juurde,» sõnas viimaks

Bander. «Oskar on kalad vastu võtnud, võime temaga rääkida.»

«Läki jah,» vastas Pikier.

Suitsutamiskoja leidsid nad suures tööhoos. Kastide viisi seisis räimi, angerjaid, lesti ja lutse tööruumis, kus naised seadsid neid suitsutamiseks. Ridamisi ja kimpudes traadile lükitud kalad asetati laia suitsutamisahju.

«Jõudu, Oskar!» tervitas Bander noort meest, kes toimetas midagi tühjade kalakastide juures. «Kuidas käsi käib?»

«Täna, võib rahul olla!» vastas Oskar ja pöördus tulijate poole.

«Saa tuttavaks meie tuntud tegelase härra Pikieriga...» esitles Bander oma kaaslast. «Ta tutvub parajasti meie küla elutingimustega.»

Oskar vaatas tähelepanelikult mehikesele otsa, ulatas siis käe.

«Ega see halb ole, kui keegi ka meie vastu huvi tunneb,» naeratas ta.

Ja ta jätkas oma tööd.

Pikieril hakkas ebamugav selle mehe lühikesest ükskõiksest pilgust. See oli nii rahulik ja selge, näis, et ta nägi tulijast läbi. Oskari võimas kasv, suured krobelised käed, tuules ja päikeses pruunistunud nägu, rahulikud, kuid lõpmatut enesekindlust väljendavad liigutused — kõik see tegi Pikieri korraga rahutuks. «Seda ei saa haneks võtta,» mõtles ta endamisi, «seda tuleb veidi ettevaatlikumalt kohelda.»

Ja Oskarit töös takistamata hakkas ta lühikeste märkustega teda kompima. Taibates, et vabrik on ta südameasi, väljendas Pikier oma tähelepanekuid asjalikus toonis.

«Ah siis teie ainult suitsutamisega...»

«Mis teha, kui ei saa midagi muud peale hakata.»

«Hm, jaa... minu arvates peaks seda küll tublisti laiendama, täiendama uute tootmisharudega. Siin on üsna elav kalastamiskeskus, te võiksite julgesti toota ka ekspordi jaoks.»

Oskar lõpetas toimingud kastide kallal. «Jah, seda me võiksime küll,» ohkas ta tasa. «Kui oleks raha,

ehitaksime juurde uusi ruume, hangiksime masinaid ja katlaid ja valmistaksime konserve. Aga kus sa... üksi oma rahadega ei suuda me neid muretseda. Valitsuselt ei saa nii kergesti, lubavad küll, mis ajast juba, kuid peab veel ootama...»

Bander vahetas Pikieriga tähendusrikka pilgu, siis siirdus otsekui midagi silmitsedes tööruumi. Pikier asus asja juurde.

«Seda kõike võiks kätte saada, kõike. Vaja ainult endal riigielust osa võtta. Meie ajal peab igaüks võitlema enda eest, ega keegi teisele aset valmista. Kui meil oleks seimis omi inimesi, siis oleks tühine asi ehitada mereranda mõni konservivabrik.»

«Võib ju olla.»

«Käesoleval sügisel lähevad kalurid valimisele oma nimekirjaga.»

Oskar muigas.

«Mis see kõik aitab. Mõni poliitik ajab jälle oma äri.»

«Ei maksa lasta poliitikuil. Tarvis enesel asjast kinni hakata. Meie koostame praegu kandidaatide nimekirja. Kõik arvavad, et ka teie peaksite tingimata kandideerima.»

«Mina?» Oskar vaatles imestusega väikest meest, hakkas siis naerma. «Mis siis mina seimis teen? Üks tumm enam, see on kõik. Ei, ei, mis rahvasaadik mina nüüd!»

«Ärge ütelge ühti nii. Teie peate igal juhul nimekirjas esinema.»

«Täiesti võimatu. Niisuguste asjade jaoks on tarvis teistsuguseid mehi.»

«Kes nad siis on, need teistsugused, aga vaadake, kuidas nad elavad. Kas te arvate, et paljud on seal tea mis?»

«Ega selle üle pole midagi rõõmustada ja see tõendab ainult seda, et paljud inimesed on oma osast ja võimeist valesti aru saanud. Rahvasaadikuks olemine paneb peale suuri kohustusi. Kes võtab need enesele, teades, et ei suuda neid täita, see on... kaabakas.»

«Aga mis on siis seal täita! Võtta osa hääletamisest, saada aru niipalju et — mis asi meile sobib ja mis mitte? Seda suudab igaüks.»

«Mis sobib meile enestele, sellest saame aru, aga igakord ei sobi riigile ja rahvale see, mis sobib ühele või vähestele. Kogu rahva vajadused on tähtsamad kui meie isiklikud puudused. Ei, armas härra Pikier, Teist ma ei räägi, teie võib-olla tunnete end sobivana saadikuametis jaoks, kuid mina... Siin rannas tean ma oma kohta, suudan ja tahan töötada, aga seal... ei, täiesti võimatu. Kes töötab siis minu kodus, kes juhib vabrikut?»

«Aga palk? Kas teate, mis saadikud teenivad? Kui saate seitsesada latti kuus, ei tarvitse teil üldse töötada. Võite elada linnas, üürida toreda korteri, sõita aeg-ajalt mööda kalurikülasid ja vaadata, kuidas seal lood on. Siis te ei tahagi enam töötada. Teid valitakse kindlasti ka mõnesse komisjoni. Istungirahad... sõidurahad... teist hakatakse kirjutama ajalehtedes. Oma kalastamisega ei saaks te kunagi nii palju.»

Oskar heitis oma jutukaaslasele terava pilgu.

«Ja kes selle kõik kinni maksab?»

«Riik.»

«Ma tean, et riik. Aga kust võtab ta selle raha? Eks oma rahva käest, muuseas ka meie kaluritelt.»

«Selle eest te kaitsete nende huve.»

«Nii? Kas ma siis, kui elan linnas oma toredas korteris, hellitatud ja õrn, saan veel aru nende raskustest, kas mul veel miski valutab? Mis huve võib niisugune kaitsta, kes ise ei ela enam seda elu ega tunne selle häda?»

«Teie otsustate liiga ühekülgselt. Nii see ei ole...»

«Võib-olla.»

«Aga ega's teil ole midagi selle vastu, kui me paneme teie nime kirja? Kui teid valitakse, võite ka loobuda mandaadist.»

«Ma pole komödiant. Aitab, härra Pikier, kõnelema millestki muust.»

«Aga, härra Klava, kas tõesti...»

«Jätke mind rahule.»

Oskar pöördus pahaselt kõrvale ja läks suitsutamiskoda vaatama.

«Oo, milline veidrik see on!» ütles Pikier Banderile,

kui nad hetke pärast suitsutamiskojast lahkusid.

«Mitte miski hinna eest...»

Bander laotas kurvalt käsi.

«Niisugune ta vahel on.»

Tänaval kohtasid nad Mengeli Fredi, kes oli toonud Pudumi külast kaks kasti lesti. Mõlemaid poliitikuid märgates tervitas ta neid juba kaugelt ja tuli juurde.

7.

Mengeli Fredil ei käinud käsi enam kuigi hiilgavalt. Tookord, kolm aastat tagasi, kui ta tuli täis taskutega Ameerikast tagasi ja ehitas koos Oskariga suure lõhemõrra, oli kõik teisiti. Poisil oli raha, mõnikord isegi rohkem kui tarvis, ning ta ei lugenud kunagi santiime. Nad teenisid esimesel suvel hästi, sest tuuled olid lõhepüügiks väga soodsad, ja siis kuulus neile üks peaaegu terve meri. Kuude kaupa andis mõrd suuri loomuseid, raha tuli nagu kasukakäisest ja Fred harjus suurte sissetulekutega. Näis, et teistsuguseid aegu ei võinudki tulla. Ta polnud ihnuskoi, oo ei, niisugused asjad ei sobinud ta iseloomuga. Laskis teha ülikondi, ostis jalgratta, aga kui see tüütas ja moodi läksid teised, kiiremad liiklemisvahendid, muretses ta mootorratta ja sõidutas tüdrukuid piki randa. Tutvusi oli tal kõikial, igas külas mõni sõbratar ja igaühele tahtis ta midagi kinkida. Kergekäeliselt veeresid latid ja välisvaluuta, küll siidkleidi, küll läikiva kiviga sõrmuse, küll jälle ilusa suvemantli eest. Igal peol pidi ta kohal olema ja tema oli see, kelle laua juures sai igaüks midagi tasuta maitsta. Kas nõudis ta midagi vastu? Lõbusat seltskonda, sõbralikku olemist, muretat naeru.

Saabunud koju, hakkas ta esimesest päevast alates abiellumisest rääkima, kuid ei olnud veel niikaugele jõudnud, et mõnd tütarlast kirikuõpetaja juurde viia. Sest talle meeldisid kõik, täna üks, homme jälle teine — ei olnud kerge sellises olukorras otsustada. Kord oli ta küll otsustanud Banderi Anitat omaks hüüda, kuid seal tuli Oskar vahele, ja lõpuks muutusid mõlemad

tuttavad üsna jahedaks teineteise vastu. Niipea kui Oskar abiellus ja hakkas eraldi kalastama, hakkasid Fredi asjad alla käima. Randlased ehtasid nii palju mõrdu, et polnud enam kohta, kuhu neid panna. Saabusid tuulised suved, lõhkused püünised, lõhesid jäi vähemaks, ja oma venna Peetriga ei läinud Fredil kaugeleki nii libedasti kui Oskariga. Tuli end piirata, raha hoida — see ilmnes kohe kogu Fredi elus. Ta polnud enam lõvi, kelle ümber keerles pidudel kogu küla noorus, üksikuna ja vaiksena istus ta mõnikord ihuüksi tühja laua juures, tema seiklusjuttude üle muiati. Aga mis sellest, söönud või söömata — pea püstil. Ei võinud veel teada, missugusele kalmistule ta mae-takse... Inimene, kes elus nii palju näinud, on juba iseenesest väärtus. Saabub paras hetk, ja ta sunnib end austama.

Vaimult oli ta jäänud sellekssamaks vanaks Frediks: keigarlik, veidi kergemeelne ja suureline. Seda ärgu keegi arvaku, et ta kogu eluaja askeldab koos vennaga tühiste räimevõrkude ja lestanööridega. Midagi oli ta juba välja mõelnud — kui avaneks vaid võimalus seda plaani ellu viia, siis tõuseks ta kergesti, parandaks oma seisukorda ja saaks oma endise sära tagasi. Aga see nõudis raha, kõigepealt väikest kapitali, siis veidi julgust ja natuke õnne. Vend Peeter oli liiga piiratud, et huvituda niisugustest asjadest. Teist, sobivat sõpra Fred pudumlaste hulgast ei leidnud ega naaberküladestki. Ainult kui Oskar oleks seesama endine... siis võib-olla. Kuid tollel oli nüüd perekond, peab elama liiga tõsiselt ja ettevaatlikult, ei või enam riskeerida ega kogu pangale mängida. Seejuures — nad olid veel teineteisega pahased.

Pikieri ilmumisest ja kavatsustest Fred juba teadis. Ta sai aru, et seegi ei olnud mingi unimüts. Meeldiv oleks tutvuda lähemalt ettevõtliku inimesega. «Tervist!» ütles Fred mütsi kergitades. «Meie ootame juba, et sõidate mõnikord Pudumi külla. Minu vend oli olnud eile koosolekul ja kuulnud teie kõnet.»

«Mis siis teie omad ütlevad?»

«Kõik ootavad teid. Meie juures on kõik niisamuti nagu siin. Tunneme rõõmu, et nüüd algavad kord tei-

sed ajad, hakkame ise endi eest mõtlema. Teistelt pole midagi oodata.»

Pikier soovis meeleldi selle inimesega lähemalt vestelda, sest ta oli otsustanud järgmisel öhtul esineda kõnega pudumlaste juures.

«Mis te ütlete selle kohta?» küsis ta tasa Banderilt, kes lubas poe juurde minna. Bander kehtas ebamääraselt õlgu.

«On kah...»

Midagi rohkem ütle mata lahkus kaupmees. Jäänud kahekesi, vestlesid Fred ja Pikier tüki aega. Kõnelus Oskariga oli kibestanud kalurite sõpra. Ta ei kannatanud välja ja katkestas ühes kohas järsult Fredi vaime.

«Hea on nii rääkida, aga kui on vaja midagi teha, siis kohe saba sors. Noor Klava, näiteks. Talle meeldiks küll, kui siin mõni asi muutuks paremaks, aga kui nimetad, et peaks ka ise käed külge panema, siis raputab enese valla. Mis nüüd mina, las juba mõni teine!»

«Mis nüüd see...» muigas Fred põlastavalt. «Ma tunnen teda hästi. Mida ta ei tahtnud?»

«Et seatakse üles kandidaadiks seimi valimistel.»

Fredi silmad läksid suureks. Nii kõrgeist asjust polnud ta veel mõelnud. Seimi kandidaat... Oskar — seimi! See oleks alles tore. Midagi torkas ameeriklase südames, kade muie virildas vägisi ta suu.

«Tollest ei tule midagi välja, ta on ennast täis. Aga kui teie nii väga vajate... eks minagi võiks. Jah, minupärast pange aga mu nimi kirja. Fred... see on Alfred Mengel.»

«Meie otsime tuntumaid nimesid, kellel on siin mõju.»

«Kes küll siin mind ei tunneks! Minge alevisse, küsige kelle käest tahes! Mengeli Fred?» Oo, see on korralik poiss, selle kohta pole midagi öelda. Aga pardon, vabandage, et ma nii räägin. Mul endal ei sobi ju ennast soovitada, aga ma arvan, kui teised on nii uhked ja ei taha, siis me võime neile näidata. Mis nüüd Oskar, ha-haa, olete ka leidnud õige! Ma mäletan veel, kui me kunagi koos äritsesime. On ju, on ju oma

nupuke otsas, aga mitte nii hull, nagu rahvas arvab. Mõni oleks saanud sellega veel paremini hakkama. Kas seal passi ka on vaja?»

«Kus?»

«Tollele nimekirjale?»

«Ah soo! Noh, sellega pole kiiret,» põikles Pikier. Fredi suur valmisolek ei vaimustanud teda hoopiski. Niisugused, kes ise end pakkusid, ei töötanud midagi head. Veel veidi lobisenud ja silmitsenud kalurite kaitsjat, otsustas Fred lõpuks, et vaja riskeerida.

«Läki veidi kaugemale, siin võidakse meid kuulda,» meelitas ta. «Mul on üks tore asi, kuid vajan kaast. Kohalikkudega pole midagi peale hakata.»

«Nii, nii...» nohistas Pikier uudistavalt.

Nad läksid teisele poole luiteid. Vaikselt tutvustas siis Fred Pikierile oma kavatsusi. See oli suurepärane plaan, väikesel mehikesel hakkas habe kuulates vöbi-sema ja ta hõõrus alateadlikult käsi vastu puusi.

«Valimiskampaania jaoks läheb meil raha vaja, aga kui me teeme seda, siis tuleb raha kuhjaga...» sosistas Fred. «Ja see on hea, et teie olete linnas, kuid mina siin rannas. Te peate ainult aitama mul peale hakata.»

«Siis pean ju minagi kooperatiivi astuma,» lausus Pikier mõtlikult. «Bander kutsub juba.»

«Seda võib. Ka mina olen liige. Noh, kas läheb?»

«Eks või ka.» Ja tähendusrikkalt Fredile otsa vaadates lisas Pikier: «Niisiis te olete kolmas kandidaat meie nimekirjas.»

Nad lahkusid. Pikier läks tagasi külla. Fred seisis luitejalal ja naeratas. Tal oli palju päikeselisi mõtteid... ta mõtles seimist ja veel millestki.

«Nii, Oskar, sea end valmis... Nüüd näed sa, kuidas töötab Fred, sa suur tormaja...» — Ta puhkes naerma ja hõõrus kätega puusi.

8.

Bander oli veidi liiga vara suitsutuskogast lahkunud. Ta ütles küll, et olevat poe juures toimetamist, kuid see oli ettekääne. Tõeline põhjus, mis kihutas tarka

ärimeest koju, oli hoopis midagi muud: kooperatiivi juhatus oli otsustanud vallandada vabriku kalasuitsutaja, kes oli tulnud Soomuste külla möödunud kevadel Kuramaa rannast. Otsus oli vastu võetud Oskari teadmata ja Banderi oli segatud sellesse asjasse, seepärast oleks tal olnud ebamugav juures viibida, kui tuleb väimehe vastu välja astuda. Oskar on igatahes vastu, sest tema oli see, kes kuramaalase siia tõi. Mis saundis Soomuste peremehi seda tegema? Teenistushimu ja kadedus. Osis ja vana Duunis olid algusest peale urisenud, et võõrale naisele tuleb nii suurt palka maksta, kui selle töö võiks mõni kohalik palju odavamalt ära teha. Ent peamine oli vist see, et Liepniegi poeg Kristap oli hakanud liialt sõbrustama võõra tüdrukuga — maailmahulgusega, kuna perekonnal olid teised kavatsused: kas Osise Vilma ei olnud Kristapiga niisama hästi kui kihlatud? Naabrite lapsed, sõbrad maast-madalast — mis neil viga oleks?

Ja nii põgenes Bander minema. Varsti pärast tema lahkumist ilmus suitsutuskotta kooperatiivi juhatus, Liepniek ja Osis, oli teisigi juures, Fred polnud veel ära sõitnud. Vanataadid oleksid toimetanud seda meeleldi ilma Oskarita, aga kui ta ära ei lähe... Nad tam-musid, panid piibud tossama, müksasid tasa üksteist ja õhutasid alustama. Osisel oli rohkem julgust, see läks Oskari juurde.

«Täna on viimane kuupäev...» algas ta.

«Näib küll,» vastas Oskar ükskõikselt. «Kas on midagi uut?»

«Ei, pole midagi erilist, ainult me arvasime, et nüüd oleme juba ise küllalt näinud ja oskame hakkama saada. Miks toppida raha võõra inimese taskusse. Võib mõni meie omadest...»

«Kellest te räägite?» — Oskar pöördus tähelepanelikumalt meeste poole.

«Siinsamas sellest suitsutamismeistrist. Me otsustasime sellele tüdrukule vana eest välja maksta ja las sõidab tagasi oma Kuramaale.»

«Siis nõnda...» muutus Oskar kohe tõsiseks. «Te tahate teda vallandada. Kas teil aru ka peas on? Tahate jälle kaupa rikkuda nagu alguses?»

«Mis kunst siis räimi suitsutada...» nimetas Liepniek.

«Aga kuidas saab angerja, lesta ja lõhega?»

Fred, kes oli tööruumis tüdrukutega naljatanud, tuli tüli kuuldes juurde.

«Kui teistel pole julgust, siis võin mina selle enda peale võtta!» hüüdis ta, kuuldes, milles asi seisab.

«Kas mäletate, kuidas oli esimesel aastal,» jätkas Oskar. «Meie esimesi räimi ei tahtnud keegi osta: kord olid toored, kord liiga ära kuivanud, siis jälle polnud läiget. Nüüd oleme lõpuks oma kaubale turu võitnud, võiks töötada, aga seal nüüd on. Milleks niisugust segadust sünnitada?»

«Kes sünnitab segadust,» urises Osis. «Aga mõtle järele, mis meile maksab see meister. Nagu oleks tea mis insener. Aaboltini Jeekab on valmis töötama poole hinnaga.»

«Mängigu ta parem oma lõõtspilli ja ajagu habet,» ühmas Oskar kärsitult. «Sellega ma ei nõustu, nii me ei tohi asjale vaadata. See, mis me maksame suitsutajale, tuleb küllaga tagasi. Nii suur ettevõtte kui meie oma ei saa läbi ilma asjatundliku töötajata. Mõelge veel hästi järele, räägime sellest mõni teine kord.»

«No mis huvi sul on nii seista võõra inimese eest,» püüdis Liepniek veenda.

«Ärge ütlege ühti,» turtsatas Fred, «võib-olla langeb temalegi meistrinnalt midagi.»

Oskar läks tumepunaseks ja vaatas Fredile leegitseva pilguga otsa.

«Ei maksa alp olla,» ütles ta tasa ja lahkus. Uksel keeras ta ümber. «Kui te nii arvate, siis tehke, nagu soovite, kuid ma ei vastuta siis enam edaspidise eest.»

Kalasuitsutaja vallandati. Aaboltini Jeekab asus tema asemele. See oli esimene kord, kui küla peremehed kukutasid Oskari läbi — tema esimene ebaõnnestumine kooperatiivi asutamisest saadik.

Samal päeval käis Banderi maadam Anita juures ja jutustas sellele keni asju: Oskaril olevat olnud võimalus rahvasaadikuks saada, teenida seitsesada latti kuus ja hiljem saada suurt pensiooni, kuid ta loobunud.

«Kas see pole kergemeelsus,» hurjutas maadam.

«Noor mees, kogu elu veel ees, kuid ta tahab kükitada siinsamas ühe koha peal. Justkui oleks see tea missugune au — orjata merel...»

Jah, temale ei meeldinud see põrmugi. Oma kõrgestikoolitatud tüdart oleks ta meelsasti näinud teist-sugustes tingimustes. Mis rõõm küll oli olla kogu elu aeg lihtsa kaluri naine! Kas selleks maksis lõpetada keskkooli? Kujutledes Anitat Riias tuntud riigimehe prouana, leidis ta tütre olevat üsna sobiva niisuguse osa jaoks.

Aga ka Anita ei tahtnud sellest aru saada.

«Küllap Oskar teab paremini, mis talle vaja,» vastas ta emale. Kuid jäänud üksi oma väikese poisuga, kes hakkas parajasti kõnelemist õppima, muutus ta mõtlikuks. Tahtmatult libisesid noore naise silmade eest mööda meelitavad kujutelmad, suur seltskond, tore, kihav pealinnaelu... Mälestustel õppeajast Riias oli hiilgust ja miski torkas tal rinnas. Ta muutus nukraks. See ei olnud esimene kord, kui ta tundis end selliselt. Oma meest ta armastas. Olgu see missugune tahes, lihtne tööinimene, igapäevane tööori, siiski oli ta tõeline mees, kes paistis välja igas seltskonnas oma veidi robustse, kuid tugeva isiksusega. Igapäevane kangelane, suur oma väiksuses — niisugune oli ta, just see pärast oli Anita temasse armunud... Aga siiski...

Kui Oskar koju tuli, aetas Anita lõunasöögi lauale ja istus ise akna alla. Väike Edži jooksis ühe juurest teise juurde, leebe, vallatust täis, armas. Anita jutustas, mida oli kuulnud emalt. Pikieri ettepaneku meenutamine kutsus Oskaris naeru esile. Ta jutustas oma kõnelusest kalurite sõbraga. Kuid Anita ei naernud kaasa. Kui Oskar oli vaikinud, ütles ta mõtlikult:

«Miks küll sina ei võiks seda? Kas sa pole seda väärt? Ei, Oskar, sa ei oleks pidanud siiski loobuma.»

Oskar heitis naeratades käega.

«Miks künda võõral nurmel? Minu tööväli on siin, mere ääres. Keegi peab ju kandma oma õlgadel seda raskemat ja ebameeldivamat eluvõitluse osa.»

«Sa arvad, et paljud hindavad su kangelastegu?»

Oskar võttis poisu sülle ja hakkas mänglema. Anita koristas sööginõud. Täis mõtteid, käis ta oma väike-

ses pesas, seal oli köök ja kolm toakest, lihtsad, kuid kodused ja mugavalt sisustatud. Kõik korda seadnud, istus ta endisse kohta ja lausus tasa:

«Kas ei saa veel midagi teha... parandada seda asja?»

«Anita, sa mõtled ikka veel neist rumalustest?» Oskari hääles kõlas niisugune imestus, armas etteheide, et Anital ei jäänud midagi muud üle kui vaikida. Lõpuks muutus see asi väikeseks naljaks. Nad naersid mõlemad. Poisike jooksis ühe juurest teise juurde. Oli meeldiv nii istuda ja väikest vaadelda, kuulata ta saamatuid sõnu. Ja siiski — kusagil uue ehituse puhtais nurkades hiilis nukrus, oodates parajat hetke, et naise üksildast hinge taas oma võimusesse haarata.

9.

Suvi möödus ilma eriliste sündmusteta. Pikier ilmus veel paaril korral Soomuste külla, külastati kõiki auväärsemaid mehi ja «Parteitu kalurite partei» kandidaatide nimekiri oli välja kuulutatud. Aga kui see valijaile teatavaks sai, elas kalurite sõber üle väikese pettumuse: kalurid ei rõõmustanud põrmugi tuntud nimede üle nimekirjas, otse vastuoksa: nad pilkasid.

«No vaata aga: ka Bander nimekirjas!» imestasid kalurid. «Mis rahvasaadik see siis on! Ja ameeriklane ka! Mis siis need seal seimis peale hakkavad? Siis võiksimme samahästi ka meie minna.»

«Veel paremini kui nemad...»

Otse näkku ei öelnud väljavalituile küll keegi midagi, kuid seljataga irvitas tasakesi kogu küla. Oli leitud uus teema naljatamiseks. Kõige rohkem kannatas Bander, sest vanasõnal on õigus: prohvet ei ole kunagi kuulus omal maal.

«Vaata, missugune ta on! Mõtleb, et kui süudab kokku arvata, kui palju tuleb maksta tubaka ja seebi eest, siis mõistab kohe riigieelarvet koostada. Paremini võiks ta juba oma poodi jääda.»

Kuid keegi ei teadnud, kui tõsiselt võttis Bander ise seda asja...

Lõpuks saabusid valimispäevad, täis erutavat ootust ja teadmatust. Bander püüdis teha, kuipalju suutis, meenutas naabritele, kui tähtis on nüüd iga hää, ja andis mõista, et seimi saamise puhul paneks ta midagi lauale. Teisel ööl, millal hakati raadio kaudu valimiste tulemusi teatama, ei läinud ta üldse magama ega lasknud kedagi aparaadi juurde. Higistades külma ärritushigi, tundis ta südant rinnas eriliselt kloppivat, taoti tuli tal õhust puudus ja sõrmed ei suutnud tulelõtku kinni hoida, kui ta tahtis paberossi süüdata. Niipea kui väljuhääldajast kostis raadio-onu tuttav hää, ei olnud ta enam elaja ega surija.

«Olge ometi vaiksemalt, kas te jääte rahule!» hüüdis ta kodustele teistes tubades, ehkki keegi ei mõelnudki kära teha. «Müristavad nii, et ei kuule midagi.»

Valge paber ja teritatud pliiats olid tal käepärast, paberile märgitud numbrid: I = ... II = ... III = ... jne., tervelt kuus, sest vähemalt nii palju saadikuid lootis ta oma nimekirjale. Aga oh häda! seal ei olnud midagi kirjutada. Ainult Pikier üksi oli saanud nõutava hulga hääli ja pääses seimi. Esimene kandidaat oli keegi liivimaalane kusagilt põhja poolt, teine — jah, see oli Bander. Kui esimene pettumuslõbedus oli möödunud, hakkas Bander olukorda hindama.

«Kui Pikier sureks... ja pärast seda sureks too liivimaalane — siis pääseksin mina seimi...»

Tahtmatult tekkis näotu soov, et see nii sünniks. Missugune närune saatus — üle laipade võimu ning aujuurde!

Mitu päeva ei vaadanud Bander oma naabritele silma, kartes näha seda südametut pilget, millega kitsarinnalised inimesed saadavad iga õilsat, kuid ebaõnnestunud üritust. Ka maadam otsekui vajus veidi kokku, kuid ta oli naine ja harjus kiiremini iga osaga. Pikieri edu näris teda veidi, kuid issand halasta, kui seda keegi teada saab. Arvab veel, et kadedus...

Kalurite hulgas oli suur vaimustus Pikieri valimise puhul: inimene on vaeva näinud, ringi sõitnud — saagu siis talle see rõõm osaks. Nüüd võisid nemadki hakata midagi lootma.

Kooperatiiv oli juba kevadel Pikieri oma liikmeks vastu võtnud. Nüüd oli tal kõigis asjus kaalukas sõna kaasa rääkida, eriti huvitas teda vabrik. Kui ta sõitis randa, külvasid kalurid ta küsimustega üle: noh, kas saame varsti toetust vabriku ehitamiseks? Millal hakatakse tammi ehitama? Kas ei või võrkudelt ja naftalt tolli üldse ära jätta?

Seekord ei rääkinud Pikier nii valjusti ja pateetiliselt kui esimestel koosolekutel, ta oli muutunud vaiksemaks ja tal oli palju kannatust: «Ega's korraga või, las me hakkame töötama. Läheb tükk aega, kuni mõne asja komisjonidest ja plenaaristungeist läbi suruda saab. Aga ma püüan, nii mõnigi asi on juba algatatud.»

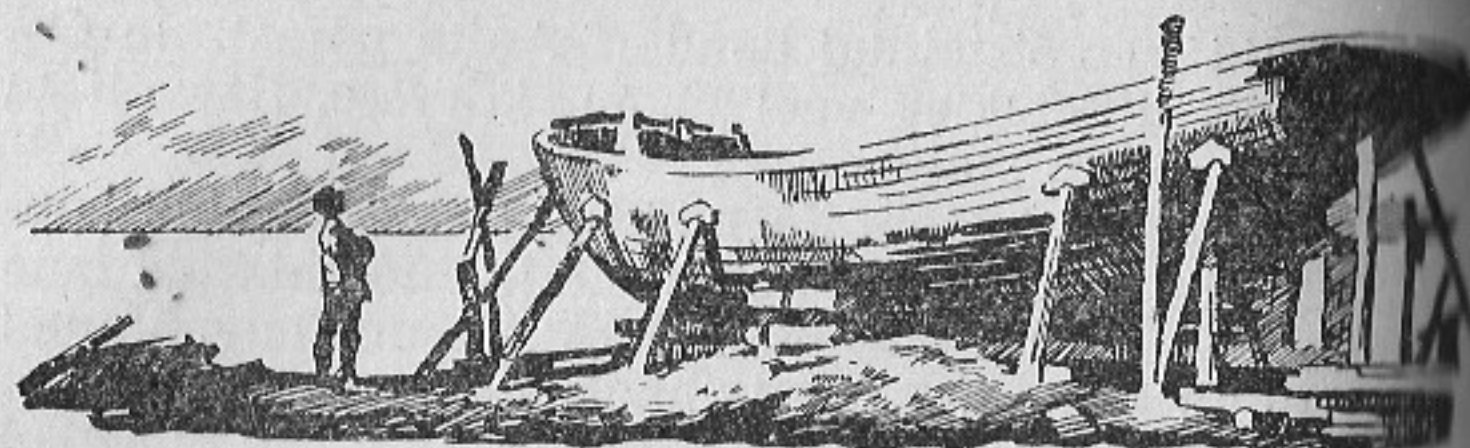
Ta kohtus jälle Frediga. Kahekesi kõnelesid nad kaua millestki. Pärast seda võttis Pikier kooperatiivi koosolekul sõna ja nimetas kedagi noort edasipüüdjat, kes soovivat elustada kivistunud kalastamisviise uute võtetega. Siin oli kõne kalastamisest avamerel, lahe keskel, või väljas suurel merel, kus teatud madalikele kogunesid kalad kudema. Fred Mengel olevat omal ajal reisinud mööda Newfoundlandi madalikke, ükskord käinud ka Lofoodi saarestikus, mis on tuntud kogu maailmas norra kalurite leivaaidana. Küllap meie kodumerigi peidab eneses selliseid leivaaitu, vaja ainult kätte leida ja katsetada. Seepärast on tervitatav ettevõtliku seltsiliikme kavatsus midagi ses suunas teha. Kuid see nõuab kulusid: erilist mootorpaati on vaja, erilisi püüniseid. Kui kalurid tuleksid rahadega appi — see on laen lühikeseks ajaks —, siis on juba midagi saavutatud nende parema tuleviku kujundamiseks.

Pikier pani pandiks poole oma rahvasaadiku-sissetulekutest.

Oskar rääkis veidi vastu, et kooperatiiv ei ole mingi rahaasutus kahtlase algatuse finantseerimiseks, kuid ükski ei toetanud teda. Bander meenutas tema enese töid varasemal aastail, ka tema olevat finantseerinud Oskari tundmatuid algatusi. «Ja kas meil ei läinud hästi?» See küll ei veennud Oskarit, tema kahtlusi ei saanud nii kergesti hajutada, aga mis teha: kui ta oleks veel enam vastu astunud, siis võis seda tõlgendada kui vana isiklikku viha Fredi vastu, nad mõ-

lemad olid ju võistelnud Banderi Anita pärast. Ja Oskar vaikis, tõmbudes veel enam kõrvale. See oli ta teine ebaõnnestumine.

Fredile määrati laen. Ja nüüd algas üks kõige suuremaist seiklustest, mida Soomuste ja Pudumi küla oma olemasolu ajal olid läbi elanud. Algas uus aeg. Vanad tähed pidid loojuma, uued ilmusid silmapiirile. Võib-olla need polnudki tähed, vaid ainult langevad tumedad kivimürakad, mis olid maailmaruumis palavaks läinud ja sädelema hakanud.

TEINE PEATÜKK

Fred suundub ulgumerele

1.

Juba ammu oli Fred rääkinud, et ta pidavat kord Vidzeme kaugesse linnakesse sõitma, kus elavat ühe ta sõbra vanemad. Selle sõbraga olnud ta Ameerikas koos.

«Ma pean neile midagi teatama,» seletas ta. Mõni korrd oli see Valga, teinekord Volmari, Smiltene või Võnnu, kuhu ta lubas sõita — keegi ei teadnud, missugune linn lõpuks õige oli. Nii valmistus ta juba neljandat aastat sõiduks, kuid ikka tuli midagi ette, mis ajas ameeriklase tõsise kavatsuse nurja. Alguses polnud tal lihtsalt aega, sest raha oli külluses, hiljem oleks aega olnud külluses, kuid siis ei olnud jälle raha, ning tühjade taskutega ei tahtnud Fred nii pikka teekonda ette võtta. Nii oli märkamatuks kätte jõudnud neljanda aasta hilissügis. Saanud laenu mootorpaadi ehitamiseks, võttis Fred lõpuks südame rindu ja ütles: nüüd või mitte kunagi! ning asus ühel hommikul teele.

Oli õhtueelne aeg, kui ta väljus rongist ühe Põhja-Vidzeme linnakese jaamas. Ta pidi minema ühte tallu linna lähedal asuvas vallas — aadressi ta teadis. Pä-

inud teed, sammus Fred kärmesti mööda porile sõidetud maanteed. Tibas külma vihma, õhtu hämardus kiiresti. Fred oli rahutu, taoti tekkisid kahtlused, mitu korda peatus ta keset teed ja tahtis tagasi pöörduda. Nukker sügisene ilm avaldas mõju, kõik oli siin võõras, harjumatu, pime. Lõpuks jõudis ta otsitava taluni ja lähenes elumajale vaikselt nagu salakuulaja. Keskealine naine tuli talle vastu. Fred teretas ja päris vanu Zedineid.

«Vististi poeg?» uuris naine, vaadeldes võõrast meest tähelepanelikumalt.

«Ei, vaid poja sõber,» vastas Fred.

«Oi, härra, siis olete ju asjata nii kaugele tulnud! Vististi linnast?»

«Ma sõitsin Riist. Kas nad siin ei ela?»

«Ei, kus nüüd enam. Varem küll asusid meie saunas, aga nüüd saab juba aasta, kui kroonu nad vaestemajja paigutas.»

«Vaestemajja?» Fred muutus tunduvalt. Kohmetunult maha vahtides küsis ta:

«Kas neil läheb siis nii halvasti? Poeg ei saada midagi?»

«Varem küll saatis, alati ikka tuli midagi. Võis läbi saada. Kuid hiljem oli ei tea mis juhtunud ega saatnud enam. Jaa-jaa, härra, kui te tahate nendega kokku saada, siis peate minema tagasi linna vaestemajja.»

«Kus see asub?»

«Mööda sedasama teed tagasi. Otsekohe linna juures paremat kätt suur vana hoone. Küllap keegi juba näitab.»

«Täna, head tervist!»

Aeglaselt sammus Fred tagasi linna poole. Ehkki rututud, oli ta siiski muutunud veidi julgemaks ja rahu-likumaks. Sügava pimedusega koputas ta vaestemaja uksele! Kõik olid juba magama heitnud ja tuli kaua oodata, enne kui keegi ukse avas. Fred juhtus koputama just vaestemaja juhataja aknale.

«Kes seal on, kes seal kolistab?» hüüdis tige hääl. Aknaruudu vastu suruti unine lai mehenägu, silmitseti kahtlustavalt Fredi. «Mis vaja? Kas ei või päeval tulla?»

Ulbe hää! vihastas Fredi. Ka tema muutus suurelliseks.

«Ma pean rääkima vanade Ziedinitega, kohe silma pilk. Ma olen välismaalane ja juba täna öösel pean sõitma tagasi Riiga, sest homme sõidab laev merele.»

Möödus veel hetk, kuni juhataja äratas vanad Ziedinid, siis lasti Fred suurde tuppa, kus polnud midagi muud kui lihtne laud, mõned pingid ja väike petrooleumilamp seinal. Mõlemad vanakesed ootasid külalist püstijalu.

«Siin nad on, rääkige nüüd...» lausus juhataja pahuralt ja läks välja. Fred asus kohe asja juurde.

«Vaadake, armsad inimesed, ma sõitsin nüüdsama välismaalt ja tõin teile tervitusi teie pojalt Kaarlilt. Me saime Englandis kokku, kuid temal ei olnud aega koju sõita, ja siis ta ütles mulle, et ma tervitaksin. Kas ta pole kirjutanud?»

«Nüüd saab juba peaaegu aasta, kui pole reakestki. Ei tea üldse enam, kas elab veel,» vastas ema. «Ei tea, kas on pahane või?...»

«Mis nüüd pahane, aga juhtub kuhugi kaugemale sõitma ja siis läheb aega, kuni kiri päralt jõuab. Kas ta minust pole kirjutanud?» uuris Fred. «Ei ole öelnud, et ootaksite külalist?»

«Nüüd küll mitte,» ütles vana Ziedin rõgistades. «Aga mõni aasta tagasi, siis kirjutas, et me ootaksime kedagi noorhärat külakostiga.»

«Ja mis — kas see tuli ka?» päris Fred, tehes kraed kaela ümber avaramaks.

«Kus nüüd seda. Ei näinud me noorhärat ega külakosti.»

«Mjaa, ma tean küll, miks ta ei sõitnud. Tollel poisil vedas kehvasti. Külmetas ja rändas esiisade juurde.»

«Ah suri ära või?»

«Jah, suri. Kahju, oli korralik inimene. Kuid enne surma rääkis ta minuga, andis mulle ka veidi raha ja palus, et ma annaksin selle teile.»

Fred võttis taskuraamatu välja ja hakkas kompima raha, äsja kooperatiivist saadud paberraha. Võttis ühe

kümnelatise, kahtles hetke, võttis siis veel teise ja kolmandagi, kuid mõelnud järele, pani ühe tagasi.

«Palun võtke, see on teile poja poolt külakostiks.»

Vanakesed ei teadnud, kuidas tänada saadud kahekümne lati eest, kuid Fred rahustas suuremeelselt, see polevat ju midagi, ta ainult andnud üle, kõige eest tänagu nad oma poega.

«Te peaksite talle kirja kirjutama,» ütles ta. «Siin on küll pime, aga kui lamp lauale asetada, siis saaks läbi.»

«Meil on mõlemal silmad nii kehvad, isegi prillidega ei lähe kuidagi,» ütles ema. «Varem, kui elasime veel maal, aitas peremees meil kirjutada.»

«Oo, niipalju võin minagi, armsad inimesed,» oli Fred nõus aitama. «Paber ja täitesulepea on mul alati kaasas. Kes teist ütleb ette?»

Sel ööl kirjutas Fred vanade Ziedinite nimel oma vanale meresõbrale pika kirja. Üks lause, mille ta kirjutas eriti selgete tähtedega, meeldis talle iseäranis: «Selle raha, mis sa oma sõbraga olid saatnud, saime me nüüd kätte. Täname, poeg...» Ta luges kõik ette, kleepis ümbrikut kohe kinni ja kirjutas aadressi peale.

«Margi panen ma ise, ärge muretsege,» ütles ta, nähes, et vana Ziedin otsib karbikesest peenraha. «Ma ise pean ka kirjutama, nähku, kuidas nüüd minul, vanal santlaagril, läheb.»

Veel hetke lobisenud, jättis Fred jumalaga. Lahkudes surus ta kummalegi vanakesele ühe lati pihku. Need pühkisid otse pisaraid noorhärta lahkuse pärast. Kirja saatis Fred tähitult — see pidi igal juhul päralt jõudma, ega ta asjata sõitnud seda maailmatut maad alla, aega viitnud ja kulusid kandnud.

Tagasisõidul peatus Fred ühe päeva Riias ja otsis üles Klava Roberti, Oskari venna, kes pärast ülikooli lõpetamist vires kusagil väikesel ametikohal, lootes parematele aegadele, kui saab oma teadmisi ellu rakendada. Nähes, et poisil ei lähe eriti hiilgavalt ja et iga lisantiim oleks meeltemööda, tutvustas Fred Robertit oma suure plaaniga.

«Vajame kedagi, kes ajaks linnas asju,» ütles ta. «Pikier üksi ei suuda kõike, tal pole ka sobiv kõikjale

pugeda. Seimi deputaat, silmapaistev isik — peab veldi ette vaatama. Aga sinule oleks see päris kontimööda.»

«Kas on veel keegi?» päris Robert, meelitavast ettepanekust erutatud.

«Pean leidma veel kellegi külapoiste hulgast, kes sõidaks ulgumerele kaasa. Ma ei saa ju üksi hakkama mootori ja ... püünistega.»

«Noh muidugi, kuid ega sa anna talle tervet osa?»

«Kus sa sellega. Ma maksan talle kindla palga.»

Robert nõustus meeleldi. Korraldanud need tähtsad asjad, sõitis Fred koju. Järgmisel talvel oli tal palju tööd.

2.

Kodus hakkas Fred kohe tegutsema. Pudumi külas Mengeli Peetri küünis hakkas meister Viitin oma pojaga kohe suurt mootorpaati ehitama — tublisti suuremat nendest, mis olid teistel. Kõrgele sirutatud rinna, mahukas ja lai, meenutas see väikest laeva. Fred ise valvas ehitustööde järele, valis välja materjali ja andis igas punktis näpunäiteid. Kõik pidi olema tip-top: tamme kaared, vooderdus punnitud laudadest, vasknaelad.

«Rahaga ei maksa arvestada,» ütles ta, «egas ma tee üheks aastaks.»

Hiljem oli ta leidnud endale ka tulevase kaasasõitja, mitte peremeeste poegadest, vaid ühe noodapoisi, nimiga Pundar, kellel talvel polnud midagi teha. Mengeli küünis punusid nad nüüd bagernööre lestade ja lutsude püüdmiseks, tegid angerjanööre ja valmistasid kõigiti hoolega ulgumere-kalastamiseks. Mõnikord küll Fred ei kärsinud, näitas Puntrale töö kätte, käis mööda talusid ringi ning rääkis oma kavatsestest.

«Milleks ma siin viirelen, kui siin midagi pole. Siin võib ju nälga surra. Sõidan välja suurele merele, laiematele veeväljadele. Ma merekaarti tunnen, ning siis pole ju tea missugune kunst õigeid kalakohti leida. Oo, see pole siiski nii lihtne, igal pool peab olema oma

kavalus. Ma jälgisin Newfoundlandis, kuidas bretoonlased toimivad. Turski püüavad nad seal õngedega.»

Kütnud kuumaks pudumlaste meeled, kes küll ei võinud Fredi plaane tea kui tõsiselt, käis ta vahetevahel ka Soomuste külas, keeras kauplusse Banderi juurde sisse, liikus rannas või suitsutusköja juures ja hullutas inimesi. Kord Anitat õues märgates libises ta möödaminnes ka Oskari õue väravast sisse — Oskarit ennast polnud kodus.

«Kuidas siis on, proua Klava, kas siis teie oma ei valmistugi midagi tegema? Varem olid tal peas ikka igasugused vingerpussid. Jaa, jaa, meie, noored, peame nüüd oma ümbruskonnale teed näitama. Ei või ometi kogu eluaeg ühel ja samal kohal mulistada. Muidugi, nii mõnigi muigab praegu minu üle, aga nii on ikka olnud. Inimesed ei taha näha, et keegi on neist targem. Ei ole nii, nagu Ameerikas. Seal, näiteks, tervitatakse iga uut asja, leiutajaid austatakse ja toetatakse, kuid siin ...»

Ja ta ohkas — kannataja pioneer, uue ajastu kuulutaja.

«Prohvet ei ole kuulus oma kodus,» naeratas Anita.

«Õigus, austatud proua! Kui ma sõidaksin mõnda teise kohta ja teeksin seda, ei kehitaks keegi õlgu.»

Täpsemalt midagi väljendamata, kaudsete vihjetega andis Fred Anitale mõista, missuguseid suuri asju ta nüüd korda saadab. Saagu see uhke naine aru, missuguse mehe on ta kaotanud Oskarile minnes.

Kuid külatüdrukute vastu oli ta jahe.

«Mis ma siin igasugustega jamelen! Kohe arvavad ol tea mida, tekivad tühjad jutud ...»

Ta sõitis alevisse kellegi juuksuripreili Otilia juurde, sinna oli tal ankur heidetud. Istus tundide viisi, laskis habet ajada, igal nädalal juukseid lõigata ja küüsi pooleerida. Kui äris polnud teisi külastajaid — ja Fred istus alati kuni selle ajani — kostitas ta preilit kompevekkidega, ja selle eest pidi see veidi amiseerima, mis polnudki nii raske, sest Fred oli kena poiss. Kuidas teisiti taluda pikka, üksluist talve.

Mootorpaadi kere sai jõuluks valmis. Nüüd oli vaja ehitada sisse kajut, laadungiruum ja muretseda tamme-

laudu laeks — tõeliseks purjekalaeks, millest vesi läbi ei imbuks ega kaupa rikuks. Kuid nüüd selgus, et pole enam raha. Kooperatiivist saadud laen oli läbi — kõik oli nii kallis. Midagi polnud parata, asja ei saanud poolele teele jätta: Fred rääkis Pikieriga. Et ta ei saanud enam teist laenu enda nimel teha, palus Fred Pikierit võtta mõni osa endale — tal oli suurem usaldus. Kooperatiivil ei läinud küll eriti hiilgavalt, sest uus suitsutuskoda-meister rikkus mõnikord kauba ära ja see hakkas turgu kaotama, aga kuni kassas püsis veel mõni lattu, miks seda mitte kasutada heaks otstarbeks. Raha Fred sai.

3.

Jaauari lõpus toimus Soomuste külas kooperatiivi aastakoosolek. Esimest korda pärast pikki aastaid oli ilmunud ka suur kalaülesostja Garoza. Ja miks ta ei oleks pidanudki seda tegema: kas ta ei olnud niisama sugune kalur ja kooperatiivi liige nagu iga teinegi. Veidralt kõlas see — vaheltkaupleja, suurkaupmees, eraettevõtja, ning samal ajal liige kooperatiivis, mille eesmärk oli ju ülearuse vahetalituse väljalülitamine! Kuid Garoza poleks Garoza, kui ta ei saaks niisugusest yasturääkivusest üle. Esialgu oli ta küll olnud üsna vaenulik uue algatuse vastu, sest kooperatiivil oli Riias kalaturul oma lõhelaud ja kalakauplus — suur osa Soomuste küla kalurite saagist läks Garoza turukaalust mööda. See oli suur kaotus. Kuid hiljem, nähes, et uut võistlejat tuleb tõsiselt arvestada, hakkas ta ise teid otsima, kuidas vaenlase laagrisse pääseda. See polnudki nii raske: nii nagu eelmistelgi aastatel, ei saanud randlased talvel ilma Garoza krediidita läbi. Protsente ta ei võtnud, kuid kindlustas endale mõne teise kompensatsiooni. Tulevad näiteks paar peremeest, nii ja nii, me tahame suurt mõrda ehitada, kas ei saaks raha laenata? Jah, miks mitte, palun, siin on, aga siis peate võtma mind kolmandaks osanikuks... Miks mitte võtta Garozat mõrra kaasosanikuks? Jõukas mees — ega see halb ole. Ja nii sai ta paljude mõrdade osanikuks, ka nootades olid tal mehe-osad. Muidugi ei

saanud kooperatiiv nendelt ühtegi kala, Garoza ei lähe ameti oma püünistega teisele raha teenima. Niisugusel viisil oli ta muutunud kohalikuks kaluriks, ja niisugusena oli ta ka nende ühingus, võttis osa nende ühisüritustest, võttis vastu ametikohti ja lausub oma sõna iga tähtsamas küsimuses. Kuigi kooperatiiv oli talle algusest peale nagu ohakas silmas, maksis ta sinnagi oma osamaksu sisse. Seni ei olnud ta küll selle elust aktiivselt osa võtnud, kas nüüd sellisel mehel muud tegemist puudus. See oli esimene kord, kus ta austas kooperatiivi koosolekut oma juuresolekuga, sealjuures tähtis hetk — aasta-aruanne, juhatuse valimised ja uue tegevuskava arutamine.

Kui Oskar märkas koosoleku algul ülesostja kühm-jat kogu meeste hulgas, sai ta kohe aru, et sellel on midagi mõttes. Nad mõlemad tajusid teineteises lepitamatut vaenlast, kes ei jää enne rahule, kuni üks või teine on lõplikult võidetud. Kelle poolel on jõu ülekaal, kumb võidab?

Ka teised aimasid midagi, mõned võib-olla isegi teadsid, sest Garoza ümber kogunesid kõik need, kellel oli midagi Oskari vastu. Ja tõesti, juba päris alguses, kui koosolekut tutvustati aasta-aruandega, algas ürisemine.

«Millest see tuleb, et suitsutuskoda toob iga kuuga ikka vähem sisse?» päris keegi Pudumi külast. «Meie räämi ei taha enam keegi heameelega osta. Kui ei oleks endil oma müüjat, siis võiksime sigadele sööta. Nüüd on hea, kui jätkub tööliste palkadeks, varsti tuleb juurde maksta või poeukseid kinni panna.»

«See on sellepärast nii, et vana kalasuitsutaja lasti lahti ja pandi võhik asemele!» hüüdis keegi teine.

«Miks seda tehti, kus oli tookord juhatuse pea? Kas Klava tõesti ei saanud aru, et nii ei tohi talitada?»

Oskar tõusis püsti ja pöördus koosoleku poole.

«Klava ei vallandanud kedagi ega võtnud ka kedagi asemele. See oli juhatuse enamuse tahe.»

Ruumi tagaotsast kostis Garoza vali naer.

«Kus siis seda on kuulnud! Ja see olevat juhatuse esimees, kelle teadmata teised võivad teha, mis meelde tuleb.»

«Mul on ainult üks hääl, kuid meid on siin viis olustajat...»

«Kuid sina oled vastutav kogu juhatuse tegevuse eest!» jätkas Garoza.

«Seda ma tean ja seda ka teen. Mul ei tule meeldegi peitu puggeda. Et suitsutuskogas peab olema asjatundja meister, seda olen ikka öelnud ja ütlesin ka tookord, aga kui minu seisukohta hakati tõlgitsema...» — ta vaatas Fredile otsa, kes istus Garoza kõrval — «nagu oleksid mul isiklikud huvid mängus, siis pidin ma tahes-tahtmata erapooletuks jääma.»

«Sinu erapooletus on meile küll kalliks läinud!» kõlas kusagil teiste selja taga vana Rumbaini hääl. «Pigem oleksid võidelnud.»

Mõned naersid vanamehe nalja üle.

Üldine otsus oli, et Oskar on süüdlane, sest ta lubas ebateadlikel juhatuseliikmeil toimida ebaotstarbekohaselt. Tema nõusolekul oli ju ometi palgatud Aaboltini Jeekab. Ja kui ta nägi, et uuel suitsutajal asi ei lähe — miks ta ei astunud vahele?

«Alati on kerge süüd teistele veeretada,» ütles Garoza enda kõrval istujaile. «Ma arvasin küll, et Klaval on kindlam rusikas.»

Tuli veel teisi, väiksemaid etteheiteid, üsna formaalseid norimisi, üha selgemini tõendades organiseeritud kampaaniat, mis oli suunatud Oskari vastu. Kibestunult tõmbus Oskar enesesse ning vaikus.

Algasid valimised. Oskar keeldus kandideerimast juhatusse.

«Katsugu nüüd keegi teine, mulle aitab...» ütles ta. «Kooperatiiviga askeldades olen oma majapidamise lohakile jätnud. Nüüd tuleb see korda seada.»

Uude juhatusse valiti Bander esimeheks. Osisele langes laekuri au, kuid Garoza, oma võlgnike palutud ja toetatud, laskis end valida esimehe abiks. Ülejäänud kaks olid Pudumi külast, Garozale alistuvad mehed.

Oskar valiti revisjonikomisjoni — isegi Garoza hääletas tema poolt. Niipea kui valimiste tulemused välja kuulutati, soovis Fred uuele laekurile Osisele õnne ja nimetas seda äiapapaks. Mis teha: rahahäda, varsti tu-

leb paadile mootor osta, ei olnud halb, kui kindlustada endale aegsasti juhatuse enamuse heatahtlikkus. Ka Garozaga oli tal pärast koosolekut pikem kõnelus. Läinud kõrvale, arutasid nad midagi üsna tasa ja leppisid lõpuks mingis asjas kokku.

«Siis ehita aga kiiremini oma laev valmis ja hakka kalastama,» lausus Garoza hüvasti jättes. «Kalade pärast ära muretse, ma võtan nad kõik endale...»

4.

Pikieri tegutsemise kohta jõudis randlasteni mitmeaeguseid kuuldusi. Räägiti, et ta olevat üürinud mere lähedal mingi järve, kust voolas läbi Soomuste küla lähikonnas merre suubuv Kõrkjajõgi. Ehkki madal ja üsna kitsas, põõsastega kinni kasvanud, oli Kõrkjajõgi ometi hea kalastamiskoht. Seal oli särgi, havisid, linaskeid, kokri ja sügisel ilmus sinna suurel hulgal silmusid. Lähedaste külade inimesed teenisid mõnikord üsna hästi, püüdes võrgu ja mõrdadega. Oli isegi niisuguseid kalureid, kes ainult Kõrkjajões end elatasidki. Nüüd valmistus Pikier koos suurte jõgede püügikohtade rentijatega, kellede hulgas olid mõned seimi saadikud, esitama uut seaduseelnõu keelupiirkondade sisseseadmiseks jõgede alamjooksul, mitmeid kilomeetreid suudmest ülespoole. Kui see vastu võetakse, siis ei tohiks enam kalastada Kõrkjajões kuni järveni. Niisugusel korral kahmaks kalurite sõber oma renditud vetes endale kõik kalad, kes mööda Kõrkjajõe üles läksid. Hea arvestus ja targasti tehtud! Aga mis peavad ütlema need sajad väikesed kalurid, kes elasid oma perekondadega jõesuudme ääres? Kuhu peavad jääma kõik need, kes ei tohtinud enam võrkudega ilmuda allapoole kalatõkkeid? Hea keelupiirkond, kui kalu säästeti ainult seepärast, et neid saaksid oma mõrda püüda mõned väljavalitud!

Kui Soomuste küla rahvas sellest teada sai, tekkis külas suur ärevus. Paljud nurisesid Banderi peale.

«Näed nüüd, mis su sõber teeb! See olevat veel meie eestkostja! Vali veel niisugune rahvasaadikuks.»

Bander ei lausunud sõnagi. Kas tema on süüdi selles, mis Pikier teeb? Kui oleks teda valitud, oleks kõik teinud — see on teile õpetuseks. Järgmine kord teate kellele oma hääli anda.

Tüki ajal ei olnud Pikier rannas käinud. Siis ilmus ta ühel pühapäeval ja kutsus kalurid koosolekule kokku. Seaduseelnõu oli komisjonis läbi vaadatud, selles võis selle iga päev vastu võtta. Kõik teadsid seda, kuid Pikier ei nimetanud sellest koosolekul algul sõna-kestki. Ta märkas küll kalurite kibedust, kuid meestel ei olnud julgust härrale ninna karata. Lõpuks tõusis Oskar püsti ja küsis, kas see olewat tõsi, et Kõrkjajõe tahetavat kuulutada keelupiirkonnaks? Ja kui see on tõsi, siis — kas Pikier toetab seda eelnõu või on selle vastu?

Kitsehabe hakkas värisema, sõrmed hakkasid kobama lõua ümber. Kalurite sõber jõi vett ja seletas, et rentnikud maksvat riigile suurt aastarenti, aga nelast väikestest kalapüüdjatest, kes ei maksa midagi ja kurnavad kõik veed tühjaks, ei olewat riigil midagi kasu. Aga mille üle on siis Soomuste küla rahvas nii erutatud, egas tema, Pikier, rendi järve ometi üksi. See olewat küll tema nimel, kuid tõeliselt olewat peremeheks kooperatiiv. Vahe seisab vaid selles, et nüüd ei saa igaüks enam kalastada oma käe peal ja on vaja sõita võrkudega paar kilomeetrit ülespoole kuni järveni.

«Kas tead, egas see nii halb polegi,» torkas Oskar vanale Klavale. «Nüüd ei kola enam igasuguseid piskalureid meil jalus.»

«Jah, meie, kooperatiivimehed, oleme sellega ainult võitnud,» vastas Klava.

«Kas teie üksi tahate süüa?» küsis Oskar.

«Räägib kui poisike!» lausus Osis. «Mis halba siis sinul sellest on? Sa võid ju püüda. Kas kuulsid, mis härra Pikier ütles?»

«Jah, ja siis veel midagi...» jätkas Pikier katkestatud seletusi. «Minu vaated — ja arvan, see on meie kõikide arvamine — on siisugused, et nüüd me ei peaks enam kooperatiivi uusi liikmeid vastu võtma. Kes on soovinud, see on juba astunud, aga kellele

pole meeldinud, need elagu edaspidi omal käel. Põhikirja vaja veidi muuta...»

«See on küll tore äri!» hüüdis Oskar. «Niisugusesse kooperatiivi, kus iga kalur ei saa liige olla, ei soovi ma küll jääda. Milleks me selle asutasime? Kas mitte selleks, et tõsta kõigi kalurite heakäekäiku, ja mitte, et kokkuliitunud kähkistada oma väiksemaid, üksikuid kaaslasi?»

«Kes teid siis kinni peab?» torkas Pikier teravalt. «Kui teile siin ei meeldi, palun — võtke oma osamaks ja minge oma teed.»

Ta kehtas põlastavalt õlgu.

Oskar vaatas toetust otsides ümberringi. Kuid ühtki häält ei kostnud vastu. Teenistusest meelitatud, olid küla peremehed Pikieriga päri.

«Õgardid...» mõtles Oskar. «Kui aga teil hästi oleks, elagu teised, kuidas tahavad.»

Kibestunud, üksi, nagu kunagi aastate eest, kui ta sellelesamale kooperatiivile oli teed murdnud, võis ta nüüd minna. Ükski ei hüüaks teda tagasi. Kitsas, nälgane kupeldajavaim oli asunud selge, erksa ja ausa valmustuse asemele — valitses arvestamine, kiskja õigus.

Pikier hakkas rääkima teistest asjadest: ta oli võitnud Soomuste külale välja sadama ehitamise, järgmisel kevadel hakatavat muuli ehitama ja laevateed avendama. Mis te nüüd ütlete? Sadam, enestel oma kindel peatus. Kaupmees Bander tõstis pea kõrgemale ja vaatles mehi: kas te näete nüüd, missugune on minu sõber Pikier!

Kalurite sõber oli võitnud.

Pärast koosolekut lähenes Oskar Pikierile ja ütles:

«Täna teid selle sadama ehitamise eest. Aga see teine asi — see teile au ei tee.»

«Te vaatate elule liiga ühekülgsest,» naeratas Pikier.

Sel talvel oli vähe lund. Maa külmus lumeta, maa-
mehed sõitsid kogu jaanuari- ja veebruarikuu vankri-

tega. Alles märtsi algul pöördus tuul rohkem merele, sadas lund ja algas tuisk, keerutades mööda kinnikül munud lahe jäälagedikke ja sügavaid hangesid, ajades rannaluidete vahed umbe. Kuid pärast pikka, pidevat külma tuli äkiline ja hoogne sula. Jää muutus kevadpäikeses hapraks, paiguti paistsid praod lahtiste veeribadega. Mandrituul ajas jää ulgumerele.

Kui Soomuste küla joomed olid kuni kolmanda madalikuni jääst vabanenud, ilmus randa keegi mees. See oli noor insener Kaarel Saartaputn — tulevase kalasadama ehitustööde juhataja. Ta oli sõitnud tulumuma kohalike oludega, materjali juurdetoimetamise võimalustega ja selgitama, kas kohapealt on võimalik saada tarvilikku tööjõudu. Nendeks vähesteks päevadeks, mis ta pidi veetma mere ääres, jäi ta Banderite juurde. Ta oli aastat kolmkümmend vana, sihvakas, veidi kuivja näoga, kandis golfipükse, avarat sportmantlit ja heledat sonimütsi. Külarahvas ei suutnud aru saada, kuidas küll nii noor inimene, peaaegu poisike, juhatab tähtsat ja keerukat muuliehitamistööd lahtistes merevetes.

«Oleks parem saadetud mõni vanem inimene, kellel on niisugustes asjades kogemusi,» arutas külarahvas Saartaputni seljataga. «Kui ei riku viimaks kõike ära...»

Kuid nad erutusid asjatult. Saartaputn tundis oma ala hiilgavalt, ehkki töötas vaid teist aastat insenerina ja Soomuste küla sadam oleks ta esimene iseseisvalt sooritatud töö.

Esimesel õhtul, kui Saartaputn, veetnud kogu päeva rannas, korrastas Bänderi suures toas arvestusi ja sirvis uusi ajalehti, oli Anita tulnud ema juurde. Ta istus köögis ja rääkis midagi oma majapidamisasjast. Anita oli alustanud hiljuti üht suuremat käsitööd — seinavaipa rahvuslike kirjadega. Ta näitas emale tehtud tööd.

«Kahju, et nüüd tuleb katkestada, sest puuduvad rohelised lõngad,» lausub Anita.

«Ülehomme sõidab isa Riiga, viib härra inseneri ära. Võib ütelda, et ta tooks lõngu,» ütles ema. «Sa kirjuta üles, missugust numbrit sul on vaja.»

«Viib ära inseneri?» imestas Anita.

«Kas sa siis veel ei tea? Täna hommikul saabub. Ehitab meie tammi. Nüüd vaatab kõik järele.»

Ei, Anita polnud sellest veel midagi kuulnud. Vaistlikult korraldas ta oma heleda pluusi volte ja kinnitas vallandunud juuksesalku.

«Kas mul ei ole nina must?» küsis ta.

«Ei, ma ei näe midagi,» vastas ema, vaadanud üle Anita näo. «Aga vaata parem peeglisse.»

Anita võttis väikese seinapeegli, mis rippus akna kõrval, siis pidi ta võtma puudrit appi ja laskma mõned kohad tupsuga üle. Külarahva jaoks oleks see ülearune tähelepanu, kuid siin oli insener, linlane, haritud inimene, see võis sisse astuda ja siis...

«Kuidas on ta nimi?» päris Anita emalt, kes oli süvenenud käsitöö vaatlusse.

«Kelle siis?»

«Noh, tolle... inseneri.»

«See on härra Saartaputn. Üsna noor mees, meie lädgari ja Oskari aastais.»

Saartaputn... Anita jäi mõttesse. See oli päris haruldane nimi, iga päev seda ei kuulnud, kuid tema oli seda kunagi kuulnud. Tõesti, talle meenus — see oli keegi Klava Roberti tuttavaist, vahel oli ta teda kohanud üliõpilaste seltskonnas ja Roberti juures, too-kord, kui õppis Riias keskkoolis. Mingit lähemat tutvust nende vahel polnud, ainult juhuslikult, mõned lühikesed hetked koos teistega.

See oli minevik, võõras ning kauge. Juhuslik meeldetuletamine erutas noort naist. Eemalt vaadates on kõigele omane mingi mahe veetlus, eriti kui oleme sellest jäädavalt eemaldunud. Midagi sooja, võluv, kutsuvat näib selle kättesaamatuses. Anita vaatas veel kord peeglisse, hakkas siis oma käsitööd kokku panema.

«Siis sa ütled isale, et ta tooks lõnga?» ütles ta ükskõikselt, mõtlemata oma sõnadele.

«Sa võid talle ise seletada, mis ja kuidas sul vaja on,» vastas ema.

Toast kostis noore inseneri samme. Mõlemad naised kuulasid vaikides, kui need siirdusid toa ühest

otsast teise. Insener jalutas. Proua Bander läks ukse juurde ja koputas.

«Palun.»

«Kas härra soovib midagi?» küsis ta, avades ukse.

«Ah jaa, tõesti, austatud proua...» Saartaputn tuli ukse poole. «Kas ma ei võiks saada paberosse? Ennist unustasin end varustada?»

«Missuguseid te soovite?»

«Andke «Riia». Kui on, siis suur.»

Üle Banderi maadami õla märkas Saartaputn Anitat. Nende lühikesed, kiired, uurivad pilgud puutusid kokku, Anita tundis inseneri ära — oli seesama, keda ta oli arvanud. Saartaputn tõmbas lauba mõeldes kortsu, vaatas siis veel kord ja juba tähelepanelikumalt Anitale otsa ja kummardas kergelt.

«Andestage, preili, võib-olla eksin, kuid mulle tundub, et olen teid kusagil näinud...»

Anita punastas kergelt ja sõrmitses aeglaselt pluusaurka.

«See pole vist eksitus,» naeratas ta ja silus käega juukseid — üks salk tikkus jonnakalt laubale. «Ma elasin kunagi Riias.»

Insener tuli kööki ja lähenes Anitale.

«Kaarel Saartaputn...» esitles ta end.

«See on minu tütar,» ruttas ütlema Banderi maadami, kes oli suurima heameelega vaadelnud noorte tutvumist. Siis läks ta kauplusse paberosside järele, jättes noored inimesed üksi kööki. Need selgitasid kiiresti oma varasemat tutvust. Nüüd meenus Saartaputnile kõik.

«Vabandage minu tähelepanematust!» hüüdis ta, märgates Anita sõrmes laulatussõrmust. «Te olete ju proua, kuid ma nimetan teid kogu aeg preiliks...»

Nad naersid mõlemad. Kõnelus toimus püsti seistes — Anita valmis minekuks, insener paberosse oodates.

«Ja kes on siis teie härra mees?» päris Saartaputn lõbusal toonil, mis andis kõnelusele kerguse. «Kooliõpetaja? Apteeker? Võib-olla asjaajaja või meister teie vabrikus?»

Jälle punastas Anita, palju sügavamalt kui esimesel korral.

«Ei, ta kalastab...» vastas ta vaikselt kõrvale vaadates.

Saartaputn vaikis. Oli veidi piinlik.

«Ah nii, oleks väga huvitav tutvuda...» ütles ta pärast lühikest vaikust. «Niisiis te olete nüüd pereaine... Jaa, jaa, igal asjal on oma väärtus...»

Talle meeldis, et siin, vaikselt kalurikülas, on vähemalt üks inimene, kellega võib mõnikord vestelda neist paljudest asjadest, mis huvitavad iga kultuurinimest. Elada terve suvi lihtsate kalurite keskel — olgu kuidas on, kuid pikapeale võis see muutuda üksluiseks ja tüüdata. Saanud teada, et Anita on abielus, vaatles Saartaputn noort naist kahekordse huviga. — Intelligentne, kõigi kultuurinimese nõuetega, ning elada kogu elu sellises kolgas — kuidas ta seda suudab?

Banderi maadamile meeldis väga, et Anita tunneb inseneri. Kui Anita jättis Saartaputniga jumalaga ja lahkus, läks ema teda õue saatma.

«Tule nüüd mõnikord sagedamini,» ütles ta. «Muidu on härra inseneril siin liiga igav. Mis peaks ta meiega rääkima...»

«Näis, kuidas saab...» vastas Anita, tõmmates rätikut tihedamini ümber õlgade. Täis mõtteid, läks ta mööda pimedat külatänavat. Midagi kerget, kevadist, nagu soe tuul, mis nüüd mühisel männiladvus, täitis teda. Oli nii, otsekui ärkaks ta pikast ja sügavast unest, hakkaks uuesti elama. Tühine, tüütavaks muutunud argipäev taganes kuhugi kaugemale. Esimesed kuldnokad olid saabunud, võbisesid ja vilistasid arglikult puude oksil, sulav lumi krudises jalgade all. Anita tahtis naerda. Ei olnud ju midagi halba, ta ei mõelnud midagi, ta mõtted olid niisama selged nagu ikka... ja siiski... Aga miks ei tohi inimene rõõmsam olla, kas ta on tõesti ori, kes on raskete ahelatega maa külge seotud, selle võimu alla antud?...

Ja nii algas. Aga nii algab ju alati. Edaspidise kujundavad inimeste iseloomud, nende tungid ja olukorrad... —

Banderi maadam rääkis kaupluses kõigile ostjaile, et insener olevat neile tuttav.

«Ta on meie Anitaga koos koolis käinud.»

Varsti teadis seda kogu küla: Bander oli jälle rahva silmis tõusnud.

KOLMAS PEATÜKK

«Titania», see hea laevuke

1.

Kavatsetud kolme päeva asemel jäi Saartaputn Soomuste külla terveks nädalaks. Ta alustas tõsiseid ettevalmistustöid muuli ehitamiseks. Mandrituulte püsid vabanes meri täiesti jääst, ainult kaugel ulgumerel oli veel näha uitavaid jääsaari. Mõned kalurid ruttasid juba võrkudega merele, teised parandasid nootasid ja tõrvasid paate, kevadised askeldused algasid kõikjal.

Saartaputn istus Banderi paadis, mõõtis põhja joomedel ja madalikel, uuris põhja pinnast ja valmistas üksikasjalise hüdrograafilise kaardi, mille järgi võis kergesti välja arvestada, kui suuri mullamasse tuleb välja kaevata, milliseid aluseid ja vaiu on vaja uue tammi jaoks. Ta oli mõtelnud ka sellele, kuidas toimetada kohale vajalikku materjali ja kuhu seda paigutada. Merepõhi oli siin puhas, kivideta, üks neem küla paremal serval ulatus kaugele merre, varjates tulevast sadamat tigatede põhjatuulte eest ja vähendades merehoovuste jõudu. Need kõik olid soodsad tingimused.

Nädala lõpu poole saatsid küla suured mehed inseneri mereranda ja nad kõik koos valisid välja õige

koha sadamaks, et Saartaputn võiks ministeeriumile esitada valmis projekti. Koht oli otse vana umbjoome vastas. Kui valitsus annaks raha lühikese kanali ehitamiseks, ei oleks raske ühendada joome merega, — siis oleks Soomuste küla rahval imetore sadam, täiesti kartstud kõikide tuulte vastu. Pikier oli lubanud hoolitseda selle asja eest.

Rannast koju saabunud, nimetas Saartaputn Banderile, et ta pidavat üürima kogu töö ajaks ühe hobuse kutsariga ja ühe tugevama mootorpaadi. Kas Bander ei teaks mõnda sobivat? Kui mitte, — siis peab ta otsima kusagilt mujalt.

«Hobused on siin kõigil ja mootoritestki pole puudus,» ütles Bander. «Aga kõik oleneb sellest, kui palju te maksate.»

Insener nimetas hinna.

«Siis võin ma omad anda...» ütles kaupmees, arvestades kiiresti välja, et siin võib hästi teenida. «Minu poeg oskab mootoriga ümber käia, tal on parajasti ka aega, ja sulane võib sõita hobusega.»

Nad leppisid kohe kokku.

Tol päeval oli Oskar heitnud merre mitu jada räimevörke. Ta kalastas kahasse naiseisaga, Banderi sulane Džim Kõõrdsilm sõitis temaga merele kaasa. Teisel hommikul tõusid nad vara ja ruttasid kohe aerudega vörkude juurde. Oli selge, päikesepaisteline päev. Väikesed lained hõljusid vastu. Merel oli veel päris jahe, Džimil külmetasid kõrvad, ta kandis paksu läkiläkit. Jõudnud oma noõdamärkideni, sidus Oskar nahkpõlle ette ja hakkas vörku kerima. Džim juhtis paati nõorsirgelt. Juba eemalt sädeles vörk suurtest hõbedastest räimedest. Üks merihärg oli enese otse vörgu algusse sisse mässinud.

«Täna on tegemist,» lausus Džim rõõmsalt.

«Paistab küll. On tulnud paks räimeparv.»

«Kogu aeg sulistasimegi tühjalt, nüüd püüame veidi. Siit saame noosi, Oskar, hind on hea.»

«Viisteist latti kast.»

«Seepärast...»

Aga mis see siis oli? Mis oli juhtunud vörguga, et ta muutus äkki üsna õhukeseks, peaaegu ilma linata,

kirju räimepeadest ja näritud kalaluudest? Uus vörk, veel üsna valge ja kulumata, rippus üsna räbalais. Linasse olid kistud sisse hiigelaugud, paiguti olid jäänud järele ainult ribad ja paljad nõõrid.

Oskari nägu tõmbus pilve. Huuled kõvemini kokku surutud, tõmbas ta välja ühe kaare teise järel, paati kogunes räbaletekuhi, purustatud kalade jäänused segunesid makrelitega, kes roomasid vaevaliselt mööda põhjalauda. Paiguti ilmus mõnel vörgul tervemaidki tükke, aga mitte kaua, ja jälle algas purustus. Kogu Oskari püümis oli otsas — neli jada, kaheksa head vörku. Ei olnud ühtegi, mida oleks võinud veel paigata, ainult käbasid ja nõõre võis kasutada mujal.

«Hülged...» lausus Džim nukralt, lüües silmad maha — oli pisut ebamugav vaadata otsa õnnetusest tabatud inimesele.

«Jah, hülged...» sosistas Oskar läbi hammaste. Räimeparvi taga ajades olid nad sattunud tema vörkudesse ja need purustanud.

See oli katastroof, midagi mõistmatut: nüüd, kui pärast pikka tühjust olid lõpuks ilmunud kalad, tuleb temal kaldal istuda ja pealt vaadata, kuidas teised püüavad. Raskemas olukorras ei saa kalur üldse olla. Kust võtta korraga uusi vörke? Varsti tuleb valmis seada suured mõrrad, kõik raha kulub sinna. Mässida end völgadesse? Kes praegu laenab? Banderil võib-olla oli, aga temal olid teised plaanid, äri ei saanud jätta rahata, pealegi oli maadamil kombeks lõksutada kõikjal iga laenatud lati üle.

Tõmmanud vörgud paati, seisis Oskar tükk aega keset paati mõtteisse vajununa. Nagu unes võttis paberossi välja ja süütas, vaatas tardunud silmi kaugusse, roheline veeväljale. Missugune tore loomus oleks olnud neil täna — ilus kaup, kõik räimed suured ja rasvased nagu välja valitud. Vähemalt kaks-kolm kasti vörgu kohta. Ja homme, ülehomm, võib-olla terve nädal. Kogu kevadine teenistus oli otsas. Oskar imes aeglaselt kibedat tubakasuitsu, veel ja veel, sõõm sõõmu järel, kuni kerge uim pähe lõi ja teadvuses pisut vaibus häda aimus. Siis viskas ta

paberossikoni merre ja ajas küüruvajunud selje sirgeks.

«Noh, mis seal ikka, teha pole siin enam midagi...» ütles ta sulasele. «Sõidame kaldale.»

Jõuliste tõmmetega aerutasid nad vastu tuult, kumbki omas paadiotsas, teineteisele otsa vaatamata. —

Kaks inimest jalutasid rannas. Anita oli tulnud randa meest ootama ja kohanud kogemata Saartaputni, kes rääkis talle, et homme sõitvat ta siit minema.

«Aga ma ei jää ära kauemaks kui nädal,» lisas ta. «Järgmine kord sõidan siia kõigi asjade ja abinistega. Võib-olla saab ka süvendaja juba siia sõita.»

Pikkamisi kõndisid nad mööda niisket randa kuni Suure luiteni, pöördusid siis tagasi. Tükk maad eemal nägid nad üht paati randuvat. Seal oli Oskar Džimiga. Nad läksid sinna. Oskar võttis lõhutud võrke paadist välja ja ladus need hunnikusse mahalaotatud vanale purjelinale. Džim aitas teda.

«Jõudu!» ütles Saartaputn paadi juurde jõudes.

«Jõudu vaja...» vastas Oskar nukralt ega vaadanudki inseneri poole. Tema käed olid muutunud märgi võrgujäänuseid tõstes punaseks, sõrmed olid tursunud, saapad ja kampsun kuni küünarnukkideni värske soomusega kokku kleepunud.

Anita seisatas Oskari kõrvale. Ta sai aru sündinust, teadis, mida Oskar nüüd tundis, ja oleks öelnud talle meeleldi mõne armsa, rahustava sõna. Kuid sealsamas seisis insener, tal oli piinlik näidata oma südamlikkust võõra inimese juuresolekul.

«Vist hülged...» ütles ta vaid, heites pilgu purutatud võrkudele.

Oskar märkas alles nüüd tema juuresolekut. Ta nägu selgines veidi, ta naeratas ja tegi rõõmsama näo.

«Jah, pagana hülged on kõik võrgud ära narrinud,» ütles ta lõbusal toonil. «Aga mis teha, ega mina pole esimene, kellega nii on juhtunud. Džim, sa sea siin üksi paat korda. Ma lähen hobuse järele. Viime need räbalad koju, ei maksa enam vabedele laotada.»

«Hästi, hästi,» urises sulane vastu, askeldades ankrite ja aerude kallal. «Küll ma korraldan.»

Oskar vaatas Anitale otsa, naeratas veel kord, heitis

sis pealiskaudse pilgu Saartaputnile ja hakkas minema küla poole. Anita inseneriga järgnesid talle tüki maa tagant.

«Sel inimesel on nüüd küll muret,» lausus Saartaputn, vaadates Oskarile järele.

«Jah, kõik võrgud on otsas...» vastas Anita mõtlikult.

«Kahju tublist mehest. Kas te tunnete teda?»

«Jah!»

«Kas ta on teie sugulane?»

Anita kummardus, et tõsta üles ilusat ümmargust kivikest — sellega võib väike Edži mängida.

«Ta on... mu mees...» vastas ta tasa, veeretades kivikest peos, ja miskipärast tundis ta end ebamugavalt selle lihtsa ülestunnistuse pärast.

«Ah nii...» Saartaputn võpatas pisut.

«Miks ma ei tutvustanud neid seal rannas?» mõtles Anita. Seda nõudis viisakus. Kuidas võis ta küll olla nii hajameelne? Aga kas oli see üldse hajameelsus? Võib-olla teadlik vältimine... häbi oma mehe punaste käte, morni pilgu ja lihtsa kõne pärast? Oo, Anita, mis on sinuga juhtunud?

Saartaputn vaatles eemalduvat Oskarit uudishimulikult ja vaatas taoti Anitale, mõttes võrreldes neid mõlemaid. Vaikne kaastunne tekkis jälle tema südames selle naise vastu. «Ei, see pole nüüd küll õige mees sellisele naisele...» mõtles insener. «Mida ta küll sellises leidis?»

Oma maja värava juures jättis Anita hüvasti ja läks sisse. Saartaputn saatis teda mõtliku pilguga. Ta nägi, et õues kohtas Anita oma meest, võttis mõlema käega selle küünarnukist kinni ja nad mõlemad rääkisid millestki. Ei, too suur ei paistnud sugugi kurb olevat, ta naeris jälle, ja viimaks naeratas Anitagi. Insener vangutas arusaamatuses pead ja läks minema.

Tol õhtul arutasid Oskar ja Anita oma kahjusid. Oli tõesti halvasti, et ta just heal kalastamisajal pidi võrkudest ilma jääma. Aga mis seal ikka kurta. Küllap varsti hakatakse kalastama noodaga ja mõrdadega.

Anitale meenus midagi.

«Isa olevat lubanud oma hobuse ja mootori inseneri

käsutusse. Ta võiks küll sinul lubada veidi mootorpaadiga teenida. Mis sa arvad, kas ma ei peaks sellest rääkima?»

Oskaril ei olnud midagi selle ettepaneku vastu. Tol samal õhtul, kui Saartaputn ei olnud veel ära sõitnud, läks Anita Banderite poole ja rääkis vanematega. Kaupmees oleks küll meeleldi ise teeninud, aga kui kord Oskaril on juhtunud niisugune õnnetus, oli ta nõus väimehe heaks loobuma.

Seda teatati ka insenerile. Saartaputnil oli ükskõik, missugune mootor talle töötab. Veidi imelik, isegi naruväärne näis talle ainult Anita suur hoolitsus, muret seda oma mehele tööd...

2.

Aprilli alguses lõpetas Viitin Fredi suure mootorpaadi ehitamise. Jäi üle veel õmmelda purjed ja panna mootor sisse, kuid seda ei saanud enam küünis teha. Ühel päeval viidi uus, värvimata paadikere mereranda, sest hiljem, kui raske mootor on sisse ehitatud, ei oleks nii lihtne seda sinna toimetada.

Mootor toodi Riistast Mengeli Peetri paadiga, meister oli ühes sõitnud ja juhatas monteerimistöid. Räägiti, et väike laevake läinud Fredil maksma enam kui pool miljonit. Ta ise ei teinud ka summat väiksemaks — mis tähtsust sellel nüüd!

«Vaadake, ma mängin nüüd panga peale,» ütles Fred. «Kas langeda või tõusta. Kui kellelgi ei ole julgust riskeerida, siis seisab maailm ühel kohal, ja mis mõte on sellel...»

Kalastamisvahendid — köied, võrgud ja angerjanööriid — olid ka valmis, Pundar tegeles ju nendega kogu talve. Kui mootor oli sisse paigutatud, värvis Fred paadi kere mitmevärviliseks: põhja roheliseks, nagu see oli suurtel ookeaniaurikutel (siis ei hakka teod ja merikasvud külge), veejoone punaseks, pealmise osa aga helehalliks. Rannas meenutas uus laev suurt lippu.

Mastitippu tahtis Fred kinnitada valge inglikuju laiailaotatud tiibadega — nii oli ta näinud suurtel paragastel —, kuid Riias ei olnud neid kujusid kusagilt

saada ja mõnelt kunstnikult tellides oleks läinud siiski liialt kalliks.

«Seda võib hiljem, kui hakkame teenima...» ütles ta.

Laupäeva hommikul, mida peeti vana kalurite kombe järgi kõige õnnelikumaks päevaks suurte tööde alustamiseks, ristiti uus mootorpaat ja lasti vette. Kõik Pudumi küla vabad mehed läksid Fredile appi. «Titania» — seisis suurte tähtedega mootorpaadi ninal. Ollekast ja viinakorv asusid kajutis. Abilised istusid sisse ja Fred tegi kõikidega suure ringi merel. Mootor töötas hästi, ei kloppinud ega väristanud paadikeret, tüür kuulas hästi sõna, laevaga võis manööverdada, kuidas aga sooviti. Sõitnud Soomuste küla kohale, nässas Fred umbes pool tundi ühel kohal, andes võimsaid käike edasi, stopp, tagasi, jälle edasi. Keeras ümber paremalt, sööstis otse kalda poole, peatas siis mootori ja võttis tagasikäigu. See oli alles masin, tööta nagu viiuliga, ning põksumine oli nii vaikne, et kaldale polnud seda üldse kuulda. Ameeriklase manööverdamine meelitas randa palju rahvast, poisikesed vehkisid mütsidega, Fred vaatles rõõmsalt tuttavaid tüdrukuid. Siis nagu mustlane, kes näitab oma hobuse võimeid, pööras ta «Titania» ulgumerele ja tormas täie hooga tagasi Pudumi küla poole.

See oli tähtis päev. Hilise ööni jõid mehed «Titania» ristsete puhul, kõik kiitsid ning ülistasid uut laeva ja rõõmustasid, et Pudumi külas olevat nüüd tusedaim mootor kogu rannikul.

«Bander ei saa omaga sellele ligidalegi,» ütles Rumbain.

«Mis nüüd see!» heitis Fred käega. «Minu omale haagi räimepaat kõiega taha, ka siis läheb igast teisest ette.»

Ta näitas meestele merekaarte, seletas, kus on sügavik ja kus märgitud madalikud; suur kompass tõsteti lauale ja Fred nimetas kõiki suundi inglise keeles. «Nort — nort — iist!» ütles ta. «Iist tu nort!»

Ristsed lõppesid hilja öösel, kui kõik meremeeste laulud olid lauldud ja joogid ära joodud. Teisel päeval magasid Fred ja Pundar kaua eelmise päeva ristsete

väsimust, vastu õhtut kandsid mootorpaati kalastamise vahendid ja toidumoon ja kolmandal hommikul kui päike kuldas luiteseljaku, sõitis «Titania», see hea laevuke, uhkelt ulgumerele, kuna kogu külarahvas rannas vahtis. Näidanud Puntrale, kuidas käivitada mootorit ja seda peatada, istus Fred ise tüüri juurde. Kurss — Northwest. Ikka edasi ja edasi lendas kirju lind, sirget teed, hüpeldes laineis ja kiiresti kadudes lahe sinkjasse kaugusse.

«Pagana poiss!» naersid kaldalejääjad talle järele. «Mis sa niisugusele teed. Küllap näeme, mis nad välja õngitsevad...»

Fred ja Pundar jäid kauaks ära. Üle nädala aja polnud nendest mingisuguseid teateid, aga et ilmad olid vaiksed ja toidumoon mitmeks nädalaks, siis ei tundnud keegi muret, et neile võiks midagi halba olla juhtunud. Mengeli Peeter kuulas iga päev järele, kas keegi pole midagi kuulnud tema vennast. Kuid ameerikal polnud keegi teda märganud, ta mässas arvatavasti kusagil kaugemal. Siis tõi keegi perenaine, Osise eit Soomuste külast, kes oli olnud kaladega Riias, erutava teate, et ta kohanud noort Mengelit Garoza juures kalaturul. Fred olevat toonud terve mootorpaaditäie igasuguseid kalu. «Titania» olnud äärtenäis laaditud. Mitu kasti angerjatega (kõik suured nagu köied), lesti, lutse, kohasid ja teisi kalu tervete tünide viisi. Fred oli lasknud koduseid tervitada ja ütelnud, ärgu teda nii ruttu koju oodatagu — nendel minevat uhkelt.

Pärast seda saabus aeg-ajalt teateid ameeriklaste edust. Kord üks, kord teine oli kohanud teda tüüri. Ta sõitis linna paar korda nädalas ja ikka täislaadungiga — kui palju «Titania» suutis aga kanda.

«Vaata kurjavaimul!» arutasid külaelanikud.

«Sellelt võib midagi õppida.»

«Nüüd trumpab ta noore Klava üle,» tunnistasid Soomuste küla inimesed.

Banderi maadam jutustas seda Anitale.

«Võib näha, ta pole asjata maailmas rännanud. Seal võib midagi õppida.»

Mitmed jäid mõttesse.

«Meie viroleme siin ja kraabime tühja-tähja, kuid näe, inimene kühveldab rahakest kokku.»

Kahju, et kõik ei tundnud merekaarte...

Ühel õhtul juhtus Anita sellest rääkima Oskariga, kellel olid juba Fredi saavutused teada.

«Oskar, sinul on ka mootor ja sa pole sugugi halvem kalur kui Fred,» lausus Anita. «Kas sinagi ei võiks õppida midagi sellelaadilist?»

Oskar kehtas naeratades õlgu.

«Võib-olla... kui ma seda sooviksin...» vastas ta.

«Miks sa siis ei soovi?»

«Eks me näe, eks me näe, mis sealt välja tuleb...»

3.

Algasid mitmete kalade püüdmise keeluajad, kõigepealt oli keelatud ahvenate, kohade ja latikate püük, hiljem vimbade, kokrede, linaskite ja teiste kalade püük. Aga kas mõni kalur jääb selle pärast randa ja ootab, millal lõpeb kalade kudemisaeg? Ei, ta kihutab ikka merele, heidab võrgud vette, ja kui nendes on roninud mõni keelatud kalagi — ega ta lase seda ometi vette tagasi. Kes küll oleks niisugune tola? Osa säilitatakse sumpades, kuni «keeld» lõpeb, osa müüakse altkää. Muidugi, avalikult turule lasta neid ju ei võinud. Tuli leida mingisugune teine tee, kuidas kaup ostja kätte toimetada. Nüüd ilmus igasuguseid spekulante, naisi ja mehi, nad said kaluritelt keelatud kalu ja kandsid need korvikestes kudedele lalali. Kaluritel oli sellest vähe rõõmu: teades, et neil pole oma kaupa kuhugi panna, maksid ülesostjad nii palju, kui palju kunagi kord meelde tuli. Ilusaima kohast, mis tavaliselt maksis üks lattu nael, andsid nad vaevalt kolmkümmend santiimi. Odavamad kalad, näiteks ahvenad, tuli ära anda peaaegu muidu — neid ei tasunud püüda. Seevõrra rohkem teenisid ülesostjad, kuid see-eest nemad ka riskeerisid. Kui sattusid politseile näppu, siis oli kaup otsas ja tuli maksta veel trahvigi. Iga takistus on siiski ainult selleks, et seda ületada. Mille kõigega küll ettevõtlikud naised hak-

kama ei saanud! Oma laiade undrukute all võisid nad varjata suuri korve. Suured piimakannud kahekordsete kaantega asendasid üsna hästi veevanne. Sirelioliste ja lillekimpudega ehitud korvid peitsid nii mõnigi kord eneses hõbedasi vimbu ja libedaid linaskeid. Kuid mõnikord võis endale lubada veel julgemaid trikke. Kas tundis siis politsei nii täpselt iga kala liiki? Keegi turunaine oli toonud kord terve vannitäie iheseid, kellede püüdmine oli parajasti keelatud. Politseinik tulnud juurde, hakanud otsima, näeb midagi, et vannis on ihesed, ja tahab protokolli teha.

«Aga need ei ole ju ihesed, härra, vaadake, missugused silmad neil on. Need on labakad. Ihestel on ju punased silmad, kuid nendel on mustad.»

Politseinik vaatab järele — tõepoolest on kõikidel kaladel mustad silmad. Nii peeni teadmisi zooloogias, et teada, missugusel kalal on punased silmad, kõrtnikudel polnud, ja nii läks terve vannitais vabalt turule.

Mõnikord ilmusid valvurid kalastamiskohtadesse ja jälgisid, kui kalurid võtsid saaki vastu. Noodapärast tuleb välja, valvurid, kes olid end peitnud kusagile põõsaste vahele, ilmuvad lagedale ja jälgivad, mis on võrgus. Kuid kalurid seovad pugu eemal kinni, ja seekord on neil tühi loomus. Raputavad noodatilbu, sülitavad ja heidavad vette: ei tasunud töötada. Aga niipea kui nuhid on läinud, tõmbavad nad noodapärast lagedale ja kühveldavad kalad välja.

Mõnikord pistavad poisid keelatud kalad taskutesse ja laiadesse saapasäärtesse. Kui hädahoht möödab, võetakse sealt välja ja lastakse sumpale. Nädalat kaks enne keeluaja lõppu võib juba koguda loomuseid, kui aga vesi ei ole liiga soe. Sumbad kogunevad paksult täis, mõni kala lõpeb, kuid sellest pole viga: suurem osa jääb ellu ja nende eest saab täit hinda.

Tõtt-öelda on kogu see keeluaeg ainult komöödia, otsekui pimesikumäng: asutused teavad, et kalur kala lahti ei lase, sest ta on ju tööd teinud ega viska ära oma töö vilja, kalur omakorda teab, et kalad ei koe sellel ajal, mis neile seadusega määratakse. Loodusel on omad seadused, see ei arvesta inimeste poolt määratud tähtaegu. Kalad heidavad marja vette siis, kui

selle protsessi jaoks on tekkinud vajalikud tingimused: kliima, temperatuur, veevool. Ahvenad peaksid kudema kevadel, maikuus. Kuid juhtub, et kevad on jahe, puhub põhjatuul, vesi ei soojene piisavalt — ning ahvenal ei tule veel meeldegi kueda. Siis lõpeb keeluaeg, keegi ei säästa enam vaest ahvenat, kuigi alles nüüd algab tema kudemisaeg. Sumbad ja turuvannid on kalamarja täis, kalad ise rändavad turule, paksud, suguvõimelised — keegi ei pööra enam sellele tähelepanu. Kui suured kalandusasjatundjad vestleksid kaluritega, siis saaksid nad oma suureks imestuseks teada, et jonnakas ahven koeb kogu suve kuni hilise sügiseni, mõni varem, mõni hiljem — kuidas kellelgi juhtub. Ja et korralikult säästa seda omapärast olen-dit, tuleks määrata keeluajaks kogu aasta, et ahven kasvaks nagu imekala, nagu iluloom rõõmuks asjatundjatele kudemisküsimustes. Sedasama tuleks teha mõne teise liigiga, kusjuures mitmed on sellised, kes ainult kudemisajaks ilmuvad Läti vetesse, pärast seda kaovad naaberriikide ossa, kus neid ei kaitsta, vaid püütakse kerge käega.

Kalurid teavad seda ja seepärast ei võta nad tõsiselt kalade säästmist lahtistes vetes — meres ja jõgedes. Ainuke, mida siin võiks kasulikuks teha — ja seda tunnistavad isegi halastamatuimad nöörijad — oleks: jälgida kindlamini kalade mõõte, lasta tagasi noored kalad, kes pole kasvanud teatud suuruseni. Kuid selle eest hoolitsetakse vähem...

Garoza oli teinud jälle peene äri, mille üle sülitasid nüüd kõik pudumlased: külast voolas mööda väike Pudumi jõgi, kohe küla juurest keeras ta loogeldes sisse maale ning suubus merre kusagil kaugemal põhjas. Kõige rohkem leidis seal mitmesuguseid mudakalu: linaskeid, kokri ja havisid. Kalastamisõigus kuulus kohalikele peremeestele. Talvel olid nad rahahädas rentinud oma jõeosa viiekümne lati eest Garozale. Kui nad kevadel tahtsid mõnd mõrda vette panna või võrguga püüda, tõestas Garoza, et need on nüüd tema veed ja keegi ei tohi tema loata kalastada. Kuid ta oli nõus peremeestele kalastamisõiguse tagasi rentima, kui nad igaüks maksaksid nelikümmend latti. Polnud midagi

parata — kalurid maksid renti omaeneste vete eest ja hakkasid kalastama, kuuldes tüütuseni naabrite elu vitamist. Selle hõlpsa võttega oli Garoza teeninud mitu sada latti.

«Rumalatele on õpetust vaja...» naersid Soomuste küla elanikud. Aga mine tea, kas nad ise oleksid olnud targemad...

Oli kehtestatud uus seadus keelurajoonide kohta. Kalastamiskontrollid sõitsid igal ööl mööda jõesuudmeid ringi ja püüdsid hulljulgeid, kes vana harjumuse järgi heitsid võrke ja kalastasid muulgi viisil oma aastast-aastasse tuntud püügikohtades. Paremale ja vasakule langes karistusrahet. Keelukohtades leitud võrgud ja kallid lõhepüüsed viisid kontrollijad kaasa, ladusid hunnikutesse, mädandasid kuskil küünides, kus need läksid kiiresti rikki. Niiviisi kaotasid mitmed kõik oma kalastusvahendid. Lihtsad inimesed ei saanud aru, milleks oli see vajalik. Miks keelatakse sadadele kalastamine, et kaks-kolm püünisteomanikku võiksid rikastuda? Keelurajoonide määramisel oli juhtunud ka ilusaid asju: komisjon sõitnud mootorpaadiga mööda jõgesid ja nende harusid ümber, pärides järele, kui palju on kusagil kalu. Kus iganes olnud mõni parem koht, seal öeldud: siia tulgu keelurajoon... Dugava lõhepüüdjaile jäeti vabaks ainult pool jõe laiust — see pool, kus polnud lõheteed, kuid mis kasu oli neil sellest jõepoolest, kui lõhed liikusid mööda teist poolt, väljaspool nende noodaheitmise ulatust?

Selliselt toetati kalurite... õieti-öelda — mõningate «kalurite» heaolu.

4.

Maikuu keskpaiku algas Soomuste külas suur askeldamine. Saartaputn tuli linnast tagasi väikese süvendajaga, mis hakkas kohe kaevama laevateed üle madalikkude. Insener võttis tööle palju kohalikke elanikke, kes valmistasid ta abiliste juhatusel muuli põhialuseid, tahusid teravaid teibaid ja vaiu lainemurdjate jaoks. Hiljem, kui süvendaja oli kaevanud tee nii kaugele, et väikesed laevad pääsesid kaldale, hakkas

linnuma eesti purjepaate Pärnust ja saartelt kivilaadungitega. Aluste uputamiseks toodi kive siitsamast laugavast. Rannas seisis ikka mõni purjepaat ja mitu latta munakividega. Mitmesuguseid inimesi käis nüüd külas ringi. Piimal oli palju ostjaid, Banderi kaupluses sahekordistus kauba läbimüük ja külatüdrukud ei võinud enam nuriseda igavuse üle. Mere ääres kõlas Eesti ja vene keel, vanad kalurid said näidata oma võorkeelte oskust. Duunis oli elanud mõnda aega eestlaste keskel, sest varem tuli siia noodasulaseid Saare- ja Hiiumaalt. Üldiselt — see oli lõbus aeg, midagi niisugust, mis muutis kaluriküla üksluise argipäeva kirevamaks, kõlavamaks ja veetlevamaks. Alati juhtus midagi.

Oskar töötas oma mootorpaadiga algusest peale muuli juures. Ta vedas materjale juurde, sõitis kivi-pargastele vastu, aitas purjekail randa jõuda ja kui need olid tühjad — vedas nad ulgumerele, kuni nad võisid purjed üles tõsta ja koju rutata. Aga kui ta pidi toimetama mõrra juures — parandama või järele vaatama — töötas tema asemel Banderi Edgar, kes oli abiellunud Oskari õe Liidiaga. Nii teenis igaüks midagi, oma kasu oli kõigil.

Saartaputnil oli palju tegemist, oli vaja järele vaadata ja juhatada kõiki töid, algul ei jätkunud tal aega külla lõunalegi minna ja ta sõi sealsamas mererannas. Hiljem, kui tööd olid juhitud õigeisse rööpaisse ja iga tööline teadis oma kohta, muutus ta vabamaks. Võis puhendada mõne tunni eneselegi: vaadata, kuidas elavad külainimesed, uidata ümbruskonnas ringi, õngitseda Kõrkjajões või vestelda ainukese inimesega, kes siin tema mõttekäiku täielikult mõistis — Anitaga.

Anitale oli see isesugune aeg. Mitu aastat oli ta elanud oma kodukülas nagu võõras maailmas, märkamata, kui üksildane ta siin on. Esialgu näis ta oma väimustuses olevat täiesti unustanud, et kusagil on teistsuguseid inimesi, kes elavad teistsuguseis tingimuses ja kellel on koguni teistsugused eluhuvivid. Elades kaasa oma perekonna ja ümberkaudsete inimeste lihtsat, vaikset, rahulikku elu, ei tulnud talle kordki meelde, et tal on millestki puudus. Oskar tegi oma tööd, tema toime-

tas kodus, iga asja üle pidasid nad nõu. Väikesed mured vaheldusid väikeste rõõmudega, igasugused pisiasjad tõid nende ellu vaheldust, andsid sellele sisu ja näis, et kõik on hästi, midagi muud pole enam vaja. Sündmustest maailmas tõid ajalehed teateid, talve pikki õhtuid aitas lühendada raadio, mille Oskar oli sisse pannud, kui nad oma uue elumaja valmis said. Mõnikord — väga harva küll — jäi aega vaadata mõnesse raamatussegi. Kuid ei olnud enam seda taju misteravust nagu varem, veidi kaugemaks, ükskõik, kas semaks oli muutunud võõraste kunstnike väljamõeldiste ilu. Ja siis tuli laps, väike Edži, uued mured, uus unustus igapäevaseis piasjasjus, ja nii oleks ehk aasta aasta järel läinud, tõmmates seda intelligentset naist üha enam teda ümbritseva keskkonna tasemele, kuni ta nagu liiva sisse tuisanud kivi oleks vähehaaval kadunud paljasse luitevälja. Aga siis oli üks õhtu talve lõpul. Võõras inimene oli sattunud sellesse kõrbesse, inimene mujalt, tuues enesega kaasa teateid kaugest tormilisest, suurest elust. Juhus äratas mälestused nagu võimsa veekeerise poolt üleskeerutatud muda sukeldus alateadvuse hämarusest pinnale sadu kunagisi muljeid, tagasitõrjumataid, valulevalt ilusaid oma kaugusega. See oli nagu muinasjutumaailm, mis kerks tema teadvuses aastate unustusest esile. Saartaputn isik ei tähendanud seal midagi — juhus oli lasknud temal äratajaks saada, aga niisama hästi oleks võinud selleks olla ka iga teine inimene — tulija sealt. Kui Saartaputn oli siin, elas Anita isesuguses ärevuses, kõik tema meeled tajusid teravalt ümberkaudseid nähtusi, ta tundis vältimatut vajadust jagada kellegagi oma uusi mõtteid. Oli nii, nagu oleks avanenud hiigleesriie ja endassesüvenenud üksikisik, väike pisilolend märkaks järsku kogu suurt maailma.

Anital oli üha sagedamini igasuguseid põhjusi vanemate poole minna. Mis ta pidi üksi kodus tegema kogu pika päeva, kui Oskar töötas rannas muuli või mõrri juures? Poisule meeldis ka kõige enam vanaema pool. Banderi maadam oli ta harjutanud maiustustega, mis kaupluses olid alati käepärast. Korrastanud toad, oli Anita vaba kuni lõunani — võrke ei olnud sellal

vaja parandada ja kui pörsale küna täis kallasid, siis oli see mitu tundi rahulik.

Vana Bander püsis harva kodus, maadam viis poisi kohe enda juurde poodi, kuid Edgar Liidiaga elasid omaette teisel korrusel. Nii võis Anita suures toas tundide viisi Saartaputniga vestelda, kellegi poolt eksitamata. Nad ei varjanud sugugi oma jutuaajamist, aknad seisid pärani valla — iga ostja, kes poodi tuli, võis neid tänavalt näha. Seal polnud ju midagi halba; nägemata ise midagi halba oma kohtumises, ei kujutlenud nad, et inimesed võiksid leida selles midagi laidevat. Kas nad üldse rääkisid enesest, oma elu puudustest, vaiksetest igatsustest, mis on haaranud üksikut inimest, ja teineteisest? Ei. Kauged sündmused laias maailmas, inimkonna ajaloo käik, uuemad nähtused kodumaa kunstis — kõik see uus, millega iga päev tegeles arenenud inimese mõistus — need olid teemad, mille juures lendasid tunnid märkamatuks.

Saartaputni seltskonnas Anita otsekui elavnes, elas teist, täiuslikumat elu. Oskar ei kaotanud seepärast midagi ta silmis — Oskar oli Oskar, täiesti omapärane ja võrdlematu oma isiksuses, teiseks muutuda ta ei saanud ja seda ei olnud ka sugugi vaja. Ja ometi, õhtuti, kui Oskar koju saabus, väsinud ning vaikne, Anita nagu kangestus ta läheduses. Instinktiivselt tundis ta, et Oskarile tehakse ülekohut, et tema tagant varastatakse, tema ees sulgub miski ja on tekkinud midagi niisugust, mida peab tema eest varjama — varjama mitte sellepärast, et see oleks midagi halba, lubamatut, vaid seepärast, et Oskaril enesel oleks kergem, et säästa teda. Olles selles teadlik, püüdis Anita olla tema vastu niisama armas ja südamluk kui varem, aga alati see ei õnnestunud.

Oskar teadis, et Anita kohtub mõnikord inseneriga, Anita ise jutustas seda. Aga Oskar ei mõelnud selle üle palju. Mis erilist on siis selles, kui tuttavad inimesed vestlevad mõne tunni sellest, mis neid huvitab? Märgates, et Anita mõnikord näib kahtlevat tema mõtetes, püüdis Oskar teda rahustada, teeseldes end palju usaldavamaks, kui ta tõepoolest oli.

«Sa lähed ehk hiljem ema juurde,» ütles ta lõuna

ajal, «siis küsi insenerilt, kas kivipaata saabub homme otse hommikul või hiljem. Võib-olla ta ise kaldale tule ja siis ei tea ma, kas hommikul võib minna mõnede juurde...»

Ja nii mitmel korral. Ise lausa õhutades Anitat alustatud teed jätkama, näitas ta, et tal pole vähimalgi kahtlustusi. Keegi ei teadnud, kas oli see tal kerge või raske. Kellel oli küll aega sellele mõelda...

5.

Enam kui kolmenädalase äraoleku järel sõitis Mengeli Fred ühel laupäevaõhtul koju. See oli alles sündmus! «Titania» peatus rannas Mengeli Peetri mootorpaadi kõrval. Riias oli Fred lasknud valmistada oma laevale vaskreelingu, see hiilgas heledalt õhtupäikesel kiirtes. Kummalgi pool masti rippusid uued signaallaternad, üks roheline, teine punane. Mastitipus lehvis vimpel — valge kolmnurkne lint punaste tähtedega F. M., mõlemal pool tüüri aga rippusid päästerõngad. Neile oli kirjutatud: Titania — Riia. Tüüriratas oli uus, vasksarvedega; pardaservad, piigardid jala kõrgusel reelingul, ankrulüüsid mõlemal pool masti — kõik oli metallist, kõik säras ja hiilgas, rõõm oli vaadelda väikest laeva. Fred ei olnud kahetsenud raha selle ilustamiseks. Kuid veel enam oli ta hoolitsenud enese eest. Vana ärakantud õlikuub oli visatud üle parda, selle asemel kandis ameeriklane uusi õlitatud pükse, pluusi ja mütsi; need olid kollast värvi, pehmed ja läikivad esemed, mis ostetud ühelt taani purjekalt Riias. Pikad kummisäärised oli ta hankinud endale ja oma abilisele — ka Pundar pidi kandma meremehevormi, «Titania» oli see kombeks. Kajut oli täis iga suguseid asju. Kogukas udusireen rippus seinal, seal samas oli uue laeva värske foto, mille Fred oli lasknud värvida loomulikes värves: rohekad lained lõikusid vastu mootorpaadi nina, kõrgel laius selge, sinine taevast, omanik ise ühes «komandoga», mis oli esindatud Puntra pühapäevaselt ehitatud isikus, seisis pardal. «Kapteni» koiku oli poleeritud kirsspruuniks, madrats

kaetud villase vaibaga, millesse oli kootud suur tiiger. Ka see oli välismaalt — tõeline meresõitja võttis kõikjalt parima. Väikeses kapikeses hoiti suupisteid — konservikarpe, vorstirõngaid, veinipudeleid ja napse — missuguse laeva moonakamber võis olla ilma nendeta? Ei, «Titania» oli hea toit, siin ei vaadatud pisasjadele.

Oma venna poisule oli Fred toonud kartulitega laevava püstoli, vennanaisele Olgale lihvitud klaasist lauapeegli, vennale aga kaela ümber seotava siid-riidiku. Enesele oli ta ostnud käekella ja uue suveülikonna. Kõik tunnistas, et ulgumere-kaluril oli läinud hästi. Pundar käis roheliste pükste, sinise jope ja uue kaabuga. Fred andis talle kaks päeva puhkust, et poiss võiks külastada oma sõpru Soomuste külas. Džim Kõõrdsilm, kes oli end terve nädala hobusega vaevanud, sõites inseneril küüdis, ei tundnud oma vana sõpra peaaegu ära — niivõrd kosunud oli see selle lühikese aja jooksul. Noodasulaste poolt sisse piiratud laskis Pundar end kompida, jutustas, mis iga ese maksab, ja üht-teist oma seiklustest.

«Napsist polnud meil kunagi puudus...» lausus ta.

Fred ruttas esmajoonel alevisse Otilia juurde. Sinna jäi ta kuni pühapäeva hommikuni. Hiljem nähti teda küll ühes, küll teises kohas. Raha oli tal külluses, šokolaad ja biskviidid ei maksnud suurt midagi: «Sööge, preili, ärge häbenege, võib ju veel saada...»

Tundes Banderi maadami uhket iseloomu, kes ei talunud, et keegi naabritest on nendest üle, läks Fred pühapäeva õhtul Soomuste külla. Viinapudel oli tal kaasas. Teated ameeriklase auväärsest olid jõudnud juba siia; tol päeval polnud kiriku juures jumalateenistuse ajal muust räägitudki kui Mengeli Fredi suurepärastest tulemustest kalastamisel ulgumerel. Maadam valmistas parajasti õhtusööki, Bander ise vestles inseneriga. Fredi ilmumisest kuuldes tuli Bander kauplusse ja palus külalise sisse.

«Jutusta siis, suur reisija, kuidas sul vedas võõrastes vetes.»

«Ah, mis seal ikka...» heitis Fred ükskõikselt käega. «Pöörasime kogu mere pahupidi. Esiti sõitsime välja lahe keskele ja katsusime seal õnne. Oli ju, oli veidi,

aga mitte nii, nagu kujutlesime. Siis liikusime kauge male, enam põhja poole. Seal oli juba nii mõnigi eestlastest ees, need olid niisamuti välja sõitnud, hea õnne peale. Kuid mina vaatasin merekaarti. Esimene nädal kulus ainult otsimisele, aga ega teisiti saa. Lõpuks sain kätte suure madaliku Ruhnu saare lähikonnas. Nüüd oli asi korras. Ühe ööga olid mul kõik nõud angerjaid täis. Hommikul näkkasid hästi lestad ja kohad. Kogusime täie laadungi ja sõitsime Riiga.»

«Kus see oli?» uuris kaupmees.

«Ilma kaardita on seda raske seletada.»

«Meil vist on üks kaart majas,» mainis maadam.

«Mine tea, kas see on õige,» kahtles Fred. «Viimaks on suurte kraadidega? Tollest ei saa midagi aru. Mul on niisugune väikestega. Ruudukesed, vaat, nii kiisad...» näitas ta laudlinal. «Ja igakord pole ju ühes ja samas kohas. Kus eile oli, seal homme ära enam kalu otsi. Kui sa ei taha ringi sõita ja pead murda, siis ei maksa välja minnagi. Eks seal ole vaeva küllalt.»

«Aga küllap see ka tasub end,» ütles Bander. «Oo, kui nii saab teenida, siis tahaks igaüks vaeva näha.»

«Jah, katsugu aga, las katsuvad...» haigutas Fred. «Eks sealgi olnud mitmesuguseid. Esialgu naersid meie üle: mis teie, rohelised! kuid hiljem pidid nõökijad suud sulgema. Hakkasid kõikjal meile järele venima, passisid peale — kuhu meie heidame, sinna nemadki. Üks eestlane ei taganenud meist nelja päeva jooksul sammugi, kuni meie saime mootorpaadi täis ja sõitsime ära Riiga. Hiljem küll ei seganud meid keegi.»

Kui Fred lahkus, kostonud maadamat ja kaupmeest veiniga, oli Bander üsna mõtlikuks muutunud.

«Ka meil seisab praegu mootor täiesti prii...» lausus ta naisele. «Edgar Džimiga peaksid peaaegu katsuma, kas siis too ameeriklane üksi on nii tark... Ei, see on päris tore asi, kui õnnestub, siis võib seal hästi teenida.»

Selsamal öhtul rääkis ta pojaga. Edgar oli valmis kas või hommepäev merele sõitma. —

Lahkunud Banderite juurest, kohtas Fred tänaval vana Osist.

«Tere öhtust, väimees!» peatas see kohe ameerik-

lane. Ja nüüd pidi Fred veel kord jutustama kõike otsast peale: kuidas ta uidanud ühest kohast teise, milliste knihvidega leidnud kalad üles, kuidas kohe trumpanud kõik teised üle.

«Tead mis,» ütles Osis, sammudes ühes Frediga randa ja saates teda tükk maad Pudumi küla poole, «millal sa jälle merele sõidad?»

«Ma ei tea, võib-olla homme, võib-olla hiljem. Mul on siin veel üht-teist õiendada.»

«Siis sõidan mina sinuga ühes. Meie pojaga rääkisime nii kokku.»

Fred jäi kohe vait. Ühes? See veel puudus!

«Kas teil on üldse selliseid püüniseid?» küsis ta natukese aja pärast.

«On küll. Meie Indrikuga tegime nöörid. Õngekonkse on meil veel endistest aegadest.»

«Ma ei tea, kuidas sellega nüüd on...» vältis Fred kõnelust. «See on teie asi. Kui viimaks ei saa midagi, siis öeldakse veel, et minu pärast on asjata vaeva nähtud.»

«Kuidas siis ei saa!» naeris Osis. «Ja kui meie ei saagi, mis siis sinul sellega pistmist. Tahtsime juba ise kunagi varem seda teha, kuid ei saanud kuidagi hakkama. Varsti tulevad põuailmad, mis siis siin peale hakata. Mootor meil on.»

«Hm, jaa... kõneleme sellest hiljem.»

«Ma tulen homme sinu poole. Sa ütle, millal sõidad minema, et meiegi teaksime end valmis seada.»

«Hästi, hästi... küllap ma ütlen. Aga nüüd pean ma minema, muidu arvatakse, et minuga on midagi juhtunud. Eile öhtust saadik pole ma kodus olnud. Head öhtut, naaber!»

«Head tervist! Ah teie — noored!» patsutas Osis isalikult Fredile õlale. «Ikka plikad meeles. Aga mis teha — noorus. Niisiis kuni homseni!»

«Tule aga...»

Kui Osis hommikul Pudumi külla ilmus, polnud «Titaniat» enam kusagil näha. Öösel oli Fred sõitnud jälle merelagendikele.

«Pagan küll!» sülitas Osis. «Noh, teist korda sa minu käest enam ei põgene!»

Päev hiljem ruttas Banderi Edgar ühes Džimiga Fredi järgi mööda ulgumerele. Terve nädala ootasid kaupmees- ja maadam pojalt lootusrikkalt teateid, pärisid perenaistelt, kes Riiasid tulid, kas turul polnud nähtud Edgarit kaladega, kuid keegi polnud teda näinud. Ameeriklane — too olnud küll, jälle täis mootorpaa-diga. Midagi ütelda — inimesel veab. Viimaks, õi vastu teispäeva, vaikselt tunnil, kui külas kõik puhkasid, ilmus kaupmehe poeg ühes sulasega koju. Nad jätsid vaikselt mootori ankrusse ja hiilisid oma õõle ringiga ümber küla metsa poolt, et mitte kohata mõnd paarikest, kes sellistel öödel väljas uitasid. Isegi nii palju, et saaks kassile pruukostiks, ei olnud nad aval ulgumerel välja õngitsenud.

«Seal ei ole elavat maimugi!» sülitas Edgar.

«Kas te Fredi nägite?» küsis Bander.

«Ei, kurat teab, kus ta mässab.»

«Küllap tal siiski vist on oma kavalus...» ohkas kaupmees. Jah, kellel polnud merekaarti väikeste ruutudega, sellel ei olnud väärt üldse proovidagi.

Osis ei lausunud sõnagi, vaid ootas ameeriklast tagasi. Teine kord see tema käest enam ära ei lipsa.

6.

Kui algasid palavad ilmad, edenesid muulitööd jõudsasti. Tuult polnud, meres laineid peaaegu ei mingisuguseid — inimesed töötasid poolalasti, lühikeste spordipükstes. Mitmed alused olid juba põhja lastud ja pealepoole veepinda kerkisid pikad ebatasased kivi-kangrud. Töölised tasandasid neid, kinnitasid mitmekordsete vaiaridadega, ja tammiehitajad venelased võisid vähehaaval oma tööd alustada.

Vaadeldes suurt tööperet, kus päeval igaüks täitis oma kohust usinasti ja leplikult, näis, et kõik edeneb hästi, vaikselt, ilma mingisuguste ebakõlade ja tülideta. Kuid nii ainult näis. Peidetud viha, vaikne, pingeline tähelepanu pesitses külapoiste südameis — nendel ei olnud hea meel võõraste üle, eriti õhtuti, kui need pestult, puhtad rõivad seljas, tulid randa ja

jalutasid mööda küla. Kellelgi poleks ju midagi selle vastu, kui need riialased lähevad mõnikord kauplusse või pöörduvad Soomuste küla taludesse piima, suitsukalu ja leiba ostma, aga mis oli neil lobiseda külatüdrukutega, mis nad alati hiilivad Osise ja Liepniegi maja ümber? Kui Duunise pool korraldatakse mõnel õhtul tantsupidu, siis on võõrad need, kes mängivad esimest viiulit. Nojah, nad on ju linlased, valged puhtad särgid läigivad seljas, mõnel on kell käe peal, teised sõrmitsevad mandoliini ja keegi süvendajameeskonnast võib rääkida seitsme tumma eest. Ta on käinud Venemaal, tapelnud Wrangeli ja Mahno jõukudega, — toredasti kõlab, kui ta räägib Ukrainast ja Krimmist. Soomuste tüdrukuid on tüüdanud igavesed jutud tuulest ja räimedest, omaküla poisse tunnevad nad lapsest saadik — mida suurt need ikka teavad! Raskepärased, kohmakad, lõhnavad kala ja tõrva järele, nende käed on kaledad ja mühklikud nagu puukoor, oma sõbrataridega käituvad nad nii lihtsalt, kas nad oskavadki lausuda sõna — preili? Selge, et võõrastele kuulub suurem poolehoid. Ega needki ole müdugi mingisugused härrad — lihtsad tööinimesed, mudamadrused, ahjukütjad ja müürsepad, aga mine seleta seda naistele. Soomuste küla poisid olid puhkusele lastud.

Mõnda aega talusid nad seda kannatlikult ja paistis, et igaüks on leppinud oma seisukorraga. Kuid siis oli ühel ööl kahel riialasel rannaš kohtamine. Ühel oli mandoliin kaasas, teine mängis kammiga. Joome ääres tegid nad niisugust lärmi, et isegi surnud oleksid pidanud ärkama. Tüdrukud naersid ja kilkasid, võõrad mängisid, aga kui jäi vaikseks, siis oli veel hullem. Liepniegi Kristap ja Osise Indrik läksid luidetele ja ootasid, kuni võõrad tulevad mere äärde. Indrikul oli kaasas murtud aer, Kristap ei pidanud vajalikuks relvastuda. Vastu hommikut toimus luiteil lühike, kuid äge taplus. Kohtamas käinud kavalierid said põhjaliku keretäie: ühel valutasid pärast seda küljed ja selg, teisel oli silm kinni paistetanud — ta ütles, et komistanud ja vigastanud selle vastu laevaserva. Ülekaal oli kaldunud kohalike poole, äkilise ja ootamatu

rünnakuga olid nad sundinud võõrad põgenema ja kihutasid need lõpuks merre. Riialased sööstsid kõigi uute rõivastega vette ja läbimärgadena jõudsid ujudes süvendajale, kus nad tundsid end väljaspool hädaohtu.

Sellest ajast peale ei tulnud võõrad õhtuti randa enam ühe- või kahekaupa, vaid hoidusid alati suurema jõuguna kokku. Ka külapoisid hoidsid ühte. Kaks vaenulikku armeed marssisid mööda tänavat, kuid hinnates teineteise võitlusvõimeid, vältisid nad avalikke kokkupõrkeid. Päeval oli vaherahu. Eilsed vaenlased töötasid koos, olid lahked üksteise vastu ja aitasid üksteist töö juures.

Ühel õhtul tegi Bander sellest juttu. Oskar Anitaga olid tulnud poisile järele, kes elas kogu päeva poos maadami juures. Insener oli äsja rannast saabunud ja süvendajamadruse vigastatud silma uuesti sidunud.

«Meil läheb siin nagu sõjatandril,» naeris ta, kohates õues Oskarit ja Anitat. «Haavatuid juba on, puuduvad ainult veel langenud.»

Oskari suu tõmbus muigele, kuid ta silmad vahtisid tumedalt. «Jah, puuduvad veel langenud,» ütles ta, silitades kaupmehe koera. «Kes teab, võib-olla tekib ajajooksul neidki.»

Ja ta rind värises hääletust naerust.

«Jah, eks me näe...» naeratas Saartaputn. «Mis nad küll mõtlevad: sõidavad randlaste juurde külla ja hakkavad kohe võõral territooriumil jahti pidama. Seda oli neile ka vaja.»

«Jah,» ütles Oskar. «Kes tahab jahti pidada, see peab jahiloa lunastama. Muidu võib tekkida ebameeldivusi.»

Anita vaatas tähelepanelikult mehele otsa. Kuid see oli rahulik, tasane ja heasüdamlik nagu alati. Ainult eriline naeratus ei kustunud ta näolt.

«Läki koju,» ütles Anita, võttes poisi sülle.

Veidi imestunult vaatas Saartaputn neile järele. Ta oli lootnud, et täna viibib Anita veidi kauem ja ta võib näidata uusi saksa žurnaale, mis öde oli välismaalt saatnud. Nüüd tuleb tal neid üksi vaadelda. Igav õhtu ootas teda, ta oli harjunud Anita seltskonnaga.

Pettunult ja rahulolematult läks insener oma tuppa.

Homme on pühapäev, tema ei saa tulla, sest mees on kogu päeva kodus. Kui ta läheks ise, otsekui juhuslikult, mööda minnes? Selles poleks ju midagi erilist.

«Ei, parem mitte,» arvas Saartaputn, «hakkab veel mõtlema ei tea mida. Ka see mees ei näe välja sellisena, kes lubaks kellelgi jahti pidada oma territooriumil.»

NELJAS PEATÜKK

Mitmesugused saatused

1.

Osisel tuli Fredi tagasitulekut kaua oodata. Fredi laev jäi ära peaaegu terveks kuuks. Sellest võis kergesti aru saada: mis ta jookseb seda maailma-maad ulgumerelt Pudumi külla, kulutab naftat ja viidab aega. Nüüd, kuni kalad veel näkkasid, ei tohtinud tukkuda, iga päev oli tähtis, iga «Titania» laadung tõi sisse ilusat raha.

Vennanaine Olga oli teda Riias kohanud ja pärinud, kas ta siis külla sõitma ei valmistugi.

«Küllap talvel saab külas oldud, nii et tüütab,» oli Fred vastanud, «aga rauda tuleb taguda, kuni ta kuum on.»

Ja mida ta olekski siit otsinud? Naist polnud teda ootamas, vend võis üksigi läbi saada või sulase abika võtta. Pruudid?

«Noh, seda kaupa on kõikjal külluses,» naeris Fred.

«Mine nüüd, hull, kus sa neid seal merel saad?» küsis Olga.

«Tarvis teada...» muigas ameeriklane salapäraselt. Üldse oli ta nüüd muutunud väga salapäraseks. Rääkis

küll niisama palju kui varem, kuid ikka jäi midagi välja ütlemata.

Juulikuus oli Klava Robertil puhkus. Ta tuli mõneks ajaks isakoju. Ka tema ootas kärsitult Fredi tagasitulekut ja kuulas iga päev järele, kas «Titaniat» pole rannas märgatud. Kuni ameeriklane ulgumerel mässas, jalutas Robert üksi piki randa, külastas vahel öde Pudumi külas, uitas mööda sealset metsa ja luiteid. Kord oli teda kohatud tükk maad teisel pool küla mere ääres metsas, kus algas kivitee Riiga. Kõik huvitas teda, ta oli kaluri poeg ja armastas oma sünnimaad, iga koht oli tuttav lapsepõlvest saadik ja iga nurgakesega kõiti teda mingi mälestus. Mõnikord kohtus ta Saartaputiga, tundis huvi tema töö vastu ja kolmekesi Anitaga veetsid nad mitmeid tunde, vesteldes ühiselt pealinnas elatud aastaist.

Robert imestas tihti Oskari üle.

«Ta ei ole enam seesama vana sitke poiss nagu tookord, kui viis siin läbi oma reformid,» lausus ta kord Anitale. «Kas sa mäletad, kuidas ma temaga karvupidi kokku läksin? Nüüd on ta muutunud palju rahulikumaks. Kas on alanud juba apaatia, tüdimus kõige vastu?»

«Sul on õigus,» nõustus Anita, «ta on veidi muutunud.»

«Kindlasti on sinul selles teeneid,» naeris Robert. «Oled ta oma leebusega ära hellitanud. Meile, meestele, ei ole see kasuks.»

Anita ei vastanud midagi.

Lõpuks saabus Fred. Vana Osis, kes tõmbas parajasti loomust, oli teda näinud lõhenoodast mööda sõitmas. Robert ruttas kohe Pudumi külla ja otsis ameeriklase üles. Nad soovisid kõnelda omavahel, seepärast läksid nad randa ja vaatlesid mootorpaati, Fred näitas suurt laadungiruumi, oma kalapüüniseid ja uusi oste. Kuid Pundar tolendas seal jalus, ei saanud midagi mõistlikku kõnelda. Nad sammusid luiteile, jalutasid mööda metsa; peatusid kivitee ääres ja uurisid kaua üht kõrvalist kallakut tee lähedal.

«Siin käib harva keegi,» ütles Robert. «Suvitajad ujuvad enam vasakul. Ma käisin siin kogu ranna läbi

kuni vana piirivalvepunktini, kuid paremat kohta pole leida.»

«Mulle näib, et on hea küll...» vastas Fred. «Niisuguse laseme täna õhtul minema. Ma ütlen Puntrale, et ta mootori korda seaks.»

Robert läks koju ja ütles vanematele, et ameeriklane kutsunud teda kaasa ühele sõidule.

«Sõidan niisama enese lõbuks kaasa,» ütles ta. «Tarvis vaadata, kuidas ta rühmab suurel merel.»

«Ah siis sinu võtab ta küll ligi?» imestas vana Klava. «Päris ime! Siin soovis nii mõnigi talle seltsiks minna, kuid Fred ei tahtnud sellisest asjast kuuldagi.»

«Minu suhtes on ta vist julge,» naeris Robert. «Ega ma kalastama ja temaga võistleva ikka hakka.»

«Nojah, seepärast ta sind võtabki. Pagana peenike poiss — ei lähe ühti igähele näitama, kus kalad asuvad. Aga sa vaata hästi järele ja jutusta. Võib-olla me Oskariga võime talle appi minna.»

«Vaadata ju võib...»

Hilja õhtul, kui noodalised olid püügikohtadest paatidega tagasi jõudnud ja muulitöölised juba magasid, sõitis «Titania» Soomuste küla valgmale, võttis Roberti peale ja tõttas kohe ulgumerele.

Lõbusõit kestis kolm päeva. Nad saabusid tagasi öösel, väga hilisel tunnil, keegi polnud märganud, kui nad sõitsid Pudumi küla valgmale. «Titania» mootor töötas nii vaikselt, et selle põksumist polnud kuulda kaugemale kui sada sammu. Hommikul märkasid inimesed rannas jälle mootorpaati.

Saabunud sellelt sõidult, lõpetas Robert kohe oma külastuse isakodus ja ruttas tagasi linna. Fred viis ta mootorrattaga alevini, ühtaegu külastades ka Otiliat.

«Nüüd on kõik korras, edasisega saad sa üksipäini hakkama,» ütles Robert hüvasti jättes.

«Oo, küllap ma nüüd teen äri,» ütles Fred. «Hoolitse aga oma asjade eest, küllap mina omadega hakkama saan.»

«Keeli oskad sa peaaegu paremini kui mina,» lausus Robert meelituse.

«Paistab küll. Aga see-eest olen ma ju välismaal olnud.»

Otilia oli lahke kui päike. Ta polnud oma austajat kaua näinud ja ehtis teda nagu peigmeest: raseeris habeme, õlitas juuksed, poleeris küüned ja kastis ameeriklase rõivaid lõhnaõlidega, nii et see lõhnas nagu preili. Otilia püüdis Fredi veenda, et see jääks hommikuni: mamma oli sõitnud maale õe juurde, isa töötas mingisuguse ehituse juures kusagil kaugemal ja nad oleksid võinud tunda end üsna vabadena. Kuid Fred oli järeleandmatu.

«Ei, ma ei saa, täna öösel pean ma jälle ära sõitma. Töö jääb tööks, armastus on omaette peatükk. Talvel on aega küllalt.»

«Varsti tuleb kalurite pidu, siis sa ometi tuled?» uuris Otilia.

«Seda võin ma sulle julgesti lubada. Kaluripidu ma mööda ei lase.»

Öösel sõitis Fred minema. Ja jälle laotas Osis käsi: nad olid pojaga terve öö oodanud, hoides mootori soojana, kuid ameeriklane oskas minema hiilida, millal nad kõige vähem oodati. Kurat teab, kust ta oli nii vaikse mootori välja võtnud. Võidu joosta sellega ei tasunud — «Titaniale» ei saaks ükski mootorpaat järele.

«Kas ta mõtleb üksi kogu merd tühjaks püüda?» manas Indrik.

«Niisugune on ju Mengelite komme,» vastas isa. «Kas sa oled kunagi nende käest kuulnud, et nad räägivad, kust ja mis saadud?»

«Ega sina parem ole...»

«Aga kui teisiti ei saa! Jooksevad kõik kokku, ja see jääb siis ilma...»

«Meiega oleks Fred võinud küll erandi teha.»

«Erandi? Näed, et ta ei võta oma lihast vendagi kaasa, kus siis veel võõrast.»

«Klava Roberti võttis.»

«Too pole kalur.»

«Kuid sina oled kooperatiivi laekur.»

«Hm... jah. Kui ta veel nii tembutab, tuleb nõuda, et annaks laenu tagasi.»

Ja isa pojaga rõõmustasid, missuguse näo Fred teeb, kui ta peab kõik sularahas välja laduma.

«Küll sa näed, siis hakkab ta teist keelt rääkima...» ütles Indrik.

«Oleks pidanud juba varem hirmutama.»

Kuid see rõõm oli enneaegne. Nädala pärast pöördus Fred ulgumerelt koju ja otsis ise kooperatiivi laekuri üles.

«Nüüd arvestame välja, kui palju ma teile siis võlgnen,» ütles ta, asetades paksu tengelpunga lauale.

Ühe ropsuga tasus Fred kogu võla. Tal oli raha kui raba, sada latti enam või vähem — see ei tähendanud midagi. Hiljem rääkis ta sellest külas:

«Nüüd on mul selge sott kõigega. «Titania» kuulub mulle kiilist mastitipuni. Mul ei ole niisugust kommet venitada nagu mõnel teisel. Kui on käepärast — säh, ja jätta mind rahule.»

Fredil vedas oivaliselt, nii oivaliselt, nagu mitte kunagi varem. Isegi Ameerikas ei olnud tal nii hästi läinud. Ta mõtles juba suvila ehitamisest kuurordis ja meelitas kaupmees Banderit ehitama ühiselt suurt eemaklassilist võõrastemaja, et kaluritel oleks koht, kuhu vabal ajal minna. Bander, kes igast julgest üritusest oli huvitatud, oli valmis kaasa lööma. Ta tahtis vaid, et Fred võtaks mõnikord Edgari suurele merele kaasa, kuid ameeriklasele niisugune jutt ei meeldinud ja nii ei tulnud suurest ehitamisest esialgu midagi välja.

Ulgumerekaluri hiilgavatest saavutustest andis kõige selgemini tunnistust Pundra seisukord. Oli juhtunud midagi kujutlematut: Pundral püsis raha taskus! Pundral, kes ei suutnud kunagi latti taskus kinni hoida, oli nüüd endal oma rahakott, kus krõbisesid uued rahapaberid, ja riides oli ta justkui peremehepoeg! See oli märgiks, et Pundar ei jõudnud oma osa ära kulutada. Isegi teda, allakäinud kalurisulast, hakati nüüd kohtlema teatud lugupidamisega. Kui ta oleks tahtnud abielluda, oleks mõnigi vanem tüdruk olnud nõus talle minema. Kuid Pundart naised ei huvitanud — tema mõrsja, tema kihlatud mõrsja oli pudel, mingisugune võim ei sunniks teda sellele truudust murdma. Džimmi sai osa sõbra jõukusest, sest Pundar ei tulnud külla kunagi paljaste kätega. Aga kui mõni püüdis temalt

pärida üht-teist elust ulgumerel, oli Pundar niisama salapärane nagu Fredki.

See salapärasus hakkas külarahvast üha enam ärritama.

«Miks nad ei võta kedagi kaasa, vaid panevad alati vaikselt plehku nagu vargad öösel? Miks ei jutusta, kus kohas püüavad?»

Mehed olid käinud küll Kuramaal, küll Vidzeme rannas, kaugel kodust, kuid keegi ei olnud Fredi kohanud. Nad olid isegi sealseilt inimestelt pärinud — ka need ei teadnud midagi. Nagu lendav hollandlane uitas «Titania» nähtamatult mere avarustes. Nüüd olid selle sõidud lühemaks muutunud — igal nädalal ilmus ameeriklane koju. Aga et tal oli kajutis alati napsi ja muud maiustusi, millega naabreid kostitada, siis pidasid mehed temast lugu. Külanaised nägid teda vähemalt kord nädalas Riias, kui ta tõi turule terve laadungi angerjaid, lesti ja teisi kalu.

2.

Ühel laupäevaõhtul alevist mootorrattaga sõites pöördus Fred Banderi kauplusse sisse. Tee oli halb, masin raputas pööraselt ja ameeriklase rõivad olid väga tolmunud. Ta palus maadamilt harja ja puhastas end uksel veidi.

«Ma ei saa aru, miks ei hakata siin veel mõtlema kivitee ehitamisele,» ütles ta. «Mis kasu on sadamast, kui mööda maanteid ei pääse sellele juurde. Meil, Pudumi küla inimestel, on ses suhtes palju parem olukord.»

Andnud harja tagasi, hakkas Fred ümber vaatama, mida osta. Mida suurt võiski niisugusest külapoest saada!

«Andke mulle kaks tahvlit pähklikega piimašokolaadi ja üks suur «Riia». Kui palju maksab see nahatükk?»

«Kaksteist latti.»

«Pakkige sisse ja pange kõrvale. Pundar tuleb hiljem järele. Tehku ta endale kalastamispõll, muidu määrab enese suurte köitega mustaks nagu mõni pori-

müürsepp. Mulle ei meeldi, kui inimene end asjata vaevab.»

Fred ostis veel üht-teist, millele silm peatuma jäi. Mingit suurt tarvidust ei olnud, aga miks mitte võtta, kui oli võimalus. Ta palus kõrvale panna — küll pole tuleb järele.

«Arvestage kokku, kui palju on seal seda sõjakahju, ütles ta lõpuks.

Tuli kokku kahekümne lati ümber. Fred võttis tennispungu välja ja otsis mõtlikult raha.

«Hm, kust võtta nii peenikest raha. Võib-olla saate lahti vahetada?»

Ta ulatas maadamil viiesajalalise paberraha. Kaupmeheproua punastas kergelt, oli piinlik olukord.

«Ma ei tea... te peate veidi ootama, kuni meil tuleb... meil kassas praegu nii palju pole.»

«Sellest pole viga, ega mul pole kiiret, võib jääda teiseks korraks. Annate Puntra kätte, kui ta tuleb kauba järele...» tegi Fred laia žesti. See, et Banderi proual ei olnud nii palju, et vahetada lahti viiesajalist, valmistas talle vaikset rahuldust: kui maadamil üldse oleks nii palju kodus, ei oleks ta kunagi välja näidanud, et ei suuda tagasi anda. Selge, et ei olnud, he-hee, kuid Fredil polnud niisugusest kaubast puudus. Otse kui selleks, et rahamärke paremini asetada, võttis ta välja terve pahmaka sajalaliseid, keeras keskelt kokku ja toppis otse rahatasku põhja. Seal oli veel teist-sugustki raha.

«Võib-olla võite te lahti vahetada selle viiekümne-dollarilise? See on küll välismaa valuuta, aga kurss on ju nüüd teada — vaadake ajalehest järele.»

Ei, maadam ei saanud ka seda. He-hee, Fred kõhatas heameelest, mis ta siis lõppude lõpuks võib? Ta oli märganud, et maadamil hakkasid silmad särama, kui Fred rahakoti avas. Nii palju raha pole see naine küll oma elus näinud, kuigi Banderit pidasid kõik jõukaks meheks. Jah, oli vahe mingisuguse poepidaja ja mehe vahel, kes tegutses laias kaares.

«On sageli kokkupuutumist välismaalastega,» seletas Fred, asetades dollaripangatähe rahakotti tagasi. «Nad maksavad küll meelsamini valuutas. Jah, mis ma taht-

ingi ütelda, kas Bander on läinud kuhugi kaugemale? Ma peaksin temaga millegi tõsisema üle rääkima.»

«Ta läks siiasamasse kooperatiivi, vist juhatuse koosolekule. Kuid ta peaks varsti koju tulema.»

«Ma ootan.»

«Siis minge parem juba sisse, vestelge seni härra inseneriga.»

«Hm... hm...» ühmas Fred. Inseneriga — see meeldis talle. Veidi tuttavad nad juba olid, Fred oli kord külastanud uut muuli — ei oleks halb tutvuda selle inimesega veidi lähemalt. Sõprus niisuguse haritud inimesega annaks ameeriklasele rahva silmis suurt sära juurde. Ka Saartaputn ei peaks sellele vaatama kui mingile alandusele — Fred teenis kindlasti palju enam kui tema.

Ta leidis inseneri kirja kirjutamast.

«Pardon, vabandage väga, et teid eksitan...» lausis Fred. «Kui teil on midagi tähtsat, siis ma ei sega...»

«Pole viga, olen juba lõpetanud, palun istuge,» ulatas Saartaputn Fredile käe, murdis siis täiskirjutatud paberilehe kokku ja pistis ümbrikku, kuid aadressi ei kirjutanud. «Olete nüüd jälle kodus?»

Veidi ebamugavalt istusid mõlemad mehed oma kohal. «Mida ta soovib?» imestas insener võõra poisi üle, kellega tal polnud mingisugust tegemist. «Millest temaga rääkida?» küsis Fred eneselt. Aga Fred poleks olnud Fred, kui ta ei oleks leidnud igas olukorras väljapääsu.

«Te olete insener?» küsis ta sigaretti pakkudes. «See on «Capstain», ma sain ühelt inglise laevalt. Tuttav pootsman oli toonud.»

«Jah, insener olen ma küll...» vastas Saartaputn muulates, pakkudes Fredile tuld. «Pole viga, kena suits.»

«Ma võin muretseda teile terve paki, sada tükki,» ütles Fred.

«Pole viga, tänan, mis te end ikka vaevate. Kas te kaua sõitsite laevadel?»

«Kaksteist aastat.»

«Huvitav. Kellena te sõitsite?»

«Pardal... mul oli mitmesuguseid šansse. Aga ütlege mida te oskate ehitada?»

«Seda ja teist. Tammisid, sildu, veel mõnda muudki.»

«Ja hooneid — neid te ei ehita?»

«Ma pole arhitekt.»

«Kahju, mulle oleks niisugust vaja.»

«Tõesti? Mida teie siis ehitate?»

«Tahan ehitada suvilat ja veel midagi.»

«Siis võite ju hakkama saada niisama mõne hea ehitusmeistriga. Laske arhitektil plaan valmistada.»

«Nii ma arvan. Kahju, et teie ei saa seda teha, ma tahtsin rääkida, mis niisugune asi maksma läheb?»

«Võin teile soovitada häid asjatundjaid.»

«Väga meeldiv, selle üle me räägime veel mõni teine kord.»

Jah, mõni teine kord. Aga nüüd tahtis Fred rääkida veidi enesest. Ja kui ta algas, siis teine ei saanud mõeldagi sõna juurde pääsemisest. Tulid lagedale vanad asjad, Ameerika, New York ja London. Genuas oli ta kuulnud laulmas kuulsat Galli-Curcit, muidugi ka «Titaniat» ei unustatud, see oli hea laevuke ja tõi niimõndagi sisse.

Insener kuulas algul tõsiselt, hiljem hakkas naeratama — ei saanud aru, kas ta naeratab või ainult mulgab. Taoti vaatas ta rahutult aknast välja ja sõrmitses justkui mängeldes äsja kinnikleebitud ümbrikku. Järsku tõusis ta püsti, vabandas oma külalise ees ja väljus, võttes kirja ühes. Veidi puudutatuna jäi Fred istuma. Viimaks tõusis ka tema püsti ja hakkas möödutuba jalutama. Läänud akna juurde, nägi ta Saartaputut tänaval. See andis kirja parajasti ühele oma töolistest, ütles midagi ja tuli tuppa tagasi.

Poest kuuldus vana Banderi häält.

«Kus ta on?» päris kaupmees.

«Härra inseneri juures,» vastas maadam. «Ma kutsun ta siia.»

Fred läks parem juba kutsumata.

«Kas sul on mulle midagi öelda?» küsis Bander, kui oli Fredi tervitanud.

«Jah, ma tahtsin kord nii selgemini kokku rääkida kuidas jääb selle võõrastemaja ehitamisega? On aeg

hakata midagi tegema. Kas sa võtad osa või pean ma üksi ehitama?»

«Võõrastemaja? Ah jaa, sa kord juba nimetasid midagi, kuid ma arvasin, et ainult niisama, naljapärast.»

«Sa tead, et ma nalja palju ei armasta.»

«Hm... noh, tule minu juurde sisse.»

Nad läksid Banderi tuppa. Fred hakkas kohe rääkima. Ta oli otsustanud päris tõsiselt võõrastemaja ehitada, mitte tea missugust, vaid esmaklassilise, et inimestel oleks vabal ajal kuhugi minna.

«Kõik peab olema tip-top...» ütles ta. «Seame sisse piljardi ja üksikkabinetid. Peame baaridaame. Niisuguse lokaali sõidab meile külalisi Riiast. Siin on vaikne koht, silmade alt eemal — härrased niisuguseid kohti armastavad. Ja kas meie oma inimesed ei või minna? Ei maksa võtta liiga kõrget hinda. Nüüd mehed ainult niipalju saavadki lõbutseda, kui mõnikord Riiga sõidavad. Mis seal võõras kohas saad? Paremini juba kodu juures. Millal soovid — lähed. Ma ütlen sulle, see on hea äri!»

«Kas see kõik läheb palju maksma?»

«Eks ikka oma paar miljonit. Seepärast ma ju sind kampa tahangi, et ei tarvitseks venitada. Kui sularaha käepärast, siis pole seda raske üles lüüa.»

«Mõistagi, mõistagi... sa oled hästi teeninud.»

«Kuid sul on veel endistest aegadest.»

«Hm...» ütles kaupmees. «Eks ta ole, kuidas on.»

«Sa võid ju maja peale obligatsiooni teha, see on niisama hea kui raha. Ühe aastaga saad kõik tagasi.»

«Obligatsioonidega ei taha ma küll jännata. Aga tead mis...» pöördus Bander tähelepanelikumalt Fredi poole. «Sa võiksid minu Edgari merele kaasa võtta. Ta viireleb siin kaldal, midagi mõistlikku ei teeni. Kas sul on kahju? Hakkab hästi teenima, siis võib ju paigutada raha võõrastemaja ehitusse. Kuid obligatsioonidega ei taha ma küll alata.»

Jälle see vana laul: võta kaasa!

«Mis tähtsust on siin merel,» kehtas Fred sellist juttu vältides õlgu. «Ma ei või ju ometi oodata, kuni teised teenivad. Tuleb hakata kohe tegutsema.»

«Seepärast võta Edgar kaasa. Egas sa pea tema eest töötama? Kui hästi läheb, võib-olla võib seda obligatsiooni.»

Ei, niisugustest asjadest ei tahtnud Fred kuulda. Kuidas nad siis sõidavad? Kumbki oma mootorpaadiga? Aga kas jõuab siis Banderi mootor «Titaniale» järele?

«Kõiega puksiiri võtta ma ju ei või, merel kaotame niikuinii teineteise silmist. Ei, siis ei tule midagi välja. Kui sul nüüd praegu pole raha, siis ehitama üksi. Tuleb hakata kohta vaatama.»

Fred jättis hüvasti ja lahkus. Nii alandatuna polnud Bander end elueal tundnud: tema — ümbruskonna kõige jõukam mees — pidi tunnistama, et tal pole raha mingisuguse võõrastemaja ehitamisest osa võtta! Uued komeedid hakkasid särama, tumestades oma valgusega vanade kinnistähtede hiilgust.

Maadamit vaevasid teised mõtted: selle inimese, keda imetletakse varsti lähedal ja kaugel, oleks ta võinud korra oma väimeheks saada. Kui ainult Anita oleks tahtnud... Maadam imetles nüüd Fredi ja vaikselt kurtis, et Anita Oskariga nõnda ruttas.

«Läks tollele mornile sõnnile. Mis rõõm nüüd endalgi? Frediga elaks nüüd häid päevi.»

Väljunud Banderite juurest, lükkas Fred oma mootorratast mööda tänavaliiva randa. Luiteil kohtas ta Anitat. See käis endassesüvenenult ees ja luges midagi. Ameeriklase samme kuuldes pöördus ta ümber ja kortsutas paberilehe ehmunult kiiresti pihku. See oli samasugune paber, millist Fred oli näinud inseneri laual.

«Tere õhtust!» tervitas Fred ja lisas naljatades: «Kas kohtamisele või? Aga kus nüüd enam, oma juba kodus, vabandage, et nii räägin.»

Anita päevitanud põsed muutusid veel tõmmumaks, puna süttis kuni kõrvaotsteni. Ta hakkas naerma, lühidalt, järsult.

«Jah, kus nüüd enam tohib niisugustest asjadest mõelda,» ütles ta. «Las nüüd teie...»

Nad olid jõudnud vee äärde. Rannaliiv oli siin kindlam, Fred võis hakata mootorrattaga sõitma. Ta pea-

lus hetkeks ja jutustas, mis asja pärast ta oli täna loomuste külla tulnud.

«Tuleb hakata kohaliku heaolu eest hoolitsema. Ma ehitän võõrastemaja.»

«See on nüüd küll tõeline heaolu,» naeratas Anita.

«Muidugi, kuhu peab siis inimene pärast tööd minema? Kodus kükitada pole mingit rõõmu, seda teate väga hästi omadest kogemustest. Kuid seal on muusika, valged ruumid, võib tantsida. Ei tarvitse pugeda duunise hämarasse tuppa.»

Ja nii edasi ja nii edasi. Mitmeid minuteid rääkis Fred nagu raamatust. Kuid kogemata Anitale otsa vaadates nägi ta üllatunult, et see teda sugugi ei kuulagi. Mõtteisse süvenenult vahtis Anita kuhugi kaugele küla poolle. Anita pilgule järgnedes märkas Fred tükk maad eemal üht inimest. Insener Saartaputn tuli üle luidete.

«Nojah, vabandage väga, nüüd pean ma sõitma,» ütles Fred rutates, kargas tsiklile ja kihutas mööda tühja randa minema.

3.

Et kallis püüis asjatult vees ei mädaneks, oli Oskar oma mõrra luiteile kuivama tõmmanud. Kevadel oli saadud tublisti vimbu ja kohasid, lõhed tulid hiljem, kuid palavate ilmade alates kadusid taas. Polnud tuult, mis oleks ajanud mere elusaid rikkusi rannale lähemale. Kui uskuda Fredi, siis oli ulgumerel lõhesid kui puuhalge. «Hüplevad nagu viidikad,» jutustas ta. «Ma tahtsin juba õngekonksudega püüdma hakata, kuid ei olnud nii tugevaid kaasas.»

Viimaks, juuli lõpus, tõusis tugevamaid tuuleiile. lähedamat vett voolas soojenenud lahenurka, ilmusid kalad — latikad, ahvenad, vimmad, mõni lõhegi. Soomuste küla meestel, kes töötasid muuliehitamistöodel, algasid jälle rasked tööpäevad. Saartaputn imetles nende inimeste vaikset, sangarlikku püsivust. Juba enne koitu olid nad jalul ning ruttasid merele võrkude järele ja mõrdasid tühjendama; tulnud randa, andsid

nad kalad kas suitsutamiskotta või naistele Riiga viimiseks, panid siis võrgud kuivama, hammustasid seal samas mere ääres midagi hommikueineks ja asusid inseneri töö juurde. Töötanud kogu päeva, võtsid nad õhtul jälle kuivad võrgud vabedelt ja sõitsid merele, mõnikord kaugele piki rannikut, Kõrkajõe suudme kohale. Sügava pimedusega nähti neid koju tulevat. — Millal nad magasid, millal puhkasid — see jäi insenerile mõistatuseks. Tõepoolest siit ja väsimatu on see tõug, ning ei võinud öelda, et nad vaataksid seepärast elule liiga mornilt. Noored olid niisama lõbusad ja täis vallatust nagu kõik inimesed nende vanuses, ka vanadel polnud naljast puudus.

Mõrraloomuse-kohad jaotati kevadel loosiga terveks kalastushooajaks. Oskar oli mullu kalastanud põhjapoolses ääres, kõige kaugemal külast, kuid seal oli volutagune koht ja lõhesid sai seal kõige vähem. Tänavu seevastu oli tal õnnestunud välja tõmmata kõige parem number, tema mõrd sai ikka esimesi ja viimaseid loomuseid. Kohe pärast põuaaega pani ta korrastatud mõrra merre ankrusse. Kogu kevade oli Oskar töötanud nagu hobune, pruunil näol võis märgata ületöötamise jälgi. Unetuist öödest olid silmad veidi palavikuliselt punased, soojal keskpäeval tikkus uni peale, kuid inseneri juures töötamisest ei tahtnud ta loobuda — oma väikese teenistusega lootis ta nii palju kokku saada, et sügisel võiks valmistada uued räime- ja kiluvõrgud. Iga lattu oli nüüd tähtis. Anita ootas juba teist suve uut mantlit, seda väikest rõõmu tahtis ta oma naisele lõpuks valmistada. Vana võrgupaati ei kõlvanud enam kuhugi — paik paiga peal, raske ning katkine, laskis vett läbi nagu sõel. Elumaja plekk-katus oli tarvis punaseks värvida, siis peaks see kaks korda kauem vastu. Siit-sealt korjus pisivajadusi, kõik oli edasikükkamatu, nagu näljane sõjavägi piirasid need hädad oma juhti ja nõudsid, et see neid rahuldaks. Ei, Oskar ei tohtinud puhkusele mõeldagi. Ja kui ühel päeval hakkas lõõtsuma läänetorm, katkestades muulitööd mitmeks päevaks, oli ta pahane merele, mis sundis teda tööta elama. Aga võib-olla

pärast tormi saab lõhesid? Nii võis peaaegu arvata — see oli sobiv tuul. Mõrra pärast Oskar ei kartnud, see oli veel küllaltki uus, tugev ja korralikult ankrus — küllap peab tormile vastu. Mis peaks siis Oskar ütlema oma vana räbala puhul?

Neli päeva ei võinud merele minna ei paadi ega mootoriga, hiigelveemassid hoovasid lahte, lained tormasid kuni luideteni. Igal hommikul läks Oskar randa, et vaadata, kuidas mootorpaat hüpleb ankruketi otsas ja kuidas on lood mõrraga.

Osise mõrra paiskas raju teisel ööl kaldale. Päev hiljem purunes Pudumi küla Krauklise mõrd. Kuid neil mõlemal olid vanad ja põua ajal mädanenud rämpsud, mis, et need veel niigi kaua vastu pidasid. Viimasel ööl enne väibumist oli tuul kõige tugevam. Hoonete katused kerkisid, mitu mändi murdus kõigi juurtega maha, kesköö paiku oli murdunud Banderi raadioantenn. Hommikul paistsid jälle kaks mõrda rannas, üks neist oli Oskari oma. See oli esimene kord kõigi nende aastate jooksul, et tema mõrd ei pidanud tormile vastu. Esialgu ei tahtnud ta uskuda, et see oli võimalik. Kõied uued, ankrud korralikult oma kohtadesse lastud ja tiivad alles käesoleval aastal tehtud. — Merre asetamisel ei toimitud mingis suhtes pealiskaudselt. Ning ometi — see oli juhtunud.

Hambad kokku surutud, võttis Oskar raske hoobi vastu; kõik, mis ta oli mõelnud uutest võrkudest ja teistest asjadest, tuli nüüd unustada. Ta kogus järelejäänud räbalad kokku, korjas lahtirebitud tükid üles ja viis mõrra jäänused külla, seda parandada ei olnud võimalik. Tiivanööridelt oli kogu lina ära rebitud. Mine otsi üles madaliku liivasse maetud räbalad! Vitad olid murtud, käärad nagu noaga puruks lõigatud, mitmel ankrul harud küljest rebitud — neid ei saanud nüüd enam kätte.

«Sul tuleb veel veidi oodata, enne kui saad uue mantli,» ütles Oskar Anitale. «Me peame igal juhul uue mõrra saama.»

«Noh muidugi, Oskar...» vastas Anita. «Küllap ma saan veel läbi.»

Oskar läks inseneri juurde ütlema, et ta ei saa nüüd

üks nädal mootoriga töötada, kuna valmistab uut mõrda.

«Andku Bander seniks oma,» ütles ta. «Hea oleks, kui te võiksite mulle teenitud palga välja maksta.»

«Nüüd läheb teil küll palju raha vaja?» küsis Saartaputn, tundes elavat huvi Oskari murede vastu.

«Noh, küllap juba niipalju kuidagi kokku korjan. Eks ole üht-teist merestki püütud. Egas selline õnnetus ole esmakordne ega juhtu ainuüksi minule. Kui ma igakord pärast niisugust äpardust pea norgu laseksin, siis poleks meist elulooma.»

«Halvasti on see küll.»

«Kõige halvem on see, et nüüd, pärast tormi, saaks lõhesid. Kelle mõrrad vastu pidasid, need ajavad raha kokku. Aga kuni mina saan oma jälle merre, on see hoog möödas ja oota siis, kuni uus saabub.»

«Võib-olla tõuseb siis jälle uus torm ja...» Saartaputn ei julgenud lõpuni ennustada.

«Muidugi... võib jälle randa paisata. Aga ei maksa nii halvasti mõelda.»

«Ma tunnen teile kaasa,» lausus insener siiralt. «Te näete nii suurt vaeva nagu sunnitööline, töötate päevad ja ööd läbi. Loodus ei toimi siiski õiglaselt. Tekib põlastus tema pimedate seaduste vastu, kui ta nii südametult võib hävitada mõne inimese töö. Mul on peaaegu... kahju teie...» ta katkestas, otsekui tundes häbi oma palumatu kaastunde üle.

«Kahju?» naeratas Oskar veidralt. Rohkem ei lausunud ta midagi.

Nüüd hakkas Saartaputn seda inimest rohkem tähele panema. Kogu aeg oli see nagu märkamatu tulnud ja läinud tema ees, hall igapäevane tööori. Kalurite fataalne rahu ja sitke vastupidavus, millega nad talusid kõiki raskeid saatuselööke, ei üllatanud Saartaputnit. See oli arusaadav, põhjamaalase karmi iseloomu range karastus. Kuid Oskaris oli midagi enam kui ainult see. Tema lihtsusest, tema puhtfüüsilisest jõust paistis läbi isiksus, murdumatu vaimne jõud. Ta oli vääriline võistleja igale mehele... ka võitluses naise pärast. Insener hakkas mõistma, miks Anita kunagi oli kiindunud sellesse inimesesse. Ja ta sai aru, et ei oleks

aus tungida sellesse vaiksesse rahuküllasesse ellu, hävitada selle tugeva, terve mehe õnn. Aga... ta oli nii üksik võõras külas... üksluine töö... pikad, tüütavad öhtud... Kogu tema olemus nõudis teise inimese lähedust, ta pidi kellegagi kohtuma. See ei olnud küll hea, et nad ei kohtunud enam avalikult. Selgete, sõbralike suhete asemele olid asunud teised tundmused, punane udu hõljus teadvuses ja neil mõlemal oli nii palju varjata kõikide inimeste eest. See ei olnud hea. Saartaputni aumeel tõrjus hetkeks selle tunneteuma tagasi. Mõned päevad katsus ta vältida kohtumisi noore kalurinaisega, ei läkitanud sellele ühtki tähekest ja öhtuti uitas üksipäini külast kaugele. Kuid Anita — selliseis asjus oli tal lapsemeel — tõlgitses inseneri tagasihoidlikkust hoopis teisiti.

«Lõpetame selle,» oli insener öelnud viimasel korral, kui Anita tuli ema juurde. «Elame nagu enne, nii on parem...»

Suurte silmadega, kus leegitses puudutatud naiseuhkus koos üksindusse jäetud lapse nukrusega, oli Anita Saartaputnile otsa vaadanud.

«Nojah, arusaadav, kui sina oled sellest tüdinenud, siis on parem, kui me enam ei kohtu.»

Kas pidi insener temale jutustama oma uutest mõtetest, nende mõlema kohustustest Oskari vastu? Kui oled läinud niikaugele koos teise inimesega mööda ebaõiget teed, siis ei saa enam sellele teisele selgeks teha, et see ei ole õige. Nad mõlemad teadsid ju seda, — teadsid, kuhu lähevad. Ning Saartaputn jättis oma mõttemõlgutused. Nad läksid edasi.

4.

Tol suvel oli Liepniegil noodasulaseks kummaline mees. Suurt kasvu, veidi kurt, laia armiga üle kogu parema põse — sinna oli joobnud seltsimees kunagi virutanud õllepudeli purukslöödud põhjaga. Näis, et mõistuse poolest oli loodus sellele inimesele ülekohut teinud: ta oli liiga endassesulgunud, armastas pageda kuhugi kõrvale ega vastanud küsimustele. Kuid

talle meeldis teisi inimesi jälgida, hiilida tähelepanema tult juurde, kus mehed nõu pidasid või kus poisikesed uusi üleannetusi välja mõtlesid. Kõike ta kuulas, imes enesesse, kuid kellelegi edasi ei kõnelnud — võib-olla pli mehel mälu nii nõrk, et ta kõik kuuldu kohe unustas. Õhtuti, kui pimenes, tavatses ta lonkida mööda küla, õuest õue. Koertega oli tal imelik sõprus, need teda ei haukunud. Vaikselt nagu vari luusis pikk Simka akende taga, piilus valgustatud tubadesse, aga kus olid luugid ees, tegi ta haagid tasakesi lahti ja jälgis kellegi aimamata, kuidas külarahvas omaette elas. Palju huvitavat võiks ta jutustada nii mõnestki Soomuste küla elanikust.

Kord oli teda õues kohanud vana Klava perenaine. Vihastades häiritud vaatlemise pärast, oli Simka tunginud sellele lahtise noaga kallale, hirmutades vana naist surmani. Kuid ta ei torganud, vaid ainult hirmutas.

Simka oskas kasside kisklemist imiteerida. Mõnikord öösiti pugesi ta tänaval üksiku paarikese lähedale ja ehmatas noori inimesi hirmsasti. Liepniegi Kristap, kellega see oli juhtunud, lubas Simkale kolki anda.

Ei läinud kaua, kui Simka kummalistest tegudest said teada küla noorukid, ja need on juba kord sellised, kes harrastavad ikka igasuguseid vallatusi. Poisikesed püüdsid Simkaga sõbraks saada, andsid talle paberosse ja näppasid veidriku jaoks oma isa pudelist napsi, kuid selle eest pidi ta neid oma õistele käikudele ühes võtma. Nii olid poisikesed need, kes ütlesid, millisesse õue tuleb minna, kus tuleb aken avada, millistes küünides magasid tüdrukud. Võtnud jalast säärikud, ronis pikk mees osavasti katusele, urises, krabistas ja kaapis seinu nii kaua, kuni magajad ei suutnud enam vastu pidada. Kui need majja jooksid, teکید õlgadele visatud, tegi Simka pimedas oma tembutusi.

Ühel õhtul oli Pikier külla ilmunud. Nagu tavaliselt ikka, peatus kalurite sõber Banderi juures. Oodanud ära, kuni pimenes, viisid poisikesed Simka kaupmehe akende taha. Akendel olid luugid ees, nende alt paistis valgus välja. Luugid olid vaid haagiga suletud. Simka

legi haagid lahti ja avas ühe akna, kuid see oli tühi tuba, harva käis maadam sealt läbi, kandes kööki õhtusöögi nõusid. Simka läks edasi, avas teise luugi, kuid ka seal polnud Pikierit. Kaks inimest istusid laua juures, teineteise kõrval, insener Saartaputn ja kaupmehe Anita. Insener jutustas midagi naeratades, oma käes hoidis ta Anita sõrmi ja aeg-ajalt silitas selle paljast käsivart. Simkal ei olnud siin midagi näha, ta tahtis edasi minna, kuid poisikesed pidasid teda veelgi kinni.

«Oota veidi, vaatame, mis nad teevad.»

Üle üksteise õla piilus poisikestejõuk tuppa, haaranud veidrast ebapuhtast uudishimust.

«Läki edasi...» meelitas Simka.

«Kas sa jääd rahule,» vaigistasid teda poisikesed. «Aega küllalt, las Pikier minna parem magama, siis ehmatame ta üles.»

Tükk aega vahtisid nad, kuidas mõlemad noored inimesed seal sees rahulikult jutlesid, kuidas insener silitas Anita kätt ja kuidas Anita naeratas Saartaputni sõnade üle. Kord pistis Anita sõrmed inseneri kähualisse juukseisse, sasis neid tükk aega, siis Saartaputn võttis Anita käe ja suudles seda. Hiljem lükkas Saartaputn oma tooli Anitale lähemale; tihedalt istusid nad koos, vaikides, tõsiselt. Anita vaatas sügavais mõtteis kuhugi toanurka, ta pea toetus kergelt vastu inseneri õlga. Saartaputn kummardas näo madalamale, nende laubad puutusid kokku, kuid läbi akna ei võinud midagi rohkem näha, sest nad istusid seljaga tänava poole.

«Nad vist suudlevad,» mainis keegi ükskõikselt. Ükski ei mõelnud sügavamalt, mis nähtu tähendab. Oodanud veel hetke, kas ei juhtu midagi rohkem, läksid poisid pettunult edasi. Simka pani luugi jälle vaikselt kinni.

Jõuk käis ümber maja ja peatus põhjapoolses otsas, vasaku akna juures, mille luugiaukudest paistis tuli. Veidrik tegi kohe oma töö, ja varsti avanes seiklushimuliste silmadele huvitav vaatepilt. Pikier seisis vestiväel laua juures, kummardunud mingi joonise, vist majaplaani kohale, mille Mengeli Fred oli tema ette laotanud. Ameeriklane seletas midagi hoogsalt,

tõmmates sõrmega plaani ühest äärest teise. Rahvasaadik kratsis habet ja vaatas taoti oma kõnekaaslaselt otsa, noogutades nõusolevalt peaga.

See oli uue võõrastemaja projekt, millega Fred praegu tutvustas kalurite sõpra. Hiljuti oli ta valinud välja krundi uue ehituse jaoks. Krunt asus kivitee lähedal kuurordi kõrval, kuid kuulus valitsusele. Kui Pikier tuleks oma rahvasaadiku mõjuga appi, võib-olla saaks selle päris odava hinnaga kätte.

«Selle võib eraldada käsitööliskrundina,» ütles Fred. «Mina olen kalur. Kõik teised on juba saanud küll heinamaad, küll metsa, miks ei võida mulle anda?»

«Selle asja ajame jutti...» ütles Pikier. «Kuid võõrastemaja tuleb teil kirjutada enda nimele. Minul on ebasobiv. Kui saadakse teada, et mul on nii suured omandid, tekivad kohe igasugused kahtlustused ja kadedus. Meie, poliitikud, peame olema ses suhtes väga ettevaatlikud.»

«No mis sellest! Olgu ta siis minu nimel,» vastas Fred. «Pean ma's varandust kartma. Kellele meeldib, kadestagu.»

Siis nägid poisikesed, et Fred avab väikese käsi-sumadani ja laob lauale mitmesuguseid kummallist tsinkkanne — õhukesi, pikki, imelikult lohku vajutatud külgedega. Naerdes näitas ta, kuidas need sobivad vastu puusi ja kõhtu. Pikier vaatlus asjatundlikult isemoodi esemeid, passitas mõnd kannu ka oma kõhu juures ja noogutas tunnustavalt pead.

Sel hetkel laskis Simka äkki oma kassikontserdi valla. Nii hirmsasti polnud ta veel kunagi mõiranud, näis, nagu kiskleks akna taga terve kõutside jõuk summaheidluses. Pikieril kukkus kann käest maha, järsust lärmist ehmununa haaras ta närviliselt käega habet ja pükse. Fred viskas silmapilkselt kõik kannud voodi alla. Ta oli nii ehmunud, et poisikesed akna taga naersid kõhtu kinni hoides. Nad tormasid minema igauks omale poole, ainult Simka tõukas külmavereliselt luugi kinni ja pani selle haaki. Siis lohistas temagi ennast pimedas mööda tänavat koju. Täna õhtuks piisas naljast. Midagi uut oli jällegi nähtud.

Järgmisel päeval hakati sosistama inseneri ja Anita

sõprusest. Naised müksasid üksteist, kui kumbki neist kahest juhtus mööduma piki tänavat. — Jaa, jaa, nii nad oskavad... Aga seda võis juba arvata, midagi muud ei võinudki oodata. Ei tea, kus küll Oskari silmad on, kas ta tõesti ei taipa veel midagi?

5.

Saanud rahvasaadikuks, ei jätnud Pikier oma endist aurgaadvokaadi-ametit maha. Otse vastupidi: nüüd alles algas sissetulek. Tema uus, tähelepanuvääriv seisund tõmbas nagu magnet kliente ligi, tema poole hakkasid pöörduma isegi niisugused inimesed, kes usaldasid varem oma asjad õpetatud seadusetundjaile. Kui Pikier ei suutnud enam üksi teenindada oma laia klientuuri, palkas ta endale sekretäriks kellegi endise valakirjutaja, kes oli joomise pärast kohalt vallandatud. Riias, mitte kaugel südalinnast, oli tal sisse seatud väike büroo ja sinna pöördusid nüüd kõik need õigusseotsijad, kes uskusid kalurite sõbra talendisse. Suurem osa olid lihtsad inimesed, randlased, jõgede ja järvede kalurid, aga ei puudunud ka linlasi. Rendi- ja pärandustülid olid need asjad, milles vajati Pikieri abi kõige sagedamini, ja just neis punktides õnnestuski tal kõige enam. Puhtisikliku mõnuga võis ta aastate viisi sorida üht asja, millel oli silmanähtavalt nõrk õiguslik alus. Enne aastat ei viinud Pikier ühtki kohtuasja lõpule, tuli koostada mitmesuguseid kirju, kõikjale oli vaja tempelmarke, tuli joosta asutusest asutusse, hankida teateid, võtta ära kirju vanadest lepingutest — see nõudis palju aega ja vaeva, ka kuludeta ei saanud läbi. Palun avanssi! Ja niisamuti nagu ebausklikud inimesed usuvad pigemini mõnelt posijalt abi kui pöörduvad arsti poole, usaldasid ka kergeusklikud Pikieri kliendid kahtlusteta kalurite sõbra võimeid.

«Ta ajab asja jutti igast advokaadist paremini.»

Vähe oli neid asju, kus ta võitis hagi. Aga kes siis kõiki asju võib võita — mõni tuli ka kaotada. See oli loomulik.

Sõites mööda rannakülasid ringi, oli Pikier võtnud

endale mitmesuguste protsesside ajamise. Küll eraldi kud, küll seltsid, kooperatiivid ja mõni omavalitsus oli volitanud teda kaitsma Riias nende huve. Kõikjal võttis ta avansse asjaajamiseks, nõudis aeg-ajalt uusi summasid; iga samm, mis ta kavatses astuda, tuli otse kinni maksta. «Ega's ma saa ometi ainult oma rahaga läbi.» Soomuste küla kooperatiivile oli Pikier tõeline hooldaja. Sellest ajast, kui ta oli kaubelnud välja sadamaehituse, oli juhatus nõus usaldama talle kas või viimse santiimi. Tema oli see, kelle vastutusel Fred sai laenu «Titania» ehitamiseks. Nüüd oli ameeriklane kõik ära tasunud ja suurimalgi skeptikul polnud midagi öelda.

Tol päeval, kui Simka poisikestega käaksutas Banderi aknaluke, oli Pikier sõitnud Soomuste külla kindla eesmärgiga. Ta vajab raha, kooperatiivi kassas aga oli parajasti summasid — Fredi tagasimakstud laen ei võinud olla veel ära kulutatud. Janunedes avara tegevusvälja järele, ei võtnud Pikier osa mitte ainult Fredi võõrastemaja ehitamisest, vaid ta oli olnud Riias maatüki ja tahtis maja ehitada.

Järgmise päeva hommikul läks rahvasaadik ühes Banderi, Osise ja teiste külaperemeestega randa uue sadama ehitustöid kontrollima. Pikier andis mõista, et tal on mingisugused volitused kõrgemalt poolt, see oli midagi mitteametliku inspeksiooni taolist. Seepärast ei läinud ta üksi, vaid võttis auväärsemad külamehed kaasa. Nüüd oli terve komisjon. Jõudnud mereäärde, aias Pikier oma kitsehabeme võimalikult kõrgemale kikki, nuusutas õhku, heitis nagu põlastavalt muigava pilgu üle kogu töövälja ja ütles:

«Ah siis nõnda rühmavad nad siin. No eks me vaata, eks me vaata...» Ja pöördunud lähemaloleva tööliste poole, küsis ta mitte midagi head kuulutava häälega: «Kes on siin töödejuhataja?»

«Insener...» vastas tööline. «Härra Saartaputn.»

«Kus ta on? Kutsuge ta siia.»

Niisugune käitumine avaldas mõju. Iga mudamadru sai aru, et on ilmunud kõrgem ülemus, mine tea, kuidas nüüd sel inseneril läheb... Kohe paindusid meeste seljad väledamalt, igaüks tegi oma tööd kiiremini.

«Ma küsin, kus on insener!» kordas Pikier. «Ma pean temaga rääkima.»

«Insener pole veel ilmunud,» ütles üks järelevaatajaist. «Kas peame ta kutsuma?»

«Jah, ütelge, et ta tuleks siia.»

Kuni mindi külla Saartaputni järele, jalutas «komisjon» ringi. Pikier vaikis salapäraselt, midagi hirmuäratavat väljendus ta liigutustes ja tardunud näos. «Eks me vaata, eks me vaata...» näisid lausuvat ta aukuvajunud silmad.

Viimaks insener saabus. Teateviija oli jutustanud talle mingisugusest võõrast härrast — vist mõni minister — ja veidi ehmatanud tublit poissi. Mine sa tea, võib-olla riigikontroll, võib-olla ministeeriumi esindaja. Saartaputn lähenes kiiresti rühmale.

«Te tahtsite mind näha?» küsis ta Pikierilt.

«Ah teie olete see insener?» Pikier silmitses noort meest ülevalt alla.

«Jah, see ma olen. Kellega on mul au?»

«Kas te alati vaatate nii oma töö järele?» jätkas rahvasaadik, vastamata inseneri küsimusele.

«Vabandage, härra, ma soovin teada, kellega on mul au rääkida...» kordas Saartaputn jonnakalt.

«Rahvasaadik Pikier. Ma olen selle ehituse initsiaator. Mulle näib küll, et teile on see asi liialt ükso kõikne.»

Saartaputni vihastas mehikese üleolev toon.

«Ma pole valvur,» vastas ta teravalt.

«Ah nii? Nojaa... jaa...»

Pikier võttis taskuraamatu välja ja kirjutas midagi üles.

«Te usaldate nii väga oma töölisi, et ei pea tarvilikuks tööde järele valvata?» küsis ta.

«Nad oskavad oma tööd ja minu abilised töötavad sel alal juba pikki aastaid.»

«Siis võib-olla pole teid siin üldse vaja?»

«Selle üle võite saada informatsiooni ministeeriumist. Seal teatakse, miks ma siin olen...»

«Hästi, hästi...» ja Pikier märkis veel midagi üles. «Kas te soovite meile näidata tammi?»

«Palun.»

«Komisjon» juhiti mööda poolvalmis muuli. Saartaputn seletas üht-teist tagasihoidlikult, kuid viisakalt. Bander Osisega järgnesid neile uhkelt kõikjal: see oli tähtis käik, kõik nägid nüüd, missugused suured mehed nad on. Pikier jätkas kalurite silmis oma seisukoha demonstreerimist, esitas insenerile valjusti iga suguseid küsimusi, tegi märkusi, kirjutas taskuraamatusse märkmeid ja andis tunda, et Saartaputn seisab temast madalamal.

«Hiljem vaatame, mis teha,» ütles ta lõpuks.

«Keigar,» mõtles Saartaputn endamisi. «Mis sina siin võid mõelda, see on kasside jaoks.»

Väärikail sammel, nagu tulnud, lahkus «komisjon» jälle. Ja kohe tundsid kõik kergendust. Töölised sirutasid kõveraid selgi ja vestlesid nähtu üle. Aga kui Pikier vaatas luuteil veel kord tagasi, hakkasid kõik kohe tööle, pildusid kive, raiusid vasaratega ja töötasid usinasti. Rahvasaadik nägi seda muutust. See meeldis talle.

«Mind kardetakse...» täitis magus teadmine ta olemuse.

Õhtul kutsuti kokku erakorraline kooperatiivi koosolek. Osa võisid võtta ka mitteliikmed. Pikier rääkis

«Kalurite vastastikuse abistamise fondist», mille ta oli kavatsenud asutada.

«Neist summadest võib anda toetust kitsikusse sattunud kalurite perekondadele, kindlustada kalastamisvahendeid ja elu, arendada välja kooperatiive, laiendada vabrikuid ja õiendada teisi valusaid asju.»

«Kust saadakse fondi jaoks raha?» küsis Oskar.

«Raha? Iga kalur maksab oma osa sisse, muidugi mitte eriti palju, ütleme — viiskümmend latti. Igal aastal tuleb siis õiendada mõningad väiksemad maksumused. Valitsus lisab ka omalt poolt. Võib korraldada bazaarid ja mitmesuguseid pidustusi, mille ülejääk läheb fondi heaks. Ja peale selle — selle eest olen ma juba muretsenud — meie korraldame suure loterii, mis annab ülejääki kakskümmend tuhat latti.»

See oli küllaltki meeldiv asi. Rahvas hakkas kohe sumisema.

«Siin lõhnab äri järele,» ütles Oskar vanale Duunis. «Ilusti kõlab see, aga kui Pikier võtab asja enda kätte, siis muutub see kahtlaseks.»

«Kuidas sa räägid?» hoiatas Duunis. «Kas ta on meile midagi halba teinud? Sadama muretses.»

«Ja uued keelurajoonid...» naeris Oskar kuivalt. «Nüüd muretsseb teile uued maksud, kuid mis saab toetusest, seda näitab tulevik.»

Pikieri kavatsus meeldis siiski kõigile. Fondi põhikirja oli ta juba välja töötanud. Koosolek kiitis selle heaks ja võttis vastu. Fondi laekuriks valiti Pikier. Temale usaldati ka loterii organiseerimine ja müüdud piletite eest raha kasseerimine. See oli küll raske ja väsitav kohustus, aga kui keegi teine ei võtnud seda enda peale, oli Pikier nõus alistuma kalurite palvetele.

Selsamal õhtul sõitis ta minema.

6.

Terve küla oli täis jutte Anita ja inseneri sõprusest. Seda teadsid ka Banderid, kuid maadamile see meeldis.

«Kõnelgu, kellel kade meel...»

Kui kuulujutud ulatusid Oskari vanemate majani, oldi seal teistsugusel arvamisel.

«Kuidas see välja näeb,» torises vana Klava naine.
«Abielunaisel peaks küll enam viisakust olema.»

«Oskar on muutunud talle vist liiga prostoiks...»
muigas Klava. «Nojaa, haritud daam, vajab toredamat
sõpra.»

Mõnda aega kannatasid nad ega lausunud Oskarile
sõnagi. Tollega ei saanud ju ka kuidagi kõnelda sellis-
test asjadest. Aga kui Anita ei mõelnudki oma tembu-
tamisi lõpetada ja jalutas Saartaputniga päris avalikult
mööda mereranda, sai vanal Klava eidel mõõt täis.

«Me peame Oskariga rääkima, tehku ta siis mis-
hes,» ütles ta mehele. Ja ühel õhtul, kui Anita oli jälle
läinud Banderite poole, heitis Klava eit suurräti ümber
õlgade ja ruttas Oskari juurde. Tulnud äsja mõrda vaa-
tamast, paikas Oskar õues üht noodatükki. Väike Etti
mängis sealsamas vanade linalemmetega, ladus hunni
kusse ümmargusi mereranna lubjakivikesi ja lobises
midagi oma lapselikus pudikeeles.

«Sina jälle üksipäini kodus...» algas ema.

«Kuidas siis ükski,» naeratas Oskar. «Kas sa siis teda
sugugi meheks ei peagi?» osutas ta peaga poisu poole.

«Jaa, jaa, mõlemad pojaga. Emal pole ju enam aega
kodus olla.»

Oskar ei vastanud midagi.

«Sa oled küll hea mees oma naisele,» sõnas Klava
ema jälle. «Annad talle vabaduse, elagu, kuidas soovib.»

«Jah...» Oskar hammustas niidi katki.

«Nüüd on ju vabad ajad, maailma ees ei tarvitse
häbi tunda...»

«Veidi teisiti ikka on kui varem.»

«Nojah, nüüd on ju suur au, kui mõnel naisel on
kaks meest. Kumbki elagu oma elu, kodus mingu kõik
upakile.»

«Minu kodus pole veel midagi upakil. Riided mul
katki ei ole, söök on alati õigeks ajaks valmis, ämbli-
kuvõrke pole ma toas ka veel märganud.»

Klava eit ohkas.

«Ma ei tea, kas sa oled rumal või pime... Tõesti
midagi ei näe?»

«No mida siis?»

«Ta veel küsib! Terve maailm irvitab sinu lihtsa-
meelsuse üle, aga sina veel rõõmustad, kui hea elu.
Küll on au, kui naine käib võõraste meestega kohta-
mas. Mis ta jookseb sinna Banderitele, mida ta seal
otsib ühtelugu?»

«Kas Liidia ei lähe kunagi Klavade poole?»

«See on teine asi, meie ei pea oma kodus tütrele
peigmehe. Jah, vaata aga, missugune kavaler! Saadab
kirju, kutsub välja. Üleeile nägin ma ise, kuidas üks
neist tammitöolistest andis Anitale tähekeset. Pärast
see ehtis enese ja jooksis metsa. Sinul muidugi pole
sellel tegemist. Kas sa üldse vaatad oma naise
järele?»

«Inimesed näevad kõike liiga labaselt. Kogu maailma
üle otsustavad nad enda järgi. Nad ei suuda kujutleda,
et teised inimesed on paremad kui nemad.»

«Küll on aga leidnud paremaid!»

«Mis siis sellest, kui minu naine saab kokku oma
koolivennaga? Kas ta ei tohi enam tuttava inimesega
rääkida? Ma peaksin vist akendele restid ette tegema
ja Anitat luku taga pidama, nagu türklased teevad
oma naistega.»

«Sa arvad, et nad ainult räägivad?»

«Kas sa tead midagi rohkemat?»

«Kes siis need olid, kes suudlesid Banderi toas?»

Oskar viskas võrgu-uidiku pahuralt käest ja tõusis
püsti.

«Kes seda on näinud? Tulgu siia ja tõendagu.»

«Kas ta maksab sulle midagi, et sa teda nii kaitsed?»
ärritus ema. «Küllap saad mingisugust valutasu.»

Oskar vaatas õhetavi põsi emale otsa, siis võttis
paberossi ja süütas selle põlema.

«Kuidas sul pole häbi nii mõelda, ema...» lausus
ta vaiksemalt. «Kui ma hakkan arvestama kõiki naiste
muinasjutte, siis peetakse mind ennast varsti vanaei-
deks.»

«Kuid poisikesed on ometi seda näinud.»

«Ah, mis poisikesed... Lõpetame selle jutu, mind
on see tüüdanud. Paremini oleks, kui te ei segaks end
minu asjadesse. Küllap ma ise tean, mis on tarvis. Ja
kui see nii olekski...» pöördus ta end sirgeks ajades

ema poole, «siis väevõimuga ei saa seal midagi parata. Sünnib see, mis peab sündima. Kui kellelgi on valu, siis olen mina see ja mitte keegi teine. Miks teie kõik erutute?»

Ta muigas närviliselt ja imes paberossi kiiresti, lõhikeste sõõmudega.

«Jah, üksnes mina võin siin kannatada. Kuid ma olen harjunud läbi ajama ilma teiste haletsemiseta. Seda teate te varasematest aegadest.»

«Niisugune iseteadev ja põikpea sa ju oled. Kuid vaata aga ette, et sul endal ei lähe viimaks liiga raskeks.»

«Seda ei tarvitse karta, mul on laiad õlad...»

Klava eit läks poisikese juurde ja silitas selle väikest peakest.

«Kus siis mamma?» küsis ta armsal häälel.

«Memmeke poes... Seal onu... toob kompvekki...» jutustas poisike tõsiselt.

«Jaa, jaa, onu saadab ju sulle kompvekke. Küll on hea onu.»

«Onu on hea,» kordas poisike.

«Kas onu võtab sind sülle? Mis ta sulle ütleb?»

Oskar sülitas vihaselt.

«Lõpeta ometi, ema, mis sa teda õrritad!» hüüdis ta.

«Oi-jah, ei tohi enam lapsega kõnelda! Ta on ju veel väike lollike, ei saa aru, mis temale tehakse. Aga kui ei, siis ei, ma hakkan parem minema.»

Klava ema kohendas suurrätikut ja valmistus juba minema, kuid sel hetkel ilmusid väravale Anita ja insener. Polnud midagi parata, viisakuse pärast pidi veel mõneks hetkeks jääma.

Oskar läks tulijaile vastu ja vabalt, sundimatult tervitas Saartaputni.

«Tulge ometi kord ka minu riiki vaatama,» naeratas ta. «Terve suve olete elanud rannas, kuid tõelist kalurimaja pole te vist veel näinud.»

Kogu aja, kui ema seal oli, rääkis ta inseneriga silmatorkavalt viisakalt, nagu tahaks tõendada sõbralikke suhteid oma võistlejaga. Klava eit vangutas pead ja lahkus tähelepandamatult.

«Nüüd on alles lugu, hakkab juba koju vedama...»

mõttes ta. Üha suurem viha haaras vana naist. «Kes oleks küll Anitast seda arvanud...»

Vestelnud tükk aega Saartaputniga, vabandas Oskar end. Ta pidavat veel mere äärde minema, paat jäänud kinni sidumata, kuid öösel tõuseb ehk tugevam lõunatuul. Palja jalu, seljas valge trikoosärk, mis tihedalt liibus ta lihaselisele ihule, lahkus Oskar. Kuni väravani naeratas ta. Aga mida kaugemale kodust, seda tõsisemaks ja mornimaks muutus mehe nägu. Nüüd ei olnud enam vaja kometit mängida, kellegi ees polnud vaja teeselda. Õnnetuse aimus rusus raskelt ka tema südant.

«Ma ei taha, et maailm hakkab valitsema minu elu üle...» ütles ta endale jonnakalt. «Ma ei vaja teiste nõuandeid. Küllap ma saan ise oma raskustega hakkama... üksipäini. Pea vastu, Oskar, nõrk ei tohi sa olla.»

Oskar jäi kauaks ära. Kui ta koju tuli, oli Saartaputn juba lahkunud.

VIIES PEATÜKK

Tõrm

1.

Juuli lõpus tuli üsna rohke lõhesaak. Oskar teenis uue mõrraga päris hästi. Ta tasus mõned väiksemad võlad, mis olid tehtud mõrramaterjalide hankimisel. Ka Anita sai lõpuks uue mantli ja kauni suvekleidi. Kui augustikuu juhtub olema kalastamiseks soodne, võis loota, et sügise poole saab uued võrgud — kogu suve seisid need õnnatud võrgud Oskaril meeles.

Augusti algul toimus vallamaja aias kaluripidu. Anita viis Edži Klavale vanaema juurde, sest Bänderi maadam tahtis ka peole minna. Hommikul vaatas Oskar mõrra üle. Neli lõhet asetaski ta keldrisse jääle. Hakkas puhuma värske põhjatuul, kuid õhk oli selge, pilvitu, viluski tundus tugevat palavust.

Peole ruttasid kõik jalgsi, suurtes salkades. Oskar ja Anita seltsisid Bänderitega, Liidia oli haiglane ja jäi koju, seepärast ei saanud Edgargi minna. Saartaputn läks koos Bänderitega. Kui nad peole saabusid, oli kõik juba alanud. Muusika mängis ühe tantsu teise järel, noored tantsisid äsjatehtud põrandal, vanad istusid

laua ääres ja napsutasid. Bänderi maadam pidi istuma luterilaua juures, ta oli üks daamide komitee liikmetest. Kaupmees kohtas vanu sõpru teistest küladest, ja nii valgus nende salk kohe laiali.

Oskar otsis ühe tühja lehtla aia kaugemas nurgas. See asus künkal — sealt võis hästi näha tantsupõrandat ja kogu aeda.

«Teie tulete ju meie juurde, eks?» küsis Oskar insenerilt.

«Meeleldi, kui kellelgi pole midagi selle vastu,» naeratas Saartaputn ja vaatas küsivalt Anitale.

Ja nii nad siis istusid kõik kolmekesi omaette vaikus lehtlas, eemal muust seltskonnast. Jookide järele tuli ise minna, sest ettekandjaid oli vähe, need ei suutnud igaühele laiali kanda. Oskar päris, kas insener joob ka napsi.

«Kui olete kord kalurite keskele elama tulnud, siis peate meiega kõike kaasa tegema,» naljatas ta. «Ma loon lauaviina.»

«Noh, kui juba, siis juba...» naeratas Saartaputn jälle. Nüüd naeratas ta sageli — see aitas varjata ebamugavust, mida ta üha tundis Oskari lähedal.

Kui Oskar oli ära, küsis insener Anitalt:

«Kas tema viskab tublisti?»

«Oskar? Ei, üsna harva. Aga siin on tavaks saanud, et oma peol tahab iga kalur veidi lõbutseda. Muidu ta küll ei otsi kunagi ise pudelit.»

Varsti oli Oskar tagasi. Lauale ilmus õlu, pudel lauaviina, suupisteid ja midagi kergemat Anitale. Väike seltskond hakkas end hubasemalt tundma. Ümberkaudne sagin nakatas neid varsti, mehed soojenesid elavas vestluses. Insener jutustas oma töö tulemustest — veel kuu aega ja sadam on valmis, võib korraldada avapeo. Ta teadis palju anekdoote. Klaas käis ringi, varsti tuli pudeleid uuendada. Veri hakkas kiiremini ringilema, noorte meeste põsed õhetasid.

«Proual on vist igav meie lobisemist kuulata,» ütles insener.

«Sugugi mitte, siit on nii palju näha.»

«Kas teie sugugi ei tantsi?» küsis Saartaputn Oskarilt.

«Täna õhtul on mul jalad rasked, ei taha liigutada...» vastas see.

«Kuid proua mõtleb ehk teisiti? Teie vabandamine?»

«Palun, peame tühjendama ainult veel enne need klaasid.»

Nad löid kokku ja jõid. Siis läks insener Anitaga tantsima. Jäänud üksi, nõjatus Oskar vabamalt tooli korjule, ümises midagi endamisi, vilistas tasa ja trummeldas sõrmedega lauale. Tal oli lõbus, liialt lõbus, ta püüdis mitte vaadata tantsupõrandale ja mitte mõelda neist seal, kes läksid valssi tantsima. Taoti kippus talle naer peale, niisugune iselaadi, raske naer, ta naeris hääletult, rind kerkis ebatavalisest vaimustusest.

«On ometi tore elada... Kõik on hea, mis elus juhtub...»

Ja jälle kippus talle peale kummaline naer, ta ei teadnud, mille üle ta naerab. Siis pidi jooma, veel klaasikese ja veel ühe, õlut ja viina läbisegi — nii võis kiiremini purju jääda. Mida muud peab ta tegema? Muid uimastas valsirütm, teise inimese lähedus ja võimalvad mõtted, aga temalgi ei läinud halvasti. Proosit, Oskar, täna õhtul on sinu pidu! Sina, väike mereisand! Küllap sa naerad kord veel teistsugust naeru, oota vaid veidi, sinu aeg pole veel tulnud. Kuivamaa-rotte ei tarvitse sul karta. Proosit!

Segased tunded mässasid tal rinnas, kogu tema olemus oli tõmbunud pinguli mingisuguses kummalises erutuses, nagu näeks ta lõpmata ilusat, ent kurba unenägu. Siis muutus all vaikseks, muusika lõppes, tantsijad valgusid vadistades aias laiali. Anita ja Saartaputn tulid tagasi. Kanged joogid ja kerge tantsuüm olid ka inseneri soojaks kütnud. Saatanud Anita kuni lehtlani, ruttas ta puhvetisse. Väike kolmik ei võinud teistest maha jääda, ka siin olid pühad.

Kord tuli nende juurde Bander, istus paar minutit, kuid varsti kutsus keegi Pudumi küla mees ta ära. Saartaputn heitis pilgu aiale.

«Ma kadestan neid inimesi,» lausus ta. «Nad on nii lihtsad ja loomulikud. Nii vähe vajavad nad, et olla õnnelikud.»

Oskar naeris lühidalt.

«Jah, me oleme vähenõudlikud. Mõnikord jätkub melle sellest, mis jääb teistest üle. Joome, härra insener!»

Anitat üllatas võõras kõla ta hääles. Rahutult vaatas ta Oskarile otsa, kuid see oli nii lõbus — ta oli vist võõriti kuulnud.

Ohtu pimenes. Aias süüdati ilutulestik. Punased ja rohelised tuled särasid pimeduses tontlikult. Inimesed tundsid end justkui mingisuguses muinasjutumaailmas. Mõrud tööpäevad olid unustatud, vanadel tuli noorusvaim peale, hämarus oli täis isesugust võluvust. Mitu tundi polnud Oskar kordki oma istmelt tõusnud. Ta ei joonud enam. Ta ei naernud enam. Väsinuna istus ta oma kohal, suitsetas ühe paberossi teise järel ja lausus aeg-ajalt mõne sõna, kui temalt midagi päriti. Isemoodi kinkjalikud mõtted ründasid teda, sõrmed tõmbusid kramplikult kokku ja sirutusid jälle välja. Ta oli alateadlikult tühja õlleklaasi võtnud ja surus nii kaua, kuni see purunes rusikas. Nüüd ärkas ta ja vaatas tagasi, aga kõik oli hästi — Anita Saartaputniga tantsisid jälle. Oskar heitis killud põõsasse ja pühkis käsi, need polnud haavatud. Kuid ta ei rõõmustanud selle üle, otse vastupidi: talle oleks meeldinud, kui sõrmed oleksid veristatud, ta oleks tahtnud, et miski valutaks teravalt, tulises lõõmas. Jah, mis see siis oli, närvilisus, deliirium? Ent ta sai veel kõigest aru, niipalju ei olnud ju joodud, et ta ei teaks, mis teeb.

Oskar vaatas enese ümber, otsekui ärgates unest. Oli öö, harvad tähed särasid seal üleval, väikesed pilved tormasid kiiresti kuust mööda. Aia taga nägi ta mõningaid mände, madalale painutasid need oma käharaid latvu, nagu sasiks neid nägematu käsi. Kaseoksad paindusid ühele poole, pea kohal kohisesid ladvad. Oskar tõusis püsti ja väljus lehtlast. Ühe hetkega oli ta täiesti kaineks muutunud. Ta läks kogu aiast läbi, väravast välja. See oli lage koht, paljas liivaväli metsa ääres. Terav tuuleil tõstis Oskari juuksed püsti, rebis kuuesiile. Mets oigas lähedal raskesti, liiv tuiskas vihi-aedes üle tee. Väljas mässas raju, tõeline augustikuu-torm.

«Mõrd...» mõtles Oskar. «Kuidas see nüüd meres seisab? Kas peab vastu sellele tugevale rebimisele?»

Pidu oli unustatud, kiirete sammudega ruttas ta ranna poole. Kuid Anita... ja too seal... insener? — meenus talle hetke pärast. Mis need mõtlevad, kui ta nii äkki ära kaob, sõnagi lausumata? Ei, nii ei võinud ta lahkuda. Oskar läks tagasi. Oli parajasti suur vaheaeg, rahvas jalutas mööda tantsupõrandat ja aia teeradadel. Pimedais nurkades lärmitsesid joobnud. Anita ja insener istusid lehtlas, nad olid äsja siia tulnud ja arvanud, et Oskar on läinud aeda end jahutama.

«Ma pean vabandama,» ütles Oskar. «Ma ei saa enam kauemaks jääda. Meri on valges vahus, tahaksin näha, kuidas mõrd seisab.»

«Kas ka meie ei läheks koju?» küsis Saartaputn Anitalt. Ta silmad särasid klaasiselt, jalad olid kaotanud kindluse.

«Ei, kuhu siis teie ruttate,» ütles Oskar. «On ju veel vara. Mina küll ei tea, kas tulen enam tagasi.»

Rääkides hoidus ta kellelegi silma vaatamast.

«Ma õiendasin arve tellimise juures,» ütles ta lahkudes, «kõik on juba tasutud.»

Kui Oskar oli ära läinud, istus Saartaputn Anitale lähemale, otsis pimedas selle käe ja surus kergesti oma sõrmede vahele. Anita ei tõmmanud kätt tagasi, aga ei vastanud ka tema surumisele.

«Noh?» küsis Saartaputn ja vaatas naeratades naisele silma, ta pidi kummardama oma pea selle näo lähedale, sest lehtlas oli pime.

«Noh?» naeratas Anita vastu.

«Kas ma ei ütelnud, et ta ei aima veel midagi?...»

«Ei või teada...» vastas Anita mõtlikult. «Aga kui ta saab aru ja siiski on niisugune, nagu ta on... siis ei mõista ma teda.»

«Sul on temast kahju?»

«Sa ei tea, kui hea inimene ta on...»

Ja ometi... neil ei olnud aega teisi haletseda. Kevad ei kahetse talve, tormakate voogudena murrab ja uhab ta minema vana jää, mis on aheldanud vabu vesi.

Lahkunud peolt, ruttas Oskar otsemat teed üle luidete mere äärde. Võimsana, ähvardavana kostis vastu lainete kõne, liiv mühises, õhus vihises justkui tuhat piltsa, mehel mattis hinge, minnes vastu tuult. Kuuvalgel nägi Oskar tumedaid lainevalle, mis paiskusid vahutades vastu kallast ja süsisesid nagu hiigelmaod, varisedes kokku rannaliival. Sadu kordi oli ta vaadelnud merd sellisena, missugune see oli käesoleval ööl — märatsev, täis metsikut jõudu; väikeses võrgupaadis oli ta äkilise rajuga sõitnud üle rahutu veevälja; sügiseti juhtinud randa jäätunud, võrkudega täidetud kalapaadi, raske ja kohmaka, kuid kartus polnud lämmatanud teda ka hirmuäratavaimal hetkel — see oli võitlus, töö, avalik jõukatsumine loodusjõududega, mehe käsi ei tohtinud väriseda tüüripuud hoides ja purjeid korraldades. Ent tänasel ööl... Miski rõhus teda isemoodi, nukker aimus, nägematu ähvardus — kunagi varem polnud Oskaril sellist tunnet olnud. See oli võib-olla tema enese äsjase elamuse tagajärg, rõhutatud meeleolus ja nukrutsev oli ta kõik viimased päevad.

Tolle kohani, kus mõrd asus, oli minna paar kilomeetrit. Üks palgiparv oli merel laiali paisatud, tumedad puud rullusid vees. Jäme haavapakki, üleni mähke täis, oli heidetud kõrgele kaldale põiki üle tee. Jõudnud Soomuste küla kohale, peatus Oskar ja vaatas merele. Kuuvalgel oli halvasti näha, pilved libisesid ikka kuule ette, kuid siiski märkas ta ühel valgushetkel kolmanda madaliku taga mõrravaiu. See oli Duunise mõrd. Seisis veel. Oskar tundis kergendust: kui juba see vastu pidas, siis peab vastu temagi oma. Niiske tuul ja kiire käik hajutasid uima täiesti. Aju töötas jälle rahulikult ja selgesti: «Ma erutun asjatult. Miks peaksin alati mina olema see õnnetu...»

Aga kas keegi teadis, kui palju sõltus nüüd mõrrast? Kõik lootused rajas Oskar sellele, kui see vastu peab, siis läheb hästi, võib osta võrgud sügiseseks ja talviseks püügiks, saab rahuldada teisigi vajadusi. Lähenedes oma mõrra asukohale, piinas teda jälle kohutav

aimus. Aga kui siiski... Ta ei julgenud sellele mõelda. Ja siin nüüd oligi vana joom, eemalt paistsid tuttavate luidete kontuurid. Oskari paat lebas rannas. Ta peatus selle juures, uuris kaua mässavat veevälja. Kuu ilmus nähtavale ja kadus jälle, ta ei olnud veel märganud mõrravaiu. Silmad otsisid üles teatud koha, isegi pimedas nägi ta, kuidas vesi kees. Laineharjad valkusid madalikul valkjalt, üksteise järel söötsid nad hulgana kaldale. Taas ilmus kuu nähtavale ja paistis tükki aega, kuid vaiu ei õnnestunud tal nüüdki näha. Miski lookles joomes, otsekui hiigelhelmed, tumedad laiged, üksteise lähedal pikas reas piki randa, paarkümmend sammu äärest eemal. Oskar tundis, et tal hakkab palav väsinuna istus ta paadile: tiib oli ära rebitud, nõõrid räbalatega hõljusid laineis!

Mida valgemaks muutus, seda selgemini võis näha hävitust. Mõrd oli pilbasteks purustatud ja katki rebitud — niisamuti nagu tookord, keset suve. Jällegi tema mõrd...

«Mis õnnetuskuhi mina küll olen?» naeris Oskar mõrult. «Parim loomusekoht, kõige hoolikam töö ja jälle äpardus...»

Uimaselt tõusis ta üles. Rahule jääda ei saanud ta hetkekski. Üks õnnetus teise järel oli veerenud üle tema pea, ta oli pidanud vastu nagu mees, raputanud end veidi pärast saadud hoopi ja elanud edasi, laskmata meeletulul langeda. Aga nüüd oli temagi väsinud, meeletulude varitses teda nagu nälginud hunt.

Sel ööl jäi Oskar koitu oodates randa kuni hommikuni. Ja kuulates tormi ulumist mõtles ta oma elust, enesest ja Anitast, oma varasematest võitlustest ja võitudest, ja — vaatamata kõigele — õnnetust saatusest. Ta oli hakanud esimesena midagi tegema, pannud kõik mängu ja sundinud teda arvestama isegi neid, kes kunagi naersid tema püüdluste üle. Mõrrad, mida nähti nüüd kõikjal piki randa, kalasuutsutuskoda, kooperatiiv — kõik oli tema töö, tema oli selle algatanud, esimesena teed murdnud. Ning nüüd — toimetasiid vabrikus teised, kooperatiivist oli ta niisama hästi kui välja lülitatud, teised teenisid mõrdadega, kuna tema omad hukkusid. Naine, kelle ta oli omandanud, võl-

lides läbi tervest laimu ja pahatahtlikkuse ööst, ja kes oli tema elu suurim valgus — see kadus nüüd, võõrdus temast, muutus üha kaugemaks... Miks pidi ta kõike seda kannatama? Millega oli ta nõnda saatust välja kutsunud? Oma tookordse võitluse ja rahuliku, usina tööga oli ta kõigile head soovinud ja võidelnud ainult kõigi hüvede eest. Kunagi ei olnud ta püüdnud oma õnne ja heaolu rajada teiste hädadele, uhke, põikpea oli ta mõnikord, kuid mitte kunagi kättetasuja. Aga nüüd?... Mõeldes oma perekonna kokkuvarisemisele, nägi Oskar, kui veidralt ta vahel toimis: kui ta kusagil mujal oli näinud ülekohtu sündivat, kellelegi üliga tehtavat, ei viivitanud ta kunagi vahele segamast ja aitamast, tagasi tõrjumast ja isegi õpetamast võrukaela, kui kannataja ise ei tahtnud seda teha. Oma venna oli ta kihutanud isakodust minema, kui too võrgutas ja tõukas surma kellegi tütarlapse; silmakirjaliku jutlustaja, palvevenna Teodori, kes häirivalt tungis tema õe ellu, kihutas ta mererannast minema; ausate inimeste kurnajatele oli ta tõtt näkku öelnud, kartmata nende viha ja kättemaksu. Kuid omas elus, kus pidi iseennast kaitsma, ei suutnud ta sõrmegi liigutada. Laskis kõigil sündida, ei kaitsnud end, ei hoidnud oma head nime ega perekonna au maailma silmis. Miks oli ta nii alandlik, kannatlik ristikandja? Märtrina teda ei veedelnud, pigemini oli see tingitud iseloomu nõrkusest. Ent ta teadis — kui mõõd oli täis, võis ta kiskjaks muutuda...

Hommikul, kui tuul oli veidi raugenud, tõukas Oskar paadi vette ja ruttas merele mõrrajäänuste juurde. Kõik oli otsas. Oskaril õnnestus kätte saada mõrrapära nõõri. Päril lõpus, seal, kus vitsad ühinesid, nägi ta värsket lõiget. See oli noa töö, sest katkedes ei rebeneks nõõr kunagi nii teravasti ja siledalt, ikka jäi narmaid, mõni keerus oleks katkenud lähemal, teine kaugemal. Keegi alatu oli käe tema varanduse külge pannud! Küllap oli see tehtud eile enne tormi, kui Oskar viibis peol.

Nüüd meenus talle veel kaks juhtumit, üks käesoleval suvel, teine mullu. Siis, kõige paremal lõheajal, oli mõrrapära lahti tehtud, kogu loomus oli välja läinud.

Kuid tookord arvas Oskar, et ta on ise olnud hooletu... vist oli unustanud pära kinni tõmmata. Tema kord olid tiivasõlmed lahti harutatud ja mõned ankrud üles tõstetud — mõrd seisis nagu lõõtspill kuhjas, ükski kala ei saanud sinna sisse ronida. Ka siis süüdistas ta end. Kuid nüüd oli selge, et külas elab keegi kaabakas, kes teda jälitab, salajane ning teadmatu. Milleks niisugune pahatahtlikkus, kellele küll oli ta siin halba teinud? Ning kuidas võidelda nägematu vaenlase vastu?

Kogu Oskari keha värises vihast.

«Metsaline...» oigas ta, «saaksin su kätte, teeksid vagaseks!»

Hetkeks ärkas temas endine ägedus. Valmis sööstma tervele maailmale kallale, ajas ta enese kogu olemusega sirgeks, iga erk värises võitlusihas, ta oli jälle vana Oskar. Tema enese ja kogu ümbruskonna häda kasvas ta silmade ees hiiglamõõteliseks. Minna sinna kaldale ja panna kirves kurjuse juurele! Kihutada jälle keegi minema... kihutada minema paljusid enese ja oma rahva elust! Söösta taas ühiskondlikku tõhe, koguda enese ümber kõik ausad mehed, viia lõpuni oma kavatsused ja näidata neile äritsejaile, et aus töö toob siiski õnnistust!

Aga kelle jaoks? Kas kõrbet saab elustada viljakandvaks põlluks? Kas võib käskida varemeil üles kerkida endiseks uhkeks hooneks? Ning vaikselt vajus ta tagasi passiivsusse, lühike leegitsus kustus. Oskar tõmbus enesesse nagu tigu karpi. —

Oskar oli hävitatud, uut mõrda ei saanud käesoleval sügisel enam valmis. Nüüd tuleb ka temal, uhkel Klava pojalt, alanduda ja võlgadesse langeda. Ta läks külla kooperatiivi juhatuse juurde ja palus laenu. Banderil ja Osisel ei olnud midagi selle vastu, et toetada noort meest, kuid raha väljaandmiseks oli vaja esimehe seltsiliikme Garoza nõusolekut. Ilma tema allkirjata ei olnud ükski rahapaber kehtiv — nii oli korraldatud algusest peale, kui oli töötatud välja kooperatiivi põhikiri.

«Sõida Riiga!» ütles Bänder. «Katsu saada Garoza allkiri, siis maksab Osis raha välja.»

Sõita Garoza, oma vihatuima vaenlase juurde? Nii-äris tuli end niikaugele alandada? Mida muud võis Oskar teha: võrke oli vaja, muidu tuleb talvel kaldal istuda ja pealt vaadata, kuidas teised kalastavad.

Ta läks koju, seadis end reisivalmis ja ruttas Riiga Garoza juurde.

3.

Oskar sõitis maitsti, alevist bussiga, sest ei võinud teada, kui kaua tuleb tal Riias viibida — mootorpaa-diga ei tasunud sõita. Riiga saabus ta pärast lõunat ja ruttas kohe Garozat otsima. Turul teda enam ei olnud. Pärast tururahvalt, kus võiks ülesostjat kõige tõenäolisemalt kohata, käis Oskar läbi mõned restoranid Daugava-äärses rajoonis. Kuid tal ei olnud õnne — Garozat polnud kusagil näha. Siis läks ta ülesostja korterisse, mis asus Sise-Riias, ühe vana maja teisel korrusel. Teenija oli üksipäini kodus. Sellelt sai Oskar teada, et täna õhtul vaevalt võib Garozaga kokku saada: ta oli sõitnud mereranda kalurite juurde sel päeval püütud lõhesid vastu võtma. Sellistel kordadel ilmus ta koju hilja, mõnikord pärast keskööd, ja ikka ülevas tujus — mingit tõsist jutuaajamist ei võinud siis toimuda.

«Tulge hommikul varem, kui härra pole veel turule läinud,» ütles teenija. «Kuidas on teie nimi? Ma võiksin härrale öelda, kes otsis.»

«Pole viga, ei ole tarvis. Ütelge, et Soomuste külast.»

Oskar pidi ööseks linna jääma. Kaks päeva kadunud, aga mis teha — raha oli vaja. Ta ruttas venna poole. Robert oli varem elanud väikeses möbleeritud toas Tartu tänaval, kuid sel suvel oli kolinud teise korterisse börsi lähedale, sest see asus töökohale lähemal.

Oskar leidis venna kodunt. Tema juures oli parajasti keegi keskealine juut, rõivastatud karjuvalt moodsasse, lakapolsterdatud ülikonda. Oskari sisse tulles jättis juut kohe hüvasti ning lahkus.

«No vaata, ka sina viimaks kord linna peal...»

ütles Robert, kui nad olid kahekesi jäänud. «Küllap vist asja pärast?»

«Jah, pean üht-teist õiendama...» vastas Oskar põigeldes. Ta ei tahtnud Robertile rääkida, milles asi seisab. See võib-olla arvaks, et temalt midagi soovitaakse, ja Oskarile ei meeldiks põrmugi vennalt midagi vastu võtta. «Tuleb uusi nootasid vaadata, käbasid osta. Sa oled enese kenasti sisse seadnud, Robert,» lausus ta korterit vaadeldes. See koosnes kahest toast. Ühes asetses voodi, uus diivan ja muud sisustust, teine oli vist kabinet või töötuba: raamatukapp, suur kirjutuslaud, telefon. Kõik esemed olid täiesti uued ning peened, vist hiljuti ostetud. «Sa elad siin üksipäini?»

«Jah.» Sain ametikõrgendust, tõsteti veidi palka. Tuleb hakata oma elu korraldama. Kui kaua sa ikka mööda teiste kortereid hulgut. Omaette on palju mugavam.»

«Arusaadav.»

«Ilma telefonita ei saa ka läbi. Ikka on tarvis midagi õiendada, kuidas sa alati jooksed igale poole. Aga nii — helista ja aja asjad üks-kaks jutti.»

Robert oli hakanud hästi elama, ta ei tarvitsenud enam santiime lugeda. Tema võimetus polnud Oskar kunagi kahelnud, ometi üllatas venna kiire tõus teda veidi: alles käesoleval suvel, kui Robert külastas rannaküla, oli ta pisut räbaldunud, kehv noor inimene, nüüd seevastu andis kõik tunnistust jõukusest.

Helises telefon, Robert läks aparaadi juurde. Oskar võttis ühe raamatu ja lehitses seda.

«Siin Klava,» rääkis Robert. «Ah, see olete teie. Teie vist. Mis te ütlesite — uus saadetis? Noh, seda ootame neljapäevaks. Laev väljus täna Danzigist. Meie esindaja sõidab Ventspilssi vastu täna õhtul. Mida? Jaa... jaa... neljapäeval võib auto välja saata. Aga kuidas oleks avansiga? Kolmapäeval? Hüva, siis ma lähen järele. Helistage mulle homme kell pool viis, pärast lõunat, siis on kindlamaid teateid. Ei, keegi pole veel midagi niisugust märganud. Kõik läheb korraldult. Hüvasti!»

Pannud ära kuuldetoru, heitis Robert vennale uuriva pilgu — see ei olnud vist midagi kuulnud.

«Ariasjad,» lausus Robert. «Firma ootab laeva Danzigist. Apelsinide ja viinamarjadega. Päril järele, millal tuleb tollipaberid välja osta ja auto sadamasse saata.»

«Kas teie firma kaupleb puuviljaga?» küsis Oskar.

«Suuremalt jaolt. Ah, pole ju kerge praegu, kontingendid... valuutakomisjon... igal sammul mitmesugused formaalsused. Tuleb pead murda, kui tahad midagi läbi viia.»

«Varem töötasid sa ühes söekontoris? Kas see on sama firma?»

«Ei, kuid seal ma omandasin kogemusi.»

«Ah nii...» Oskar ei pärinud enam midagi.

Õhtul kutsuti Robert kuhugi ärilisele kohtumisele. Lahkudes koristas ta kõik paberid kirjutuslaualt ja lukustas sahtlitesse. Oskar läks vara magama ega kuulnud, millal Robert tagasi jõudis. Teisel hommikul, kui Oskar läks Garoza juurde, jäi vend veel magama. —

Kell näitas kolmveerand kuus, kui Oskar helistas ülesostja ukse taga. Teenija, korv käevangus, tuli talle vastu. «Minge aga sisse, härra on veel voodis, kuid ta ootab teid.»

Ta laskis noore kaluri esikusse, avas ühe ukse paremale ja ütles: «Härra, ta on tulnud!»

Raske oie, nagu läbi une, kostis seina tagant.

«Tulgu ta sisse.»

«Minge aga,» osutas teenija, ootas, kuni Oskar sisse astus, ja läks siis ise ärris sisseoste tegema.

Vaikselt ja ettevaatlikult nagu ikka võõras majas astus Oskar üle läve. Otse ukse vastas asus suur voodi. Sellelt hoovas tulijale vastu vänge soojenenud ihu lehk. Öölaua oli tühi viinapudel ja nõu suitsukala nahkadega. Toolile oli laotud tuttavaid ja tundmatuid rõivaosi — mõned esemed olid nii võõrad, et Oskar ei osanud kujutleda, milleks neid tarvitatakse. Tursunud kollakas-kaame nägu, sügavale patjadesse vajunud, pöördus sissetulija poole, kaks väikest, lihavaisse põskedesse peitunud silma vahtisid hajameelselt, uniselt vastu, siis hakkasid need pilkuma ja äärama lõbusas imestuses. Kostis kähisev lõõtsutus.

«Vaata, missugune külaline! Sina?... Mis sind siis

nii vara minu juurde ajab? Noh, võta istet, võta istet Jutusta, mis siis on sul südamele?»

Ülesostja püüdis küünarnukile tõusta, kuid sellest ei tulnud midagi välja. Raske oigega libises ta tagasi patjadesse. Mida kauem Oskar vaatles lebavat, abitud lihalahmakat, seda suurem imestus valdas teda: ta tundis küll Garozat, tema tüsedust ja ihumõõteid, kuid see, mida ta nüüd oma silmadega vaatas, oli nii võõras, nii kujutlematult teistsugune, et ta ei suutnud uskuda, kas oli see tõesti seesama olend? Näis, et mitte inimene, vaid kohevilealetud heinasaad, terve mägi lammas voodis. Lainja, kõrge poolovaalse kaarega hiigelkõht tõusis nagu türgi mošee kuppel voodi kohal. Pehme ning vedelana oli see elav mass lõdvakslastult vajunud ka külgedele, täites kogu laia voodi ühest äärest teiseni, meenutades mingit eelajaloolist elukat. Kuid kogu oma kehakuse juures oli see olend abitum kui laps, ei suutnud end liigutada, üles tõusta ega voodist välja tulla. Midagi naeruväärsemat, kuid ühtlasi sügavamalt kahetsust äratavat ei olnud Oskar näinud. Kuidas küll sai see inimene pugeda oma kuigi mugavasse, ometi suhteliselt kitsasse rõivasse, mis lebasid ta kõrval toolil?

«Noh, jutusta, mis asi sul siis oli?» katkestas Garoza Oskari vaatlused. «Mis on sul vaja?»

Oskar istus ja hakkas rääkima. Kõneles purustatud mõrrast, rahapuudusest ja kooperatiivi juhatuse otsusest.

«Loodan, et te ei keela oma nõusolekut ja kirjutate väljamaksuorderile alla...» lõpetas ta.

Garoza hakkas jälle ähkima ja oigama. Higi voolas tal üle näo ja mööda külgi.

«Nii, sa loodad...» ütles ta. «Arvad sa, et see on nii lihtne? Et kooperatiiv on mõni pank, kust antakse iga ühele, kes aga küsib, muudkui võta? Ei, sõber, see number ei lähe läbi. Kui me nii hakkame toimetama, siis tuleb varsti see pood sulgeda. Ära arva, et mul on just sinule kahju anda. Mulle on kõik inimesed ühesugused ja ise olen igaühte ikka aidanud, kui palju suudan, kuid lubada, et loobitakse laiali ühiskonna raha, et tühjendatakse kooperatiivi kassa — seda ma ei võin

«Ma ei ole kelleltki midagi küsinud, mul pole kusa-
gi võlgu...» ütles Oskar. «Seal külas usaldab mind
iga inimene.»

«Noh, seda ära ütle ühti. Miks sind siis juhatusest
välja visati?»

«Mind ei visatud, ma läksin ise ära.»

«Aga miks sa läksid, arvad, et ma ei tea? Sa olid
veendunud, et varsti tuleb pankrot, et seal ei ole mi-
dagi jännata, ja tegid putket vajuvalt laevalt.»

«Ma ei võinud nõustuda uue majandamisviisiga.»

«Noh muidugi, muidugi. Kui noorele Mengelile anti
raha mootorpaadi ehitamiseks, sa ise veel urisesid.
Aga nüüd andku me sulle. Kuidas see küll kõlab,
Klava?»

Oskar vaikis.

«Ei, sellele ei maksa mõeldagi, kooperatiivi raha ei
luba ma ära kulutada. Kui sa küsiksid minu enese
käest... siis võib-olla oleks teine asi... Mul pole
olnud kunagi kahju korralikku inimest toetada. Sa
armastasid küll mõnikord ninna karata, aga ära arva,
et ma seda pahaks panin. Noor inimene, äkiline ise-
loom... võib andeks anda.»

Garoza uuris oma külalist. Oskar keerutas mütsi
käte vahel ega lausunud sõnagi.

«Niisiis allkirja teie ei anna?» küsis ta pika pausi
järel.

«Ei, see on võimatu. Aga sa võid saada minu käest.
Nii riskerin ainult mina ise.»

Garoza seisis rinnaga kooperatiivi eest, oli valmis
selle rahalaegast kaitsma nagu oma elu.

«Kurat, kuhu see lehm jääb nii kauaks!» pahandas
ta. «Ma pean varsti turule minema, kuid ei saa veel
üles. Kui palju oli sul vaja?»

«Tuhat latti...»

«Niipalju võin sulle laenata vekсли vastu. Protsente
ma ei vaja, ainult... aga küllap me teineteisest aru
saame. Tahad?»

Mida pidi Oskar tegema? Ta teadis, mis tähendab
Garoza ainult: ta ei tohi enam ninna karata, talt-
jutada kaabakat, müüa oma kalu teisele... Ka tema,
viimane sõltumatu mees külas, on alistatud siis sellele

äritsejale, kelle isul ei olnud piire. Aga mis teha! Mis kasu oli tema uhkusest, mida suudab ta oma jõuetu sõltumatusega? Tuli hambad kokku suruda ja alistuda.

«Hästi, kui te oleksite nii lahke...»

«Vaata, seal laual on vekslipaber ja tint. Sa tead, kuidas peab kirjutama? Tähtaja võin ma sulle määrata järgmiseks kevadeks.»

Kui Oskar kirjutas vekslit, tuli teenija tagasi. Tahtmatult pidi ta olema tunnistajaks inetule vaatepildile. Garoza sõimas kannatliku naise läbi kõige tõõremate sõnadega. Pärast seda aitas teenija tal voodist välja pääseda, tõstis ta istuli, tõmbas öösärgi seljast ja hakkas teda rõivastama. Kõigepealt sidus ta kogu Garoza keha tugevate paeltega tihedasti kokku, jalad, kõhu ja rinna mässis kinni nagu egiptuse muumial. Laiali valguvamaile kohtadele pani bandaaži ümber. Garoza muutus palju peenemaks, võis püksid jalga tõmmata, vesti selga panna, kuid mitte küll omal jõul. Teenija tõmbas talle saapad jalga, pani nõõbid kinni, pesi näo puhtaks — justkui lapsel. Saanud korda, võis Garoza liikuma hakata.

Siis algas hommikueine. Oskar pidi laua juurde istuma ja einest osa võtma. Ta pidi imestama Garoza söögiisu. Ja kuidas ta sõi! Karbonaadiportsjoni lõikas ta keskelt pooleks ja kahe palaga kadus see ülesostja suhu. Süldikausist jätkus vaid neljaks hammustuseks. Aega polnud palju, Garoza sõi õgides, ja tühjendanud kõik nõud, patsutas labakäega vägevale kõhule ja ütles:

«Nüüd võib töötada!»

Pidagu nüüd aga suur turg vastu! Maksnud Oskarile raha välja, võttis Garoza vekslit ja asetas teiste juurde.

«Vaata, mis mul siin on...» näitas ta külalisele vekslipahmakat. Neid oli hiiglasur pakk. Garoza hoidis vekslit raske raudpressi all, nii et need vajusid ühiseks tihedaks paberimassiks — ka siis oli pakk pea-aegu pool jalga paks. Võlatähed olid pandud kindla korra järgi. Külade viisi kogu rannast. Võimas, mõjukas jõud peitus neis pabereis, need olid nagu suure

masina keskkoh, kust masinist võis juhtida kogu mehhanismi. Kui mõnes kohas polnud midagi korras, mõni hakkas sõrgu vastu ajama, mõni kalur oma teed käima, siis tarvitses Garozal avada vaid vastav koht ja avaldada väikest survet. Vekslite jõud hakkas kohe avalduma, tundlik masin alistus kuulekalt oma isanda vihjeile, ja rahu oli majas.

Nüüd oli Oskarigi vabadus siia jõudnud, see lamas pressi all, raske raudpressi all. Garoza rusikas litsus seda valitsevalt.

«Näed nüüd, ma polegi niisugune metsaline, nagu minust räägitakse!» naeris ülesostja, lastes Oskari minna. Raha taskus, kuid meeoleolu rõhutatud — nii rattas noor kalur koju.

4.

Suur augustikuu-torm, mis lõhkus ära Oskari mõrra, oli teinud suurt kahju ka teistele kaluritele. Pudumi ja Soomuste küla rannikul oli kaldale paisatud kokku seitse mõrda, paljudel kaluritel hukkusid kõik vimmutid ja lõhepüüsed. Üks noodapaat oli kummuli paisatud ja kogu noot liiva sisse maetud.

Pikier sõitis randa kaotuse ulatust üle vaatama. Nüüd oli kalurite sõbral aeg end tegudes näidata. Ja peab tunnistama, seekord sai ta sellega ausasti hakkama. Tema soovitusel läks kalurite saatkond Riiga ja külastas valitsusmehi. Pikier läks ühes kõnemeheks. Minister lubas selle asja kabinetile esitada. Ja tõesti, ministrite kabinet otsustas oma istungil kannatanud kaluritele toetust anda kalastamisvahendite muretsemiseks. Randa sõitis komisjon, et hinnata kahju suurust ja otsustada, kui palju kellelegi toetust maksta. Pikier oli asjatundjaks kaasa kutsutud. Tuli kokku tubli summa. Selle kabinet lubas. Komisjon koostas nimekirja ja ühel päeval toimus vallamajas toetuse väljaandmine. See oli suur toetus õnnetutele inimestele, esmakordselt tunti seda, sest seni ei hoolitsenud keegi kalurite saatuse eest.

Ootamatu kergendus tuli mõnele nii äkitselt ja usumatult nagu õnnekingitus. Muidugi sattus kannat

tanute nimestikku ka niisuguseid, kes olid üsna vähe kahju saanud, aga millal küll pole see nii olnud — osav inimene oskab end igakord kasulikku seisundisse asetada.

Ka Oskar sai toetust purunenud mõrra eest. Koos Garoza laenuga võis ta nüüd uuendada hävinud kalatamisvahendid ja jälle jalule tõusta. Vallamajast lahkudes kohtas ta Garozat. Ka ülesostja oli ilmunud raha saama. Selgus, et just tema oli kalureist kõige suurem kahjusaaja. Ja kuidas ka mitte: ta oli osanik peaaegu iga mõrra juures. Kui kord juba toetust maksti, siis pidi temagi saama. Kokkuvõttes sai Garoza üksi peaaegu poole määratud toetusest.

«Ära jookse nüüd minema,» ütles ta Oskarile. «Läki hiljem trahteri. Egas sul tarvitse maksta.»

Oskar vabandas end ajapuudusega ja lahkus. Varsti pärast seda sõitsid Soomuste ja Pudumi mehed, Garoza keskel, alevisse. Kõigil oli raha taskus ja meel rõõmus. Päris kuivalt ei saanud niisugust rõõmupäeva mööda lasta. Alevis tekkis monopoli ees niisugune trügin, et meestel tuli viinasappa seista. Igaüks võttis mitu pudelit, et ei tarvitseks teist korda tulla. Kalurinaised ei jäänud meestest sammugi maha.

Vana Duunis pahandas valjusti oma kodupolitseiga. «No mis sa siin vahid, sõida ometi koju...»

«Anna see raha siia, siis sõidan.»

«Kas ma olen imik või, et ei tea, kus raha hoida!»

«Küllap ma tean, kuhu sa ta hoiule paned!» tõreles eit. «Kas sulle allakugistamiseks anti? Kui nii tehakse, siis ei ole väärt, et valitsus aitab. Kasu sellest saab üksnes kõrtsmik.»

«Ah, mis sa latrad!»

Ometi ei jäänud Duunise eit enne rahule, kui vana mees andis raha tema kätte, jättes ühe osa endale. Seesama vägikaikavedamine oli teistel meestel. Need naised küll, kas nad said ka midagi aru meeste värgist!

See oli lõbus päev. Egas Garozagi kitsi olnud: saanud palju raha, käitus ta mehe kombel, viis oma kalurid trahterisse ja maksis kinni. Hilisööni kostsid valjud hääled kõrtsi avarais ruumes. Suur kannataja istus

keskel, hävitatud ja taas jalule upitatud, uuendas ta nüüd oma püüniseid...

Nii mõnelegi tõi valitsuse kingitus tõesti õnnistust... Mõistlikumad mehed tegid uued võrgud, ostsid noodad ja uuendasid mõrrad. Kuid palju oli selliseid, kelle ainukeseks saavutuseks osutus — raske kassihastus. Nüüd kiitsid kõik Pikierit, see oli mees, kelle poolt võis hääle anda keset ööd.

KUUES PEATÜKK

Hall tühjus

1.

Oli saabunud sügis, tormine oktoober niiskete mere tuultega, pilvise taevaga ja jahedate vihmavalangutega. Kogu nädal järjest ei olnud ühtki selgemat päeva. Kalurite võrgud ligunesid märgadena vabedele, mehed käisid pikkades õlikuubedes, kalastamisele ei saanud mõeldagi.

Soomuste küla sadam oli nüüd valmis. Süvendaja sõitis minema juba augustikuu keskpaiku, lainemurdja ehitamine lõpetati oktoobri alguses. Kummalegi poole muuli veeretati sisse suured ribilised betoonist pakud. Siis ilmus randa valitsuse komisjon, vaatas tehtud töö üle ja võttis uue sadama vastu. Linnatöölised sõitsid Riiga, kuid insener Saartaputn jäi veel mõneks päevaks Soomuste külla, et õiendada kohalike inimestega arveid töö eest ja korraldada mahajäänud inventari transporti linna. Oma asju viima palkas ta Oskari mootorpaadi — nii oli lihtsam ja mugavam kui raudteega.

Viimasel õhtul korraldas kooperatiivi juhatus koos kohaliku kaluriühinguga Saartaputni auks Banderi pool

väikese lahkumisõhtu. Küla esindajad tänasid inseneri tehtud töö eest ja andsid üle kingituse — kirjutuslauakella hõbedast valatud paadi ja kahe kalurifiguuriga. Laua juures vabas kõneluses väljendasid kalurid rõõmu uue saavutuse üle. Kanal läbi luidete jäi küll kaevamata, kuid selle järele ei olnud nüüd enam nii suurt vajadust. Võib-olla aja jooksul kaevatakse seegi.

Ohtusöögi korraldamise oli Banderi maadam enda peale võtnud. Liidia Anitaga abistasid teda kogu pärastlõuna. Džim lõhkus puid, kaupmees muretses joodavat — kõik läks libedasti.

Kogu päeva käis Anita mõtteis ringi. Vaikides aitas ta ema, pühkis automaatselt taldrikuid ja kattis laudu, mõnikord ei pannud tähelegi teiste naiste küsimusi. Saartaputn sõidab homme ära. Kogu talveks, võib-olla — jäädavalt. Ta pöördub tagasi linna, vanade sõprade ja tuttavate keskele, elab täit elu, uued näod ilmuvad ja kaovad ta teel ja varsti on ta unustanud õnneliku idüllilise vaiksuse külas. Ah, on's tal aega mõelda üksildasele kalurinaisele siin luiteil? Uued muljed, uued leegid põletavad tuhaks minevikumälestuste kujud. Aga tema, Anita, elab üksi edasi oma nukrat, halli elu. Järgneva talve nukker tühjus erutas Anitat. Ta kujutles juba lumiseid luiteid, kinnikülmunud merd ja külmi tuuli, mis päevad ja ööd läbi uluvad siin akna taga. Rõõmutult mööduvad päevad, saabuvad pikad õhtud oma vaikse nukrusega — Anitale näis, et koduküla kohal ei paista enam kunagi päike.

Saartaputn näis Anita mõtteid aimavat, kuid kogu õhtu jooksul õnnestus tal ainult paaril korral Anitale läheneda: siin oli Oskar, seal palju uuditsevaid silmi ja kõrvu, kõik teadsid, mis oli juhtunud, ja salaja jälgiti iga ta sammu. Insener kujutles Anita seisukorda ja temagi muutus nukraks. Ta polnud seiklusteotsija, kellele iga elamus valmistab vaid hetkelist naudingut. Seda, mis eile läbi elatud, ta täna ei unustanud. Varsti saabuv lahkumine rusus ka teda otsekui ähvardus. Ja ometi — mida võis küll teha? Töö kutsus teda siit ära, teisel aastal töötab ta kusagil teises kodumaa nurgas — ainult juhus võis neid jälle kunagi kokku

viia. Missugune halastamatu saatus: lähendada kaht olevust, kaht väikest maailma teineteisele, lasta neid teineteist tunda, lähedust tajuda ja siis kihutada kumbagi oma teed, kaotada üht jäädavalt teise silmist.

Kogu aeg polnud nad sellele mõelnud, ei olnud vandanud õieti oma südameisse ega mõistnud, kui sügavalt ja siiralt olid need tunded põletanud sinna oma pitseri. Nüüd, kui nad pidid lahkuma, purskus järsku esile alateadlik tunnetetuli, täis traagilist jõudu. Ja enne kui kummalgi tuli oma teed minna, soovisid nad teineteisele tuleviku hämarusse kaasa anda nii palju valgust, nii palju mahedat südamlikkust ja soojust, et jätkuks kuni tulevaste päikesepäevadeni.

«Me kohtume veel, Anita, me peame kohtuma...» sosistas Saartaputn, kui nad olid jäänud hetkeks üksi kuhugi kõrvaltuppa. «Ma kirjutan sulle, kui olen enese linnas uues kohas sisse seadnud. Sa võid ju ometi mõnikord Riiga sõita.»

Kohtumisvõimalus — see oli ainuke, mis võis neid veel mõnevõrra ergutada. Lõbusad pidid nad olema, naerma ja vestlema, et luuravad silmad ei märkaks, missugune kibedus näris nende noort hinge. Nad tulid tagasi teiste juurde ja mitu tundi lõbustas insener seltskonda teravmõtteliste lugudega, Anita aga käis ringi naeratava näoga.

Oskar... kas tema ei tundnud midagi? Kas ta rõõmustas, et nüüd saabub tema majja rahu, või mässas temaski, vaiksuses ja end taltsutavas, mingi rahutuse? Kes seda teab, ta rääkis nii palju meestega ja sundis neid ikka jooma, põsed õhetasid tal tervislikus punas, esimesena ja viimasena soovis ta lahkujale õnne. Ainult aeg-ajalt, kui teda keegi tähele ei pannud, libises vari mehe näost üle ja silmis süttisid isesugused teravad tulukesed. Kuid see möödus kohe, ühtki karmimat sõna ei tulnud üle ta huulte, ta ei pigistanud enam klaasi rusikasse. Väljas pladistas vihma, vinge tuul rebis aknaluuke ja undas korstnas. Märjaks sadanud koer tükkis esikusse, kuid ükski ei halastanud talle: välja, Sultan, välja majast! — aeti ta õue. See oli vaid peni. Kuid tema seal, valges toas, rikkalikult kaetud laua juures tahtis välja minna ja jäise vihma

valingu käes liguneda, kuni ihus pole enam soojust; lardununa, tundetuna ei mõistaks ta siis seda, mis toimub. Ent tema pidi jääma...

Kui rahvas hakkas viimaks laiali minema, lähenes Oskar insenerile.

«Kas teie asjad on juba korraldatud?» küsis ta.

«Jah, kõik on pakitud. Me võime kohe teele asuda, liipea kui koidab.»

«Hüva. Kell viis soojendan mootori. Siis me... jõuame vara Riiga. Hea oleks, kui annaksite osa oma pagasist praegu minu kätte. Võtaksin hommikul mootorpaadi juurde kaasa.»

«Ma aitan insenerihärral ära viia,» ütles Banderi Edgar.

«Hea küll. Ma arvasin ainult, et nii on mugavam.»

Oskar ootas, kuni Anita rõivastus, siis jätsid nad jumalaga ja lahkusid. Saartaputn saatis oma külalisi väravani.

Väljas oli kottpime. Ühtki tähte ei paistnud läbi pilvede. Oskar avas oma õlikuue ja võttis Anita selle alla. Vaikides läksid nad kuni oma õueväravani.

«Missugune hirmus tuul...» vöbistas Anita. «Oskar, kas sa arvad, et insener võib niisuguse ilmaga sõita?»

«Ta ise soovib nii, sa ju kuulsid.»

«Ta ei tunne merd nii nagu sina...»

«Pole ju midagi suurt. Väike tuuleke...»

Enam nad ei rääkinud.

Maja oli külmaks puhutud. Pliiti polnud õhtul köetud. Edži oli Banderite pool uinunud ja jäeti ööseks maadami juurde. Oskar pidi vara tõusma, ta keeras ärataja üles ja heitis kohe magama. Anital ei tulnud veel und, ta läks teise tuppa ja võttis ühe raamatu. See oli Tolstoi «Kreutzeri sonaat», viimasel ajal oli ta sageli selle teose kätte võtnud, kuid ikka olid need ühed ja samad leheküljed, mida ta luges. Midagi tuttavat ja lähedast, ent ühtlasi võikalt hirmutavat hoovas sellest kurvast jutustusest. Täna õhtul ei suutnud ta lugemisse süveneda. Jäänud üksi oma tuppa, tundis Anita kogu tulevase üksinduse õudust. Mõttekummitused tulid teda piinama, ta pidi midagi tegema, et unustada oma olukorda.

Anita võttis mingisuguse alustatud käsitöö, püüdis kergelt ornamendi joonistada, kuid see ei aidanud. Ta läks kööki, korraldas üht-teist, pöördus tagasi tuppa, kustutas tule ja istus diivanile, uneles pimedas lahtiste silmadega. Rusutud ja ühtlasi erutatud, tundis ta, just kui oleksid temast kinni haaranud mingid nägematud tugevad käed ja kihutanud teda uimasena sihitult ringi. Oskar lamas vaikselt, vist oli uinunud. Ümbritsev rahu ja pimedus erutas noort naist tontlikult. Raju ulumine näis väljas veel valjemana, terve maja raksus taoti marupuhanguis.

«Oskar...» hakkas Anita kartlikult rääkima. «Kas sa oled veel ärkvel?» Hinge kinni hoides ootas ta vastust. Lühike hetk näis terve igavikuna.

«Mis sul on, Anita?» küsis Oskar tasa.

Anita süütas taas tule ja istus mehe kõrvale voodi servale.

«Kas sa kuuled, missugune ilm on väljas?» küsis ta.

«Jah, veidi puhub. Aga küllap vastu hommikul raueb...»

«Arvad sa? Loodetuul ei lakka kunagi esimesel päeval.»

Oskar ei vastanud midagi.

«Ega sa ometi siisuguse ilmaga sõida?» jätkas Anita, pinevalt oma meest vaadeldes. «Te ei jõuagi Riiani...»

Oskar naeris lühidalt. «Mis tuul see nüüd. Olen olnud paadiga väljas veel halvema ilmaga.»

«Kuid see on meeletus — siisuguse tormiga merele minna. Oskar, miks peate just homme sõitma? Võib ju oodata, kuni raueb...»

«Kell pool viis soojendan mootori,» vastas Oskar ja pöördus küljeli.

«Oskar...» Anita võttis ta õlgadest kinni ja keeras tagasi. Nad vaatasid hetke teineteisele silmi. Oskar talus rahulikult Anita uurivat pilku. «Miks pead sa nii tegema?»

Oskar püüdis naerata.

«Küsi minult, miks inimesed elavad, miks on nad siisugused, missugused nad on. Mine parem magama, Anita.»

«Oskar, sa oled ikka tugev olnud... tugevam tei-

lest. Ka seekord pead sa end kokku võtma ja ära kannatama... Sa suudad ju seda taluda?»

Mehe rind rauges, ta ei hinganud mõned hetked.

«Jah, ma olen suutnud palju taluda. Küllap ma talun sedaagi. Tunnetele olen vabadust andnud ainult harvadel juhtumel... kui teisiti ei saa...»

Tõmmanud katte kõrgemale, sulges Oskar silmad. Anita heitis diivanile. Roidunud, heitlikkudest mõtetest vaevatud, uinus ta lõpuks. Ühtlaste hingetõmmete järgi mõistes, et ta magab, tõusis Oskar ja kattis Anita tekiga. Ta ise ei läinud enam magama, vaid puhus tule ära ja istus ärkvel kuni hommikuni.

Kell pool viis Oskar rõivastus ja läks randa. Anita ei ärganud.

2.

Meri oli üpris rahutu, lained rullusid kõrgelt. Piki randa loksus sogane, vahune riba, adru ja meremuda. Oskar läks läbi vee mootorpaadini ja süütas soojenduslambi. Oodanud, kuni see hakkas põlema heledalt hõõguva leegiga, korraldas ta veidi mootorpaadi seipaisatud asju, läks siis randa ja ootas Saartaputni Edgariga, kes oli aidanud inseneri sumadane kanda. Raskemad asjad tõi Bander hobusega. Oli veel pime, sellel varasel tunnil ei olnud rannas märgata ühtki inimest. Sadas vihma suure hooga, vahel küll pisut rauges, siis tuli uus tuuleil ja hakkas jälle valama. Pilved jooksid madalalt, peaaegu puudutades merd, nende hahkjaskuduses varjus paistis veeväli pahaennustavalt tumedana.

«Niisiis sõidame?» kõnetas Oskar Saartaputni. «Mul on kõik korras. Valgeks jõuame Daugavgrīva kohale.» Vihmamantlisse mässitult seisis insener mõtlikuna rannas ja vaatles merd.

«Ma ei tea, kas ei peaks veidi ootama...» lausus ta. «Võib-olla jääb järele.»

«Insenerihärral on õigus,» nõustus Bander. «Milleks mässata. Mina siisuguse ilmaga küll ei sõidaks. Võib muutuda veel tormisemaks, siis peate ikkagi tagasi sõitma.»

«Ma ei pea sugugi ruttama,» ütles Saartaputn. «Ma võin veel mõne päeva oodata.»

Oskar vaatles inseneri kerge muigega. Ta naeratas ja küsis väljakutsuvalt:

«Härra Saartaputn, kas te tõesti kardate seda tühist tüulepuhangut? Kui meie, kalurid, iga kord niisuguse ees väriseksime, siis sureksime varsti nälga. Aga muldugi...» lisas ta vaiksemalt, «meil on see leivaküsimus, teil — veidi teisiti...»

Insener tundis väljakutset ja näris puudutatuna huuli.

«Mis seal ikka karta, meri jääb mereks.»

«Kui teil hirm on, siis võite sõita alevist bussiga,» jätkas Oskar. «Küllap ma asjadega kuidagi pärale jõuan.»

«Miks nii,» ütles insener. «Kui juba sõita, siis sõida mõlemad.»

«Kas teil on kõik ühes võetud?» küsis Oskar.

«Jah, kõik on rannas.»

«Siis pole vaja viivitada.»

Inseneril ei olnud pikki veesaapaid. Edgar võttis ta selga ja kandis mootorpaadini. Oskar käivitas kohe mootori. Paat sõitis tagurpidi üle teise madaliku, võttis siis õige kursi ja sõitis minema.

Bander pojaga vaatasid kaldalt, kuidas mootorpaat murdis läbi kolmanda madaliku murdlaineist ja kadus ulgumere pimedusse. Kaupmees oli muutunud üsna mõtlikuks.

«Me ei oleks pidanud neid siiski laskma,» ütles ta. «Kui juhtub viimati mõni õnnetus.»

«Oskar paistis hoopis iseäralikuna, justkui oleks tal midagi mõttes...» lausus Edgar.

«Võib ju olla. Inimesed on terve suve küllalt keelt peksnud. Aga kas siis Oskar on tõesti nii hull...»

Rannast kaugemal olid lained veidi väiksemad, kuid sõita tuli külgtuulega, mootorpaat hüples ja kõikus ühtsoodu. Pannud mootorile täiskäigu peale, istus Oskar tüüri juurde. Insener istus keset paati purjepiidal. Vesi paiskus temast üle, vihmamantlilt voolas ojadena alla, jalad said peagi märjaks ja hakkasid külmetama.

«Tulge parem mootoriruumi, siin on soojem!» hüüdis Oskar.

«Pole viga, mul on siinsamas hea!» hüüdis Saartaputn vastu. Ta polnud meremees, naftalõhn seal putkas hirmutas teda. Miks pidi ta sõitma merd kaudu? Ainult seepärast, et näidata sellele kalurile, et ka temal pole hirmu mässavate loodusjõudude ees? Aga mis on siis sellega saavutatud? Ja miks Oskar nii ruttas sõiduga?

Saartaputn ei kärsinud, läks mootoriputka juurde ja küsis:

«Miks te ennist arvasite, et meil ei maksa oodata?» Oskar muigas.

«Seepärast, et hiljem kõveneb tuul veelgi.»

«Te teate seda?»

«No muidugi. Kui oleksime oodanud, kuni hakkab mässama, siis poleks te enam tahtnud sõita.»

«Mis kasu teil sellest, et ma sõidan?»

Oskar kehtas õlgu.

«Peab siis alati kasu taga ajama.»

Saartaputn pöördus tagasi oma kohale ja istus maha. Paadi pidevast kõikumisest hakkas tal süda pööritama, sealjuures see vastik mootorisuits, mida tuul ajas neile peale. Suhu nõrgus kogu aeg sülge, ta pidi sageli sülitama. Merehaigus tikkus peale. Asjata pani ta sellele vastu, püüdes vältida südamepööritust, mis koiditas rinna-alust ja kattis lauba isemoodi külmade higipisaratega. Inseneri näost näis kaduvat viimnegi verepiisk, rohekaskaamena ja haletsemisväärsena istus ta keset paati. Kui ta oleks üksi, ilma tunnistajata, siis poleks see midagi. Kuid nüüd tuli end kokku võtta, keskendada kogu jõud, et mitte muutuda abituks selle pruuni metsalise silmis, kes nagu merekuningas ise juhtis paati naeratades läbi tormi. Oo, mis oleks ta küll andnud, kui ta nüüd, sellel sõidul, võiks niisama rahulikult ja tunneteta taluda seda hirmsat õõtsumist nagu too teine! Saartaputn tundis end äkki nii abituna ja haletsemisväärsena oma võistleja kõrval, kadestava imetlusega pidi ta jälgima seda lihtsat, tugevat meest — võimas ja ilus oli see nüüd, võitluses metsiku loodusega, kõigi selle vallandunud

jõududega. Tal ei käinud pea ringi, kui paat lainjalt veeorgu vajus — see oli tema element, sünnimeri. See vastu hoidis tema nagu surmani väsinud haige sõrmedega kramplikult purjepiidast kinni ja ootas nagu oma viimset tunnikest seda hetke, millal tuleb alistuda. Ikka lähemale tuli see, ei aidanud uhkus ega tahe, Saartaputn pidi end alandama toore jõu ees.

Missugune inetu pilge! Teises ümbruskonnas, seal kaldal, tsiviliseeritud tingimustes, oli Saartaputn suur tema teadmiste hiilgus ja kultuur summutasid Oskari lihtsa isiksuse. Siin annaks ta meeleldi poole oma teadmistest, et aga saada võrdseks selle kaluriga.

«Suitsetage, on parem!» hüüdis Oskar, kui insener oli esimese merehaigushoo läbi teinud.

«Ei... tänan... mul on juba parem.»

Ta püüdis naerda ja kõike naljakast küljest võtta.

«Teie kalad nõuavad lõivu, ei või ju petta tarku loomakesi.»

Ent nali kestis vaid mõningad hetked. Jälle pidi paadiserva üles otsima ja magu kergendama. Oskar juhtis mootorpaadi meelega küliti lainesse, hoolitsedes, et insener saaks tugevama kiigutuse osaliseks.

«Nii, nii, poisu, maitse merd...» mõtles ta isesuguse heameelega. «See pole kabinet, kus sa oma plaane joonestad. See siin pole jalutuskäik luiteil.»

Aga temalgi polnud tuju naerda. Tumedad tunded paisutasid rinda, mingi kuri, vaenulik jõud täitis kogu tema olemuse. Ja viies oma võistlejat üle mere, mõtles Oskar: «Nüüd on ta saatust sinu kätes. Sa võid hülvitada end kõige eest, keegi ei eksita sind...»

Koitis valgus, tontlik kuma laienes üle mässava mere, nagu muinasjutus sõitis üksik paat lahe lagedikel. Ees paistsid hämaralt Daugavgriiva muulid.

«Kihutada nüüd paat kivide otsa ja hukkuda koos selle inimesega...» ründas Oskarit ikka ja jälle võgutav mõte. Ta laskis tüüri vabamaks. Mootorpaat lähenes kiiresti kaldale. Pool tundi hiljem sõitis see juba muuli lähedal sadama suudmesse. Mitte kusagil mujal ei olnud tormi jõudu nii hirmuäratavalt tunda kui selles kohas. Üksteise järel sööstsid hiigellained metsiku hooga vastu tammi. Ohku paiskusid kõrged vee-

sambad. Tarvitses ainult üheks hetkeks tüür lahti lasta või mootor järsku peatada, et mõni laine võiks haata paadi küliti ja — nad puruneksid pihuks ja põrmuks vastu betoonpakkude teravaid servi. Nagu võlutult ei saanud Oskar silmi tammilt pöörata. Saartaputn näis aimavat oma reisikaaslase mõtteid, kaamenena, pineva tähelepanuga jälgis ta selle inimese lumma hingelist heitlust.

Järsku ärkas Oskar nagu unest, sai võitu kiusa- tusest ja enesest, ta näojooned tõmblesid veidi, kui ta äkitselt pööras mootorpaadi mere poole. Insener hingas kergendatult. Varsti jõudsid nad Daugava suudmesse, paat jõudis rahulikumaisse vetesse. Ja vaevalt oli merelagendik selja taga, kui algas muutus: Oskari metsik jõud ja ilu haihtusid vähehaaval, ta näis kokku tõmbuvat, tüüri juures seisis jälle pruun, lihtne inimene, vaadeldes ükskõikselt madalaid jõekaldaid. Ent insener kasvas suuremaks, pöördus tagasi endine iseteadvus — haritud härra istus purjepiidal ja süütas paberossi... esimese kogu tee vältel.

«Kui kaua peame veel sõitma?» päris ta kella vaadates.

«Veidi üle tunni... härra insener,» vastas kalur.

«Kas te ei saaks veidi kiiremini sõita? Ma tahan sõita.»

«Kiiremini ei lähe... härra insener.»

«Noh, pole viga, kõik on hästi.»

Saartaputn pühkis huultelt valged triibud — merehaiguse mälestuse. Jälle meeldis talle vaadelda jõel kaluripaate, väikesi laevu ja puksiire, mis lotjadega vastu sõitsid, tervisetunne ja elurõõm kergitas noort inimest. Kui ta Vendzeles paadist välja astus, oli ta enesekindluse jälle täiesti tagasi saanud.

«Palun, siin on toomise eest...» ulatas insener Oskarile kakskümmend latti. Vaikne ning endasse tõmbunud, tänas Oskar võistlejat anni eest, aitas Saartaputni kraami voorimeheni kanda, istus siis paati ja sõitis minema... tagasi oma sünnimerele. Imeliku valuga rinnas vaatas insener talle järele. «Kuidas me kõik kannatame...» mõtles ta. «Kuid miks peab see nii olema?»

Juba hämardus, kui Oskar koju jõudis. Pärast lõunat läks torm tõesti suuremaks, algas tõeline raju. Ulu «Puü-Jaani» paiskas torm Daugava suudme lähedal madalikule; lained uhtusid pardalaadungi merre ja tagusid laeva niikaua vastu mereliiva, kuni põhi murdus. Oskar oli hoidunud kaldast kaugemale, seal rebis laine vähem. Maabumisel paiskas üks laine mootori paadi poolenisti vett täis ja peaaegu summutas mootori, kuid tal õnnestus siiski randa jõuda.

Oskari õde, Mengeli Olga, oli saatnud päeval kellelegi kaluriga sõna: kas Oskar ei saaks tulla nende poole Pudumi külla? Peetril ei olevat mõrra juures miski korras, võib-olla oskavat Oskar vea üles leida. Sõõnud veidi õhtuoodet, ruttas Oskar õemehe poole. Pudumi küalani oli tunni tee. Vihm oli lakanud, määrrannaliiv, sile ja kõva, oli muutunud käimiseks kergeks.

Mengeli mõrd oli küüni paigutatud. Mehed süütasid tormilaternad ja läksid sinna. Fred oli jälle siinkandis, kuid parajasti kuhugi välja läinud — sel ööl ärge oodatagu koju. Oskarile oli mõrra ehitus tuttavam kui kellelegi teisele kogu ümbruskonnas. Vaadanud õemehe mõrra üle, leidis ta vea kohe: suu ei olnud õigesti tehtud, kogu võrk kuni teise vitsani tuli tõmmata veidi ahtamaks. Arvestanud välja õige mõõdu näitas Oskar õemehele, kustkohast alates tuleb ühe silma võrra koondada, ja tahtis siis Soomuste külla tagasi minna.

«Sa võiksid ju ööseks siia jääda,» ütles Olga. «Kas sul kodus midagi põleb. Ega sa enam inseneri juures tööta?»

«Ma viisin ta täna Riiga.»

«Ah siis nüüd on läinud!» hüüatas õde kuidagi eriliselt üllatatult. «Jumalale tänu.»

Oskar vaatas õele kalgi pilguga otsa.

«Mille üle sa nii rõõmustad?»

«Ah, nii... ma ainult niisamuti...» tõmbus Olga tagasi. «Nüüd on teil siis sadam valmis. Kuid, Oskar, sa võiksid siis tõesti meie pool ööbida. Anita teab ju

kus sa oled. Ega sa tema eest nii oma käike ei varja nagu...»

Jälle katkestas ta ja hakkas küünarnukilt kuivanud soomust kratsima.

«Ei, ma lähen siiski,» ütles Oskar. «Hommikul tuleb katsuda mõned vimmamutid sisse heita.»

Ta sai aru, et kuulujutud Anitast ja insenerist olid siiski ulatunud. Kui ta jääks, siis õde ei kärsiks ja hakkaks pärima — naistel on uudishimu suurem kui peenetundelisus. Peeter tänas nõu eest ja saatis Oskari välja.

Sammunud tükk aega mööda mereranda, arvas ta, et võib minna enam kui kilomeetri tuulevarjus teisel pool luiteid, kus kulges kivitee kuurordist mööda. Siin lagedal lõõtsus tuul otse näkku, silmad olid niisked harvadest vihmapiiskadest, käies tuli hoiduda küliti. Oskar tõmbas vihmamantli koomale. Tormimüts katkis kõrvu ja kukalt. Ta tundis siin iga liivaküngast, iga luiteorgu. Kivitee tuli siinkohal üsna rändluite lähedale. Suvitajad olid teinud liivale puupurded. Kusagil lähedal pidi asuma Fredi krunt võõrastemaja valismüüritud yundamendiga. Järgmisel talvel tahtis ameeriklane seinad üles ehitada. Ta oli valinud asukoha targasti: siinsamas luidete taga asus noodameeste loomusekoht, mõrrakalurid pidid mööda sõitma, kuurort lähedal, tee ukse ees — ega siin külastajaist puudus tule.

Luiteharjale jõudes Oskar peatus. Mingisugust imeilukku kõla kostis vasakult pimedusest. Seal oli kahe luite vahel sügav org, kasvanud täis lepavõsa ja noori mände. Kitsas rada suundus suvitajate teelt põõsastikku, seal käis harva keegi. Oskar kuulatas tähelepanelikumalt. Kõla kordus, näis, otsekui käiks keegi täis piimakannudega. Inimeste hääli ei olnud kuulda. Vist rebis tuul mõnd liivasse tuisatud plekitükki. Äkki kostis siitsamast lähedalt tuttav hää, võis kuulda raskeid samme, mis tulid orust üles purde poole.

Oskar taganes ühe kähara männi taha. Kaks meest tulid, käes suured lapergused kannud, mis ööpimeduses veidi läikisid. Mingi vedelik loksus nõudes. Ühel

mehel olid tolmupead ees nagu mootorratturil, silmade eest üles lükatud, teine... kuid see oli ju Pundar — ameeriklase abiline «Titanial»! Oskar vaatas üllatunult kummalist vaatepilti. Mis oli küll Pundar siin ööajal tegemist?

Oskar tahtis oma peidukohast väljuda ja järele vaadata, mis kandjad nõudega ette võtavad, kui rajad kostsid uued sammud ja ta pidi männijässaka taha tagasi tõmbuma. Seekord oli tulijaks kapten ise — Mengeli Fred. Ka temal oli kummaski käes kann. Põhmed kummist veesaapad puudutasid kätatult purdelaudu, ameeriklane läks alla kivitee poole. Asetanud toodud nõud teiste juurde, tulid kandjad tagasi. Keegi neljas, mässitud vihmamantlisse, jäi alla ja jalutas valvates mööda teed. Kui Fred oli oma sõpradega oma põõsastikku kadunud, väljus Oskar oma peidukohast ja järgnes tasakesi meestele. Ei olnud vaja kaugelt minna, kohe leppade taga asus ümmargune lohk. Männioksi ja igasugust metsaalust risu oli aetud augu servale hunnikusse. Väikeste labidakestega kaevasid mehed liiva augu servadelt, ilmus nähtavale uusi kannusid. Pundar pühkis lapiga nõudelt liiva ja asetas väljavõetud nõud kõrvale.

«Seekord jätkub,» ütles autojuht, kui neli kannu oli välja kaevatud. «Rohkem ei saa peale panna.»

«Hüva on, siis tuleb aga auk jälle kinni ajada,» vastas Fred.

Kõik kolmekesi ajasid nad liiva auku tagasi, tasan-dasid koha ja katsid kuuse- ja männiokste ning käbidega kinni. Koht oli nüüd samasugune nagu kõik teisedki kohad luiteis. Miski ei andnud tunnistust, et siin oleks peidukoht. Fred süütas taskulambi ja vaatas, kas kõik on hästi korda seatud, siis ruttas väike jõuk kannude ja labidatega auto juurde.

Nüüd sai Oskar aru, milles peitusid suure ulgumerekalastaja loomused. Kontraband... Ameeriklane tõlmetas randa Danzigi piiritust. Siis polnud sugugi imet, et mehel hästi vedas, võis võõrastemaja ehitada ja raha pillata.

Ta vaatas veel, kuidas autosse pandi viimased nõud, nendele asetati mõned lauad ja toolid jalgadega üles-

poole — igaüks, kes neid teel kohtas, pidi arvama, et seal pöördub mõni suvitaja oma koluga linna tagasi.

Neljas, kes valvel seisis, läks nüüd salga juurde.

«Ülehomme sõidame jälle järele. Ära sina nüüd ulgumerele sõida, sest laev saabub alles viieteistkümnenda päiku...»

See hääl sarnanes väga kellegi häälega, keda Oskar väga hästi tundis — oli otse siisugune, nagu tema venna Roberti bariton. Kas tõesti on ka Robert siia segatud? Oskarile meenus kohe telefonikõne venna kabinetis: laev väljub Danzigist esmaspäeval... meie laevandaja läheb Ventspilssi vastu... apelsinid ja viinamarjad... Jah, nüüd teadis ta, missuguste puuviljadega kaupleb Roberti firma. Need olid head apelsinid ja viinamarjad!

Oodanud, kuni auto sõitis minema ja Fred Puntraga sammusid Pudemini poole, läks Oskar kiviteele ja ruttas koju. Nähtu oli hajutanud ta rasked mõtted, mis rususid teda kogu päeva. Tal oli lõbus, naer tikkus peale osavate närukaelte üle, kes puistasid kõigile randlastele prügi silma, vedasid kergeusklikke inimesi nina-pidi ja paisutasid rahakotte kergesti saadud teenistusega. Teda ennastki oli Anita ergutanud Fredi eeskujuga järgima ja õnne katsuma seal ulgumerel.

«Tõmmaku veel mõni aeg, küllap lendavad kord nii või teisiti uppi...» — Oskar mõtles, mis siis saab, kui Robert tabatakse siisugusest mustast loost osavõtjana. Väike tusk tekkis venna vastu.

Aga kui Fred on kogu aeg kontrabandiga teeninud, kuidas saada siis aru tema suurtest angerja- ja lesta-ladungeist, mis ta Riiga vedas? Võib-olla ka need...?

Oskarile meenusid jutud ettevõtlikest meestest, kes sõitsid Eesti saartele, ostsid seal kaluritelt odava raha eest kalu kokku ja tõid Riiga, väites need enda püütud olevat. Ka see oli kontraband. Saarlastel ei olnud oma saaki kuhugi panna, ise ära süüa ei jõudnud, suuri linnu lähedal polnud, hea, kui leidis keegi, kes kalad omade eesmärkidega ära ostis. Kindlasti on Fred seal tõmmanud oma muinasjutulised loomused.

Fred sõitis viimasel ajal harvem merele, põhjendades seda võõrastemaja ehitamisega. Ka nüüd oli tal

aega kuni viieteistkümnendani. Alevis lõigati uude ehitusele planke ja laudu, aeg-ajalt tuli sinna sõita, majaehitajad olid juba kaubeldud. Ehitus pidi valmima hiljemalt suvistepühadeks, et oleks võinud seda kasutada juba kogu järgneval hooajal. Ameeriklasel oli tegemist palju. Siiski jäi tal veel aega külastada mõnikord tuttavaid ühes või teises külas ja hiilata oma aupaistusega. Saartaputni lahkumisest saadik oli ta tähtsamaid isikuid kogu ümbruskonnas. Banderite ja vana Klava juures nähti teda kõige sagedamini.

Uhel nädalal pärast toda ööd lükkas Fred oma mootorratast mööda Soomuste küla tänavat välja mere randa. Anita aitas oma mehel luuteil võrke kuivama panna. Fred soovis töötajaile jõudu ja peatus vabade juures.

«Sa jändad ikka veel nendesamade vimmamuttidega,» kõnetas ta Oskarit.

«Jah, mis nüüd kellelgi on, sellega igaüks jändabki,» vastas Oskar, korjates võrgulinalt adrut. «Kõigil pole ju niisugust õnne... angerjatega kui sinul...»

«Muidugi, igaühel on oma eriala. Varem arvasid sa küll, et oskad üksi kalastada. Aga angerjate püüdmiseks on tarvis oskust. Miks sa ei küsinud minu käest nõu, ma oleksin sulle näidanud, kuidas tuleb õnge haake otsa panna.»

«Niipalju oskan ma küll vist isegi. Kuid ühte võltsid sa mulle õpetada...» pöördus Oskar muiates Fredi poole.

«Mida siis?» muutus ameeriklane uudishimulikuna.

«Kuidas võib kalu saada nii, et võrgud ja nõõrid on kuivad ja porist puhtad.»

«Kuidas? Mida sa sellega mõtled? Ma ei saa aru...»

«Tõesti?» naeris Oskar. «Kuid sina ju oskad seda ometi. Sinu lestanõõrid pole märjaks saanud, selle peale võin ma käed lüüa.»

«Kuidas sa seda tead?»

«Tol õhtul, kui ma olin Peetri juures, tulin mööda randa. «Titania» seisis kalda ääres...»

«Kuid püünised olid kajutis luku taga, neid ei võinud sa näha!» hüüdis Fred veidi erutatult.

«Võib-olla kajut ei olnud lukus...» muigas Oskar. Ta luiskas tõesti hea õnne peale, kuid näis, et ta oli õigesti tabanud. Ameeriklane närveeris, haaras tasku-õlaku ja nuuskas kaua nina, püüdes rahuneda.

«Kas Pundar tõesti võis unustada ukse lukustamata?» lausus ta. «Noh, siis ta saab!»

«Mille eest siis? Kas sul on midagi ära varastatud? Miks sa alati kõike nii luku taga hoiad, siin ei ole see kombeks. Meil kõigil seisavad kalastamisvahendid väljas lageda taeva all ja keegi ei puutu neid.»

«Teil on kõigil ühetaolised püünised, kuid mul on midagi patenteeritud,» vihastas Fred. «Sina oma peaga ei suuda sellist üldse valmistada. Hoobelda ei ole ju raske, seda suudab iga tola, aga kui tuleb tööd teha, siis langeb nii mõnelgi mehel saba sorgu. Aga mis ma ütlen sinuga tülitzen, kas on siin veel mõnda iseteadlikumat kui sina!»

Ameeriklane hüppas tsiklile ja töötas hoogsalt vändadega. Oskar muigas kogu aja. Anita jälgis eemalt imetusega mõlemaid mehi: mis oli neile täna juhtunud, et nad nii nõokisid teineteist?

«Ja veel midagi, Fred!» hüüdis Oskar. «Sinu kalad on sellised veidrad, suurte kõhtudega. Kui võtad kätte, siis kõlab: klunk, klunk, klunk! Kust sa niisuguseid saad?»

Fred vaatas kohmetunult ja erutatult, sülitas vihaseks ja kihutas minema, nii et tuul taga.

Anita oli lõpetanud viimase võrgu puhastamise. Seda Oskarile ulatades küsis ta:

«Miks sa kohtled teda alati nii irooniliselt? Inimesed arvavad, et sul on veel vana viha meeles.»

Oskar asetaskäe Anita ümber ja tõmbas ta kergelt enese ligi. Väsinud ning vaevatud, tahtis ta Anitale läheneda, maheda paitusega unustada kõike kurvasavat.

«Ah, Anita, sa ei tea ju, mis seal on... Ta sõlvab alati esimesena. Kas mul tõesti pole õigust end kaitsta... öelda mõnele kergatsile tõtt näkku?»

«Kuid see kõlas nii, nagu oleksid sina ise heitnud talle väljakutse.»

Ta vabastas enda Oskari käte vahelt. «Mul pole

nüüd siin midagi teha. Küllap sa paned need luugi kuivama?»

«Jah, mine aga koju, nüüd saan ma hakkama...» ütles Oskar.

Nii lähedased nagu varem ei suutnud nad enam olla.

Tol päeval oli «Titania» peal suur sagin. Saabunud Soomuste külast, sõimas Fred kõigepealt Puntra hoonetu teenistuse eest läbi, siis laskis tuua pori ja korjata rannast väljauhutud meremuda. Kogu pärastlõuna määrisid nad lestanööre poriga ja määsisid angerjanööride ümber heinatuuste. Uus püüdis ei olnud korraldagi vees olnud, ta näis nii puhtana ja siledana, üsna uuena. Õhtul, kui kõik oli kokku määritud, riputas ameeriklane nöörid esmakordselt kaldale kuivama. Tulgu nüüd ja vaadaku, kellele meeldib: kas nad pole kalastanud?

«Aga mis too saatan mõtles selle klunk-klunk-klunk'iga?» arutas ta rahutult. «Ta ei või ju olla midagi näinud. Pundar, sina ära mul longi niipalju ümber, edaspidi valva paremini laeva.»

4.

* Esimestel päevadel pärast Saartaputni ärasõitu näis Anita olevat leppinud oma olukorraga. Kodus oli nüüd tegemist küllalt. Oskar oli toonud uued võrgud, kividele oli vaja kotikesi õmmelda, ka pinede sõlmimisel oli abilist tarvis. Anital jäi vähem aega Banderitele minekuks. Klavade pool ei olnud ta juba ammu käinud, taibates, et seal vaadatakse temale eelarvamusega. Oma väikese majapidamise raames veeres noore naise elu. Ainult raadio tõi väikesi puhanguid välismaailmast.

Mardipäeva paiku oli Edži külmetanud ja haigestunud läkaköhasse, uued mured ei lasknud raskemeelsusel oma tontlikku pead tõsta. Näis, et kõik läheb vanusse rööpaisse, minevik kahvatab ja igavesti uus elu täidab jälle kogu tema olemust. Nüüd, kus too teine oli lahkunud, oli Anital aega mõelda oma vahekorrast Oskariga.

Mõnikord, kui mees oli merel, vajus ta mõtisklustesse ja meenutas kõike juhtunut. Kuidas oli see tulnud, et ta abiellus tookord Oskariga, loobudes oma hariduse jätkamisest ja paljudest teistest asjadest? Millega oli see teda mõjutanud ning võlunud — tõesti võlunud, kuidas teisiti võis seda mõista? Kunagised sündmused elustusid ta mälestuses, neile mõeldes tundis Anita veel praegu kerget hardumust: ilus oli see olnud tookord, kui Oskar tõusis üles perekonna vastu, oma ümbruskonna ja vananenud korra vastu kalurite majapidamises. Täis väsimatut töörõõmu, järeleandmatu ning energiline, oli ta väljakutsuvalt kõikide vastu üles astunud, näis, et võitlus oli tema õige kutse, tema elu ilusaim sisu. Ta oli omamoodi sangar selle võitluse ajal. Ta oli nagu sõjamees võimas, aktiivne ning kartmatu — kuid ainult sõjatandril. Lõppes sõda, võitlus oli võideldud, vastane võidetud — ja ta muutus jälle tollekssamaks vaikseks, rahulikuks, igapäevaseks inimeseks nagu enne seda. Kuid Anita vajab kanglast, argipäevast kõrgemal seisvat isiksust. Kuni Oskar oli selline, vaimustus ta temast, suutis talle järgneda, kuhu see aga kutsus. Aga kui see pani relvad maha ja muutus taas halliks rühmajaks, pisimuredest rusutud töömeheks, siis algas pettumus, tühjus ning tragöödia. Just nii oli see alanud. Üha enam oli Oskar oma isiklikku ellu tõmbunud, lastes teistel meestel jätkata seda, mida tema oli alanud. Kui Oskar oli loobunud kooperatiivi juhatusest, ei olnud Anita nõustunud ta passiivsusega: «Miks ei seisnud sa kindlamini oma seisukohtade eest?» oli ta öelnud. «Kui sa tõeliselt tahaksid, saavutaksid sa kindlasti võidu.» Kord oli ta teda kaudselt hoiatanud: «Kas sa oled juba väsinud, Oskar? Sinul ei oleks siiski tarvitsenud kõike maha jätta. See ei ole hea. Mis saab nüüd vabrikust ja kooperatiivist?»

«Nad arvavad, et ma rühman omakasu pärast, ma ei taha, et see näiks nii,» oli Oskar öelnud. Oma peenetundelisuses astus ta kõrvale, loovutades oma koha teistele, kellel ühiskondlikud huvid ei olnud kunagi esikohal seisnud. Kuid nii oli see alati: pärast sõjamehi tulid diplomaadid, hiljem kaupmehed, ja õilsaimgi

asi muutus väiklaseks äriks. Vaimustusele järgnes arvestamine, kavalus, mõistus summutas tunded. Oskar ei suutnud oma loomulikku osa jätkata. Kuid naine vajab sellist, kes seisab keskkohas nagu telg, mille ümber pöörlevad kuulekalt elu pisiastjad. Oma taganemisega oli Oskar hävitanud Anita silmis kõik illusioonid. Niisiis — ka Oskar polnud vigadeta. See äratundmine kergendas tunduvalt Anital oma isiklikku süüd õigustada. Egoistlik mõistus õigustas iga ebaõiget sammu — inimene tegi ainult seda, milleks olukord teda sundis. —

Talv saabus vara, esimene lumi jäigi maha. Meri pole kunagi nii sünge ja must nagu siis, kui kaldaid katab valge lumevaip. Anitat oli see pilt alati rõhunud. Kõik näis elutuna, kustununa, külmana. Valkjad lumepilved libisesid tontlikult hahkja taeva all, kajakate näljane kisa erutas eriliselt. Aga mitte kunagi varem ei olnud see jätnud nii rusuvat muljet kui seekord. Anitale näis, nagu elaks ta üksikul saarel kaugel põhjas. Ükski laev ei tulnud siia randa, aasta aasta järel, kogu eluaeg tuleb tal siin veeta. Nii vähe oli elatud, ent vanaduse vari kummitas juba. Teadmine, et ta peab alati sellesse hämarasse maailmakesse jääma, sisendas talle jubedust.

Taoti haaras Anitat isesugune närvilisus, ta erutus iga väiksemagi pisiastja pärast, iga kõnelus väsitas teda. Sellistele hetkedele järgnes tavaliselt täielik apaatia. Päris tahtetult, automaatselt võis ta õienäda oma päevaseid toimetusi, täis mõtteid ning ometi millestki mõtlemata, miski ei avaldanud talle mõju. Ta tundis end haigena. Kord, detsembri alguses, nimetas ta Oskarile, et ta peaks pöörduma arsti poole. Oskar vaikis hetke, siis ütles:

«Jah, Anita, ka mina arvan, sa peaksid seda tegema.»

Ta soovitas Riiga sõita ja mõne hea eriteadlase poole pöörduda. Nüüd oli rohkem aega, siga oli tapetud, hobuse eest võis Oskar ise hoolitseda, ja Edžit ei vaevanud enam köha — Banderi maadam võis poisil enda juurde võtta.

«Ela seal tükk aega, puhka...» ütles Oskar.

Anita kuulas ta nõuannet ja sõitis Riiga. Ta jäi ära

terveks nädalaks. Oskar elas üksi oma tühjas majas — nii tühi nagu nüüd ei olnud see kunagi olnud. Peaaegu nagu kergem oli selles üksinduses. Ei olnud vaja teeselda, oma hingepeinu teise inimese eest varjata. Selge teadvusega, lahtisilmi vaatas ta, kuidas kaob ta elu alus. Ta ei saanud enam aru, miks võitleb ta seda eesmärgita võitlust oma elu eest, ometi jätkas ta seda inertsit tõttu, harjumusest. Kui see kunagi lõpeks... tõesti, Oskar ei teadnud, mis temast siis saaks.

Linnas veedetud aeg oli avaldanud Anitale head mõju. Kõju tagasi tulles oli ta jälle erk ning liikuv, Oskari vastu palju südamlikum kui enne seda. Kuid Anita liialdatud südamlikkus lõi ka nagu nuga mehe südamesse. Oskar sai aru, et Anita tunneb end tema ees süüdlasena ja oma leebusega püüab tehtud ülekohut lunastada. Mingit rõõmu see Oskarile ei valmistanud.

5.

Kooperatiivi poolaasta-koosolek pidi toimuma juba oktoobri lõpus, kuid juhatus viivitas Pikieri soovil sellega kuni jõuluden. Viimasel kahel kuul ei saanud Oskar korralist revisjoni teha. Osisel ei olnud kunagi aega kassaraamatut ette näidata, kuid Bander ütles, et teised juhatuse paberid olevat korras — mis seal iga kord neid kergitada. Viimaks, kui revisjonikomisjon muutus liiga pealetikkuvaks, kuulutati koosolek välja, kuid kassa ülevaatus määrati üks päev enne seda. Hommikul enne revisjoni sõitis Pikier randa ja pidas juhatuse liikmetega kaua nõu. Osis näis väga mures olevat.

«Arvud ei klapi...» kuulutas ta erutatult kalurite sõbrale.

«Pole viga, pole viga, küll me selle korraldame,» rahustas Pikier tublit meest. «Kirjutage see kõik ettenägematute väljaminekute lahtrisse.»

Jah, need ettenägematud kulud, kui hea, et nälisugused olid alati eelarves ette nähtud! Sinna võib toppida kõik, mis kuhugi mujale ei mahu. Reviderimisel selgus keni asju: kassas niihästi kui pol-

nudki raha, ehkki vabrik oli töötanud kogu aasta vahetpidamatult. Sõidukuludeks oli välja makstud pea aegu pool puhaskasust. Selgus, et Pikierile maksti tee raha iga sõidu eest Soomuste külla — ta sõitis omeli ühiskondlikes asjus, kooperatiivi ja küla huvides. Juriidilise kaitse eest oli rahvasaadik võtnud erilist honorari *à conto*, mõne pisiasja toomiseks oli makstud talle välja üsna suuri summasid — nii suur tegelane ei võinud tühja eest töötada. Kuid seoses sellega jäi poolteist tuhat latti tõestamata kulusid, mida kassa raamat märkis kui «hädavajalikud operatsioonid ettevõtte heaks». Kui Oskar nõudis, et seletataks ja selgete dokumentidega tõestataks, kuhu see summa on kulutatud, jäi juhatus vastuse võlgu. Ta kirjutas siis revisjoniprotokolli, et juhatuse asjaajamises on konstateeritud poolteisetuhande-latiline puudujääk, mille kohta puuduvad tõendavad dokumendid, mille vastu revisjonikomisjon protesteerib ja otsustab seda seltsi üldkoosolekule teatada. Asjata püüdis Bander väimeest rahustada: «No mis sa määtsed, oota veidi, me seame kõik korda. Egas Pikier jää seltsile võlgu...» Oskar oli kangekaelne ja jäi oma juurde. Enne koosolekut püüdis Pikier ise teda kätte saada väikeseks kõnelseks nelja silma all. Noor kalur oli ärritatud ja ei pannud meelega tähele rahvasaadiku lahkeid viipeid.

Kui Oskar tegi revisjonikomisjoni otsuse koosolekule teatavaks, hakkasid mehed urisema.

«See on ju afäär, seltsi laostamine, kelmus! Siit saab kohtule tööd.»

Tõusis skandaal. Garoza teatas, et tema ei teadval midagi, kõik olevat tehtud tema teadmata.

«Kui teised varastavad ja laostavad, mina pole süüdi. Eks te näe nüüd, missugune on see ühine asjaajamine!»

Kooperatiivi au oli määratud. Juhatus ei suutnud end kaitsta, Osis Bänderiga istusid, silmad maha löödud. Ega see polnud saladus, et kaupmees oli vahel kooperatiivi rahadega oma ärikulusid tasunud ja et Osisel ei olnud kindlat iseloomu: kui rahakapp oli kodus, siis võis ju alati lasta tütrele kleidi teha ja ise endale mõne pudeli kibedat lubada.

Lõpuks võttis Pikier sõna.

«Härrad, mis te erutute? Mingisugust tumedat äri ei ole aetud, mis on tehtud, on tehtud kõigi heaks. Neist tuhande viiesajast latist ei oleks küll väärt nii palju rääkida, aga kui seltsiliikmed nii väga soovivad, olen sunnitud neile avaldama ühe asja, aga ainult niisuguse tingimusega, et see ei lähe rahva sekka. Keegi peale kooperatiivi liikmete ei tohi seda teada. Soomuste küla rahvas! Teil on oma sadam, aga kas on palju niisuguseid külasid, kus see on? Valitsus ei suuda kogu randa mõne aastaga välja ehitada, suurte raskuste ja ohvritega muretses ta teile selle haruldase ning tähtsa eesõiguse. Kuid kas te arvate, et see tuli nii kergesti? Kas te ei ole sugugi järele mõelnud, mis pärast ehitati see sadam just teile ja mitte teistele? Kas te olete veendunud, et see oleks toimunud ilma teatud mõjutamiseta? Kui see oleks nii juhtunud, siis ma nimetaksin seda kaheksandaks maailmaimeks, kuid meie ajal ei sünni enam imesid. Teie usaldusmehed tegid kõik, mis oli nende võimuses, nägid vaeva, viitsid oma kallist aega, otsisid sidemeid mõjuvõimaste isikutega, aga igas kohas oli ometi midagi tarvis. Kui masinat ei määrata, siis ei liigu see edasi, iga mootor nõuab õli, seda teate oma isiklikest kogemustest. Niisugune mootor on teatud määral ka riigiaparaat. Ja meie määrisime seda, pean tunnistama — mina isiklikult tegin seda. Teie kisendate nüüd, et ei ole kvittungeid, dokumentaalseid asitõendeid. Aga kus on seda nähtud, et altkäemaksu eest antakse kvittung vastu? Nii kõrgetelt isikutelt, missugustega minul tegemist oli, ei tohigi seda nõuda. Mitte etteheiteid, vaid üksmeelset kiitust oléksid pidanud täna vastu võtma need auväärased mehed, teie juhatus, selle eest, et nad on saanud läbi mingi tuhande viiesaja latiga.»

Bander hingas kergendatult — küll oli see Pikieri leidlik, kurat, kuidas ta oskas välja rabelda. Kuid ometi ei suutnud Pikieri teadaanne enam hajutada kahtlusi, mis üha sügavamalt randlastes juurdusid.

«See on vaid ettekääne, mis ta seal luiskab. Kui altkäemaks oli vajalik, miks ei räägitud sellest aegsasti?» Niisuguseid asju ei tehtud kunagi rahaga. Ta

valiselt, kui seda oli vaja, andsid kalurid lõhe paatkonna pealt — see nägi palju viisakam välja ja seda ei olnud ka vaja nii väga salata. Rahvas hakkas taipama: kooperatiiv ei olnud enam õigetes kätes. Veel üks aasta ja pankrot on majas.

«Kui Oskar kõike juhatas, siis ei juhtunud niisuguseid asju,» ütles Pudumi küla Krauklis avalikult. «Kõik oli hästi ning ausasti. Kuid nüüd läheb allamäge. Oskar, kui sulle on tähtis meie ühise asja saatus, siis pead sa tüüri enda kätte võtma.»

«Jah, teisiti ei lähe, Oskar peab juhatusse tagasi tulema!» hakkasid ka teised hüüdma.

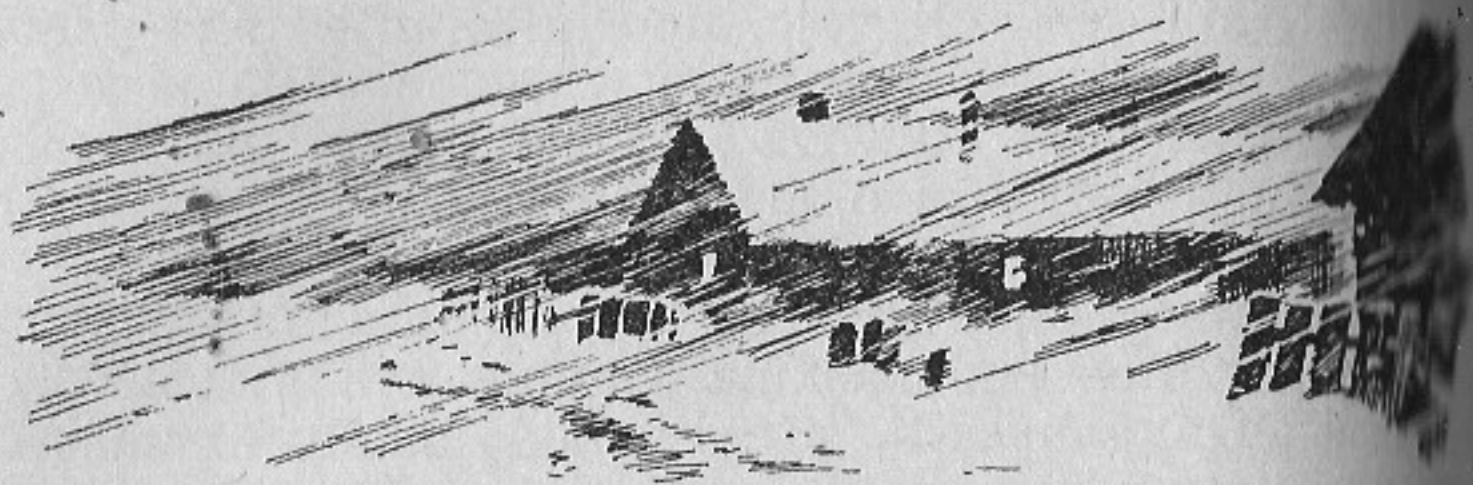
Vaheajal, enne juhatuse tegevusaruande hääletamist, piirasid mehed Oskari sisse ja püüdsid teda veenda, et ta tuleks tagasi kooperatiivi juhatusse. Võib-olla suudaks ta oma energiaga kokkuvariseva ettevõtte veel päästa.

«Ma teeksin seda ainult ühel tingimusel,» ütles Oskar. «Kogu usaldus ja tegevusvabadus minule, kuid Garozale ja Pikierile tuleb nende osamaks välja maksta ja kadugu nad kooperatiivist. Kuni need on meie keskel, ei saa midagi head oodata. Kui te sellega päri olete, olen ma nõus juhatusse astuma, kui mitte — ajage asju nendega, kuid ilma minuta.»

See oli palju nõutud. Rahvas kartis, et siis võtaks ehk valitsus Pikieri mõjutusel oma toetuse tagasi ja tekiks veel mitmesuguseid juriidilisi takistusi.

Kui Osis kõneles rahvasaadikule rahva uutest kavatsustest, naeratas kalurite sõber isalikult: «Mis nad eputavad. Kas praegu saab kedagi juhatusse valida? See on ju poolaasta-koosolek ja vanal juhatusel on volitused kuni tuleva kevadeni. Kui nad katsuksid seda teha, kaebaksin ma kooperatiivi põhikirja rikkmise pärast kohtusse.»

Ja kõik jäi endiseks.

SEITSMES PEATÜKK

Kuramaal

1.

Banderi maadam näis Anita asjade pärast rohkem mures olevat kui tütar ise. Kui Pikier rannas viibis, oli ta rahvasaadikuga rääkinud ühe asja üle, mis ei andnud ta südamele kogu sügise rahu. Pikier andis rõõmustava vastuse — ta teeks meeleldi midagi oma peamise mõttekaaslase heaks.

Vana-aasta õhtul, kui Oskar ja Anita olid tulnud Banderite juurde aastavahetust vastu võtma, hakkas maadam rääkima rasketest aegadest, tühjast talvest ja halbade tuultest, mis ajavad vaesed kalurid püsti nälga.

«Raske saatust, kui terve perekond peab läbi saama sellega, mis üks toitja oma kahe käega teenib,» ohkas ta. «Ja kui selleks pole midagi teha, siis peab hambad varna riputama. Kui hea oleks, kui leiduks mõni kõrvalteenistus...»

Oskar vaatas naiseemale arusaamatuses otsa.

«Metsa siin ei raiuta,» ütles ta, «muidu võiksin tööle minna.»

«Pead sa siis üksi rühmama,» arvas maadam. «Teistel meestel aitavad naised leiba teenida. Kui te elaksite linnas, võiks Anita töötada mingisugusel kohal. Kooliharidust on tal ju küllalt.»

«Aga ma ei või ju ometi kogu eluga linna kolida,» ütles Oskar. «Mis ma seal teen? Lähen vabrikusse päevatööliseks, võib-olla hakkan kaladega kauplema? Niisugused asjad mind ei huvita. Siin rannas saan ma millestki aru ja võin töötada, Riias jääksin ma varsti samasuguseks tööta virelejaks, missuguseid seal on tuhandeid.»

«Nojaa, nii see ju on...» soostus maadam. «Aga ma arvan nii, miks peab Anita ilmaaegu kodus vahtima, midagi erilist tal teha pole. Ta võiks astuda mõnesse heasse kohta kirjatöödele. Pikier ütles, et ta võiks muutseda niisuguse töö, tal on igal pool sidemeid. Mis sina, Oskar, selle kohta ütled?»

Oskar oli muutunud üsna mõtlikuks.

«Mis nüüd minul seal ütelda,» ütles ta, hetke vaikinud. «See on Anita teha. Kui ta soovib, mina teele ette ei astu. Ainult üks on selge — mingit elu siis enam olla ei saa.»

«Kuidas siis teised paarid elavad nii kas või pool eluaega... Vaata aga ringi. Meremehed sõidavad laevadel ja on ära aastate viisi, metsapraaklid pole aasta ringi kodus ja linnas on palju niisuguseid, kellel kummalgi on töö eri kohas. Ma ei mõtle ju, et nii peakski jääma. Mõni aeg, kuni olukord paraneb. Kui Anita teeniks oma sada viiskümmend latti kuus — Pikier ütles, et ta seda saaks — siis oleks see teie majapidamisele suureks toeks. Aga kaaluge ise järele, ma avaldan ainult oma arvamist.»

«Niisiis juba nii kaugel...» mõtles Oskar rusutult. Käia mõnda aega kumbki oma teed, elada lahus. Kas polnud see esimene samm täielikuks lahkumiseks? Ta nägi, et Anitale meeldis ema ettepanek üsna hästi — võib-olla olid nad mõlemad selle üle juba läbi rääkinud. Mis aitas vastuseismine? Kui Anita kogu olemusega püüab ära teistsugusesse ellu, siis oli ta Oskarile juba kadunud. Iga takistus ergutaks ainult veel enam naise soovi.

Tol õhtul sellest enam ei räägitud. Kuid Oskar teadis, et Banderi naine nüüd igal raskel hetkel meenu tab talle oma ettepanekut...

«Siin, näe, on väljapääs, kuid te ise ei soovi...»

Jaauuaris tuli kõva pakane. Jõed ja järved külmusid kinni, ainult meri ei tahtnud veel jääahelaile alistuda. Ühel päeval sõitis Garoza Soomuste külla ja saatis Oskarile sõna, et ta ilmuks kooperasiivi. Ülesostja võttis ta ülilahkesti vastu.

«Mis sa nüüd rühmad, võrkudega või?»

«Praegu elame tegevuseta. Kalu pole, ei maksa võrke sisse lasta.»

«Seda ma arvasin. Seepärast muretsesin teile hea sehviti. Kas sa tahad teenida?»

«Mis töö see on?»

«Mul on Kuramaal renditud mõned riigi järved. Nüüd on nad jääga kaetud, peaks kalastama. Seal kohapeal pole korralikke kalureid, nootadega ei oska nad üldse ümber käia, ainult ativõrguga suvel või mõne mõrraga. Kuid järved kubisevad kaladest. Lati kad, suured nagu paadi põhjalauad, havid, kogred — tõmba välja kaalude viisi. Mullu saatsin ma ühe nootkonna päevapalgaga, andsin ise ülalpidamise ja maksin tee eest sinna ja tagasi. Kuid nood olid kollanokad, rebisid nooda puruks ja varastasid mind. Seepärast tahan ma tänavu õigeid mehi saata. Noh, mõtle järele, kas pole lusti tüürimeheks hakata? Sul ju noodad on, kauple veel teisi mehi ja sõitke minema. Tööd terveks talveks.»

«Aga kuidas te mõtlete — osa peale või päevapalgaga?»

«Kuidas sa ise soovid. Kui lähed omade nootadega, siis annan kolmandiku saagist, ülalpidamise ja sõidu. Kui minu omadega, siis kogu ülalpidamise ja lati loomuse pealt. Sulle kui tüürimehele muidugi rohkem. Söögi pärast ära muretse, viinast pole puudust. Kaks loomust päevas tõmbate välja naerdes.»

Garoza ettepanek polnud tea kui meelitatav, Oskar teadis juba, kuidas läks järvekalastamisel — Pudumi mehed olid ühel aastal sõitnud. Süüa ja lõbusalt elada ju sai, kuid see oli ka kõik.

«Ma ei tea, tuleb järele mõelda...» ütles ta põigeldes. «Ei või teada, mis teised ütlevad.»

«Mis siin teistel öelda,» nõjatus Garoza iseteadvalt toolikorjule. «Kui mina ütlen, siis peavad nad minema. Raha laenata, seda nad oskasid. Nüüd peavad nad oskama seda ka teenida.»

Tal oli kaasas paks pakk veksleid, mõnel lõppes tähtaeg lähemal päevil.

«Sul pole vaja kahelda, sina teenid hästi. Mulle meeldiks väga, et just sina tüürimehena kaasa sõidaksid. Ma teatan sulle peremeeste nimed, kellel on minu juures võlga. Siis vali sa välja need, kes sulle meeldivad, ja sea end valmis. Sel nädalal tuleb kindlasti välja sõita.»

See oli selge vihje. Oskar sai aru, kui ta nüüd loobuks, ei tunneks Garoza nalja. Veksel tuhandele latile oli tema käes. Ja võib-olla polekski nii halb, kui sõidaks järvedele. Kodus polnud tõesti midagi teha, suurem osa talvest veel ees. Tarvidusest ja sundusest aetuna alistus Oskar. Samal päeval koostas ta Soomuste küla meestest nootkonna, Garoza ise kuulus ka hulka kahe mehe-osaga. Seadnud noodad korda, sõitsid mehed nädala lõpul Kuramaale.

2.

Oskari nootkonnas oli üldse kaheksa meest. Perepoegadest sõitsid kaasa Osise Indrik ja Liepniegi Kristap. Vanal Duunis polnud poega, ta saatis sulase, kaheksateistaastase poisi Frantsu, kes suvel oli noodal käinud. Bander usaldas oma noodad Džim Kõõrdsilmale, Kõver-Janka sõitis vana Klava asemel, ülejäänud kaks meest andis Garoza. Kõik olid veel noored inimesed, ja välja arvatud Frants, tublisti karastatud raske kaluritööga. Neid ühtki polnud vaja enam õpetada, kuidas raiuda jõesse auke, kuidas tõmmata loomuseid ja kuidas paigata purunenud lina. Ühte küll ei saanud salata — kõik armastasid kibedat. Seepärast pidi Bander juba kodunt lahkumisel tooma kaks pudelit reisi alustamiseks.

Jõudnud Riiga, andsid noodavedajad kalastamisvahendid jaamas hoiule ja ruttasid ise Garoza juurde. Ulesostja käitus siis ka nagu kord ja kohus. Rongi minekuni oli mõni tund aega. Garoza viis mehed kuhugi Daugava-äärsesse restorani ja maksis kinni korraliku lõunasöögi: igaühele seapraad, õlut ja napsu, kuipalju süda kannatab. Mõni jäi päris tühjaks. Oskariga rääkis Garoza kõigis pisasjuss kokku, kuidas kalad Riiga transportida.

«Sul pole enam mingit muret, ma olen juba kõik korraldanud,» ütles Garoza. «Jaamas on hobused vastas, korter on muretsetud. See peremees, kelle juurde te elate, annab teile ka toidu. Üleeile saatsin sinna kastid kalade vedamiseks. Ja kui miski pole nii nagu vaja, siis helista mulle telefoniga.»

Oskar jõi vähe, sest temal lasus mure sõidu ja kalastamisvahendite korraliku päralejõudmise eest — keegi pidi ometi selge peaga jääma.

Garoza saatis mehed jaama, ostis kõigile piletid ja lahkudes andis Oskarile viiskümmend latti avanssi. Pärast lõunat sõitsid kalurid minema. Oskar ütles, et kõik hoiduksid kokku ühte vagunisse. Džim Kõõrdsilmi kellele naps läks kiiremini pähe, uinus kohe, teised vaidlesid, nii et terve vagun tärises. Pikkades kalastamissäärikutel, läkiläkidega ja punakaspruunjate nägudega mehed erinesid teistest reisijatest. Raskepärased, muretud ja kärarikkad, tõmbasid nad kõikjal endale tähelepanu.

Oskar istus vaikselt vaguni nurgas ja suitsetas, õhk oli tubakasuitsust sinine. Pisut kergem oli selle võõra elamuse tõttu. Uued mured, inimeste sagin ümberringi, võõrad muljed sundisid hetkeks unustama oma elu kurbi keerdkäike, hea oli olla sellises seisukorras kodunt ära. Ei tarvitse mõni aeg mõelda sellele, mis oli lasunud pilvena kogu sügise ja talve ta teadvusel. Meeldiv oli jälgida oma kaaslast, kuidas need uitasid mööda vagunit, algatades uhkeldavat ja üllatarka juttu teiste reisijatega. Kõver-Janka hullutas inimesi väljamõeldud juttudega merekalastamisest. Mullu sügisel olevat ta tõmmanud võrguga välja elusa tuura, nii suure kui elevandi. Tõmmanud paati, kuid

pole suutnud seda taltsutada ja istunud kaksiraksti tuuralle selga. Kuid tuur — kui lõõnud sabaga üles, nii paisanud ta paadist välja. «Kuradi vägev elukas oli, ma murdsin mõlemad aerud ära, enne kui ta vagaks sain...» puhus Janka. Rahvas võttis kõike tõena. Nähes, et Jankal on edu, hakkasid teisedki poisid luisutama. Üks oli püüdnud kinni hiigelangert, inimese pikkuse, viisteist naela raske, kellelgi teisel oli lõhe kätt hammustanud, aga Liepniegi Kristap jutustas, et unamullu tõmmanud ta noodaga välja hiigelsäga — kaks kaalu raske. Lõust olnud nii suur, et kaheksa meest võinud püsti sees seista.

See oli veidi krõbedavõitu, rahvas ei tahtnud uskuda, et säga võib nii suur olla. Keegi kahtles, kas kahekaalusel sägal võib olla nii lai suu. «Siis on see suurem kui valaskalal...»

«Ah te arvate, et ta palju väiksem on?» lausus Kristap.

«Aga siiski — kaheksa meest. Kas ta siis ainult peast koosneb? Kalal on ju ka kere ja saba.»

«Suured sägad on koguni teistmoodi kui teised kalad,» punnis Kristap vastu. «Teie niisuguseid ei tunne. Nõitke mõnikord minu juurde, ma näitan teile toda poad. Mul seisab ta aidas, kuivatatud ja täis topitud.»

Nii hoobeldes läks aeg kiiresti. Tähelepanematult oli õhtu kätte jõudnud. Rong saabus jaama, kus kaluritel tuli ümber istuda väikesele «suslale». Siin pidi ootama poolteist tundi, kuni tuleb rong. Asetanud pagasi ulualla, piirasid mehed Oskari ümber, andku napsi jaoks — jaama puhvetist võis saada.

«Varem mitte, kui lõpus,» ütles Oskar. «Muidu pean mina üksi nooda eest hoolitsema. Olete juba nüüdki liiga saanud.»

«Oo, ma võin taluda...» pudistas Džim, kõikudes nagu mänd tuule käes. «Tüürimees, ära nüüd ole nii kalk, halasta oma poiste peale.»

«Kõik suured inimesed, pole ju lapsed...» urises Oise Indrik. «See ei kõlba kuhugi, et me selge peaga kuralaste juurde sõidame.»

«Ära meie pärast muretse, Oskar,» silitas Kristap

tüürimehe õlga. «Ega sa lahti pääse, me ei anna sulle rahu seinapraoski, kuni annad pudeli jaoks.»

Noh, mis siisugustega teha? Nad mangusid, löid riisikatega vastu rindu, palusid jumalakeeli, kuni Oskar järele andis. Ta ulatas neile kümme latti, kuid hoiatas, et nad ei longiks ringi ega läheks laiali. Rongi tulekuni võtsid kalurid kuraasi. Väike Frants ei olnud harjunud nii suure klaasiga, aga ei tahtnud ka näidata, et ei suuda teistega kaasa juua. Varsti hakkas tal halb. Sealsamas puhveti juures hakkas ta oksendama ja õnnetul kombel roojastas kõik suupisted. Ökonoom hakkas sõimama, nõudis, et ta maksaks rikutud võileivad ja vorstid kinni.

«Kinni maksta? Ha-ha-haa! Sa oled hull!» naeris Džim.

«Ma küsin, kas te maksate või mitte?» käis ökonoom peale. «Või pean ma politsei kutsuma?»

Sõna-sõnalt muutusid mõlemad pooled ägedaks, siis läks Kõver-Jankal kops üle maksa — ta asus anumate kallale. Hakkasid purunema taldrikud ja klaasid, tühjad pudelid lendasid õhus ja varsti olid puhvetist järele jäänud vaid haletsemisväärased varemed. Kui Oskar skandaali kuulis ja kaaslaste juurde ruttas, oli juba hilja.

Ökonoom jooksis politsei järele. Kuid vahepeal saabus rong ja seiklejate jõuk pääses putkama. Vagunis mehi üle lugedes selgus, et Džim puudub. Teda otsiti kogu rongis, kuid Kõõrdsilma polnud. Ilma rahata ja ka ilma mõistusest oli poiss jaama jäänud.

«Nüüd on ta hädas,» arutas Kõver-Janka. «Pistetakse pokri. Aga kui ta on tark, siis loeb liipreid ja sibab jalgsi meile järele.»

Oskar nägi ette, et terve nahaga nad sellest jandist välja ei tule. Hea, et said nootadega minema, muidu oleks võidud neid pandiks võtta ja siis ei saaks kalatamisele mõeldagi.

«Nüüd ei saa te mul terve nädal viina nuusutadaagi, ütles ta.

Hilja öösel jõudsid kalurid lõppjaama. Neli hobust oli vastu saadetud. Noodad laoti kahele reele. Oskar istus ühe koorma otsas, teisele asetas ühe selgemaist

poistest, teised aga kukkusid ülejäänud sõidukitesse. Lauldes ja hõisates hakkas imelik rong pakasel talveõöl edasi liikuma. Jahe õhk ja vinge tuul hajutas varsti uima peast. Algas reaktsioon, peavalu, kassi-ahastus. Saabudes vaiksesse taluõue, kaheksa kilomeetrit jaamast eemal, ei käratsenud meestejõuk enam. Mossis ning väsinud, asetasid nad asjad küüni, läksid siis tuppa, mis juhatati kaluritele asukohaks, ja kukkusid maha kuhu keegi, üks põrandale, teine truubile, niisamuti kõigi rõivastega, ootamata, kuni kuhjast tuuakse õlgi magamisasemeiks.

3.

Hommikul oli Oskar jalul ühes talurahvaga, kes tõusis vara loomi talitama. Ta kaaslased magasid veel rasket viinaund. Lumi oli suurte saabaste taldadelt ära sulanud, põrandale olid tekkinud väikesed loigukesed. Janka sonis läbi une, Kristapi huuled olid kaetud kuiva valge kilega, väike Frants aga luksus, nagu kägistas teda painaja. «Mis töölised neist täna küll saavad?» mõtles Oskar.

Ta läks välja. Ilm oli muutunud soojemaks kui öösel, kuid vastu hommikut oli hakanud tuiskama. Õue olid tekkinud kõrged lumehanged. Joodapangedega lauta minnes sumasid naised poole sääreni lumes. Oskar süütas tormilaterna ja läks küüni vaatama, kas kõik asjad on korralikult päralt jõudnud. Imekombel polnud midagi kaotatud, noodapakk oli kaetud vana hobusetekiga, veonöörid olid laotud küüninurka hunnikusse. Hea, et veel nii — ei olnud naljaasi siisuguse nootkonnaga teeles asuda.

Tulnud tagasi õue, kohtas Oskar taluperemeest. See oli aastatelt üle keskea, hallika kähara habemega, lühike ning õlakas mees. Perenaine oli poole pea võrra pikem ja veidi vanem oma mehest — mees oli tulnud koduväiks.

«Teie juba jalul?» imestas peremees. «Täna on nii halb ilm. Parema oleksite veel puhanud, mis kalapüüki nüüd siisuguse ilmaga.»

«Paistab küll, et tuleb koju jääda,» vastas Oskar. «Kas järveni on palju maad?»

«Siin on kaks järve, üks siinsamas all, pool versta talust, teine seal metsa taga, versta kolm eemal.»

«Meie kalastame mõlemais.»

«Jah, nii härra Garoza ütles küll.»

Oskar kõneles töötingimustest, kui sügavad on järved ja kas on haarajaid, kuid peremees ise ei olnud kalur ega teadnud midagi selgemini öelda. Jää oleval nüüd küll paks, sõida või rongiga üle — ei tea, kuidas nad suudavad nii paksust jääst auku läbi raiuda? Mees oli sõnakas ja ei olnud vist kaua saanud võõra inimesega vestelda. Ta hakkas kohe jutustama oma maja pidamisest. Kalnbirze olevat suur talu, peaaegu kaks sada vakamaad, neil olevat kakskümmend lüpsilehma, mesilastarud, ka puuviljaaed olevat vanast ajast saadik, justkui mõnes mõisas.

«Kuid tuleb enamasti ainult võõraste inimestega töötada, niipalju on kodus oma inimesi kui üks tütar. Poeg läks linna, ei meeldinud maad harida. Nii me siin elame.»

Jõukus ja küllus paistis igalt poolt silma. Hooned olid uued, loomad hästi toidetud, korstnas rippusid suitsusingid, aidas aga polnud puudust ei munadest ega meest. Talvel ei peetud Kalnbirzel rohkem kui üht sulast ja tüdrukut, sest ka pererahvas ise ei hoidnud tööst eemale.

«Läki tuppa, mis me siin väljas külmetame...» kutsus peremees. «Ega teie rahvas vististi veel niipea tõuse.»

«Jah, on veidi haiged...» naeratas Oskar.

Kalnbirze viis ta enda poolele. Köök oli avar ja hästi korras, ahju juures ei paistnud olevat prussakaid, laud oli puhtasti kaetud, sööginõud igaüks omal kohal — võis märgata, et peret juhatas tubli perenaine.

Noor tüdruk pani parajasti tuld suurde ahju. Seal samas kõrval seisis käterätiga kaetud leivaastjas. Meeste sisse tulles kohmetas tüdruk veidi, silus heledaid juukseid ja korraldas rohelist pluusi. Tal oli nägus kasv, hästikujunenud tugevad liikmed.

«Niipalju ju ongi meil veel jäänud lapsi kui see

pilka,» ütles Kalnbirze. «Marta, tule nüüd ja saa küla-
laega tuttavaks. See on meie kalurite peremees.»

Oskar ulatas punastunud tüdrukule käe.

«Nüüd aga küpsetage hästi palju leiba,» ütles ta naeratades. «Meie, kalurid, oleme suured õgardid.»

Talle meeldis tütarlapse kohmetus ja see, et tüdruk nii kiiresti enesekindluse tagasi sai. See talu ja selle elanikud avaldasid temale esimesest hetkest peale head muljet. Oskarile ei paistnud enam, et ta asub võõrsil võõraste inimeste keskel, kogu õhk oli siin täis meeldivat värskust.

«Vaata nüüd külalistele õlut, Marta, vaadis peaks ju veel olema seda, mis sai sünnipäevaks pruulitud,» ütles peremees, kutsudes Oskarit edasi. Toa uksele peatus Oskar ja vaatas tagasi. Tema silmad kohtusid tütarlapse särava pilguga. Tahtmatult pidi ta naeratama. Marta ei löönud silmi maha, ennast unustades naeratas ta vastu võõrale mehele, kes oli nii suur, et toa uksest sisse minnes tuli tal kummarduda.

Sel päeval ei tulnud kalastamisest tõesti midagi välja. Tuisk mässas terve päeva, muutudes vastu õhtut päris tormiks.

«Niisuguse ilmaga ei aja hea peremees oma koeragi välja,» naeratas Kalnbirze, «kuid teie mõtlete veel kalapüüdmisest.»

Kui mehed unest ärkasid, käskis ta neile viia ühe pange õlut. Pohmeluse puhul sobis see väga. Saanud õlut tagasi, hakkasid poisid laulma ja majarahvaga loobisema. Janka jutustas jälle tuurakalast, Kristap pani inimesi veel kord imestama oma jutuga hiigelsägest. Üksiku talu üksluisesse ellu tõid kalamehed meeldivat vaheldust, lausa päevakangelased olid nad siin. Kuuldus kaluritest oli jõudnud ka naabertaludeni ja õhtul kogunes peretuba rahvast täis. Nähes, et neile omistatakse nii suurt tähelepanu, astusid poisid välja, kuidas keegi aga oskas. Oskar vaatles oma mehi vaikelt naeratades. Ta rääkis vähe, ainult kui temalt midagi päriti, kuid see polnud kõrkus, üleolekutunne — nii hästi kui praegu ei olnud ta end kaua tundnud. Korduvalt nägi ta Marta pilke, kes jälgis teda vaikse, mõtliku imestusega. Kuid Martale läheneda ja kõne-

lust alustada, mis nii kergesti sujus ta kaaslastel. Oskar ei saanud.

Öösel tuul lakkas. Varahommikul ladusid kalurid noodad regedesse ja ruttasid tööle. Esimese loomuse koha valisid nad välja järve põhjapoolses otsas, seal oli väike laht harvade metsasalude vahel. Mehed ralisid jäässe kaares lasiaugud, torkasid veoköie pika hujaga jää alt läbi ja tõmbasid nooda loomusekoha ümber. Noot oli külmunud, nõõrid kõvaks ja paindumatuks muutunud, kalurid kastsid neid veega. Töö oli samasugune nagu merelgi, kui talvel kalastatakse jää all. Peamise lasiaugu juurde seati üles pelipakk, poisid asusid pika lati juurde ja pöörasid nooda välja. Lähedastest taludest oli siia kogunenud palju uudishimulikke, kes aitasid peli keerata. See oli raske töö, eriti hiljem, kui tuli paljaste kätega märja noodalinnakallale asuda. Kütined põlesid nagu tules, sõrmed valutasi, justkui torgitaks neid teravate nõeltega. Kuid kalurid ainult tagusid näppe vastu külgi ja poputasid suitsu — külmetamine ja ligunemine oli neil harilik asi.

Esimene loomus tuli välja enne lõunat. Midagi suurt polnud seal — paar kasti väikesi kalu, ainult pärsipuru. Riiga saata neid ei väärinud. Osa lasti tagasi järve, kasvagu kuni järgmise talveni, osa anti abillastele, suuremad kalad aga säilitati sumbas.

Teine loomus tõmmati keset järve. Põhi oli ebatasane, sügavad augud vaheldusid paiguti madalike kudega. Juba hämardus, kui vedajad tõmbasid nooda pära välja. Alles nüüd avaldus järve tõeline väärtus: latikaid üksi oli poolteist kaalu, kõik suured, kuus kuni kümme naela rasked, neli puuda havisid ja mitu kasti mitmesuguseid väiksemaid kalu. Kalurid elavnesid, uue hooga kaalusid nad kalu, ladusid kastidesse ja asetasi regedele, et kohe jaama viia ja õhtuse rongiga Riiga Garozale saata. Tehes Osiao Indrikule ülesandeks hoolitseda nooda kuivamapanemise eest, sõitis Oskar ühes esimese saadetisega jaama.

«Vaata, et sa ei unusta napsi toomast!» hüüdsid poisid järele.

«Ei saa te midagi,» vastas Oskar. «Muidu pöörate terve maja pahupidi.»

Siiski ei tahtnud ta meeste meelehärmi valmistada. Töö oli raske, pärast niisugust külmetamist kõlbas ära mõni lonks kibedat. Kui Oskar hilja õhtul koju jõudis, ei olnud keegi veel magama läinud — kõik ootasid, kas tüürimees tõesti ei too midagi. Tee äärest trahlerist oli ta võtnud kaks pudelit. Kalnbirze seletas, et läna olevat ta pannud õlle jaoks uusi linnaseid käärima, mõne päeva pärast võivat simmani teha. Järvekalurite elu nihkus õigeisse rööpasse.

4.

Keskööl hakkasid koerad hirmsasti haukuma. Keegi võõras mees kõndis õues. Suur ning must, võitles ta koertega, pildus neid lumepallidega ja tagus ähvardavalt jalgu vastu maad, kuid koerad tundsid end olevat omas kodus ja tikkusid üha tigidamalt võõrale kallale. Lõpuks pidi ta käpuli heitma ja mütsi hammaste vahele võtma. Niisuguses seisukorras roomas mees nüüd maja ukse poole ja sellisena nägi teda Kalnbirze ise, kes oli tulnud välja vaatama, keda siis koerad nii murravad.

«Hei, külamees, mis sina siis siin teed?» hüüdis Kalnbirze range häälega.

«Kas mina süüdi olen, et teil on niisugused kiskjad talus?» hüüdis võõras vastu, jäädes ikka veel käpukile. «No keelake neid ometi, nad pistavad mu elusalt nahka! Kui kaua pean ma nii roomama, käed hakkavad külmetama.»

Tema hääl kõlas veidralt läbi hammaste, millede vahel rippus suur läkiläki. Peremees keelas koeri. Võõras tõusis püsti ja lähenes Kalnbirzele.

«Kas siin elavad kalurid mere äärest?» küsis ta.

«Jah, siin nad on, kuid mis teil nendega tegemist?»

«Ka mina olen kalur. Minu jätsid nad teele maha.»

«Ah siis teie olete see, kes oli jaama jäänud! Siis tulge aga sisse kaaslaste juurde.»

Džim oli kohale jõudnud pärast seda, kui oli kaks

päeva ja ööd mööda Kuramaa teid uidanud. Kõik noodavedajad olid kohe jalul, naerdes piirasid nad Džimi ümber.

«Kas sa oled veel elus?» imestas Janka. «Ma arvasin juba, et oled rännanud ära esiisade juurde.»

«Miks sa ei kirjutanud meile kirja?» õrritas Kristap. «Me tahtsime ajalehte panna, kas keegi pole leidnud suurt Soomuste küla kutsikat, nimega Džim!»

«Mis te nüüd tõgatel!» urises Džim pahuralt. «Kas mul oli kerge teid üles otsida? Hea veel, et ei sattunud politsei näppu. Seal juba otsiti...»

Ta pidi nüüd jutustama, kuidas ta esimesel ööl eksinud mööda teed tagasi Riia poole, veetnud siis öö kusaagil heinaküünis, hommikul aga hakanud pärima teed järvedele. Siis alanud suur tuisk ning ta ei saanud välja minna, konutanud kellegi külarätsepa juures kuni järgmise hommikuni. Üks kõrv oli ära külmunud, jalad suurest käimisest verele hõõrutud.

Kui Kalnbirze rääkis, missuguses olukorras ta Džimi õuest leidis, hakati Kõõrdsilma pilkama. Sellest ajast peale hakati teda õrritama: «Džim, auh, auh!» See jutt läks temaga randa kaasa ja kui poisid olid hea tuhus, küsisid nad Kõõrdsilmalt ikka, kuidas see seal tookord oli, kui ta käpukil käis. —

Lähem järv ei olnud suur, viie korraga tõmmati see tühjaks. Siis siirdusid kalurid kaugemale järvele. Seal jätkus tööd paariks nädalaks. Mõnel päeval tõmmati kaks loomust, mõni päev pidi leppima ühega. Kalu sai iga kord erinevalt. Nädala lõpu paiku oli neil jälle kord noodapära kupaikal täis. Garozale saadeti neli kaalu latikaid.

Õhtud möödusid Kalnbirze talus lõbusasti. Oli pruulitud õlut, pärast rasket tööpäeva kõlasid laulud. Noori naabertaludest tuli igal õhtul siia. Ühel poisil oli lõõtsapill, teine mängis viiulit. Suures peretoas asetati pingid seinte äärde, noodamehed ajasid rasked saapad maha ja tantsitasid tüdrukuid. Kodust kaugel, kus ühtki tuttavat silma polnud valvamas, hakkasid mehed hullama. Peaaegu igaühel oli oma pruut, Kuramaa tüdrukud tegid võõrastega meeleldi nalja. Võõras ümbruses ihkasid inimesed seiklusi, lihtsaid looduslaste

elamusi. Mõnel hommikul, kui oli vaja noodaga järvele minna, ei olnud Oskaril enam kui kaks-kolm meest käepärast. Jah, kas nad võisid siis oma daame üksi koju lasta? Viisakuse pärast pidid neid saatma. Mis ime siis, kui saatmine kestis hilise hommikuni ja nii mõnigi ärkas võõra katuse all? Kõikjal oli ees külalishakeid inimesi, igas talus õlu, seasingid korstnas. «Jooge ja sööge, külalised, tulge veel...»

Kõik esitasid end poissmeestena ja jõukate perepöögadena. Džimi isal oli rannas pood ja mootorpaat — ta oli Banderi enese poeg. Osise Indrikule kuulus Soomuste külas konservivabrik, Kristap oli kahe purjelaeva pärija, isegi Kõver-Janka ei olnud tea missugune — ka temal oli isa, suur majapidamine, noodad ja mõrrad. Nad ei olnud siia sõitnud vajaduse pärast, leiba teenima, vaid ainult lõbutsema — nii on see nendel kombeks igal talvel.

Oskar jäi nagu väljapoole. Temale ei kuulunud mingisuguseid suuri maju ega vabrikuid, lihtne talumees oli ta, naine ja poeg ootasid teda kodukülas. Ohtuti, kui peretoas kõlas lõõtsapill ja noored inimesed vadistasid muretult, kangest õllest ja seiklustest uimastatud, hoidus ta üksi, vaikne valu rinnas: kui hea oli neil lõbutsema, miski ei rõhunud neid, mingisugused nukrad mõtted ei piinanud neid! Kui meeleldi seguneks temagi nende hulka, anduks nende muretusele ja rõõmudele! Need olid tema inimesed, lihtsad tööinimesed, ta sai aru nende rõõmudest ja muredest, kuigi oma elus oli ta eksinud teisele, palju raskemale teele. Mitte kunagi polnud ta võinud Anitaaga olla selline, missugused olid ta kaaslaste oma tütarlastega. Võõras õhk, küll puhtam ja selgem, oli kogu aeg ta ümber, kuid see oli jahe, kaine, värske mäekõrguste õhk — oru meeldivat palavust polnud ta kunagi tundnud. Oo, kui Anita oleks selline... lihtne kaluriplika, kes ei häbenenud oma punaseid kalasoomustega kleepunud käsi; võõraist, kunstlikest ideaalidest puutumata — kui palju, palju õnnelikum oleks nende elu! Kuid Anita ei tahtnud — ei suutnud olla maa must pinnas, see jäme, ent viljakas muld, millest võrsuvad haprad toredad taimed, ilusad lilled ja õied — ta ise tahtis olla õis.

Kuid kõik ei saa olla lilled, mõned — koguni väga, väga paljud — peavad olema neiks, kes kannavad oma õlgadel inimkonna ühistöö raskemat, ebameeldivamat osa. Ning siis on hea, kui nad suudavad oma seisundist lugu pidada, kui see täidab neid, ei sunni igatsema kättesaamatu võõra, nende olemust surmava kauguse järele.

Niisuguseil õhtuil otsis Oskar mõnikord üles Kalnbirze ja kuulas vana mullatuhnija juttu sellest, kuidas see töötab oma talus, mitu vakamaad nisu on tal külvatud, kuidas õnnestusid õunad möödunud sügisel, miks mesilased põdesid ja kui palju uusi vasikaid kasvatab selle aasta juurdekasvust. Rahustavat mõju avaldasid need lihtsad kõnelused, näis, nagu saaks Oskar jälle tagasi oma kaotatud sidemed looduse enesega. Ta puhkas selles elus. Sageli, üha sagedamini peatus Oskari pilk Martal, kes argliku, alateadliku ihaga vaatles üksildast meest. Kui kaunis oli Marta oma lihtsuses, kuidas ta ei osanud üldse teeselda, millist päikeselist keelt rääkisid Marta säravad silmad, kui need kohtusid Oskari rahuliku pilguga. Alati oli ta seal, kus Oskar — peretoas, kui Oskar oli oma meeste juures, peremehe poolel, kui Oskar vestles isaga ja maitsetes kodupruulitud õlut. Asjata oli katsunud Indrik Martale läheneda, asjata jutustas Kristap üksikasjaliselt tüürimehe perekonnast kodus — Marta ei näinud ühtki teist, ainult Oskarit.

Ühel õhtul, kui Oskar oli jälle peremehe poolele läinud, kutsuti Kalnbirze talle noore hobuse juurde, kes näis olevat haige. Perenaine läks mehega kaasa. Oskar Martaga jäid üksipäini tuppa. See oli esimene kord, kui nad said kahekesi kõnelda. Võitnud oma tagasihoidlikkuse, küsis Marta, miks Oskar ei võta oma oma inimeste löbustustest. Kas talle niisugused asjad ei meeldi, või ehk on tal siin igav?

«Ei, mul ei ole igav ja kõik see meeldib mulle väga,» vastas Oskar. «Aga ma olen ikka niisugune olnud. Minu isakodus naerdi harva.»

«Kas teil on palju vendi ja õdesid?»

«Üks vend ja kaks õde. Aga need kõik elavad nüüd oma elu. Ka mina ei ela enam omaste juures.»

Marta hakkas jutustama oma ainsast vennast. See armastanud teha lihtsat tööd, ikka mõtles peenematele asjadele.

«Aga ka koolis käia ei viitsinud, küllap isa oleks ta sunnitud härraks koolitanud. Hiljem küll kahetses, kuid siis oli juba hilja.»

Marta vend oli katsetanud igasuguseid ameteid. Käinud agendina ümber mööda talusid ja kauplusi, soovitanud mitmesuguseid uusi kaupu, aga kui sellest ei tulnud midagi välja, hakanud hankima ühele linna fotograafile fotosid suurendamiseks. Elada sellest ju ei saanud, ikka tuli kodunt toetust saata. Lõpuks oli ta jättnud sellegi töö ja alustanud vist midagi mõistlikumat. Nüüd ei olevat ta kaua kirjutanud, nad ei teadvat, kus ta elab ja mida teeb. Kuid kodus oleks meeste rahvast hädasti vaja, isa jääb vanaks, ei ole kedagi, kes töölisi ja tööd juhataks. Tuleks ometi tagasi ja hakkaks majapidamist juhtima.

Kaua ei tulnud kedagi tuppa. Vähehaaval laskusid nad üha sügavamasse ja südamlikumasse kõnelusse. Algas arglik, häbelik idüll. Oskarile meeldis olla tütarlapse läheduses; saanud jagu oma häbelikkusest, väitis Marta temaga juba julgelt ja vabamalt. Aga ei üks ega teine mõelnud veel, mida tähendab see vaikne meeldivus, see alateadlik jõud, mis nihutas neid teineteisele üha lähemale ja lähemale. Nii ehk oligi parem.

5.

Kolmanda suure loomuse said nad ühel esmaspäeval jaanuari lõpus. Kalnbirze oli äsja uue vaadi õlut pruuninud. Õhtul, kui Oskar sõitis ühes kalaviijatega jaama, maitsetesid noodavedajad värsket õlut. See oli hästi õnnestunud, kange ning magus, ilma mõru humalamaitseta. Köver-Janka, kes oli sõja ajal ühes siberlaste polgus kokaks olnud, küpsetas suupistet — latikaid ja havisid —, et oleks millegagi külalisi kostitada. Tuli kokku tüdrukuid, moosekandid löid lahti tantsu-ko, õllekannud liikusid käest kätte.

Väike Frants oli pärast rasket reisipohmelust kogu

aja joomast hoidunud. Niisugust peavalu, nii läägel südant nagu tookord ei soovinud ta oma elus enam läbi elada, ja kuigi täiskasvanud mehed poissi igati tõgasid, ei saadud teda jooma sundida. Oskar oli keelanud poisile viina peale sundida. Tüürimehe juures olekul jäeti Frants rahule. Kuid täna polnud Oskaril kodus ja Džim alustas kohe oma vanu vempe.

«Mis mees sa oled, ei joo ega suitseta,» noris ta Frantsu kallal. «Seepärast sind plikad ei armasta. Mis sa kuulad alati tüürimeest — ise võtab ta mõnikord nina nii täis, et ei saa aru ööst ega päevast. Tule meeste juurde, Frants, ära ole naine.»

Teised aitasid veenda, lootes saada lõbusat nalja, see peaks veider olema, kui joobnud poisike hakkab taaruma. Aga see ei aidanud, sest Frants ei olnud eriti auahne. Temapärast tõgagu poisid kui palju tahes, tal polnud sellest sooja ega külma. Aga need plikad! Nad kallavad toobi õlut täis ja kui joovad, siis ei jäägi sinna enam suurt midagi järele.

«Näe, Frants, nii on vaja teha!» naersid nad. «Meie naised, suudame enam kui sina. Mis mees sa oled?»

Üks sõna teise järel, poisi enesearmastus oli puudutatud ja tagaõhutatuna haaras ta kannu.

«Mis te siin nii palju hooplete!» ütles ta. «Arvate, et mul on hirm...»

Mehisena tahtis ta näida, olla samasugune nagu teised, veel ülegi oma seltsimeestest. Kord alustanud ei lasknud ta enam oma korda mööda. Varsti oli unustatud ähvardava põhmeluse piinad, naervana ja muretuna uitas Frants ühest toast teise, ise päris, kas siis midagi kangemat ei ole kui see pruun leem. Poisid pilgutasid üksteisele silmi, Indrik andis poisile pudelist viina — trimbaku, kui palju soovib.

«Vaata, kuidas väike nüüd viskab!» rõõmustasid inimesed ümberringi.

Peretuba, täis tubakasuitsu ja halba õhku, oli see nagu saun. Tantsijail võlas higi ojadena, lämmatav roidumus vaevas inimesi. Frants ei saanud varsti enam aru, mis temaga toimub. Tolgendas teistel jalus, taarus, vadiistas endamisi midagi arusaamatut ja vahel nuttis.

«Mine nüüd parem magama...» ütles Indrik.

«Mine isel!» raius Frants suurustades vastu. Nähes, et teised lähevad aeg-ajalt välja end jahutama, läks ka tema õue. Oli selge, täheköllane öö, lumi krudises jalgade all, hoonete nurkades paukus pakane. Kerge tuul, mis lagendiku poolt vastu hoovas, näis tulelõõmana. Poissi, kes oli sumbunud ruumist välja külma kätte tulnud, uimastas järsk õhumuutus veel enam. Nagu unes paterdas ta kohevas lumes, läks üle õue, välja teele. Meelde tulid kuivama riputatud noodad — Frantsu osal oli kaks kivi küljest katkenud. Nüüd pimedas tahtis ta need külge köita, muidu hakkaks Oskar hommikul tõrelema. Jah, ta pidi veel täna öösi järve äärde nootade juurde minema. Kuid läinud kümme sammu, unustas ta juba oma kavatsuse ja lonkis sihitult kuhugi edasi mööda lumiseid nurmi. Külma värinad käisid üle kogu ihu, higine särk kleepus järselt selja külge, paljas pea ja käed olid avatud pakase hammustustele. Kuid Frants ei tundnud, et tal on külm. Vahel oli ta meel nii rõõmus, et pidi põhjusega naerma, kuid kohe haaras teda kummaline, arusaamatu kurbus millegi teadmatu üle ja nutt kippus kurku.

Frants nuttis, jäädes lumeväljale seisma, lõpmatult väsinuna otsis ta, kuhu istuda. Üks hall põllukivi vahetas lähedal. Poiss taarus sinna ja vajus maha. Kohe uinus ta.

Selle aja paiku pöördusid kalaviijad jaamast koju. Reelalased kiunusid valjusti, libisedes mööda siledat teed. Oskar istus viimasel reel, seljaga vastu tuult. Härmas puud seisid tee ääres, kilomeetripостid ja teetähised paistsid selgesti tähtede kumas. Oskar mõtles kodule. Nüüdsama oli ta saatnud Anitale kirja ja veidi raha — esimestel nädalatel oli hästi teenitud. Mõne päeva pärast võis vastust oodata. Oskar teadis, mis Anita võis talle kirjutada, nägi ette isegi kirja sõnastuse, üksikuid lauseid, ning ometi erutas teda see teostumata sündmus: kuidas pöördub Anita tema poole, missugused sõnad on tal oma mehe jaoks... nüüd?

Tee pöördus Kalnbirzele. Sõitnud tükk aega mööda tuttavaid välju, nägi Oskar üht tumedat kogu tee ääres, see oli mõni põllukivi, aga nii suur ja kumma-

lise kujuga, millised polnud tavalised teeäärsed kivid. «Imelik, kuidas ma küll pole seda kunagi päeval tähele pannud,» mõtles Oskar. Seda teed mööda oli ta igal hommikul järvele läinud.

Varsti libisesid sõidukid Kalnbirze õue. Koerad tundsid omad inimesed ära, hüplesid rõõmsalt regede ümber ja karglesid hobuste jalgade ees. Peretuba oli valge, lõõtspillihelid kostsid läbi lahtise ukse vastu. Tüürimehe ilmumine ajas roidunud mehed kohe jalule.

«Kas pudeli tõid?» küsis Kristap.

«On küll, aga kas otse täna õhtul on seda vaja?»

«Anna siia, Oskar!» ruttas Indrik vastu. «Frants ootas terve õhtu, millal sa koju jõuad.»

«Frants?» imestas Oskar.

«Kui sa oleksid näinud, mis vempe see poiss täna teeb. Nüüd on kord temagi härra tujus. Frants, pagan, tule nüüd ometi siia! Kuhu sa oled pugenud?»

Hakati poisikest otsima. Toas teda polnud. Džini hüüdis lävelt, Janka vaatas kööki.

«On vist mõne plikaga kõlgusesse pugenud,» naeris Indrik.

«Näe, kus võrukael! Tea, kes sellel siis see pruut on?»

Aga kui poisid järele vaatasid, missugune tüdruk puudub, selgus, et kõik on toas.

Oskar muutus pahaseks.

«Küll on lõbu, joota poisike täis ja siis lasta ringi hulkuma!...» Ta ajas selga nüüdsama maha aetud jope ja läks välja. Vaatas õues ringi, heitis pilgu küüni, avas kõlguse ukse ja pani taskulambi põlema. Poissi polnud kusagil näha. Värsked jäljed viisid õuest välja. Taskulampi käes hoides ruttas Oskar välja nurmele, meel oli rahutu. Talle meenus kummaline ese tee ääres ja paha aimus hiilis südamesse. Kiiremini, üha kiiremini jooksis ta mööda valget lagendikku, kuni jäljed viisid ta suure kivi juurde. Jah, seal ta istus, kägaras, pea rinnale vajunud.

«Frants, mis sa siin teed?» raputas Oskar magajat. See inises tasa ega vastanud sõnagi. Oskar tõstis Frantsu üles, viskas üle õla ja ruttas koju nii kiiresti kui suutis. Poiss oli veel elus, kuigi tublisti kangeksunud.

Oskar ei läinud peretuppa, vaid asetas Frantsu kööki, tõmbas tal saapad ruttu jalast, kuue ja särgi seljast.

Marta ilmus toalävele.

«Lund, tooge lund!» hüüdis Oskar tüdrukule. Marta ei küsinud midagi, võttis pesukausi ja ruttas välja. Kui ta tagasi tuli, oli Oskar poisi juba lahti rõivastanud. Nüüd hõõrus ta Frantsu külmunud põski, kõrvu ja sõrmi, mis olid üsna valgeks muutunud. Möödus lükk aega, enne kui surnud liikmeisse ilmus puna tagasi ja veri hakkas jälle ringlema. Tundes suurt valu sõrmedes ja kõrvalestadest, ärkas Frants viimaks.

«Ai, kuidas kipitavad...» oigas ta käsi raputades. «Oo jumal, kuidas valutavad!»

«Las aga valutavad, see on hea,» ütles Oskar, jätkates hõõrumist. Majas leidis mingit pruuni määret. Kannatada saanud kohad hõõruti sisse, siis otsis Marta vatti ja sidemeid ning poisi nägu mässiti kinni nagu mask.

«Nüüd võib-olla kuulad sa mind ega joo teistele rõõmuks,» ütles Oskar.

«Jah, ma ei kuula enam, mis nad räägivad,» lubas Frants, kui oli toibunud ja juhtunust aru saanud. «Ma ju ei tahtnud sugugi, kuid nad ei jätnud mind rahule. Kui sina, tüürimees, oleksid olnud kodus, siis poleks seda juhtunud.»

«Küllap läheb hästi. Kuid halvem on sul veel ees. Tuleval suvel oled sa kirju nagu rähn. Nägu kestendab ja kõrvad leemendavad. Kuid õpetust on sulle ju vaja.»

Kui teised teada said, mis Frantsuga juhtunud, käisid poisid mitu päeva häbeliku ja süüdlase näoga ringi, kartes Oskarit. See ei ütelnud sõnagi, aga tema vaikne pahurus oli kui igavene etteheide — meestele oleks enam meeldinud, kui ta neid kord korralikult läbi sõimaks, kui et käia nii heakstegemata ülestumise tundega.

Sellest ajast peale algas Oskari ja Frantsu sõprus. Poiss kiindus Oskarisse lausa noorema venna armastusega ja püüdis teha kõik nii, et Oskaril oleks heameel teda vaadelda.

Nädala lõpul tuli sula. Järvel muutus jää pehmeks, sogasena ja vesisena lamas see nagu tume puder, paiguti ilmusid nähtavale suured loigud. Laupäeva hommikul hakkas lörtsi sadama. Soe tuul keerutas märgi lumeräitsakaid. Kalurid, kes olid tol päeval väljas, olid luuni läbi ligunenud. Oskar tõmbas välja ainult ühe loomuse. Kalu oli vähe, jaama ei tarvitsenud neid viia. Noodad riputati järve äärde, kuigi niisuguse ilmaga ei saanud kuivatamisele mõeldagi, kuid pühapäeval tuli rebenenud kohti nõeluda, kivid ja ärarebitud kabad seliste külge köita.

Oli veel suur valge, kui kalurid tulid laupäevaõhtul. Kalnbirze oli lasknud sauna kütta. Meeldiv oli pesta maha kogu nädala jooksul kogunenud higi, tõmmata selga puhas pesu ja puhata soojas toas, kui väljas vilistas märg tuisk. Poisid ajasid habet. Köver-Janka piiras oma seltsimeestel juukseid. Päril pühapäevane tunne valdas kõiki. Soe leib lõhnas köögis, nisu karask ja suitsutatud seasink ilmusid lauale. Kes küll ei tunne seda helget, rõõmsat meeleolu, kui raske töö nädal on seljataga, igaüks tunneb, et on täitnud ausalt ja usinasti oma kohustuse ja võib nüüd nautida väikest puhkust, et esmaspäeva hommikul uue värskusega kehas ja uue töörõõmuga südames jätkata vana võitlust oma olemasolu eest.

Tol õhtul oli Kalnbirze talus vaikne. Kalurid kadusid, kuhu keegi, lähemasse naabertalusesse, kus nüüd igaühel oli mõni tutvus. Lõõtspill ja viiul kõlasid mõnes kohas, noored inimesed kogunesid kuhugi külaliskohale lahke katuse alla. Ka seal oli õlut pruulitud — kas siis Kalnbirzel üksi tohiti lõbus olla?

Oskari meestest jäid koju ainult Frants ja Džim. Oskar oli palunud peremehelt ajalehti ja luges möödunud nädala tähtsamaid uudiseid — teistel õhtutel ei jäänud lugemiseks aega. Kuid imelik — kogu nädal oli ta igatsenud seda hetke, millal võib eksitamatult anduda puhkusele, vaikseile mõtisklustele, aga nüüd, kus peretoas ei kõlanud kaaslaste lõbusat vadinat, tajus ta oma üksindust nagu iket. Miski puudus, teda

ei huvitanud kauged sündmused maailmas, ta oli kõige vastu ükskõikne. Esmakordselt pärast kodunt lahkumist tundis ta end mahajäetuna ning üksikuna — tema, igavene erak, omaette seisev olend, hakkas igatsema teisi inimesi, tahtis, et ta ümber kostaks kõnelusi, muudetut vadinat, looduslaste lõbusust. Alles nüüd sai Oskar aru, kui piinatud ja väsinud on ta oma saatusel, mida ta oli kandnud kogu aeg kaledaks tehtud südamega. Kogu tema olemus igatses leebust, teise olendi siirast südamlikkust — veidi pehmeks ning tundeliseks oli ta viimasel ajal muutunud.

Pannud ajalehed kõrvale, katsus Oskar hajutada raskemeelset tuju kõneluses Frantsu ja Džimiga, kuid ei, see ei aidanud midagi. Ta võttis taskuraamatu ja hakkas möödunud nädala teenistust arvestama. Viimaste saadetiste hinda polnud teada, Garoza oli lubanud järgmisel nädalal isiklikult siia sõita ja raha tuua — täpsemalt ei saanud välja arvestada. Kas polnud see ükskõik, kuipalju sealt saab? Mis tähendas mõni lattu enam või vähem?

Väljast kostis hobuse raskeid samme. Väike saan peatus keset õue — Marta oli saabunud poest. Oskar tõusis ja läks välja. Kalnbirze sulane rakendas hobust lahti, teisi inimesi õues ei olnud. Oskar võttis ühe paki ja aitas Martal sisseoste tuppa viia.

«Saite tublisti liguneda...» naeratas ta, vaadeldes tütarlapse niiskeid põski, millede üle piiskadena voolas sulav lumi.

«Pole viga, ega külm ole...» naeris Marta, raputades riietelt lund. «Kas külakosti ei oodanud?»

«Mina või? Kes nüüd mulle kringlit toob!»

«Võib-olla et on... just teile. Arvake, mis ma tõin.»

Nad seisisid pimedas esikus ainult kahekesi. Oskari pilk libises naeratades üle tütarlapse. Imelik, kui meeldiv oli nii seista ja näha seda inimlast nii lähedal! Ainult kord, mitmeid aastaid tagasi, oli ta tajunud midagi sarnast — kohmetut rõõmu, argset iha, soovi haarata käte vahele sihvakas keha ja suruda nagu tütarlapse käharaisse juukseisse. Pannud pakid maha, võttis Oskar Marta kae ja surus tugevasti, laskis siis aga järsku lahti. Kergelt kohmetunud, vaatles Marta teda,

nagu oodates, et ta ütleb midagi. Kuid Oskar ei ütelnud midagi. Siis tuli tütarlaps lähemale, veel lähemale, üsna lähedale. Oskar tundis ta juuste lõhna, tema palavat hingust oma näol. Ta pea paindus alla poole, otsekui kogemata, aimamata, mida teeb, puudutasid ta huuled tütarlapse laupa. Marta ei tõmbunud tagasi, vaikselt ning tõsiselt, kuidagi erutatult vaatas ta Oskarile silmi, Oskar tundis, et tütarlaps veidi värises. Äkki Oskar toibus. See oli olnud nagu sonimine, magus unustushetk, jälle seisis tõelisuus ta silmade ees. Oskari huuled tõmblesid, midagi ütlemata, nukrana pöördus ta järsku ümber ja läks oma tuppa, nägemata, kuidas Marta kahvatas — kuidas vaatas talle suuri silmi järele nagu kummitusele.

«Oskar, oota... ma pean sulle midagi ütlema...» ütles Marta tasa. Kuid Oskar oli juba ukse sulgenud. Marta võttis pakid ja läks kööki.

Oskar süütas paberossi ja käis edasi-tagasi toa ühest otsast teise. Peas polnud ühtegi selget mõtet, kuid kõik tema närvid värisesid isesugusest erutusest. Niisamuti nagu tookord, kalurite peol, kui ta istus Anita ja Saartaputniga pimedas lehtlas, tajus Oskar nüüd kogu kehas palavikulist jõudu, nagu hoogne lainetus tõusis tume tunnetemaru ta hinges. Ta oleks tahtnud nüüd ära minna kuhugi kaugele kõikidest, lumepilvest, tuiskavasse hämarusse, mitte midagi teada, mitte mõelda, vajuda teadvusetuse õhe. Mis oli küll temaga juhtunud, et ta ei teadnud enam, mis teeb?

Ta ei kuulnud, kuidas toauks avanes ja Marta sisse tuli. Oskar pöördus ümber ja võpatas, nähes Martat enda ees.

«Sa... teie tahtsite midagi ütelda?» kogeles ta segaselt.

«Ma tõin teile kirja,» ütles Marta, ulatades ümbriku. «Te läksite nii ruttu minema, ma ei saanud mahti teile seda anda.»

«Täna...» ütles Oskar, silmad maha löödud. «Ma ei tea, kuidas see tuli. Teie... ei ole minule pahane?»

«Mispärast siis?» naeratas Marta. «Missugune imelik inimene te olete. Miks te ära põgenesite?»

«Ma ei tea...»

Viibinud mõne hetke, Marta lahkus. Oskar avas kohe ümbriku. Kiri oli Anitalt, markidel Riia tempel. Anita kirjutas, et olevat sõitnud jälle Riiga ja jäävat sinna mõneks ajaks, kuni Oskar viibib Kura maal.

«Kuna sa ära sõitsid, pole mul siin Soomuste külas üha sinuta midagi teha. Ma pole veel täiesti terve, pean veel kord arsti poole pöörduma.»

Oskar teadis, mis töbi see on ja mislaadi on see arst, kelle poole Anita pöördub. Kiri ei rõõmustanud teda. Kõik vana tõusis uuesti teadvusse, rebis valla paranevad armid. Rusutuna istus ta laua juures, pea rusikatele toetatud, ning vaatas tardunud pilguga avatud kirja lehti. Ta orjas siin võõra inimese teenistuses, talus terve nädala jäässe lasiauke ja keeras rasket noota... Anita arstis end Riias... Isegi niipalju ei mäletanud Anita teda, et oleks jätnud selle kirja saatmata... Parem poleks ta sugugi kirjutanud, vaid vaikinud kõik surnuks, siis vähemalt poleks olnud vaja mõelda sellele, mida ei teadnud. Aga nüüd kirjendas see nagu süsi lahtises haavas.

«Džim, kas meil on veel õlut?» küsis Oskar, pistes kirja taskusse.

«Kuidas siis mitte, pange osa veel!» vastas poiss erksalt.

«No mis me siis istume nagu to'ad! Muretse lauale!»

Siis jõid nad kõik kolm — Oskar, Džim ja Frants. Jõid ja lobisesid. Üha ülemeelikumaks muutusid meeste kõnelused.

«Ja otse täna õhtul on neil vaja mängida naabri pool!» pahandas Oskar. Higi voolas suurte piiskadena üle ta palete, näis, nagu oleks ta teinud rasket tööd. Silmad läikisid palavikuliselt sügaval koobastes, pilk leegitses vahel nukralt, vahel väsinult ja uniselt. Esikus kääksus sageli uks, seal käidi sisse ja välja, kuid nende juurde ei tulnud keegi. Tublisti joonud, tõusis Oskar püsti ja läks Ka'nbirzet kutsuma. Välisuks oli pärani lahti. Keegi seisis künnisel ja vaatas välja, seljaga Oskari poole. Samme kuu'les pöördus ta ümber. See oli Marta. Ta ehmus ja tahtis ära minna, kuid Oskar astus teele ette ja ajas käed laiali.

«Ärge põgenege ühti, ega ma midagi tee,» naljatas ta. «Ega te's mind ometi karda.»

«Ei, mina mitte...» vastas Marta tasa. «Aga teie mind küll.»

«Kuidas nii? Paistan ma siis niisuguse argpüksina!» Marta püüdis asjatult tõsine olla, tahtmatult pidi ta naeratama. Oskar läks tema juurde, võttis ta pea käte vahele ja pööras näo enese poole.

«No vaadake ometi, naeratage veel, me oleme ju sõbrad.»

«Mul on jahe...» ütles Marta, kui Oskar oli ta jälle lahti lasknud. «Läki sisse.»

«Jah, läki küll. Ei ole hea, et me siin pimedas seisme.»

Nad lahkusid ja läksid kumbki oma ukse poole. Pimedas nad ei näinud enam teineteist. Jäänud läve juurde seisma, ei tahtnud nad kumbki esimesena ukse linki alla suruda. Hinge kinni hoides kuulatasid nad teineteist, kuid pimedas esikus valitses vaikus. Marta katkestas esimesena vaikuse.

«Miks... miks ei taha te tulla meie juurde?» küsis ta.

«On juba hilja...» ütles Oskar. «Teie omad tahavad võib-olla puhkama minna...»

«Ega me neid sega. Te võite tulla... minu juurde.» Jälle vaikus. Lõpuks Oskar liigatas, läks Marta juurde ja võttis ta käe. «Sa tahad olla mu sõber?»

«Jah, sõber...» sosistas ta, nõjatudes Oskari õlale. «Kui imelik sa oled...» Oskar. Kas sulle ei meeldi, et ma sind... armastan?»

«Oh sa väike, imelik inimlaps!»

Nagu uimastunult seisis nad tükk aega seal pimeduses, liibunud tihedalt teineteise vastu.

«Noh läki...» sosistas Marta, vallandudes Oskari käte vahelt. See järgnes talle nagu unes Marta väikesesse tuppa köögi kõrval. Lamp põles laual, heites tuppa hämarat valgust. Siin, valguse käes, Oskar otsekul muutus. Närviline lõbusus, millega ta oli tütarlapsele lähenenud, haihtus. Mõistis juhtunut ja seda, mis pidi veel juhtuma, muutus ta nukraks, nii nukraks nagu ei kunagi veel. Vaat kui kaugele oli jõudnud ta elu: kül-

munud selle hävitatud tühjuses, oli ta sunnitud soojust otsima võõra olendi juures.

Nagu väsinud laps laskus ta tütarlapse kõrvale pingile, surus pea selle rinnale ja sulges silmad. Kui saaks unustada! Marta silitas ta laupa, puudutas seda põgusalt palavate huultega, nii kergesti nagu soe hõngus. Jõuetuseni kurnatuna ja meeleheites andus Oskar hetke magususele. Ta oli ju veel elus, ja nagu teistel elavail inimestel oli temalgi õigus olla veidi õnnelik — ainult üsna, üsna veidi. Seda keelata ei saanud mingisugused maailma võimud, ei inimeste ega jumala seadused... ka Anita mitte.

7.

Kui Oskar hommikul ärkas, paistis juba hall valgus tuppa. Esemeid kattis kerge hämarus, vaikne ja rahulik oli väikeses ruumis. Ka mujal majas ei kuulunud inimehääli — pühapäeva hommikul magasid kalurid mõne tunni kauem. Ainult kõrval, köögis, kõlatasid vahetevahel nõud ja kostis kergeid samme. Seal valmistasid naised hommikueinet. Esimesel hetkel üllatas Oskarit võõras ümbrus. Jah, kus ta siis oli, mis tuba see oli, kuidas oli ta sattunud siia võõraste voodisse? Ta hõõrus silmi ja vaatas imestades ümber. Mis, kas see polnud tõesti unenägu, see imekaunis elamus Kuramaa tütarlapsega? Ta naeratas, meenutades kõike, hurmununa ja vabana tundis ta end sel hetkel, mingisugused enesesüüdistused ei piinanud veel teda.

Marta oli varem tõusnud ja välja läinud, see oli vist tema, kes köögis askeldas. Oskar tõusis voodist. Ta oli maganud kõigi rõivastega — kaluritel tavaline asi, tuhandeid kordi oli ta nii suigatanud paadis või luiteil. Nii tasa kui vähegi võimalik läks ta akna juurde ja tõmbas eesriided veidi kõrvale. Lumine õunapuuaed avanes ta vaatele. Tuisk oli lakanud, ilm oli muutunud vaikseks ning selgeks. Hiljem võib minna nooda juurde ja paigata katkised kohad, hea, et täna on nii ilus päev. Tuleb Džimile ütelda, et ta vaataks mõned kivid — Kalnbirzel seisis aida taga suur hunnik.

Oma mehi meenutades käis Oskaril äkki mõte läbi pea: mida nad arvasid, nähes tüürimehe kohta tühjana? Kas ei hakka pärima ning uurima? Mida ta neile ütleb? Kerge rahutus haaras teda, ta ei olnud sugugi nii kaitstud sisemise reaktsiooni vastu. Midagi kurba laskus teadvusse, kaunis elamus muutus tumedaks ähvardusseks — oli nii, justkui luuraksid mustast kuristikust vastu rohekalt leegitsevad, tigidad silmad.

Ta selja taga avanes vaikselt uks. Marta tuli tuppa.

«Sa oled juba üleval,» ütles ta, puudutades kergelt Oskari õlga. «Miks sa ruttad, keegi poleks sind siin seganud...»

«Ma arvan, ma peaksin nüüd siit lahkuma, enne kui inimesed käima hakkavad. Muidu... on sul ebameeldiv.»

Murelikult vaatas ta tütarlapsele otsa. Värskena ning õnnelikuna, olles end äsja pesnud, seisis Marta ta ees, tema naeratuses polnud vähematki teesklemist.

«Ära muretse sugugi minu pärast, meie rahvas ei mõtle nii halvasti, nagu sa võib-olla kujutled. Kui nad ka teaksid, et sa oled siin, ei tähenda see midagi. Me oleme lihtsad inimesed ning usume üksteist.»

«Te olete õnnelikud inimesed...» ütles Oskar mõtlikult, tõmmates tüdruku kergelt enda ligi.

«Oskar, miks sa ei suudle mind?»

Oskar kummardus allapoole ja suudles teda. Ähvardavad kummitused haihtusid, kõik tume oli taas hajunud ta mõtteist.

«Me oleme suured patused,» ütles Oskar, ent ta meel oli rõõmus.

«Ei, üsna väikesed, pisitillukesed...» sosistas Marta, liibudes ta vastu.

Imelik, kui magus ta oli ja lähedane, näis, et nad on teineteist tundnud juba pikki aastaid ja kõik, mis nende-a on juhtunud, kõik, mis nad tegid, oli iseenesest mõistetav, teisiti ei oleks saanud ollagi.

«Ega sa ometi veel ära lähe?» küsis Marta. «Oota, kuni ma keedan kohvi. Me sööme siinsamas hommikueinet.»

«Ma arvan, seda ei peaks me tegema. Ei maksa saa-

tusele väljakutset heita, oleme ka ise veidi ettevaatlikumad.»

Kuid kohe hakkas tal häbi oma sõnade pärast: peitmine? Ta ergutas varjamisele! Niisiis tal polnud julgust oma tegude eest vastutada, kuid polnud ka jõudu neid katkestada.

«Olgu nii, nagu sulle meeldib,» ütles Marta. «Võib-olla on nii parem.»

«Me võime kohtuda hiljem, täna ei kalastata.»

«Sa võid tulla igal ajal. Ja mida julgemalt ning vabamalt sa seda teed, seda vähem keegi märkab midagi. Ma pean nüüd aita minema. Nägemiseni, Oskar.»

Marta väljus. Oskar ootas mõne minuti, kuulatas, kas köögis pole mõnd inimest kuulda, siis lahkus temagi toast. Kuid avanud ukse, ta lausa tardus lävele, viimane kui verepiisk kadus ta näost: keegi inimene, keegi mees mustas ülikonnas seisis paremal peremehe toa ukse ja vaatas väljujale leegitsevate silmadega vastu. Nagu kaks üksikul ürgmetsa rajal kokku sattunud vaenulikkude kiskjate vaatlused nad teineteist. Oskar tundis selle inimese kohe ära. See oli... vend Teodor, lahkusu-jutlustaja, kelle ta mõni aasta tagasi oli oma õemehe Mengeli Peetri majast minema kihutanud. Teodor — tema õe Olga salajane armuke, viimsepäeva kuulutaja, Oskari suurim vaenlane. Ja just seda inimest pidi ta nüüd kohtama!

Mõlemad mehed olid üpris üllatatud, kuid kumbki omamoodi. Saanud aru oma seisukorrast, punastas Oskar kuni kõrvaotsteni. Teodor, toibunud üllatusest, sai olukorrast aru ja muigas kahtlaselt, pahaendeliselt:

«Tere hommikut...» surus Oskar üle huulte, sulges ukse ja liikus köögi keskele.

«Tere hommikut, härra Klaval!» rõhutas Teodor iga sõna eriliselt. «Missugune meeldiv kokkusattumine.»

Ta naeris otse näkku, silmad pilukil.

«Mis siis teie siit otsite?» küsis Oskar.

«Mida mina otsin, seda tean ma väga hästi, aga mis oli teil siin tegemist?»

«Selle peale ei tarvitse mul teile vastata,» raius Oskar vastu ja läks minema.

«Eks me näe, eks me näe...» ütles Teodor talle tagant järele.

Oma meeste juurde minnes oli Oskar nii süngi, et mehed ei julgenud temalt midagi pärida. Kristap oli tahtnud naljatada tüürimehe öiste eksikäikude üle, kuid nüüd pidas ta paremaks vaikida — Oskari ilme ei kuulutanud midagi head. Söönud hommikueine, läks ta nooda juurde ja töötas kuni lõunani, kellegagi rääkimata. Kogus omad tükid kokku ja paikas üksipäini suure augu noodapäras, mis oli sinna rebitud viimase noodaveo ajal.

«Kurat teab, mis siis sellega on juhtunud...» sosistasid poisid Oskari seljataga. «Vist pole tal vedanud.»

«Jah, mõnikord eksib oma arvestustes suurimgi nupumees.»

Pöördunud Kalnbirzele, istus Oskar kogu pärast lõuna toas, vältides kohtumist Teodoriga ja hoidudes Martast võimalikult eemale. Kogu aeg tundus ta endale lõksu kihutatud kiskjana. Viimaks, päris õhtul, julges ta esikusse minna. Oskari kummalisest käitumisest rahutuna oli Marta teda terve päeva jälginud. Niipea kui ta toast väljus, avas Marta köögiukse.

«Oskar...» küsis ta, kiiresti sellele lähenedes, «mis sul täna on? Kas sa oled minule pahane? Võib-olla on hakanud keegi midagi lobisema? Noh, räägi omelt, jutusta, ma ei või näha, et sa oled siisugune?»

Oskar ohkas.

«Marta, armas sõber, kui sa teaksid, kui hästi ma sinust mõtlen. Ei, sina ei ole milleski süüdi.»

«Niisiis teised?»

«Ei, ka teised mitte. Mina ise, ainuüksi mina...»

«Sa võtad kõike liiga raskelt. Nii ei tohi. Tule nüüd meie poolele ja söö koos meie omadega. Isa tahab sinuga rääkida.»

Vend Teodor jalutas õues. Nagu oma inimene käis ta vabalt ja iseteadlikult lauda juures, vaatas hobustalli, kõnetas teenijatüdrukut aida juures. Igas kohas oli tal midagi järele vaadata ja pärida. Näis, et ta ei olnud esimest korda siin talus.

«Kas ka see on seal,» küsis Oskar, osutades Teodori poole. «Kas ta sööb koos teiega?»

«No muidugi...» imestas Marta kummalise küsimuse üle.

«Mis see inimene otsib siin?» jätkas Oskar, vaadeldes kortsus kulmul jutlustajat, kes kompis parajasti saani.

«Aga, Oskar, kuidas sa räägid! Tal ei tarvitse siit midagi otsida. Kas sa pole aga temale armukade?» hakkas Marta naerma. «Niisugusel juhul võid olla üsna rahulik. Kas sa soovid, et ma tutvustan teid teineteisele?»

Oskar kõhatas, vältides vastamist. Marta vaatles teda naeratades.

«No rahustu, Oskar, tema pärast ei maksa sul erutada. See on ju mu vend, Teodor. Viimaks on ta koju jõudnud. Vististi ei vea tal enam kõigi oma paljude ametitega.»

«Sinu... vend?» taarus Oskar sammu tagasi. «Teodor on sinu vend?»

«No muidugi. Miks sa nii imestad? Sa peaksid temaga tutvuma, ta on üsna huvitav inimene. Kujutle vaid: viimaseil aastail olnud ta jutlustajaks! Kas see pole naljakas: käia seni agendisumadani ja fotodega ringi, kuni muutub pühaks meheks. Seni hullata, kuni ise hakkab teisi õigele teele pöörama! Nojaa, kuid korralikku tööd teha pole talle ju kunagi meeldinud. Sa tulede meie juurde, eks, Oskar?»

Uimaselt seisis Oskar tütarlapse kõrval, ta ajud ei tahtnud äsjakuuldust hästi aru saada. Kuidas oli saatus irvitanud ta üle: ta oli armunud oma vaenlase hõlme! Kas oli see üldse võimalik, et siisugusel inimesel võis olla selline õde?

«Millest sa nüüd mõtled, Oskar?» küsis Marta.

Ta ärkas oma uimastusest ja vaatas kaua, kaua tütarlapsele otsa.

«Ma arvan, et täna õhtul ma ei peaks minema sinu omaste juurde. Üldse peaksime nüüd kohtuma võimalikult harvemini.»

«Aga miks? Kas olen ma sulle... juba tüütavaks muutunud?»

«Ei, sa ei ole siisugune, kes tüütavaks muutub. Praegu ei saa ma sulle seletada. Aga hiljem... ku-

nagi... jutustan ma sulle kõik. Head õhtut, Marta! Ära ole mulle kuri, sa oled mulle niisama armas, veel armsamgi kui seni... Kuid... ma pean nüüd minema näe, siin v end tuleb siia.»

«Jälle põgened sa, kartlik, kartlik Oskar. No suudle ometi mind.»

Oskar justkui kahtles hetke, embas siis tormakalt tütarlast ja suudles huultele. Kiiresti tõmbusid nad teineteisest eemale ja läksid kumbki oma tuppa.

8.

Esmaspäeval tõmbasid kalurid loomuse järve kaugemas otsas. Oo jooksul oli liigvesi ära külmunud, loogud jäält kadunud. Päikesekiired särasid lumistel väljadel. Vareste kari lähedases kaasikus kraaksus kärsitult, oodates, kuni kalurid tõmbavad loomuse välja ja saab suure lasiaugu juures maitsta väiksemaid kalu, keda keegi ei vajanud — tarkadel lindudel oli juba eelmistest päevadest kogemusi.

Ilm oli vaikne, tuuletu. Meeldiv oli töötada niisugusel päeval. Peli ümber käies jutustasid mehed üksteisele oma seiklusi, naljatlesid ja õrritasid üksteist. Oskar läks vahel appi pöörama, kuid enamasti vaatas ta järele, kuidas noot tuli mööda auguäärt üles. Suur kaar oli juba välja tõmmatud — veel pool tundi ja loomus on väljas. Siis tundsid mehed äkki, et pööramine muutub raskemaks, kogu keharaskusega tuli neil latile vajutada.

«On kuhugi kinni jäänud...» ütles Indrik. «Hirmus raskesti tuleb.»

«Pöörage veel, võib-olla annab järele,» ütles Oskar peli juurde minnes. Vähehaaval, raske venitamisega tuli noot välja. Aeg-ajalt muutus pisut kergemaks, jää all tundus midagi ragisevat. Veonöörid olid pinguli nagu viiulikeeled.

«See on haaraja...» ütles Oskar. «Ajab loomuse mokka.»

Kui teised jätkasid pööramist, läks ta augu juurde ja vaatles noodalina. Varsti hakkas räbalaid üles tulema.

Noot veeres üle mõne kivi või ramba, paiguti oli kogu lina puruks rebitud ja paistsid vaid nöörid üksi. Lõpuks oli noodapära kaar ümber haaraja läinud, peli polnud enam võimalik pöörata. Mis teha? Kui ei tahtnud veonööre katki tõmmata, siis tuli ühel väljatõmmatud jadal sõlmed lahti harutada ja ülejäänud noodad ainult üht tiiba pidi välja tõmmata. Oli jäänud veel kaheksa jada. Loomus oli niikuinii otsas.

Oskar käskis peli lõdvemaks lasta, võttis suure naela ja murdis tihedasti kokkutõmbunud sõlmed selles kohas lahti, kus rebestused algasid. See oli üks Garoza nootadest. Ja just nüüd, kui nad askeldasid seal lõhutud nooda kallal, mossis narritud loomuse pärast, ja vinnasid välja ühe tüki räbalama kui teise, lähenes kaldalt poolt kiiresti üks regi.

«Jõudu, jõudu!» kõlas hoogsalt ülesostja hääl. «No laske aga käia, et võin latikad kaasa võtta!»

Garoza oli siia sõitnud. Keegi talumees tõi teda sõitnud püügikoha juurde, kobis ülesostja reelt maha ja tuli lasiaugu juurde.

«Mis tembutamine see siis on!» seisatus ta üllatunult noodaräbalate hunniku juures. «Kes siis nii püüab?»

«Haaraja...» urises Oskar. «Tuli välja võtta.»

«Need on vist minu jadad?» päris Garoza, tundes ära oma noodad.

«Ja minu omad ka,» vastas Oskar. Ta oli vähem kurvastunud lõhutud nootadest kui ärritunud ebaõnnestunud loomuse üle. Tema tüürimeheks oleku ajal juhtus niisugune avarii esimest korda. Mehe eneseuhkust oli puudutatud kõige tundlikumas kohas.

«Ah siis selline kalur oled sa mul!» hakkas Garoza märatsema. «Ma arvasin, et olen saatnud korraliku mehe järvedele, kuid ta võtab ja rebib puruks kõik noodad! Mis see läheb tüürimeheks, kes ei tea, kuidas kalastada, kuhu võib ja kuhu ei või noota heita. Püü, sina, saatan küll, usalda veel sellist! Mulle näib, et te smugeldate need kalad ka minema, ma nägin juba jaamas, et terve puhvet oli latikaid täis. Kust nad mujalt ikka said! Vargajõuk, käpardid, laiskvorstid!»

Oskari huuled tõmblesid taltsutatud vihas. Mornili vaatas ta Garozale otsa, kuid ei lausunud sõnagi. Üleostja jätkas karjumist, järvel kostis kaugele selle kaja. Kokkutulnud maamehed ja kalavedajad jälgisid uudishimulikult seda janti. Garoza polnud kunagi väljendusi eriti valinud, ent seekord, kus ta hingeline tasakaal oli nii rikutud, valas ta välja kõige tooremaid sõnu isegi meestel vajus kuulates süda saapasäärde. Ja Oskar pidi kõik selle alla neelama. Kogu elu jooksu polnud teda nii sõimatud nagu nüüd. Ta kannatas, kannatas, hambad kokku surutud, kuid lõpuks sai temagi mõõd täis.

«Jää wait, sa vanaeit!» hüüdis ta järsku Garozale tigidalt. «Kasi minema, kuni sul on veel kõik luud-kondid terved! Kui sa nii tark oled, miks põõnasid ise Riias, kuid saatsid asjatundmatud ja laisad järvedele?»

«Taltsuta end, kutsikas!» kisendas Garoza, kui oli toibunud. «Mõttele järele, kellele sa ninna kargad! Ära pruugi nii laia suud, küllap sa nühid veel mu saapakontsi, kui ma aga kutsun. Ahv seesugune!»

«Ahvilt ma seda kuulen! Riias loomaaias kaks nissugust juba on, sa võid minna kolmandaks.»

Paistis, et Garoza saab nüüdsama südamerabanduse. Kollakaskaame nägu hakkas sinkjalt õhetama, väikesed silmad otsekui tursusid kinni, ta vehkis kätega, sõnad paiskusid suust katkendlikult nagu korgid pudelikaelast. Oskar pööras talle selja ega pannud teda enam tähelegi. Kui viimane rebestatud noodatükk oli välja tõmmatud, võttis ta naela ja murdis lahti oma nootade sõlmed. Kaks olid lõhutud haaraja otsas, kaks teist, tervet, asetsesid tiibade otstes.

«Mis sa seal teed, Klava?» küsis Garoza juba veidi rahulikumalt. Oskar ei vastanud. Tihedalt kokkusurutud huultega, sünge otsustavusega võttis ta märjad noodad sülle ja asetas ühele reele. Võttis siis taskuraamatu, rebis mõned lehed välja ja ulatas Osise Indrikule.

«Siin on arved kogu aja kohta. Korralda sina kõik. Ja siin on nootkonna järelejäänud raha. Arvesta, kui palju kellelegi tuleb, ja maksa välja.»

Ta käsi värises veidi rahatähti ulatades. Garoza jälgis silmi pilgutamata tüürimehe imelikku toimingut.

«Oskar...» sõnas ta peaaegu sõbralikult. «Mis nalja sa teed?»

Kuid Oskar ei pannud teda kuuldavakski. Paludes vedajat, et see viiks ta noodad Kalnbirzele, hakkas ta kalda poole minema.

«Näe, kui imelik inimesel!» kehtas Garoza õlgu ja katsus naerda. Keegi ei naernud temaga ühes. —

Lõuna paiku jõudis Oskar Kalnbirzele. Ta otsis kohe koti ja korjas oma asjad kokku. Ega midagi suurt polnudki ühes võetud, seda võis kergesti seljas ära viia. Kuni ta seal korraldas, avanes toa uks ja sisse pugus muiates vend Teodor.

«Räägime nüüd...» ütles ta. «Eile ei saanud teid kugagilt kätte, vististi polnud teil aega. Võib-olla olete läna vabam?»

Oskar tõusis püsti, hoides käes avatud kotisuud. Ka see veel! Hetke vaikinud, naeratas ta mõrult ja lausus:

«Noh, tule siia. Uks kaabakas enam või vähem, mul on nüüd ükskõik!»

«Ohoo, kui suurelised me olemel!» irvitas Teodor. Juurde ta ei tulnud, vaid jäi eemale seisma, käed püksitasku sisse surutud, ning vaatles irooniliselt oma vastast, kelle tugev kogu sisendas talle isegi praegu respekti.

«Mis sul vaja on?» küsis Oskar kindlal häälel.

«Mitte nii ägedasti, armsam, sa peaksid jätma selle tooni minuga kõneldes.»

Muie kadus äkki Teodori näolt, vaenulikult vaatas ta Oskarile vastu, ta häälel sisises: «Ära unusta, et olukord on nüüd veidi muutunud. Me oleme peaaegu vahetatud osades.»

«Kasuta oma olukorda.»

«Seda teen ma siis, kui see on kõige kasulikum. Mul on aega küllalt. Kuhu sa siis nüüd ruttad? Kas siin muutus liiga tuliseks?»

«Sellega pole sul midagi tegemist.»

«Võib-olla siiski on. Varem esitasid sina mulle küsimusi. Võib-olla nüüd tahad ise vastata mulle ühele küsimusele. Ütle, armsam, mis sa otsisid tol ööl mu õe toas?»

Oskar vaikus, valmis vastu võtma kõiki neid mõistusi, mida võis oodata kättemaksuhimuliselt inimeselt. «Siis niisugune oled sa mul...» jätkas Teodor. «Maailma pattudeta kohtumõistja, perekonna au kaitsja. Teisi kihutasid sa majast minema, ähvardasid läbi peksta ja tea mis veel, kuid ise hiilib nüüd mööda noorte tütarlaste magamistube. Kuidas oleks, kui ma näitaksin nüüd sinule toaust?»

«Näita...» sosistas Oskar kähisevalt. «Näita mulle ust, nüüd on sul kord see võimalus. Ainult ära unusta üht: sul ei tasu ära seda teha. Sest kui sa liiga muretsesid hakkad, võin ma jutustada siin sinust mõningaid keni asju, mis sulle sugugi ei meeldiks.»

«Keegi ei usu sind.»

«Vähemalt üks inimene usub mind. Rohkem pole mulle vaja. Mis teised arvavad, sellele ma sülitan.»

Oskar viskas koti põrandale ja läks tardunud pilguga ukse poole, nagu pime enda ette vahtides. Teodor seisis teel, kuid ta justkui ei näinudki jutlustajat, läks sellele otse peale. Teodor hüppas üllatunult kõrvale, aga kui Oskar avas juba ust, tormas ta kiiresti selle juurde.

«Hull, kuhu sa jooksed! Võib-olla ma ainult naljatasin.»

Midagi vastamata läks Oskar peremehe poolele. Teodor tammus kui palavatel sütel, hiilis köögiukse taga, kuulatas, kas ei kuule midagi, läks siis õue ja jalutas aidast mööda. Kui too hull ei keeda aga mõnd suppi. Hea meelega oleks ta tahtnud seal juures olla ja kuulda, mida Oskar isaga räägib, aga parem olla kaugemal silmade alt.

Teodori kartus oli asjatu. Oskarile ei tulnud meelde midagi jutustada. Kohanud toas Kalnbirzet, teatas ta, et ta peab nüüd viivitamatult koju sõitma, ja palus hobust nootade toimetamiseks jaama.

«Garozatõi teile vist mingi teate?» päris peremees.

«Jah, ta tõi. Küllap te hiljem saate teada.»

«Hobust võib saada, aga kes küll viib? Sulane sõitis luhale heinte järele, ma ise pean minema vallamajja nõukogu istungile. Kui nüüd Teodor...»

«Ma võin viia...» kostis äkki nende selja taga

Marta hääl. Ta oli äsja oma toast sisse tulnud ja kuulnud meeste kõnelust. «Ühekorraga võin ka kauplusse minna. Suhkur on varsti otsas.»

«Kui nüüd teie oleksite nii lahke...» vaatas Oskar punastades tütarlapsele otsa.

«Hüva, siis ma rakendan hobuse ette,» ütles peremees.

Poole tunni pärast, kui Oskari noodad päralt jõudsid, sõitsid nad minema. Kalurid Garozaga polnud veel järvelt koju jõudnud.

9.

Väike kõlav kuljus helises looga küljes. Noor hobune tahtis minna tugevamat traavi, tee oli nii kerge, siledaks sõidetud, vaiksed väljad, põõsastesse kasvanud karjasöödid ja harvad kased libisesid mööda.

«Sõida veidi aeglasemalt, Oskar, meil pole ju kuhugi rutata...» ütles Marta. «Rong läheb alles õhtul.»

Oskar tõmbas ohjad rohkem pinguli ja aeglustas hobuse samme. Nad istusid mugaval, laial, korjuga talureel. Saaniga ei saanud sõita, sest noodad ja Oskari kott võtsid palju ruumi. Omakootud villane tekk, roheliste ja punaste triipudega, oli laotatud sõitjate jalgadele. Vaikelt istusid nad kõrvuti pehmel õlekotil, kui tee läks mööda lagedat välja, harvadest taludest mööda. Marta vahtis mõtteisse vajununa kaugele. Oskar oli rusutud ja hoidus vaatamast tütarlapsele silmi. Silmad muutusid valusaks lume heledast särast, soe tuul paitas palgeid, pehme kapjade plagin kostis kõrvus nagu kauge töö ühetooniline müra.

Tee pöördus metsa. Hallid kuused piirasid nagu müür kitsast metsasihti. Nad olid siin ainukesed sõitjad. Niipea kui väli jäi selja taha, vabanes Marta oma mõttekangestusest ja võttis mõlema käega Oskari küünarnukist kinni.

«Sõidame aeglasemalt, Oskar, miks sa nii ruttad? Ja miks sa ei räägi midagi? Eile lubasid sa mulle midagi jutustada. Kas oled juba unustanud?»

«Ei, Marta, ma mäletan kõike.»

Kuid ta ei saanud alustada. Aeglustanud veel roh-

kem hobuse käiku — see läks nüüd sammu — ta just kui otsis sõnu, õiget seost oma mõtterägastikus.

«Miks sa ära sõidad, Oskar?» jätkas Marta, liibudes tihedamalt tema vastu. «On sul kodus midagi juhtunud?»

«Ei, kodus... mis seal on juhtunud, see oli juba varem.»

«Kalavedaja kõneles, et sul olevat järvel midagi olnud. Sa olevat Garozaga tülli läinud. Ta sõimanud sind.»

«Nüüd ta enam ei sõima. Ma pole kunagi lubanud, et keegi karjub minu peale.»

«Aga ega sa ei sõida minema ainult seepärast, et too paksmagu sind solvas? Oskar, mõtle järele, sa oleksid võinud mitu nädalat meie juures elada, kõik järved pole veel tühjaks püütud. Kui ilus aeg oleks see sulle mõlemale...»

«Jah, need oleksid tõesti kaunid päevad.»

«Miks sa ei soovi?»

«Ma ei tohi soovida.»

«Sulle ei meeldi, et mu vend on kodus?»

«Võib-olla. Aga ka temale ei meeldi mind näha.»

«Ta sõidab jälle varsti minema. Teodor pole kunagi kauaks meie juurde jäänud.»

«Sel korral ta ei rutta.»

«Sa tunned teda?»

«Jaa, me oleme kunagi teineteist juba kohanud teises kohas.»

«Võib-olla on teie vahel mingi vihavaen?»

«Ma pidin kunagi tema vastu välja astuma.»

«Oskar, miks ei jutusta sa mulle kõike?»

Tütarlapse pilk oli nii erutatud, täis hirmu ja kurbust. Oskar ohkas ja surus kergelt ta kätt. Ta rääkis nagu enesega.

«Tookord, mitu aastat tagasi, võrgutas Teodor ära mu õe. See oli abielus. Ma nägin seda ega võinud lubada, et ümberhulkuv päevavaras — niisugune ta tõesti oli — purustab ausa perekonna elu. Ma kihutasin su venna minema. Pärast seda tuli keegi teine mees ja purustas teise ausa perekonna õnne. Kuid ma ei seganud end enam vahele, mul ei olnud julgust kaitsta

ennast. Umberhulkuvaks logelejaks muutusin ma. Kättemaksev saatus tõi mu siia, sinu tee, laskis meil kokku saada ja... Nüüd saad sa aru? Mina ja Teodor — me mõlemad oleme nüüd ühesugused, minu eksimused on võib-olla veel suurem kui tema oma. Meie oleme võrdseks muutunud. Kuipalju üks on võtnud, niipalju teine andnud tagasi. Kas tohin ma veel uhke olla?»

«Kuid ega sa seda meelega teinud, Oskar, sa ometi armastasid mind?»

«Jaa...» ütles Oskar tasa.

«Ja nüüd... kas armastad sa mind veel nüüdki?»

«Mul pole jõudu seda tuld kustutada.»

«Oskar...» Marta kõhkles hetke, siis jätkas: «Aga kui sa oleksid teadnud, et ma olen ta õde, kas sa siis oleksid ka mind armastanud?»

«Seda ma ei tea, aga küllap vist.»

Tee pöördus teravnurki, keegi sõitis vastu, nad pidid vaikima. Kui vastusõitja oli mööda jõudnud, hakkas Marta esimesena kõnelema.

«Sa pole niivõrd süüdi, kui sulle paistab. Mina olin see, kes lähenes esimesena. Sina ei teadnud minust midagi, mina sinust küll. Sa oled abielus, seda ma tean, kuid sinu elu ei ole olnud õnnelik — seda ma mõistan. Kas sulle ei paista ebaõiglasena, et just parimatele inimestele on määratud nii sageli kõige raskem ning õnnetum saatus?»

«Kes suudab rohkem kanda, sellele laotakse ka rohkem peale. Loodus toimib alati õiglaselt.»

«Aga võib-olla ei olnudki see kättetasuv saatus, kes laskis meil kokku saada. Võib-olla oleme leidnud teineteise seepärast, et see pidi nii olema. Kui loodus toimib alati õigesti, siis miks peaks ta just nüüd eksinud olema? Kas su naine veel armastab sind?»

«Ma ei tea. Kunagi olin ma talle kõik.»

«Kuid nüüd enam mitte. Jah, ma saan aru, niisugusel nagu sina tuli palju kannatada, et hakata vaatama kellelegi juhuslikule vastutulijale.»

«Elus on kõik juhuslik, isegi meie elu.»

Tuli taas lagendik, taas mets. Vähehaaval, aga vältimatult ligines tee lõpp. Peatse lahkumise teadmine

ruus mõlemaid üha enam. Oli nii, nagu oleks neid karistuskohale viidud. Olid järele jäänud veel vähesed hetked, kuid elu, ilus elu on veel elamata, kõik möödunu paistab meelitavalt võluvas valguses, meelehelte palavikulisusega haarab hukkamõistetut iga hetke, ruttab sellest võtma, kui palju lühike aeg lubab.

«Oskar, miks... miks peame alistuma? Miks peavad kolm inimest piinlema terve eluaeg nagu ristipuul, kui nad võiksid kõik kolm õnnelikud olla? Tuleb parandada vaid üks viga, tuleb lõpetada üks arusaamatus — ning algaks hoopis teine, uus elu.»

«Võib-olla küll...» naeratas Oskar lootusetult.

«No jäta kõik ja jää minu juurde,» sosistas Marta, loobunud kaunist võimalusest. «Küll näed, millist kaunist elu me mõlemad elame. Ma saan pool talu, sa võid majapidamist juhtida. Teodoril ei ole meiega mingisugust tegemist, ta läheb jälle oma teed. Kui sul on raske harjunud tööst loobuda, võid sa järvi rentida ja kalastada. Noh, jää...»

Oma hinge sügavuses tundis Oskar, et see oleks kõige parem neile kõigile — ka Anitale. Kuid jonn, õnnetuse fataalne jõud sundisid teda loobuma sellest tunnetusest.

«Tuleb veel oodata, meil tuleb end läbi katsuda, et üht viga parandades ei teeks teist, veel halvemat.»

Vaikides sõitsid nad kogu ülejäänud teeosa. Jaam oli tühi, sest rong läks alles mitme tunni pärast. Pannud oma asjad väikesesse ooteruumi, läks Oskar tükk maad Martaga ühes, kuni tee keeras raudteeliinist ära metsa. Seal nad lahkusid.

«Me kohtume veel kord, Oskar...» lausis Marta vaevalise naeratusega. «Ma ei suuda uskuda, et peame nüüd jäädavalt lahkuma.»

«Võib-olla... kunagi. Kas sa siis tahad mind veel näha?»

«Tule, millal aga soovid, ma ootan sind alati.»

Nii nukrad ja ometi nii säravad olid ta silmad, kui ta seal seisis, suutmata minema sõita. Oskar nägi, et see sära justkui valgus laiali, hajus, ning üks niiske plisk veeres aeglaselt üle tütarlapse palge. Küllap see oli mõni sulanud lumehelve.

Siis sõitis ta minema. Seisnud hobune tõmbas kannatamatult kerget rege edasi, kelluke looga küljes kõlas üha tasemini, üha kaugemal, viimaks vaid harvade, vaevu kuuldavate kõlksatustena. Siis vaikisid needki. Sõiduk oli metsa kadunud. Ja korraga näis Oskarile, et kõik on vaikinud ühes selle väikese metallkellukesega. Ta tundis, nagu lämbuks ta. Otsekui igavesele asumisele väljasaadetu tundis ta end praegu. Tee ääres, lumes, nägi ta kaht väikest jälge. Seal oli tema seisnud. Isemoodi liigutatuna kummardus Oskar, võttis kätte kokkupigistatud lund ja vähehaaval, tükikese kaupa näppis seda sõrmede vahel, laskis sellel pihus sulada.

Siin oli ta seisnud, temale otsa vaadanud. Aga kui oli see õhk, mida ta oli hinganud. Tuul oli kandnud kaugele selle armsa hinguse. Oskar pöördus ümber ja läks aeglaselt tagasi, eemale metsast... Ükskõikseks oli muutunud kõik, mis teda ümbritses. Midagi ei kuule ta, midagi ei näe enam, hallid loorid mässuvad ta mõtete ümber.

Ning saabub õhtu...

KAHEKSAS PEATÜKK

«Villa Fredy»

1.

Õösel saabus Oskar Riiga. Hommikuni konutas ta jaamas, siis ruttas Roberti poole ja palus, et vend lubaks jätta mõneks päevaks enese juurde tema noodad, kuni mõni Soomuste külast sõidab mootorpaadiga Riiga. Bussi ei saanud niisuguse pagasiga istuda, kuid palgata küüdimees kuni koduni oleks läinud liiga kalliks. Robert lubas heameelega noodad enese juurde tuua, neid võis paigutada sahvrisse, mis seisis tühjalt, sest Robert toiduaineid kodus ei hoidnud — kasulikum oli süüa restoranis.

Oskar jäi pealelõunani linna, sest Robert tahtis vennaga kõnelda — harva ju said nad kokku. Soovides külalist kostitada, hankis ta häid suupisteid ja õlut, kodus leidis ka mõni pudel kangemat jooki, konjakit ja veini. Kuid Oskar oli sõnaaher, vastas venna küsimustele nagu vastutahtmist. Kokkupõrkest Garozaga ja oma äkilise ärasõidu põhjustest ta ei jutustanud.

«Ei ole väärt nootasid lõhkuda,» ütles ta. «Ega midagi suurt saa kogu selle raske töö eest. Parem teen midagi kodu lähedal.»

Riiast käis buss iga tund alevisse. Õhtu eel läks Oskar, noodad Roberti juurde, istus kollasesse sõidukisse ja sõitis minema. Hakkas juba hämarduma, kui ta alevi bussist väljus. Ühtki tuttavat sõitjat kohtamata viskas Oskar koti üle õla ja ruttas jalgsi edasi oma küla poole. Ta läks meelega aegamööda, et jõuda koju, kui on juba täiesti pime — ei olnud meeldiv päeva ajal lonkida kogu küla imestuseks piki tänavat.

Poolel teel, kui ta oli juba metsa jõudnud, hakkas lund sadama. Oli tuulevaikne, lumehelbed täitsid kitta metsasihi tiheda pilvena. Mütsile ja rõivaile kogunes kiiresti paks lumekord. Kotilt tilkus mustunud piisku krae vahele. Selle aja paiku sõitis üks saan sedasama teed mööda. Bander oli olnud Anital vastas ja oodanud tüdruki alevi teemajas, mille omanik oli kaupmehe kaugelt sugulane — sageli jättis ta talvel Riiga sõites oma hobuse sinna.

Anita oli sõitnud ühe bussi võrra hiljem kui Oskar. Mitte kaugel ristteest, kus kivitee keeras Pudumi küla poole, märkas ta üksikut teekäijat, kes kandami all küüru vajunult sammus raskelt mööda kinnituisanud jälgi. Lumepilv ja õhtune hämarus ei võimaldanud selgemini näha mehe kuju, nagu tume kera veeres ta seal ees.

Enese taga kuljuseid kuuldes sammus Oskar kõrvale, et sõitjale teed anda. Jalad vajusid poole sääreni hange. Ta peatus, pöörates näo metsa poole. Märganud tumedat kogu, oli hobune hakanud sammu minema, tõmbudes kartlikult teise äärde. Järsku kuulis Oskar lähedal oma naise häält:

«Papi...» ütles ta tasa. «Kas me ei peaks seda peale võtma? Niipalju ruumi jätkub ju...»

«Mine tea, mis inimene see on...» vastas Bander. «Võib-olla mõni Pudumist. Siinsamas on kivitee, sinna pole enam kuigi palju maad. No liigu, liigu, Maškale!»

Anganud hobusele piitsaga, kihutas ta kiiresti Oskarist mööda ja kadus varsti lumeuttu. Oskar sumpas tagasi teele ja läks edasi. Ta hoidus saanijälgedes, nüüd oli palju parem käia. Rumal oli see, et ta ei peatanud sõitjaid, ta ei teadnud isegi, miks polnud ta seda teinud. Kuid hea oli nii. Talle meeldis olla veel mõni

aeg ükski — veidi uimane oli ta veel Roberti heast konjakist. —

Suure pimedusega, kedagi enam teel kohtamata jõudis Oskar oma maja juurde. See oli pime ja üks lukus. Ta koputas uksele, käis ümber maja ja klõbistas aknalauke, kuid keegi ei vastanud. Maja oli tühi. Kusagil õues ei paistnud jälgi, kõik oli kinni tuisanud, teerada kaevu juurde oli mitu päeva puhastamata. Küüniukse ette oli tekkinud suur hang. Oskar otsis puulabida üles ja kühveldas lund nii palju eest, et võis ust avada. Ta pani koti küüni ja läks Banderi poole.

Kaupmehe perekond istus parajasti söögitoas laua juures ja jõi teed. Anita oli võtnud sülle Edži, kes ei olnud ema kaua näinud ja hoidis nüüd ta ümbert kinni, väljendades igati oma kiindumust ja rõõmu. Anita oli toonud talle puuhobuse ja väikese suupilli, poiss mängis ja naeris, valmistades oma naiivse lõbususega ka teistele rõõmu. Mamma pidi nüüd jutustama, mis ta Riias teinud, missugune olnud tohtrionu ja kuidas «autokesed» jooksnud tuututades mööda tänavaid. Kui Oskar sisse astus, lakkas järsku lõbus jutuvadin.

«No vaata aga, meie kuramaalane kodus!» toibus Bander esimesena üllatusest. Rohkem imestust kui rõõmu oli neis sõnus.

«Jah, ma tulin koju...» naeratas Oskar tuimalt. Ta silmad olid väsinud, pilk tuhm — nii naeratasid joobnud. Ja kui ta lähemale tuli, tundus tugevat alkoholi- ja tubakalõhna. Tervitanud kõiki, istus ta akna juurde toolile. Ja see, et ta nii raskesti toolile langes, justkui ei valitseks ta oma keha, ainult kinnitas kahtlust — mees oli joobnud.

Poiss rabeles enese Anita sülest maha ja läks isa juurde. Kas ka see on toonud talle midagi? Näe, hobune, ja see on suupill, kuid mis küll isa on temale ostnud? Ei, isa ei olnud talle seekord midagi toonud, tühjade kätega tuli ta koju ja — keegi ei märganud seda — veel tühjema südamega. Teised jätkasid kuuma tee joomist keedisega — pärast külmetamist pikal teel oli see väga meeldiv. Bander küsis taoti väimehelt, kuidas Kuramaal oli läinud, kas ta oli kõik järved tühjaks püüdnud?

«Ei, jäi veel kalu küllalt...» vastas see, silmad maha löödud, kratsides saapasäärelt üht suurt kuiva nud tõrvamügerikku.

«Miks ei jäänud te siis kauemaks sinna?» jätkas Bander.

«Teised jäid ju.»

«Sõitsid üksipäini koju?»

«Jah.»

«Ah nii, sul oli Riias tegemist. Vist kaladega Garoza juures?»

«Ei, ma tulin päriselt koju. Tagasi enam ei sõida.»

Nüüd vaikisid nad tükk aega. Bander näsis kohmetult võileiba. Maadamil oli kohe köögis midagi tegemist, ta väljus ja jäi tükiks ajaks ära.

Nüüd Anita äkki taipas.

«Aga, Oskar, tule ometi laua juurde, sa oled näljane ja teel külmunud. Ma kalkan sulle teed.»

Keegi ei olnud temale mõelnud. Anita oli veel ainuke, kes teda kuigivõrra tähele pani ja meeles pidas. Hellitamata ja enesekindel, tundis ta end siiski kuidagi liigutatuna sellest väikesest tähelepanust. Miski nõoris ta kurgu kinni, ta pidi kõrvale pöörduma ja vaatama põdrasarvedele seinal, et teised ei märkaks niisket läiget ta silmis. Kui poleks teisi lähedal, oleks ta läinud ja Anitat kaisutanud, nii tänulik oli ta sellele.

«Mamma, anna meile veel veidi keedist!» hüüdis Anita köögiukselt. «Oskar pole õhtust sünnud.»

«Oi, tõsi küll...» vastas maadam. «Ja meile ei tulnud sugugi meelde, et ta pole sünnud.»

Vähehaaval hakkas Oskari kõnelema. Alles nüüd said teised aru, millises olukorras ta oli koju tulnud: noodad puruks rebitud, Garozaga tülli läinud, oma kaaslastest lahkunud. Siis polnud ju mingi ime, et ta näis joobnu moodi. Sellisena nagu nüüd polnud Anita teda veel kunagi näinud: nii löödud ning siiski veel mitte murtud, täis traagilist vastupanu, sitke nagu pragunenud puu — ta küll paindus, kui raju teda liiga tugevasti raputas, kuid maani painutada ei suutnud see teda mitte kunagi. Ikka ja jälle uuesti ajas ta oma purustatud ladva tagasi sirgu. Isesuguse järeleandmatusega, vaikides vaatles Anita Oskarit, jälle hakkas

see mees teda huvitama — see ei olnud enam igapäevane inimene, kellest tema vaade oli viimasel ajal ükskõikseks üle libisenud.

«Kas me ei hakkaks koju minema?» lausus Oskar, lõpetanud õhtusöögi.

«Kuhu siis nüüd, öö ajal!» hüüdis maadam, kes parajasti sisse tuli. «Jääge ööseks siia. Teie maja on nüüd külm nagu küün.»

«Ka mina sõitsin alles nüüdsama koju,» nimetas Anita tasa. «Aga kui sa soovid, me võime veel panna ahju küdema.»

«Jah, ma arvan, me peame küll minema.» Oskar tõusis püsti. Anita hakkas lapse rõivaid otsima. Maadamat oli puudutanud väimehe toon, millisega see lausub viimaseid sõnu.

«Ära nüüd ole eputis, keset ööd minna niisugusesse keldrisse,» ütles ta Anitale. «Kui ta tahab, mingu, kuid sina jää ometi lapse juurde.»

Oskar vaatas naiseemale rahulikult, kuid tuhmi pilguga otsa.

«Niipalju soojust minu majas peaks veel olema, et me seal ära ei külma.»

Ta võttis Edži süle ja ootas, kuni Anita pani palitu selga, soovis siis Banderitele head õhtut. Maadam koristas laualt toidunõusid, seljaga väimehe poole. Oma tundeid varjama polnud ta harjunud.

Tee oli veel enam kinni tuisanud kui siia tulles. Oskar läks ees, oma raskete saahastega tõmmates lumme vao, Anita sumas ta jälgedes. Kuni koduni vaiksivad nad. Ainult Edži, rõõmus, et isa kannab teda ja et väljas on nii tore, päris aeg-ajalt üht-teist, vaadates üle Oskari õla tagasi.

2.

Kuu aja pärast sõitsid koju teisedki järvekalurid, sest ilm oli soojaks muutunud, lumi sulas ja jää järvedel läks üsna rabedaks. Suurt rõõmu polnud nad saanud kogu sellest pikast kalastamisest. Noodad olid kõigil ära kulutatud, mõni jada ei kõlvanud enam kuhugi, saapad ära kantud, tööriivad mädanenud.

Osise Indrik nurises Garoza teguviisi üle: ülesostja ei olnud mitte kunagi arvestanud kalade eest tõelist turuhinda. Kogu talve oli turg olnud üsna tühi kaladest, kuid järvelatikate eest ei makstud kunagi rohkem kui nelikümmend santiimi nael. Mõni ei toonud kogu lattigi, Banderil ja Duunisil tuli veel juurdegi maksta sulaste palkadeks.

Oskar oli seni vimmamutid korda teinud ja kui mandrituul vabastas rannaveed jääst, õnnestusid tal mõned tublid loomused. Meres, Kõrkjajõe vastas, sai tublisti meriforelle ja vimbu. Ainult kahju, et ei olnud alalist kaaslast. Isa käed ei kannatanud külma, kuid Edgaril jäi ainult harva aega Oskarile appi minna. Ja nii siis juhtus, et mõnikord tuli Anital paati istuda ja oma meest saata. Ta ei nurisenud selle üle, kuid küla rahvas seljataga naeris: olevat küll viimaks tulnud aeg, kus peenel kaupmehetütrel tuleb aerud kätte võtta! Nende endi tütreid läksid niisamuti ühes oma isa ja vendadega merele, oli isegi niisuguseid, kes ei hābenenud noota tõmmata, aga need olid ju lihtsad kaluritüdrukud, kuid Anita seevastu... Selleks oligi siis vajalik see suur koolitamine!

Oskar teadis, mida nendest külas rāāgitakse — Banderi maadam, kes tundis Anita raskest olukorrast kõige rohkem hābi, jutustas talle kõik.

«Ma ei tea, kui kaua sa kannatad tolle jōhkardi juures!» hādaldas ta Anitale. «Mis mees see on, kes ei suuda oma naisele leiba teenida. Sinu asemel oleksin ma juba ammu āra lāinud.»

«Ega see kaua nii kesta, Oskar otsib endale hiljem abilise...» vastas Anita. «Ja mis erilist selles siis on, kui ma teda veidi aitan. Sina töötad ju niisamuti kaupluses.»

«Kuid see on koguni teine töö ega tee ühelegi naisele hābi.»

Pärast oma viimast sõitu Riiga nāis Anita olevat tublisti tõsisemaks muutunud ja nagu leppinud oma saatusega. Ta ei laskunud nukraisse viljatuisse unelustesse, koduelu ja majapidamise pisikohustused huvitasid teda peaaegu niisama nagu varem. Vist oli aritmine kāsu toonud. Ja ometi, ehkki ta ei arvestanud

rahva eelarvamusi, et haritud naisel ei sobi teha nii lihtsat tööd, hābenes ta vaikselt veidi oma olukorda. Seepärast oli ta Oskarile tānulik, kui see palkas vāikese Frantsu endale abiliseks. Poisil ei olnud praegu kuhugi minna, suuri nootasid veel ei kootud, kuid Riias tööd leida oli niihāsti kui vōimatu. Frants võttis Oskari ettepaneku rōōmuga vastu. Nūūd olid nad koos pāevade kaupa merel, heitsid ja tōmbasid vōrke, magasid öōdki oma jadade juures, muul ajal aga kor-rastasid nootasid ja suurt mōrda. Tōōd jātкус mōle-male. Frants kiindus Oskarisse iga pāevaga ikka enam. See ei olnud niisugune peremees, kes mōtles ainult, kuidas oma palgaliselt rohkem vālja pressida. Ta vōt-tis-meelēldi tōō raskema osa enesele, ei pilganud, kui poiss ei osanud mōnda tōōd nii hāsti teha kui sūndi-nud kaluripojad.

Kui nad öōsiti magasid ulgumerel, nāis Oskar vaba-nevat oma suurest tardumusest, nad jutlesid pikkade tundide kaupa nagu isa oma noore pojaga. Frants ei aimanud, kui tāhtis oli see sõprus Oskarile. Oskar vajas kedagi, kes teda mōnevōrragi mōistaks, mitte nii nagu kodused ja teised külainimesed; kes usuks tema tōsist tōōd ja tunneks kaasa tema õnnestumistele ja ebaõn-nele. Ta enese poeg oli veel liiga vāike, et millestki aru saada. Varjatud kibedusega sūdames nāgi Oskar, et Banderi maadam hellitas Edžit ja otsekui vōōrutas temast. Banderite juures tundis poiss end alati pare-mini kui omas kodus. Iga pāev kippus poiss kauplusse vanaema juurde, jonnakaks ja tujukaks oli ta juba muutunud. Kui keegi ütles talle karmima sõna, hakkas ta kergesti nutma ja maadam oli siis ta ainuke halet-seja: «Keegi ei salli ju sind, mu vāike tibuke, no āra nuta, āra nuta, mis sa nende tūhjadega, tule parem minu juurde...»

Oskar ise oli hoopis teisiti kasvanud. Teda ei halet-setud, tal ei olnud kunagi kaitsjat ega hellitajat. Mis ime siis, kui ta enese poeg oli muutunud talle aja jook-sul ükskōikseks ning vōōraks? Ta vōtaks meelēldi Edži rangemalt kāsile, aga niipea kui ta katsus seda teha, ütlesid kõik: Oskar ei sallivat poisikest. Seepā-rast heitis ta kāega kavatsusele kujundada poega

enese vaimus. Võib-olla oskab Edži hiljem ise hinnata oma kasvatajaid ja leiab tee isa juurde. Võib-olla... ja kui ka mitte, siis ei saanud sinna midagi parata.

Niipea kui algasid soojemad päevad, jätkas Fred suure hooga katkestatud töid võõrastemaja ehitamisel. Niipalju kui aga võis alevist ja ümbruskonnast meistreid ja töölisi hankida, ajas ta nüüd kõik kokku. Materjalid — palgid, lauad, betoonitünnid, pottkivid — olid varutud. Aknaraamid ja ukсед oli ta lasknud valmistada juba talvel. Ja nii kerkis nüüd uus hoone kiiresti Pudumi rahva silmade ees üles. Seinad said valmis juba märtsi lõpuks. Kuu aja jooksul lõpetati vooderdamine ja põrandapanemine, müürsepad valmistasid ahjud valgetest pottkividest.

«Kõik läheb nagu lepase reega,» sõnas ameeriklane. Teisel pool ookeani olevat see tavaline — pilvelõhkuja ehitatavat üles paari nädalaga.

Suvistepühadeks oli võõrastemaja valmis kõigi rõdude, aialehtlate ja planguga. Lai paraadtrepp viis üles esimesele korrusele. Kummalgi pool sissekäiku oli valge lõvikuju, aias aga seisid väikesed sambad, otsas värvilised klaaspallid, mis helkisid eredalt päikese käes. Et iga külastaja teaks, missuguse mehega on tal siin tegemist, oli Fred lasknud võõrastemaja ette püstitada kõrge masti raapurje ja viiemastilise purjekaga tuulelipuna otsas, — see oli kapten Mengeli ärimärk. Paraadukse kohal säras suurte vasktähtedega võõrastemaja tiitel «Villa Fredy», värava juures aga ääressisilt:

Nr. 1
Alfred Mengel
Krunt 94.

Peremehel endal oli suur rõõm oma kauni omandi üle. Iga kord, kui «Titania» pöördus suurelt merelt koju, elas Fred aina uue ehituse juures. Kuid uhke ta ei olnud: kui tuli keegi tuttav, näitas ta sellele lahkosti kõike, seletades, mis tuleb sinna ja mis jälle sinna. Inimene tegutses laias kaares.

Võõrastemaja sisseseade, mööbel, nõud, põrandavahvad ja ehtesjad toodi enne suvistepühi. Ökonoomi ja

koka oli Fred Riist otsinud, samuti ka mõned nägusad võõrastemajateenijad. Võõrastemaja avamine oli määratud selleks ajaks, kui kuurordis algas hooaeg. Nüüd olid kalurid juba tublisti püüdnud, nii mõnelgi oli raha laskus. Viimaks saadeti lähedastele ja kaugematele naabritele kutsed «Villa Fredy» avapeole. Avapidu langes just sellele päevale, kui jagati välja kalastuskohad meres: kus kalastada nootadega ja kuhu paigutada mõrrad. Nagu tavaliselt sellisel korral, olid kõik noomuste ja Pudumi küla mehed koos. Tuli inimesi ka lähedastest taludest, ilmusid huvitatud isikud Riist, valitsuse esindajad ja muidugi ka Garoza. Kalurid üksi omavahel ei suutnud kunagi kokku leppida, noodaomanikud tülitsevad mõrrakalastajatega, ütlesid, et viimased võtavad enda alla kogu mere, ent need tõendasid, et noodaloomustele olevat jäetud liiga palju ruumi. Siis pidi tulema vahekohus Riist, mis kuulas üle ühed ja teised ning määras piirid. Kohe pärast otsust loosisid mõrrapüüdjad oma kohad välja. Paar parimat numbrit määrati väljaspool järjekorda neile, kes polnud seal veel kalastanud, teised kohad otsustas loos.

Niipea kui protseduur oli läbi, kutsus Fred rahvast avasöömingule — esimene kord oli kõik tasuta, muidugi mitte nii palju, kui keegi soovis, vaid kui palju oli lauale pandud. Pikier oli palutud avakõnet pidama, sest temal edenes see asi paremini. Külalistele näidati kõiki ruume mõlemal korrusel. Sisseseade oli uhke: pikk puhvet, õllereservuaarid kraanidega, lauad marmorplaatidega, nišid punaste kardinate taga, elektergrammofon häälekõvendajaga igas ruumis, seintel joonised — paate ja laevu pingul purjedega, toad võõrastele, kes sooviksid jääda pansionile või ainult ööbida, eraldi kabinetid vaikust armastavaile inimestele ja nii edasi ja nii edasi. Isegi uksehoidja kuldlindiga kübara ümber ei puudunud — ta täitis ka kojamehe ja veel teisi kohustusi.

Algas oli paljutöötav. Osa kutsutud külalisi lahkus kohe pärast pidusööki, kuid suurem osa jäi. Need istusid kuni hilisööni. Kõlas muusika, piljarditoas harjutasid poisid pallilöömist, ettekandjad jooksid kiiresti

laua juurest laua juurde. Need olid kaunid tüdrukud kõik ühtemoodi riides. Nad vestlesid meeleldi külastega ega pannud pahaks, kui mõni viinastunud papi näpistas veidi küljekontide vahelt. Nad vaid naersid. Jah, see oli hea koht, igauks sai siin oma rõõmu osali seks;

«Kas ma ei ütelnud, et kõik on tip-top?» naeratas Fred, kuulates oma naabrite kiitust. «Siin ei tea te kunagi, mis on igavus.»

Tal oli õigus — igavust siin ei tuntud. Ainult — see maksis pisut raha. Iga lõbu maksab raha, kes tahab elu nautida, see peab rahakoti suu lahti tegema. Mis sellest, et kodus jääb mõni asi õiendamata, kui mehed ei saa mõnikord enam otsa otsaga kokku viia ja mõni veksel jääb õigel ajal välja lunastamata. Siin on ju nii hea, nii meeldiv, väsinud inimene võib veidi hinge tagasi tõmmata pärast rasket päevatööd — ja ka enne seda.

Garozale näis, et uus mugavus aina kindlustab tema võimu. Ta ütles väga tunnustavaid sõnu «Villa Fredys» kohta.

3.

Uhel päeval juunikuu keskpaiku ilmus randa võõras mees, siledaks aetud lõuaga, punakassinise tätoveeritud ankruga paremal käel, rõivastuse järgi otsustades meremees, sest rõivad olid välismaal valmistatud. Ta võis olla kolmekümne viie aastane või veidi vanem. Inglise sonimüts, mida ta kandis madruse kombel kuke lasse lükatult, andis näole noorusliku ilme. Ta oli õlakas ja jässakat kasvu, ent mitte eriti kõnekaš. Soomuste rahva juurde jõudes päris ta Mengeli Fredi järele. Talle soovitati minna Pudumi külla, võib-olla olevat ameeriklane nüüd kaldal. Ja nii kohtas võõras viimaks Pudumi küla rannas mitmeid mehi — Mengeli Peetrit, Rumbaini, Krauklist ja teisi, need võtsid parajasti vabedelt võrke. Ta päris kohe Fredi järele.

«Ega te temaga nüüd kohe küll kokku saa,» ütles Peeter. «Teda pole kodus.»

«Nii? Kas siis Fred sõidab jälle merel?»

«Nii peaaegu on, kuid ta ei sõida enam laevadel.»
«Tal on ju nüüd enesel niisugune nagu laev,» ütles Rumbain.

«Ah nii. Noh, ma arvan, küllap tal võiks niisugune olla...» muigas võõras iseäralikult. Mehed olid võrgud kokku pannud ja võõra ümber kogunenud.

«Te olete vist mõni tema sõber?» päris Peeter.

Võõras muigas jälle.

«Jah, kunagi olime sõbrad. Jumal seda teab, kuidas nüüd läheb. Oh sa hullu küll, et teda pole kodus! Ma pidin hädasti Frediga kokku saama. Kas ta on juba kaua ära?»

«Üleeilsest saadik,» ütles Peeter. «Ta tavaliselt sõidab küll nädalas kord koju.»

«Siis ma ootan teda,» ütles võõras. «Mul on aega küllalt. Kas siin lähedal saab kusagil peatuda?»

««Villa Fredys» võib toa saada...» viskas Rumbain vahele.

«Mis asutus see siis on? Mõni suvila või?»

«Ei, võõrastemaja. Fred ehitas meile tänavu tõelise otelli.»

«Ka see veel!» imestas võõras. «No muidugi, seda võis juba arvata. Fred on ikka olnud osav poiss.»

«Te võite peatuda ka minu juures,» nimetas Peeter. «Ma olen ta vend.»

«Kui meeldiv! Kuid ei, ma elan parem võõrastemajas. Loodan, et sõber ei võta liiga kallilt ülalpidamise ja toa eest.»

Pilkav muie ei kadunud ta näolt.

«Kuidas oleks teie auväärt nimi?» küsis Peeter. «Võib-olla olen teist Fredilt kuulnud.»

«Mine tea, kas ta jutustas teile minust. Minu nimi on Kaarel Ziedin. Me sõitsime kunagi mõlemad Frediga samal laeval. Kuid ta sõitis varem koju.»

«Siis on teil küll väga meeldiv vana sõpra kohata,» ütles Rumbain.

«Oo jaa, väga meeldiv!» naeris Ziedin.

Ta seletas, et olevat ära olnud peaaegu viisteist aastat, sõitnud läbi peaaegu kõik maailma mered, kuid nüüd ei olevat seal väljas enam mingisugust mõtet, seepärast otsustanud sõita tagasi koju. Tema vanemad

elavat maal Põhja-Vidzemes. Ta leidnud nad kusagil vaestemajas.

«Kujutlege vaid, Fred käinud ühel talvel seal ja kinnu neile veidi raha! Siis ma arvasin, et minu kohus on tänada teda ta hea südame eest...» naeris Ziedin.

Mehel polnud vist tea kui palju aru peas, kui ta võis nõnda rääkida tõsistest asjadest. Aga maailma hulkurid jäävad kõik pikapeale pisut veidraiks see polnud erand. Küsides, kus võiks Fredi, kui see koju jõuab, kõige kergemini kohata, läks Ziedin «Villa Fredysse». Hiljem nähti teda aeg-ajalt kuuroris ja luiteil jõude uitamas, kuid ta hoidus omaette ega alustanud enam kellegagi kõnelust.

Kolm päeva pärast seda jäi «Titania» vara hommikul Pudumi küla rannas ankrusse. Nagu tavaliselt, kogunesid kõik kaldal olevad mehed kohe mootoripaadi ümber, sest ameeriklasel oli kombeks naabreid klaasi kibedaga kostitada. Ka seekord käskis ta Puntral piiritust lahjendada, ise aga otsis suitsulõõli suupisteks.

«Mine nüüd otelli, seal ootab sind juba kolmandat päeva üks külaline,» paiskas vana Rumbain välja.

«Jah, ta ootab juba väga...» lisasid teised. «Keegi sinu meresõpradest, te olete koos sõitnud.»

«Nii?» imestas Fred. «Kuidas ta siis välja näeb? Kas teate, kuidas on ta nimi?»

«Vist Strazdin...» katsus keegi meelde tuletada.

«Niisugust ma küll ei tunne,» ütles Fred.

«Mis Strazdin!» hüüdis Rumbain. «Mul on selgesti meeles, ta ise ütles, et olete Ziedin. Ja muidugi, ja veel eesnimega Kaarel.»

«Ah seel!» Fredi nägu venis pikemaks. «Mis siis temal siin asja?» Ja silmad otsisid Pundart. «Hei, Pundar, kas sa panid vana kalakasti maale? Tee siva, me sõidame kohe minema. Ja muidugi,» pöördus ta otsekui vabandades meeste poole, «seekord pole mul aega isegi külla minna. Me pöördusime ainult möödaminnes siia, et heita see vana kolu randa. See on ära mädanenud ega kõlba enam kuhugi.»

Fred võttis kasti ja tiris randa.

«Sina, Peeter, võid selle ära parandada ja tarvitada, kui soovid.»

«Kuid see on ju veel üsna hea kast,» ütles Peeter.

«Jah, siin kodus on see hea, kuid meil seal ulgumerel peab kõik olema tip-top!»

«Kuid mootor on jahtunud...» nimetas arglikult Pundar.

«Mis? Kes käskis sul mootorit jahutada!» hüüdis Fred kärsitult. «Tee kohe tuurid sisse, me sõidame minema. Sõbrad, teie peate nüüd kaldale minema, ma tahan mootorpaadi merele lükata. Siin võib propelleri ära lõhkuda!»

«Noh, kui peab minema, siis peab minema...» ronisid mehed «Titaniast» välja.

«Peeter, ole sa nii hea, tõmba ankur välja ja too alla,» ütles Fred, rahutult ümber vahtides. Tõstnud ankru üle parda, hüppas ta kohe pärasse mootori juurde ja hakkas hooratast vântama. Kuid mootor ei olnud veel soojenenud, liiga vara oli seda raputada. Mehed jäid vesteldes tükk maad kaldast eemal vabede juures seisma. Krauklis võttis kuivi võrke maha, Mengeli Peeter tiris kalakasti oma kalastamisvahendite juurde. Pundar püüdis asjata pika aeruga «Titaniat» kaldalt eemale lükata. Äärde tulles oli see veidi kõrgele jooksnud. Soojenduslamp sisises, puk... puk... tegi mootor mõne harva põksatuse, kui Fred katsus uuesti hooratast liikuma panna. Viimaks hakkas mootor töötama, sinist suitsu paiskus toru otsast välja ja väike laev võpatas kergelt. Kuid oli juba hilja. Sel hetkel, kui Fred valmistus mootorpaadi luuki astuma ja tahtis «Titaniale» täiskäigu tagasi anda, tuli Kaarel Ziedin paadi juurde. Ta oli rutanud kõigest jõust.

«Good morning, Fred!» tervitas meremees.

Fred võpatas ja näis pisut kühmu vajuvat.

«Moin, Charley...» võttis ta tasa tervituse vastu, kuid muutus kohe väga kärsituks. «Näed, ma pean tagasi ruttama. Kahju, et me ei saa kõnelda. Mis siis on, Pundar, kas sa lükkad kord juba või mitte.»

Fred haaras teise aeru ja ruttas poisile appi. Ziedin haaras muiates Fredi aerust kinni ja ei lasknud lükata.

«Kuhu sa ikka nii jooksed? Võib ju veidi oodata.»
«Mis sa nüüd tembutad,» ütles Fred. «Lase lahti, mul pole aega.»

«Kuhugi ei sõida sa!» vastas Ziedin kindlameelsete tooniga. «Sul on küllalt aega minuga kõnelemiseks.»

Ta laskis aeru lahti, võttis mootorpaadi ankru ja viis paadi kaldale tagasi.

«Sa oled ikka vana tükimees!» püüdis Fred naeratada. Nähes, et ärasõidust ei saa siiski asja, alistus ta Astus kaldale ja ulatas Ziedinile käe. See viivitas veidi, kuid võttis viimaks käe vastu.

«Ükskõik,» ütles Fred, «räägime siis. Aga läki kuhugi kõrvale. Siin pole mingisugune rääkimiskoht.»

Ja ta ruttas sõpra inimestest eemale viima. Nad samusid luitemetsa.

4.

Kusagil nõos, kahe luite vahel, mille nõlvakud olid käharate pajupõõsastega kinni kasvanud, peatus Fred. «Istume,» ütles ta, valides tasasema koha liival. Ziedin istus paar sammu Fredist eemale. Kortsus kulumudega vaatas ta nüüd ameeriklasele otsa, ta suu oli virildunud põlglikus muiges. «Siis siisugune linnuke oled sa mul... Seda ma sinust küll ei oodanud.»

«Sa oled minu peale vist väga pahane?» ütles Fred kõrvale vaadates.

«Tõbras siisugune, sa ootasid vist, et ma suudlen su kätt!» ägestus meremees.

«Ära kisenda, ega see asi nii hull polegi...» rahustas Fred.

«Ah siis pole veel hull!» kõrgendas Ziedin meelega häält. «Inimene usaldab sulle oma kolme aasta teenistuse, sa võtad ja prassid selle maha ja siis pole veel hull! Ütle, kas sul häbi ka on, koerakutsikas?»

«Lase mul seletada, kuidas see oli...»

«Sinu juttude eest ei anna ma tsentigi. Valetada oled sa alati osanud nagu mustlane. Kuid ära mõtle mulle puru silma ajada, siisugune tola nagu tookord ma enam pole.»

Fred viskas pea kuklasse ja püüdis erutada.

«Kuidas sa tead, et ma tahan valetada! Ei ole vaja nii sõnadega mängida. Parem kuula enne ära ja siis karju.»

«Sa oled vist midagi välja mõelnud?» naeris Ziedin. «Aega oli sul ju küllalt — kuus aastat. No jutusta, jutusta, noorhärja, kuhu sa siis panid need kakssada inglise naela, mis ma andsin sulle oma vanemate jaoks? Vaestemajas tegid sa nad õnnelikuks kahekümne lüliga ja mängisid veel suure heategija osa. Kuid see oli ainult üks sajandik minu rahast. Kuhu jäi ülejäänud osa?»

«Mult varastati ära.»

«Oo, kui kahju! Kuidas siis nii? Kas röövlid tungisid teel kallale, või juhtus kuidagi teisiti?»

«Ära pilka nii palju, mulle ei meeldi, et sa alati irvitad.»

«Seda ma tean.»

«See juhtus laeval, teel Londonist Riiga.»

«Ah siis nõnda.»

«Nojah, et nõnda. Ma sõitsin ühes kajutis koos kellegi poolakaga. Gdyniani magasime kõrvuti koides. Ta paistis päris aus poiss olevat...»

«Samasugune nagu sina?»

«Kui sa kogu aeg vahele segad, ei seleta ma midagi.»

«No räägi, räägi...»

«Ja nii hakkasin ma teda usaldama, jätsin ta mõnikord üksi kajutisse. Raha oli mul väikeses sumadani, mäletad seda, mille ma ostsin Liverpoolis. Sa tulid veel ühes kauplusse ja aitasid tingida.»

«No — ja siis?»

«Välja minnes panin ma selle alati lukku ja asetasin teatud märgid, et teaksin, kas keegi pole seda liigutanud. Kuid kõik oli korras. Too inimene ei puudutanud minu asju. Gdynias läks ta laevalt maha ja sõitis Varssavisse. Laev sõitis varsti jälle merele. Ma vaatasin kohe sumadani üle. Ja nüüd selgus — kogu raha oli läinud. Too kaabakas oli jätnud veel võtmegi lauale — täpipealt samasugune kui minu oma. Loots ei olnud veel lahkunud, ma tegin loo kohe teatavaks ja

kuulutasin ajalehtedes, kuid kasu sellest polnud min gisugust. Poolakas oli nagu maa alla vajunud, kuni tänapäevani pole ta jälgedele saadud. Mis jäi mul üle teha? Kas ma võisin sellest kellelegi kõnelda? Kõik oleksid arvanud, et ma ainult valetan, kuid see ei olnud nõnda, ausõna — ei olnud.»

«Sa oleksid võinud omast rahast asemele panna, see oli su kohus.»

«Suurt siis minul oli!»

«Nojaa, sa oled ju ikka lõbusasti elanud, ega sinul võinud olla tea kui palju raha. Aga siiski, ma kuulsin rahva suust, sa olevat hakanud siin laialt elama, just kui mõni miljonär. Mis raha siis see oli, millega sa nii priiskavalt ümber käisid?»

Fred näris huuli: kas Ziedinil peaks tõesti olema kõik teada, kuidas ta tookord tüdrukutega pidutses?

«Sa mõtled vist seda mootorpaati?» uuris ta.

«No muidugi. Ja samuti võõrastemaja.»

Fred hingas kergendatult.

«See tuli hiljem. Hakkasin kalastama, läks üsna hästi. Sain vähehaaval jalad alla.»

Vaikides ootas ta natuke aega, mis Ziedin nüüd ütleb.

«Kolm aastat töötada nagu sunnitööline, panna tsent tsendi kõrvale, et vanadel oleksid kergemad päevad... ja siis niisama hästi kui maha visatud, anda ühele lont rusele, et see maha prassiks...» rääkis Ziedin nagu iseenesega. «Ma teadsin ju, et sa oled kergemeelne, ent mulle näis, et sind võis usaldada, et oled aus poiss. Ptüi, missugune tola, missugune lihtsameelne olin ma tookord!»

«Mis sa mõtled nüüd teha?» küsis Fred.

«Mida teha? Ma tuln oma raha tagasi nõudma. Sa arvasid vist, et ma selle sulle kingin?»

Fred vahtis mõtlikult liivale. Kakssada naela... nell tuhat latti... maksa nüüd mittemillegi eest välja... Ja ehkki raha polnud talt sugugi varastatud, siiski — kõik oli juba ammu kulutatud, mis rõõm veel korraldada nii vanu arveid?

«Kuidas kavatsed sa seda teha?» küsis ta.

«Ega sa ometi salga, et oled minu käest saanud?»

«Kas sul on mõni asitöönd... mingi paber, tahtsin ma ütelda?»

«Sa tead ise, et ei ole. Aga sa andsid ausõna.»

Fred muigas.

«Ausõnaga ei saa kohtu poole pöörduda. Tunnistajaid sul pole.»

«Niisiis... sa tahad maha salata?»

«Otse nii nüüd mitte. Aga ma tahtsin sulle mõista anda, et kära tõsta ei maksa. Kui sa tahad skandaali teha, siis ei saavuta sa midagi. Ma ei kannata, et sa mind laimad.» Fred muutis tooni, ajas enese enam sirgu ja vaatas peaaegu karmilt oma vestluskaaslasele otsa: «Kas sa oled juba kellelegi sellest rääkinud?»

«Seni veel mitte, aga kui...»

«Siis katsu aga midagi rääkida! Selliseid asju ma ei kannata. Kas mõistad? Minuga ei mängita. Kui sa vi hastad mind, siis ei saa tsentigi.»

«Aga ma nõuan ju ainult oma raha...»

«Kas sa pidid seda nõnda tegema? Kas sa ei võinud tulla nagu inimene ja ausalt minuga rääkida?» tõstis ameeriklane üha oma häält, ta peaaegu karjus, tõusis püsti ja vaatas kohkunud Ziedinit vihaselt. «Joosta mootorpaadi juurde, suureline nagu kukk, haarata ankur, ähvardada ja tea mida veel! Mis rahvas küll ütleb? Inimesed arvavad, et olen ei tea millega hakkama saanud. Häbene ometi!»

«No mis sa kisendad, Fred, ma ei ütle ju midagi...» rahustas Ziedin nüüd omakorda ägestunud sõpra. «Sulle ei tohi ju ühtki kõvemat sõna öelda. Kujutle vaid, kui kibestunud ma olin...»

Ta rahustas ja lepitask Fredi igati, kuni see andis järele. Siis ütles ameeriklane: «Kui sa lubad mitte lobi seda nii, nagu seda vaja pole, siis maksan ma sulle kõik kinni.»

«Ma pean suu.»

«Korrage muidugi kõike ei saa, aga ma maksan sulle osade kaupa. Kui palju seal oli — sada üheksakümmend kaheksa naela?»

«Ja protsendid kuue aasta eest.»

«Mingisuguseid protsente! Mina ei ole sinu rahaga midagi teeninud.»

«Ma kuulan inimeste käest järele.»

«Kui suurt protsenti sa tahad?»

«Vähemaga kui kaheksa ma ei lepi.»

«Sa oled hull! Kaheksa protsenti! Nii palju ei maksa ju ükski pank.»

«Pika aja eest maksab küll.»

«Aga see oli ju määramata aja peale. Ei, rohkem ei või sa saada kui laenu eest jooksva arvel. Kolm protsenti aastas.»

«Olgu siis viis.»

«Neli ja enam mitte santiimigi.»

Sellele leppisid nad kokku.

«Praegu saad sa ühe kümnendiku minu võlast, kakskümmend naela, see on nelisada latti. Rohkem praegu ei saa, mul on suured väljaminekud. Järgmise osa järele tule hiljem, sügise poole.»

Niipalju raha oli Fredil ühes. Ta laskis Ziedinil kirjutada kviitungi, ladus raha välja ja siis pöördusid nad mere äärde tagasi.

«Pundar,» ütles ameeriklane poisile, «ma arvan, täna ei maksa meil enam rutata. Jääme randa, mul on vaja üht-teist võõrastemajas järele vaadata, muidu teevad nad seal, kuidas meelde tuleb.»

«Siis võib mootori välja lülitada?»

«Nojaa, et võib! Mis sa alati imestad nagu vasikas?»

Polnud sugugi nii, et Fredil poleks ulgumerel midagi teha olnud, kuid ta ei võinud Ziedinit üksi jätta. Neli sada latti taskus, võis poiss hakata «Villa Fredys» lõbutsema ja joobnuna igasuguseid asju välja lobiseda. Ameeriklane viis oma sõbra võõrastemajja, tutvustas teda kogu oma uhkusega — igaüks nägi, et nad on head sõbrad, kes kohtunud pikkade aastate järel. «Villa Fredys» oli parajasti palju võõraid. Fred laskis katta lõunalaua eraldi kabinetti, kostitas Ziedinit nagu kord ja kohus ja lubas siis teda oma mootorrattaga alevisse viia.

«Sa pead ruttama, kui tahad veel bussile jõuda,» kii-
rustas ta. Sõbra lahkus mõjutas Ziedinit. Üsna rõõm-
sana istus ta mootorrattale Fredi selja taha ja laskis

end sõidutada mööda siledat kiviteed. Alevi ei taga-
nenud Fred temast, kuni ta istus bussi ja sõitis mi-
nema. Siis hingas ameeriklane kergendatult.

«Jumalale tänu, nüüd on see kurat läinud.»

Rahuliku südamega sõitis kapten Mengel koju.

5.

Jaanipäevaks sõitis Klava Robert isakodu külastama. «Villa Fredy» avapeole ei olnud ta ilmunud, ka nüüd ei läinud ta uut lõbustuskohta vaatama. Nagu näis, läks poisil hästi, ta oli toonud omastele väärtuslikke kingitusi, raha oli külluses — vana Klava armastas jälle oma haritud pojaga hoobelda. Ei, Robert ei tarvitse-
nud käia norus päi, muredest murtuna, nagu näiteks Oskar, keda rususid mitmesugused mured: Garoza vek-
sil oli äsja tähtaeg lõppenud, kuid mehel polnud raha seda välja lunastada. Pärast skandaali Kuramaal ei olnud lootust pikendamiseks. Oskar ei sõitnudki üles-
ostja juurde — mis seal end asjata alandada, Garoza ei taha niikuinii oodata. Tuhat latti... kust seda nüüd võtta? Poole võiks Oskar ära maksta, aga ülejäänud? Ta kaalutles juba, kas ei võiks hobust maha müüa, tänavu suurt sõitmist polnud. Võib-olla sügiseni olu-
kord paraneb niivõrd, et võiks muretseda mõne oda-
vama setuka. Aga vaevalt saaks hobusega üksi läbi. Kui veksel protesti lastakse, on kohtupristav kohal, paneb mootori ja võrgud aresti alla. Robert sai isalt Oskari muredest teada. Jaanipäeval läks ta venna poole ja nimetas ettevaatlikult, et tal oleks nüüd meel-
div Oskarile tasuda abi eest õpingute ajal. Kui Oskaril oleks midagi vaja, aitaks ta teda meeeldi. Kuid see ei tahtnud niisugustest asjadest kuulda.

«Ära arva, et ma aitasin sind seepärast, et võiksin sind hiljem ära kasutada,» ütles ta. «Küllap on sul en-
dalgi vajadusi.»

«Kuid ma võin praegu kergesti. Ja mulle oleks väga meeldiv, kui sa lubaksid tasuda mõne osagi minu võ-
last.»

«Ei ole vaja, sa pole mulle võlgu.»

«Miks oled sa siisugune põikpea, Oskar? Sulle meeldib vist siisugune olukord, kui teised on sulle tänu võlgu. Alati tahad sa teistest üle seista.»

«Ah, mitte seda, ma tahan ainult... seista ise oma del jalgadel. Ja need on veel küllalt tugevad, et saada läbi ilma teiste toeta. Ainult lapsi ja invaliide on vaja kättpidi talutada.»

«Oh sa vaene uhke kurat...» mõtles Robert. «Teise käest võtaksid sa võib-olla abi vastu, mitte aga minult.»

Ta ei käinud enam peale, kuid rääkis Anitaga. Ka see teadis, et veksel tuleb kohe välja osta, ja et just see oli see pilv, mis viimasel ajal Oskarit rusus. Aga mis see aitaks, kui ta püüaks meest veenda Robertilt raha vastu võtma. Vist ei olnud vana eelarvamus venna vastu Oskari südamest veel haihtunud. Aga lubada, et Garoza hävitab nende majapidamise, Anita ka ei võinud. Ja nii leppis ta Robertiga kokku, teha kõik oma vastutusel.

Pärast jaanipäeva pöördus Robert linna tagasi. Mõni päev hiljem tuli Anita nimele kiri. Öhtul ulatas ta selle Oskarile. Ümbrikus oli ta väljalunastatud veksel. Oskar ei öelnud küll sõnagi, aga võis näha, et hästimõeldud tegu alandas teda. Veel vaiksemaks muutus Oskar. Näis, et nüüd on talle kõik ükstaspuha. Inimene, kes ei suuda omal jõul eluvõitluses seista, ei usu enam ennast. Loomade keskel hävitatakse siisugused, sest jõuetuil pole nende hulgas ruumi, inimesed veavad omi kuidagi kaasa — nii saavad tugevad kõige enam oma üleolekut näidata. Nad ütlevad seda tegevast armastuse nimel, aga see on ainult auahnus — enesearmastuse kõrgeim aje. Ning kes allub sellisele halastamisele, see on saamatu, haletsemisväärne olend ilma enesest lugupidamiseta. Nii arvas Oskar... —

Nädal pärast seda sai Oskar Martalt kirja. Vaadanud ära allkirja, pistis ta kirja lugemata taskusse ja võttis öhtul merele kaasa. Heitnud võrgud vette, jäid nad ööseks nende juurde, sest oli tulnud palju räimi — paari tunni pärast võis hakata juba välja tõmbama. Oskar viivitas meelega Marta kirja lugemisega: teadatus, mida võiks Marta olla kirjutanud, oli nii ime-

likult magus. Vaiksel ööl, kui ümber magas tasane meri ja õhk oli soe, andus ta mälestustele kauneist hetkedest seal Kuramaal. Kogu ta olemus värises veetlevas valus, justkui meenutades meeldivat unenägu, mis enam kunagi ei kordu ja mille kujud liiguvad meie ees vaikselt, uduste kontuuridega, väljendades mingit salapärast tõelisust. Võib-olla on kõik juba haihtunud, kunagine tuli kustunud, võib-olla on juhtunud midagi halba ja õnnetushetkel on tütarlaps kirjutanud talle need read? Aga võib-olla... võib-olla...

Viimaks ei kärsinud ta enam viivitada. Kui Frants paadi teises otsas tukkus, luges Oskar laterna valgusel Marta kirja.

«Oskar, mu kauge sõber!» kirjutas ta. «On imelik, et ma sulle nüüd kirjutan, aga veel imelikum, et ma pole seda teinud juba varem, kohe, kui sa siit lahkusid... Sá võib-olla imestad, kuidas sain ma su aadressi. Aga see oli üsna lihtne, sest siia jäid ju su kaaslased. Ja peale selle minu vend Teodor hakkas pärast sinu ärasõitmist rääkima, et ta on töötanud teie ümbruskonnas. Ta mustas sind igati, sa olevat riiukukk, jumalakartmatu inimene, ja mõni aasta tagasi olevat keegi tütarlaps pidanud surma minema, sest sina jätnud ta raskesse olukorda. Ma muidugi ei usu teda, sest tean, miks ta nii räägib, kuid siis hakkas ta meid mõlemaid pilkama — mulle vist meeldivat väga siisugused mehed, kes igas kohas otsivad tütarlastega seiklusi, ehkki neil on perekond kodus. Seda kõike jutustan ma sulle ainult seepärast, et sa teaksid, et ta pole veel unustanud, mis sa kord teemale tegid. Mulle näib, ta tahab sulle kätte tasuda, aga kuidas, seda ma ei tea. Kogu talve ja kevade elas ta kodus, kuid nüüd oli tulnud talle tuju hakata jälle jutlustajaks ja eile sõitis ta minema. Jumalaga jättes päris ta, kas ma ei tahtvat kellelegi tervisi saata — ta otsivat kindlasti oma vanad tuttavad seal rannas üles. Sind katsuvat ta igal juhul kohata. Siis ma arvasingi, et on parem, kui sa tead, mis on oodata, ja seepärast kirjutasin sulle selle kirja. Oo, Oskar, kui sa teaksid, kui tühi on siin kõik sellest ajast, kui sind pole siin. Ja kui ma kujutlen, et võib-olla ei tule

sa kunagi enam siia, ja ma pean elama nii kogu elu aja sind nägemata, muutun ma vahel nii kurvaks, et ma ei saa sugugi aru, miks pean veel elama... Ka sa ei saa mulle vahel harvagi kirjutada, midagi suurt ma ju ei nõua, jutusta niisamuti, kuidas sul käsi käib. Siis ma vähemalt teaksin, mis sa teed, me otsekui näeksime kaugelt teineteist. Tahaksin sind mõnikord unes näha, õhtuti mõtlen ikka sellest, kuid kunagi ei ilmu sa, ükski kord pole mind külastanud — küllap oled minu juba unustanud. Ära pahanda, et häirin sind, ela aga nii, nagu sa pead elama, soovin sulle kõige paremat. Kui sulle ei näiks see rumalana ja naeruväärsena, tahaksin, et sa täidaksid ühe minu soovi: nädal pärast selle kirja ärasaatmist — see on 1. juulil — mine õhtul välja ja mõtle minule kolm kümme. Siis mõtlen minagi sinule ja tean, et sa meenutad mind. Me oleme hetke niisama hästi kui koos. Ma näen juba, et sa naerad, ja mul on häbi, kuid olgu nii. Ela hästi, mu kauge sõber.

Marta.»

Kogu aeg, kuni võrgud olid vees, jäi Oskar ärkvele. «Armas laps, väike siiras laps...» mõtles ta. «Minu sugust armastust oleksid sa ära teeninud, kuid mina võin mina sulle pakkuda...»

Tükk-tüki haaval rebis ta kirja katki ja laskis paberitükkidel vette langeda. Ja talle näis, et nii pudeleb ta elu, ta ise vajub vähehaaval pimedasse igaviku sügavusse, kust pole enam väljapääsu.

Vend Teodor lubas siia tulla... Ah, tulgu pealegi. Kui paat läheb põhja, siis üks laine enam või vähem, see ei tähenda enam midagi. Masendus, täielik ükskõiksus valdas üksildast meest.

6.

Jah, nii on elus ikka: kui ühed käivad norus päi, võideldes meeleheitlikult vastu voolu ja pillates sellel võitluses kogu oma jõu, alistuvad teised sellele ja ujuvad naeratades vooluga kaasa. Kuhu, missugusele saa-

tusele vastu — see neid ei huvita. Mäest alla minna on ikka kerge.

«Villa Fredys» läks lõbusasti. Ameeriklase ettevõtte polnud külastest puudus. Ta oli valinud hea positsiooni: vastu rajajoont noodapüügikoha ja mõrdade vahel. Püügiajaks sõitis siia ikka mitu kalapaati. Oma korda oodates tundsid noodalised kaldal igavust ja siis oli hea, et võis üle luite minna ja mõne tunni võõrastemajas istuda. Samuti siis, kui keegi juhtus hea loomuse välja tõmbama, võis selle rõõmu peale klaasi õlut juua, aga kui saak ei õnnestunud, kus mujal peaks küll rahustama südamevalu ja kurbust kui mitte sealsamas? Mõrrakalastajad pidid oma mõrdsid katsuma minnes võõrastemajast mööda sõitma. Kellel oli süda õiges kohas, kuidas ei pidanud see naabri poole sisse astuma? Nii siis juhtuski, et nii mõnigi lõhe vähem saadeti turule — Fred võimaldas tasuda ka natuuras. See oli mugav ja meeldiv. Naised ei teadnud ju, kui palju oli kunagi kord mõrras lõhesid, ja kui mehed juhtusid mõne maha jooma, egas nad lähe ometi kohe jutustama. Ei, nad ütlesid, me kohtasime tuttavaid ja need maksid kinni. Noodavedajad kirjutasid oma joogikulud nootkonna arvele — see oli küll tublisti suurem kui tavaliselt, aga kui peremeestele see ei meeldi, tulgu nad siis ja tirigu ise noota.

Eriti usinad «Villa Fredy» külastajad olid Osis ja vana Duunis. Vanutsi-igi olid nad pähe võtnud õppida selgeks piljardimäng. Ka Bander armastas sporti, ja nii tonkisid nad kuulikesi mõnikord hilisööni, läbi lahtise akna kostsid laksatused isegi kiviteele. Poissmeestele aga meeldis ilusate tüdrukute seltskond. Osise Indrik ja Aaboltini Jeekab võistlesid ühe ettekandja soosingu pärast, kuid Leontine oli hea mõlema vastu — kuni neil jätkus raha. Kui taskud olid tühjad, sädistas ta meelsamini teistega. Ja siis tekkisid etteheited, armukadedus, mõnikord isegi kaklused. Ka vanemad mehed polnud ükskõiksed kauni soo vastu. Nii mõndagi perekonnaisa oli nähtud väljuvat teise korruse kinnistest kabinetidest, rahvas jahvatas isegi, et Bander armastavat üksindust koos ümmarguse puhvetimamsliga. Ühe sõnaga — mehed lõtvusid. Neil jäi nüüd vähem

aega majapidamise jaoks. Võrgud seisid aidas paran-
damata, hein jäi õigel ajal koristamata ja mädanen-
nurmelt, kõik läks allamäge.

Aga mida meeldivamalt elati võõrastemajas, seda
kirjumalt läks nüüd kodudes. Iga päev kuuldus siit-
sealt skandaale, Osise eit manas oma vanameest, Duu-
nise moor oli oma vanal habeme hõredaks kitkunud,
seevastu Banderi maadam ei tahtnud uskuda, et ka tema
mees võiks rumalusi teha — see oli käitunud alati
soliidselt. Aga kui jutud suuremaks muutusid, ei ol-
nud maadamigi meel enam rahulik, ja ühel õhtul po-
ta poeukse varemini kinni ning läks ka «Villa Fre-
dysse». Juhtus nii, et Duunise eitki läks sama teed,
ja nii ilmusid mõlemad ülespiitsutatud naised võõra-
temajja sel ajal, kui see oli kõige vähem soovitatav.
Vana Duunis tabati kuskilt tühemest. Täisjoonuna hoi-
dis ta üht ettekandjat süles, hüüdis seda «kärbseke-
seks» ja nurus suudlust. Duunise eit pühkis kõik joo-
gid ja klaasid laualt maha, tegi vanal kõrvad kuumaks
ja ütles: «See olgu viimane kord, et sa siia tuled.»
Bander oli peenem härra, ta istus lukustatud ukse-
taga, seepärast sai ta ka väiksema häbi osaliseks. Ma-
dam ei läinud enne minema, kui kaupmees välja tuli,
kuid see ei olnud üksi, oo ei, nii ei tavatsenud ta vii-
bida luku taga. Kaks päeva ei rääkinud Banderi ma-
dam mehega sõnagi, ainult turtsus ja pühkis nina. Aga
kui ta kõnevõime tagasi sai, oli see veel ebameeldi-
vam: «Häbi, häbi sulle, vana mees ja nii end käest
lasta,» nuttis ta. «Tehku seda veel poissmehed, aga
mitte sina. Endal suured lapsed kodus, mis peavad küll
need nüüd ütlema oma isast?»

Jah, perekonnaelu varises kokku mitmeski kohas.
näis, justkui oleks mingi paha vaim seganud end oma
nõidusega kõigesse. Palju needmisi hakkas langema
ameeriklase ja tema «lõbumaja» peale. Ühel ööl löödi
«Villa Fredy» aias kõik ilusad klaaspallid puruks. Päev
hiljem lendas suur kivi võõrastemaja suurimasse ak-
nasse — nüüd oli klaasijal tööd. Kuid see ei aidanud
midagi. Lõbusad päevad jätkusid, niisamuti nagu va-
rem klabisid kuulikesed piljarditoas ja koduseid
stseene arvestamata käisid mehed vargsi siin. Kuid

nüüd oli antud uksehoidjale käsk mitte ühtegi kaluri-
naist uksest sisse lasta. Asutus kaitses oma külaliste
rahu.

7.

Aastast aastasse veereb kaluriküla elu tavalist
rada. Igal aastaajal oma kalastamine, oma töö ja
omad loomused. Talvisele tardunud olekule järgneb
kevad räimede kudemisajaga, siis tuleb esimene lõhe,
väikesed jaani-vimmad, põua-aeg, lestade ja lutsude
püüdmine, jälle lõhe ja jälle räimed ja lõpuks
sügise kilude ja tühja-tähjaga. Ainult ilmastikuolud
kas veidi aeglustavad või kiirustavad ühe või teise pe-
rioodi algust. Ses suhtes sarnaneb kalurielu väga palju
talumehe eluga, ainult selle vahega, et põllumees ke-
vadel külvates teab, mis tal sügisel kasvab, seevastu
kaluri saak sõltub juhuslikest jõududest — ta külvab
hea õnne peale: valmistab võrke ja nootasid, ehitab
mõrdu ja teisi püüniseid, aga sageli juhtub, et valmis-
tatud võrk läheb esimese loomusega hukka, püüdmata
kinni ühtki kala. Peab olema tõesti põlvest põlve kas-
vatatud seesuguse vaatega elule, peab olema järeleand-
matu iseloomuga ja sitke lootuses tulevikule, et mitte
kaotada töörõõmu sellistes tingimustes. Iga õige kalur
on selline — kui ta niisugune poleks, peaks ta teist
leivaallikat otsima. Ta võib ühe suvega jõukaks saada,
kuid niisama kergesti võib nälga tema uksele koputada.
Ta peab olema kõigeks valmis. See pole kalur, kes,
lõmmanud välja kaks tühja loomust, kolmandat enam
ei heida. Ka see pole kalur, kes heidab võrgud merre
ainult siis, kui teine kalur on kalu saanud. Ikka ja
jälle, lakkamatult peab ta ajama oma rasket vagu,
ainult siis võib ta püsida võitluses peatoiduse eest,
ainult siis on ta tõeline mees oma kohal. —

Igal aastal tulevad suve algul väikesed vimmad, kui
aga tuuled on vähegi soodsad. Kõige sagedamini juh-
tub see jaanipäeva paiku, seepärast kutsutaksegi neid
jaani-vimbadeks. Sel aastal need hilinesid veidi, sest
kogu juunikuu teisel poolel puhus idatuul. Kuid seits-
mevennapäeva ümber muutusid tuuled, ja ühel ööl

olid Oskari vimmamutid kaladest valged, kaal ja rohkem võrgu kohta. Suurema osa saatis ta Riiga, kuid ühe korvitäie viis Frants ökonoomile «Villa Fredysse», kus suvitushooaja alates oli rohkem võõraid ja puhvetis oli alati värsked toiduaineid vaja. Läbi kuurordi minnes oli Frants kohanud paljusid suvitajaid, kes soovisid kalu osta. Ta ei võinud neid muidugi rahuldada, sest kogu korvitäis oli lubatud võõrastemajale. Kuid järgmine kord võttis ta kaks korvitäit, ühe andis ökonoomile, teisega käis mööda suvilaid. Frantsul õnnestus müük hästi, peaaegu igas kohas osteti mõned kalad ja maksti paremini kui Riia turul.

Korvi oli jäänud ainult paar kilogrammi, kui Frants jõudis ühe eraldi asetseva suvila juurde otse «Villa Fredy» kõrval. Oues ei kohanud ta ühtki inimest — hääred olid vist merre suplema läinud. Ta tahtis juba lahkuda, kui suvilast hakkas voolama klaverihelid. Poiss peatus ja hakkas mahedat muusikat kuulama — kunagi ei olnud ta kuulnud nii ilusasti mängitavat. Ta ei teadnud, kas oli see laul, tants või mõni muu pala, kuid midagi väljendamatult ilusat, magus-kurba oli see, kuulates muutus Frants nukraks. Ta läks suvilale lähemale. Uks ja aknad olid lahti. Köögis ei olnud ühtki inimest. Frants läks rõdule, kahtles hetke — minna sisse või mitte —, siis nihkus edasi lahtise toaukseni. Palja jalu oli ta, pulstunud juuste ja pesemata näoga, kätel ilutsesid tumedad tõrvalaigud, kuivanud kalasoomus läikis rõivail. Nagu väike metsaline paistis ta olevat puhtas ruumis, kus ilus mööbel seisis ümber ringi, puhtad vaibad katsid põrandat ja laual kristallvaasis lõhnasid lilled. Klaver asus toa nurgas ukse vastas. Mängis noor tütarlaps rohelise-punasekirjus pidžaamas, istudes seljaga Frantsu poole. Kord peatus ta lühikeseks ajaks, pani käed kukla taha ja painutas selja tagasi. Tumedad juuksed langesid kähara lainena tütarlapse õlgadele. Frants ei julgenud liigatadagi. Hinge kinni hoides ei saanud ta silmi pöörata sellelt väikeselt olevuselt — nii ilusat tütarlast polnud ta veel näinud. Varsti keeras tütarlaps uued noodid ja hakkas jälle mängima, lauldes mingisuguses võõras keeles. Frantsule tundus ta hääl veel ilusamana kui klaverihelid.

helid. Väljendamatult võlutuna tammus ta tasa ühelt jalalt teisele.

Viimaks lõpetas tütarlaps mängimise, sulges klaverikaane ja tõusis püsti, märgates alles nüüd sissetulnud.

«Ah!» hüüatas ta üllatatult. «Mis teil vaja?»

Kohmetunud Frants pomises midagi kaladest.

«Mis te ütlesite?» küsis tütarlaps, kui oli pisut toibunud. «Kuidas te siia sisse saite?»

«Mul on värsked kalad... võib-olla soovite mõne naela?»

Frants ei olnud kartlik poiss, igale poole oli ta julgesti sisse läinud ja oma kaupa pakkunud, kuid nüüd oli tal nii ebamugav, nii veider, ta tundis end justkui kuriteolt tabatud vallatu poiss.

«Kalad?» tütarlaps tuli juurde ja vaatas korvi. «Kas need on värsked?»

«Täna hommikul püütud... vimmad on veel päris elus.»

«Kui hea, et te tulite!» ütles tütarlaps, puudutades väikese sõrmega arglikult üht hõbedast vimba. «Tulge ühes, ma kutsun ema.»

Ta läks rõdule ja viis Frantsu ümber maja. Teisel pool, peaaegu võõrastemaja plangu juures oli väike majake, vist köök või pesukoda. Noor proua sorteeris seal parajasti pestavat pesu, teenija soojendas vett.

«Mamma, siin võib saada värsked kalu!» ütles tütarlaps. «Kas me ei võtaks lõunaks?»

Proua vaatas kauba üle ja küsis, mis Frants selle eest nõuab.

«Mujal maksti mulle kuuskümmend santiimi naelast,» ütles Frants punastades.

«Noh, hüva, siis me võtame. Kui palju teil seal on?»

Frantsul olid kaasas väikesed käsikaalud. Ta kaalus vimmad ära, ootas, kuni toodi raha, siis lahkus. Ja imeelik — ta ei tahtnud lahkuda. Saanud kalad kätte, ei pööranud naised Frantsule enam tähelepanu, kordagi ei vaadanud tütarlaps enam tema poole. Ta klõbistas kaua värava juures, ei saanud krampi kinni panna ja vaatas kogu aeg tagasi pesuköögi poole. Imekena väike olend rohelis-punases pidžaamas oli jälle suvilasse läinud.

Järgmisel päeval ei olnud kalu palju. Oskar tahtis need sump lasta ja neljapäevani oodata, sest siis olid turul kõige paremad hinnad.

«Aga kui nüüd lõpevad ära?» päris Frants. «Praegu on nii soe vesi. Kas ei oleks parem, kui ma kannaksin need jälle mööda suvilaid laiali?»

«Võiks ju ka...» ütles Oskar. «Kuid siis ei saa sa üldse puhata. Mine maga parem mõni tund. Pärast lõunat peame minema mõrdu vaatama.»

«Oh, sellest pole midagi, ma ei tahagi magada.»

Ja nii käis Frants nüüd iga päev mööda kuurortikorv käes. Igale poole võis ta kergesti ja lihtsalt sisse minna, oma väikest äri ajada ilma igasuguse häbemise ja kohmetusega, kuid lähenedes suvilale, kus elas tütarlaps roheline-punases pidžaamas, tundis ta end alati kuidagi ebakindlana. Tütarlast märgates punastas ta ja lõi silmad maha, usaldamata talle otsa vaadata. Kuid siia hoidis ta ikka kõige paremad kalad, ja iga teisel päeval osteti temalt. Tema tagasihoidlikkuse üle hakati hiljem naerma, mõnikord heideti temaga nalja, kuid see polnud halvasti mõeldud, ning Frantsule oli armas iga sõna, mis tütarlaps talle ütles. Mõne aja pärast sai ta teada tütarlapse nime — teda hüüti Vilma. Ta isa oli arst ja töötas ühes suures haiglas — nad olid jõukad.

Vilma ei pannud poissi palju tähelegi, ainult siis, kui tal mõnikord oli lõbusam meeleolu. Siis ta veidi naljatas temaga, seda juhtus harva, üsna harva. Kuid ega Frants vajanudki palju, talle piisas paarist sõnast, ühest lahkest pilgust — siis oli, millest mõelda järgmise päevani.

«Frants, sa oled haige...» ütles kord Oskar. «Miks sa nii vähe sööd?»

«Palava ilmaga ei maitse mulle miski...» vastas see.

Kui Oskar aimaks, missugune ohtlik tragöödia siin küpses, oleks ta ammu keelanud Frantsul kalu laiali kanda — liiga vähe sõpru oli tal, et kaotada seda väheste hulgast, võib-olla isegi ainukest, ja kuigi see oli ainult võõras hulkurpoisike, kellel polnud kusagil maailmas omakseid...

Pikier oli hakanud juba kevadel «Kalurite Vastastikuse Abistamise Fondi» loterii pileteid levitama. Loosimine oli määratud augustikuu lõpuks. Igas külas oli mõni loosimüütaja, kellel oli kalurite sõbra usaldus. Kord kuus sõitis Pikier ranna läbi ja korjas kasseeritud raha kokku — pealaekur oli tema. Räägiti, et Pikieri käes olevat juba üle miljoni lati. Nüüd oleks aeg hakata mõtlema võitudest. Loosidel olid nimetatud suured asjad: kaheksahobusejõuline paadimootor, võrgud, uus kalapaat, mootorratas, jalgrattad ja palju teisi väärtuslikke asju. Kuid kalurite sõber ütles, et ei maksvat rutata, küllap jõudvat kõik viimasel nädalal ära osta — tal olevat kõik juba valmis, vaadatud. See oli tõsi: Pikier oli käinud Riias läbi kõik lombardid ja oksjonimajad, vanakraami-turult võis ka midagi saada, paadimootori aga oli ta juba omandanud ühelt eestlaselt, kes oli sõitnud Riiga, kuid ei pääsenud enam oma saarele tagasi — mootor oli täiesti rikki läinud. Mees oli õnnelik, kui keegi maksis talle selle eest veel paarsada latti. Arvel seisis muidugi üks null tõelisest hinnast enam, aga kas mootor seepärast vähem väärt oli? Pikier kutsus ühe mehaaniku, laskis vea parandada, ostis paar uut pisiosa ja värvis mootori hõbepronksvärviliseks — nüüd näis see üsna uuena, kes võidab, see rõõmustab. Osta ärist uusi asju oleks mõtetus — see oli ju ainult loterii.

Juuli lõpus pidas kooperatiiv aastakoosoleku. Juhatusel polnud midagi rõõmustavat teatada: raha ei olnud, hoone vajab remonti, turuga läks ikka halvemini. Ettevõtte seisis pankroti lävel. Laekur Osis ei saanud ette näidata isegi seda raha, mis pidi veel kassas olema. Kuhu see oli jäänud, seda ta tõesti ei teadnud. Revidendid arvasid, et «Villa Fredy» on siin suurt osa mänginud. Ja siis tuli veel Garoza viimase, hästisihitud löögiga: ta teatas, et astub kooperatiivist välja, ja nõudis, et ta osa makstaks talle kohe kätte. Sedasama laskis ta teha mitmel Soomuste ja Pudumi küla peremehel, kes olid temale võlgu. Niisugust summat korraga välja maksta kooperatiiv ei suutnud.

«Siis ma teen teile oksjoni!» teatas Garoza. «Minuga te siin komejanti ei mängi.»

Ta oli kõik hästi järele mõelnud: teadlikult soodustades kooperatiivi kokkuvarisemist ja hävitades liikmeis usalduse nende ettevõtte vastu, sai ta aru, et pankroti puhul, kui kõik ühiskondlik varandus läheb haamri alla, võib ta tühise hinna eest omandada suure suitsutuskoha. Ning siis, kui tema on seal peremees, võtavad kõik asjad teise suuna, algab teenistus, uus võim kalurite üle ja vekslipakk raske pressi all muutub jälle paksemaks.

Uut juhatust sellel koosolekul ei saadud valida — keegi ei tahtnud kokkuvarisenud ettevõtte etteotsa asuda. Vana juhatuse volitusi pikendati kaheks kuuka, selle aja jooksul pidi asjad korda seatama ja siis tulevastele peremeestele üle antama. Kuidas juhatust seda teeb, seda küll keegi ei teadnud.

Kohe pärast koosolekut saatis Oskar revisjonikomisjoni nimel järelevalveasutustele teate ja palus välja saata valitsuse voliniku kooperatiivi tegevust revideerima. Võib-olla õnnestub veel midagi päästa. Oma naiseisale ei ütelnud ta sellest midagi. Ega see oleks midagi tähendanudki, sest Bander pööras nüüd suuri mat tähelepanu «Villa Fredyle» — seal meeldis talle väga. Tee viis allamäge, ees oli soo ja hämarus.

9.

Kaarel Ziedin ilmus jälle Pudumi külla otse Fredi nimepäeval, 7. augustil. Ameeriklane oli igal aastal seda päeva laialt pühitsenud, kuid sel aastal juhtus nii, et «Titania» pidi just sellel ööl merele minema. Moosekandid mängisid siiski pasuna ja viiuliga keskööl «Villa Fredy» juures tervitusmarssi. Fred oli lahkudes ökonoomile ütelnud, et see kostitaks tervitajaid. Värav ja võõrastemaja uks olid ehitatud palukavartest pargade ja paberilipukestega, kuid hommikul hakkas vihma sadama ja punane paber andis värvi. Kui ilmus Ziedin, oli kogu ilu kadunud. Ta asus võõrastemajja ja sai oodata neli päeva.

Fredile teatati Ziedini ilmumisest juba rannas. Ta muutus pahaseks. «Juba jälle kallal. Mis ta nii sageli siit otsib? Vist pole midagi teha, kolab tööta ringi...»

Vana tuttavat nähes käitus ameeriklane väga jahedalt.

«Vaata, juba sa jälle siin...»

«Jah, sõber, meie isaga hakkasime majakest ehitama. Kas sa ei saaks järgnevat osa välja maksta?»

«Hm, sa oled muutunud üpris kärsituks...» krimputas Fred nina. «Mul pole ju mingi pank, kust võib igal ajal võtta, kui palju aga vaja. Seekord ei saa ma sind aidata. Tule hiljem, nädala pärast, kõige parem kahe pärast. Mul on praegu suured väljaminekud, tuleb kindlustada võõrastemaja, krundi eest tuleb tasuda.»

«Aga kuidas ma nii sõidan edasi-tagasi, ei ole ju väike maa.»

«Sa võid kirjutada, millal sõidad, siis ma muretsen raha.»

«Aga siiski, veidi sa mulle ometi annad?»

«Ei saa. Sa tuled liiga vara.»

«Noh, siis elan ma mõni nädal siinsamas võõrastemajas. Sa võid selle siis võlast maha arvestada.»

«Ükskõik. Kolm latti päevas, kuid jookide eest eraldi.»

Selles asjas leppisid nad kokku.

Kaks nädalat piinas Fred kannatlikku Ziedinit rannas, maksis siis nelisada latti välja ja viis alevisse. Paari nädala pärast oli Ziedin jälle kohal. Fred vihas tas nüüd päris südamest meremehe pealetikkuvuse üle.

«Sa hakkad mind jälitama! Olen ma mõni leivapäts või? Ma lootsin, et oled enam-vähem viisakas poiss...»

Ja ta ei laskunud üldse kõnelusse võlaasjadest. Ziedini põhjalikult läbi noominud, sõitis Fred jälle merele, kuid tagasi tulles käitus lubamatult kõrgilt. Mitu päeva ei võtnud ta Ziedinit üldse jutule.

«Hiljem, tule hiljem, mul pole praegu aega!»

Meremees muutus alandlikuks, vabandas tülitamise pärast ja ootas, millal ameeriklasel on lahkem tuju. Nüüd ta ei sõitnud enam ära. Nähes, et oma raha

tagasi saada ei ole kerge, elas ta rahuliku südamega võõrastemajas, vähendades võlasummat. Fred viskas talle harva mõne tühise summakese, alati pidades õpetlikku jutlust selle kohta, kui ebaviisakas on auväärsele mehele peale tikkuda. Paistis peaaegu nii, et ta ei olegi võlglane, vaid et Ziedin nurub võlgu või toetust. «Tule hiljem, mõni teine kord... Siis näeme, mis sinuga saab.» Nagu kaastundest heitis ta mehele oma latte, ta võis ju ka mitte anda, aga mis teha, kui tal on nii pehme süda.

Osad olid vahetatud: uhke oli muutunud alandlikuks, kuid alandlik ajas oma pea ikka enam püsti. Ei ühele ega teisele tulnud meelde, kui ebatõeline ja groteskne on niisugune situatsioon, aga nii juhtub ju sageli, kui mõnd asja vaadata ebaõigest seisukohast.

10.

Mengeli Peeter oli ühel päeval Soomuste külla sõitnud. Tema noorel lehmäl olid tiirud loom vaevles nii, et oli kahju vaadata. Küll oli Peeter kaelast näpistanud, küll soolast jooki sisse andnud — miski ei aidanud. Kuid oli teada, et vana Klava eit oskab posida. Väimees palus, kas ta ei sõidaks kaasa lehma posima. Klava eidel ei olnud see esimene kord, kus teda kutsuti haigete loomade juurde. Inimestel oskas ta roosi posida. Palunud Liidiat, et see läheks lõuna ajal Klava lehma lüpsma, viskas ta suurräti ümber ja sõitis Peetriga ühes.

Oskar tegi oma õues parajasti veoköit noodarühma jaoks, sest Frants oli vana katki rebinud. Kui õemee mööda sõites hobuse kinni pidas, tuli Oskar värava juurde kõnelema. Kuuldes, mis häda viib ema Pudumi külla, muigas ta.

«Sina, Peeter, ei saa ikka veel sellest eputamisest lahti. Ma arvasin, et pärast Teodori aega sa niisuguseid rumalusi enam ei tee...»

«Nii see ei ole ühti,» vastas Peeter. «Sinu ema on aidanud mõnda seal, kus ükski arst ei läinud enam ligi. Eriti loomadega on tal õnne olnud. Kas mäletad

Krauklise suurt pulli? Too oli lõppemisel, lämbus ära, ei saanud süüa ega juua, kuid ta tõstis selle üles. On niisuguseid sõnu, mis aitavad.»

«Võib ju olla,» naeratas Oskar. «Kuid mina ei suuda uskuda.»

«Sa ei usu väga paljusid asju,» pahvatas Klava eit, puudutatud poja kahtlustest. «Sina ise oleksid pidanud oma majast karu läbi talutama, siis võib-olla oleks jälle kord ja rahu. Aga ei sa näe ega mõista midagi. Keegi ei saa sulle midagi selgeks teha.»

«Jah, ja mis ma sulle tahtsin ütelda...» tuli Peetrile meelde. «Sa rääkisid nüüdsama Teodrist. Nüüd on ta jälle siia sõitnud. Üleeile ilmus. Ta peatus Rumbaini juures. Olgu ta nüüd missugune tahes, aga minagi poleks tublile mehele ulualust keelanud. Kas tegi ta tookord kellelegi kurja?»

«Kuidas nüüd kellelegi,» muutus Oskar äkki üsna tõsiseks. «Kuid sina peaksid küll kõige vähem tema ilmumise üle rõõmustama. Vaata aga järele, et ka sinu majast pole vaja karu läbi talutada.»

«Kuidas nii?» küsis Peeter. Jutud Teodori vahekorra tema naisega olid tema kõrvu ulatunud, kuid see kõik oli nii kaua tagasi, ta ei teinud suurt väljagi rahva kuulujutust, olles veendunud, et Pudumi küla inimesed olid kadedad, kuna Teodor alati peatus ja pidas oma palvetunde Mengelite pool.

Oskar kehtas õlgu ja läks minema. Peeter hakkas sõitma. Kogu päeva käis Oskar nukrana, seesmisest rahutusest rusutud. Teodor oli siin, mis nüüd saab? Missugused kavatsused on viimsepäeva kuulutajal seekord? Kas ta on ilmunud jätkama oma vana missiooni või on tal võib-olla mingisugused isiklikud kavatsused?

Hiljutine torm oli merekaldale uhtnud palju adrut ja puid. Pärast lõunat võttis Oskar reha ja läks randa. Ta riisus adru kahte suurde hunnikusse — see kõlbab hästi põlluväetiseks — ja kogus kokku tubli koorma puid. Selle aja paiku tuli Teodor piki randa, tühjade kätega, otsekui jalutuskäigul, ja Oskarit märgates lähenes sellele.

«Jumal appi!» tervitas ta ja jälgis varjamatu rõõ-

muga, missugust mõju avaldab tema ilmumine äktselt üllatatud mehele.

Oskar võpatas, heitis Teodorile lühikese, argliku pilgu, ja oma tööd jätkates võttis tervituse vastu. Kuid ta reha kraapis paljast liiva ikka ühel ja samal kohal, mehe mõtted polnud enam töö juures.

Teodor naeratas Oskari erutuse üle.

«Sa rühmad tublisti, nagu ma näen...»

«Jah, ega õhust midagi tule,» urises Oskar vastu.

«Nojaa, nojaa, kes aitab ennast ise, seda aitab ka jumal.»

Ja Teodor läks tasa edasi teiste meeste juurde, kes askeldasid rannas. Julgesti, peaaegu väljakutsuvalt käis ta nüüd siin, kuhu varem ei julgenud jalagagi astuda, keerles nagu meelega Oskari silmade all. Hiljem läks ta külla ja liikus seal nagu omas kodus. Kus oli see mees, kes võis talle ust näidata? Ei, Teodor oli julge enese pärast: kellelgi peale Oskari ei võinud meelde tulla tema ärile tõkkeid teha, kuid Oskar see julges nüüd kõige vähem midagi ette võtta. Kui meeldiv on tunda end puutumatusena! Ta muutus üha ülemeelikumaks, algatas tänaval kõnelusi vanemate naistega, pöördus kauplusse, kus oli alati palju rahvast, ja nimetas, missugust halbust toovat kalurite perekondadele too kuradipesa «Villa Fredy».

«Ma näen, selle aja jooksul, kui mind siin polnud, on kõik hukatuse poole läinud. Joomine ja kõlvatus, vaen ja kadedus on ajanud sügavaid juuri teie keskele. Ei ole kerge seda välja kitkuda, aga ma loodan, et see sinane issand aitab mind.»

Ta müüs sekki raamatuid, laululehti ja trükitud jutlusi vabatahtlike annetuste eest. Ning päris, millal ja kus võiks pidada mõnd palvetundi. Kõige paremad ruumid olid kooperatiivil, kuid ei tea, kas seal lubatakse. Klavadel võiks ka, kui aga Oskar ema ei mõjutaks.

«Ah mis nüüd Oskar...» naeratas jutlustaja. «Küllap me teineteisest aru saame, me oleme head sõbrad.»

Väljunud poest, päris Teodor teed Oskari maja juurde ja ruttas sinna. Anita riputas parajasti pesu kuivama.

«Tervist, auline proua!» ütles jutlustaja, peatudes värava juures. «Kas teie härra mees oleks kodus?»

«Jah, on küll...» vastas Anita, tundnud Teodori ära. Meenutades tema vahekorda Oskariga, imestas ta, mida peaks küll jutlustaja siit otsima. «Kas pean ma teda kutsuma?»

«Olge nii lahke...»

Teodor avas värava ja sammus õue. Kuid koera kartes ei läinud ta kaugemale. Varsti ilmus Oskar.

«Kas teil oli midagi vaja?» küsis ta end taltsutades.

«Ma tulin, armas sõber, mööda minnes sisse. Tahtsin näha, kuidas sa elad oma kodus. Pole viga, päris ilusti sisse seatud. Aga nii peabki. Mulle on ikka meeldinud näha noori, õnnelikke perekondi. Kui majas on hea läbisaamine ja usaldus, siis ei keela jumalgi oma õnnistust.»

Ta naeratav pilk libises Oskarilt Anitale. Anita pöördus kõrvale ja jätkas pesu kuivama panemist, Oskar vahtis maha, huuled kokku surutud.

«See on vist su poeg?» jätkas Teodor, märgates Edžit.

«Jaa...»

«No vaata, kui ilus! Kena, soe pesake, rahu ja leplikkus igas kohas... Hea perekonnaisa pead sa olema. Mul on janu, kas sa ei tooks mulle vett, Oskar?»

Peaaegu pool tundi keerles Teodor Oskari õues, käitudes väljakutsuvalt familiaarselt. Viimaks, otsekui möödaminnes mainis ta, et olevat kavatsenud pidada Klavadel ühe palvetunni. Oskar on kindlasti nii hea ja kostab hea sõna oma isale, et see ei keelaks ruume.

«Kas sa ei võiks kohe juba täna sellest rääkida? Siis võiksin ma juba kuulutused välja panna...»

«Ma lähen hiljem,» ütles Oskar. «Nüüd pole seal kedagi kodus.»

«Täna sind. Ma teadsin juba, et sa oled nii hea ja aitad mind.»

Lobisenud pikalt ja laialt, lahkus Teodor viimaks.

«Täna pole mul aega kauem olla. Ära pane nüüd pahaks, et ma nii ruttu ära lähen. Aga küllap ma tulen mõni teine kord. Sa tuled ju ka palvetundi?»

«Ei tea, kas saan aega...»

«Tule aga. Sa oled siin üks ausamatest, sa pead oma naabritele eeskuju andma. Ja küllap prouagi tuleb?»

Vaga naeratusega huulil vaatles Teodor noort naist. Niipea kui jutlustaja oli läinud, pöördus Anita Oskari poole.

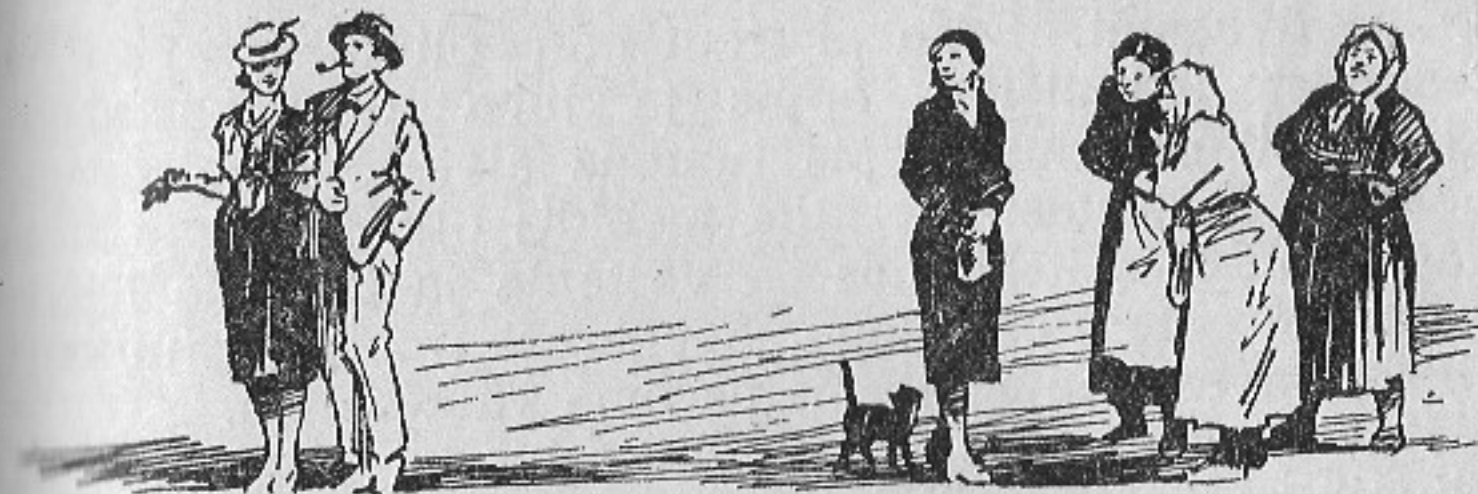
«Oskar, mis siin sünnib? Miks ei näidanud sa talle väravat? Mis ajast peale on ta sulle niisugune sõber?»

«Sõber...» naeratas Oskar hapult. «Aga mis sina tahtsid, et ma läheksin iga möödaminejaga tülli?»

«Sellest ei saa ma küll aru, kuidas sa võid niisuguse inimese vastu nii kannatlik olla?»

Oskar pomises midagi ja läks küüni.

Anita ei olnud ainuke, kes nüüd imetles Oskari kannatlikkust. Tema, keda kõik tundsid kui Teodori vihasemat vaenlast, laskis sellel vaikides teha ja rääkida kõike, mis sellel aga meelde tuli. Veel enamgi: ta alatas jutlustajal selle äri ajada. Tõepoolest, maailmas sündis imesid — tugevaimadki mehed võisid muutuda, nii et oli raske ära tunda. Keegi ei teadnud, missugune pimedus, missugune rahutus mässas Oskari hinges. Seal küpses mingi sünge meeleheitlik jõud, ta ei teadnud tõesti, mis juhtub, kui see murrab endale väljapääsutee. Kaua nii elada ei saa, kord peab midagi juhtuma. Ent Oskar ei näinud veel väljapääsu sellest elust. Nurka kihutatud nagu metsloom, ei tahtnud ta end isegi kaitsta, ainult alandlikkude niuksatustega võis ta ründaja halastust paluda. Ja taoti hakkas ta isegi soovima, et see ei säästaks teda enam. Sündigu siis mis tahes — nii elada polnud ka võimalik.

ÜHEKSAS PEATÜKK

Ameeriklase viimane triumf

1.

Kinni oma järjekordsete mereretkede ja «Villa Fredy» väljakujundamisega eeskujulikuks puhkepai-gaks, sai Fred üsna harva mahti alevisse Otilia juurde minna. Ometi polnud ta kaunist juuksurit hoopis unustanud; iga sõidu järel viis ta sellele ise või saatis Puntraga mingisuguse kingituse: lõhnaõlipudeli, kauni sõrmuse, moodsaid rõivastusesemeid ja isegi söögi-kraami. Ja mõistagi, kui aga aeg lubas, ei olnud tal midagi selle vastu, veeta mõned tunnid Otilia juures. Keegi neid siis ei eksitanud, kogu Otilia perekond ilmutas ameeriklasele suurt vastutulelikkust — niisugust väimeest polnud iga päev saada. Otilia isa oli ümbruskonnas laialt tuntud ja lugupeetud ametimees — ehitusmeister. Suviti elas ta harva kodus, sest alevi lähikonnas hooneid ei ehitatud — tuli sõita alati kuhugi kaugemale tööle. Otilia ema oli veel tubli naisterahvas, oma meest hoidis ta veidi tuhvli all, rahuarmastav ehitusmeister alistus kõiges naise tahtele. Ja Otilia oli nende ainuke laps.

Algul tahtis ema tütart kooli panna, kuid sellel oli rehkendusega raskusi — algkoolikursuse lõpetamiseks

kulus 8 aastat. Seda suurem edu oli tal peenemate teadmistes: tantsima õppis ta juba kümneaastaselt, kosmeetikasaladusi õppis tundma alates viieteistkümnendast eluaastast. Ja talle meeldis olla inimeste hulgas, lõbusas seltskonnas — vestelda ja tantsida huvitavate noorte inimestega. Seepärast õppis ta juuksuriks ja avas vanemate majas oma väikese äri.

Kui alevis algas klaverihullustus — algataja oli lihunikumadam, selle järel teised silmapaistvamad daamid Suurest tänavast — siis soovis Otiliagi, et neil oleks kodus tiibklaver. Lihunik oli ostnud vana klaveri — miks peaksid siis teisedki ilmatut raha uuest eest välja andma? Alevisse kogunes varsti terve kolleksioon vanu klaverilogusid, mis kõlasid veidralt, kui klaviatuuri liigutati. Otilia ostis klaveri ühelt oksjonilt üsna tühise raha eest, sel oli enam ajaloolist kui muusikalist väärtust. Isa poleeris klaveri uuesti üle, tegi ühe uue jala, suur helimasin näis toanurgas üsna nägusana. See oli peenim mööbel ehitusmeistri korteris. Ja kõik oleks ju hästi olnud, kui ainult oskaks mängida. Aga kas siis lihunikuproua oskas? Ning teised alevidaamid — kas oskasid nad midagi mõistlikku mängida?

Otilia võttis mõned tunnid kooliõpetaja tütre juures, õppis basse tarvitama, veidi noote tundma ja pedaale vajutama. Sellest piisas. Mõni lauluke, mõni valss läks juba kuidagi, üht romanssi võis Otilia isegi laulda ise klaveril saates. Ja kui majas oli külalisi, palusid need ikka midagi mängida. Otilia küll keeldus, ütles, et ei oskavat, kuid külalised ütlesid, et ta vaid teeskleb. Siis ta laulis romanssi. Kõik ütlesid, et kõlavat oivaliselt. Kui Fred hakkas käima, tuli musitseerida, sest ameeriklane oli ta kunsti suur austaja.

Ehitusmeister ise ei sallinud hästi tütre austajat. «Sellest ei saa kosijat...» urises ta alati, kuid naine arvas teisiti: «Mis sina ka tead niisugustest asjadest. Elegantne inimene, käitub viisakalt ning pole paljas.»

Kõige rohkem meeldis ehitusmeistri naisele elegants — nendel oli selline žurnaal majas. Kui vana-meis urises, et Fred aina viivitab ja kasutab tütar-

last, kaitses naine noort inimest ägedasti: «Egas korraga saa, las õpivad teineteist tundma...»

Kuivõrd lähedalt nad teineteist tundma olid õppinud, seda ta ei teadnud.

Aga kui nüüd ameeriklast nähti alevis harvemini ja Otilia sõbratarid hakkasid pärima, kas neil ei olevat juba «kõik läbi», muutus juuksurgi mõtlikuks. Pulmades Fred ei rütanud, see oli selge, ta isegi ei soovinud, et neile vaadataks kui kihlatuile: «Meie ei tarvitse eputada maailma ees, mõelgu nad mistahes...» nli oli ta kord öelnud, kui Otilia arglikult mainis, et oleks aeg anda nende sõprusele mõningal määral ametlikku ilmet. «Kas ma sulle niisamuti armas ei ole?» Talle ei tulnud vist kunagi meelde, kui tühi pidi olema Otilia elu, kui igavalt möödusid nädalad, kui Fred oli ära. Ning suvised õhtud olid nii lõpmatult kaunid, kõik võrsus ning lõhnas, lindude ja inimeste hääled segunesid ühiseks hõiskavaks akordiks... mööda tänavaid uitas paarikesi... igal tütarlapsel oli oma armsam, keda ta ootas vaikselt kohas. Kas tõesti Otilia üksi pidi kodus kopitama, miks temal ei pidanud olema kedagi oodata, kuhugi minna? Ei, Fred ei võinud seda temalt sugugi nõuda. Võib-olla sellel ei olnudki sugugi nii vähe aega, nagu teeskles. Otiliat hakkasid vaevama kahtlused Fredi tunnete kohta. Ja niipea, kui see oli alanud, nägi ta jälle üht-teist oma endistest sõpradest, keda ameeriklase hiilgus oli teinud üsna nähtamatuks — kui päike loojub, hakkavad tähed paistma. Üks nendest, Irbiti Peeter, meeldis Otiliale kõige enam. Enne Fredi ilmumist oli sel olnud suur edu Otilia juures. Nüüd asus ta meeleldi kaotatud positsioonile tagasi ja tema oli see, kes pärast äri sulgemist jalutas juuksurineiuaga mööda tänavat või veetis temaga õhtuid ehitusmeistri korteris.

Fredil ei olnud sellest aimugi. Julge oma mõjule, kihutas ta mööda lahte, korraldas oma asju Riias ja rannas ning ainult taoti meenus talle, et tal on alevis oma mõrsja. Ühel laupäevaõhtul tuli tal siiski igatsus teda näha, ta võttis mootorratta ja kihutas alevisse. Oli juba üsna hilja, kui väike mootor vaikis ehitusmeistri värava ees. Fred ei soovinud, et naabrid märkavad

tema ilmumist, lükkas mootorratta vaikselt õue ja astas puukuuri, läks siis ja koputas Otilia aknale, et ema ei teaks, et ta on siin. Aken oli valgustatud, toas laual põles lamp. Läbi eesriiete nägi Fred kaht inimest, kes istusid kõrvuti väikesel diivanil. Irbiti Peeter oli pannud käe Otiliale ümber piha, nad vaatasid teineteise silmi ja naersid. Laual aga seisis nõu apelsinide ja viinamarjadega ning purk ananassidega — möödunud nädalal oli Fred need kingituseks saatnud.

«Ah siis nõnda...» vilistas Fred tasa läbi hammaste.
«Niisugune oled sa mul...»

Uhkelt ajas ta enese sirgu, ta oli vihane ning solvunud. Hetkegi järele mõtlemata sööstis ta ukse juurde ja surus lingile. Uks oli lukustamata. Pimedas esikuis mis oli talle niisama hästi tuttav nagu iga nurgake oma armsas «Villa Fredys», otsis ta eksimata Otilia toa ukse üles ja tõmbas selle koputamata lahti. «Tere õhtust!»

See oli alles vaatepilt!

Otilia tõukas karjatades Irbiti Peetri eemale, rabeles enese ta käte vahelt lahti ja kargas püsti. Peeter võttis kohmetult taskurätiku ja nuuskas kaua, kaua nina.

«Fred, sina... sina... kuidas siis nii?» kogeles Otilia punastunult. Kuid Fred ei lausunud sõnagi — tõeline mees toimib alati vajaliku auväärsusega. Justkui tardunud oma kohale, jäi ta tükiks ajaks lahtisele uksele seisma, vaadeldes põlastavate pilkudega kord üht, kord teist. Silmitses siis kaua pooltühja puuvilja vaasi ja ananassipurki — see oli tema puuvili, ehne välismaa kaup. Mõteldes sellele, kes oli neid ära söönud, tundis ameeriklane eneses uut vihahoogu, ta kael muutus punaseks ja hingamine raskeks.

«Head isul!» ütles ta siis mõrult muiates. «Aga pardon, vabandust, mulle näib, et olen tulnud ebasobival ajal. Kui ma teid segan, siis võin lahkuda. Kus kaka koos, seal on kolmas üleliigne.»

Rinna ette aianud, pöördus ta ümber, et minna.

«Aga Fred! Kuidas sa... tule istu!» Otilia ei teadnud tõesti enam, mida ütelda.

«Ei, austatud preili, selles majas Fred Mengel

enam ei istu. Üldse, edaspidi pole tal siin enam midagi teha. Ta ei austa selliseid daame, kes mehkeldavad kõikidega.»

Siiani suutis ta end taltsutada, aga nüüd enam mitte. Nagu lövi sammus ta tuppa, jäi Irbiti Peetri ette seisma ja asetas käed vaheliti rinnale.

«Ah niisugune on siis minu järeltulija! Auline härra, olge nii lahke, pange see nuuskamisvahend kõrvale. Kas teil on nohu? Siis uhtke ninasõõrmeid joodiga. Ei ole ilus, kui meesterahvas pühib nii kaua nina. Ja kui te olete veidigi viisakas, siis saate kindlasti aru, et nüüd võite te minna. Ma pean selle daamiga veidi nelja silma all rääkima. Teie juuresolek ei ole meile enam tarvilik.»

Oleks Peeter olnud vähegi suurema kasvuga ning oleks tal olnud rohkem kogemusi, mine tea, kas Fred oleks tohtinud rääkida nii peenes toonis. Kuid Peeter oli üsna kartlik sell. Küsivalt Otiliale otsa vaadates tõusis ta kuulekalt püsti ja otsis urisedes mütsi.

«Kui ei, siis ei, ma võin lahkuda. Aga ega seepärast tarvitse veel kisendada.» Ta lahkus.

«Istub siin terve õhtu nagu purjus, ei saa teist kuidagi minema...» rääkis Otilia, kes oli end veidi kogunud. «Hea, et sa tulid.» Fred krimpsutas irooniliselt nägu.

«Kõigepealt, ma ei ole teile enam mingisugune sina. Teie mulle juba prügi silma ei puista. Ma nägin ning sain kõigest aru. Nüüd jätku. Tehkem «šluss». Ütelge mulle, mis te olete minu käest saanud! Ma nõuan kõik tagasi. Palun, palun, tooge siia. Kus on sõrmus, kus medaljon, kus pross kividega? Tolle odekolonni võite enesele jätta, kallake sellega oma sõber üle.» Otilia kahvatas, ei suutnud oma kõrvu uskuda. Kas tõesti lõpp? Kas võis Fred olla nii kindel oma otsuses? Ta püüdis teda veel lepitada, hakkas nutma, end õigustama, kuid Fred oli järeleandmatu. Ja ei aidanud seegi, et ilmus tütarlapse ema ja püüdis solvunud ameeriklast igati rahustada.

«Palun, ilma pikema jututa!» ütles ta. «Andke siia minu asjad ja elage siis hästi. Mina juba ei hakka oma varandusega maailma toitma. Kus leidnud viljaaida!»

Ta sai kõik kingitused kätte, toppis taskutesse ning lahkudes haaras laualt ka ananassipurgi ja viinamarjakobara: «Mul poleks ju kahju neid teile jätta, aga et te toidate kõige sellega maailma, siis mitte... Küllap veel kuulete midagi minust.»

Tugevasti kinnipaisatud uks paukus.

«Kutsu, kutsu, kutsu, Tuksi!» kuuldus veel õuest ameeriklase häält. «Säh, söö sina seel!» Siis hakkas mootorratas põrisema ja ta oli kadunud... nüüd igaveseks.

«Ja nüüd näete teie kõik, mis mees on Fred Mengel...» mõtles ta sõites kättemaksuhimuliselt. «Pole suuremat tarvidust sinu järele, juuksurike, varsti võid sa näppe imeda.» Mingisugune teravmõtteline plaan õhutas teda uude seiklusse. Fred polnud niisugune poiss, kes laseb mõnikord pea norgu.

2.

Kas inimene, kes on kõik maailma mered läbi sõitnud, võib heita oma ankru väikesesse, vaiksesse sadamasse ja leppida igavesti madala kitsusega? Oo ei, tema kõrvus undavad üha veel maailma-tuuled, tema vaimu virgutavad mälestused möödunud ilusaist päevist seal väljas ja endise elu harjumused järgnevad talle kuni elu lõpuni. Kas peab siis Mengeli Fred, kes on nii palju ilusaid seiklusi läbi elanud, kurvastama mõne juuksurinäitsiku truudusetuse üle? Kus veel õnnetus — mis niisugune plika üldse oli väärt? Mingisugune kurvastus ei vaevanud Fredi, südamevalu oli talle tundmatu asi; ning ometi vihastas Fredi teadmine, et niisugune Otilia võis teda petta mingisuguse Irbiti Peetriga. Talle oli ükskõik, mida Otilia nüüd tegi ja kellega käis, kuid õpetust pidi tüdruk igal juhul saama. Ta peab tundma, kelle on kaotanud, peab hammustama sõrme tehtud rumaluse pärast, peab elama pikki aastaid kahetsuses, tehes enesele etteheiteid. Et seda saavutada, pidi Fred enda isiku ümber looma ennenägematu hiilguse, panema kõiki imestama millegi era-

kordsega. Küllap ta teadis, kuidas seda teha. Rahast ükski seal ei piisanud, peenest rõivastusest ja osavast keelest veel vähem. Et naist väikeseks ning väärtusetuks teha, oli tarvis ainult teist naist, niisugust, kelle kõrval Otilia jääks üsna varju, naist-päikest, kaunimat kõigist, tarka, silmapaistvat, pimestavat olen-dit. Aga kust niisugust võtta? Umbruskonnas ei olnud ühtki sobivat, kuurordi noored daamid oleksid vaevalt nõus Frediga mängima. Aega polnud palju, sest õpetus peab järgnema võimalikult ruttu pärast tehtud kuritegu. Nädala pärast pidi alevis toimuma suur pidu, see oleks õige koht revanšiks.

Fred hakkas tegutsema. Ta sõitis Riiga ja ühel õhtul käis läbi kõik tuntumad öölokaalid, mis polnud talle võõrad, sest ka varem oli ta seal käinud aega viitmas. Nüüd ilmus ta sinna erilise eesmärgiga. Kõigist rohketest baaridaamidest valis ta välja kõige kaunima ja esinduslikuma — niisuguse naise, missugust pole veel ükski Pudumi ega Soomuste küla elanik näinud. Selle nimi oli Molli. Sihvakas, mustade lõunamaalase silmadega, ilus nagu pilt. Kui ta läks kuhugi, jäid inimesed seisma ja vaatasid talle järele — mehed äkilises vaimustuses, naised täis kadedust. Ja ta oli kõrgesti haritud, võis vestelda kõige peenematest teemadest, kunstist, kirjandusest ja ajaloost. Iga mees oleks võinud uhke olla tema sõpruse üle. Mitte keegi teine kui see pidi aitama Fredi tema kavatsustes. Ta kutsus kaunitari oma laua juurde, tellis kõike, mida see soovis, ja asus kohe asja juurde.

«Preili, kas te sooviksite hästi teenida?» küsis ta, niipea kui kelner oli jätnud nad üksi ühte vaiksesse nišši lokaalisaali kõrval.

Molli kergitas silmakulme: see oli küll äkiline härra — ei ole veel korralikult laudagi istunud, ja juba niisugune jutt.

«Ärge saage minust valesti aru,» jätkas Fred. «Midaagi erilist siin pole, ma usun, teil pole raske mulle seda väikest teenet osutada.»

«Missugune see siis oleks?»

«Kas te olete tuleval pühapäeval vaba?»

«Pühapäeval?» mõtles Molli järele. «Ma tahtsin sõita

Majorisse oma sõbratarile külla. Aga seda võib ju edasi lükata.»

«No muidugi! Sõbratari poole võite sõita mõni teine kord. Kuid pühapäeval sõitke randa minu poole, mul on seal oma võõrastemaja. Siis peate tulema ühes minuga peole, kus ma esitlen teid kõigile kui oma mõnajat. See pole ju teab kui raske, eks?»

«Ei, selles pole midagi erilist...» naeratas Molli.

«Nojaa. Te peate küll minu vastu olema väga lahke ja armas ja teesklema, et olete minusse armunud, aga ma arvan, seegi ei valmista teile erilisi raskusi?»

«Oo, teiega ei ole see hoopiski raske. Te olete huvitav mees. Kuid kui palju ma selle eest saan?»

«Kui palju te nõuate?»

«Sada latti.»

«Mulle näib — seda oleks küll liiga palju...»

«Teie teenite sellega võib-olla kaks korda niipalju.»

«Midagi ei teeni ma, seda kõike teen ma ainult lõbu pärast. Mulle meeldib nalja teha.»

«Seda ma näen.»

«Noh, jätke veidi maha.»

«Ei saa. Ma ei tohigi üldse, meil on siin niisugune hind.»

«Kuid ma teen teile seal ju veel välja. Söögid ja jookid, millestki pole teil seal puudus.»

Lõpuks leppisid nad kokku. Osa honorarist tasus Fred kohe käsirahana, ülejäänud osa lubas maksta pärast töö sooritamist.

«Te pange aga selga kõige uhkemad rõivad. Kui need kahjustada saavad, ostan ma uued.»

Korraldanud selle tähtsa asja, sõitis Fred randa tagasi. Ja kohe levis külades jutt ameeriklase ilusast ja rikkast pruudist, kes sõitvat pühapäeval külla. Olevat väga haritud, vist mõni üliõpilane, ja rikaste vanemate laps: isal Riias mitu suuremat maja. Tütarlaps armastavat juba ammu Fredi, see ainult niisamuti, mitte eriti.

Pühapäeva hommikul rakendas Fred venna hobuse pikkvankri ette ja sõitis oma «mõrsjale» bussi juurde vastu. Rõivastunud pealaest jalatallani uusima moodi järgi, tõmbas too kohe enesele tähelepanu oma ilu ja elegantsiga. Mõlemad «armastajad» sõid kõigepealt

rikkaliku hommikueine «Villa Fredys». Siis läksid mööda küla ja mereranda jalutama. Kuurordini Fred oma daami ei viinud: seal võis kergesti leiduda mõni, kes Mollit tundis, ja siis ei oleks suurest revanšist midagi välja tulnud. Kuid piisas külastki. Kuidas seal liikusid kardinad akende taga, kuidas uudishimulikud näod liibusid ruutudele, kuidas sosistati seljataga! Kuid see oli alles au ja hiilguse algus...

Peole sõitsid nad jälle troskaga — Pundar pidi hobuse koju tooma. Etendus oli alanud paari tunni eest, kõik peolised olid juba kokku tulnud, kui ameeriklane ilmus oma daamiga. Otse sel hetkel lõppes üks tants, tänulikumat hetke ei oleks Fred võinud üldse valida. Teades, et kõigi juuresolijate pilgud on pööratud nüüd nendele, muutus Fredi kõnnak imesuursuguseks, justkui mõni krahv läks ta läbi rahvahulga, hoides käe alt peo kauneimat naist. Üheks hetkeks tekkis täielik vaikus, täis imestust ja kadedust. Siis hakkas kostma sosistusi, poisid ja tüdrukud pistid pead kokku, ja kõik olid nii tõsised, täis aukartust ameeriklase suure õnne vastu. Kurat, kus sellel saak! Kust põrgust on ta küll niisuguse välja nuhkinud? Ja rikas olevat, kõrgesti haritud. Kellel õnn, sellel õnn...

Oma osa mängis Molli kõige paremini. Niisuguste pilkudega, millistega ta vaatas oma väljavalitule otsa, võis vaadata ainult armunud naine. Näis, et tema jaoks nüüd maailmas ei eksisteerigi kedagi teist kui ainult see mees. Uhtki teist ei näinud ta ega teinud kellestki välja. Õnne ja uhkust näis säravat tervest tema olemusest. «Kuidas ta ripub selle maailmalinnu küljes! Justkui oleks see ei tea mis... Kunagi oli ta niisamasugune kaluripoisike nagu kõik teised.»

Jah, Fred võis nüüd rinna ette ajada. Ja ta muidugi tegigi seda. Aeg-ajalt libises ta vaade triumfeerides üle rahvahulga, otsis üles tuttavate tüdrukute näod ja ta süda hakkas kiiremini tuksuma, nähes, kui tõsised ja pikad need olid. Ahaa, plikakesed, kas te nüüd näete, mis poiss ma olen? Aga eile mõtles veel nii mõnigi, et minuga võib mängida... Ja kus on siis Otilia, see õnnetu laps? Jah, siinsamas ta ongi. Miks nii nukker, preili, mis ajast on teil niisugused kortsud laubal? Ja

miks te mitte sugugi, mitte sugugi ei naerata, kui teie armas Irbiti Peeter jutustab seal midagi? Te näete välja nagu märg kana. Kui hakatakse mängima, tantsite te nii, justkui oleks see kõige ebameeldivam töö maailmas. Aga meie, vaat...

Ja Fred tõusis, viis oma kauni mõrsja tantsupõrandale. Kuidas see liibus ta külge, kui armsasti vaatas silmi ja naeratas! Isal mitu maja Riias, endal tosin austajaid iga sõrme kohta, kuid ta armastab ainult seda ühte. Küllap see tähendab midagi! Fred poleks Fred, kui ta tantsu vaheajal ei vabandaks end mõrsja ees ja ei läheks oma tuttavatega veidi vestlema. Pärast seda oli kõigile selge, kes see kaunis daam on.

«Ära siis aga unusta meidki pulma kutsumast...» naljatas nii mõnigi ettevaatlikult.

«Oo ei, selles võisid nad julged olla, Fred ei unusta kunagi oma vanu sõpru.

«Fred, ma tahan sinuga veidi kõnelda...» puudutas Otilia arglikult ameeriklase õlga. Purustatud ja alandlik, seisis ta seal Fredi kõrval, kes vastuoksa säras õnnest.

«Mitte sugugi pole aega...» vastas ta kärsitult, ent lahkesti. «Ma olen niigi juba liiga kaua ära.»

Ja kõik see maksis ainult sada tühist latti — Molli ilu, tema pilgud täis lemmikust, Otilia kiivus ja rahvahulga imestus. Kord tuli keegi vaimustunud noormees Mollit tantsima paluma. See andis talle korvi. Daamide valsi puhul austas ümbruskonna kõige peenem tüdruk Fredi oma kutsega.

«Täna, ma olen juba palutud,» vastas Fred. Ja nad tantsisid vaid kahekesi. Kell üheksa pidi Molli ära sõitma. Fred tasus üsna suure arve kulutuste eest ja saatis oma daami bussile.

«Kuid ütelge, mis teie sellest saite?» päris Molli, kui nad olid ainult kahekesi.

«Küllap ma tean, mis ma sain,» viskas Fred iseteadvalt pea kuklasse.

«Kas ma olin niisugune, nagu pidin olema?»

«O yes. Olen teiega täiesti rahul.»

«Siis makške aga kinni.»

Ja Fred maksis. Ta lubas mõnikord veel külastada

oma abivalmis külalist. «Küllap me teineteist mõistame...»

Veel kaua mäletati neid sündmusi ja räägiti neist rannakülades. Veel täna pole unustatud, kui kaunis oli ameeriklase ühe päeva mõrsja, ja ainult ühest ei saa paljud aru: miks ta ei abiellunud selle rikka tüdrukuga. Arusaamatud on saatuse teed...

3.

Mäetipp oli saavutatud, kõrgemale ei võinud Fred enam tõusta. Kõik, mida ta kergatslik hing oli ihaldanud: jõukus, kerge elu, inimeste lugupidamine ja imetus, naiste soosing — oli saavutatud. Ta ise teadis seda ja sai aru, et sellest peaks nüüd piisama, sest taga ajada veel suuremat hiilgust, võimu ühiskonna üle, ei olnud tänulik ülesanne. Kuid oma heaolu kõrgasendis, jätnud kõik teised endast allapoole, ei tundnud tema — ranna kõrgeim tipp — end siiski rahuldatuna. Mingisugune tühine pisi, nii väike kui tolmutübeke peegilil, ei andnud talle rahu, päevast päeva pidi ta sellele mõtlema. Ja ameeriklast erutas teadmine, et ta ei saa seda tolmutübet ära pühkida, et see torkab ikka silma, esitades talle oma võitmatusega väljakutse. Aastaid tagasi oli keegi teda näkku löönud. Üheainsa hoobi... Kuid üha kirvendas see, pani põsed tumedalt punastama ja meenutas ikka uuesti tookordset alandust. Oskar oli seda teinud. Kõik teised, kes omal ajal olid Fredi üle irvitanud või teisiti talle meelehärmi valmistanud, olid nüüd oma mõtlematuse heaks teinud, juurde pugenud ja soosingut otsinud. Ainult see üks jäi eemale. Kui raske tal ka polnud, ta ei muutnud oma käitumist, ameeriklase hiilgus ei olnud ta silmi pimestanud. Isegi oma kitsikuses vaatas ta sellele otsekui ülevalt alla, ning tahtmatult, pahura südamega tuli Fredil tema üleolekut tunnistada. See oli ebameeldiv. Võiks ta teda kordki alandada, teha ta inimeste silmis väikeseks ning mustaks! Vähemalt naeruvääristada teda... Palju ja kaua pidi Fred selle üle mõtlema. Kuid ta ei näinud ühtki teed, kuidas Oskar

rile ligi pääseda. Vastupidi — teda tuli kohelda külaltki ettevaatlikult — too pagan oli vist kuidagi haisu ninna saanud tema ulgumereasjadest. Klunk, klunk, klunk... kõlasid ta kõrvus veel Oskari kunagised iroonilised sõnad. Ja mine tea, kas Fred oleks julgenud midagi ette võtta, kui kogemata juhus poleks taie appi tulnud.

See oli ühel laupäeval augustikuus. Nootkonnale, kus Osise Indrik oli tüürimeheks, oli Garoza saatnud raha lõhede eest. Teenistust polnud jaotatud kahel nädalal. Et nootkonnas oli mehe-osi ka mõnel Pudemil küla mehel, otsustasid mehed jagamist teostada «Villa Fredys». Hea ja sobiv koht. Üks poiss saadeti külla peremeestele teatama, et tulgu raha järele. Varsti olid kõik koos, puudus ainult veel Oskar. Kuid Indrik oli teda näinud mere ääres mõrra juures. Et nootkond pidi seekord otsustama uue noodapaadi ostmise, ei tohtinud ükski peremees nõupidamiselt puududa. Pundar saadeti Oskari järele — Fred ise pakkus oma sulast. Ja Oskar ei võinud muidugi keelduda. Nii juhtus siis, et ta astus esmakordselt üle «Villa Fredy» läve. Nootkond oli asunud eraldatud tuppa alumisel korrusel. Tervitanud, istus Oskar nurka, teistest meestest veidi eemale. Kulub palju aega, kuni kõik kokku arvati, ja kus siis veel pikk nõupidamine selle üle, kas osta mõni vana noodapaat või tellida uus. Kuni mehed kõige üle pikalt ja laialt läbi rääkisid, libises ka majaisa ise nende hulka ja istus Oskari kõrval.

«Kuidas sul nüüd veab, vanapoiss?» päris ta lahkesti nii südamliku häälega, et Oskaril ei tekkinud vähimatki kahtlust ameeriklase sõpruse kohta.

«Mis seal vedada, sa ise tead väga hästi...» vastas ta rahulikult. «Mässan niisamuti merel.»

«Jah, meil, kalureil, pole kerged päevad,» ohkas Fred. «Niipea kui ei liigu, pole hammastel enam tööd. Mina enese kohta just nii ütelda ei saa, aga mul oli õnne. Kõikide kohta ei saa seda öelda...»

«Ei, kõikide kohta ei saa...» naeratas Oskar roidunult.

«Kas sa ei tuleks üles minu juurde?» ütles Fred.

«Ma tahaksin ükskord sinuga nii sõbramehe moodi lobiseda. Meie vahel pole ju mingit viha. Kui see on kunagi olnud, siis peaks see olema ammu unustatud.»

Nii südamlik ja siiras oli ta häälekõla, et Oskaril oli võimatu keelduda. Lõppude lõpuks — miks peaks ta Fredile pahane olema? Talle isiklikult polnud see midagi halba teinud, ning paha polnud ameeriklane kunagi olnud — ainult veidi keigarlik ja ohjeldamatu.

«Minugipärast...» vastas Oskar. «Võib ju minna.»

Oma teenistusosa oli ta kätte saanud, nootkonna asjad olid ka otsustatud.

Ta tõusis ja järgnes Fredile.

«Sa oled siin vist esmakordselt?» lausus ameeriklane. «Kas sa ei taha minu majapidamist vaadata?»

«Miks mitte.»

Nagu head sõbrad käisid nad võõrastemaja läbi, Fred oli seekord väga tagasihoidlik, ei hoobelnud palju, vaid laskis asjadel enestel rääkida oma rohkuse ja toredusega. Ainult kord ei kärsinud ta ja nähes, et Oskar vaatleb kauem üht seinamaali, lausus: «See nali läks mul maksma kakssada latti...»

Viimaks viis ta vana kalastussõbra oma isiklikku korterisse, mis oli sisustatud üllatavalt toredasti, kuid maitseleagedalt. Üksikud mööblid olid küll kallid ja ilusad, kuid kogu sisustusel ei olnud mingit stiili.

«Ega sa pole veel lõunat söönud?» päris Fred.

«Ma lähen varsti koju.»

«Siis oota veel mõni hetk. Ma tahaksin, et me muutuksime jälle niisamasugusteks kui varem. Joome veidi.»

Fred helistas ettekandja. Lauale ilmusid praetud part, võileivad ja joogid. Üha südamlik ja tagasihoidlik, teenis ameeriklane ise oma külalist, pakkus seda ja pakkus teist, kallas napsu ja sundis jooma. Varsti said nad esialgsest tagasihoidlikkusest üle.

«Eh, kus olid ilusad ajad tookord, kui me koos töötasime!» andus Fred mälestustele. «Need ükski ei uskunud, et meil nii veab, ainult meie kahekesi tegime oma tööd. Selle peale peame jooma...»

Väikeste klaasidega ei olnud niisugustel meestel midagi peale hakata. Fred võttis õlleklaasid, täitis

ääreni viinaga ja kui viskas, nii põhi peale. Ja velderi kuna Oskar muutus iga uue klaasi järel üha udusmaks, tema pilk tuhmimaks, keel kangemaks, ei joo-
bunud ameeriklane sugugi. Kas siis Oskar nägi, et laual oli kaks karahvini, et ühest kallas Fred temale, kuid teisest täitis oma klaasi? Kuid viin oli ainult ühes — teises oli limonaad. Kui nõud olid tühjad, helistas Fred uuesti, ja veel kord tõi teenija sisse kaks täidetud karahvini. Kui ka need olid tühjendatud, nägi Fred, et ta lauasõber on juba tujus. Nüüd ei tarvisenud enam ettevaatlik olla, julgesti ja avalikult võis kõik välja rääkida, mis oli südamele kogunenud.

«Kas me ei läheks nüüd alla teiste juurde?» küsis ta. «Seal on lõbusam.»

Oskar oli nõus. Ta oli nüüd kõigega, kõigega nõus. Nad läksid alla. Lõpetanud teenistuse jagamise, oli nootkond läinud suurde saali. Grammofon mängis, kõik rääkisid — lõbus oli täna «Villa Fredys». Fred ei mõelnudki veel oma sõbra kostitamist lõpetada. Nad istusid kõige suurema laua juurde, peremees ise maksis õlle ja lauaviina välja. Oskar nagu sulas lahti ja hakkas rääkima. Küll tugev ja karastatud, oli ta ometi rohkem purjus kui teised. Ning ei olnud ju enam mingit kokkuhoidu. Miks te ei kalla, mida vahite, mida imestate? Fred, kas siis ainult niipalju?

Ja Fred polnud kitsi. Kõik toimus nii, nagu oli vaja. «Tore poiss oled sa,» lõi ta Oskarile õlale. «Miski ei eruta sind. Ja mis mood see on — teha lärmi, kui mõni korralik sell paneb sulle sarved pähe. Tõsiselt mehele on need ainult ehteks.»

Kõik naersid ja Oskar ühes nendega.

«Mina isiklikult teeksin niisamuti nagu sina,» jätkas ameeriklane. «Sest mis on küll niisugune naine väärt, keda keegi teine ei armasta? Sina seevastu võid uhke olla. Sinu Anital on suur poolehoid. Ja mitte tea missuguste narakate juures. Proosit... sarvede ja nende tegijate terviseks.»

Üha ülemealikumaks muutus Fred. Märgates, et teistele see nali meeldib, ja veendunud, et Oskar on liiga joobnud, et aru saada, mis temaga tehakse, rääkis ta nüüd risti-rästi Anitast ja Saartaputnist. Oskar

tukkus, kuna oli eelmise öö magamata, urisedes midagi läbi une vastu. Umberringi kajas lausa naerurgia, ameeriklase teravmeelsustel polnud nähtavasti lõppu, kuid see, kelle elu kurvema ajajärgu üle siin irvitati, naeratas nürimeelselt ja noogutas nõustudes pead. Oli nii, nagu hauguks taksipenide kari surnud lõvi.

Fred hõõrus käsi. Ta teadis, et hommikul räägitakse sellest kõikjal. Hilja on siis märatseda, Oskar, ja kui sa katsuksidki midagi teha, siis teeksid end sellega ainult veel naeruväärsemaks.

Osise Indrikule näis lõpuks, et nali läheb liiga kaugemale.

«Mis sa nüüd jändad joobnud inimesega...» urises ta pahuralt.

«Aga kas ma teen midagi halba!» imestas Fred. «Kas siis nii pole, nagu ma räägin? Ja see on ju ainult nali.»

«Nii ei maksa naljatada. Ta on siiski tore poiss...»

Kui nii, siis jäi Fredil üle vaid vaikida. Varsti tuli talle midagi uut meelde.

«Oskar, sa oled väsinud...» müksas ta Oskarit.

«Kas sa ei taha suigatada? Tule üles, minu tuppa.»

«Ma lähen... koju...» urises Oskar vastu.

«Miks koju. Jää siia, annan sulle oma voodi.»

«Ei, ma tahan koju...»

Fredil ei läinud korda teda siia jätta. See oli halvasti, sest luhtus üks hästikavatsetud plaan: kui Oskar oleks heitnud Fredi voodi, võinuks Anitale teate saata, et ta tuleks mehele järele. Ja kui Anita tuleks, siis võiks voodis kergesti leiduda ka mõni «Villa Fredy» kaunitar — nii palju ütlemist oma alamate kohta Fredil siiski oli. Missuguse näo teeks siis küll uhke Banderite tütar? Hm, jaa, tore oleks olnud rõõmu tunda selle kohmetuse üle! Aga kui juba ei, siis ei.

«Läki siis...» ütles Fred. «Ma viin su koju.»

Ta talutas Oskari mere äärde, soojendas «Titania» mootori ja sõitis Soomuste külla. Oli veel päris valge, kui nad mõlemad käsikäes külatänavale ilmusid. Fred talutas muiates Oskari tervest külast läbi, kauplusest mööda, kõikidest lahtistest akendest mööda, kus

uudishimulikud näod vahtisid üle lillepottide. Veel kunagi polnud noort Klavat niisugusena nähtud. Oh sa issand, küll on enda täis kaaninud! Ei ole sugugi parem kui teised... Viimaks viis ta Oskari koju ja andis Anitale üle.

«Kõristage nüüd, proua, oma mees! Veidi haige küll on, aga küllap te arstite ta terveks. Hüvasti!»

Morn pilk, millega Anita Fredile otsa vaatas, tõendas, et ta on kõigest aru saanud.

«Täna!» ütles ta tasa kergelt värisevate huultega. «See oli teist üpris kena, et teie... saatsite ta koju.»

Ja see oli ameeriklase viimane triumf. Ta ise ei aimanud veel, kui lähedal, kui vältimatu oli ta langemise tund.

4.

Kui vares eksib kajakate parve, siis tõuseb igal juhul tüli ja kaklus. Niisamuti on inimestega, kuid sageli ei saa nad sellest aru. Sellest ei saanud aru ka kõnekas härra kuurordist, muidu poleks teda väevõimuga saadud «Villa Fredysse» tol saatuslikul õhtul, millal algas ameeriklase aupaiste loojang. Kui Fred oleks ette näinud, millised tagajärjed on sellel ajal, poleks ta kõnekat härrat mingi hinna eest oma asutusse sisse lasknud. Aga seni oli ju kõik läinud libedasti.

Ka tollel õhtul valitses alguses päris hea tuju. Kaluripoisid mängisid piljardit, naljatasid ettekandjatega ja jõid mõne klaasi õlut. Kes kurat käskis küll eksida siia sellel toredal taadil! Ja vaevalt sisse tulnud, käitus ta nii, nagu kuuluks kogu võõrastemaja temale üksi. Silmi pilgutades seisatas ta piljardimängijate juures ja jälgis tükk aega muiates punaste ja valgete kuulide kulgu. Tegi märkusi, pilkas ja võttis viimaks ise kepi kätte. Juba esimese löögiga rebis ta kalevi üles.

Liepniegi Kristap otse hirnatas rõõmust.

«Kus õige mängija väljas! Arvab, et tema on siga ja meie mitte midagi! Ha-ha-ha!»

Kuid sellest poleks veel midagi olnud. Võõras härra

maksis kahju kinni ja istus lauda. Varsti hakkas tal igav üksi istuda, ta hakkas kuulama, mida poisid räägivad, ja heitis mõne sõna vahele. Kõige meelsamini kordas ta teiste lausunud sõnu hooplevas toonis. Niisugust papagoid poldud «Villa Fredys» veel nähtud. Viimaks ütles Aaboltini Jeekab, et ta peaks oma suu kinni, kui ei taha maitsta midagi raskemat. See veel puudus!

«Sa, sõber, oled eksinud...» vastas härra. «Oma lõhesid võid sa talvaga taguda, kui palju meeldib, kuid minule ei pääse sa juurde. Ma räimepõisi ei kard!»

Kust oli ta küll kuulnud seda Soomuste küla inimeste söimunime? Ja miks pidi ta selle neile pruunidele metsalistele näkku viskama? Need ajasid enese kohe turri, valmis kaitsma oma küla au. Hästi teades, et ta üksi ei jõua tervele jõugule midagi ära teha, ka siis, kui need ründaksid teda ükshaaval, jätkas lobisemishimuline härra siiski noorte kalurite õrritamist. Kuni mõõt oli täis... Keegi ei teadnud hiljem ütelda, kuidas see juhtus, kuid tagajärg oli kurb: härral oli pea pudeliga lõhki löödud, ta jäi võõrastemaja põrandale lamama. Kohalekutsutud arst laskis Riist kiirabi-auto välja tellida ja läbipekstud mehe haiglasse viia.

Kuid kõik oleks veel hästi olnud, kui sel härral oleks olnud veidi tugevam pealuu. Kui Fred teisel päeval telefoniga haiglast järele päris, öeldi talle, et kannatanu vaevalt enam tõuseb. Võõrastemajja ilmus politsei ja koostas protokolli, mitmed poisid kutsuti kohtu-uurija juurde. Nii halba tulemust ei olnud Fred oodanud.

Nüüd algas üldine pahameel kena asutuse vastu. Läbipekstud härral leidis mõjuvõimsaid sõpru, need uurisid järele, kuidas kõik oli juhtunud. Ei tea, kes oli üles kihutanud mõningad mõjukamad suvitajad — need kogusid allkirju «Villa Fredy» sulgemiseks. Ettevõtte ähvardavat avalikku rahu ning korda, edendavat kõlbluse langust ja vapustavat kalurite majanduslikku olukorda. Kaebekirjale kirjutasid alla mitmed ümbruskonna kultuurilised organisatsioonid ja peaaegu kõik Pudumi ja Soomuste küla naised.

«Katsu sa mul aga oma nime kirja panna!» oli vana Klava oma naist ähvardanud. Kuid see ei aidanud mi-

dagi. Ja nii saadeti ühel ilusal päeval kiri vastavatele asutustele. Küll jooksis Fred ühe võimumehe juurest teise juurde, püüdis ahvatleda altkäemaksudega ja lubadustega võõrastemaja majandamine ümber korraldada — varsti saabus korraldus «Villa Fredy» sulgemiseks. Osis ja Bander avaldasid ameeriklasele oma kaastunnet. Fredil polnud sellest kergem. Võõrastemaja personal pani kolid kokku ja sõitis minema. Luugid kinni pandud, ukсед lukus, paistis «Villa Fredy» nüüd üpris nukrana ja palju oli neid, kes käisid ringi nagu paradiisiaiast väljaetud.

Ameeriklane oli juba ammu kavatsenud võõrastemaja kindlustada ühes soliidses seltsis. Nüüd teostas ta selle, sealjuures suure summa eest — viiskümmend tuhat latti — nii palju oli see hütt väärt. See nõudis küll suuri väljaminekuid, kuid mis kindel, see kindel suvi, palav ilm, kui palju seal vaja, et süttida. Niisugused uued hooned võtsid kergesti tuld. Fred käis pahuralt mööda küla, naistele ei vaadanud otsagi — need olid kõige rohkem süüdi. Hea veel, et «Titania», see kena laevuke, midagi sisse tõi.

Kaarel Ziedin ei oleks võinud valida halvemat hetke, et jälle läheneda sõbrale oma tüütavate nõudmistega. Aga kas tal polnud ajusid või tahtis ta meelega Fredi vihastada — siin ta oli ja rääkis Frediga.

«Käi kus kurat!» kisendas ameeriklane. «Mis kunda sa mul küll oled, muud ei oska kui nõuda raha, raha ja jälle raha! Kas minu see kasvab või? Sa näed ise, ma kisun enese kas või lõhki, et kuidagi hinge sees hoida. Arvad, et mul on mõni rõõm seal merel mässata?»

Kaks päeva käis Ziedin nagu truu koerakutsikas Fredile järele, saatis teda randa, ootas kannatlikult tänaval, kui Fred kuhugi sisse astus, ja niipea kui ameeriklane välja tuli, kleepus meremees nagu takjas talle külge.

«Anna ometi kas või veidigi, mulle on ülalpidamiseks vaja...»

«Ülalpidamiseks! Mis mees sa oled, kui teised peavad sind ülal pidama? Õpi ise endale leiba teenima.

Noor inimene, terve nagu härg, aga mängid invaliidi. Mul oleks häbi nõnda ümber lonkida...»

Nähes, et Ziedinist pole võimalik teisiti lahti saada, laskis Fred Puntral mootori soojaks kütta — seal ulgumerel on vähemalt rahu. Kuid lõpuks oli Ziedinigi kannatusel mõõt täis. Taibates, et Fred tahab jälle ära põgeneda, ei lahkunud ta enam «Titaniast».

«Kuidas siis jääb, Fred, kas sa maksad või mitte?» küsis ta.

«Mul pole praegu aega, sa näed ju, et ma sõidan minema.»

«Minul ei ole ka aega oodata.»

«Mis mul sellega tegemist.»

«Niisiis sa ei maksa?»

«Pundar, lükka laev kaldast eemale! Siin ei saa ju enam rahulikult lõunaoodetki süüa. Seisab juures nagu katoliku kerjus.»

«Ah nii!» erutus Ziedin. «No hüva, ma näitan sulle katoliku kerjust! Sõida aga minema. Ma lähen nüüd külla ja hakkan sinust kõnelema.»

Ziedin pöördus ümber ja hakkas minema. Fred oli kohe mootoriruumist väljas.

«Hei, Kaarel, kuhu sa jooksed?» hüüdis ta. «Tule tagasi, räägime veidi.»

Ziedin ei vastanud, vaid läks ikka edasi. Fred kargas kaldale ja jooksis talle järele. Varsti sai ta vihastunud meremehe kätte.

«No mis sa eputad! Säh kümme latti ja jää rahule.»

Ziedin ei vastanud. Veider nägi see välja, kuidas nad läksid: üks kortsus kulmudega, mornilt vaikides, teine hüpeldes ja ühtsoodu rääkides.

«Sa arvad, et kümme latti on vähe? Säh kakskümmend. Rohkem ma täna ei saa. Noh, miks sa ei räägi, üttele ometi mõni sõna! Mul on üldse viiskümmend latti, aga pean veel mujal maksma. Aga kui teisiti ei saa, ma annan sulle needsamad ära.»

Ziedin heitis pahaselt käega.

«Võib-olla ma saan venna käest sada latti...» jätkas Fred. «Kas sellest piisab sulle?»

«Ära tingi minuga nagu...» ühmas Ziedin vastu-

seks. «Sa tead ise, kui palju sa mulle veel võlgned. Ma nõuan kõike!»

«Sa oled hull!» haaras Fred peast kinni. «Enam kui kolm tuhat latti! Kust ma peaksin selle võtma?»

«Sul on varandust küllalt, võõrastemaja ja laev. Müü midagi maha. Mina ei hakka enam kauem ootama. Mul on õigus oma rahale ja ma tahan seda kätte saada. Võta sina kust tahes!»

«Kuid, armas inimene, nii ei või ju ometi! Sa tahad mind paljaks teha. Noh, hüva, ma tasun sulle järjekordse osa, nelisada latti.»

«Ja jälle peaksin ma tulema ja paluma nagu katoliiku kerjus — sa ütlesid seda päris õieti! Ei, nüüd on küllalt oodatud. Kõik — või ma jutustan igaühele, keda tänaval kohtan.»

«Siiski, sa pead leppima tuhande latiga...»

«Ei saa midagi leppimisega.»

«Üle kahe tuhande mitte mingil tingimusel...»

«Sa maksad kõik. Ma ei palu sind, vaid nõuan.»

Mida lähemale nad külale jõudsid, seda valjemini rääkis Ziedin. Iga saja sammu järel lubas Fred rohkem. Kuid Ziedin ei andnud enam järele.

«Räägi ometi vaiksemalt,» palus Fred. «Kõrvad lähevad lukku sinu karjumisest. Saa ometi ka minu seksikorrast aru.»

Viimaks, juba küla ääres, ei suutnud Fred enam kuulata. Inimesed vaatasid uudishimulikult akendest välja.

«Noh, hüva, saad kõik. Kuid nüüd pea suu kinni.»

Ziedin jäi kohe wait. Ja nüüd selgus, et Fredil on raha rohkem, kui ta ise oli arvanud. Ta maksis Ziedinile ülejäänud võlaosa välja, laskis kviitungi kirjutada ja veel tõendi, et Alfred Mengelilt pole tal enam midagi saada, et see on läbi ja läbi aumees. Seekord ei sõidutanud Fred sõpra mootorrattal alavisse. Tollel oli raha küllalt — kui ei viitsi jala minna, võtku küüdimees. Väljapressija seesugune!

Ameeriklasele oli see raske hoop. Peaaegu kõik tema vabad ressursid olid läbi.

5.

Suvitushooaeg lähenes lõpule. Ikka vaiksemaks muutus kuurort. Vesi meres jahtus, sügistuuled hakkasid mände kõigutama, mõnikord sadas päevade viisi. Fred vaatles murelikult niisket ilma: kuigi «Villa Fredy» oli värvitud, ometi ligunes see. Paiguti tekkisid vooderdusele tumedad laigud, nurgad hallitasid, rotid närisid tõredat mööblit. Kärsitult ootas ameeriklane seda hetke, millal võõrastemaja lähim naaber, arst, kuurordist lahkub. Aga justkui tema kiuste arst ei sõitnud. Mis teha? Fred hakkas tegutsema: suur veoauto, mida Oskar oli näinud tollel õhtul tuite lähedal, ilmus nüüd igal ööl; see laoti võõrastemaja mööblit täis ja saadeti Riiga. Terve nädala kestis see. Siis oli kõik väärtuslikum ära viidud, ja ühel õhtul sõitis ameeriklane kogu Pudumi küla silmade all «Titaniaga» merele. Kuid sõitnud nii kaugele, et kaldalt polnud mootorpaati enam näha, meenus Fredile järsku, et võõrastemaja oli jäänud lukustamata. Ta pahandas oma hajameelsuse üle ja pani mootori seisma.

«Peame pimedani ootama, siis sõidame kaldale,» ütles ta Puntrale. ««Villa Fredy» ei või nii jätta, muidu tiritakse sealt kõik parem välja.»

Pimedaga sõitsid nad äärde tükk maad külast lääne pool. Fred solistas kaldale ja läks võõrastemaja ust lukustama. Mootorpaadi tuled polnud süüdatud, pimedas kõikus see laineis esimese madaliku taga. Keegi ei jalutanud nii hilja piki randa. Poole tunni pärast oli Fred tagasi ja nad sõitsid kohe ulgumerele.

«Pundar, sa oled vististi väsinud...» ütles ameeriklane. «Mine, maga mõni tund, ma tüürin üksipäini...»

«Pole viga, ma päeval juba tukkusin,» ütles poiss vastu.

«Mine aga parem magama, pärast keskööd pead sina valvel olema.»

Imestades peremehe lahkuse üle, ronis Pundar kajutisse ja keeras enese oma asemel kerra. Fred sõitis ja vaatas taoti kalda poole. Tuul oli merelt, kuiv põhjatuul, üle kaldaäärse metsa hõljusid valkjad pilved.

Need hakkasid vähehaaval hõõguma, punane kuuma tõusis üles vastu kesköötaevast ja järsku paistis mingi tuli luitemetsas. See kasvas kiiresti, rullus punaste koonaldena üles, tulekeeled väänlesid tontlikult igale poole. Ameeriklane hingas kergendatult, pani mootorile täiskäigu peale ja kihutas kiiresti eemale mööda tumedat veevälja. Kuid taevast lõõmas, kõrgel, kõrgel õhus paistis võigas purpurne kuma, ning pudumlased, kes olid tol ööl paatidega merel, vaatlesid erutatult tulekahju: seal põles vist küla või kuurort. Mitmed jätsid võrgud merre ja ruttasid kaldale, ainult «Titaania», töö hea laevuke, kihutas tuledeta nagu kummituslik kiskja lahe keskele. Pundar magas kajutis magusat und ja nägi unes Riia punaseid laoruume: kõrge rohu sees raudteevalli juures mängis ta oma vanade kaaslastega kaarte. —

6.

Jah, «Villa Fredy» põles. Tuli levis kiiresti üle kogu hoone, katusesse tekkisid augud ning sädemete kühilad paiskusid kõrgele õhku. Ähvardav leekide mühin täitis vaikset ööd, tulekahju tekitas tuule, lausa tuulipea; suured tukid lendasid õhus nagu kerged tuhakübemed. Ent kuurort oli tühi, hilised suvitajad magasid rahulikult oma suvilais. Varsti võtsid tuld lehtlad «Villa Fredy» aias, tuli levis tarale, nagu leegitsev madu roomas mööda põõsaid arsti suvila poole. Üks põlev tukk kukkus väikese pesukoja kõrvale. Tuul puhus heledamat leeki, süttis puuriit ukse juures. Kui vanud hooneke praksus korruga igast nurgast. Kaks inimest istusid sees ja punusid palukavartest vanikut — Vilma ja arsti teenija. Järgmisel päeval oli arstil nimepäev ja Vilma tahtis isa üllatada väikese tähelepanuga — suvila ehitud uksega. Kusagil mujal ei saanud nii rahulikult töötada kui väikses pesukojas. Luugid kinni pannud, punusid mõlemad tütarlapsed nobedasti ühe õie teise järel pikka vanikusse. Paberist lipukesed, juba valmis, lebasid nende kõrval laual. Väljas undas torm, vilistas, kohises ja rebis

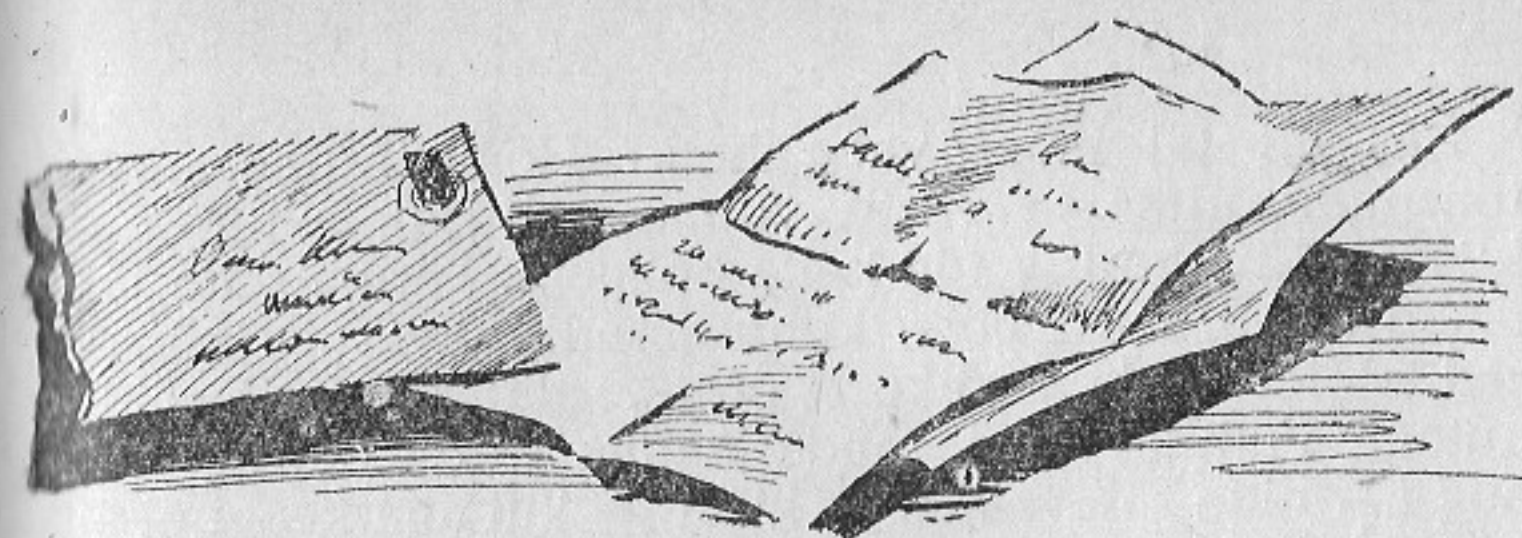
luuke, väike hoone värises raju käes. Sees oli õhk raske, muutus iga minutiga raskemaks, suitsulõhn ja isesugune palavus täitsid väikest ruumi. Süvenenud tõhe, ei pööranud tütarlapsed sellele tähelepanu. Petrooleumilamp põles nende kõrval laual.

Järsku süttis akna taga otsekui punane elektripirn, teine, kolmas, seintel ja laes hakkasid leegitsema kurjad tulekahjusilmad ja kohe voolasid leegid mööda seinu alla. Kuivad palukavarred võtsid tuld, hakkasid praksuma, suitsupilv ümbritses mõlemat tüdrukut. Hirmunult hüppasid nad püsti, ruttasid ukse poole. See oli lukustatud ja riiviga seestpoolt kinni, suitsu-udus ei leidnud teenija võtit üles. Vilma ruttas tagasi laua juurde ja võttis lambi. Pooleldi lämbununa kibedast suitsust, silmad täis pisaraid, ei näinud ta enam midagi. Jalad takerdusid palukavartesse, ta komistas, lamp kukkus vastu lauanurka ja petrooleumijuga paiskus tütarlapse peale. Kohe lõõmasid rõivad ja juuksed, nagu tõrvik süttis kogu ta keha. Kaotanud meelemärguse, varises Vilma põrandale.

Ning siis oli hommik. Mustad söestunud varemed konutasid kivitee ääres. Rahvamurd oli lähedastest ja kaugetest majadest kokku tulnud. Vend Teodor rääkis jumala vihast ja õiglasest karistusest, mis on järgnenud halvale teole, tänaõhtusel palvetunnil lubas ta sellest pikemalt rääkida. Inimesed vestlesid sosinal, kummalisest hirmust haaratud. Keegi ei pannud tähele väikest poissi, kes möödus õnnetuskohast kalakorviga. Kõikide poolt unustatud, peatus ta rahva hulgas ja kuulas, mis need seal rääkisid. Kaks naist olevat naabersuvilas sisse põlenud — teenija ja härraste tütar. Oli ilmunud ajakirjanduse fotograafe, kes käisid oma aparaatidega.

Frants läks edasi. Arsti maja juures pöördus ta teelt kõrvale ja läks õue. Ühtki inimest ei tulnud talle vastu. Niisamuti nagu esimene kord läks ta ümber maja, sammus rõdule, libises tasa tuppa ja peatus ukse juures. Seal lamas tema... Söestunud, must, valge linaga kaetud. Löödud vanemad olid oma lapse laiba kohale kokku varisenud. Kaua ei pannud keegi Frantsu tähele, nagu tardunud kuju seisis ta ukse varjus; ta

nägu tõmbles imelikult, justkui veidraks naeratuseks tõmbus poisi suu... Viimaks märgati teda. Käeviipega käskis arst tal lahkuda. Kikivarvul libises Frants välja. Keegi ei vaadanud, kuhu ta läheb, nagu nägematu var kadus ta varahommikusse.

KUMNES PEATÜKK

Kirjad ja inimesed

1.

Oli aeg, kus Robert Klava kadestas alati tööga koor-
matud inimesi, kes ruttasid, portfell kaenla all, kogu
päev, igavesti kiirustades: nende elul oli ometi mingi
mõte, eesmärk, nad saavutasid midagi, ehkki need
olid vaid lihtsad ainelised väärtused. Nüüd seevastu,
kui ta oli töötaoleku virelevast olukorrast välja rabel-
nud ja võttis ise osa tormavast tööelust, tundis ta ajuti
väsimust, kadestatav näis talle iga päevavaras, kes võis
kusagil rohus pöönata ja jälgida pilvede liikumist si-
nises taevalaotuses. Ka Robertil oleks aega küllalt nii
puhkuseks kui raamatute jaoks, kui ta loobuks oma
kohast söekauplemisfirmas ja pühenduks ainult enda ja
Fredri asjade korraldamisele. Kuid see ärataks kahtlust:
millega seletaks ta oma küllaltki laia eluviisi, kuidas
tõendaks oma eksistentsi allikaid? Kuigi ta ei teeninud
firmas kümnendikkugi oma sissetulekuist, oli see hä-
davajalik tema seisukorra seletamiseks. Tahes-taht-
mata tuli kannatada ja kahekordselt töötada — midagi
selle eest ju sai. Hiljem, kui raha on kogunenud kül-
lalt, et algatada midagi laiemat ja täiesti legaalset —
siis võib hinge tagasi tõmmata ja šeffi mängida.

Kas oli tal mõni vaba hetk? Hommikuti, vaevalt tõusnud, ruttas ta vastu võtma paljusid salajase äri kliente. Siis harilik töö kella kolmeni. Pärast seda jälle omad asjad, must börs, kohtumised kohvikuis, kõnelused telefoniga ja mõnikord, öösel, salajased väljasõidud autoga Pudumi küla randa kauba järele. Ning kogu aeg äärmine ettevaatus ja hirm — kui aga keegi ei saa teada. See hakkas ta närvidele mõju avaldama. Kärssitu, kiiresti erutuv ja rõhutud oli noor inimene.

Päev enne seda, kui «Villa Fredy» maha põles, kohtas Robert töölt koju minnes tänaval insener Saartaputni. Möödunud sügisest saadik polnud nad teineteist näinud. Mingit suurt sõprust nende vahel varem polnud, ka nüüd ei tundnud Robert erilist rõõmu juhusliku kohtumise üle. Ta tervitas eemalt ja tahtis juba oma teed edasi minna, kuid Saartaputn näis soovivat kõnelda. Midagi parata — Robert tegi rõõmsa näo ja peatus tänava ääres.

«Sul on kiire?» küsis Saartaputn, ulatades Robertile käe.

«Oo ei, lähen parajasti vaid lõunale.»

«Oivaline, siis on meil mõlemal üks tee. Muidugi, kui sul pole oma kompaniast.»

«Ei ole.»

Nad pidasid nõu, missugusesse restorani minna, ja lõpuks ühinesid «Rooma» keldri suhtes.

Saartaputnil oli parajasti puhkus. Möödunud talve oli ta veetnud Riias, kevadel aga komandeeritud kuhugi kaugele Kuramaa randa teostama üht suuremat tööd. Nüüd oli see lõpetatud ja noor insener võis veidi hinge tagasi tõmmata.

«Meid kihutatakse nagu mustlasi ühest äärest teise,» lausus ta naeratades. «Ei ole end veel ühes kohas hästi soojendanudki, kui võta oma kolu ja koli teisale. Noh, kuidas läheb nüüd sinu sünnikohas? Ma ehitasin ju sinna mullu suvel sadama. Kas peab veel vastu või on juba lagunenu?»

«Arvad sa, et mina tean midagi? Ainult üks kord käisin käesoleval suvel seal ja ka siis ainult lühikest aega.»

«Kas sa ei kuulnud, mis rahvas arvab mu tööst?»

«Sellega on nad rahul. Sadam on paremast parem, mida nad küll võivad veel soovida.»

«Jah, kui palju ainelised ressursid võimaldasid, nii palju tegin. Ja muidu? Kas minu vanad, õigemini uued tuttavad on veel kõik elus?»

«Paistab küll. Kas oli sul seal ka mõni eriline tuttav?» Robert vaatas insenerile sõbralikult naeratades otsa. See naeratas vastu.

«Oli küll, aga sellest ei maksa parem rääkida.»

Kelner tõi tellitud lõunasöögi ja õlut. Söögiisu kustutades vaikisid nad tükk aega. Siis alustas Robert esimesena.

«Mina vabanen vist tuleval nädalal paariks päevaks tööst. Siis tahan vanadele külla sõita. Kas sa ei soovi kaasa tulla?»

Kas Saartaputn seda soovib! Kogu aeg oli ta ainult sellest mõelnud, kuidas korraldada sõitu Soomuste külla. Roberti pealiskaudselt mõeldud ettepanek tuli talle kui loteriivõit.

«Millal sa sõidad?» küsis ta võimalikult ükskõiksest.

«Arvan reedel, siis võin ma lisada sellele ka pühapäeva ja veeta seal kolm päeva.»

«Reede... laupäev...» näis Saartaputn kaalutlevat, katkestades söömise. «Peaaegu võiks ka, aega mul on. Ei oleks halb ise järele vaadata, kuidas tamm vastu peab.»

«Siis sõidame.»

«Hea küll.»

Nad otsustasid hiljem kokku leppida väljasõiduaja suhtes, siis vestlesid pool tundi oma asjaõiendustest ja ühiseist tuttavaist ning lahkusid, sest Robert pidi kell viis kusagil olema.

«Tuleval reedel...» mõtles Saartaputn, uidades veetlevas uimas mööda Riia tänavaid. «Anita... tuleval reedel näen ma sind... me saame jälle kokku... Kui ilus on küll elu!»

Talle näis, et päev muutub valgemaks, et kogu linn on täis mingisugust erilist, salapärast rõõmu — justkui läheneksid kõigile mingisugused pühad. Suured, päikeselised pühad...

Robert kirjutas sel õhtul vanematele kirja, kus teatas, et järgmisel nädalal sõidab külla koos ühe sõbraga, keda nemadki tundvat. «Muretsege siis linlastele värsket kala...»

2.

Fred jäi seekord kauemaks ära kui teistel kordadel. Sõitnud koju, tervitas ta naabreid tavalise lahkusega.

«Seekord vedas mul nii hästi nagu veel mitte kunagi,» ütles ta. «Poleks nood tobedad naised mul võõrastemaja kinni pannud, paluksin ma teid nüüd «Villa Fredysse» lõunasöögile.»

Mehed vaatasid imelikkude nägudega üksteisele otsa: ameeriklane vist ei teadnudki, mis oli juhtunud. Kuidas küll teatada kenale mehele kurba sõnumit? Ta näis nii muretu, liikuv, vilistas ja askeldas.

«Jah, «Villa Fredy»...» ohkas vend Peeter.

«See oli alles otell...» lisas Rumbain tasa.

«Noh, küll ma saan jälle kontsessiooni,» lausus Fred. «Küll näete, et tuleval kevadel läheb kõik vana-moodi.»

«Jumal teab, kas läheb enam...» ohkas jälle Peeter.

«Sa arvad — nad ei luba?» naeris Fred. «Mul pole Riias sõpradest puudus. Eks Pikierilgi ole veel oma sõna ütelda. Ma annan pea, ta ei lähe valitsuse koalitsiooni, kui võõrastemajal ei lubata tegutseda — see on üks ta peamisi nõudmisi. Kas kaluritel ei ole vaja kultuuri? Meil oli muusika, piljard, seltskondlik elu — kunst ja sport.»

Kärsitult ootas ta, et mõni ütleks välja juba selle kõige tähtsama: ahastusmäng oli ameeriklasel juba selgeks õpitud.

«Selles ma ei kahtle, loa sa juba saaksid...» urises Rumbain kõrvale vahtides. «Kuid mis see aitab, kui otelli ei ole.»

«Kuidas ei ole. Kuhu see siis jäi?» naeris Fred. «Maavärisemist pole siin olnud.»

«Vend, sind on tabanud ränk katsumine...» võttis Peeter viimaks südame rindu ja ütles: «Sinu maja on

maani maha põlenud. See juhtus tollel ööl, kui sa kodunt lahkusid.»

«Maha põlenud?» tegi Fred suured silmad. «Kas sa sonid või, Peeter?»

«Mine vaata varemeid...» vastas Peeter. «Märkasime hilja, päästa ei saanud enam midagi.»

Nüüd hakkas Fred komejanti mängima. Oo, kuidas ta ahastas, kuidas jooksis tervest külast läbi, hädaldas varemete ümber, viskas mütsi metsa ja kitkus juukseid. Kahju oli vaadata, kui väga oli see õnnetus talle südamesse läinud.

«Kõik otsas, minu ilus «Villa Fredy», kallid mööbel, vaibad, nõud! Ma olen laostatud, vaene mees! Sulaseks pean nüüd minema teiste juurde! Oo jumal, kuidas suudan seda üle elada!»

Kuid ta elas üle ja isegi väga hästi. Märatses, kuni rahvas oli juures, käis ühe päeva tummana nagu kala, laskumata kõnelusse, ja lastes naabritel end rahustada, sõitis siis Riiga, et anda kindlustusseltsi sisse teatis. Siiski polnud nii lihtne asi viitkümmend tuhandet latti kätte saada... Kindlustusselts pidi veel üht-teist selgitama, ta lubas saata uurimiskomisjoni õnnetuskohale, et tulekahju põhjusi selgitada. Enne mardipäeva ei võinud Fred preemiat kätte saada. Pahandades asutuste pikaldaste ning täiesti ülearuste formaalsuste üle, pöördus ta Pudumi külla tagasi. Laostunud inimene... Mida muud nüüd jäi tal järele teha kui jätkata veel suurema innuga tulusat ulgumerekalastamist? «Titania» hiivas ankru ja kihutas jälle merele. Seal ulgumerel ei olnud ameeriklasel tarvis kurba nagu teha.

Kuni kõikide meeled olid suure tulekahju külge köidetud, ei olnud keegi märganud ühe poisi kadumist: Frantsu ei olnud keegi näinud tollest hommikust saadik. Oskar märkas seda esimesena, sest tal puudus kalastamisseltsiline. Mõned päevad ootas ta, arvates, et poiss on kuhugi kaugemale läinud, aga kui Frants ikka ei ilmunud, hakkas ta järele kuulama. Keegi polnud teda näinud. Frantsu oli rannaelu vististi tüüdanud ja ta oli, kartes, et Oskar ei luba, lipanud tasakesi tagasi linna vanade sõprade juurde. Oskar teatas sel-

lest politseile, kirjutas Frantsu majaraamatust välja ja otsis endale uue poisi.

Möödusid veel mõned päevad. Siis oli üksik paariko luiteil jalutades tundmatu poisi laibale sattunud. See lamas kusagil põõsastesse kasvanud orus, «Villa Fredy» varemete lähedal. Mõlemal käel olid tuiksooned läbi lõigatud, sealsamas kõrval oli maas verrega kokku kuivanud taskunuga. Nagu haavatud metsloom oli ta siia vaiksesse kohta pugunud, samblale heitnud ja oma lõppu oodanud. Kalakorv oli sealsamas, varesed olid selle tühjaks teinud, ka poisi silmi ei olnud nad alles jätanud.

Oskar läks veel kord politseisse. Linnast sõitis kohtu-uuriija välja, vaatas laiba üle ja koostas akti. Kõik tingimused tunnistasid, et on toimunud enesemõrv. Kuid keegi ei saanud aru, mis sundis Frantsu nii surema, kellelgi polnud aimu vaiksest tragöödiast, mis oli toimunud selle üksildase inimlapse rinnas.

Oskaril polnud nüüd enam sõpra. Hoopis üksi, päris üksikuks oli ta jäänud maailmas. Kurb sündmus rõhustas teda raskesti. Aga ka seda ei teadnud keegi, kui tugevasti ta oli sellesse hulkurpoisisse kiindunud.

Vaadates üle enesemõrva kohta, oli keegi politseinik oru põhjas isemoodi tunnusmärke märganud: sammal oli seal lahtine ja palju heledam kui mujal, juured olid maast irdunud. Ja kui need ära kraabiti, ilmus nähtavale liiv, palju kollasem ja niiskem kui luite pinnal, ilmselt välja kaevatud maa sügavamatest kihtidest. Politseinik teatas oma tähelepanekutest kohtu-uuriijale. Kahtlane koht kaevati üles ja seal avastati salapiirituse peidukoht. Üle saja kannu oli maetud maa sisse. Avastus vaigiti surnuks, peidukoht maskeeriti endiselt ja luiteile jäeti valve, et öösel, kui salapiirituse vedajad oma tööd jätkavad, tabada neid kuritöökohal.

Kellelgi polnud aimu, missugused lõksud on Pudumiküla luiteil ulgumerekaluritele üles seatud.

3.

Kalurite sõpra oli tabanud ränk õnnetus: loterii täht-aeg oli kätte jõudnud, randlased hakkasid pärima, kuidas siis loosimisega jääb ja kus on ettenähtud võidud, aga kui Pikier ei saanud midagi mõistlikku vastata, pöördusid mõned kangekaelsemad kohtu poole abi saama. Uurimisel selgusid imelikud asjaolud: raha oli Pikier küll sisse kasseerinud, aga kuhu see oli jäänud, seda ei võinud ta kuidagi ütelda. Nüüd oli sõna prokuröril. Seim andis kalurite sõbra kohtule välja ja et ta ei suutnud nõutud tagatist maksta — summa oli üsna suur — paigutati ta ühel heal päeval vanglasse. Paljudele oli see nagu pikselöök selgest taevast.

Aga ehk küll randlastele oli osaks saanud mitmesuguseid katsumusi, polnud vend Teodori äril erilisi tulemusi. Ta pidas küll mõne palvetunni Rumbaini ja Klava majas ja tõlgitses targasti mitmesuguseid saatustlike märke: tulekahju, Frantsu surma, tormi lõhutud võrke, kaldale paisatud «Puu-Jaane», Pikieri sissekukkumist ja paljusid teisi tähtsaid asju — keegi ei võtnud teda tõsiselt. Isegi Mengeli Peeter, varem nii usin jutlustaja abiline, ütles, et see olevat ainult alpimine — inimene ei viitsivat teha tõsist tööd. Jah, liiga ilmalikuks oli rahvas muutunud, muud ei tulnud tal meelde kui ainult lihtne igapäevane töö. Inimesed kündsid maad, istutasid metsa, ehitasid sadamaid ja tegid teid ning sõitsid terve nädala oma paatidega mööda merd, püüdes kalu — lausa tööhullustus oli neid haaranud. Neil polnud enam aega vaikse katuse alla koguneda ja tarku sõnu kuulata, mida Teodoril oli tagavaraks igaks üksikjuhtumiks. Kui palju nad siis käisid kirikus oma õpetajate jutlusi kuulamas; seal lasksid nad end laulatada, ristisid lapsi ja käisid armulaual — justkui sellest üksi juba piisaks. Neil aastail, kui Teodor oli ära olnud, olid nad end käest lasknud. Raske, lõpmata raske oli midagi parandada. Teodoril langes tuju hoopis. Mis kasu oli siin palehigis haritud põldudest, rohelistest metsadest, aedadest täis puuvilja ja suurtest loomustest, kui viimnepäev on siinsamas nina all. Tõsine vend tunneks vähem muret niisugus-

test ilmalikest asjadest ja pühendaks oma aja õnnistatud mõtisklustele, ei keelaks oma künnimaad ka ennastsalgavale tegelasele, kes koputas nagu lukustatud auste taga.

Ja siis see Olga, see varem nii tark naisterahvas, kes oli Teodoriga igas asjas aru saanud! Asjata oli ta katsunud sellele nüüd läheneda. Pörsad ja vasikad olid sellele armsamaks muutunud kui jutlustaja isik. «Minge aga edasi ja elage oma elu, laske meil elada oma...» oli ta öelnud, kui Teodor oli meenutanud talle endist lähedust. Mida erilist oli ta küll leidnud oma mehes? Samasugune piiratud tööori nagu kõik teised, ilma mõttelennuta, ilma avarama vaadete elule...

Tusane ja kibestunud, süüdistas Teodor kõiges Oskarit. See oli sundinud teda tookord siit lahkuma, ajanud sassi magusad suhted Olgaga, Oskari mõju oli üha veel tunda rannarahva elus, kuigi ta ise ei olnud enam endine mees.

Ühel päeval, pärast teistkordset ebaõnnestunud katset Olgale lähedale pääseda, ruttas Teodor Soomuste külla. Kohtamata Oskarit rannas ja mujal külas, läks ta tema juurde koju. Kuidas siis, seal ta jälle liikua, uidik hammaste vahel, parandades vanu nootasid, justkui maailmas enam üldse muud kasulikku tööd ei oleks.

«Ma tulin sinuga tülitsema,» ütles Teodor.

«Mispärast siis?» küsis Oskar ükskõiksemalt, kui jutlustaja oli oodanud.

«Sa ei taha mind sugugi aidata.»

«Aga seda pole ma sulle kunagi lubanud...»

«Lubanud või mitte, sellest peaksid sa ise aru saama. Miks ei olnud sa minu palvetunnis Klava majas?»

«Ma pidin võrgud merre heitma.»

«Võrgud ja jälle võrgud, justkui jookseks meri eest ära. Ära unusta üht: ma vaikisin ainult seepärast sinu tempudest, et lootsin sinust korralikku inimest teha. Just sina peaksid esimesena teed otsima meie issanda juurde.»

«Kuid mitte sinu kaudu,» lõid Oskari silmad süngelt põlema. «Ära mängi komejanti, see hakkab mind tüü-

tama. Ütle, mis sul vaja on. Kas sa oled tulnud minult välja pressima?»

«Ei, ma tulin hoiatama. Sa olid see, kes kaotas rahva usalduse minu vastu. Sina pead nüüd olema see, kes selle jälle jalule seab. Miks pole sul ühtki head sõna minu jaoks?»

Oskar pani uidiku noodale ja tuli Teodorige lähemale.

«Ah siis seda lootsid sa minust? Mina peaksin muutuma sinu agendiks, teetasandajaks sinu sonimisärile! Ei, sõber, seekord oled sa valesti arvestanud. Meie ei aja kunagi ühiseid asju!»

«Ühine saladus on meil küll...» muigas Teodor. «Sa soovid vist, et ma hakkaksin rääkima?»

«Selle hinna eest, mis sina nõuad, ei soovi ma sinu vaikimist osta. Üldse — nüüd aitab mulle sinu tagakiusamisest. Sul on hundiisu, sul pole kunagi küllalt. Kui ma sind kartma hakkaks, siis ei ole ma kunagi isand enda üle. Kuid sinu hüpiknukuks muutuda ei tule mul meeldegi.»

«See sa oled juba. Ma pole ainult veel nõõrist tõmmanud.»

«Siis tiri ometi, tunne rõõmu, sa aumees!»

«Mine tea, kuidas on, kui ma seda teen? Kuidas sa kugistad alla selle pudru?»

«Küll ma tean, kuidas alla kugistada.»

«Huuled põletad ära, su häbi on suur.»

«Veel suurem oleks see, kui ma ei julgeks selle eest vastutada. Kas sul on veel midagi ütelda?»

«Kas siis sellest ei piisa?»

Oskar avas värava ja andis Teodorige märku.

«Palun, siin on tee. Mine ja räägi, mis sulle iganes meeldib. Aga hoi, et sa oma nägu enam siin ei näita. Kaks korda lasksin ma su tervelt minema, kolmandal korral läheb sul kehvasti.»

Ja kui Teodor veel kohal tammus, vaadeldes mehe erutust irvitava muigega, läks Oskar otse talle juurde ja ütles sosinal: «Kas sa tead, mis teeb lõksu sattunud rebane? Ta närrib oma vangis oleva jala otsast maha ja läheb minema. Läheb longates, sandina kogu elu ajaks, ent vabana. Ka mina tahan seda suuta.»

Teodor nägi, et see inimene oli tõesti võimeline en-

nast hävitama. Ja järsku hakkas tal hirm siin võõra õues — hulludest inimestest oli ta ikka eemale hoidunud. Teodor lahkus. Oskar võttis uidiku ja jätkas oma tööd, kuid ta mõtted ei viibinud enam nootade juures. See, mis ta erutuses Teodorile ütles, ei olnud juhuslik meeleheiteluse — juba ammu oli ta mõelnud, kuidas lõpetada see piinav olukord. Kuid nüüd, lükanud leppimise tagasi, mõistis Oskar lõplikult, et ainus õige tee on see, et ta jutustab Anitale kõik. Tulgu siis mis tahes. Elada selle vale sees, igavese ähvarduse all, ta enam ei suutnud.

4.

Pärast kõnelust Oskariga ei jäänud Teodor enam Soomuste külla. Ta meeleolu oli niivõrd rikutud, et ta ei saanud sel päeval enam midagi mõistlikku teha. Seepärast jättis ta mõned kavatsatud toimingud teiseks päevaks, läks mere äärde ja sammus mõtteisse vajunult tagasi Pudumi külla. Jutlustaja oli ülimal määral erutatud, pahameel noore kaluri häbematus üle otse lämmatas teda.

«Kurat selline, on tal aga südant — näidata mulle ust...» Sellele mõeldes tõmbusid Teodori sõrmed rusikasse. «Endal maa jalge all tuline, hukatus ukse ees, kuid ta võtab ja kargab sulle veel ninna... Kuid tasemini, mu härra, veidi tasemini! Nii sa kuhugi kaugemale ei jõua. Teodor Kalnbirzel on hea mälu, ta ei unusta, mis talle on tehtud. Ja tema on see, kes naerab viimasena, hävinegu siis ka tema ise maailmast...»

Oli viimane aeg midagi teha. Teodor hakkas juba kahetsema, et oli olnud nii pehmesüdameline ja kogu aeg viivitanud Oskarile viimse kättemaksuhoobi andmisega. Nagu kass hiirega oli ta seni mänginud, sellel kindlas veendumuses, et hiir kuhugi ei pääse. Kui on seda küllalt piinatud, hävitab ta selle üheainsa haardega. Kuid nüüd tahtis ohver ta käte vahelt välja libiseda, hüpata küristikku, mille sügavust ei saaks Teodor enam suuremaks ega pimedamaks muuta. Tuli rutata.

Igasugused plaanid segunesid ta peas. Ta ainult kaalus neid, milliseid neist võiks saavutada suurimat

mõju — isegi selles näotus kavatsuses mõtles ta efektile ja valis välja poosid. Kõige lihtsam viis asja laialt levitada oleks, kui ta jutustaks Oskari seiklustest Kuramaal Rumbainile. Paari päeva jooksul oleks see levinud kogu ümbruskonnas, ning küllap mõni teenetevälmis keel teeks selle ka Anitale teatavaks. Kuid ta heitis selle kavatsuse kohe kõrvale — see oleks liiga aeglane ja laialivalguv rünnak, raske oleks kontrollida selle tagajärgi. Lõppude lõpuks võiks Oskar veel kõik maha salata ja mine tea, kas Anita ise usuks inimeste jutte. Palju kindlam oleks, kui ta isiklikult räägiks Anitaga. Ainult halb, et siis tuleks tal avalikult pealekaebajat mängida — selliste asjade eest tegijal ei kiidetud. Ja mine tea: kui nüüd Anita ei usu sõnu, vaid nõuab tõendeid, salgamatuid fakte? Kes kaluripoistest tuleb talle tunnistajaks?

Lõpuks polnudki see sugugi nii lihtne. Ja Teodor mõtles jälle, otsis teisi teid, kuidas pääseda oma vastase juurde kõige tundlikumast kohast. Mõtteisse vajununa möödus ta mitmest kalurist, kes mere ääres oma paatide ümber askeldasid, vastu võtmata nende terivitusi. Nii keskendunud oli ta, et peaaegu astus veeloiku, mis pärast viimast tormi oli jäänud kaugemale kaldale. Viimaks, otse Pudumi küla juures, selgis jutlustaja nägu, ta naeratas oma õnnelikule mõttele ja naeris endamisi vaikselt. Kohe hakkas ta kiiremini sammuma, et jõuaks rutemini Rumbaini poole ja saaks hakata midagi tegema. Jah, see oli nüüd tõesti midagi mõjuvat, tõeline ilutulestik pimedal ööl. Ja peaasi, et tema, kõige tegija, jäi ise väljapoole ning nägematuks.

Saabunud Rumbaini tallu, palus Teodor peremehelt kirjutustarbeid ja palus teda mõni pool tundi mitte segada. Niisamuti nagu varem Mengeli Peetri juures oli jutlustajal siin eraldi tuba. Jäänud üksi, istus ta kohe laua juurde ja kirjutas niisuguse kirja:

Mu südamearmas Marta!

On möödunud juba nii palju kuid meie lahkumisest saadik, ja see on mulle olnud nii raske ja üksildane aeg. Iga päev olen mõelnud sinust, igatsenud sind näha või vähemalt saada sinult mõnd teadet.

kuid näib — sa oled mind juba unustanud. Ja keegi, mitte keegi ei tea mulle jutustada, kuidas sa elad, mida teed ja kas vahel veel meenutad oma sõpra Oskarit. Ma ootasin, et sa kirjutad mulle kirja, kogu aeg oli see mu suurim lootus, aga sa ei teinud seda. Kas ma tõesti pole sulle enam midagi, kas võisid sa nii kergesti unustada meie ilusa sõpruse? Ah, kui hästi oleks võinud kõike korraldada, kui ma tookord ägeduses poleks nii kiiresti Kuramaalt lahkunud. Nüüd olen ma seda juba kaua kahetsenud. Mulle näib nii, et olen ise hävitanud kogu oma eluõnne. Oleksin sulle juba varem kirjutanud, kuid olin kaotanud su aadressi. Nüüd sain ma selle jälle teada sinu vennalt Teodorilt. Ta on jälle meie ümbruskonnas ja me saame hästi läbi — sinu vend on tõesti tore inimene; kui ma tookord olengi sulle temast midagi halba jutustanud, siis nüüd tahaksin oma sõnad tagasi võtta.

Armas Marta! Võib-olla oled sa mulle juba kirjutanud? Siis on kindlasti keegi teine sinu kirjad kätte saanud ja varjab minu eest — ma mõtlen oma naist. Temalt võib seda oodata. Ta on hävitanud terve mu elu, ma ei saa enam aru, miks vaevlen veel nii kaua niisuguse inimesega. Kui sul on veel vähegi sooje tundeid minu vastu, siis halasta oma õnnetule sõbrale, tule, näita end veel kord temale, sina, armsam minu elust! Mina ei pääse sinu juurde, mul on selline olukord, et ei saa majast välja, aga sina — sina võid ju ometi siia sõita. Teil on kodus nüüd kõik suuremad tööd lõpetatud, ütle, et sa tahad Riiga sõita — seda sulle ju ei keelata. Kuid Riiaist siia minu külani on ainult paari tunni tee. Noh, ole nii hea, tee seda. Ma tahan sinuga rääkida paljust niisugusest, mida kirjas ei usalda ütelda, võib-olla võiksime siis lõplikult otsustada ka oma tuleviku üle. Ja kui sa sõidad — ma loodan, et sa teed seda — siis ära jäta hilisemale ajale, ma ei talu enam kauem. Riias istu bussi ja sõida meie alevini, seal juhatab sulle iga inimene teed Soomuste külla. Ja kui sa siia jõuad, siis ära küsi mu maja, vaid mine mere äärde ja oota mind seal võrguhüttide

juures — need leiad sa kergesti üles. Ainult et ma teaksin, mis päeval sa sõidad, kirjuta enne kiri. Siis ma ei sõida sel päeval merele, vaid ootan sind. Ära kirjuta minu aadressile ja nimele, vaid nii: N. postkontor. Poste restante. Loteriipileti nr. 27415 ettenäitajale. Mul on üks vana Punase Risti loteriipilet, siis saan ma kindlasti sinu kirja kätte ja keegi ei tea sellest midagi.

Nüüd ootan ma iga päev sinult teateid ja käin postkontoris. Ära lase mul lootustes pettuda. Kogu minu elu oleneb nüüd sellest, mis sa teed. Kas sa ei võiks juba tuleval nädalal siin olla? Nägemiseni, mu südamearmas! Peatse nägemiseni!

Sinu õnnetu, lõpmatult armastav Oskar.

Juba samal õhtul laskis Teodor kirja postkasti. Kaua ei olnud ta end nii rõõmsana tundnud kui pärast selle töö sooritamist. «Nüüd sa alles oled lõksus, Oskar...» kahjurõõmutses jutlustaja endamisi oodatavate sündmuste üle. «Küllap sa laulad mul nüüd koguni teist laulu.»

5.

Igal sügisel korraldati Kalnbirze talus viljapeksutalgud. Käesoleval sügisel langes see üsna hilisele ajale, sest vihmase ilma tõttu viljakoristamine hilines. Viimaks ühel selgel sügispäeval, millest ilusamat ei ole ühelgi aastaajal, sõitis rehepeksumasin Kalnbirzele ja jäi uue viljaküüni juurde seisma. Ühes sellega ilmus terve hulk inimesi, poisse ja tüdrukuid naabertaludest, mehi madalate plaanvankrite ette rakendatud hobustega, ja koos nendega vallatu töörõõm, lõbus naer ja jutuvadin.

Taevas oli selge, õhk jahedavõitu. Vaikne oli sügisestel põldudel. Siin-seal nurmel võis näha mõnd harva inimest, kes askeldasid vaikselt nisu- ja odraaunade ümber; all lebas järv, tume ning rahulik. Kuid kõrgel õhus, jättes nukrate hääletsustega jumalaga oma põhjamaist kodu, rivistus kurgede kolmnurk kaugeks teekonnaks. Ja soodest hüüdsid vastu metshaned, kuld-

nokad lendlesid hiigelparvedes ühelt väljalt teisele, treenides noort sugupõlve raskeks katsumiseks — üle mägede ja merede viis nende tee lõunasse. Rändlinnud kergitasid tiibu, siiajääjad valmistusid talverahuka. Väikesed hiired jooksid mööda kõrrepõldu, suured põldrotid ja hamsterid tassisid suus raskeid nisupäid, oravatel aga oli puuõõnsustesse kogutud värskete pähklite tagavara.

Ning monotoonselt undasid rehepeksumasinad kargel päeval, tera tera järel veeres kotti, õlekuhjad kasvavad kiiresti nurmeservale. Soolane higi, mida inimene oli valanud kevadel ja suvel, muutus kuldseiks teradeks, rasked väsimusrohked päevad muutusid rahulikuks kindlustundeks — tulgu nüüd talv, keerutagu lund lagedail väljul, inimene on end ette valmistanud.

Tol päeval toimetas Marta kodus. Ei olnud naljaasi niisugusele perele lõunat valmistada — kõike pidi külluses olema, et naabrid hiljem ei räägiks, et Kalnbirzel ei osata talgulisi kostitada. Õllemaat seisis pukil, üle-eelmisel päeval oli siga tapetud — meestel oli sügiseti hundiisu. Ema sai vaevalt midagi aidata, tal jätkus tegemist loomadega. Ja nii suutis Marta vaevu kõigega hakkama saada. Kuid hea oli nii toimetada, igaveses kiirus toa ja aida vahet joosta. Aeg läks ruttu, mõteteks ei jäänud mahti — midagi ülevat oli tol päeval inimeste askeldustes. See ei olnud enam töö, vaid pühad — tööpühad.

Veidi aega enne lõunat peatas üks poiss mootorratta Kalnbirze tee otsas ja tuli toa poole. Koerad tundsid sõbra ära, hüplesid rõõmsasti saba liputades tema ümber. Oues kedagi kohtamata läks ta kööki. Marta lisas parajasti hagu pliidi alla ega kuulnud, kuidas poiss sisse tuli. Poiss naeratas, lähenes Martale vaikselt ja kattis äkki ta silmad oma suurte peopesadega.

«Arva ära, kes tuli...» ütles ta moonutatud häälega.

Marta püüdis punastades lahti rabelda, kuid mees oli neiust palju, palju tugevam. «Ei või ette kujutada. Vist keegi talgulistest.»

«See ei ole vastus. Nimeta nimepidi.»

Marta nimetas mitmeid naabripoisse.

«Ei tabanud.»

«Lase nüüd lahti, sa näed ju, et mul pole aega. Liha kõrbe pannil.»

«Arva ära, siis lasen.»

«Noh, kui sa nii hirmsasti tahad, et arvaksin, siis ma ütlen: Ilmatu Jaan...»

Poiss laskis naerdes Marta lahti. Ning kohe muutus ta tõsiseks ja vaikseks, vaatles tüdrukut häbelikult ja näppis oma kuuenööpe.

«Ma teadsin juba kohe, et sina oled...» ütles Marta, askeldades pliidi juures. «Kust sa sõidad?»

«Ma käisin jaamas, viisin venna rongile. Seepärast ei saanudki juba hommikul talgule tulla. Mine tea, kas mind nüüd enam võetaksegi seltsi?»

«Eks ta nüüd ole, kuidas on. Niisuguseid talgulisi, kes teavad tulla vaid lõunasöögiks, pole meil vaja...» naljatas Marta.

«Võib-olla seekord polegi nii pahasti. Egas ma tule tühjade kätega. Mul on sinu jaoks külakosti.»

Marta vaatas Ilmatu Jaanile tõsisemalt otsa.

«Jah, ma arvan, et see maitseb sulle üsna hästi...»

Poiss tõmbas taskust kirja välja ja näitas eemalt. «Käisin vallamajas ja tõin kaasa.»

Marta sirutas käe vastu.

«Täna, et sul tuli meelde ühes võtta.»

«Täna ei piisa...» õrritas poiss.

«Mis sa siis veel tahad?»

«Sa pead ise aru saama.»

«Hüva, ma annan sulle lati...»

«Seda võiksid sa anda kirjakandjale. Mina tegin seda sõbramehe poolest ja sina pead sõbra moodi ka tasuma.»

«Kuid ma pean kõigepealt teadma, kas see on ka seda väärt... Noh, ära mängi ometi, anna kiri siia.»

Teeseldes, et ta on kirja vastu ükskõikne, pööras Marta poisile selja ja hakkas nõusid kergitama.

«No säh, no säh, ära saa kohe pahaseks,» andis Jaan kirja kätte, nähes, et Marta muutub tõsiseks. «Sulle ei meeldi vist, et tulen mõnikord siia.»

Marta naeratas tagasihoidlikult.

«Miks sa nii räägid...» vastas ta tasa. «Sa tead ise väga hästi, kuidas ma mõtlen.»

Jaan tammus veel tükk aega köögis, siis pomises midagi vabanduseks ja läks välja. Marta peitis kirja rinnale ja jätkas tööd. Kes oleks küll võinud selle kirjutada? Nii harva saadeti talle mõni reake — tal ei olnud kaugel sõbratare. Aga möödus veel mitu tundi ja alles siis, kui talgulised pärast lõunat jälle tööd jätkasid, sai Marta mahti oma tuppä minna ja kirja läbi lugeda. See oli Oskarilt — Teodori kirjutatud. Nii igatsetud ja ometi nii ootamatu, justkui mõni imekingitus. Ta luges selle läbi üks kord, siis algas uuesti, kõik rahu oli nagu käega pühitud. Kõik see kauge, ilus, mis lebas liigutamata ja rahunenult ta hinges, oli jälle üles paisatud, kirja nukker sisu äratas tütarlapses valulise nukruse, lõpmatu kahjutunde — kui raske oli tal seal, oma sünnikohas! Missuguse meeleheites pidi ta viibima, et kirjutada selliseid ridu, nii avalikult rääkida sellest, mida varem tohtis väljendada ainult häbeliku sosinaga... Midagi ei olnud ta unustanud, kogu aeg ainult temale mõelnud, igatsenud, kannatanud. Ning see polnud enam ülijulge unelm, mõttetu kujutus: Oskar vajab teda, ootas teda, tulevik peitis eneses tuhat ilusaimat võimalust!

«Ma pean ta kutset kuulama, ükskõik, mis sellest välja tuleb... Pean tema juurde sõitma... igal juhul.»

Nagu uimane käis Marta kogu päeva, nagu läbi une tegi oma tööd ja ühtki armast pilku polnud tal noore häbeliku naabripoisi jaoks, kes oli talle selle kirja toonud. Ta ei näinud teda enam, ehkki õhtul pärast talgut järgnes Ilmatu Jaan talle nagu vari, oodates vaikselt ja kannatlikult, et tüdruk heidab talle mõne lahke sõna. Ah, ta teadis juba, mida poiss mõtles, aga mis võis ta teha, kui teised võimud valitsesid ta mõtteid...

See ei olnud enam sügis, vaid äkiline kevad, õitsev ning ürgne, ja selle hoovusel laskis ta end kaasa kanda. —

Järgmisel päeval, kui Kalnbirze oli jälle vaikne ja tühi inimestest, rääkis Marta vanematele, et ta tahaks Riiga sõita, endale mõningaid riideid osta ja mõne nädala linnas elada. Isa avaldas küll imestust tütre ootamatu kavatsuse üle, kuid ei lausunud sõnagi.

«Sõida aga, kui sa nii soovid. Nüüd ju aega on...»

Ema ei näinud selles midagi imestamisväärsset.

«On ju küllalt vireldud siin kolkas. Noor inimene tahab ometi midagi näha...»

Marta ei viivitanud. Niipea kui kodus võis ilma temata läbi saada, asus ta teele. Enne ärasõitu kirjutas ta Oskarile kirja, milles teatas enda ilmumise päeva. Ta toimis nii, nagu Teodor oli soovitanud — adresseeris kirja postkontorisse, loteriipileti ettenäitajale. Ärasõidupäeval kohtas ta jaamas Ilmatu Jaani.

«Vaata et sa aga meie juurest hoopis ära ei jookse,» naljatas see. «Kas sa ei saa mindki kaasa võtta?»

«Järgmine kord...» naljatas Marta vastu. «Kui ma kedagi kaasa võtan, siis oled see sina.»

Kui Marta teaks, missugune pettumus, milline kibedus ootas teda kauges külas! Ja siiski, võib-olla oli see hea, et ta läks sellele vastu. Iga ärkamine on raske, pettumusteta ei saa ükski unistaja tõelisuse juurde pöörduda — et terveks saada, peab rohtu maitsuma. Ent harva on see magus.

6.

Rõõmus erutus valitses Klava majas: oli saadud Roberti kiri, milles see lubas järgmisel reedel külla tulla. Mis võiks küll olla veel meeldivam mõlemale vanale inimesele? Sellest ajast saadik, kui Roberti elu oli hakanud ülesmäge minema, oli ta jälle armas poeg, isa uhkus ja ema rõõm. Ja miks ka mitte: kas ta ei saanud aeg-ajalt nendele veidi raha, kas ilmus ta kunagi ilma kingitusteta? Ammu unustatud oli kurb aeg, kus Robertile vaadati jahedalt, nagu süüdlasele, perekonna häbi põhjusele. Tugevaid ei põlata — neid kardetakse ja austatakse. Ja nende õnn valmistab kaasinimestele rõõmu. Võitjail on ikka õigus.

Reede hommikul saatis Klava sulase hobusega alevisse Robertile vastu. Ta oleks võinud küll ka ise sõita, kuid tuli lõunaks värsket kala hankida — Robert oli nii soovinud. Kas siis naised taipasid midagi kaladest? Hea, et noodad polnud veel lahti harutatud. Klava nootkonnal tuli hommikul loomus välja, ja nagu

sügiseti tavaline, oli meriforelle rohkem kui midagi muud. Klava võttis ühe umbes kaheteistkümne-naelase puraka, ümmarguse, täis marja, mõned vimmad ja viis koju.

«Ma arvan, et neist jätkub...» ütles ta, asetades kalad köögilauale.

«Tohoh, tohoh, kas nad on siis näljas elanud või!» hüüatas Klava ema. «Maitsevad niisamuti vaid midagi värsket vahelduseks ja jätkub.»

«Ära sa ainult jälle ära kõrveta...»

«Sina vist õpetad mulle, kuidas küpsetada.»

«Kes teid naisi nüüd teab.»

Ema oli palunud Liidia appi Roberti tuba korrastama, kuhu pidid nüüd asuma külalised. Kogu hommiku askeldas Liidia vanematekodus, pesi aknaid, pühkis tolmust ja ämblikuvõrke, mida olid tühjas ruumis kõik nurgad täis, ja pani voodisse puhta pesu. Kuna naised töötasid, segas vana Klava nagu viies ratas end kõikjale vahele. Ta ei katsunudki kuskil aidata, kuid nõu andis igas kohas.

Viimaks läks Klava emal süda täis.

«Lõhuks parem puid peeneks ja tooks vett tuppa. Meie üksi peame kõik tegema. Aga kui Robert tuleb, siis on ta üksi see hea.»

«Mulle on ta alati armsam olnud kui sinule. Tehku mõni veel enam oma laste heaks, kui mina olen teinud Roberti jaoks. Mulle näib, et ta on sellest ka ise aru saanud.»

«No kuidas siis,» hüüatas Klava ema puudutatult, «ainult sina üksi oled tema eest hoolitsenud. Teised — need on koerad.»

«Ah, mis sa seal mulised... Olen siis mina süüdi, et ta on mulle nii armas. Tuleta aga meelde, kuidas oli siis, kui ta veel tudeeris. Mul ei olnud kahju oma viimaseid pükse jalast maha ajada, et aga teda õigeks meheks koolitada. Ja ma pole eksinud — nüüd on Robert härra, kellelgi teisel Soomuste külas pole niisugust poega kui minul.»

«Hea oleks, kui sa sellest vähem räägiksid. Inimesed hakkavad naerma — näe kus suurustaja vana-taat. Kunagi rääkisid sa küll hoopis teisiti. Siis, kui

Oskar hakkas jalgu alla saama, ei tahtnud sa Robertit enam hästi tundagi. Elagu poiss, kuidas näeb — kas tal seal Riias on midagi süüa või mitte, sul ei olnud sellega pistmist. Mina pidin siis nagu varas teda tasapisi aitama. Aga nüüd, kui poega aga kusagil näha on, nüüd on vanamees jaol ja laamendab oma armastusega. Arvad sa, et talle nii väga meeldib, kui sa teda rahule ei jäta.»

«Minuga ei või tal olla halb. Me räägime nagu mehed eluasjadest. Aga sellest ei saa sa aru, kuidas Robertit on tüüdanud sinu lipitsemine. «Pojake, kuidas sul nüüd läheb? Robertikene, kas sa pole haige, kas sul ei valuta kael? Säh, seo sall ümber, ära mine õhtuti nii paljalt välja...» matkis Klava. «Missuguse südamega peab niisugust poputamist kannatama?»

«Noh, seda võib veel kannatada, aga kui sa oled enese täis kaaninud ja topid oma haiseva koonu ta nina alla ja puristad sülge näkku, siis ajab küll oksele. Ära sugugi nohisege, niisugune on sinu komme.»

«Mulle on ta armas poeg, kõige parem mu lastest,» ütles Klava teravalt. «Pole veel kunagi tähele pannud, et olen talle västik.»

«Tema peab ju kannatama, mis ta peaks siis tegema, kui vanamees ise aru ei saa.»

Nad mõlemad peaaegu jumaldasid oma poega. Liidia pidi naeratama, kuulates seda omapärast võistlust: kellele on Robert armsam? Tüli muutus üha teravamaks, varsti sõimlesid nad juba ja Liidia hakkas kartusega sööginõuderiuli poole vaatama: kui nüüd aga isa ei mängi vana numbrit — suures vihas lõhkus ta mõnikord riistu. Jah, kuidas siis, esimesed tundemärgid tulid juba nähtavale, et ilma selleta läbi ei saa. Klava kargas püsti ahju eest pingilt, kus ta kogu aeg oli istunud, ja hakkas erutatult ühest köögi nurgast teise käima. Kuid tüli ei lõppenud. Siis lükkas Klava justkui kogemata, mööda minnes, savikruusi, mis seisis üsna köögilaua serval. Kruus kukkus maha ja purunes kõliseses.

«Juba jälle, tobe, ei jäta riistu rahule!» hüüdis Klava eit.

Kuid ainult seda oli veel vaja! Vana kirk süttis täie

leegiga. Klava läks riiuli juurde, haaras ühe taldriku ja virutas selle vastu köögi põrandat. Purunenud kilud paiskusid kõikidesse nurkadesse. Klava eit tormas kohe riiuli juurde, et päästa, mis veel päästa annab. Armastav isa, puudutatud oma tundeis, ei võinud nüüd enam taganeda — mehe au nõudis, et ta näitab, kes on siin isand ning peremees. Ühekaupa ja mitu korraga haaras ta taldrikuid, kruuse, klaase ja vaagnaid ja paiskas vihaselt vastu põrandat. Kui riiulil polnud enam midagi katkiminevat, lükkas ta jalaga veepänge ja tõukas ümber solgitünni. Klava ema seisis kõrval ja hüüdis Liidiale:

«Tule nüüd, tütreke, vaata, missugune tark isa sul on! Seda au, seda uhkust! Oh jumal, kus küll niisugune tõbras on maailma loodud!»

Klavade köök meenutas nüüd väikest põrgut: segi-paisatud nõukilde kõik nurgad täis, suur solgiuputus põrandal, kõrbenud kalad pannil, kõrbehaisu ja suitsu-vingu, naiste kilkav hädaldamine ja vihastunud vana-mehe urin. Pliidi alt kukkus tuletukk välja, suits lõi kas silmi ja kõik pühkisid pisaraid. Aga see kõik oli toimunud armastuse nimel. Kui imelikult see küll mõnikord väljendub...

Liidia jooksis välja, kuna vanemad kahel pool põrsatoidu kuhja seistes valjusti tülitsevad ja teineteist jandi alustamises süüdistasid. Kuid kalad kõrbesid edasi kuival pannil, tukk suitses põrandal ja naaberõues kikitaskid inimesed kõrvu ning muigasid arusaavalt — Klavadel ei juhtunud seda esmakordselt. See oleks võinud veel kaua jätkuda, võib-olla õhtuni, lehmad oleksid jäänud lüpsmata, siga söötmata, kui kööki poleks rutanud Liidia, ähkides ja erutatuna.

«Robert sõidab! Ma nägin tänava otsas meie hobust!»

Äkki vaikis kõik. Alles nüüd taipasid nad, mis on juhtunud, ja kui inetu see on. Roberti pärast oleks võinud vähem erutuda, tema oli niisuguste asjadega harjunud, aga too võõras, tema sõber, kes ühes sõitis? Mis too küll nüüd mõtleb?

Klava lõi silmad häbelikult maha ja hiilis välja, kuid naised, veidi rahunenud, ruttasid nõukilde kokku

korjama ja kööki koristama. Pidi ruttama, sest Robert võis iga minut saabuda.

Kui kõik oli tõugatud köögi nurka ühte hunnikusse, pidi Klava ema küpsetamist otsast peale alustama. Tuli oli kustunud, puid polnud köögis ja ka kalu tuli veel rappida. Nagu oleks tuli takus, sibas Klava eit köögist sahvrisse, sahvrist kuuri. Liidia läks seni Banderite poole, et tuua midagi oma riistadest, et oleks vähemalt külalistele lauale panna.

«Meil juhtus õnnetus...» ütles ta Banderi maadami. «Pesuvaagen läks ümber ja kõik taldrikud purunesid.»

Maadam teadis hästi, kuidas need olid purunenud. Hea veel, et suured nõud olid katastroofi ajal tõepoolest pesuvaagnas. Neid ei olnud Klava tähele pannud ja seepärast jäid need terveks. Kui Liidia ladus taldrikuid korvi, veeres vedruvanker Klava õue. Üks armastav isa ruttas sellele vastu oma poega tervitama.

7.

Kogu nädal oli Klaval pead murtud selle üle, kes võiks küll olla too Roberti sõber, kes temaga ühes sõidab. Mitmeid isikuid mainiti, kuid seda ei olnud küll keegi arvanud, et sõidab just Saartaputn. Noor insener mõistis esimesest hetkest peale, kui ootamatu oli neile inimestele tema ilmumine. Vana Klava, kes esimesel jällenägemishetkel märkas vaid oma Robertit, muutus veidralt, kui viimane esitles talle «meie ühist sõpra ja tuttavat». Südamlik ilme hajus Klava näolt nagu imeväel, kohmetult urises ta midagi endamisi ja ulatas insenerile vastutahtmist käe.

«Ah teie olete see,» imestas ta. «No tere, tere, härra insener. Läki siis aga edasi... Meeldiv, et ka teie ei ole meid unustanud.»

Klava läks ees, mõlemad noored järgnesid talle. Köögis, kus Klava ema oma poega ootas, tundis Saartaputn veel kord sedasama: tema ilmudes rööm nagu katkes, kõik kohmetasid ja piinlik vaikus asendas ootajate südamliku jutuvadina. Inseneri isik näis

enda ümber levitavat jäist jahedust, mis sundis sõnu huulil tarduma ja kustutas rõõmsa sära inimeste silmist.

Niisamuti nagu Klava ei teadnud ka Klava ema, mida nüüd rääkida. Midagi pomisedes keeras ta ümber ja läks välja.

«Algus pole eriti rõõmustav...» mõtles Saartaputn kibeda irooniaga. Kuid selleks liialt karastatud, et oma kohmetust välja näidata, teeskles ta, nagu ei märkaks ta seda jahedust, ja käitus nii vabalt nagu iganes võimalik. Klavadel polnud ta varem käinud, sest tookord, kui uut tammi ehitati, polnud tal vana Klavaga midagi tegemist. Seepärast oli tal nüüd põhjust huvi tunda väga tüüpilise kaluritalu sisseseade vastu, pärida hoonete vanust ja üht-teist kalastamispisiasjust, mida nägi suure toa nurkades. Talle vastati küll päris viisakalt ja isegi naeratusega, kuid kõik seletused olid nii lakoonilised, et Robert pidi neid omalt poolt täiendama.

«Kui ma juba täna õhtul sooviksin ära sõita,» mõtles Saartaputn, «siis kindlasti nad ei kavatsekski mind tagasi hoida. Aga kuhugi ei sõida ma, ükskõik, kuidas see teile meeldib, armsad sõbrad.»

Ta sai aru, et ei ole kerge salata oma ilmunise tõelist põhjust ja et tuleb toimida kõige suurema ettevõtusega, et mõlema vana kahtlused ei ruttaks sündmustest ette. Aga seda parem nii: iga takistus vaid suurendaks eesmärgi väärtust. —

Laua juures küpsetatud meriforelli maitstes hakkas Robert vanematelt viimaseid ümbruskonna uudiseid pärima.

«Olete te küll head,» naljatas ta. «Lasksite põkeda maha niisugusel kenal asjal kui «Villa Fredy».»

«Ja tänu jumalale, et seda nüüd enam pole!» ütles Klava ema. «Võib-olla oskab nüüd jälle nii mõnigi kodus elada.»

«Hm, jaa, nii veidralt tuli välja...» urises Klava. «Keegi ei saa siin targaks, kuidas see võis juhtuda. Ilmad ei olnud sel sügisel tea kui kuivad. Mõned arvavad, et keegi on kadedusest põlema pannud.»

«Kas siis Fredil on siin väenlasi?» imestas Robert. «Ta oskab ju kõigiga sõber olla.»

«Mine sa tea, mida keegi salaja arvab...»

«Mis Fred ise ütleb?»

«Mis ta oskab ütelda. Olevat küll väga erutatud, võtnud väga südamesse. Üksvahe arvati, et läheb hulluks.»

«Mis nüüd temal hulluks minna,» ütles Klava ema. «Kindlustanud mitme miljoni eest. Võib-olla ise...»

Ta katkestas, meenutades Saartaputni.

«Ma ei taha uskuda, et Fred ise oleks võinud seda teha,» jätkas Robert meelega kardetavat teemat, et omastele tõestada, et ta usaldab Saartaputni täiesti. «Sellel poleks ju mingit mõtet.»

Kuid vanu Klavasid ei saanud veenda. Kõnelus katkes. Siis päris Robert, kuidas naabrite käsi käib, kas kooperatiiv veel püsib ja kas Oskar pole jälle mõnd uut plaani välja mõelnud.

«Oskar ei sega end enam kuhugi,» vastas Klava. «On küllalt hullanud, kuni sai villand. Katsugu nüüd teised.»

«Mis rõõm nüüd temal enam...» ohkas ema, ja jälle katkestas, meenutades Saartaputni.

«Mis siis temal nii südamel?» küsis Robert, kellel polnud Oskari perekonnaelu keerdkäigud teada.

«Ah, mis seal nüüd rääkida...» vastas ema ja läks kööki.

«Tuleb hiljem tema poole minna,» jätkas Robert.

«Oskari juurde?» vaatas isa pojale otsa. «Täna ei saa sa teda kätte. Ta sõitis täna Džimiga Vidzeme randa kalale. Koju ei jõua varem kui pühapäeva hommikuks. Tahab võõrastes vetes pisut õnne katsuda.»

«Vist on Fredist õppust võtnud,» naeratas Robert.

Saartaputn pidi end tublisti taltsutama, et ennast mitte reeta: teade Oskari ärasõidust üllatas teda meeldivalt. Oskar merel, kuni pühapäeva hommikuni... Anita üksi kodus... Kas võis veel paremaid tingimusi oodata? Tal ei tarvitse kogemata juhust oodata ja häbelikult mööda küla ringi uidata. Juba täna õhtul võib ta teda näha... Silmapilkselt olid unustatud kõik halvad muljed siin Klaval, insener justkui soojenes, hakkas kõnelusest osa võtma ja lõunasöök lõppes

palju paremas meeleolus, kui oli alanud. Võib-olla oli see kangete lonksude mõju, millega vana Klava oma külalisi kostitas.

Pärast lõunat läksid mõlemad linlased mere äärde tammi vaatama. Saartaputn uuris oma tööd asjatundliku silmaga — ei, see ei teinud talle tõesti häbi. Muul pidas hästi vastu, ka laevatee ei olnud veel ummistunud. Kuid teisiti ei võinudki see olla — kõik oli tehtud kõige paremini ja kiirustamata, Saartaputnil polnud tookord kuhugi ruttu.

Rand oli inimestest tühi. Süvenenud kõnelusse moodsa tehnika mõjust inimkonna vaimsele kultuurile (teema, mis Saartaputni viimasel ajal kõige enam huvitas), veetsid nad mere ääres mitu tundi, jalutades aegamööda piki randa Kõrkjajõe suudmeni. Kui nad tagasi muuli juurde pöördusid, oli hakanud juba hämarduma. Varasügisene videvik laskus üle luidete, külas hakkasid siin-seal akendes tuled vilkuma.

«Tuleb koju minna,» lausus Robert. «Väljas muutub jahedaks.»

«Arvad?» vaatles Saartaputn mõtlikult hämardunud ümbrust. «Mulle meeldiks küll veel mõni aeg ringi uida. Aga ükskõik, läki pealegi.»

Ta põles kogu kehast kärsitusest rutata selle juurde, kes istus nüüd võib-olla üksi oma toas. Küllap Anita kindlasti juba teadis tema ilmumisest — siin külas levis iga teade imekiirelt majast majja...

Võib-olla ootas Anita teda... Aga kuidas seda teha, kui Robert on siin!

Nad pöördusid vasakule küla suunas ja sammusid mõni aeg vaikides kodu poole. Siis võttis Saartaputn paberossid välja ja pakkus Robertile. Nad peatusid, et paberosse süüdata.

«Tead mis...» lausus insener vaikselt. «Ma pean täna õhtul veel kuhugi minema. Sa vabandad mind ometi?»

Nad vahetasid pilke.

«Väike kohtumine, eks?» naeratas Robert arusaavalt.

«Umbes nii...» naeratas Saartaputn vastu.

«Oled sa küll kärsitu, vana üleannetu. Aga mis seal

ikka, mine aga. Minu pärast ole muretu. Öhtusöögile sa ei tule?»

«Arvatavasti mitte. Ma võib-olla... tulen koju üsna hilja. Kas ei saaks kuidagi nii korraldada, et ma ei peaks sinu koduseid äratama?»

«Tühja kah, pead sina's nende pärast nii mures olema.»

«Siiski ebamugav...»

«Koputa minu aknale. Joome pool, kolmas siit otsast. Küllap ma siis su sisse lasen.»

«Merssi!» surus Saartaputn Roberti kätt. «Sa võid ütelda, et olen Banderite pool või midagi muud selle taolist.»

«Ah, pole viga midagi. Ainult vaata ette, et külapoisid sul nahka maha ei võta,» naljatas Robert. «Need on siin üsna kuraasikad.»

Robert lahkus. Oodanud, kuni ta kadus öhtuhämarusse, pöördus Saartaputn peateest kõrvale ja hakkas südame erutatult tuksudes aeglase sammudega minema üle luite uue maja poole küla otsas. «Anita...» sosistasid ta huuled hääletult. «Ma tulen sinu juurde, ma olen nii lähedal... kas sa ei tunne veel seda?»

Kodus sai Robert ebameeldiva üllatuse osaliseks. Liidiat polnud enam, kuid isa emaga istusid nukralt köögis pliidi juures ja poja sisse tulles vaatasid sellele mornilt otsa.

«Sina üksi?» küsis ema kohe. «Kuhu siis see jäi... sinu sõber?»

«Ta läks Banderite poole ja lobiseb vist mõne aja kaupmehega. Öhtusöögiks pole vaja teda oodata.»

«Nii, nii...» vahetas ema isaga veidralt pilke. «Ah siis Banderite juurde. Nojah, sinna läheb ka tema aru tihti...»

«Missugune tema?» küsis Robert, ajades palitut seljast. Tükil ajal ei vastanud talle keegi midagi. Siis ema ohkas.

«Milleks oli sul, Robert, vaja seda inimest kaasa tuua?»

«Kuidas nii? Kas ta teeb siis teile midagi halba?»

«Kas siis sina ei tea veel midagi?» avas isa esma-

kordselt suu. «Nojah, võib ju olla, et ta pole sulle midagi kõnelnud...»

«Aga mis asi see siis on?»

Alles nüüd sai Robert teada, milliseid asjatoimetusi oli Saartaputnil Soomuste külas. «Vaata kus lugu...» mõtles ta üllatunult, kui oli kuulnud vanade juttu Anita vahekorra inseneriga. «Seepärast võtsid sa nii meeleldi minu ettepaneku vastu...»

Nüüd sai ta aru, missugusele «kohtumisele» oli Saartaputn läinud. Robert oli tõesti ebatavaliselt seiskorras. Teadmatult oli ta seda asja soodustanud... oma venna kahjuks. Ise toonud külla inimese, kes ei peaks siin enam oma silmi näitama, ise ergutanud ta salakäike, lubanud neid varjata. Viha haaras teda, meenutades, kui heasoovlikult oli ta suhtunud Saartaputni vabandusse. Aga mis aitas nüüd enam vihastamine — kas on tema võimuses midagi ses asjas parandada?

«Ja meie arvasime, et nüüd on see läbi ja võivad jälle elada nagu inimesed...» äratas ema hääl ta mõtetest. «Aga mis nüüd enam...» Kuidas oleks, kui ta läheks nüüd Anita juurde? Aga kuidas see välja näeb, missugusele seisukohale peaks ta seal asuma? Ei, seda ei või, see oleks peaaegu naeruväärne. Võib-olla Anita ise on küllalt tugev, et saada läbi ilma teiste toetuseta. Ja mine tea — kas ta üldse võtaks seda vastu... Kogu öhtu ei saanud Robert rahuneda. Vasturääkivatest mõtetest ja oletustest piinatult pöörles ta kaua oma voodis, suutmata uinuda. Ei uinunud hommikuni. Ning Saartaputn ei tulnud koju.

8.

Väike Edži oli kogu päeva väljas viibinud, ehitanud ühes naabrilastega liivalinnu, kaevanud jõgesid ja järvi. Anital ei õnnestunud teda lõuna ajal magama panna. Seepärast öhtul, kohe pärast öhtusööki, muutus ta varsti uniseks ja laskis emal end väiksesse voodi magama panna. Kui poisike oli uinunud, pesi Anita vaikselt sööginõud ja seadis toad korda. Kõik korras-

tanud, võttis ta ühe alustatud käsitöö ja istus oma korteri parimasse tuppa. Aeglaselt kasvas kirju kiri hallile lõuendile, see oli vaikselt ruumis, läbi punaka abajuuri paistes levitas laual olev lamp mahedat, veidi tontlikku kuma. Toanurki kattis hämarus.

Anita teadis, et Saartaputn oli siia sõitnud — Edgar oli ennist mööda minnes ütelnud. Imelik, et see teade teda sugugi ei erutanud. Möödunud talvest saadik ei olnud ta tema kohta mingeid teateid saanud. Nad ei vahetanud kirju, tahtsid teadlikult taanduda teineteise elust nii kaugemale kui võimalik ja mitte meenutada end teineteisele. Nüüd, kui ta oli nii ootamatult randa ilmunud, ei saanud Anita aru, miks on ta seda teinud. See ei olnud ju enam nii, nagu nad olid viimane kord kohtudes kokku leppinud. Kas Saartaputn võiks olla unustanud oma lubaduse? Anita oli oma lubadust ausasti pidanud. Enese suhtes ei olnud ta eksinud: Saartaputnil tarvitses vaid mõni aeg eemal olla, ja vähehaaval, rahulikult hajus tema mõju — lõppes sonimine, fantastiline vikerkaarevärvides illusioon haihtus. Ja hetkeks pimestatud silmad nägid jälle maad ja inimesi nende tõelises värvingus. Ilma suurema võitluseta, ilma kahtluste ja kahetsuseta oli Anita enese unelmate võlust lahti rabelnud, saavutanud tasakaalu ja võime otsustada oma ihade üle. Miks oli tal nüüd vaja siia sõita? Anita ei kartnud, ei, teist korda ta ei karda enam olnud, ta ainult aimas, kui raske kõnelus teda ootab. Mida mees kavatses? Kuidas see kõik toimub? Ja millal? Kui halb, et Oskarit ei ole kodus. Pidi ta just nüüd nii kaugemale ära sõitma.

Siis koputati kergelt uksele. Tasa, arglikult. Anita teadis, kes see oli. Ta ohkas ja läks sisse laskma. Ja nende väheste hetkede jooksul, millal ta läbis köögi ja otsis pimedas välisukse üles, sai ta aru kogu seisukorra pentsikusest: kusagil kaugel, pimedal merel, veetis keegi üksik mees oma paadis selle öö; võib-olla ta ei maganud, vaid võrke valvates mõtles oma kodule. Ning vaikselt loksuvad tumedad veed vastu ta paati, vaikselt hõljub meri ta ümber ja läbi pilvede ei paista ühtainustki tähte. Ta suitsetab ja mõtleb kodule, ning ta ei tunne end enam üksi. Ent samal hetkel keegi

võõras koputab ta uksele ja ta naine läheb seda sisse laskma. Anitale näis, nagu oleks keegi pannud raske kandami ta õlgadele, ja tahtmatult pidi ta seda kandma. Kui raske see oli, kui mõttetu.

Kaarel Saartaputn naeratas uksele. Naeratas ja vaatas naisele silmi, niisamuti nagu tookord, varjamata oma rõõmu. Ja äkki näis Anitale see naeratus eba-meeldivana, täis kavalust ja salajast iha.

«Miks sa tulid?» küsis Anita sumbunud häälega. «Miks oli sul tarvis nii teha?»

«Anita, armsam, ma ei saanud teisiti, ma pidin sind nägema...» sosistas mees kiiresti, justkui kardaks, et Anita võiks ära minna. Ta tagasihoitud vaimustus, peaaegu valuline toon ta hääles näis naisele teatraalsena. «Kui sa teaksid, kui väga ma igatsesin kogu selle aja su järele. Kauem ei suuda ma enam taluda...»

Kui tuttavad olid need sõnad, kui sageli kuulnud otse niisamasuguses toonis, loetud raamatuist ja kuulnud lavalt. Kas tõesti oli inimese tunnetel nii vaene keel? Miks oli see nii kunstlik, liialdatud, kuhu oli jäänud lihtne värskus, elamuse esmakordsus?

«Sa ei saada mind ometi minema?» jätkas mees. «Lubad mul sisse tulla ja sinuga rääkida?»

«Tule aga sisse...» vastas naine.

«Sulle ei meeldi, et ma tulin?» küsis Saartaputn. «Kui nii, siis võin ma ära minna...»

«Kui ma ütleksin: Mine! — siis paluksid sa, et sind ei aetaks minema...» mõtles Anita. «Ja kui ma siiski ei lubaks, heidaksid sa mulle südametust ette, viimaks ajaksid enese sirgeks ja kui kannataja rüütel sammuksid uhkesti koju.» Kuid ta ei lausunud midagi. Tulnud tuppa, vaatas insener uurivalt ümberringi. «Sa oled ükski?» küsis ta sosinal.

«Edži magab...» osutas Anita kõrvaltoa poole.

Siis katsus Saartaputn teda enda ligi tõmmata ja suudelda. Ja jällegi mõtles naine, kuidas kõik see on tuntud, nähtud ja tüütavaks muutunud — just seda oli ta mehelt oodanud.

«Jäta, ei ole vaja nii...» vabastas ta enese Saartaputni käte vahelt. «Istu sinna diivanile.»

Nüüd sai Saartaputn aru, et see naine ei kuulu enam temale.

Ja ühes selle arusaamisega kadus temas kõik kunstlik — lõppes alateadlik armumäng, tunnetega liialdamine ja sõnade teatraalsus — see neetud eneseuimastuse saadus. Kõik oli jälle palju lihtsam, igapäevasem. Segasena kõhatas ta ja istus viivitades diivanile.

«Siis nii... sa ei soovi enam...» kogeles ta, ja traagilise ilme asemel tõmbus inseneri suu virilale muigele.

«Seda võisid sa ise arvata,» lausus Anita rahulikult. «Me leppisime ju nii kokku.»

«Noh, muidugi, ma pole seda unustanud. Aga ma ei arvanud, et sa saad sellest nii kergesti üle.»

«Näed nüüd, mõnikord oleme meie, naised, tugevamad kui teie, mehed.» Esimest korda naeratas Anitagi. «Ei ole vaja ainult ennast petta ega sisendada endale olematuid asju, siis saab kõigest kergesti üle.»

Saartaputn vaatles teda kaua, nagu püüaks veenduda, kas ta mõtleb tõesti nii, nagu räägib. Anita rahu oli liiga ehtne, et veel kahelda — võõras, kauge naine istus ta vastas, ta teadis, et miski ei aita enam.

«Kahju, et kõik see lõppes nõnda. Peab peaaegu arvama, et sa pole mind kunagi tõeliselt armastanud.»

«Ma ainult kujutlesin seda...» vaatas Anita talle rahulikult silmi.

«Niisiis — siiski ei?»

«Nii on.»

«Ja ma olen asjatult põlenud, unistanud, end petnud? ... Mitte kunagi pole mu tunnetele vastatud niisama siiralt, nagu mina olen seda mõtelnud?»

«Sina olid see, kes lähenes esimesena. Ma ei kutsunud sind välja. Hiljem ma ujusin vooluga kaasa.»

«Passiivselt, vastutustundetult, ilma oma tahteta?»

«Küllap see on nii olnud.»

«Võib-olla paistab sulle praegu naeruväärsena minu naiivne lootus? Arvad: näe, mis poiss on endale pähe võtnud, kuid mina ainult nii naljaviluks.»

«Ah, mitte seda. Naeruväärset pole siin midagi. Ainult kaunis, küllaltki ohtlik unelm, mis teistes tingi-

mustes oleks võinud ka tõelisuseks muutuda. Kuid unelmate üle ei naerda ju.»

«Sa oled liiga targaks muutunud...» ironiseeris Saartaputn.

Anita ei vastanud.

«Ja mina, rumal, ehitasin õhulosse. Kujutlesin, milline ilus elu on meil ees, kuidas me võidame raskused ja kujundame endale ühise tuleviku. Ning kõik on olnud ainult sonimine, tühi fatamorgaana.»

«Kas sul on sellest kahju?»

«Mul on häbi enese pärast. Miks ei öelnud sa mulle seda kohe, otse alguses?»

«Siis ei teadnud ma seda veel isegi.»

«Aga võib-olla ta ainult ravib mind...» mõtles Saartaputn. «Räägib nii, et ma unustaksin kõik kergemini?»

«Ja sina arvad, et võid olla nüüd kogu eluaja rahul oma saatusega? Sulle piisab sellest õnnest, mida suudab sulle pakkuda su mees?»

Anita kehtas õlgu.

«Miks mõelda teadmatust. Ta on esimene, keda ma armastasin, ja seni ainuke. Võib-olla jääb ta ka viimaseks...»

«Jah, sul on tõesti palju mõistust. Täna avameeluse eest.»

«Oled sa pahane?»

«Kas on mul õigust pahanegi olla?»

Otsatult pettunud ning siiski rahulik, nii rahulik, et ei suutnud ise oma rahu uskuda, istus Saartaputn nüüd oma kohal. Inimene rabeleb ainult niikaua, kuni on kas või vähimalgi määral lootust. Kui seda enam pole, vaikib ta ja rahuneb. Ainult niisugune, kes ei suuda aru saada — lapsik või teatraalne — see määratseb veel. Saartaputn polnud viimaseid. Ta jäi vaikseks ja laskis nukralt pea alla, tundes end selles kohas ülealusena. Ka Anita vaikis. Nii istusid nad, nii lähedal teineteisele ja ometi lõpmata kaugel — kaks võõrast inimest. Punakas valguses hõõgusid nende näod imelikult, nagu rõõmsas uimas. Ent see oli sama sugune eksitus kui kõik, mis oli olnud.

Kell lõi hilist tundi.

Oli kesköö. Kella viimase löögi vaibudes tõstis Saartaputn allalastud pea üles. Kõrvaltoas luksus Edži läbi une.

«Tuleb minema hakata...» — Inseneri sosistav hää kajatas toa vaikuses kuidagi kummaliselt vastu. Ta tõusis aeglaselt püsti ja kohendas oma rõivaid.

Ka Anita tõusis püsti. Käsitöö oli ammu kõrvale pandud. Viimast korda kohtusid nende pilgud tummas, nukras tervituses. Nad ei naeratanud, nad ei lausunud teineteisele sõnagi. Saartaputn võttis kübara ja läks ukse poole. Nagu vari järgnes noor naine talle. Köögiaknale olid kardinad ette tõmmatud, vaevu tajutav tähtede kuma helkis kahvatult ruumi mustadel esemetel. Saartaputn sirutas käed ette, nagu pime otsis ta kompides teed. Ta oli unustanud, kuspool on uks.

«Hoidu vasakule,» ütles Anita tasa ja läks temast pimedas mööda.

«Näe, siin on uks.»

Insener pöördus, et talle järgneda. Kuid ta jalg oli millegi taha kinni jäänud, pöördumisel kaotas ta tasakaalu ja kukkus raskesti maha. Nägematu takistus ei lasknud ta jalga veelgi lahti, kostis raksatus ja kohe pärast kukkumist tundis ta jalalabas kipitavat valu.

«Mis sinuga juhtus?» küsis Anita erutatult, tema kohale kummardudes.

«Ei midagi, ma komistasin veidi,» sosistas Saartaputn imelikult raske häälega, oiet tagasi surudes. Esimese hooga, aimamata oma võimetust, tahtis ta püsti tõusta. Aga niipea kui ta vigastatud jalale toetus, läbis terav valu kogu ta keha ja tasa oiates vajus ta jälle põrandale. Mõni hetk ei tundnud ta midagi, pea käis valust ringi, teadvus muutus uduseks ja uimasena võis ta ainult kokkusurutud hammastega raskelt iniseda nagu piinatud loom. Kui ta jälle teadvusele tuli, oli Anita tema kohale kummardunud ja hoidis huulte juures veeklaasi. Ta oli toast lambi toonud ja kööki enese kõrvale pingile pannud. Saartaputni nägu oli kaetud külmade higipisaratega, ja mitte ainult nägu — ka kael, rind, kogu keha oli higine.

«Mis sinuga juhtus?» kordas Anita ehmunud häälega. «Sa said kukkudes kõvasti haiget?»

«Ma ei tea...» vastas insener. «Arvatavasti pole midagi suurt, ma muutusin veidi uimaseks. Ole nii hea ja aita mul üles tõusta.»

Anita pani lambi pingilt lauale ja toetas Saartaputni, kuni see ajas enese põlvedele ja tervele jalale toetudes komberdas pingini.

«Tõmba saabas maha, või oota, ma ise tõmban...» ütles Anita.

«Pole vaja...» Ta peatas naise kiire liigutusega. «Küll läheb üle. Muutub juba paremaks.»

Kuid midagi ei muutunud paremaks. Labajalg põles kui tules ja säär paistetas kiiresti üles kuni põlveni. Veidi kummardudes katsus Saartaputn ettevaatlikult vigastatud kohta. Ei olnud kahtlust — jalg oli kas nikastatud või ka luu murtud.

«Mis me nüüd teeme?» lausus Anita. «Sa pead võimalikult kiiresti arsti juurde saama. Võib-olla on midagi kardetavat.»

Mees vaatas talle imestunult otsa.

«Arsti juurde? Aga kuidas ma sinna saan?»

«Ma lähen vanemate juurde, ütlen, et Edgar rakedaks hobuse ette...»

Ta otsis juba palitut.

«Jää aga rahule,» peatas insener teda, vaikselt, kummaliselt tardunud häälega. «Sa ei tohi kuhugi minna.»

«Miks mitte? Sa ei või ju oodata.»

«Anita...» — ta püüdis naeratada. «Mõtlen järele, missugused tagajärjed võivad sellel olla. Kuidas sa seda seletad, kui mind siit leitakse? Praegu, nii hilisel tunnil... Ei, sa ei tohi kuhugi minna, keegi ei või teada, et me oleme täna öösel kohtunud. Just nüüd ei tohi nad seda teada.»

«Kuid mis siis sinust saab? Kui mitte nüüd, siis hommikul leiavad nad su siit niikuinii. Kas see on parem?»

«Keegi ei leia mind siit... ei tohi leida. Hommikuni on palju aega, küllap ma kuidagi minema komberdan.»

«Aga sa ei saa ju käia.»

«Ma saan, usu mind. Ulata mulle veel vett.»

Ta jõi terve klaasi tühjaks ja hakkas oma olukorda kaalutlema. See oli tõesti raske ja tänamatu. Kui teda siit leitakse, siis juba homme ei oleks Anital külas enam asu. Keegi ei usuks, et nende vahel on kõik lõpetatud ja et nad on kohtunud ainult selleks, et teineteist igaveseks ajaks jumalaga jätta. Kuri kahtlusest tont tõstaks kohe pea, mustad kuulujutud purskuksid laiali nagu porised veejoad — Anita peaks neisse uppuma.

«Kas sa ei võiks mulle mingisugust karku hankida, millele toetuda?» küsis Saartaputn.

«Sina... sa tahad katsuda ära minna?» sosistas Anita kohmetult. «See on hullumeelsus, ma ei tohi sulle seda lubada.»

«See on ainuke, mis mul üle jääb. Noh, ära targuta — andesta, et ma nii räägin — ma ei luba, et sa ohverdad mu jõuetusele oma elu. Noh, tee ometi, mis ma sinult palun!»

Saartaputn oli järeleandmatu. Ta ei oianud enam, keskendanud kogu oma tahtejõu, näis ta vahvana ja mehisena: polnud ju põhjust erutada, väike hoop oli sooned välja venitanud, muud mitte midagi.

«Ei maksa teha tragöödiat seal, kus seda pole...»

Nad arutasid, mis sobiks kõige paremini karku. Selgus, et Oskaril olid aidas mõningad vikatilõed. Saartaputn palus need tuua. Naljatades lõikas ta siis kahel löel otsad maha, šobitas käepidemed oma kaenlale ja tegi katseks mööda kööki mõned sammud.

«Hästi...» ütles insener. «Nii palju palun ma sind küll, et laseksid mind väravast välja. Ei tea, kas suudan seda avada...»

Ta tundis end otse lõbusana oma ebatavalise seisukorra pärast. Kuid ta suu värises imelikult, nagu oli reetlikult kaame ja külmad pisarad katsid üha laupa.

«Jumalaga, Anita... kas pole naljakas, et ma pean niimoodi sinust lahkuma? Olen kuulnud, et armastus tegevat inimesi pimedaks ja hulluks, kuid seda juhtub vist esmakordselt, et see teeb kellegi lombakaks.» Ja ta naeris nagu poisike oma kurva nalja üle. Kuid Anita ei naernud. Mõtteis vaatas ta insenerile järele,

kuidas see aeglaselt pimedas komberdas, vigastatud jalga nagu murtud tiiba enesega ühes lohistades. Noor naine sulges värava ja läks majja.

Saartaputn ei läinud Klavale. Kannatades suurt piina, jõudis ta kuidagi mere äärde ja heitis muuli otsas külmadele kividele pikali. Improviseeritud kargud murdis ta tükkideks ja heitis merre. Nüüd ei olnud enam vaja teeselda, oma piina varjata. Jalg valutab kuni puusani nii, nagu lahkaks keegi nüri noaga tundlikke kiude. Aeg-ajalt tungisid pisarad silmi, ta oigas ühtsoodu, raskelt. Ja justkui teda osatades undas merel kusagil kaugel pimeduses ujuv poi. Lõpmatult pikk näis olevat see öö.

Hommikul leidis inseneri keegi kalur, kes tuli merelt võrkudega kaldale. Insener seletas, et öhtul muuli vaadates olevat ta õnnetult kukkunud ja vist jalaluu mürdnud. Kohe saadeti külla teade. Bander sõitis hobusega ja insener viidi kiiresti jaama. Neil õnnestus veel hommikusele rongile saada. Kõigil oli noorest inimesest kahju, kes oli nii õnnetult kukkunud, ainult Klava Robert ei võinud aru saada, mis sundis inseneri tol öhtul veel teist korda mere äärde minema. Saartaputni väited ei veennud teda — midagi mõistatuslikku oli kogu selles loos.

10.

Anital oli see raske öö. Pärast Saartaputni lahku- mist ei püüdnudki ta uinuda, ja see oleks ka olnud asjatu katse: kuidas uinuda, kui meeles seisis vigastatud inimene, kelle saatuse kohta oli tal kõige kurvem aimus. Kas ta jõudis mõne majani või lamab võib-olla kusagil väljas, abitu ja mahajäetud? Kui väljas koitis, oleks ta meeleldi vanemate poole läinud — seal saadi ikka kiiremini uudiseid teada —, kuid rahutuna ja teadmatusest piinatuna pidi ta kannatlikult hommikut ootama. Muidu oleks Saartaputni eneseohverdus asjatu olnud: Anita rahutus oleks ta reetnud.

Ta äratas Edži vara, pani ta riidesse ja küsis, kas see ei soovi vanaema poole minna. Edži seda ainult

ootaski — maadamil polnud puudus maiustustest, millega tütrepoega kostitada.

«Ainult ära ole kaua, tule varsti koju...» kinnitas Anita, lastes poissi väravast välja.

Kuid Edži ei tulnud tagasi. Vist oli ta teisi lapsi kohanud ja mängis kusagil väljas. Siis nägi Anita üht meest — see oli Aaboltini Jeekab —, kes ruttas pooljoostes mere äärest külla. Ta näis olevat mures ja erutatud. Anita tahtis talle vastu minna ja küsida, mis ta nii ruttab, aga kuni ta kõhkles, oli Jeekab juba kaugel. Varsti pärast seda sõitsid Bander Edgariga mere äärde, kihutades hobust tuhatnelja. Tagasi sõitsid nad juba palju aeglasemalt. Keegi lamas vankril, kuid nüüd oli ümber nii palju uudishimulikke, et Anita ei saanud näha, kes see oli. Rahvale läheneda ja pärida ta ei julgenud. Möödus veel üks piinarikas tund. Nüüd oli juba lausa päev, küla elustus, kõikides õuedes käis inimesi, Osise värava ja poe juures seisti salkadena. Anita lukustas ukse ja ruttas ema juurde. Inimesed, kes arutasid midagi Osise värava juures, vaikisid järsku, nähes Anitat lähenevat. Nii rahulikult ja ükskõikselt kui vähegi võimalik tervitas ta neid ja läks tasakesi mööda. Kuid asjata kuulas ta ja aeglustas samme, kohmetunult vaatasid inimesed üksteisele otsa ega lausunud sõnagi. Alles siis, kui ta oli mööda läinud, kuulis ta tasast sosistamist ja tajus paljusid uudishimulikke pilke, mis olid eemalt talle suunatud. Seesama kordus poe juures. Jällegi vaikisid kõige kärmemadki keeled, jälle vaatasid inimesed segaduses üksteisele otsa ja võtsid ta tervituse isemoodi veidralt vastu. Lõpuks sai ta vanemate juures kõik teada; Saartaputn oli leitud murtud jalaga mere äärest, Edgar viinud ta jaama. Bander läks kohe kauplusse, kärsitu ja täis salajasi kahtlusi — samasugune nagu kõik teised. Ema tahtis nähtavasti midagi küsida, aga ei julgenud.

Anita jäi mitmeks tunniks Banderite poole, kuni Edgar koju sõitis. Ta rääkis, et olevat sõitnud in- neriga ühes Riiga. Haiglas tehtud kohe röntgeniüles- võtte ja leitud, et jalg pole murtud — ainult välja vää- natud. Paari nädala pärast võivat Saartaputn käia.

Anita, väliselt kogu aja rahulik, rahunes nüüd täiesti, otsis Edži üles ja läks koju. Hea, et veel nii oli: inimene, kellele ta oli tahtmatult nii palju valu teinud, ei jää sandiks, ta ei lahku temast kurva mälestusmärgiga kogu eluajaks. Esimest korda pärast pikka, pikka aega tundis ta kergendust, see oli midagi puhtustunde taolist. Nüüd soovis ta vaid üht: rääkida kõigest Oskariga, puudutada esmakordselt avalikult seda, millest nad mõlemad olid seni vaikinud. Nagu tume mägi oli kasvanud see sõnul väljendamata, ent mõlemale teada olev, mõlema tajutud saladus nende vahele. Nüüd oli kõik lõppenud ja ta võis õnnelik olla, et ei olnud juhtunud rohkem — enesekaitsevaist oli teda viimasel hetkel peatanud.

Vähem kui kunagi varem oleks ta praegu soovinud kohata vend Teodorit, seda imelikku olendit, kellel oli viimasel ajal mingisugune salapärase, tume mõju Oskarile. Ja just tema seisis parajasti nende väraval, ilmselt oodates teda. Soojalt rõivais, üks käsi selja taga, teine taskus, jalutas ta aegamööda piki aiaäärt, vaadates vaga näoga Anita vastu. Juba eemalt kergitas Teodor kübarat ja painutas keha alandlikuks tervituseks, ta silmad vaatasid lahkesti, peaaegu kaastundlikult, kogu ta hoiak väljendas lõpmatut lugupidamist.

«Olge tervitatud, auline proua!»

«Tere...» vastas Anita tagasihoidlikult, suutmata oma vastumeelsust varjata.

Ta näis kohe olevat unustanud jutlustaja juuresoleku ja tahtis väravast sisse minna. Kuid Teodor tahtis ilmselt kõnelust alustada.

«Kas ma ei türita teid, kui ma palun pühendada mõned silmapilgud kõnelusele minuga?» ruttas ta õsavasti juurde libisedes küsima.

«Teie tahate minuga kõnelda?» imestas Anita.

«Jah, just teiega. Olen veendunud, et see, millest ma teiega soovin rääkida, huvitab teid väga.»

«Te olete vist siiski eksinud...» sähvas Anita jahedalt.

«Sugugi mitte.»

«Miks ei pöördu te minu mehe poole? Oskar kindlasti aitaks teid heameelega.»

«Te saate minust valesti aru. Seekord ei vaja ma mingisugust abi. Ma ei tule ühiskondliku asja pärast, see ei puutu minu missiooni. On midagi täiesti isiklikku. Aga teie nimetasite Oskarit, ütelge, kas ta on kodus?»

«Ei, täna ei saa te küll temaga kokku. Ta sõidab koju alles öösel või homme hommikul.»

«Ah nii. Aga sellest pole viga. Sel juhul saame meie läbi ilma tematagi.» Midagi familiaarset, justkui ühist saladust meenutades, kõlas jutlustaja hääles. «Kui teil, proua, poleks midagi selle vastu, räägiksin ma meelsamini küll toas kui tänaval. Lõppude lõpuks on see liiga tähtis asi, et seletada seda paari sõnaga. Te väsite ära siin väljas seistes ja väike võib end külmetada.»

Anitat üllatas Teodori visadus.

«Kuidas teile meeldib,» ütles ta tagasihoidlikult. «Mina pean küll tunnistama, et teie asjad mind sugugi ei huvita.»

Kuid Teodor teeskles, nagu ei märkaks ta Anita teravust. Abivalmilt ruttas ta väravat avama, laskis Anita Edžiga sisse, järgnes siis neile tuppa. Nii kaugel Oskari riiki ei olnud ta kunagi tunginud. Anita avalik jahedus ei solvanud teda. Otse vastupidi: mida väljakutsuvamalt ja uhkemalt see teda kohtleks, seda meeldivam oleks — seda suurem triumf ootaks teda.

Sees ei oodanud Teodor, kuni teda palutakse ülerõivaid maha võtta, vaid ajas palumata palitu seljast ja riputas varna, valmistudes kauemaks jääma.

«Imekenasti olete te end siin sisse seadnud...» silitas ta pilkudega kena mööblit ja puhast ruumi. «Mulle on ikka meeldinud näha õnnelikke, noori perekondi ja kui palju on mul iganes võimalik olnud, olen ma neid heameelega aidanud hea sõna ja õpetusega. Kuid kahjuks ei piisa alati sõnadest. Abielu on väga tähtis ja keeruline asi. Kujutlege vaid: kaks inimest, kes armastavad teineteist enam kui kõike muud maailmas, sõlmivad igavese sõpruse, annavad teineteisele kogu oma elu, kõik oma paremad tunded, ohverdavad

Tere, Oskar, mu kauge sõber!

Sinu kirja sain kätte mõni päev tagasi. Südamlik aitäh nende ridade eest; kui kena, et sa pole mind siiski veel unustanud. Sinu kiri vapustab mind, kõik need päevad olen käinud ringi nagu haige, suutmata mõelda millelegi muule kui sinu õnnetule saatusele. Kui hirmus see küll on, et mõne inimese vastu võib elu olla nii halastamatul! Ma tunnen kaasa sinu hädale, sinu valud on ka minu omad, sest saan aru, et omajagu süüdi olen selles minagi. Aga mis seal teha, see oli vist saatus, mis laskis meil kokku saada. Inimesel on raske midagi selle võimu vastu teha.

Mul on see olnud koguni isemoodi suvi, nagu võõrana tunnen ma end siin oma isakodus. Ja võõrana paistavad nüüd kõik need inimesed, kes olid varem mu kõige paremad sõbrad. Selles oled jällegi sina süüdi. Üksvahe, kui sa ei kirjutanud, olin ma juba rahunenud ja arvasin, et ongi parem, kui me läheme kumbki oma teed. Sinu kiri on kõik selle hävitanud. Andesta, kui ma olen sinust võib-olla valesti mõelnud, mulle näis, et sulle oli see ainult väike, põgus elamus, millest mehed harva loobuvad. Nüüd näen ma, et olen eksinud — sa pole midagi unustanud, sa üha mõtled minule ja tahad mind näha. Sa kirjutad, et sõidaksin sinu poole. Ma saan aru, kui kardetav see on, sest meie vahekorra võib kergesti avastada keegi sinu omadest, kiplasti teie küla poisid, kes kalastasid meie juures, tunnevad veel mind ja siis on raske salata, miks ma olen sinna sõitnud. Aga küllap sa oled kõik järele mõelnud ja oled valmis tagajärgede eest vastutama. Sellest saan ma aru, missugusesse seisukorda sa oled sattunud, mu õnnetu sõber. Kuidas küll ei peaks ma sinu kutset kuulda võtma! Ma sõidan sinna, tingimata sõidan — kodus on mul juba kõik korraldatud. Et sa võiksid aegsasti korraldada kõike nii, et võid mind vastu võtta, kirjutan ma sulle veidi varem — kirjutan nii, nagu sa soovisid, postkontorisse. Ma arvan, et püha-

päev on sulle kõige sobivam päev, siis oled sa vabam ja võid oma tööst eemale jääda, seepärast olen seal tuleval pühapäeval pärast lõunat. Sa ära tule mulle bussi juurde vastu, ka külas ei peaks sa mind kohtama. Küllap ma juba leian sinu poolt tähendatud koha teie rannas võrguonnide juures. Vastu õhtut, kui hakkab hämarduma, ootan ma sind seal. Sa tahad minuga rääkida oma tulevikukavatsustest. Ah, sõber, kui kurvaks ma muutun, kui kujutlen, et üks elu peab hävinema. Ma ei tahaks selles süüdi olla, aga mis võib sinna parata, kui mul pole jõudu sündmustele vastu panna.

Ja nüüd head tervist, Oskar, kuni järgmise pühapäevani. Nägemiseni sinu kodukohas.

Marta.

Kui Anita kirja luges, oli Teodor nii viisakas ega uurinud teda. Pöördunud teisale, näis ta olevat mõtteisse vajunud. Lõpuks, kui kirjalehed lugeja sõrmede vahel enam ei krabisenud ja vaikus pikaks venis, kõhatas jutlustaja ja pöördus Anita poole. Tardunud pilguga vaatas Anita temast mööda, tema nägu ei avaldanud midagi, kuid sõrmed näppisid närviliselt üksteist.

«Jah, raske on sul nüüd,» mõtles Teodor. «Kuid raskem osa on veel ees.»

«Kas nüüd usute?» küsis ta tasa.

Anita võpatas sellest rahulikust küsimusest, liigatas oma kohal ja Teodori poole vaatamata vastas justkui enesega rääkides:

«Jah, nüüd pean ma uskuma. Nüüd on mul kõik selge.»

Kuid selge polnud tal midagi. Nii ettevalmistamatult, järsku üllatatult pidi ta selle rabava teate vastu võtma, ta ei suutnud üldse aru saada, kuidas on see võimalik: Oskaril vahekord kellegi teisega! Alanud on see juba ammu... Ja kogu aeg on tal jätkunud jõudu oma tundeid varjata, mitte ühegi viiega oma olukorda väljendada. Kuidas küll seda uskuda?

«Võib-olla te siiski kahtlete?» ütles Teodor. «Kiri ei tarvitse olla ehtne, see võib olla meelega kirjutatud.»

et tekitada lahkeli teie perekonna elus. Väljapressi-
jalt võib ju kõike oodata...»

Ta naeratas mõrult.

«Ma võtan oma sõnad tagasi,» katkestas Anita teda
ägedalt. «Olen teist olnud vääril arvamisel. Te olete
aus inimene. Kuigi... oleks parem olnud, kui ma seda
ei teaks.»

«Kui kaua oleksite niisuguses eksiarmises ela-
nud? Varem või hiljem oleks kõik niikuinii avalikuks
tulnud. Paremini juba aegsasti. Võib-olla saab veel
midagi parandada.»

«Parandada...» Anita suu tõmbus virilaks muigeks.
Rohkem ei ütelnud ta midagi. Teodor sai aru, et kõige
parem on, kui ta jätab Anita nüüd üksi. Ta tõusis
üles, ajas palitu selga ja ulatas Anitale kätt.

«Ärge unustage, et homme on pühapäev,» peatus ta
lahkudes veel uksele. «Õhtu eel võib võrgumaja juures
midagi näha... Kõige paremat, auline proua. Kui te
vajate kunagi hea sõbra nõuannet, meenutage Teodor
Kalnbirzet.»

Anita jäi üksi... nii üksi nagu veel mitte kunagi va-
rem. Mõned tunnid tagasi loobus ta ühest inimesest,
kes pakkus talle igavest sõprust, kihutas selle mi-
nema. Nüüd valmistus see, kelle pärast ta seda tegi,
ise ta juurest lahkuma. Ning ta tundis: sellel on õigus
seda teha, mullu suvel ennast unustades on Anita seda
ära teeninud. Aga lubada, et see toimuks — ei, seda
ta ei suutnud. Alles nüüd, kui Oskar juba pooleldi ka-
dununa valmistus täiesti kaduma, sai Anita aru, kui
tugevasti ta oli sellesse mehesse kiindunud, et armas-
tab ja on armastanud ainuüksi teda — kõik muu on ol-
nud ainult kujutlus, petlik fatamorgaana.

«Kas ma tõesti ei suuda seal enam midagi parata?»

Alistuda, taganeda fataalse olukorra ees? Ei, seda
nüüd küll ei sünni. Ta oli valmis võitlema.

ÜHETEISTKUMNES PEATÜKK

Vanad ukslid tuleb lunastada

1.

Õöl vastu pühapäeva ilm muutus. Soojade vaiksete
sügispäevade asemele saabus külm. Hommikul oli
vesi kaevupanges külmunud ja jorjenite varred väi-
kestes lilleaedades mustaks muutunud. Tumedad lume-
pilved uitasid vaikselt lahe kohal, veepind oli must
nagu tõrv, kuid ilma selle elava läiketa.

Tol õöl oli Anita uni erk, iga tund ootas ta Oskarit
koju. Hommikul läks ta mereranda vaatama, kas ei
märka kusagil lähenemas tuttavat mootorpaati. Aga
meri oli tühi ja vaikne, ühtki paati polnud ulgumerel
näha, ühtki mootoripõksatust ei kostnud laias vee-
kõrbes. Anital ei olnud siiski põhjust erutumiseks —
ilm oli viimaseil päevil vaikne, midagi halba ei või-
nud juhtuda. Osis oma pojaga olid sõitnud koos Oskariga,
ka need ei olnud veel tagasi tulnud. Võib-olla
sai hästi kalu ja nad tahtsid kalastada mõne öö kauem,
et esmaspäeval oleks rohkem turule saata.

Anita vältis mõtlemast järgnevale kohtumisele
mehega. Midagi teistsugust muidugi tuleb kui teistel
kordadel, aga mis ja kuidas, jäägu parem teadmatuks.

Ja et need mõtted ei hakkaks tahtmatult peale tükuma, püüdis ta kogu päeva inimeste hulgas olla, nendega igasugustest pisasjadest rääkida. Vanemate pool kohtas ta Klava Robertit, ja ehkki Robert oli hoopis teistsugune kui tavaliselt — kuidagi tagasihoidlik, varjatud küsimus ilmes —, vestles ta sellega peaaegu kaks tundi. Siis Robert lahkus, lubades külastada oma sugulasi Pudumi külas ja ühekorraga kõnelda õnnetusest tabatud Frediga. Anita ei läinud koju. Bander oli kutsutud kooperatiivi revisjonile — räägiti, et Riias olivat tulnud keegi kõrgem härra, kellele ametiasutused teinud ülesandeks revideerida poolenisti kokkuvõetud ettevõtet. Poepidajale oli see ebameeldiv päev — revidendil olid laialdased volitused, ta võis isegi kooperatiivi sulgeda ja juhatuse tagandada. Õnnelik Osis — merel olles ei teadnud ta veel midagi.

Emaga üksi jäädes ei lasknud Anita külatänaval silmist. Varsti pidi tulema see, keda ta ootas. Tee läks otse poest mööda, toa aknast võis iga möödujat näha. Pärast lõunat ilmus kirikulisi, kes pöördusid tagasi jumalateenistusele. Tükil ajal pärast seda oli tee tühi. Kaltsukaupmees sõitis väikese hobusekronuga mööda, peatus iga maja juures ja päris, kas kalureil pole kogunenud vanu võrgulinu ja köisi. Siis urises õues üks mootorratas, kuid see ei olnud Fred. Viimaks tuli keegi noor tüdruk nägusast sügispalitus. Ja see, et ta nii arglikult ümber vahtis ega teadnud hästi, kas minna otse või pöörata põe juures paremale, ta eba-kindel, tagasihoidlik hoiak ja isegi ta tundmatu, kena nägu veenis kohe erutatud Anitat: seesama ongi. Ema oli parajasti läinud kalkuneid söötma. Anita võis eeskättamatult võõrast tütarlast vaadelda. Ja imelik: Martat tundmata ja teadmata, kas see on tõesti tema, oli Anita kujutlenud, et umbes niisugune peaks ta olema. Nooruke, kuid kogu oma lapselikkuses küllaltki julge, küllalt tugev, et teada, mida soovib, ja oma eesmärgile vastu minna. Ei viha ega kadedust tundnud Anita selle võõra inimese vastu, peaaegu sõbraliku leebusega jälgis ta teda, nagu märkaks temas midagi sugulaslikku ning armast. Või oli see võib-olla ühise saatuse aimus, mis sisendas talle seda tahtma-

tut sümpaatiat? Hea mulje ei kadunud ka siis, kui Marta — see ta tõesti oli — kadus Anita silmist. Oodanud paar minutit, läks Anita koju. Võõras tütarlaps oli läinud küla lõpuni ja pöördus luiteile. Ta läks mereranda, külast välja. Nüüd polnud Anital enam kahtlust. Ta ei järgnenud Martale. Läks koju ja ootas õhtut. Ja veel polnud tal ühtki selget mõtet sellest, mis juhtub siis. —

Marta oli sõitnud Riias küllalt vara, et jõuda aegsasti võõrasse kohtumiskohta. Kuid kõik oli kirjeldatud liiga selgesti, alevi teadis iga vastutuli ja juhataja õiget teed Soomuste külla ja siis juhtus veel keegi lahke perenaine, kes võttis ta oma vankrile ja viis ristteeni, kust keeras kivitee Pudumi külla. Nii jõudis ta lihtsalt ja aegsasti Soomuste küla majadeni. Hajaküla oma vanade hoonetega, tundmatud kalastamisvahendid õuedel, noodapelid, vanad paadid ja vabedele laotatud võrgud jätsid erilise mulje. Näis, justkui oleks ta saabunud täiesti uude, võõrasse ja isemoodi veetlevasse maailma. Need ei olnud põllumeeste talud, suurte lautade, viljaküünide ja õlekuhjadega väljadel. Palju, paljamaid olid õued, kõik oli tühjem, nukram, ning ometi oli sellele võõrale omane mingi ürgne veetlevus. Merd oli ta seni ainult pildil näinud. Nüüd tajus ta esmakordselt selle rahulikku kohinat, võimsat hingust teisel pool luiteid, tundis selle ääretu avaruse võlu. Kui ta läks läbi luidete ja nägi järsku enese ees otsatut veevälja, muutus ta uimaseks. Kauge silmapiir näis tõusvat kuhugi kõrgele üle kalaste ja väike purjepaat, mis sõitis ulgumerel Pudumi küla poolt, näis märke tõusvat. Ning siis see suur rahu, need vanad männid, mis nii eraklikena mühisesid paljail liivakühmul, see vabaduse ehtsus — see oli nagu muinasjutus.

Siin, selles ürgses, kaunis kõrbes oli kasvanud üles inimene, kellest ta mõtles oma ilusaimaid mõtteid. Päevast päeva on ta vaadelnud sinist merd, kuulanud selle lakkamatut häält, ristelnud selle veeväljadel ja võidelnud selle tormidega. Kas ta võis üldse siit lahkuda, millegi muu järele igatseda, kusagil mujal võõras maailmas koduneda? Kõikjal, kõikjal on tal kitsas.

Ent varsti tuleb ta, veel ainult mõned tunnid... üha ligemale jõuab imekaunis hetk. Mis ta küll ütles siis?

Marta leidis võrgumajad kergesti üles, need paistisid juba kaugel luitejalalt. Et mitte kohata külalaini, kes vahetevahel randa ilmusid, läks ta neist tükki maad eemale. Külast lääne pool oli rand täiesti tühi, ilma paatideta ja kuivama laotatud võrkudeta, keegi ei jalutanud seal. Marta korjas igavusest roosid teokarpe ja siledaid kivikesi, ühest kohast leidis ta ka tükikese pruuni merevaiku. Rannaliiv oli nii tasane ja puhas, ainult paiguti oli jäänud lainest ja tuulest õrnu lainelisi vagusid. Külmunud kajakad hüppesid rannas, suured tormikajakad häälitsevad tumedalt õhus. Vähehaaval lähenes õhtu.

Marta vaatas aeg-ajalt võrguonnide poole, kuid seal polnud ühtki inimest näha. Oskarit ei tulnud veel. Nagu tumedad mäed tõusid merest pilved, ähvardavad ja hingematvad oma suurusega, tungisid mandri peale, täitsid kogu õhtutaeva. Mitte kusagil polnud Marta näinud nii madalalt libisevaid pilvi.

Ilm muutus pisut soojemaks, kuid ühes hämarusega hakkas lund sadama — esmakordselt sel sügisel. Harvade, kuivade helvetena nagu langevad lehed hõljusid lumetähed alla, nad puudutasid jahedalt nägu, sulasid kätel ja kustusid nukralt liival. Oskar ei tulnud veel...

Üks mootor hakkas kauguses põksuma, ilma tuledata lähenes hall paat kaldale otse võrguonnide juures. Kuid möödus tükki aega, kuni see randus. Marta läks onnidele lähemale. Hämarus oli nüüd juba nii sügav, et ta oleks võinud teeni minna — keegi ei tunneks teda. Kuid nüüd paistis seal olevat rohkem inimesi, terve salk ootas mootorpaati randa. Ning ta pöördus tagasi. Tea, miks küll Oskar veel ei tulnud? Kas ta tõesti ei pääse kuidagi kodunt välja?

Kui hakkas hämarduma, läks Anita mereranda. Ta märkas kohe tütarlast teisel pool onnisid, aga varsti kuuldus ka mootori põksumist. Kindlasti on see Oskar. Otsustav hetk lähenes, veel mõned minutid — ja midagi pidi juhtuma.

«Niisiis pole unustanud kokkulepet... Ilmub viimasel minutil. Aga nüüd ootame me sind kahekesi...»

Ta ei olnud enam nii rahulik kui kogu päeva. Ja kui ühekaupa ilmus randa teisigi inimesi, hakkas ta erutuma. Miks just nüüd pidi kogunema siia see jõuk? Meelsasti läheks ta kuhugi kõrvale, teistest eemale, kuid mootorpaat pidi randuma just siin. Varsti võis juba paadi värvust ja kuju eraldada, vana Duunis ütles kohe, et see olevat Osis. Ta oli õigesti arvanud: see oli Osis oma pojaga. Nad polnud sugugi rõõmsad ootajate üle seal ääres. Mine nüüd näita, kui palju sul on kalu sump lasta, seleta igaühele, kuidas on läinud.

Anita lähenes Indrikule, kui see tõi ankru kaldale. «Kas Oskarit ei näinud?»

«Miks mitte, me olime kogu aeg koos. Kuid ta jäi veel täna ööseks sinna, tuleb koju alles hommikul.»

«Kas maksis sõita?»

«Maksis küll. Ka meie oleksime jäänud, aga vana-mehe jäi haiglaseks, seepärast sõitsime koju.»

Nüüd ei saanud Anita tõesti enam aru, mida pidi see kõik tähendama: kuidas võis küll Oskar unustada, et teda täna õhtul oodatakse? Ise on kutsunud, igatsenud seda kohtamist ja nüüd viibib kodunt kaugel? Meelega ei võinud ta seda teha. Kui ta olekski kahtlema hakanud ja viimasel hetkel ümber mõtelnud, siis ometi jätta Martat üksi siia külla terveks ööks, kus ta pettumusest kibestunult võiks teha teha mis — seda ta küll ei oleks julgenud. See oleks olnud ka liiga alatu tema poolt.

Anita ootas, kuni Osised asetasid mootorpaadi kohale ja kõik läksid tagasi külla, siis sammus onnide poole. Jah, seal ta jalutas, peites end hämarusse, aimamata, kui asjatu oli kogu see ootamine. Küllap ta on külmunud, teadmatusest ja kahtlustest vaevatud. Lume-sadu muutus üha tihedamaks ja pehmemaks, maa oli juba valge. Kui kaua ta seal ootab? Ja kuhu ta hiljem läheb, öösel, kui pole lootust, et Oskar tuleb?

Hetke viivitanud, läks Anita Marta juurde. See ehmus, tahtis vältida kohtumist ootamatu vastutulijaga, kuid oli juba hilja.

«Tere õhtust...» kõnetas Anita teda, võimalikult südamlikult — tal ei tarvitsenud end sugugi sundida Marta võttis tasa tervituse vastu. «Olete vist esimest korda siinpool?»

«Jah, mul... oli asja.»

«Kas te otsite kedagi? Võib-olla võin ma teid aidata?»

«Täna, ei...»

«Aga siiski. Kas teil on külas tuttavaid?»

«Vist küll mitte.»

«Kuhu te jääte siis ööseks?»

Marta kohmetas.

«Ma... ma võin ju veel alevisse minna.»

«Niisuguse ilmaga!» Anita naeratas umbusklikult. «Varsti muutub ilm veelgi halvemaks, vaadake, kuidas kõik on sompunud. Eksite veel ära, tee on lumega kaetud. Ma soovitaksin teil küll siiasamasse külla jääda.»

«Kuhu ma küll võiksin minna... Kui oleks mõni tuttav.»

«Kas te tõesti ei tunne siin kedagi?»

Marta raputas tummalt pead.

«Kui teil poleks midagi selle vastu, siis võite tulla minu poole. Meil on kodus ruumi külluses.»

«Mul on piinlik. Võõrad inimesed, kuidas see sobib.»

«Pole tarvis erutada, mul pole täna õhtul kedagi kodus.»

«Aga ma häirin teid.»

«Sugugi mitte. Kui ainult nii palju võib häirida, siis... Ei, ma olen väga rõõmus, kui te ööbite minu juures. Aga nüüd läki, muidu külmame siin veel mõlemad ära.»

Minnes ei pärinud Anita Martalt enam midagi, siiski saatis sellele veendumust, et teda ei tülitata peale tikkiva uudishimuga. Teel ei kohanud nad ühtki inimest.

2.

Anita juhtis Marta tuppa; süütas lambi ja palus tütarlast pälitu seljast võtta. Ruum oli meeldivalt soe.

Edžit polnud ta veel Banderite poolt koju toonud, Anita arvas, et on parem, kui jätta poiss selleks ööks maadami juurde.

«Tundke end nagu omas kodus,» ütles ta, nähes, et Marta ei suuda ikka veel oma kohmetust võita. «Unustage, et olete tulnud võõraste inimeste juurde.» Ja mõistatuslikult naeratades lisas ta: «Võib-olla me polegi nii võõrad...»

Vaiksena ja arglikuna nagu kohmetunud laps istus Marta diivanile ja silmitses tuba. See ei paistnud sugugi lihtsa kalurikorterina, kogu sisustus oli nägus ja maitsekalt paigutatud; moodsad tapeedid katsid seinu, toanurgas seisis klaver, riiul oli raamatuid täis. Seinal ei rippunud odavaid litosid kullatud raames, vaid nägusat graafikat ja paar väikest maali. Ja ometi oli kõik nii lihtne, hele ja kodune, helgust ja elurõõmu õhkus igast esemest.

Marta tundis varsti oma ümbruse mõju. Ta muutus vabamaks, hakkas üht-teist pärima: kas Anita elab siin üksi? Ah abielus? Aga kus siis mees? Kas mees on alati öösiti merel?

Sõna-sõnalt kasvas usaldus ja tekkis avameelsus. Kõnelus keerles peamiselt igapäevaste pisiküsimuste ümber: kas kalurid peavad ka loomi ja külvavad vilja? Mis nad teevad talvel?

Anita jutustas oma majapidamisest ja päris omakorda, kustpoolt Marta olevat. Kuidas ta küll juhtunud sõitma nii kaugele?

«Niisama, oli mingisugune asi...» muutus Marta jälle vaiksemaks.

Anita ei rutanud. Keetis teed ja kutsus võõra lauda.

«Kahju, et ma varem ei teadnud, et mulle tuleb küllaline,» lausus ta. «Siis oleksin kalu hankinud. Aga võib-olla hommikueineks võib pakkuda külalisele värsket merevara. Küllap mees kindlasti toob.»

Pärast õhtusööki jättis Anita Marta üksi tuppa, sest pidi köögis riistu pesema ja hobust söötma. Väljudes ulatas ta Martale fotoalbumi.

«Vaadake päevapilte, muidu on teil üksi igav. Kahju, et ma ei saa seletada, mis inimesed neist keegi on. Aga kas see pole ükskõik — võõrad jäävad võõraiks.»

Ta ruttas välja, enne kui Marta jõudis hakata albumit lehitsema, ja jäi tükiks ajaks ära — palju kauemaks, kui oli vaja hobuse söötmiseks.

Seni vaatles Marta fotosid. Esimeses albumis oli mitmesuguseid rühmaülevõtteid Anita koollajast, mõni sõbratar, tuttavaid üliõpilasi ja õpetajaid — Marta ei tundnud ühtki. Selle läbi vaadanud, võttis ta teise. See oli palju väiksemakaustaline — igal leheküljel ainult üks foto. Esimesel leheküljel oli Anita enda ülevõtte leeripäevast. Edasi lehitsedes märkas Marta üht noort poissi, nii tuttavate näojoontega, et ta pidi hetke järele mõtlema, kus küll oli ta seda nägu näinud. Ent ta ei tundnud veel Oskarit ära, liiga nooruke oli see veel seal, palju õrnem ja lapselikum elus nähtust — esmakordselt oli ta siis selga pannud täiskasvanud poisi rõivad, mis ei suutnud veel varjata poisikest. Edasi oli jälle Anita ja taas Oskar — see kord sõjaväeteenistuse ajast, sõjalaevastiku-madruse vormis. Aga veel oli tema nagu sile ja päikeseline, ilma iseloomulikkude joonteta, mida elu — suur, halastamatu kunstnik — joonistab oma terava pliiatsiga. Viimaks nägi Marta seda, keda ta tundis. Sissetõmmatud suunurkadega, energiliselt kokkusurutud huultega, rahulikuna ning tummana vaatas see talle vastu. Ja sealsamas kõrval asetses kellegi naise näopilt — Marta tundis ära oma uue, külalislahke tuttava. Mingi aimus, midagi jahedat ja tumedat hiilis ta teadvusse. Ta lehitses edasi — ning kõik sai selgeks: õlg õla kõrval, naeratas noor õnnelik abielupaar oma tundmatule tulevikule vastu. Noored, täis lootust ja usaldust oma jõusse... Ning see ei olnud sugugi väga kauge tagasi, ainult mõned aastad... Martale näis, et ta kaotab jõu, et kõik ta ümber muutub muinasjutuliselt võõraks ja ebausutavaks. Ta pani albumi lauale ja vajus seismiselt kokku, muutus väikeseks, üsna väikeseks. Ja mitte millestki ei tahtnud ta enam mõelda. Kuid mõtted tulid, mitmesugused, arvamused välgusid ta rusutud hinges ja näis, nagu irvitaks mingi tume, nähtamatu olend ta selja taga: Vaat, kuhu sa oled sattunud! Kuidas pääsed sa nüüd välja?

Nüüd sai Marta aru, kuhu ta on ööbima tulnud. Kas

see inimene, kes talle nii armsasti nagu vanem õde oma ulualust pakkus, ka aimab, missugusele inimesele ta oma külalislahkust pakub? Kui ta teaks, kui ta vaid teaks... Võib-olla ei tea ta isegi seda, et üldse on olemas niisugune Marta, kes on ta teele põiganud? Kuid kohe meenus talle Oskari viimane kiri, täis ahastust, ja tärkav aumeel vaikis: niisiis see oligi see naine, kes muutis Oskari elu põrguks, kes on surmanud temas helge rõõmu, tõuganud ta kõige nukrameelsemasse hingelisse üksindusse? Kas niisuguse ees tarvitses end süüdlasena tunda?

Ta ei saanud lõpuni mõelda. Köögiuks kolksatas, Anita puhus tormilaterna ja tuli tuppa.

«Hakkab vihma sadama,» ütles ta. «Ei saa ega saa õigest talvest asja.»

Nende pilgud kohtusid pika mõlemapoolse küsimisega. Ei üks ega teine tahtnud esimesena silmi maha lüüa. Siis ütles Marta isesuguse sumbunud häälega:

«Nüüd peaksin ma küll minema...»

Anita toibus ja tegi teeseldud imestusega suured silmad.

«Miks? Kas teil pole siis aega?»

«Kas ta tõesti ei tea veel midagi?» mõtles Marta.

«Aega on mul küllalt. Aga ma ei või teie lahkust kauem kasutada. Sest...» Marta viivitas paar hetke, jätkas siis järsku kindlalt: «Ei tea, kas te pakuksite ulualust naisele, kes...»

«Kes armastab mu meest,» katkestas teda Anita. Ja nii rahulikult, ilma viha ja kavaluseta vaatas ta tütarlapsele otsa, et selle järsk vaprus otsekohe kadus. «Ma tean ju, kes te olete. Kogu aeg teadsin, niipea kui nägin teid meie tänaval.»

Marta haaras üllatusest impulsiivselt diivani seljatoest kinni, nagu kardaks tasakaalu kaotada.

«Teie... teie teadsite, ja ometi kutsusite mind enda poole?»

«Arusaadavalt. Mis imelikku selles siis on? Lõppude lõpuks peame ju teineteisega tuttavaks saama.»

«Nii, ta tahab mind uurida...» mõtles Marta. Justkui väike jonn ärkas temas: noh, katsu aga, mul pole midagi selle vastu. Kuid Anita rahulik, teesklematult

sõbralik käitumine hajutas selle jonnaka kavatsuse. Tõsisena, väsinult naeratades istus see tugev naine kohmetunud tütarlapse kõrvale, võttis selle kae oma pihku ja silitas seda mõned korrad — see oli ema rahustav paitus.

«Noh, räägime nüüd...» alustas Anita. «Ma tahaksin, et heidaksite oma peast kõik eelarvamuslikud mõtted minust, niisamuti nagu ma teen seda teie suhtes. Ma ei soovi teile midagi tõendada, teid milleski veenda enda kasuks, ainult et mõistaksime teineteist ja lõpuks näeksime, missugused need asjaolud õieti on. Teie armastate teda? Tugevasti, siiralt, ainult teda üksi?»

Marta võis vaid peaga noogutada — küsimus rõhutas teda oma avaliku otsekohesusega.

«Võiksite tema pärast loobuda paljustki, mis paistab teile meeldiv ja lähedane? Lahkuda omastest, kaotada perekonna, mitte kunagi enam sinna tagasi pöörduda? Ma ei ütle, et see on just vajalik, aga kui see siiski nii oleks?»

Marta vaikis.

«Kas te arvate, et ka tema oma merest lahkudes suudab unustada oma sünnipaika, harjunud tööd, mis on talle nii armas ja lähedane, et ta ei suuda muust mõeldagi?»

Ta vaid päris ja päris, vastust ootamata. Seda polnud ka tarvis. Anita kavatsus oli avada tütarlapse ootkogu lai kahtluste perspektiiv, kustutada hetkeks illusioonide ahvatlev sära ja siis rääkida edasi inimesega, kes ei unista enam, uimast, ärganud olendiga. See õnnestuski tal. Siis jutustas Anita varasematest aegadest, oma abielu esimesist aastaist, mis olid nii õnnelikud ja päikeselised. Kas Marta on veendunud, et Oskar on temaga õnnelikum? Ärgu ta unustagu, milliseis tingimustes Oskar tema leidis — kibestunud, väsinud inimene, kes on õnnelik, kui saab kellegi najale toetuda ja veidi puhata. Esimene inimene, kes talle seda pakub, on talle piisavalt hea, ta ei vali, ei kaalutle, ei küsi eneselt, kas see on see õige, samuti nagu uppuja haarab kinni esimesest toest, kui ei jõua enam ujuda.

Halastamatu oli nii rääkida, kuid hädavajalik.

«Kuid teie, kas teie armastate veel teda?» esitas

Marta viimaks esimest korda küsimuse. «Kuidas võis ta küll üldse midagi sellesarnast otsida? Kuidas võis ta veel kuude möödudes mulle niisuguse kirja kirjutada?»

Ta tõusis püsti, otsis käsikohvrast Teodori võltsingu ja ulatas Anitale.

«Palun lugege!»

Anita võttis kirja ja hakkas lugema. Miski üllatas teda juba algusest peale. Lugenud läbi esimese lause, vaatles ta kogu kirja, pööras teise lehekülje ja vaatas lõppu. Ta näoilme muutus, silmis hakkas särama rõõmus läige ja järsku hakkas ta naerma nii südamlikult, et Marta oli päris ebamugav.

«Ja seda olevat kirjutanud Oskar?» küsis Anita naerust õhetades.

«Vaadake ometi, kas see on tema käekiri! Nii ei saaks ta kirjutada, isegi kui ta tahaks seda. Ma näitan teile kohe tema käekirja.»

Anita läks teise tuppa ja tuli kohe tagasi, käes üks teine kiri — selle oli Oskar Kuramaalt kirjutanud. Asetas mõlemaid kirju kõrvuti, oli ka kõige pealiskaudsemale võrdlejale selge, et need pole ühe inimese kirjutatud. Oskar kirjutas suurte, järsult katkestatud tähtedega, ilma kõveruste ja sabadeta. Teodori käekiri oli peen, peaaegu kalligraafiline, suuri tähti ta lausa joonistas ja need, nagu vinjetid peatükkide algul, ei ühinenud kunagi kaugemal järgnevate väikeste tähtedega. Nii ilusasti ei saaks Oskar ka kõige parema tahtmise juures kirjutada. Aga veel enam kui käekiri veenis Anitat kirja enese väljenduslik külg.

«Minu südamearmas Marta!...» Südamearmas! Nii sugust sõna Oskar nüüd küll ei tarvitaks, ei kõnes ega kirjas. Ja edasi «...halasta oma õnnetule sõbrale... sina, armsam minu elust... nägemiseni, mu südamearmas!... Sinu õnnetu, lõpmatult armastav Oskar...» Ei, ei, nii ei tavatsenud ta kunagi rääkida oma armastusest, ta tunded leidsid hoopis teise, lihtsama ja ehtsama keele.

Teadmine, et on jälle olnud vaid arusaamatus, osava intrigandi pettus, täitis Anitat niisuguse rõõmuga, et ta oleks hõisanud, kui sealsamas kõrval ei

oleks istunud see ninapidi veetud kibestunud inimlaps. Oma rõõmus ja südamlikkuse puhangus haaras Anita äkki Marta ümbert kinni ja ütles talle ootamatult «sina».

«Nüüd saan ma paljustki aru ja tean, kes on seda teinud. Ka sina saad kõik teada.»

Egas asjata polnud kirjas mainitud Teodori nime. «Sinu vend on tõesti tore inimene...» See kaabakas, šarlatan ja väljapressija!

Alles nüüd sai Anita aru oma mehe mõistatuslikust käitumisest Teodori vastu. Aga mehikesel ei vedanud, reetis ise enda!

Nii alandatuna, häbistatuna ja pettununa tundis Marta end esimest korda elus. Toibunud oma egoistlikust tunnetepuhangust, pöördus Anita jälle oma külalise poole.

«Raske ju on sul, väike õrnuke...» mõtles ta, rahustades tütarlast. «Aga küllap sa toibud, jõudu on sul küllalt. Sõidad tagasi oma Kuramaale ja unustad vähehaaval kõik. Küllap sind keegi seal ootab.»

Tol ööl võis ta jälle kord rahulikult magada. Kuid väike õrnuke, kerinud enese diivanil kerra ja tõmmanud teki üle pea, ei sulgenud hommikuni silmi. Nii juhtub mõnikord...

3.

See juhtus öösel vastu esmaspäeva...

Taevas oli tume, pilves, kordagi ei paistnud kuu pilvede vahelt. Tuul kõvenes, oli algamas üks neist sügistormidest, mis toob kaasa varase lume ja muudab kogu maailma nii nukraks ja vastumeelseks, et ei taha välja minnagi. Sadas külma vihma, mis taoti segunes lumeräitsakatega. Üksildased mehed, kes Pudumi küla luidete vahele peitunult ümbrust jälgisid ja iga kära tähele panid, tõmbasid vihmamantlid tihedamalt ümber. Igav oli nii oodata ööde kaupa — nüüd juba teist nädalat. Kui tohiks veel paberossigi süüdata! Kõik põõsad olid vett täis, mändidelt langes raskeid piisku, niiske tuul lakkus ebameeldivalt meeste nägusid. Püsid mantli alla peidetud, jalutasid nad vaiksete sammudega

dega edasi-tagasi, igaüks omal kohal. Mõnikord kostis mõne mootori põrinat, ent see sõitis mööda ja signaalituled paistsid selgesti sügavas pimeduses. Siis tulid jälle tühjad, üksluised tunnid, kuni keskööni. Taamal hakkas jälle mootor põksuma, vaevu kuuldavalt, vist küll väga kaugel, sest tulesid polnud näha. Põksatas ja vaikis. Polnud enam midagi kuulda.

Piirivalvur läks luite harjani ja silmitses merekalast, mis eraldus valkjalt vee mustast massist. Midagi tumedat liikus kaldal, justkui suur noodapaat hüppas laineis, ehkki Pudumi küla mehed hoidsid oma paate eemal, valgma keskel. Varsti paistsid kaks tumedat kogu, kes astusid raskelt mööda märjaks sadanud luite nõlvakut üles. Piirivalvur peitis end tiheda pajupõõsa taha. Paari minuti pärast möödusid temast mõlemad tulijad — pikkades õlikuubedes mehed, suured piiritusekannud käes. Tähelepanelikult silmitsesid nad iga pöösast teeraja kõrval, puhuti peatusid ja kuulatasid, läksid siis edasi, üle luidete sügavasse orgu kivitee ääres. Püss laskevalmis, järgnes piirivalvur neile tüki maa tagant. Ta teadis — oru pöösais ootas ta kaaslane.

Seiklejad läksid rahulikult lõksu. Piirivalvur laskis neil peidukohani minna ja sambla lahti kraapida. Siis süttisid järsku taskulambid, heledad kiired pimestasid kontrabandistide silmi ja käskiv hüüe sundis neid oma kohale tarduma.

«Käed üles! Seis!»

Puntral kukkus piiritusekann käest maha, kuid tema kaaslane — autojuht — karjatas kogu kõrist. Üks piirivalvur jäi vangistatuid valvama, teine läks luitelle oma kaaslasi otsima, et ühes nendega mootorpaadi juurde rutata.

Mengeli Fred istus seni «Titania» päras ja jälgis kalast. Laevuke ei olnud päris äärde sõitnud, mootor töötas vaikselt kogu aja — ameeriklane oli liiga ettevaatlik, et lasta mõnel juhusel end üllatada. Kui Pundar ja autojuht kauaks ära jäid, hakkas Fred närvitsema. Miks nad nii kaua viibisid? Aega polnud palju, kui taheti kogu laadung hommikuvalgeni kaldale toimetada ja ringiga Pudumi külani sõita. Autojuht pidi peale selle veel pimedaga alevini minema ja esimese

bussiga Riiga pääsema, et järgmisel ööl kauba järele sõita — nii olid nad teinud kogu aeg.

«Küll nüüd jukerdavad...» pahandas Fred. Aga seal süüdlased tulidki, mõlemad, kollased õlijakid krabisesid tuule käes.

«Sõida lähemale äärde,» ütles üks tasa. Fredile näis, et see oli autojuht.

«Ei saa ju, kas sa ei tea, et siin on madal,» vastas ta. «Pundar, sul on pikad säärikud, tule siia, ma annan sulle kannud.»

Sõnagi lausumata sumpas üks meestest vette ja lähenes mootorpaadile. Fred tahtis juba etteotsa minna, kui talle äkki paistis imelikuna tulija rüht. Pundar käis enam küürus, ta oli ka palju väiksem. Fred süütas taskulambi. Ta märkas kohe enda poole pööratud püssitoru.

«Käed üles! Andke alla!» hüüdis piirivalvur. Ta oli vaid mõned sammud «Titania» ninast eemal.

«Võta näpust!» hüüatas ameeriklane, tõmbas pea mootori luugi alla ja käivitas masina — täiel jõul tagasi. Kostosid paugud, kuulid vihisesid mööda, mõned tungisid mootorpaadi keresse, aga need ei teinud viga. «Titania» eemaldus kiiresti kaldast. Kolmanda madalikuni sõitis Fred tagurpidi, pööras siis terava kaarega ulgumerele. «Titania», see hea laevuke, näitas alles nüüd oma võimeid. Nagu tuul tormas ta üle lainete, paisates kõrgele üles valget vahtu. Mootor töötas vaikselt, varsti polnud seda kaldalt üldse enam kuulda. Kostis küll veel laske hea õnne peale — ulgumere pimedus varjas juba mootorpaati.

Ainult eemale, üha eemale, välja suurele merele — erapooletuisse vetesse! Kui aga jätkuks kütteainet, kuni jõuab mõnda sadamasse, siis võiks Fred vilistada! Ta arvas, et jätkub. Ja siis... kui kaugel on siis siit Danzig, Rootsi saared, suure maailma sadamad. Küllap vana meresõitja oskab maailmas endale mõne rahuliku kohakese leida. Kahju vaid Puntrast, tublist mehikest: sellel tuleb nüüd mõned aastad istuda. Aga ise süüdi, miks ei vaadanud ette... Ja kindlustuspreemia «Villa Fredy» eest, viiskümmend tuhat latti — nendele tõmba nüüd rist peale. Aga mingi, egas Fred selle-

pärast veel vaene polnud. «Titania» eest saab igas paigas tublit raha. Võib-olla pole vajagi seda äärmüüa — ettevõtlikul mehel oli igal pool midagi teha.

4.

Oskaril polnud see esimene kord, et ta sõitis kalatama kodust nii kaugele. Mõnikord uitasid terved kalurite laevastikud ühest lahe äärest teise; kui Kura maa randa ilmusid angerjad, sõitsid liivimaalased sinna ja veetsid nädalaid võõrais vetes; mõnikord eksisid jälle kuramaalased üle lahe Liivimaa randa. Meri oli lai, ruumi jätkus kõigile, ettevõtlikumad mehed ei oodanud, kuni soodsad tuuled ajavad kalad neile nina alla, vaid läksid ise neid otsima. Egas sinna polnudki nii raske pääseda: peaaegu igal tõelisel kaluril oli oma mootorpaat. Mõne tunniga võis maha sõita suuri kaugusi, milleks aerudega oleks kulunud päevi. Daugava suudme juures oli liiga palju kalureid ja sügiseti, kui lõheaeg lõppes, ei olnud midagi mõistlikku peale hakata. Kaugemal, Koiva suudmes ja teiste väiksemate jõgede suubumiskohtades põhjarannikul, seal alles algas õige tegutsemine. Vimmad ja meriforellid armastasid rohkem selgeid väikesi jõgesid kui Daugava sogaseid, mitmesuguse mustuse ja õlijäämetega täidetud ning paljude vabrikute roojastatud voogusid.

Pühapäeval, kui Osis pojaga koju sõitsid, jäi Soomuste küla meestest Oskar üksi ulgumerele. Kõik teised olid võõraste külade paadid. Pärast lõunat tõmbasid Oskar ja Džim võrgud välja, tühjendasid kaladest ja heitsid uuesti sisse veidi kaldale lähemale, sest just kaldapoolseis võrkudes oli kõige rohkem kalu. Hakkas juba hämarduma, kui nad viimase jada ankru vette heitsid. Teistel öödel olid nad ulgumerele jäänud, kuid sel õhtul muutus ilm liiga halvaks — tuli otsida tuulevarju. Lumi ja vihm mattis kalda uttu, mootorpaadi põhjalauad kattusid lumelõrtsiga. Asetanud tähised, et hommikul võiks kergemini oma jälgi üles leida, sõitsid nad jõesuudmesse ja randusid kusagil

üksikus kohas. Uhtki talu polnud läheduses, jõekallas oli paksude pajupõõsastega kinni kasvanud. Aga seal oli tuulevari nagu sadamas, veevool suundus rahulikult neist mööda mere poole.

«Vaata, siin peaksime mõne võrgu sisse heitma,» sosistas Džim. «Hommikuks oleks valge kaladest.»

«Võib-olla küll,» nõustus Oskar. «Aga siin on ju keelupiirkond. Võime kergesti jootraha maksta. Küllap mõni jälgib meid.»

«Võtku kurat kõiki neid piirkondi...» sülitas Džim pahaselt. «Kui sa võiksid kusagil midagi saada, seal ei lase nad sul töötada. Kuid kaugemal, tõkete juures, ammutavad ise nagu sumbast puhast varandust.»

«Nõ mis seal ikka teha...»

Nad istusid soojas mootoriruumis ja oodates, kuni teevesi hakkab keema, arutasid oma tähelepanekuid võõras kalastuskohas.

«Aga on meil küll rahvas seal Soomuste külas...» pahandas Džim. «Nad ei liigu enne kodust välja, kui keegi midagi leiab. Nüüdki — Osis oli ainuke sõitja. Aga homme, kui nad näevad meie täis sumpasid, siis tormavad nagu kajakad kiseldes siia. Mina sinu asemel ei sõidakski kaldale, vaid kõigi kaladega otsekohe Riiga. Põõnaku aga kodus, kuni täid närivad jalad otsast.»

«Niisamuti nagu Fred, eks?» naeratas Oskar.

«Jah. Ja kas ta pole tubli poiss? Mina tema asemel teeksin niisamuti.»

Oskar muigas imelikult.

«Võib ju olla. Aga kõik ei saa olla nii osavad.»

«Näed, et talle ei saa midagi teha. Nii mõnelgi on küll meel kade, aga tema ainult vilistab.»

«Kui ta kalastaks kusagil kauemini, küllap siis leiduks jaomehi. Kui ei pääseks enesele ligi, siis hakkaksid asjade kallale. Küllap ma nüüd meie inimesi juba tunnen.»

«Sa arvad, nad puudutaksid võrke?»

«Kas pole puudutanud? Kui ei ole minul, siis ärgu olgu teiselgi. Nuga nõõrile ja oota siis, et mõni tobe kala sinu püünisesse ronib!»

Džim vaatas oma kaaslastele imestunult otsa.

«Kas sa oled midagi sellesarnast juba märganud?»

«Ja kuidas veel... Arvad sa, et naljapärast paisati mul möödunud suvel mõrrad kahel korral kaldale? Ankrud, nõõrid, tiivad — kõik valmistatud kõige paremini, aga niipea kui tõuseb tuulepuhang, hõljub minu lõhepüünis kaldale. Ja teistel pidasid vanad räbalad vastu.»

Džim tahtis nagu midagi ütelda, aga vesi oli keema läinud — tuli teed otsida. Vaikides ootasid nad, kuni tee tõmbas, ja alles hiljem, kustutanud esimese nälja, jätkas Džim katkestatud kõnelust.

«Sa arvad, et keegi tegi sulle meelega kahju?»

«Ma tean seda. Ma pole ometi pime, et ei näeks, kus on nuga appi võetud.»

«Aga tänavu... sel suvel seisid su mõrrad hästi.»

«Jah, ja ma imestan selle üle.»

«Hm... jah, nii ju on. Kuid minul pole seal midagi imestada.»

«Kuidas nii?» katkestas Oskar imestusest söömise.
«Kas sina tead midagi selgemini?»

«Küllap see nii on,» urises Džim, segane oma avameelsuse pärast. «Kui oleme kord juba hakanud sellest kõnelema, siis tuleb rääkida. Ainult luba, et sa tema ei ütle, et mina sulle seda jutustasin. Muldu tõuseb suur tüli, kuid mina ei taha sugugi vana narakaga jagelda.»

«Kes — Pundar?» hüüatas Oskar, meenutades Džimi sõprust Fredi sulasega. «Võib-olla Fredi õhutusel?»

«Ei, Pundar on aus poiss, temalt sa niisuguseid sigadusi ära oota,» tõendas Džim. «Aga ma käisin ühe mineval nädalal Riias, Banderi Edgariga kaupa toomas. Kuni tema seal askeldas ja kõike kokku ostis, läksin veidikeseks täikale, tahtsin pükse osta. Seal sain kokku, tead, tolle totaka Simkaga, kes siin varem mööda aknataguseid luusis. Mul oli veel veidi raha ja me läksime trahteri, võtsime poole toopi ja jõime kahe peale tühjaks. Kuid Simkale pole ju palju vaja, paar lonksu ja kohe täriseb nagu leierkast. No kuidas rannas läheb, küsis ta. Kas kõik terved, kalastavad tublisti? Ja kas tol noorel Klaval mõrrad seisavad? «Muidugi seisavad,» vastan ma, «miks ei peaks nad seisma, on's

Oskar mõni memmepoeg?» Simka vaid muigas. Tema teadvat küll, miks see nii olevat. Oleks ta veel rannas, siis poleks teps mitte nii. Ma tellisin veel ühe asuniku ja siis lobises ta kõik välja. Kas sa saad nüüd aru, milles asi seisab? Too napakas oli oma tobeduses sulle sigadusi teinud. Ma tegin tal kõrvad korralikult tüliseks ja ütlesin, et ta minule end enam ei näitaks. Niisugune tõbras! Võiks ta istuma panna, kui tahaks, aga seda ta ootabki — kuhu tal talvel minna.»

See teade valmistas Oskarile vaikset rõõmu: kui hea, et seda oli teinud keegi nõrgamõistuseline — maailmahulkur, ja mitte keegi oma inimestest. Niisugune hulgas tuli ja läks ja ühes temaga võis unustada tema tehtud häda. Aga teada, et su oma rahva keskel, võib-olla nende hulgas, keda sa oma sõpradeks pead, on salajane kaabakas — see oleks palju, palju raskem.

Vastu hommikut, alles pimedas, sõitsid nad tagasi ulgumerele. Ilm oli õudne, tuul üha kõvenes — oli oodata ehtsat sügistormi. Leidnud vaevaga oma võrgud üles, ruttasid nad nende paatitõmbamisega, kuni veel sai, sest muidu, kui meri tõuseb — ei siis saa enam tõmbamisele mõelda. Oskar ei olnud eksinud võrke ümber paigutades — ääres oli kalu palju rohkem. Mitmed tüsedad meriforellid olid pugenud vanasse vimmutti, aga ka teised võrgud ei olnud tühjad. Vimmad ja latikad lasti vannidesse, et nad teel küläni ära ei lõpeks. Hea loomusega sõitsid nad tol päeval koju. Tuul oli küll pöörane, külje pealt, ja meri lainetas üha raskemini, kuid tugev mootor töötas hästi. Soomuste küla oli äsja ärganud, kui nad uude sadamasse saabusid. Rannas polnud veel ühtki inimest näha. Kui kalad olid jälle sumpadesse lastud ja mootorpaat ankrus, ruttasid Oskar ja Džim küla poole. Kui meeldiv on niisuguse lörtsiga jälle kord kindla katuse alla sooja tuppä jõuda ja maitsta kruus kuuma kohvi, mille armsad käed on sulle valmistanud. Ja siis võid sa maha tõmmata rasked saapad, võtta seljast märjad rõivad, mida pole mitmel päeval seljast saanud, ja lasta roidunud luudel puhata. Keegi ei ärata sind enne õhtut. «Vaikselt, isa magab! Laske tal puhata...» Nii oli kunagi. Oo, meresõitja, kas sa arvad, et seekordki on nii?

Koer oli esimene, kes Oskarit tol hommikul tervitas. Rõõmsalt kiunudes tuli ta vastu, hüples ümberringi ja püüdis oma peremehe punast nägu lakkuda.

«No noh, jää nüüd rahule, ära söö mind elusalt ära...» silitas Oskar naeratades looma paksu karva. «Mine parem putkasse, mis sa siin liguned niisuguse rajuga...»

Ta oli mõned asjad kaasa võtnud — nahkpõlle, tühi õlikannu ja tahmunud tormilaterna, millele tuli panna uus taht. Enne kui tuppa rutata, läks Oskar aita ja pani asjad ära. Ühekorraga vaatas ta üle talveks ära pandud lõhemõrra. Rotid olid veidi ühe tiiva lina näri nud. «Tuleb öösel kass sees hoida,» mõtles Oskar. «Lõksudest üksi ei aita.»

Kuni ta seal toimetas, oli Anita õue tulnud. Rätik ümber pea, mehe poolkasukas seljas — tõeline kalurnaine, armas oma lihtsuses. Ta ei ütelnud tere hommikut, ei tulnud juurde paitusi otsima. Seisatas aida uksele ja ütles rahulikult: «Sa oled kodus.»

«Jah, me nüüdsama saabusime...»

Niisugune oli nende tavaline tervitamine viimasel ajal.

Anita tammus kohal, nagu oodates, kas Oskar ütleb veel midagi, lausus siis tasa, kõrvale vaadates:

«Mine sisse, Oskar, sind ootab seal keegi.»

«Nii?» lausus Oskar ükskõikselt vastu.

«Ma lähen seni Edži järele. Ta magas sel õöl mamma pool. Hommikueine leiad sa praeahjust. Küla line on juba söönud, tahab varsti teele asuda.»

«Külaline?» vaatas Oskar Anitaile imestades otsa.

«Jah, sa tunned teda küll.»

Midagi rohkem seletamata läks Anita väravast välja.

Mis saladused siin siis olid? Oskar pühkis saapad lumest puhtaks, raputas kuuelt niiskuse ja läks sisse.

Keegi inimene tõusis tema sisse tulles diivanilt püsti ja tuli häbelikult naeratades talle vastu.

«Marta, sina... sina siin?» Oskar unustas üllatusest kõogiukse sulgemata. Ja järsku tundis ta end lõpmata väsinuna, justkui alistus vaimus üleloomulikule või-

mule ja ilma mõtlemata, ilma soovideta painutas pea olude ees. Nähes Martat nii ootamatult selles kohas, oli närvide vapustus liiga suur, et ta veel päriks midagi eneselt või teiselt. Teadmine, et ta on siin, on kohtunud ja kõnelnud Anitaaga, tegi Oskarile kõik selgeks. Hilja oli nüüd veel midagi teha. Anita teab, ja Marta teab — mis aitas veel tema kavatsus ise kõigest rääkida? Ta oli hilineanud... enesele hukatuseks. Nii-sama rahulikult, nagu ta oli sisse tulnud, võis ta nüüd jälle lahkuda... lahkuda kaugele, kust tagasi ei tulda — ja miski ei muutuks sellest halvemaks. Ta ohkas ja ulatas Martale käe.

«No tere hommikut, Marta...»

«Tere hommikut...» vastas Marta, palju, palju julgemini kui tema.

Täis mõtteid ja ometi millestki mõtlemata ajas Oskar ülerõivad seljast, riputas kööki pliidi juurde, tuli tuppa tagasi ja istus sooja ahjutruubi juurde. Ta oli unustanud nälja, kuuma kohvi ja hommikueine praeahjus, pani end soojendades külmunud pihud vastu truupi ning rahunes vähehaaval. Vaikse pinevusega jälgis Marta teda kogu aja.

«Noh, räägi, kuidas see siis nii juhtus?» küsis Oskar lõpuks, püüdes naeratada. «Kuidas tuli sul mõttesse siia sõita?»

«Kas sa oled selle pärast pahane?» küsis Marta.

Jaa, kas Oskar siis teadis, kas Marta ilmumine teda rõõmustab või vast häirib? Liiga segane ja ootamatu oli kõik see. Marta sai aru, missugune segadus oli vallanud Oskari mõtteid. Vastust ootamata valmistus ta otsekui millekski raskeks, ning kui ta hakkas jälle rääkima, oli ta hääle muutunud, kogu tema käitumine teisenenud. Näis, nagu oleks tuppa tulnud keegi teine, võõras naine, see ei olnud enam häbelik, arglik tütarlaps, vaid kerge, kergatslik olevus, kes rääkis kergemeelses toonis oma toimingutest ja tulevikuplaanidest. Ja ainult puhuti tekkis tal raskusi, kõne takerdus ja hääle katkes. Kuid egas Oskar seda märganud.

«Mul oli Riias tegemist. Aga sa ju ei teagi veel, et võid mind õnnitleda.»

«Õnnitleda?» küsis Oskar, vaadeldes läikivat vaskhaaki ahjukivis.

«Jah, ma abiellun. Jõuluks teeme pulmad. Ta tahis küll varem, mardipäevaks, kuid mul polnud veel veimevakk korras, ja nii me lükkasime edasi kuni jõuluni. Aga kas sa tead, kui palju muret ja tööd see nõuab, ega mehed niisugustest asjadest aru saa. Seal on vaja niisugust riiet ja seal jälle niisugust, seal särkidele pitse, seal käterätikutele ja padjapüüridele monogramme. Meil oli küll kodus mitu rulli omakootud riiet, ja ema ütles, et see olevat veel parem kui ostetud riie, kuid mina arvasin, et vabrikulinane on siiski peenem. Mis sina arvad?»

Oskar kehtas õlgu.

«Parem küsi juba mu naiselt, tema saab niisugustest asjadest rohkem aru.»

«Me juba rääkisime, ta näitas mulle oma käsitöid. Ma tahaksin saada oma voodi ette niisamasugust vaipa kui temal.»

Nagu linnuke siristas ta mitmesugustest piasiasjadest... ja ainult piasiasjadest. Näis, et miski muu teda enam ei huvitanud kui mitmesugused pulmaküsimused. Kas lasta laulatada kodus või kirikus? Ja kas poleks kõige parem pühade laupäeval, jõulupuu juures, või esimesel pühal, peiupoistega? Iga sõnaga, igas teemas ta lausa otsis piasiasju, kaheharulise lühtri sära oli pimestanud ta silmad, ta mõtted keerlesid rasvunud väikekodanlase õnnega rahulolemise ümber. Kelmikalt naeratas ta oma vaiksele kaaslasele, üksteise järel hävitas ta temas kõik illusioonid tütarlastest. Mida ütles too teine selle kohta?

Too ei ütelnud midagi. Viimaks polnud Martalgi enam midagi enesest rääkida. Siis jätkas ta oma mängu teises suunas: see pidavat olema küll väga huvitav, kalastada merel? Kas tal hirmu sugugi pole? Tema küll ei julgeks paati astuda ja sõita sinna äärest kaugeemale, isegi kiigel käivat tal pea ringi.

Ta rääkis ja rääkis, ja Oskar kuulas imestades seda tuttavat häält, milles kõlasid nii võõralt veidralt, banaalsed sõnad. Mis küll oli selle tütarlastega juhtunud? Kuhu oli jäänud lihtne, sulnis maatütarlaps? Mis

ajast oli see muutunud kergatslikuks, eputajaks preiiks? Kui ta oli seda tõeliselt, siis kuidas sellest aru saada? Aga kui ta oskas näidelda, siis millal ta teeskles, tookord oma kodus või nüüd siin? Lõpuks katkestas Oskar neiu siristamise:

«Kas see on kõik, mis sa mulle tahad ütelda?»

Marta imestas tema küsimuse üle.

«Mida sa siis veel tahad teada?»

«Kuidas tuli sul mõttesse siia sõita? Egas sa tulnud mind ometi pulma kutsuma?»

Ta hää l kõlas etteheitvalt.

«Ah soo, sa imestad minu siiailmumise üle. Vaata, mul oli palju aega ja siis ma kuulsin, et mu vend Teodor töötavat siinpool. Võib-olla kohtan ma teda. Ja tuli meelde külastada ühekorraga ka vanu sõpru.»

Oskar tõusis järsku püsti, käis toas edasi-tagasi, tirdes oma raskete saabastega põrandavaibad hunnikusse. Siis peatus ta Marta ees ja küsis, vaadates tütarlastele nukralt otsa:

«Kas sulle ei paista, et on inetu heita neile inimestele väljakutset... mu naisele ja kõigile teistele, kes ei tea midagi meie tookordsest vahekorrast?»

«Ah sa mõtled ikka veel tolele tembutamisele?»

«Tembutamisele? Seda nimetad sa tembutamiseks?»

«No muidugi. Ma tahtsin oma peigmeest õrritada... ta oli muutunud hajameelseks ja liiga julgeks oma mõjule. Ja siis mõtlesin ma, parem juba mõne võõraga, kes tuleb ja lahkub varsti jälle, kui mõne naabri- poisiga — siis ei saa hiljem enam lahti.»

«Ja too kiri, mis sa suvel mulle saatsid?»

Marta hammustas huulde.

«Noh nii... ainult niisamuti...» kogeles ta, punastades nagu laps, kes on tabatud vale pealt. Nüüd ei uskunud Oskar enam ühtki sõna, mis tütarlaps talle oli rääkinud. Kuid saades aru, et tüdruk teeskleb, laskis ta sellel jääda veendumuse juurde, et sellel on õnnestunud teda petta: küllap oli mõni suur, ületamatu põhjus, mis ajas teda sellisele meeletule mängule.

«Minupärast olgu nii,» ütles ta. «Halb on ainult, et Anita võib kõigest teisiti aru saada, kui ta saaks kõike seda teada.»

«Muidugi on see halb. Teodor on talle kõnelnud juba ei tea mida.»

«Teodor?»

«Jah, ta on käinud kunagi siin, kui sa olid kodunt ära. Aga kas sa ei võiks Anitale seletada, kuidas see tõeliselt oli?»

«Nüüd ta küll usub mind...» Oskar istus jälle ahju-truubile. Välja naerdud, hävitatud... kuhu ta veel kõlbas? Hetke vaikinud, ütles ta: «Kui sa tahad Teodoriga kokku saada, siis pead sa minema Pudumi külla Rumbaini juurde.»

«Jah, su naine juhatas juba mulle teed. Ja nüüd arvan ma, et on aeg minna, kui tahan vennaga kokku saada, enne kui ta on kodunt kuhugi välja läinud.»

Marta tõusis kohe ja valmistus minekuks. Oskar ei püüdnud teda tagasi hoida. Veel siristas Marta, veel näeris ja naeratas, ent Oskar tajus juba läbi selle kunstliku rõõmu kurbusevärinaid. Ning kui Marta ulatas lahkudes Oskarile käe, oli ta naeratus nii vaevatud, ta silmad niisked, muutusid üha niiskemaks, nii et ta pidi käe kiiresti tagasi tõmbama ja kõrvale pöörduma. Oskar laskis tal minna. Ta ei vaadanud Martale järele, ei läinud akna juurde. Istus toolile ja surus pea kätele.

6.

Marta lahkus. Anita oli juhatanud talle üksikasjaliselt teed Pudumi külla, see oligi üsna lihtne: mere äärde ja siis vaid piki randa. Käimine ei olnud kerge, tuul puhus näkku, niiske lumi keerles ta ümber. Vesi oli tõusnud kõrgele kaldale, lained tormasid peaaegu esimeste luideteni, ainult kitsas rannariba oli jäänud käimiseks. Ent Marta ei tundnud, kuidas rasked lumeräitsakad leotasid ta rõivaid, kuidas märjad jalad hakkasid külmetama. Üsna punase, märja näoga tungis ta edasi, vastu tuult ja tuisku — vihmavarju ei saanud niisuguse rajuga avada. Edasi! ainult edasi, kuni pole veel ärganud kahtlused ja enesekahetsus ei sunni teda tegema mõnd uut meeletust! Kust sai ta selle jõu, näidata Oskarile sellist kuju, mis pidi temas alatiseks

hävitama kõik kaunid tunded — kui selliseid üldse veel oli?

Nüüd Oskar rahuneb, unustab tema ja võib elada nii, nagu seda nõuab looduse suur seadus. Aga tema... Kas tema unustab? Kui tal õnnestus Oskarit eksiarvamusele viia, siis iseennast petta polnud võimalik. Ja ometi — ka tema elab edasi, kui on oma kodutallu tagasi jõudnud, suudab teha õnnelikuks seda, kes teda seal ootab, ja võib-olla saab isegi õnnelikuks. Suudaks ta ometi olla targem, nii tark, et tunnete meeletus alistuks mõistuse arule — praktiline, ainelistehuvidega, elu seaduspärasusele alistuv olend, ilma kahetsuseta ohverdatu üle ja ilma igatsusteta keelatu järele!

Hea oleks nii elada: mängida perenaist suures talus, usina tööga säilitada ning suurendada isaisade kogutud jõukust, kasvatada üles uus sugupõlv ja õpetada seda elama rahulikult ja korralikult, mis võimaldaks jõuda suure vanaduseni ja omandada oma kaasinimeste lugupidamist. See oleks tervislik, kasulik, mugav ja kõigile meele järele. Miks on küll inimene niisugune imelik olend ja otsib hukatust, kui ta nii kergesti võib leida head elu, miks ta — see rahutusest tagasihutatud olend, see enesepiinaja ja põikpea — murrab vägisi ebaõigele teele, rahuldumata olevaga, see keelatud janunev, palavast elutahtest hävingusaatusele vastu kihutav lind? Kui hea oleks olla teistsugune...

Selsamal ajal käis keegi teine inimene sama teed vastupidises suunas. Vend Teodor... Teodor Kalnbirze, nagu oli kirjutatud passil ja teistes paberites. Teistsugune rahutus kihutas teda taga selle pahura ilmaga, ning ta oli rõõmus, naeratas ja nipsutas sõrmi.

Võitleja, kes pärast rasket ja ohtlikku võitlust ruttab oma võiduloorbereid vastu võtma! Triumfaator, kelle ees hingekindlused avasid oma väravad, kellele tormi ulgumine kõlas hõiskofanfaaridena, mis tervitasid lõbusasti võitjat. Ehee, teie, põikpead ja uhkeldajad, teie, irvitajad ja arglikud narakad — tulge siia, alandlikud ning väikesed oma häbis! See suur tuleb teie juurde...

Jah, Teodor hõiskas endamisi, kujutledes vaimu möödunud öö sündmusi seal Soomuste külas. Kõik on nüüd juhtunud nii, nagu oli vaja, nagu Teodor oli korraldanud. Morn tüürišonn — Oskar — on nüüd rabadatud, ta uhke naine meeleheitel, ning too tobe plika, kes tahtis oma vennast targem olla, käigu nüüd norus ninaga ringi. Soov näha võimalikult kiiremini oma võidusära oli nii tugev, et Teodor lahkus tol hommikul aegsasti soojalt asemelt ja juba enne hommikueinet asus teele Soomuste külla, hoolimata halvast ilmast. Ja kas oligi seal midagi hoolida! Soojad kalossid jalas, lambanahkne krae kõrvadeni — mida võis siisugusele mehele teha üks lumetuisk?

Soomuste küläni jäi minna veel napilt üks kilomeeter, kui Teodor märkas kedagi naist, kes murdis kogu jõust vastu tuult. Kuid tuisk oli nii tihe, et alles palg pale vastu kohtudes tundis Teodor oma õe ära.

«No vaata aga vaata, mu väike õekel!» hüüdis ta üllatunult, märgates Marta pilgust, kui vähe kadestamisväärsena see end praegu tundis. Teodor ei suutnud oma rõõmu varjata, lai naeratus levis üle kogu jutluse taja näo. «Noh, hommikust, hommikust, mu agar rändur!» Kõlav ja ootamatu laks otse näkku oli, mis ta sai tervituse asemel. Ja enne kui ta suutis toibuda ja end kaitsta, puudutas Marta väike tugev käsi veel paar korda tema põski. See polnud paitus, oo ei, Teodori paled õhetasid nagu nõgestega kõrvetatud. Nii sugust tervitust oli ta kõige vähem oodanud.

«Mis siis nüüd, mis siis nüüd?» hüüdis ta erutatult. «Plika, kas sul on peas kõik korras?»

«Elajas! Sigal! Kao mu silmist!» paiskas Marta välja sellise vihaga, justkui oleks tuisk lasknud vastikul roomajal ta ees välja vingerdada. «Ma ei taha sind näha. Ei tunne sind. Noh, mis sa veel seisad? Mine ometi mööda, tõbras siisugune!»

«Ära sa vehkle siin nii palju kätega!» hüüdis Teodor vihaselt. «Kui sul küüned sügelevad, mine kratsi puid! Pagan küll, minul põsk puru. Kui ma ei vääna sind veel kahte keerdu!»

Ta ajas enese ähvardavalt sirgu, valmis näitama oma jõudu. Aga niipea kui ta astus Martale sammu

lähemale, haaras see vihmavarju. See oli siiski kaalu- kas ese — Teodor tõmbus tagasi.

«No mis sa märatsed, mis sa tembutad?» sõnas ta üsna rahulikult. «Kui keegi on sind vihastanud, siis miks peab minu nägu selle eest vastutama? Ära unusta, et olen su vanem vend, käesoleval juhul vanemate asemik. Vasta mulle, kuidas sa siia sattusid? Mis sa otsid võõras kohas?»

«Seda tead sa ise kõige paremini! Kirjademeister!»

«Sa vist sonid? Aga ühe kirja pean ma nüüd küll kirjutama. Kaju. Tuleb küsida, kas ema teab, kus ta hea tütar ringi hulgub. Sõitsid poisse taga ajama, eks? Said pika nina, eks? Ja seda oli sulle vaja. Vaata ette, et ei saa veel kodus nahatäit. Ma sõidan sinna varsti külla.»

«Täiesti asjata. Kalnbirzel sind enam ei tunta. Kui ma isale kõnelen sinu vägitegudest, siis siisugust poega pole talle enam vaja. Minu vend sa nüüd enam pole. Vaat seda ütleva ma praegu Pudumi külla tulingi. Nüüd sa tead seda, rohkem pole mul sinuga midagi rääkida.»

Ja enne kui Teodor sai mahti midagi ütelda või Martat tagasi hoida, oli see juba kadunud luidete vahele, et minna mööda metsateed kiviteele, mis viis alevisse. Teodor vaatas kohmetult talle järele, silitas punast põske ja urises midagi. Palju aeglasemalt läks ta siis edasi oma teed. Ebasoodne algus triumfaatorile. Aga võib-olla on järg parem? Ta püüdis vihastada õe käitumise üle, kuid ei suutnud leida vihastamiseks alust. Isegi häbi hakkas, ja selle üle pidi ta peaaegu vihastama. Hoolitsedes oma tervise eest, mässis ta salli tihedamini ümber kaela — hullud kahepoolsed, need jäid mõnikord haigeks. Siis ei saanud enam korralikult süüa ega juua, laulmisest hoopis rääkimata. — — —

Jäänud üksi, kaalutles Oskar oma seisukorda. Õieti polnud see mingi kaalutlus. Eelaimuste rebestatud refleksid... nukrad, pahaendelised nägemused... jube tunne... Anita teab kõik, kohe saavad teada Banderid, Klavad... kogu küla. Viimane lootus rahulikuks,

taaskorraldatud eluks oli kadunud. Ta oli hilineanud liiga kaua venitanud, sündmused olid ta kavatsustest ette jõudnud. Ja nüüd algab tuisk, röske, külm raju ta elus — palju õelam kui seal väljas. Tuiskab kõik kinni, matab kõik enese alla, ükski rohukõrs ei suuda enam neist hangedest läbi tungida. Nüüd Anita lahkub tingimata — seal polnud enam kahtlust. Ning see poleks mahajätmine, ei, ta ise on naise minema kihutanud, ise põhjust andnud. Kogu maailm kaitseb ta naist. Nagu äraneetud võib Oskar siis siin konutada kuni elulõpuni. Hommikueine on praeahjus... Miks ütles ta veel seda? Mine, otsi ise, hoolitse enese eest, kui oled näljane... hakka harjuma — keegi ei kata sulle enam lauda. Korstnas vilistab, aknaruudud värisuvad, koer vahib läbi akna sisse. No ulu ometi, mis sa liputad saba, kui külm on!

Ning ta näeb kummalist, magusjubedat pilti: seal, väljas, keeb meri rohekais laineis, taevast on madal, vesi ühes pilvedega mässab hullumeelses keerises. Lumekeerised varjavad maailma, seal pole enam päikest, pole silmapiiri — üksainus ulgumine, valge pimedus, maa ja mere oie. Üks inimene tuleb randa — see on maailma äär —, tõukab väikese paadi laineisse ja eemaldub kaldast. Keegi ei näe teda; aeruga lükates pääseb ta üle voogude, lumetuisk varjab teda kõigi uudishimulikkude pilkude eest. Ja kui ta on jõudnud juba kaugele ulgumerele, paneb ta aerud käest ja jätab oma paadikese tormi hoolde — kandku, kuhu soovib, tehku, mida suudab. Ta ei tule enam tagasi. Mõne aja pärast, kui torm on raugenud, heidetakse ümberpaiskunud paat kuhugi randa. Leidja toob selle Soomuste külla...

Nii mõtles ta. Jah, nii peab ta lahkuma, kaduma maailmast. Ta tõusis, tõmbas paksu pealiskuue selga ja läks välja. Võttis küüni najalt väikese võrgupaadi aerud ja sammus randa. Koer tahtis talle järgneda, tikkus vägisi kaasa. Ta ajas selle tagasi. Luiteil tuli keegi vastu, ta poleks seda näinud, kui mees poleks teel peatunud.

«Hei, Oskar, kuhu siis nüüd, niisuguse ilmaga merele?» kõnetas teda Teodor.

Ainult kahekesi olid nad seal, külast eemal, ja rajuhood olid nii tugevad, et luidete tagant ei kuuleks keegi inimehäält. Oskar peatus, otsekui järele mõeldes vaatas ta Teodorile otsa, siis astus tema juurde. «Läki!» ütles ta, võttes ta käsivarrest kinni. «Pole väärt siin lonkida, ka sind ei vaja keegi.» Ta läks edasi, tirides ehmunud jutlustajat enesega kaasa.

«Hull, mis sa mässad, lase lahti!» kisendas see, rabelles ja kratsis. Teda lohustati ühes, mööda maad nagu kotti. Vastase kavatsusi aimates muutus ta kisa eba-inimlikuks. Viimaks õnnestus tal end lahti rabelda. Nüüd ei kisendanud ta enam, vaid kaamena, sinkjate huultega jooksis ta nagu hirv hullust inimesest eemale. Alles küla otsas usaldas Teodor tagasi vaadata. Oskar ei järgnenud talle. Nüüd võis sammu minna, nagu sobib triumfaatorile, kes võidetud linna sisse läheb. Nii ta tegigi.

7.

Banderite pool leidis Anita vanemad juba jalul. Isa oli mossis, käis mõtteis mööda tuba, ema valmistas murelikuna hommikueinet. Ka Edgar oli alla tulnud. Nagu näis, olid nad kõik äsja tõsiselt millegi üle rääkinud ja Anita ilmudes kõneluse katkestanud. Vana Bander võttis tütre tervituse hajameelselt vastu.

«Mis siis nüüd?» küsis Anita, kui oli hetke asjaltult oodanud, et keegi hakkab rääkima. «Kas ma eksitan teid?»

«Ei, pole viga...» urises Bander. «Meie ainult nii samuti.»

«Te näete ju nii välja, justkui oleksite nüüdsama tülitsenud,» jätkas Anita. «Kas on juhtunud midagi ebameeldivat?»

«Hm, jah, ega midagi rõõmustavat pole,» sõnas Edgar.

«Lõbutse aga, mehike, «Villa Fredys»,» noomis maadam. «Nüüd saad palga kätte.»

«Ah mis sa nüüd lobised!» ühmas Bander tigidalt. «Mis ühist on sellel «Villa Fredyga». Kooperatiiv jääb ikka kooperatiiviks. Kui teised ei oska asutust juhtida, siis pole see ometi minu süü.»

Nüüd hakkas Anita aru saama. Ta oli kuulnud valitsuse revidendi ilmumisest ning suurest revideerimisest eile ja üleile, kuid elades ise läbi nii palju raskeid tunde selle lühikese aja jooksul, ei olnud ta lähemalt huvitunud sellest, mis külas toimus.

«Kas sul on seoses revisjoniga pahandusi?» päris ta isalt. «Tema võtab vist liiga karmilt.»

«Karmilt?» naeratas Bander mõrult. «See pole revisjon, vaid kohtu-uurimine! See mees on ju valmis kurat. «Milleks oli teil vaja seda ja milleks seda? Miks sellel kviitungil pole kõiki allkirju, ja kus on tõendid, et te tõesti vajasite uusi aknaruute?» Kuid kõige hullem on tolle suure altkäemaksuga, mille Pikiel maksis sadama ehituse eest: kas me tohime talle ütelda, kellele anti nood tuhat viissada latti? Siis tuleb ilmatu skandaal. Nii norijat inimest pole ma veel kunagi näinud.»

«Võib-olla on tal suur vastutus,» lausus Anita. «Kui ta on juba saadetud kõike üle vaatama, siis on tema kohus kõik selgeks teha.»

«Aga kas seal polnud siis paremat inimest saata?» erutus Bander. «Sellega ei saa keegi hakkama. Ta ei kuulagi üldse, mis meie talle ütleme, ainult küsib ja kirjutab üles ja räägib ikka oma. Nagu eilegi: terve päeva sorib ta dokumente ja raamatuid, hakkab kinni puhtformaalsetest pisiasjadest. Kas ta siis ei tea, et keegi meist pole ülikoolis õppinud, kõik oleme lihtsad inimesed, mis ime siis, et mõni asi ei ole nii hästi ja põhikirja kohaselt välja tulnud. Jah, aga ta ütleb, kuidas varem kõik klappis, kui Klava juhtis kooperatiivi? Miks siis polnud niisuguseid vigu, kas Klava on siis rohkem koolis käinud kui teised? Nii on, Anita, Oskar — too on tal see hea, meie, teised, oleme nullid, meiega ei taha ta enam rääkidagi.»

«Võib-olla on tal omajagu õigus,» naeratas Anita. «Oskar mõtles vähem oma heaolust kui kooperatiivist.»

«Aga kui ta oli nii hea, miks ta heitis siis käega? Miks ta jooksis minema? Tõtt-öelda, mulle ei meeldinud see põrmugi, et Oskar astus juhatusest välja,» muutis Bander tooni. «Oleks ta kindlamini käitunud, oleksid teised nõustunud.»

«Ja mis siis nüüd saab?» küsis Anita.

«Kes seda teab? Eile lõpupoole revident aina nohises. Pole võimatu, et võtab ja paneb kooperatiivi kinni.»

«Seda ta nüüd küll ei tee,» lausus Edgar.

«Aga kui paneb kinni, siis on see Oskari teene,» ütles Bander. «Sest tema saatis ju sinna kirja ja palus revidendi saata. Kuid nüüd, kui peaks olema juures ja aitama omaküla mehi, ei näita ta silmagi.»

«Oskar sõitis alles täna hommikul koju, ta ei tea midagi revidendi tulekust,» ütles Anita.

«Mis, Oskar kodus?» elavnes Bander. «Siis sa ütle, et ta tuleks kohe kooperatiivi. Täna hommikul on otsustav koosolek. Ka Pudumi küla rahvale saadeti teade. Hm, kui ma kindlasti teaksin, et ta tuleb, siis võiksin teistega läbi rääkida.»

«Arvan, et ta läheb hea meelega...»

Banderi ilme muutus palju rõõmsamaks, ka Edgar ja maadam läksid erksamaks. Kohv oli valmis, kaupmees ruttas einetamisega ja läks kohe külla naabrite poole.

«Minul on ju see häda palju väiksem,» lausus ta lahkudes. «Aga mis peab Osis, ütleva: haige inimene, peaks vaikselt ning rahulikult voodis lamama, kuid too hull ei anna talle rahu — tulgu ja näidaku talle kassa ette. Jumal teab, kuidas kõik veel lõpeb...»

Varsti pärast Banderi lahkumist, kui Anita äratas ja rõivastas Edžit, ilmus Klava Robert sugulastega jumalaga jätkama ja teele paberosse ostma.

«Ma pidin küll juba eile ära sõitma,» ütles ta. «Kuid ilm oli nii vastik, arvasin, et üle öö muutub. Pole midagi parata, tuleb niisama sõita. Kui ma jõuan kella kümneks Riiga, siis on veel aega küllalt. Võib mõne tunni hilineda, mu ülemus ei ole nii range.»

«Arusaadav,» nõustus Edgar. «Vana tegelane...»

«Kas siis Oskari poole ei tulegi?» küsis Anita.

«Mis; ta on juba tagasi? Tuleks siiski sinna joosta, vähemalt talle tere öelda, muidu ütleb, et vend on uhkeks läinud.»

Ta läks ühes maadamiiga poodi paberosse valima. Sel hetkel tuli keegi Pudumi külast — vana Krauklis — koöperatiivi koosolekule minnes Banderi kauplusse sisse.

«Noh, kas teate ka, mis uudist?» lausus ta kohe õepojale. «Eile öösel on meie rannas sündinud suuri asju.»

«Mis siis nüüd?» ruttas maadam küsimusega Roberti ette. «Kas jälle midagi maha põlenud?»

«Ei, põlenud pole midagi,» naeris Krauklis, «ainult kõrbenud. Ja peab ütlema, jälle tolsamal mehikesel. Pole inimesel enam õnne.»

«Noh?» muutus Robert nii tähelepanelikuks, et unustas paberossi süüdata. Kuid Krauklis viivitas nii kaua vastusega, et süüdatud tikk põles lõpuni ja kõrvetas Robertil sõrmed. «Mis seal siis oli, onu?»

«Nüüd me siis teame, kust Fred on oma Peetruseloomused tõmmanud,» jätkas viimaks Krauklis. «Prohvus küll, ning kogu aeg vedas ta meid ninapidi. Mis te ütlete, eile olid piirivalvurid luiteil piiritusekontrabandistid kinni nabinud. Ja kes need olid? Mitte keegi muu kui Fred oma «Titaniaga.»

«Mis, sa räägid?» ehmus Robert ja pani rutuga palitunööbid kinni. «Fred on kinni võetud?»

«Ei, ta on libe kui angerjas. Üksipäini kihutas ta tagasi merele, sest ei olnud veel mootorpaadist välja astunud, kui tulid piirivalvurid — mine tea, kuidas sellil nüüd niisuguse tormiga läheb... Kuid Pundar on kinni ja veel teine abiline, keegi autojuht. Nagu kuulda, olevat neil Riias veel teisigi osanikke. Võib-olla on needki juba arreteeritud. Pundar olevat kõik üles andnud.»

«Kui palju tuleb mul seal maksta?» otsis Robert kiirustades raha. Pannud lati letile, ei oodanud ta üldse, kuni maadam otsib peenraha tagasiandmiseks. «Pole vaja, jäägu, andke Edžile kompvekke. Ma pean ruttama, kui tahan veel hommikusele rongile pääseda. Hüvasti, proua Bander! Hüvasti, onu!»

Kiiresti läks ta poest tuppa — kaupluse välisuks polnud veel avatud.

«Jumalaga, Anita! Tervita Oskarit!» ulatas ta vennanaisele käe.

«Mis, kas sa siis ise ei tulegi?» imestas Anita.

«Ei, mul tuli kahjuks meelde, et pean täna hommikul hiljemalt kuni kümneni ühe vekslit välja lunastama, muidu lastakse protesti. Ma ruttan rongile.»

Kiiremini, ainult kiiremini! Külast minema, kuni politsei ei ole hakanud veel otsima! Tuleb postihoiukassast raha välja võtta — hea, et sissemaksuraamat on kaasas. Välispass tal juba oli, küllap on Riias ka mõni laev merele minemas. Ja siis — vilistage, härrased! Ainult kiiremini siit minema. Neetud Pundar — ei jõudnud keelt hammaste taga hoida! On's tal nüüd parem?

Kuid asjata ruttas Robert nii väga oma vekslit lunastama, tähtaeg oli lõppenud varem, kui ta lootis, halastamatu kreditor — saatus — oli vekslit juba protesti lasknud: ta ei jõudnud veel õieti isakojugi minna ja vanemaid kiirustada, et nad hobuse ette rakendaksid, kui Soomuste küla tänavalt kostis mootorratta põrinat. Kaks politseinikku sõitsid Klava maja juurde ja ruttasid õue. Kui Anita läks mõned minutid hiljem Edžiga koju, nägi ta oma mehevenda mootorratta külakorvi istuvat. Ning ta ei näinud sugugi välja sellisena, keda viiakse lõbusõidule. Nukker ning morn, istus noormees politseinike kõrval, ei vaadanud ümber, ei tundnud enam naabreid. Sest võlg, mida tasuma ta nüüd sõitis, ei olnud väike.

Nüüd sai Anita aru, mis rutt Robertil oli. Aga ka temal polnud viivitamiseks aega: küllap nood kaks, keda ta koju jättis, on nüüd oma asjad joonde ajanud. Ja ta võib saabuda õigel ajal. Ta kiirendas sammu.

Maja oli tühi. Hommikueine praeahjus seisis puutumata — ühtki suutäit polnud keegi söönud. Anita ruttas välja, vaatas aita ja küüni — Oskarit polnud. Suured jäljed paistsid õhukesel lumekorral, need viisid mere äärde, mustad, ähvardavad — mineja saapad olid rõhunud lumest läbi kuni liivani. Asja oli

ta alles tulnud, mida ta otsis nüüd seal kaldal? Paha aimus, haaras Anitat, ta ei tahtnud seda uskuda ja ometi pidi alistuma sellele vihjele. Andnud Edžile pildiraamatu, et ta lehitseks ja ootaks, kuni ema koju tuleb, lukustas Anita ukse ja ruttas randa — otse mööda suuri jälgi. Talle näis, et luidete taga kisen-dab keegi, kuid nii võikalt nagu mõni tagasihuta-tud metsloom — see oli võib-olla ainult raju. Koer oli kaasa tulnud. Rõõmus selle üle, et teda tagasi ei aeta, jooksis ta Anita ees. Järsku jäi ta seisma ja vihaselt urisedes vahtis tuisku: keegi tuli neile vastu. Anita pilk lõi lootuses särama, kuid kustus jälle kohe: see oli ainult Teodor. Ähkides, lume ja liivaga enese kokku püherdanud, tuli jutlustaja küla poole. Anitat ära tundes naeratas ta sellele lahkesti ja jäi keset teed seisma.

«Tere hommikut, auline proua!» tervitas Teodor. Ta hääl värises veel äsjaest erutusest ja jookstust, rind ahmis hooti õhku. «Ka teie sinna?» küsis ta, osutades mere poole. «Teie härra mees läks nüüdsama...»

Nähes, et Anita tahab vastamata temast mööda minna, astus Teodor tee ette ja sirutas käe välja. «Oodake veidi, ma tahan teilt midagi küsida!»

«Kasige minema, teie inimjätis!» hüüdis Anita kõr-vale tõmbudes, otsekui vältides midagi roojast. «Andke teed, küllalt olete vedelnud kõigil jalust!»

«Ohoo!» tegi Teodor suured silmad. «Ka teie ütlete seda? Mina lootsin küll, et vähemalt teie olete mulle tänulik, ma avasin teil ju silmad.» Ta valmistus teda kinni pidama.

«Taganege, madu!» Anita kummardus, haaras liiva pihku ja paiskas Teodorile näkku. Pahaselt urisedes pühkis jutlustaja prügi silmist. Ta ei näinud enam midagi. Taibates, et ta perenaine võitleb selle võõra mehega, tormas koer Teodorile kallale, lõi hambad vihaselt sääride ja tuuseldas selga. Ja suureks imes-tuseks teda ei keelatud, lubati lõhkuda võõrast, kui palju soovib, mida ta rõõmuga tegigi. «Tänamatus on maailma palk,» mõtles Teodor koeraga tapeldes, kibes-tunud ja täis pahaseid mõtteid.

Viimaks oli tal selge, et suurest triumfist ei tule

midagi välja ja et tal tuleb siitkandist jäädavalt ka-duda — mida varem, seda parem. Ära, ära! kuni ei sunnita tedagi lunastama mõningaid vanu veksleid — tähtaeg oli ligidal, seda teadis ta selgesti.

Kuid Anita ruttas edasi. Jõudnud luidetest läbi, mär-kas ta kohe seda, keda otsis — ihuüksi oli see rannas. Pannud aerud maha, katsus Oskar väikest võrgupaati vette lükata.

«Oskar!» hüüatas Anita, luidetelt kiiresti alla joos-tes. «Oskar, mis sa teed?»

Oskar võpatas ja pöördus oma naise poole.

«Ma... ma tahtsin... paati veidi kõrgemale kal-dale tõmmata, et lained ei loksutaks seda täis ega uhaks põhjalaudu minema.»

Rääkides vaatas ta kõrvale. Anita läks talle üsna juurde, võttis ta käest kinni ja naeratas valuliselt.

«Miks pead sa veel valetama? Ma nägin ju selgesti, et sa lükkasid seda vee poole...»

«Aga kui see on liiva sisse vajunud, mida muud siis teha? Ma pidin ta veidi välja liigutama, allapoole lükkama, et siis kõvemalt pinda mööda üles tirida.»

«Nüüd teed sa seda? Ehk võin ma sind aidata? Noh, hea küll, tõmbame oma paadi kõrgemale kaldale, kuhu torm enam ei ulatu. Hakka kinni, Oskar!»

Kaua vaatasid nad teineteisele otsa, nagu tahaksid näha teineteise salajasemaid ja siiramaid mõtteid. Anita silmad täitusid pisaratega. Oskar ohkas ja pöör-dus kõrvale.

«Ma ei tea, tõesti ei tea, kas maksab seda veel teha...» ütles ta viimaks. «On liiga ära klopitud... ei oleks suur õnnetus, kui see hoopis põhja vajuks.»

«Meie parandame selle ära ja ta on jälle terve... Ma aitan, kuipalju oskan.»

«Sa tahad aidata... veel nüüd, kui sul on kõik teada?»

«No muidugi, just nüüd tahan ma seda ja just see-pärast, et ma tean kõik. Aga nüüd pead sinagi kõik teadma. Läki koju, Oskar, täna peame teineteisega uuesti tutvuma, et võiksime teineteisest aru saada.»

Koju... tal oli veel kodu, oma peavari, kuhu end peita, kui väljas külmetas ja raju möllas. Ja see pol-

nud tühi, mahajäetud; soe elu tuksus selles, lõbus tuli praksus koldes, soojendas õhku ja sulatas jää aken-
delt, nii et võis jälle näha maailma ja heledat, päi-
kesepaistelist päeva seal väljas.

«Võib-olla, et me veel võime...» ütles ta mõtlikult.
Koos läksid nad tagasi külla.

EPILOOG

Kaks inimest kõnelesid... Üks jutustas oma suu-
rest üksindusest, kuidas meeleheide oli teda vaevanud
kogu mulluse aasta, miks ta oli endasse tõmbunud ja
lasknud sündmustel oma rada minna, kuni temagi oli
eksinud pimeduses. Midagi ei salanud ta, ei kiskja-
likke kavatsusi oma võistleja vastu tookord, kui ta
teda üle mere viis, ega juhtumit võõra tütarlapsega.
«Sa näed, ma polegi nii tugev ja süütu, kui minult
ehk loodeti. Nõrk inimene, loodusjõududele alistuv
olevus.» Ta naeratas nükvalt.

«Ma tean, miks sa siisuguseks muutusid, mis kihu-
tas sind sellisesse meeleheitelisse ja hävitas su tugeva
tahte,» ütles Anita, jutustades kõik enesest ja Saarta-
putnist. «Ah, Oskar, me olime mõlemad õnnatud ini-
mesed, mõlemad eksisime, kuid mina olin esimene.
Sellest oleksid sa pidanud aru saama, et mul pole sinu
rahulikku jõudu, ma allun kergemini mõjustustele. Ja
kui sa ei katsunudki mind toetada, vaid läksid kui
vaatleja kõrvale, siis arvasin ma: sul on ükskõik, mis
minuga sünnib. Kui sa oleksid vahele seganud, ühe
sõnagi ütelnud, oleksin ma ärganud veel enne, kui

algas must uni. Aga võib-olla pidi see nii olema, et ma pärast eksitee läbikäimist oskaksin käia õiget teed. Kui seda poleks juhtunud, oleks võinud veel tekkida see petlik kujutus teadmātu, kauge unelma ilust. Ning siis oleks meie häda võib-olla veelgi suurem.»

Hetke vaikisid nad, kumbki oli oma mõtteisse vajunud. Siis ütles Oskar: «Nii pidime teist korda teineteise leidma. Elama läbi pimedas öö sonimise ja siiski mitte kaduma teineteisele.»

Ta polnud veel väsinud, see sitke kaluri poeg. Ühes uue usuga ellu tundis ta eneses tärkavat vana tööindust, usaldust oma jõu vastu ja usku oma lammutatud töösse. Oo, kui palju võiks veel töötada, jälle saavutada kaotatu, asuda nagu varem oma ühiskonna etteotsa ja oma tarmukusega teisi kaasa haarata! Ainult veidi puhata, hinge tõmmata — ning siis tööle!

Suur päev on väljas, tormine ja nukker. Meresõitja, kes on saabunud ulgumerelt, võib puhata. Jälle kord pärast paljusid öid tõmbab ta selga puhta pesu ja sirutab end soojas voodis. Ja vaikne on tema majas, kõik käivad kikivarvul, käratult kergitab naine köögis nõusid. «Tasa, isa magab!» noomib ta poega. Luugid on suletud, pimedas toas tiksus monotoonselt kell, korstnas undab tuul. Kui hea on nüüd kodus...

Aga kuni ta seal puhkab, kuulavad küla mehed ärevalt revidendi teadaannet leitud korratustest kooperatiivi asjaajamises ja raisatud rahast. Kuuldus Fred Mengeli salakaubaäri avastamisest on kõigile teada. Klava Robert on arreteeritud... Pikier juba ammu trellide taga... Üksteise järel purunevad sädelevad seebimullid, mis nii kaua on ahvatlenud kergete inimeste pilkusi.

Väsinud meresõitja on saanud vaid viivu puhata, kui salk mehi koputab ta uksele.

«Kas Oskar on kodus?»

«Tasemini, ärge äratage teda...» vaigistab Anita neid sosinal. «Ta on väsinud, laske tal ometi puhata.»

Sosinal jutustavad mehed oma soovist. Anita ei taha siiski lubada, et Oskari nüüd segatakse. Aga kas te arvate, et kaluri poeg on uinunud, väsinud niivõrd, et ei kuule enam oma inimeste kutset?

Kaluri poeg teab, kui raske on tema töö, et jälle ei kuulu ta ainult enesele ja et iga takistuse ja ebaõnnestumise eest peab ta vastutama kogu ühiskonna ees, kuid — keegi peab ju ometi seda tegema — seda kibedat ning auväärset tööd. Ning ta lahkub äsja soojenenud magamisasemelt, hõõrub une silmist, läheb, raske ning nurgeline nagu mereäärne looduski, oma inimeste, oma töö juurde.

SISUKORD

Esimene osa

Esimene peatükk. Talv	7
Teine peatükk. Kevad	31
Kolmas peatükk. Suur loomus	41
Neljas peatükk. Südasuvine aeg	69
Viies peatükk. Lipupidu	82
Kuues peatükk. Sumbunud õhk	93
Seitsmes peatükk. Ümberpööratud patuste maja	126
Kaheksas peatükk. Ameeriklane	158
Üheksas peatükk. Novaatorid tööl	180
Kümnes peatükk. Viimane rajuilm	202

Teine osa

Esimene peatükk. Mees grammofoni ja kinoaparaadiga	227
Teine peatükk. Fred suundub ulgumerele	258
Kolmas peatükk. «Titania», see hea laevuke	275
Neljas peatükk. Mitmesugused saatused	298
Viies peatükk. Torm	326
Kuues peatükk. Hall tühjus	344
Seitsmes peatükk. Kuramaal	368
Kaheksas peatükk. «Villa Fredy»	409
Üheksas peatükk. Ameeriklase viimane triumf	445
Kümnes peatükk. Kirjad ja inimesed	469
Üheteistkümnes peatükk. Vanad vekslid tuleb lunastada	511
Epiloog	547

Ладис, Вилис Тенисович

СЫН РЫБАКА

Роман

На эстонском языке

Иллюстрации В. Тыниссона

Перевел К. Абен

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Цярумаantee 10

*

Тоimetaja V. Noorkõlv

Kunstiline toimetaja H. Vitsur

Tehniline toimetaja H. Veber

Korrektorid M. Sepp ja P. Hile

Ladumisele antud 21. III 1956. Trükkimisele
antud 21. V 1956. Paber 54:84, 1/4. Trükipoog-
naid 34,5. Formaadile 60:92 kohaldatud trüki-
poognaid 28,29. Arvutuspoognaid 28,19. Trüki-
arv 30 000. MB-04813. Tellimise nr. 1102.
Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk tn. 40/42.

Hind rbl. 10.—

7—3